

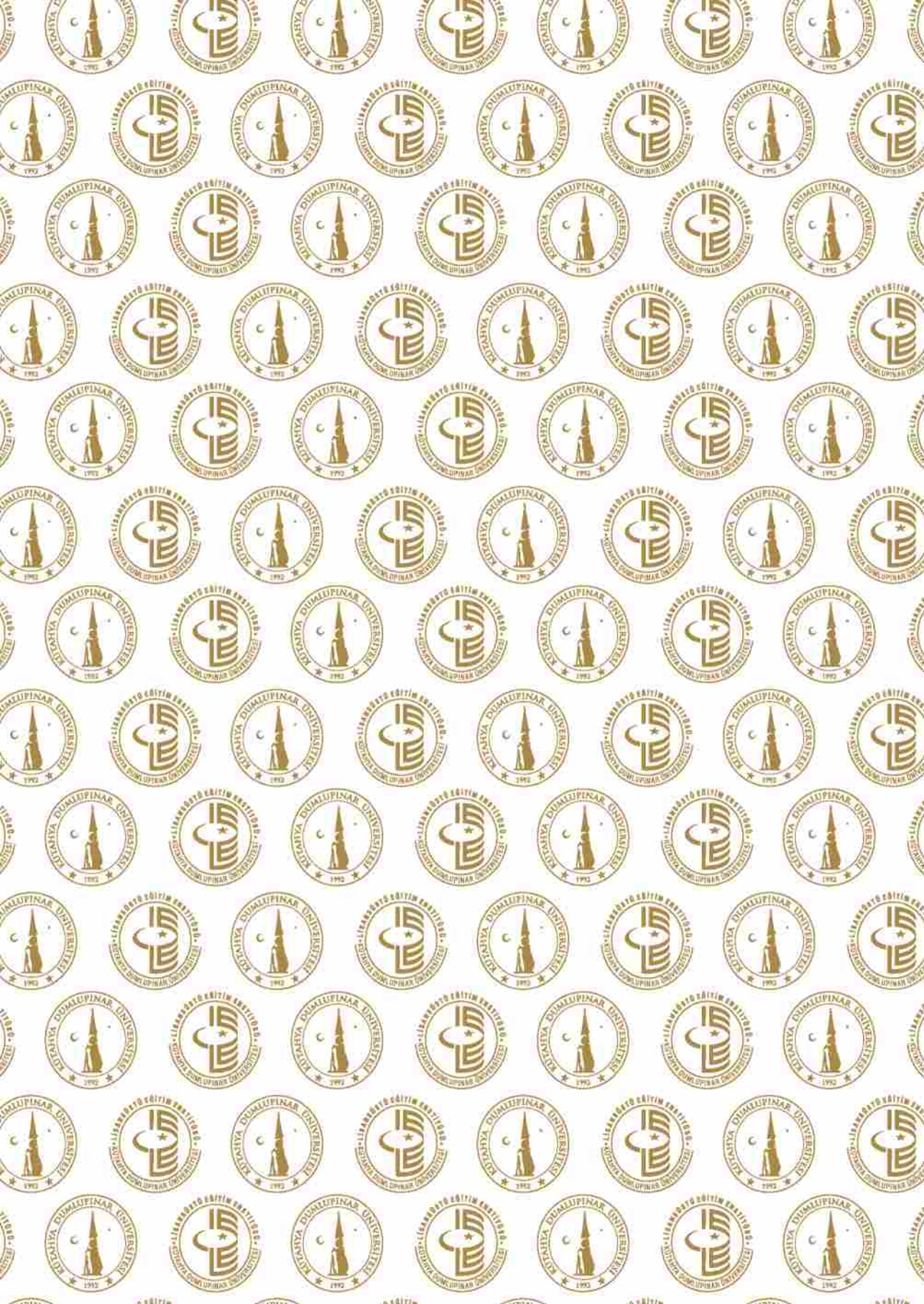
TBMM'NİN AÇILIŞININ

100. *yılı*
ANISINA

KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU
BİLDİRİ KİTABI / 2. CİLT

Prof. Dr. Şahmurat ARIK
Editör

TBMM'NİN AÇILIŞININ

100. *yılı*
A N I S I N A

KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU
BİLDİRİ KİTABI / 2. CİLT

Prof. Dr. Şahmurat ARIK
Editör

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınları: 1

ISBN: 978-975-7120-20-9 (Tk)
978-975-7120-21-6 (1.cilt)
978-975-7120-22-3 (2.cilt)

Editör: Prof. Dr. Şahmurat ARIK

Kapak: Gözde Ajans

Baskı:
Girişim Ajans Matbaa Ltd. Şti.
Büyük Sanayi Samanyolu Cad.
No: 35 İskitler/ANKARA/TÜRKİYE

Baskı Tarihi:
Ağustos 2020

© Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020.

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Evliya Çelebi Yerleşkesi Tavşanlı Yolu 10. Km.
KÜTAHYA/TÜRKİYE
Tel: 0 (274) 443 43 43
lee@dpu.edu.tr

SEMPOZYUM ONURSAL BAŞKANI

Prof. Dr. Kâzım UYSAL (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörü)

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU BAŞKANI

Prof. Dr. Şahmurat ARIK (Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü)

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Muammer GAVAS (Rektör Yardımcısı)

Prof. Dr. Mustafa AYDIN (Rektör Yardımcısı)

Prof. Dr. Hasan GÖÇMEZ (Rektör Yardımcısı)

Prof. Dr. Atilla BATUR (Genel Sekreter)

Doç. Dr. Arif KOLAY (Enstitü Müdür Yardımcısı)

Prof. Dr. Orhan ELMACI (İşletme Anabilim Dalı Başkanı)

Prof. Dr. Talip KARAKAYA (Sosyoloji Anabilim Dalı Başkanı)

Prof. Dr. Hasan Basri KARADENİZ (Tarih Anabilim Dalı Başkanı)

Prof. Dr. Tuncay BÜLBÜL (Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı)

Prof. Dr. Ramazan KILIÇ (İktisat Anabilim Dalı Başkanı)

Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ (Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Başkanı)

Prof. Dr. Mahmut ZORTUK (Ekonometri Anabilim Dalı Başkanı)

Prof. Dr. Ercan TAŞKIN (Uluslararası Ticaret ve Finansman Anabilim Dalı Başkanı)

Prof. Dr. Adnan ERSOY (Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Başkanı)

Prof. Dr. Özgür ÖNDER (Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Başkanı)

Doç. Dr. Yasemin Deniz KOÇ (Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı Başkanı)

Prof. Dr. Levent MERCİN (Grafik Anasanat Dalı Başkanı)

Doç. Dr. Nureddin GÜLAÇTI (Cam ve Seramik Anasanat Dalı Başkanı)

Doç. Dr. Selda MANT MENAY (Resim Anasanat Dalı Başkanı)

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN (Batı Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı)

Doç. Dr. Hatice DAYAR (Maliye Anabilim Dalı Başkanı)

Doç. Dr. Selçuk YALÇIN (Muhasebe Anabilim Dalı Başkanı)

Dr. Öğr. Üyesi Uğur CEYLAN (Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Başkanı)

SEMPOZYUM YÜRÜTME KURULU

Prof. Dr. Şahmurat ARIK (Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü)

Doç. Dr. Arif KOLAY (SBE Yönetim Kurulu Üyesi)

Doç. Dr. Nureddin GÜLAÇTI (SBE Yönetim Kurulu Üyesi)

Dr. Öğr. Üyesi Esra IŞIK (SBE Yönetim Kurulu Üyesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ercan YAŞAR (SBE Yönetim Kurulu Üyesi)

Alper YILMAZ (Enstitü Sekreteri)

SEMPOZYUM BİLİM KURULU

- Prof. Dr. Abdurrahman Nejat BİLGİN (Arkeoloji)
Prof. Dr. Gökhan COŞKUN (Arkeoloji)
Doç. Dr. Ayşen ALTUN ADA (Bankacılık Finans)
Doç. Dr. Nasif ÖZKAN (Bankacılık Finans)
Doç. Dr. Yasemin Deniz KOÇ (Bankacılık Finans)
Prof. Dr. Adnan ERSOY (Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu)
Prof. Dr. Mehmet ACET (Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu)
Prof. Dr. Seydi KARAKUŞ (Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu)
Prof. Dr. Yağmur AKKOYUNLU (Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu)
Doç. Dr. Alparslan ÜNVEREN (Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu)
Doç. Dr. Aydın ŞENTÜRK (Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu)
Doç. Dr. Baybars Recep EYNUR (Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu)
Doç. Dr. Çetin ÖZDİLEK (Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu)
Doç. Dr. Halil BİŞGİN (Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu)
Doç. Dr. İsmail KAYA (Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu)
Doç. Dr. Mihri Barış KARAVELİOĞLU (Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu)
Doç. Dr. Şerife ÖNDER (Dış Ticaret)
Prof. Dr. Mahmut ZORTUK (Ekonometri)
Prof. Dr. Sema BEHDİOĞLU (Ekonometri)
Doç. Dr. Erkan ARI (Ekonometri)
Doç. Dr. Eylem ACAR (Ekonometri)
Doç. Dr. Ahmet TÜRKAN (Felsefe ve Din Bilimleri)
Prof. Dr. Levent MERCİN (Görsel İletişim Tasarımı)
Prof. Dr. Uğur ATAN (Görsel İletişim Tasarımı)
Prof. Dr. Ali ŞEN (İktisat)
Prof. Dr. Ergin UZGÖREN (İktisat)
Prof. Dr. İsmail KÜÇÜKAKSOY (İktisat)
Prof. Dr. Macide ÇİÇEK (İktisat)
Prof. Dr. Ramazan KILIÇ (İktisat)
Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN (İngiliz Dili ve Edebiyatı)
Prof. Dr. Ahmet AĞCA (İşletme)
Prof. Dr. Aydın KAYABAŞI (İşletme)
Prof. Dr. Gülnur KECEK (İşletme)
Prof. Dr. Mustafa Mesut KAYALI (İşletme)
Prof. Dr. Orhan ELMACI (İşletme)
Prof. Dr. Seyfettin ÜNAL (İşletme)
Prof. Dr. Şerafettin SEVİM (İşletme)
Doç. Dr. Cengiz DURAN (İşletme)
Doç. Dr. Ceren KARAVELİOĞLU (İşletme)
Doç. Dr. Nezire Derya ERGUN ÖZLER (İşletme)
Doç. Dr. Niyazi KURNAZ (İşletme)
Prof. Dr. Mehmet Sami DENKER (Kamu Yönetimi)
Prof. Dr. Özgür ÖNDER (Kamu Yönetimi)

Doç. Dr. Fatih KIRIŞIK (Kamu Yönetimi)
Doç. Dr. Feyzullah ÜNAL (Kamu Yönetimi)
Doç. Dr. Hayrettin ÖZLER (Kamu Yönetimi)
Doç. Dr. Murat YAMAN (Kamu Yönetimi)
Doç. Dr. Yavuz BOZKURT (Kamu Yönetimi)
Doç. Dr. Fazlı YILDIZ (Maliye)
Doç. Dr. Hatice DAYAR (Maliye)
Doç. Dr. Emin ZEYTİNOĞLU (Muhasebe)
Doç. Dr. Selçuk YALÇIN (Muhasebe)
Doç. Dr. Selda MANT MENAY (Resim)
Doç. Dr. Keriman PEKKAN (Seramik ve Cam)
Doç. Dr. Nureddin GÜLAÇTI (Seramik ve Cam)
Doç. Dr. Nilüfer DALKILIÇ (Sigortacılık ve Risk Yönetimi)
Doç. Dr. Sibel ÇELİK (Sigortacılık ve Risk Yönetimi)
Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ (Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler)
Prof. Dr. Talip KARAKAYA (Sosyoloji)
Prof. Dr. Abdullah İLGAZİ (Tarih)
Prof. Dr. Ali SARIKOYUNCU (Tarih)
Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ (Tarih)
Prof. Dr. Hasan Basri KARADENİZ (Tarih)
Prof. Dr. Necati AKSANYAR (Tarih)
Doç. Dr. Altay Tayfun ÖZCAN (Tarih)
Doç. Dr. Arif KOLAY (Tarih)
Doç. Dr. Bülent CIRIK (Tarih)
Doç. Dr. Emine DİNGEÇ (Tarih)
Doç. Dr. Süleyman POLAT (Tarih)
Doç. Dr. Ümmügülsüm POLAT (Tarih)
Prof. Dr. Ali ÇELİK (Temel İslam Bilimleri)
Prof. Dr. Halis AYDEMİR (Temel İslam Bilimleri)
Doç. Dr. İlhami GÜNAY (Temel İslam Bilimleri)
Doç. Dr. Rifat TÜRKEL (Temel İslam Bilimleri)
Prof. Dr. Atilla BATUR (Türk Dili ve Edebiyatı)
Prof. Dr. Bilal AKTAN (Türk Dili ve Edebiyatı)
Prof. Dr. Şahmurat ARIK (Türk Dili ve Edebiyatı)
Prof. Dr. Tuncay BÜLBÜL (Türk Dili ve Edebiyatı)
Doç. Dr. Abdullah ACEHAN (Türk Dili ve Edebiyatı)
Doç. Dr. Ayşe Nur SIR DÜNDAR (Türk Dili ve Edebiyatı)
Doç. Dr. Ersen ERSOY (Türk Dili ve Edebiyatı)
Doç. Dr. Mustafa GÜNEŞ (Türk Dili ve Edebiyatı)
Doç. Dr. Hakan KARA (Ulaştırma Hizmetleri)
Doç. Dr. Habibe Yelda ŞENER (Uluslararası Ticaret ve Finansman)
Prof. Dr. Ercan TAŞKIN (Uluslararası Ticaret ve Finansman)
Doç. Dr. Emre SEZİCİ (Yönetim Organizasyon)

Düzenleme Kurulu isim listesinde her bir anabilim dalı ve unvan grubunda harf sırası esas alınmıştır.

İÇİNDEKİLER

TBMM OTURUMU	1
DİJİTAL HİZMET VERGİSİ KAPSAM VE ÖZELLİKLERİ	3
Deniz SARIKAYA	
HAYVAN HAKLARININ VERGİ MEVZUATINDAKİ YERİ VE EVCİL HAYVANLAR ÜZERİNE VERGİ ARAŞTIRMASI	9
Dilan ÖZTÜRK	
TURİZM VE KONAKLAMA VERGİSİ: YABANCI ÜLKE ÖRNEKLERİ VE TÜRKİYE’DE HAYATA GEÇİRİLEBİLİRLİĞİ	17
Gürşah SEZGİN	
PARETO ETKİNLİĞİ VE DIŞSAL EKONOMİLERE KAMUSAL ÇÖZÜMLEMELER	27
Onur PİRİNÇ	
KURUCU MECLİS OTURUMU	43
NİZAMÜL-MÜLKÜN SİYASETNAME Sİ VE MODERN BİR METİN OLARAK NİCCOLO MACHİAVELLİNİN PRENSİYLE KARŞILAŞTIRILMASI	45
Ahmet CEVİZCİ	
CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE YASAMA-YÜRÜTME İLİŞKİLERİ	57
Kübra ÖZTÜRK	
TBMM VE ÇEVRE POLİTİKALARI	67
Derya KAMAN	
MİLLİ İRADE OTURUMU	79
TÜRK KÜLTÜRÜNDE KANATLI HAYVAN FİGÜRLERİ VE SERAMİK SANATINDA UYGULAMALAR	81
Alina Öznur İNAL SERT	
GÜZEL SANATLAR FAKÜLTELERİNDE ALÇI KALIP DERSİ KAPSAMINDA VERİLEN EĞİTİM İLE (KDPÜ GSF ÖRNEĞİ) FABRİKALARDA (GÜRAL PORSELEN) KALIPLAMA TEKNİKLERİ ARASINDAKİ YETERLİLİKLER / YETERSİZLİKLERİN ARAŞTIRILMASI	87
Bülent TÜFEKÇİ	
GÜZEL SANATLAR ALANINDA DİSİPLİNLER ARASI ETKİLEŞİM ÖRNEĞİ OLARAK SERAMİK VE RESİM SANATINDAKİ BENZERLİĞİN İNCELENMESİ	95
Esra KOKURCAN İSSİ	
SELÇUKLU DÖNEMİ YILDIZ SEMBOLLERİNİN ARAŞTIRILMASI İLE HALKA AÇIK ALANLARDA MODERN TARZDA DUVAR PANOSU OLARAK UYGULAMA ÖRNEKLERİ	119
Zeliha YILMAZ	

SINOP MİLLETVEKİLİ ŞERİF BEY OTURUMU	129
NESLİ TÜKENMEKTE OLAN HAYVANLARLA İLGİLİ FARKINDALIK OLUŞTURUCU GRAFİK TASARIM ÜRÜNLERİNİN İRDELENMESİ	131
Rumeysa Zeynep ARAÇLI	
GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMI BÖLÜMÜNÜN TANITILMASINA YÖNELİK LOGO VE DUVAR GAZETESİ TASARIMI	143
Merve KÜÇÜK	
TÜRKİYE’DEKİ TEMEL EĞİTİMİN GEREKLİLİĞİNİ ANLATAN STOPMOTION (KISAFİLM) VE AFİŞ UYGULAMASI (ORGANİK TİPOGRAFI ÖRNEĞİ).....	147
Müjgan SIKKAŞ	
SÜRREAL (GERÇEKÜSTÜ) İLLÜSTRASYON VE İMAJINASYON (GÖRSELLEME) TEKNİĞİ	161
Nur Dilek TEMEL	
SAKARYA MEYDAN SAVAŞI OTURUMU	171
BİR MESLEK HASTALIĞI: MOBBİNG	173
Ayşe Nur YİĞİT	
KÜLTÜR KAVRAMI VE TARİHSEL SERÜVENİ	179
Büşra ŞEN	
POPÜLER KÜLTÜR VE TÜKETİM TOPLUMU	187
Esra DEMİR	
MAHREMİYETİN DÖNÜŞÜMÜNÜN AİLEYE ETKİSİ	197
Fatma TEKİN	
BÜYÜK TAARRUZ OTURUMU.....	205
GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMI BÖLÜMÜ ATÖLYE KAPILARININ DOODLE TEKNİĞİ İLE KAPLAMA TASARIMLARININ HAZIRLANMASI	207
Özer DURAN	
MARİNA ABROMOVİCH VE PERFORMANS SANATI	217
Özge BODUR	
KÜTAHYA’NIN TARİHİ VE KÜLTÜREL KENT DOKUSUNUN HEDİYELİK ÜRÜN TASARIMLARINA YANSIMASI.....	221
Rabia EĞİREN	
SOSYAL İÇERİKLİ FOTOĞRAF UYGULAMALARI (EMEKÇİLER).....	235
Ramadan RAMADANOĞLU	
DUMLUPINAR OTURUMU.....	257
KARBON EMİSYONU VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: OECD ÜLKELERİ İÇİN PANEL VERİ ANALİZİ.....	259
Kübra KAYA	

ENDÜSTRİ 4.0: TÜRKİYE AÇISINDAN KAVRAMSAL VE TEORİK BİR BAKIŞ	271
Simge ÇAKMAK	
TÜRKİYE’DE EKONOMİK HOŞNUTSUZLUK ENDEKSİ VERİLERİNİN FARKLI HÜKÜMET DÖNEMLERİNDE DEĞİŞİMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	281
Yusuf UYSAL	
TÜRKİYE’NİN DIŞA AÇIK EKONOMİK BÜYÜME PARADİGMASININ ANALİZİ VE BU ANALİZ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE İÇİN AKSİYON ÖNERİLERİ.....	291
Göksel KARAŞ	
ZAFER OTURUMU	303
YATIRIMCI DUYARLILIĞI İLE MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELER.	305
Gizem LEVENTER	
TÜRK SİGORTACILIK SEKTÖRÜNDE HASAR/PRİM ORANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	313
Ömür DUMAN, Sercan TAŞÇI	
BAYRAK OTURUMU	319
KÜTAHYA’NIN TARİHİ MEKANLARININ AFİŞ TASARIMI İLE TANITILMASI.....	321
Abdulmetin SİYAM	
POST MODERN BİR SANAT AKIMI OLAN POPART’IN KAPİTALİZM AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	331
Anıl ALTINDAŞ	
MONOGRAM TÜRÜ LOGOLARIN İNCELENMESİ VE UYGULAMA ÖRNEĞİ	339
Betül GÜZEL	
KÜTAHYA’NIN TARİHİ HAMAMLARININ TANITILMASINA YÖNELİK KATALOG TASARIMI.....	353
Burak DEMİR	
HABER VE SANAT İÇERİKLİ WEB SİTELERİNDE KULLANILAN GDN TASARIMLARINDA GÖRSEL VE TİPOGRAFİLERİN İNCELENMESİ.....	373
Taner TÜRKEL	
İSTİKLAL OTURUMU	381
FİNANSAL TABLOLAR ANALİZİ AÇISINDAN MUHASEBE SİSTEMİ UYGULAMA GENEL TEBLİĞİ (MSUGT) VE TÜRKİYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARINA (TFRS) GÖRE FİNANSAL TABLOLARIN KARŞILAŞTIRILMASI.....	383
Alkan BAYRAKTAR	

KAYNAK AVANTAJI KAPSAMINDA İLİŞKİSEL PAZARLAMA.....	405
Göksel KARAS, Murat ÖZTÜRK, Ali KOSAT, Sezgin KOYUN, Merve ÖZTÜRK	
YERLİLEŞMENİN FİNANS PİYASALARINA ETKİSİ.....	421
Bedia İDER, Mehmet KARATAŞ	
CDS PRİMİ İLE DÖVİZ KURLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	429
Dilara EKİM, İrem Tuğçe KİREMİTÇİ	
KAPANIŞ OTURUMU.....	437
Prof. Dr. Kâzım UYSAL	439
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörü	
Prof. Dr. Şahmurat ARIK.....	441
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü	
Prof. Dr. Levent MERCİN.....	444
Sanat ve Tasarım Anabilim Dalı Başkanı	
Prof. Dr. Adnan ERSOY	445
Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Başkanı	
Prof. Dr. Özgür ÖNDER.....	446
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Başkanı	

TBMM'NİN AÇILIŞININ 100. YILI ANISINA
KÜTAHYA DÜMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

“TBMM OTURUMU”

15 Mayıs 2020 - Cuma

TBMM OTURUMU	OTURUM BAŞKANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZGÜR SAYGIN
--------------	---

SAAT	ABD/ASD	BİLDİRİ SAHİBİ	BİLDİRİ BAŞLIĞI
------	---------	----------------	-----------------

15:00 - 16:00	MALİYE	DENİZ SARIKAYA	DİJİTAL HİZMET VERGİSİ KAPSAM VE ÖZELLİKLERİ
	MALİYE	DİLAN ÖZTÜRK	HAYVAN HAKLARININ VERGİ MEVZUATINDAKİ YERİ VE EVCİL HAYVANLAR ÜZERİNE VERGİ ARAŞTIRMASI
	MALİYE	GÜRŞAH SEZGİN	TURİZM VE KONAKLAMA VERGİSİ: YABANCI ÜLKE ÖRNEKLERİ VE TÜRKİYE'DE HAYATA GEÇİRİLEBİLİRLİĞİ
	MALİYE	ONUR PİRİNÇ	PARETO ETKİNLİĞİ VE DIŞSAL EKONOMİLERE KAMUSAL ÇÖZÜMLEMELER

DİJİTAL HİZMET VERGİSİ KAPSAM VE ÖZELLİKLERİ

Deniz SARIKAYA, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Maliye Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans, Kütahya
deniz.sarikaya@ogr.dpu.edu.tr

ÖZET

Değişen dünya düzeniyle birlikte ortaya çıkan teknolojik ilerlemeler ile yaygınlaşan cihazlar ve oluşan yeni kavramlar aracılığı ile erişim kolaylığının yanı sıra yeni meslek grupları türemiş ve internet üzerinden kazanç sağlanmasıyla birlikte yeni kazanç sistemleri meydana gelmiştir.

Sosyal medyada milyonlarca takipçisi bulunan kişiler tarafından verilen reklamlar ile geniş kitlelere hitap edilen sosyal medya üzerinden büyük bir gelir sağlanmaktadır.

Dijital vergilendirmeyi ele alan herhangi bir yasa bulunmamasından kaynaklı bu açıktan yararlanılarak vergisiz kazanç elde edilmesiyle birlikte ülkemizde vergi kaybını arttırmış ve haksız yoldan kazanç elde edildiği için vergi adaletini olumsuz yönde etkilemiştir. Buna karşın çıkan 476 sayılı Cumhurbaşkan Kararı ile; internet ortamında verilen reklam hizmetlerine ilişkin olarak, bu hizmeti verenlere veya internet ortamında reklam hizmeti verilmesine aracılık edenlere 1/1/2019 tarihinden itibaren yapılan ödemeler gelir/kurumlar vergisi tevkifatı kapsamına alınmıştır. Türkiye’de elde edilen hasılatı 20 milyon Türk lirasından veya dünya genelinde elde edilen hasılatı 750 milyon avrodan veya muadili yabancı para karşılığı Türk lirasından az olanlar dijital hizmet vergisinden muaf tutulmuştur. Bu çalışma içerisinde dijital vergilendirme, vergi adaletindeki yeri ve dijital vergilendirmenin kapsam ve özellikleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Vergilendirme, Sosyal Medya Reklamlarının Vergilendirilmesi, İnternet Vergilendirmesi, İnternet ve vergi ilişkisi.

GİRİŞ

İnternet'in ilk yıllarında sadece birkaç ülkenin ve devlet adamlarının kullanımında olan bir kavram iken 1950'li yıllardan sonra bilgisayarın gelişmesi ve hayatımıza girmesi ile neredeyse tüm dünyaya yayılmıştır. Başta ABD olmak üzere Fransa ve İngiltere de geliştirilmiş olan bu kavram üç ülkenin katılımı ile oluşturulan ağ ile ilk kez Los Angeles'ta bulunan Kaliforniya Üniversitesindeki bir profesörün bilgisayarına mesaj gönderilmesiyle başlamıştır. (İnternet Nedir, İnternetin Tarihçesi, 2018) Başlarda ufak çaplı olan internet kullanımı ise yerini 2000 sonrası bir internet furyasına bırakmakla birlikte günümüzde dijital ortam sadece veri akışını sağlamak için değil, sohbet etmek, alışveriş yapmak, video ve film izlemek gibi farklı aktiviteler için de kullanılmaktadır. Bu durum ise daha önce karşılaşmayan meslek alanlarının türemesine ve vergilendirme alanlarının farklılaşıp genişlemesine neden olmuştur.

1. İnternet Kullanım Oranları ve Vergi İlişkisi

2000'li yılların ardından büyük bir hızla yükselişe geçen internet kullanımı TÜİK'in her sene ağustos ayında yayınladığı rapora göre 2019'da 16-75 yaş bireylerde %75,3'e yükselmiştir. Yaklaşık on hanenin sekizi internet imkanına sahip iken hanelerin %96,9'unda cep telefonu bulunmaktadır. 2018 yılında ise online alışveriş yapanların oranı %29,3 iken 2019 verilerine göre bu oran %34,1'e çıkmış durumdadır. Yani her üç kişiden biri online alışveriş yapıyor denilebilir. (Bayrak,2019)

TÜİK'in yayınlamış olduğu bu yüzdelik oranların artışına bakarak söyleyebiliriz ki son 20 yıl içerisinde internet'in gelişmesiyle telefon, bilgisayar, tablet gibi cihazların da kullanımını arttırmış ve saniyeler içerisinde veri aktarımı gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu durumu vergisel açıdan inceleyecek olursak dijital vergilemenin hızla gelişen dünya düzeni içerisinde incelenmesi, üzerinde durulması bakımından geç kalınmış bir vergileme aracı olduğunu söyleyebiliriz. Birkaç yıl öncesine kadar ülkemizde dijital vergilendirmeyi ele alan herhangi bir yasa bulunmamasına istinaden bu açıktan yararlanılarak vergisiz kazanç elde edilmesiyle birlikte ülkemizde vergi kaybını arttırmış ve haksız yoldan kazanç elde edildiği için vergi adaletini de olumsuz yönde etkilemiştir.

2. Dijital Vergilendirme

Dijital hizmet vergisi dediğimiz İngilizcesi "Digital Services Tax" olan bu yeni vergileme sistemi kurumların elde ettiği kazançlar nedeniyle kurumların iş merkezlerinin bulunduğu yerlerde vergilendirilmesidir. Küresel çapta hizmet vermekte olan sosyal medya ağları; Google, Youtube, Instagram, Spotify gibi pek çok uluslararası şirketin sadece kendi ülkesinde vergilendirilmesi, bu şirketlerin hizmet sunduğu ve gelir elde ettiği ülkeler açısından ciddi vergi kaybı anlamına gelmektedir. Kazanç vergisi nedeniyle ABD merkezli bu şirketlerin gelirlerinden pay alamayan AB "Dijital Hizmet Vergileri" uygulama çabası içine girmiştir. Fransa ise bu çabayı somut hale getirmiş ve hasılat üzerinden %3 dijital hizmet vergisini hayata geçirmiştir. Dijital hizmet vergisi ile küresel ölçekte hizmet sunumunun söz konusu olduğu şirketler artık ilgili ülkelere sunduğu hizmetlerden elde ettikleri hâsılatın belli bir yüzdesi oranında vergilendirilebileceklerdir. Böylece, bu şirketlerin gelirlerinden, her ülke kendisinin bu şirketlerin hâsılatına katkısı oranında pay alma imkânı elde edecektir. (Bingöl, 2019)

Ancak henüz yeni bir vergileme çeşidi olmasından dolayı uygulanması ve doğuracağı sonuçlar kesin olmamakla birlikte bu konuyla alakalı iki görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki internet kullanımının artmasıyla birlikte vergi denetiminin zorlaşacağı ve tabanın daralmasıyla vergi

gelirinin azalması sonucu iken bir diğer var sayım ise hızla gelişen ve özel sektöre yeni alanlar yaratan internetin vergi gelirleri üzerinde olumlu etki yaratacağıdır. İnternet kullanımının sonucu olan elektronik ticaretin vergi gelirlerini arttırabileceği sonucu olmuştur. (Kırlı, 2014:36)

2.1 Dijital Vergilendirme Kapsamı

7193 sayılı Dijital Hizmet Vergisi ile Bazı Kanunlarda ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'a göre Türkiye'de aşağıda sayılan dijital hizmetlerden elde edilen vergilendirilebilir kazanç verginin konusuna girmektedir. Buna göre:

Dijital ortamda sunulan her türlü reklam hizmetlerinden elde edilen hasılat,

Sesli, görsel veya dijital herhangi bir içeriğin dijital ortamda satışı ile bu içeriklerin dijital ortamda dinlenilmesine, izlenmesine, oynanmasına veya elektronik cihazlara kaydedilmesine veya bu cihazlarda kullanılmasına ilişkin dijital ortamlarda sunulan hizmetler,

Kullanıcıların birbirleriyle etkileşim kurabilecekleri dijital ortamların oluşturulması ve bu ortamların işletilmesine yönelik hizmetler verginin konusuna girmektedir.

Bu maddelerde sayılan hizmetlere ilişkin dijital ortamda dijital hizmet sağlayıcıları tarafından sağlanan aracılık hizmetlerinden kazanılan gelir, dijital hizmet vergisinin konusunu oluşturmaktadır. Dijital hizmet vergisinin konusunu Türkiye'de sunulan dijital hizmetlerden elde edilen hasılatlar oluşturmaktadır. Burada ki önemli bir husus ise sunulan hizmet çevrimiçi dijital bir hizmet olduğundan, belirsizliklerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Dijital hizmet vergisinin konusuna bakıldığında ise kapsamın oldukça geniş tutulduğunu, doğrudan ve aracılık faaliyetlerinin, hatta aracılığı kolaylaştırma faaliyetlerinin dahi verginin konusuna girdiği görülmektedir. Verginin konusunun geniş tutulması ile dijital hizmet sunan işletmelerin büyük bir kısmını verginin kapsamına almaktadır. (Saygın ve Sandalcı, 2020: 92)

2.2 Dijital Hizmet Vergisi Mükellefiyet, Muaflık ve İstisna Tutulan Hizmetler

Günümüzde büyük bir problem haline gelen dijital alanların vergilendirilmesi açığına karşın, sosyal platformların takip edilememesi ve bu durumun ortaya çıkardığı haksız kazanç elde edilmesi ve gelir dağılımındaki adaleti olumsuz yönden etkilemesi nedeniyle dijital hizmet vergisi ile ilgili kanun teklifi TBMM Genel Kurulunda verildi.

Teklifeye Göre;

- İlgili yıldan önceki yılda, verginin konusuna giren hizmetlere ilişkin Türkiye'den elde edilen hasılatı 20 milyon Türk Lirasından veya dünya genelinde elde edilen hasılatı 750 milyon Avrodan az olanlar dijital hizmetler vergisinden muaf tutulmaktadır. Böylelikle, verginin kapsamına sadece büyük ölçekli işletmelerin alınması amaçlanmıştır.
- Dijital hizmet vergisinin mükellefi dijital hizmet sağlayıcıları olarak belirlenmiştir.
- Dijital hizmet vergisinin matrahı, ilgili birer aylık vergilendirme dönemlerinde verginin konusuna giren hizmetler nedeniyle elde edilen hasılat olacaktır. Verginin oranı %7,5 olacaktır. (TBMM dijital vergilendirme, 24.10.2019, sayı:82)

İlgili parasal sınırların altında kalanlar ise dijital hizmet vergisinden muaf tutulacaktır. Bu muafiyetten, kanun koyucunun vergi kapsamına özellikle teknoloji devlerinin alınmasını amaçladığı söylenebilir. Dijital hizmetin Türkiye'de sunulmasının sınırları, hizmetten Türkiye'de faydalanıl-

ması, hizmetin Türkiye’de bulunan kişilere yönelik gerçekleştirilmesi veya hizmetin Türkiye’de değerlendirilmesi olarak belirlendi. Bunun yanında, sorumluluk bakımından vergi sorumlusu kavramı genişletilmiş olup; vergi alacağının güvence altına alınmasının gerekli görüldüğü durumlarda yalnızca mükellefe değil, vergiyi doğuran işlemin tarafı olanlara ve bu işlem ve ödemenin gerçekleştirilmesinde aracı sıfatı olanlara da sorumluluk yüklenebilecek. Böylece, ilgili verginin işlemin tarafı olan kullanıcıdan da kesilmesi söz konusu olabilecektir. (Gökçe, 2019) Telgraf ve Telefon Kanunu'nun ulusal çapta kamuya açık mobil elektronik haberleşme hizmetleri üzerinden Hazine payı ödenen hizmetler, Bankacılık Kanunu kapsamındaki bazı hizmetler, Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanunun, Ar-Ge merkezlerinde Ar-Ge faaliyetleri sonucunda oluşturulan ürünlerin satışı ile bu ürünler üzerinden sunulan hizmetlerden elde edilen hasılat Dijital Hizmet Vergisi'nden istisna olacak ve bu hizmetlerden elde edilen hasılat muafiyete ilişkin hadlerin tespitinde dikkate alınmayacaktır. Diğer kanunlarda yer alan istisna veya muafiyet hükümleri bu vergi bakımından geçersiz olacaktır. (Ulukan, 2019)

2.3 Dijital Hizmet Vergisi Vergilendirme Dönemi

Dijital hizmet vergisi vergilendirme dönemi, takvim yılının birer aylık dönemleridir. Ancak Hazine ve Maliye Bakanlığı, hizmet türüne ve mükelleflerin faaliyet hacimlerine göre birer aylık vergilendirme dönemi yerine üçer aylık vergilendirme dönemi tespit etmeye yetkilidir. Dijital hizmet vergisi, mükellefin beyanı üzerine tarh olunur. 3'üncü maddenin ikinci fıkrasının uygulandığı durumlarda, bu beyan vergi kesintisi yapmakla sorumlu tutulanlar tarafından yapılır. Mükellefler ve vergi kesintisi yapmakla sorumlu tutulanlar, dijital hizmet vergisi beyannamelerini, vergilendirme dönemini takip eden ayın sonuna kadar ilgili vergi dairesine vermekle yükümlüdürler. Dijital hizmet vergisi, katma değer vergisi mükellefiyeti bulunan hizmet sağlayıcıları için bu vergi bakımından bağlı buldukları vergi dairesince, bulunmayanlar bakımından Hazine ve Maliye Bakanlığınca belirlenecek vergi dairesince tarh olunur. Dijital hizmet vergisi, mükellef veya vergi sorumlusu olan gerçek veya tüzel kişi adına tarh olunur. Adi ortaklıklarda, verginin ödenmesinden müteselsilen sorumlu olmak üzere, ortaklardan herhangi biri adına tarhiyat yapılır. Beyanname vermek mecburiyetinde olan mükellefler ile vergi kesmekle sorumlu tutulanlar, bir vergilendirme dönemine ait dijital hizmet vergisini beyanname verme süresi içinde öderler. Dijital hizmet vergisi mükelleflerince ödenen dijital hizmet vergisi, bu mükellefler tarafından gelir ve kurumlar vergisine esas safi kazancın tespitinde gider olarak indirilebilir. Hazine ve Maliye Bakanlığı, dijital hizmet vergisi beyannamesinin ve eklerinin şekil ve muhtevasını belirlemeye, faaliyetin gereğini göz önünde tutarak mükellefin müracaatı üzerine veya resen tarh yerini tayin etmeye, mükellef veya vergi sorumlularına sadece vergiye tabi hizmetlerin sunulduğu dönemler için beyanname verdirmeye, verginin beyan ve ödeme zamanı ile tahsiline ilişkin usul ve esasları belirlemeye, bildirim ve belgelendirme yükümlülüğü getirmeye ve buna ilişkin usul ve esasları belirlemeye yetkilidir. (Dijital Hiz. Verg. İle Bazı Kanunlarda ve 375 Say. KHK Değ. Yapılması Hak. Kanun, 2019: 7193)

2.4 Dijital Hizmet Vergisinin Fiyatlara Yansıması ve Erişim Engellemesi

Vergi uzmanları, DHV’ nin vergi oranı dijital hizmet sağlayıcıları tarafından ödenecek de olsa fiyat artışları tüketiciye de yansiyabilir demişlerdir. Nedeni ise komisyonda kabul edilen kanun teklifine göre, dijital hizmet vergisi, bu hizmeti alan tüketicilere sunulan fatura ve fatura yerine geçen belgelerde ayrıca gösterilmeyecektir. Ancak bu vergi nedeniyle maliyet kalemleri

artacak olan teknoloji platformlarının Türkiye'deki fiyat politikalarının da artık bu yeni vergiye göre belirlenmesi gerekecektir. Ancak bu vergi oranının çok yüksek olması olumsuz sonuçlar doğurabilir nedeni ise dünyada genel olarak %3 civarında uygulanan dijital hizmet vergisinin ülkemizde %7,5 olarak uygulanması öngörülmektedir ve muafiyet sınırları da dünya geneline göre düşük kalmaktadır. Ayrıca start up, ve bu alanda hizmet vermeye çalışan dijital hizmet girişimcileri açısından muafiyet sınırı, ülke içerisinde vergi mükellefi olmaları, yurt dışı ile rekabet edebilmeleri sebebiyle de vergilemenin amacına uygun olacaktır. Verginin kazanç değil, hasılat üzerinden alınması nedeniyle şirketler üzerindeki etkisi de büyük olmaktadır. Bu yüzden diğer ülkelerdeki %3'lük uygulamaya göre Türkiye'de uygulamaya konulmak istenen %7,5'lük oran oldukça yüksek görülmektedir. (Bingöl,2019) Dijital hizmet vergisinde hizmet sağlayıcıları, beyanname ve yükümlülüklerini yerine getirmedikleri zaman ise ihtar alacaklardır. İhtar sonrası yasal sürenin sona ermesinin ardından, global çaptaki firmaların ve internet devlerinin verdikleri hizmete erişim engeli getirilebilecektir. Dijital hizmet vergisini ödemeyen platformların isimleri ve bilgileri ise Gelir İdaresi Başkanlığı'nın internet sitesinde ilan edilecek ve ilan tarihinden itibaren 30 gün içinde yükümlülüklerini yerine getirmeyen dijital hizmet sağlayıcılarının, hizmetlerine erişim Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın teklifi üzerine, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu ile erişim sağlayıcıları tarafından engellenebilecektir. (Ünker, 2019)

3. Sosyal Medya Üzerinden Vergilendirme

Günümüzde sosyal medya da çok takipçisi olan kişilere reklam vermek isteyen firmaların sıraya girdiğini bilmeyenimiz yoktur. Günümüz teknoloji çağına ayak uyduran firmalar bu durumu müşteriye ulaşmada çok verimli bir yol olarak görmektedir. Birçok fenomen ise kendi hesapları üzerinden bazı ürünlerin reklamını yaparak internet aracılığı ile daha geniş kitlelere ulaşmayı hedeflemektedir. Kazancın olduğu yerde vergide vardır mantığından hareketle fenomenler yaptığı tanıtımlardan elde ettiği kazancın vergisini nasıl ödeyecek sorusu akıllara gelmektedir. Kazancın olması her zaman verginin olması anlamına gelmeyebilir. Bir kazancın serbest meslek kazancı ya da ticari kazanç olabilmesi için süreklilik arz etmesi gerekmektedir. Süreklilik arz etmeyen faaliyetlerden elde edilen kazançlar arızı kazanç olarak adlandırılır. Vergilendirmeye tabi tutulabilmesi için arızı kazancın da bir istisnası vardır. Bu değer 2020 yılı için 40.000 ₺ olarak açıklanmıştır. Yani 2020 yılında birkaç defa sosyal medya üzerinden ürün tanıtımı yaptınız ve bu tanıtımlar için aldığınız ücret toplamda 40.000 ₺ geçmiyor ise bu kazancı vergilendirmek gibi bir yükümlülük yoktur. (G.V.K. mad. 82, 310 Seri No.lu Genel Tebliği, Arızı Kazançlara İlişkin İstisna Tutarı)

SONUÇ

İnternet kavramı belli başlı ülkelerin ve belli başlı önemli kişilerin kullandığı bir olgu iken günümüzde hızlı bir şekilde evrilerek, evimize ve cebimizdeki telefonlara kadar girdiğini, ilk başlarda basit bir veri akışı bilgi alışverişi sağlarken günümüzde satış-pazarlama, iletişim, eğitim gibi birçok alanda kullanıldığını düşünürsek vergilendirilmesi ve takip edilmesi bir o kadar zor vergi aracı olduğunu söyleye biliriz. Daha yeni yeni literatürlere girmeye başlayan bu vergileme aracı ile ilgili vergi gelirleri üzerindeki etkilerinin incelendiği akademik çalışmalar oldukça sınırlı olmakla birlikte bu kısımda bu çalışmanın amacı olan dijital vergilendirme ve vergi adaletindeki yeri incelenmiş olup uygulanmasının pozitif ve negatif yönleri saptanmaya çalışılmıştır.

Yeni bir vergileme çeşidi olmasından kaynaklı uygulanması ve doğuracağı sonuçlar kesin değildir. İnternet kullanımının artmasıyla birlikte vergi denetiminin zorlaşacağı ve tabanın daralmasıyla vergi gelirinin azalması ve hızla gelişen ve özel sektöre yeni alanlar yaratan internetin vergi gelirleri üzerinde olumlu etki yaratacağı gibi iki görüş vardır. Bu iki görüşün yanı sıra ise bir diğer durum olan kanun teklifinde bulunan Türkiye’den elde edilen hasılatın 20 milyon Türk Lirası veya daha fazla olan veya dünya genelinde elde edilen hasılatı 750 milyon Avro veya daha fazla olan Türkiye’de sunulan dijital hizmet sağlayıcılarına yüzde 7,5 oranında dijital hizmet vergisi uygulanacağını öngörülmektedir. Diğer ülkelerdeki %3’lük uygulamaya göre Türkiye’de uygulamaya konulmak istenen oran oldukça yüksektir. Söz konusu dijital hizmet vergisinin yalnızca teknoloji devlerine uygulanacağı öngörülse de bu verginin teknoloji şirketleri tarafından tüketicilere fiyat artışı olarak yansıtılması durumunda, tüketici açısından olumsuz sonuçlar doğurması beklenebilir.

Aslında geç kalınmış bir vergileme aracı olmasına karşın internet üzerinden yapılan belirli faaliyetlerden vergi alınmamasından dolayı internet şirketlerinin haksız bir üstünlük sağladığını ve haksız rekabete yol açarak vergi adaletini olumsuz yönde etkilediğini söyleyebiliriz ancak bu vergileme politikasının da ülkemize henüz yeni geldiğini varsayarsak eksik veya yanlış bir uygulama ile teknoloji devlerine yükleyeceğimiz o vergi yükünü tüketicilere yükleyerek bu politikanın ters tepmesine neden olabilir.

KAYNAKÇA

- (2018) İnternet Nedir? İnternetin Tarihçesi. Biltek Tasarım ve Yazılım A.Ş., <https://www.biltektasarim.com/blog/internet-nedir-internetin-tarihcesi> [21.09.2018]
- Bayrak, H. (2019) 2019 TUİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, <https://dijilopedi.com/2019-tuik-hanehalki-bilisim-teknolojileri-kullanim-arastirmasi/> [29.08.2019]
- Bingöl, O. (2019) Dijital Hizmet Vergisi Geliyor, <https://vergiyedair.com/2019/10/24/dijital-hizmet-vergisi-geliyor/> [24.10.2019]
- Kirli, E. (2014). İnternet Kullanımının Vergi Gelirleri Üzerinde Etkisi: Türkiye Örneği. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Saygın, Ö. & Sandalcı, U. (2020). Dijitalleşen Dünyada Dijital Hizmet Vergisi: Örnek Ülke Uygulamaları ve Türkiye, 246: 92 <http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/2941145-dijital-hizmet-vergisi-kapsami-belli-oldu> [6.02.2020]
- Dijital Hizmet Vergisi Kanunu ile Bazı Kanunlarda ve 375 sayılı KHK Değişikliği Yapılması Hakkında Kanun Teklifi, sayı:82, 24.10.2019, <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/2/2-2312.pdf>
- Gökçe, G. (2019) Türkiye’de Dijital Hizmet Vergisi Nasıl Düzenleniyor? Kimler Vergi Mükellefi Olacak, <https://digitalage.com.tr/turkiyede-dijital-hizmet-vergisi-nasil-duzenleniyor-kimler-vergi-mukellefi-olacak/>
- Ulukan, G. (2019) Dijital Hizmet Vergisi ile İlgili Kanun Teklifi TBMM Genel Kurulunda Kabul Edildi, <https://webrazzi.com/2019/11/22/dijital-hizmet-vergisi/>
- Dijital Hiz. Verg. İle Bazı Kanunlarda ve 375 Say. KHK Değ. Yapılması Hak. Kanun, no:7193, 21.11.2019, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k7193.html>
- Ünker, P. (2019) Yeni Vergiler Tüketiciyi Nasıl Etkileyecek ? , <https://www.dw.com/tr/yeni-vergiler-t%C3%BCKeticiyi-nas%C4%B1-etkileyecek/a-51090228>
- Gelir Vergisi Kanunu, mad. 82, 310 Seri No.lu Genel Tebliği, https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/Yararlı_Bilgiler/arizikazanc.html

HAYVAN HAKLARININ VERGİ MEVZUATINDAKİ YERİ VE EVCİL HAYVANLAR ÜZERİNE VERGİ ARAŞTIRMASI

Dilan ÖZTÜRK, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
dilanozturk295@gmail.com

ÖZET

Hayvanların evcilleştirilmesinden itibaren hayvanlar, insanların istek ve ihtiyaçları için kullanılmıştır. Toplumsal yaşamın bir parçası olan hayvanların, tüm canlılar gibi yaşam hakları vardır. Hayvanların insanlar tarafından gördüğü şiddet ve istismarın varlığı, hayvanları sahiplenlerin vergilendirilmesini gerektirmektedir. Evcil hayvanların yaşam haklarını koruyabilmek adına evcil hayvanı sahiplenler belirli oranda vergiye tabi tutulmalıdır. Evcil hayvanların vergilendirilmesine örnek bir uygulama, Almanya’da Hundesteuer (Köpek Vergisi Kanunu) adlı kanun ile uygulanmaktadır. Köpek vergisi yerel bir vergidir. Köpek sahiplerinden taksitler halinde yıllık olarak vergi tahsil edilmektedir. Türk vergi mevzuatında ise evcil hayvanların vergilendirilmesi uygulaması bulunmamaktadır. Türkiye’de evcil hayvanı sahiplenlerin, sahiplendikleri hayvanın haklarını ihlal etmeleri, hayvanları sokağa bırakıp yaşamlarını tehlikeye atmaları vs. “Evcil hayvan vergisi” uygulamasını gerekli kılmaktadır. Evcil hayvanı sahiplenler yıllık olarak taksitler halinde belirli oranlarda vergilendirilmelidir. Tahsil edilen vergi sosyal bir fon içerisinde hazineye girişi olmadan hayvan ihtiyaçları için (barınma, yiyecek, sağlık vs.) harcanmalıdır. Bu şekilde oluşturulan vergi uygulaması ile hayvanların yaşam olanakları iyileştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hayvan Hakları, Evcil Hayvan Vergisi, Türk Vergi Sistemi, Toplum, Belediyecilik.

GİRİŞ

Tarihi süreç içerisinde çeşitli adlar altında krallıklarda ve imparatorluklarda hayvanlar üzerinden gelir elde etmek için vergi alınmıştır. Osmanlı imparatorluğu maliye sistemi içinde hayvanlar üzerinden ağnam vergisi adı ile vergi tahsil edilmiştir. Milli mücadele döneminde ise gelir ihtiyacından dolayı müslüman halktan hayvanların miktarı oranında vergi alımı gerçekleştirilmiştir. Hayvanlar üzerinden alınan vergi uygulaması Almanya’da evcil hayvan olan köpek üzerinden Hundesteuer (Köpek vergisi) adlı vergi ile tahsil edilmektedir. Ülkemizde ise evcil hayvanlar üzerinden alınan bir vergi uygulaması bulunmamaktadır. Hayvanların yaşam olanaklarının iyileştirilmesi, evcilleştirilen hayvanların bakımlarının düzenli ve sağlıklı ortamlarda yapılması, evcil hayvan sahiplerinin keyfi hareketlerinin önüne geçilmesi adına evcil hayvanı sahiplerinden belirli oranlarda vergi tahsil edilmelidir. Sahiplenilen hayvanın sakağa atılmaması, ticari satışlarda hayvanın daha doğmadan satışının gerçekleştirilmesinin önüne geçilmesi için evcil hayvan vergisi önem arz etmektedir.

1. Hayvanlar Üzerinden Alınan Verginin Tarihi Geçmişi

Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş dönemlerinde hayvanlar üzerinden alınan vergi ağnam resmi adı ile sadece koyun ve keçi üzerinden alınmıştır. Verginin hesaplanması tarh ve tahsil bakımından zamanla değişiklik göstermiştir. Tanzimata kadar koyun ve keçiden alınan vergi Tanzimat’tan sonra gelire ek kaynak olarak deve, at, sığır, manda vs. hayvanlar üzerinden de vergi alımı gerçekleştirilmiştir (Özer, t.y.:703). Canlı hayvanlardan alınan vergi, milli mücadele dönemlerinde büyük millet Meclisinin 24/04/1920 Tarihinde kabul ettiği Ağnam-ı Resmîye kanunu ile uygulanmıştır. Alınan vergi 1920 ile 1923 yılları arasındaki süreçte bütçe gelirinin sırasıyla %11.25, %10.34, %6.70 ve %3.24’lük kısmını sağlamıştır. Milli mücadele yıllarında ki düzenlenen vergi, Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk defa 1924 yılında 410 sayılı kanun ile düzenlenmiştir. 1925 ve 1926 yıllarında koyun, keçi, deve, domuz türü hayvanlardan hayvan başına alınmakta olan vergi miktarı artırılmıştır. Vergi mükellefi Nisan Ayı’nın ilk 15 günü içinde hayvan sahibinin beyanıyla kayıtlara geçirilmiş ve kaydın yapıldığı mali yıl için vergi uygulanmıştır. 1951 yılından sonra hayvanlar üzerinden alınan vergi koyun, Keçi ve domuz türü ile sınırlandırılıp 01.01.1962 tarihinde canlı hayvanlardan alınan vergi kaldırılmıştır (Şentürk, 2017: s.25-30).

1.1. Hayvanlar Vergisi Kanunu’nda Belirtilen Vergi Oranları (1931 yılı 1849 T.C Resmi Gazete)

NEV’İ	KURUS
Koyun ve kıl keçisi	50
Tiftik	40
Deve	20
Manda	150
Sığır	90
At, kısırak, idiş, katır	125
Eşek	50
Domuz	300

(Özer, t.y.: 704-715)

Canlı hayvanlar üzerinden alınan vergi belirli yıllarda bütçe geliri içerisinde önem arz etmiştir. Savaş araç gereçlerinin taşınmasında kullanılan hayvanlar zorlu süreçlerden geçerek insan yaşamına yardımcı olmuştur. İnsan hayatında önemli yeri olan hayvanların daha sağlıklı ortamlarda daha düzgün hayat standartları altında yaşamaları adına hayvanlar üzerinden vergi alınması önem taşımaktadır.

2. Hayvan Hakları ve Vergi Uygulamaları

2.1. Türkiye’de Hayvanların Vergiye Dair Durumu

Vergi mevzuatımız içerisinde ve 5199 sayılı Hayvanları Koruma kanununda evcil hayvanları sahiplenenlerin vergiye tabi tutulmalarına ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Hayvanların ticari satışı sırasında bir vergi uygulanmamakta sadece satışı sırasında kdv oranı uygulanmaktadır. Hayvanların toptan teslimlerinde kdv oranı %1, perakende teslimlerinde %8 vergi ödemesi söz konusudur. (www.gib.gov.tr.2016: sayı:84974990-130 [KDV.5/1.2016.23]- 437785)

2.1.1. Ham Kürkler ve Dabaklanmış Kürkler de Ötv Oranları

G.T.İ.P	MAL İSMİ	Vergi Oranı (%)
43	Kürkler ve taklit kürkler bunların mamulleri [Bu fasılda yer alan koyun kuzu keçi oğlak ve sığırların (bufalo dahil) postları, kürkleri ve taklit kürkleri ile bunların mamul giyim eşyası, aksesuarları ve diğer eşya hariç] (43.01,43.02 hariç)	25
43.01	Ham kürkler (baş, kuyruk, pençe ve kürkçülüğe elverişli diğer parçalar dahil) (41.01, 43.02 ve 41.03 pozisyonlarındaki ham post ve deriler hariç)	0
43.02	Dabaklanmış veya aprelenmiş kürkler (baş, kuyruk, pençeler ve diğer parçalar dahil) (birleştirilmiş veya birleştirilmemiş) (43.03 pozisyonundakiler hariç)	0

Tabloya göre, ham kürkler (baş, kuyruk, pençe ve kürkçülüğe elverişli diğer parçalar dahil) ile dabaklanmış veya aprelenmiş kürklerde (baş, kuyruk, pençeler ve diğer parçalar dahil) daha önce %20 olarak uygulanan ÖTV oranı sıfıra indirilmiştir. Kürkler ve taklit kürkler ile bunların mamülleri ise ötv oranı %25 olarak belirlenmiştir. Ham kürkler ve aprelenmiş kürkler için %20 ötv oranının %0’a çekilmesi daha fazla hayvanın kesilmesine neden olmaktadır.

2.1.2. Akvaryum Balığının Üretimi ve Satışının Vergilendirilmesi

Bir iş yeri kiralanarak akvaryum balıklarını besleyip olgunlaştırdıktan sonra internet üzerinden kargo ile satılması ve satışı için kiralanmış iş yerinde sadece akvaryum balıklarının besin ve bakımı yapılmaktadır. Evcil hayvan olan süs balığı (akvaryum balığı) üretim ve satış faaliyetinden dolayı vergi mükellefi olup olmayacağı, vergi mükellefi olması halinde hangi gelir unsuru yönünden nasıl vergilendirme yapılacağı değerlendirilmelidir:

193 sayılı Gelir Vergisi kanununa göre zirai faaliyetin gerçekleşmesi durumunda oluşan zirai kazanç gelir unsuru sayılmaktadır. Bu açıdan akvaryum balığı üretimi faaliyetinin zirai faaliyet olarak gerçekleşmiş olması durumunda söz konusu faaliyet ile ilgili işletme büyüklüğü ölçüsü belirli olmadığından bu faaliyetten elde edilen kazancın Gelir Vergisi kanununun 94. Maddesine stopaj (kaynakta kesinti, tevkifat) yapılmak suretiyle vergilendirilmesi gerekmektedir. Ancak akvaryum balıklarının üretilip satış yapılabilecek safhaya getirilmesine kadar ki faaliyet zirai faaliyet, üretildiği yerin dışında başka bir dükkan veyahut mağazaya götürülüp satılması ya da söz konusu balıkların internet ortamında ticari satışı halinde (satış esnasında sadece kdv uygulanır.) bu faaliyet ticari faaliyet kapsamında olduğundan faaliyet sonucu elde edilen kazancın ticari kazanç hükümlerince vergiye tabi tutulması gerekmektedir. (www.gib.gov.tr.2015: sayı:63611781-120[53-2014/3]-15)

2.2. Evcil Hayvanların Vergilendirilmesine İlişkin Almanya Örneği

Türk vergi mevzuatında bulunmayan evcil hayvanlar üzerine vergi uygulaması, Almanya'da köpekler üzerinden alınan "Hundesteuer" adlı köpek vergisi ile tahsil edilmektedir.

Köpek vergisi: Almanca konuşulan birkaç krallıkta ilk olarak kuduz yaygınlığını azaltmak ve bazı durumlarda savaş borçlarına ödemeye yardımcı olmak amacıyla tanıtılmıştır. Köpek vergileri 20. yüzyılın büyük bir kısmında birçok Avrupa ülkesinde de yaygınken 1970 lerden itibaren çoğu ülkede kaldırılmıştır. Almanya ise evcil hayvan vergi ödemesini sürdürmüştür. Almanya'nın Berlin eyaletinde de köpeği sahiplenenlere köpek vergisi uygulanmaktadır.

Almanya'da evcil hayvan olan köpeğin sahiplenilmesi halinde kişi köpek vergisine tabi tutulmaktadır. Köpek sahipleri vergi mükellefi olduğundan köpek vergisi ödemekle yükümlüdür. Bu nedenle köpek vergisi doğrudan bir vergidir. Köpek sahipleri kayıttan hemen sonra vergiyi 30 gün içinde ödemek zorundadır. Köpek sahibi birden fazla köpeğin bakımını üstlenendiğinde köpek başına düşen vergi oranı değişmektedir. Köpek vergisi yerel bir vergidir, bu nedenle belediyeler tarafından hem oranları hem de tahsil durumu belirlenmektedir. Köpek vergisinin yasal bakımdan uygulanma yeri eyaletler olup gelirin tahsil yeri ve yetkili idare belediyelerdir. Köpeklerin büyüklüğüne, kilosuna göre tespit edilen köpek vergisi belediyeler tarafından yıllık olarak tahsil edilmektedir. Her yıl ödenecek köpek vergisi genellikle taksitler halinde ödenmektedir. Aynı zamanda köpek vergisi bir gider vergisidir. Köpek vergisinin uygulanmasındaki amaç hem sahiplenen köpeğin yaşam olanaklarını iyileştirmek hem de belediye bütçelerinin dengelemek adına ek bir mali gelir kaynağı sağlamaktadır. Belediyeler verginin oranını belirlediğinden belediyeler arasında vergi oranlarında farklılıklar oluşmaktadır. Örneğin Stiftung Warentest, 2015 yılında 70 şehir ve belediyenin uyguladığı vergi oranını karşılaştırdığında yılda 0 ile 186 Euro arasında bir vergi oranı bulmuştur. Belediyelerde ikinci ve her ek köpeğin vergi oranı farklılık göstermekle birlikte birçok belediye bazı köpek ırkları için (dövüş köpekleri) daha yüksek vergi oranı uygulamaktadır. Örneğin: Cottbus'da yılda 270 avro, Starnberg 1000 avro vergi oranı belirlenmiştir. Ayrıca Almanya'da uygulanan bu vergi sisteminde, ticari amaçla tutulan köpekler için (ticari köpek yetiştiriciliği) köpek vergisi uygulanmamaktadır. Spor köpekleri ise vergi kapsamındadır. Buna ek olarak, belediye tüzükleri genellikle rehber köpekleri, gütmek köpeklerini, zorunlu köpek muayenesi geçirmiş köpekleri, barınak içi veya dışı köpek yetiştiricileri ve özel köpek yetiştiricileri için vergi muafiyeti ya da da

indirimi sağlanmaktadır. Uygulanan muafiyetler: görme engelliler için rehber köpekler, sağırılar için işitme köpekleri, diğer engelliler için kullanılan yardımcı köpekler ve orman görevlileri tarafından kullanılan köpekler köpek vergisinden muaf tutulmaktadır.

Almanya’da köpek vergisini almayan çok az topluluk (Eschborn ve Windorf) bulunmakla birlikte Berlin, Bremen ve Hamburg şehir eyaletlerinde doğrudan köpek vergisi kanunu uygulanmaktadır. Temelde köpek vergisi sistemi eyaletlerde birbirine benzemektedir. Eyaletlerde Köpek vergisi yerel gider vergisi olarak tahsil edilir. Vergilendirmedeki amaç köpeklerin özel yaşam olanaklarını daha kaliteli şekilde ve sağlıklı ortamlarda sürdürebilmelerini sağlamaktır.

Köpek vergisinden sorumlu olan vergi dairesi: Mal sahibinden sorumlu ikamet vergi dairesidir.

Vergi ödeme tarihi: İlk vergi, köpeği sahiplendikten 1 ay sonra ödenmektedir, daha sonraki vergi tahsilatının yapıldığı dönemler ise 5 Mart, 5 Haziran, 5 Eylül ve 5 Aralık tarihlerinde üçer aylık dönemler itibarıyla yıllık miktarın $\frac{1}{4}$ ile ödenir. Vergi, ödeme zamanlarında peşin ödenmektedir.

Vergi müdürü: Köpeğin sahibi, kayıttan sonra her köpek için bir vergi pulu almaktadır vergi mührünün üzerinde belirtilen sürenin dolmasından sonra vergi dairesi yeni bir vergi pulu çıkarır. Köpeğin kaydı kaldırıldığında geçerli vergi damgası iade edilmektedir.

Almanya’da ve eyaletlerinde uygulanan köpek vergisi düzenli bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Evcil olan köpeğin bakımının, yaşam olanaklarının daha düzenli ve sağlıklı ortamlarda gerçekleştirilmesi için uygulanan ve hayvan haklarını da gözeten bir vergi sistemidir.

2.2.1. 2020'den İtibaren Yeni Köpek Vergi Oranları

Vergi yıllıktır:

İlk köpek için 90.00 EURO

İkinci köpek için 120.00 EURO

Üçüncü ve her ek köpek için 120.00 EURO

3. Türkiye’de Evcil Hayvanlara Yönelik Vergi Önerisi

Evcil hayvanların bakımının kuvvetlendirilmesi, yaşam olanaklarının geliştirilmesi açısından ve bakımı üstlenilen hayvanların sahipleri tarafından sokağa bırakılıp hayvanın sokakta kötü bir yaşam sürmesinin önüne geçilmesi, aç bırakılıp sağlıksız bir yaşam sürdürmelerine neden olunması evcil hayvan vergisi uygulamasının gerekliliğini göstermektedir. Ticari satışlarda hayvanın yaşamını tehlikeye sokanların engellenmesi için evcil hayvan sahipleneceklerin belirli oranlarda vergilendirilmesi gerekmektedir. Evcil hayvanı sahiplenebilmek için hayvanın beden ve ruh sağlığı başta olmak üzere yaşam koşullarının iyileştirilmesi adına alınacak vergi, belediyeler aracılığıyla toplanmalıdır. Toplanan verginin hazineye girişi olmadan bir fona aktarılıp evcil hayvanların yaşamı için harcanmalıdır. Uygulanacak “Evcil hayvan vergisi” örneği tasarısı:

1. Belediyeler tarafından sahiplendirilecek her evcil hayvan için bir vergi numarası belirlenmeli ve bu vergi numarasıyla evcil hayvanların sicil kaydı yapılmalıdır.

2. Evcil hayvanların sahiplenilmesi halinde, kişi evcil hayvan vergisine tabi olmakta ve hayvan sahipleri vergi mükellefi olduğundan evcil hayvan vergisini ödemekle yükümlüdür.
3. Sahiplenilen evcil hayvanların sokağa atılmaları, hayvana şiddet uygulanması ve evcil hayvanın yaşamının sağlıksız ortamlarda sürdürülmesi halinde belediyece evcil hayvana el konulup kişiye vergi cezası uygulanmalıdır.
4. Ticari satışlarda evcil hayvanın haklarının ihlal edilmesinin önüne geçilmesi, henüz doğmamış bir hayvanın satışının gerçekleştirilmesini engellemek için ticari satışta (kdv oranı dışında) evcil hayvan vergisi uygulanmalıdır.
5. Uygulanacak evcil hayvan vergisi; 3'er aylık taksitler halinde yıllık ödenebilir.
6. Toplanan vergi, evcil hayvanların mama, aşı vs. bakım ihtiyaçları ve barınaktaki hayvan ihtiyaçları için kullanılmalıdır.
7. Evcil hayvan vergisi yerel bir gider vergisi olarak doğrudan tahsil edilmelidir.
8. Sahiplenilen dövüş ve spor köpekleri de vergi kapsamına alınmalıdır.
9. Vergi oranı yıllar itibariyle düşmeli yani azalan vergi oranı şeklinde uygulanmalıdır.
10. Evcil hayvan vergi muafiyeti kapsamına alınacak hayvanlar: Barınaklardan cins köpek alanlara (3,2,1 yıl) Barınak içi evcil hayvan yetiştiricileri Görme engelliler için rehber köpekler, sağırılar için işitme köpekleri, polis ve jandarma köpekleri vergiden muaf tutulmalıdır.

SONUÇ

Hayvanların evcilleştirilmesinden itibaren, hayvanlar insanların istek ve ihtiyaçları için kullanılmıştır. Ticari gelir amaçlı satışlarda kişiler hayvanların haklarını ihlal etmekte ve hayvanın besin ihtiyaçlarını, yaşam koşullarını kötüleştirmektedir. Hayvanların dış görünüşlerinin güzel olması nedeniyle keyfi sahiplenip daha sonra sokağa atılmaları, hayvanlara şiddet uygulanması ve birçok nedenden ötürü uygulanacak olan evcil hayvan vergisi ile bu olumsuzluklar azaltılabilir. Evcil hayvanları sahiplenenler vergiye tabi tutulduklarında hayvan hakkı ihlallerinde azalışlar gözlemlenebilir. Bu nedenle evcil hayvanlar vergisinin varlığı önem arz etmektedir. Ülkemizde evcil hayvanlar üzerinden vergi tahsili gerçekleştirilirse evcil hayvanların bakımını üstlenen kişilerden belediyeler tarafından vergi tahsil edilmelidir. Tahsili gerçekleştirilen vergi, sahiplendirilen evcil hayvanların ve barınaklardaki hayvan ihtiyaçları için harcanmalıdır. Belediye tarafından her evcil hayvan için belirlenen numara ile evcil hayvanların sicil kaydı yaptırılmalıdır. Evcil hayvanlar veteriner kontrolü sonucu sahiplerine teslim edilmelidir. Oluşturulacak olan böyle bir vergi uygulaması evcil hayvanların yaşamlarını sağlıklı ortamlarda sürdürmelerine yardımcı olacaktır. Günümüz teknolojisinin gelişimi ile internet üzerinden evcil hayvanlardan alınacak verginin sistematik bir şekilde kayıtlarının yapılması yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- Befreiung von der Hundesteuer. (2019.11 15). Schwerbehindertenausweis. Erişim Adresi: <https://www.schwerbehindertenausweis.de/nachteilsausgleiche/steuern/befreiung-von-der-hundesteuer> CAN, İsmail, “Almanya’da Devletin Yapısı ve Vergi Sisteminin Anayasal Temelleri”, t.y. s.42.
- Erol, Ahmet, “Maktu Evcil Hayvan Vergisi”, t.y. s.1-5.
- FAQ Hundesteuer. (2019.11 15). Senatsverwaltung für finanzen. Erişim Adresi: <https://www.berlin.de/sen/finanzen/steuern/informationen-fuer-steuerzahler/faq-steuern/artikel.8848.php>.
- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2016). Küçük ve Büyükbaş Hayvan Tesliminde KDV Oranı, Sayı:84974990- 130[KDV.5/I.1.2016.23]-437785. Erişim adresi: <https://www.gib.gov.tr/kucuk-ve-buyukbas-hayvan-tesliminde-kdv-orani>.
- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2015) Akvaryum Balığının Üretimi ve Satışının Vergilendirilmesi, Sayı:63611781- 120[53-2014/3]-15. Erişim adresi: <https://www.gib.gov.tr/node/97705>
- Gönüllü, Ali Rıza, Milli Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Hayvanlar Vergisi (1920-1962), SÜTAD, S.38, Güz 2015, s.69-102.
- Hayvanlar Vergisi Kanunu. (1931,15 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 1849). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1849.pdf>
- Hundesteuer. (2019.11 15). ALTHEIM. Erişim Adresi: <https://www.gemeinde-altheim.de/index.php?id=367>
- Hundesteuer. (2019.11 15). Umziehen.de. Erişim Adresi: <https://umziehen.de/wohnen-leben/hundsteuerbefreiung-und-ermaessigung-201>
- Hundesteuergesetz Vom 10. Oktober 2001. (2001). Berliner Vorschrifteninformationssystem. Düzenleme Tarihi: (10.10.2001). Referans: GVBI.2001.539. Anahat Numarası: 612-3. Erişim Adresi: <http://gesetze.berlin.de/jportal/?quelle=jlink&query=HuStG+BE&psml=bsbeprod.psml&max=true&aiz=true>
- İhraç Edilen Kara Taşıtlarında Kullanılmış İlk Dolum Yağları ve Akaryakıtlarının Özel Tüketim Vergisi Tutarları ile Diğer Bazı Mallarda Uygulanacak Özel Tüketim Vergisi Oranlarının Belirlenmesine Dair Karar. (2019.27 2). Resmi Gazete (30700). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/02/20190228-12.pdf>
- Köpek vergi sayfası. In: Wikipedia, Özgür Ansiklopedi. İşlem durumu: 29 Şubat 2020, 18:37 UTC. URL: <https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Hundesteuer&oldid=197292546> (erişim: 23 Mart 2020, 11:33 UTC)
- Özer, Sevilay, “Cumhuriyet Döneminde Hayvanlar Vergisi Kanunu ve Uygulanışı”, 2018, s.704-715. Pets and Animals in Germany. (2019.11 15). Angloinfo Germany. Erişim Adresi: <https://www.angloinfo.com/how-to/germany/family/pets-animals>

Şentürk, Berrin, “Türkiye’de Canlı Hayvanlardan Alınan Vergi Uygulamalarının Sosyo-Ekonomik Analizi”,

Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi,64, 2017, s. 25-30.

Why did Berlin dog owners pay over €11 million in ‘dog tax’ last year?. (2017. 11 2). The Local de. Erişim Adresi: <https://www.thelocal.de/20171102/why-did-berlin-dog-owners-pay-over-11-million-in-dog-tax-last-year>

TURİZM VE KONAKLAMA VERGİSİ: YABANCI ÜLKE ÖRNEKLERİ VE TÜRKİYE’DE HAYATA GEÇİRİLEBİLİRLİĞİ

Gürşah SEZGİN, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
gursahsezgin@gmail.com

ÖZET

Turizm, ülkelerin ekonomisi açısından önemli kaynaklardan biri olmuştur. Turizmin oluşturduğu direkt, dolaylı ve uyarılmış etkilerin sonucunda ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler ortaya çıkmıştır. Birçok ülkenin uyguladığı bu vergi genellikle konaklama tesislerinde verilen geceleme hizmeti ile diğer hizmetlerdir (yeme, içme, eğlence hizmetleri ve havuz, spor, termal ve benzeri alanların kullanımı gibi) konaklama vergisine tabidir. Çeşitli ülkelerde farklı adlandırılan bu vergi; konaklama vergisi, turizm vergisi, şehir vergisi, turist vergisi ve ziyaretçi vergisi olarak uygulanmıştır. Konaklamanın zamanı, kalınan otelin oda sayısına, konaklama tipine, konaklanan odanın gecelik ücretine göre farklılık gösterir. Dünya uygulamalarında yerel yönetimler için gelir kaynağı olan konaklama vergisinin turizm faaliyetleri yönünden bölge yönetimi, kültür, sanat, çevre, temizlik, ulaşım, peyzaj ve altyapı yatırımları için kullanılmasını değerli kılmaktadır. Bu durumda belediyeler için alternatif bir gelir kaynağı olması söz konusudur. Türkiye’de ilk olarak 2004 yılında teklif edilmesine rağmen yasalaşmamıştır. 5/12/2019 tarihinde tekrar gündeme gelmiş ve kabul edilip hayatımıza girmiştir. Türkiye’nin turizm hedeflerine ulaşabilmesi için Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı kurulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Konaklama Vergisi, Turizm, Türkiye’de Konaklama Vergisi, Konaklama, Yerel Yönetim.

GİRİŞ

1. Konaklama Vergisinin Turizm ve Ekonomik Yönleri

Turizm sektörüne direkt katkı sağlayan bir hizmet harcaması olup ve gelir artışı sağlamak amacıyla getirilmiştir. Beklenen turizm gelirlerinin artmasına bağlı olarak ekonomik büyümeyi arttıracak ve bunun sürdürülebilirliğini sağlamaktır.

Türkiye'nin turizmde dünya 6. olması ve mavi bayraklı plaj sayısında dünya 4. olması ülkede ekonomik etkiler yaratmıştır. Türkiye'nin turizm sektöründe uluslararası rekabet sıralamasında 46.sıradadır. Turizm sektöründe fiyat rekabetine girememiş olması olumsuz olarak etkilemiştir.

1.1 Direkt Etki: Turizm sektörü içinde yapılan mal ve hizmet harcamaları sonucu ortaya çıkan gelir artışını göstermektedir. (konaklama, ulaşım, eğlence, etkinlikler, yiyecek ve içecek hizmetleri, perakende ticaret, kültür, spor hizmetleri, yerel halkın seyahat ve turizm harcamaları, yerel firmaların seyahat)

1.2 Dolaylı Etki: Turizm endüstrisine ürün ve hizmet arz eden endüstrilerin istihdam, ücret ve gelir ve düzeylerinde meydana gelen artıştır. (seyahat ve turizm yatırım harcamaları, yönetimin ortak seyahat ve turizm harcaması)

1.3 Uyarılmış Etki: Turizm için yapılan harcamaların bir sonucu doğmuştur. Bu sonuçlar; direkt ve dolaylı etkileri ortaya çıkarmış ve hane halkının harcamalarına yansımıştır, turizm sektöründe, bağlantılı olduğu tüm sektörlerde ve ulusal düzeyde çarpan etkisiyle ortaya çıkan gelir artışıdır. (yiyecek ve içecek, giyim, barınma)

Tablo 1: Türkiye'ye Gelen Turist Sayıları (2010-2019)

AYLAR Months	TÜRKİYEYE GELEN YABANCILARIN YILLARA VE AYLARA GÖRE DAĞILIMI (2010 - 2019)									
	YILLAR									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
OCAK January	809 974	975 723	981 611	1 104 754	1 146 815	1.250.941	1 170 333	1 055 474	1 461 570	1 539 496
ŞUBAT February	953 848	1 079 505	997 571	1 268 440	1 352 184	1.383.343	1 240 633	1 159 833	1 627 070	1 670 238
MART March	1 414 616	1 617 762	1 460 563	1 841 154	1 851 980	1.895.940	1 652 511	1 587 007	2 139 766	2 232 358
NİSAN April	1 744 628	2 290 722	2 168 715	2 451 031	2 652 071	2.437.263	1 753 045	2 070 322	2 666 601	3 293 176
MAYIS May	3 148 337	3 283 125	3 232 926	3 610 236	3 900 096	3.804.158	2 485 411	2 889 873	3 678 440	4 022 254
HAZİRAN June	3 500 024	3 780 637	3 882 592	4 073 906	4 335 075	4.123.109	2 438 293	3 486 940	4 505 594	5 318 984
TEMMUZ July	4 358 275	4 597 475	4 571 389	4 593 511	5 214 519	5.480.502	3 468 202	5 075 961	5 671 801	6 617 380
AĞUSTOS August	3 719 180	4 076 783	4 470 202	4 945 999	5 283 333	5.130.967	3 183 003	4 658 463	5 383 332	6 307 508
EYLÜL September	3 496 319	3 923 546	3 991 415	4 266 133	4 352 429	4.251.870	2 855 397	4 076 630	4 792 818	5 426 818
EKİM October	2 840 095	3 039 754	3 050 981	3 402 460	3 439 554	3.301.194	2 449 948	2 982 947	3 755 467	4 281 574
KASIM November	1 491 005	1 596 295	1 631 647	1 709 479	1 729 803	1.720.554	1 353 280	1 652 795	1 966 277	2 190 622

TÜRKİYE'YE GELEN YABANCILARIN YILLARA VE AYLARA GÖRE DAĞILIMI (2010 - 2019)										
AYLAR Months	YILLAR									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ARALIK December	1 165 903	1 194 729	1 343 220	1 442 995	1 580 041	1.464.791	1 302 157	1 703 789	1 950 705	2.147.878
TOPLAM Total	28 632 204	31 456 076	31 782 832	34 910 098	36 837 900	36 244 632	25 352 213	32 410 034	39 566 327	45 058 286

Kaynak: www.tursab.org.tr/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri

Tablo 2: Turizm Geliri, Ortalama Harcamanın Yıllara Göre Dağılımı Turizm Gelirlerinin GSYİH İçindeki Payı (2010-2019)

	TURİZM GELİRİ	ORTALAMA HARCAMA	TURİZM GELİRİNİN GSYİH İÇİNDEKİ PAYI
YILLAR	(1000 \$)	(\$)	(%)
2010	24 930 997	755	3,2
2011	28 115 692	778	3,4
2012	29 007 003	795	3,3
2013	32 308 991	824	3,4
2014	34 305 903	828	3,7
2015	31 464 777	756	3,7
2016	22 107 440	705	2,6
2017	26 283 656	681	3,1
2018	29 512 926	647	3,8
2019	34 520 332	666	

Kaynak: <https://www.tursab.org.tr/istatistikler-icerik/turizm-geliri>

Tablo 3 : Turizm Giderleri (2010-2019)

YILLAR	TURİZM GİDERİ (1000 \$)	VATANDAŞ SAYISI	ORTALAMA HARCAMA (\$)
2010	5 874 520	6 557 233	896
2011	5 531 486	6 281 972	881
2012	4 593 390	5 802 950	792
2013	5 253 565	7 525 869	698
2014	5 470 481	7 982 264	685
2015	5 698 423	8 750 851	651
2016	5 049 793	8 062 065	640
2017	5 137 244	8 886 916	578
2018	4 896 310	8 383 432	584
2019	4 403 670	9 650 512	456

Kaynak: <https://www.tursab.org.tr/istatistikler-icerik/turizm-giderleri>

Türkiye'nin turizmde tercih edilmesinin en önemli rolü ucuz olması ve düşük katma değer olmasıdır.

2. Konaklama Vergisinin Dünya Uygulamalarına İlişkin Örnekler

Konaklama vergisi bugün, Avrupa, Amerika ve Asya ülkelerinin birçoğunda uygulanmaktadır.

Almanya'da konaklama vergileri "Kültür Vergileri" ve "Yatak Vergisi" olarak alınmaktadır. Bu vergiler konaklamanın zamanı, kalınan otelin oda sayısına, konaklama tipine, konaklanan odanın gecelik ücretine göre farklılık gösterir.

Belçika'da "Şehir Vergisi" ile bilinmekte ve yerel yönetimler tarafından toplanmaktadır. Şehirler için oteldeki oda sayısı ve gecelik konaklama fiyatı temel alınarak %1,8 oranında uygulanmaktadır.

Hollanda'da "Turist Konaklama Vergisi" ülkenin 421 belediyesinin neredeyse tamamında oran (%4,5 ile %5 arasında) ya da miktar (ve 0,30 ile 3,90 Avro arasında) usulü ile uygulanmaktadır.

Portekiz'de Tüm turistlerden şehir vergisi adı altında alınan kişi başı 1 Avro ve otellerde konaklayan tüm turistlerden de gecelik 1 Avro konaklama vergisi uygulamasına başlanmıştır.

Hırvatistan'da Şehirlere gelen turist kapasitesine göre ayrılmaktadır. Günlük 0.25 avro ile 1 avro arasında şehir vergisi alınmaktadır. Dubrovnik A şehri en yüksek vergi alınan şehridir.

Avusturya'da konaklama üzerinden alınan vergi, karavan ve kamp alanlarını da kapsamakta olup kişi başı gecelik 0,15 Avro ile 2,18 Avro arasında değişmektedir.

İtalya'da 2011 beri yılından şehir vergisi uygulanmaktadır, nitelik, konaklanan gece sayısına göre değişiklik gösterir. Roma bu şehirler arasında en yüksek vergiye sahip olan şehirdir, gecelik en düşük 3, en çok da 7 Euro olarak tahsil edilmektedir. Günlük kişi başına vergi tutarı; bir ve iki yıldızlı otellerde 3 Euro, üç yıldızlı otellerde 4 Euro, dört yıldızlı otellerde 6 Euro, beş yıldızlı otellerde ise 7 Euro'dur.

2.1 Amerika Birleşik Devletleri

1970'lerde başlayıp günümüze kadar birçok eyalette uygulanmıştır. Gelirin yanında, kamu güvenliği, okullar, yollar ve alt yapı finansmanı için kullanılır. ABD'de konaklama vergisi (lodging tax), otel oda vergisi (hotel room tax) veya geçici doluluk vergisi (transient occupancy tax) olarak adlandırılmaktadır. Eyaletlerde ve şehirlerde bir aydan daha az konaklama yapan turistler için bu vergi uygulanmaktadır.

ABD'nin en yüksek gelir elde ettiği Hawaii ve en düşük gelir elde ettiği Oklahoma şehrini inceleyeceğiz.

Tablo 4. Hawaii’de Vergi Oranları ve Geçici Konaklama Vergisi’nden Elde Edilen Gelirler (2003-2016)

YILLAR	VERGİ ORANI	TOPLAM HASILAT
2003	%7.25	\$170.865.000
2004	%7.25	\$181.848.000
2005	%7.25	\$198.774.000
2006	%7.25	\$213,226,000
2007	%7.25	\$219,831,000
2008	%7.25	\$222,685,000
2009	%7.25	\$199,594,000
2010	%8.25	\$214,219,000
2011	%9.25	\$271,755,000
2012	%9.25	\$308,974,000
2013	%9.25	\$354,082,000
2014	%9.25	\$395,242,000
2015	%9.25	\$420,981,000
2016	%9.25	\$446,794,000

Tablo 5. Oklahoma’da Vergi Oranları ve Geçici Konaklama Vergisi’nden Elde Edilen Gelirler (2011-2016)

2011	%4.50	\$1,318,334
2012	%4.50	\$1,458,393
2013	%4.50	\$1,651,152
2014	%4.50	\$1,836,963
2015	%4.50	\$2,139,650
2016	%4.50	\$2,340,898

Kaynak: Tarafımca düzenlenmiştir. HVS Lodging Tax Report – USA, 2017, 12

2.2 İspanya

AB ülkeleri arasında en yüksek turizm gelirin sahip ülke olarak bilinmektedir. Son yıllarda turistlere karşı olumsuz tavır sergilenmektedir. Bunun nedeni ise, uygun fiyatlara ev kiralayabilen halk, turistlerin ilgisi nedeniyle eski fiyatlara ev kiralayamıyor ve sorun oluşturuyor. Bu durumda ekstra turizm üzerinden alınan vergi, turist vergisinde artışlara neden olmaktadır. İspanya’da 2011’de yasalaşmış olan “Turizm Vergisi”, 2012’den beri Katalan bölgesindeki tüm otellerde uygulanmaya başlamıştır. Verginin tutarı bölgelere ve otel kategorilerine göre 0,45 Avro ile 2,5 Avro arasında değişmektedir.

Tablo 6: Barcelona ve Katalonya'nın Geri Kalanı İçin Günlük Kişi Başına Vergi Tarifeleri

Konaklama Tipleri	Barcelona Kenti İçin	Katolonya'nın Geri Kalanı İçin
5 yıldızlı otel, 5 yıldızlı otel, büyük lüks otel, lüks kamp alanı ve benzer yerler	%4.50	\$1,458,393
4 yıldız ve üstü oteller ve benzer yerler	1,10 €	0,90 €
Turist kullanımı için meskenler	2,25 €	0,90 €
Diğer kurum ve kuruluşlar	0,65 €	2,25 €
Gemi Turları (12 saat üstü)	2,25 €	2,25 €
Gemi Turları (12 saat az)	0,65 €	

Kaynak: Generalitat de Catalunya, Departament d'Empresa i Ocupacio, 2011, 2

Gecelik uygulanan vergide kişilerin en fazla sayısı hakkında bir sınırlama olmamıştır. Bir sınırlama mevcuttur, kanun tarafından öngörülen muafiyetlerin yanı sıra, geceleme sayısı en fazla yedi ile ilgilidir. 16 yaşından küçükler vergiden muafır.

2012 yılında 2.317.737,68 Euro,

2013 yılında 24.378.842,90 Euro,

2014 yılında 26.390.622,36 Euro gelir elde edilmiştir.

İspanya'nın Katalonya uygulanmaya başlanmış. Daha sonra Balear Adaları da 1 Temmuz 2016 tarihinde yeni bir turist vergisi uygulamaya koymuştur. Balear Adaları İspanya'da uygulanan "Turist Vergisi" yerine "Sürdürülebilir Turizm Vergisi" adı altında farklı bir doluluk vergisi getirmiştir. Bu vergi, gecelik konaklamaya göre ücret alınır ve konaklama türüne göre değişir. Verginin üzerinden KDV alınır ayrıca 8 günden fazla konaklama gerçekleştirilirse vergi oranı %50 oranında düşmektedir. 14 yaş altı yaş grubu çocuklar vergiden muafır.

Tablo 7: Balear Adaları'nda Turist Vergisi Tutarları

İşyeri, İkamet Veya Tekne Türleri	Euro / Günlük Konaklama Veya Ayrım	
	Yüksek Sezon	Düşük Sezon
Oteller, Şehir otelleri, 5 * Apart otel, 5 * Gran Luxe ve 4 * Superior	2	2
Oteller, Şehir Otelleri, 4 * Apart Otel Ve 3 * Superior	1,5	0,75
Oteller, Şehir Otelleri, 1, 2 Ve 3 * Apart Oteller	1	0,5
4 Odalı Turist Daireleri	2	2
3 Odalı Turist Daireleri	1,5	0,75
1,2,3 Odalı Turist Daireleri	1	0,5

Turizm-Konut Şirketlerinin Konut Dışı Konaklama Tesisleri	2	1
Tatil Turizminde Konaklama, Turist Konaklamalarının Ticarileştirilmesi Ve Turizm Pazarlamasına Konu Konaklama	1,5	0,75
Kırsal Evler, Tarım Turizmi, Barınaklar Ve Kırsal Turizm İçin Konaklama Evleri	1	0,5
Pansiyonlar, Konut Tipi Pansiyonlar, Misafir Evleri, Hanlar Ve Pansiyonlar, Kamp Alanları Veya Kampingler	0,5	0,25
Kulübe Ve Sığınaklar	0,5	0,25
Turist Yolcu Gemileri	2	1

Kaynak: Government of the Balearic Islands Autonomous Community

İspanya'da turizm vergisinden elde edilen gelirin beş önemli amacı vardır.

- 1- Çevre Koruma,
- 2- Özellikle ilkbahar, sonbahar ve kış aylarında turizm gelişimine özel önem veren sürdürülebilir turizm,
- 3- Tarihi ve kültürel mirasın korunması ve restorasyonu,
- 4- Turizm ile ilgili ve iklim değişikliğinin etkileriyle mücadeleye odaklanan bilimsel araştırmalar,
- 5- Düşük mevsimlik istihdama odaklanan eğitim niteliklerin artırılması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve niteliklerinin artırılmasıdır.

2.3 Birleşik Arap Emirlikleri

İlk kez Dubai'de Şubat 2014'de "Tourism Dirham Fee" şeklinde gündeme gelmiştir. Bu verginin içinde; otel, motel, pansiyon, apart, misafir evi herhangi bir yerde konaklayan kişinin (maksimum peş peşe 30 gece) uygulanacak ücrettir. 2014 yılının Mart ayında uygulanmaya başlanmıştır.

Tablo 8: Dubai'de Otel Sınıflandırması ve Gecelik Oda Başına Alınan Turist Vergisi

Otel Sınıflandırma Kategorisi	Gecelik Oda Başına Ücret (Dirhemler)
Beş Yıldızlı veya Daha Yüksek Puanlı Otel veya Resort	20.00
Dört Yıldızlı Otel veya Resort	15.00
Üç Yıldızlı Otel veya Resort	10.00
İki Yıldızlı Otel	10.00
Bir Yıldızlı Otel	7.00
Lüks Otel Dairesi	20.00

Deluxe Otel Dairesi	15.00
Standart Otel Dairesi	10.00
Misafir Evleri	7.00
Lüks Otel Ev	15.00
Standart Otel Ev	10.00

Kaynak: Executive Council Resolution, 2014, 8

Turist vergisinin ödenmemesi durumunda oluşan ihlaller sonucunda kişiler para cezaları ile karşılaşmaktadır.

Tablo 9: İhlaller ve Para Cezaları

İhlaller	Para Cezaları (Dirhemler)
Turizm Dirhemi Ücretini belirtilen süre içerisinde ödememek	Ödenmemiş ücretin % 10'u (ceza, 1,000,00 AED'den az olmamalıdır)
Konuklardan Turizm Dirhemi Ücreti alınmaması	Tahsil edilemeyen ücretin yüzde on (% 10) (para cezası 1,000,00 AED'den az olmamalıdır)
Belirlenen süre içerisinde, Emirlikte faaliyet göstermek üzere lisanslanmış bir denetçi tarafından denetlenen kesin hesap ve bilanço sunulmaması.	5,000.00
Ruhsatsız bir denetçi tarafından denetlenen Otel Kuruluşunun nihai hesaplarını göndermemek	3,000.00
Turizm Dirhemi Ücreti toplama verilerinin muhasebe defterlerine ve kayıtlarına dahil edilmemesi	5,000.00
Turizm Dirhemi Ücretinin kaydedildiği muhasebe defter ve kayıtlarının tutulmaması	5,000.00
Turizm Dirhemi Ücretinin, tüm muhasebe belgelerinde, kayıtlarda ve defterlerde ve Otel İşletmesinin kullandığı finansal sistemlerde kaydedilmemesi	5,000.00
Muhasebe verilerinin yanlış işlenmesi veya yanlış, eksik bilgi, belge, kayıt veya beyanname verilmesi	15,000.00
DTCM'nin yetkili çalışanlarının denetim ve denetleme yapmasını veya Turizm Dirhemi Ücreti almasını engellemek	5,000.00
Turizm Dirhemi Ücreti ödemekten kaçınma niyetiyle herhangi bir olağanüstü eylemde bulunmak	5,000.00
DTCM'nin belirttiği şekilde Turizm Dirhemi Ücreti ödeyecek misafirin bildirilmemesi veya ücretin hesaplanmaması	1,000.00

Kaynak: Executive Council Resolution, 2017,9

Birleşik Arab Emirliklerinde; restoranlar, oteller, otel apartmanları, tatil köyleri vb. yerler aşağıdaki vergilerden birini veya daha fazlası talep edebilmektedir

- Oda fiyatına yüzde 10 vergi,
- Yüzde 10 servis ücreti,
- Yüzde 10 belediye harcı,
- Yüzde 6 ila 10 arasında şehir vergisi,
- Yüzde 6 turizm ücreti.

3. Türkiye’de Konaklama Vergisi

Otel, motel, tatil köyü, pansiyon, apart otel, misafirhane, kamping, dağ evi, yayla evi gibi konaklama tesislerinde verilen geceleme hizmeti ile bu hizmetle birlikte satılmak suretiyle konaklama tesisi bünyesinde sunulan diğer tüm hizmetler (yeme, içme, aktivite, eğlence hizmetleri ve havuz, spor, termal ve benzeri alanların kullanımı gibi) konaklama vergisine tabidir. Konaklama vergisinin oranı % 2’dir. Cumhurbaşkanı, bu oranı bir katına kadar artırmaya, yarısına kadar indirmeye, bu sınırlar içinde farklı oranlar tespit etmeye yetkilidir. 31/12/2020 tarihine kadar % 1 olarak uygulanacaktır.

İstinalar;

1- Öğrenci yurtları, pansiyonları ve kamplarında öğrencilere verilen hizmetler.

2- Karşılıklı olmak kaydıyla yabancı devletlerin Türkiye’deki diplomatik temsilcilikleri, konsoloslukları ve bunların diplomatik haklara sahip mensupları ile uluslararası anlaşmalar gereğince vergi muafiyeti tanınan uluslararası kuruluşlar ve mensuplarına verilen hizmetler.

Türkiye, Akdeniz’de bulunan ülkeler ile rekabeti söz konusudur. Rekabet ettiği ülkeler; İspanya, İtalya, Fransa, Yunanistan, Portekiz, Hırvatistan gibi ülkelerin hepsinde bu vergi uygulanmaktadır. Türkiye’yi ziyaret eden turistlerin yüzde 60’a yakını Avrupa ülkelerinden gelenlerdir.

Turizmin önemli etkenlerinden biri fiyattır. Düşük ve orta gelire sahip yabancı turistler açısından konaklama vergisi negatif bir etki gösterebilir.

Bu durumların araştırılması için Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansının kurulmuştur. Türkiye’nin turizm hedeflerine ulaşabilmesi için turizm imkânı ve fırsatlarının dünyada tanıtılmasına, turizm potansiyelinin tüm yönleri ile değerlendirilerek ülke ekonomisine kazandırılmasına, turizm yatırımlarının, turizmin ülke ekonomisindeki payının ve turizm sektörünün hizmet kalitesinin artırılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmak, destek ve kaynak sağlamak amaçları bulunmaktadır.

Bazı önermeler vardır;

1- Ülkemizde turistlerin yoğun olarak geldiği dönemlerde ‘yüksek sezon’ uygulanabilir, turist sayısının azaldığı dönemlerde ise ‘düşük sezon’ uygulamasına gidilebilir.

2- Türkiye için önerilen sistem; Hollanda ve Hırvatistan’da uygulanan ikili sisteme benzer bir yapı uygun olabilir. Konaklama bedeli üzerinden oransal bir şehir vergisinin tutara eklenmesi ya da konaklama bedeline ek bir sabit verginin ayrıca fatura edilmesi, uygulama için daha işlevsel bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

Birçok ülkede kullanılan konaklama vergisi ödemeler bilançosunda ki dengelerin düzeltilmesi açısından turizm sektörü önemli bir yere sahip olmaya başlamıştır. Dünyada turizmin artması, Türkiye’de büyümenin artmasına neden olmuştur. Turizm sektöründe gelirlerin çok olması, giderlerin az olması yönüyle dikkat çekmiştir. Türkiye, turizm sektöründe fiyat rekabetinde ve uluslararası rekabet de geri kalmış olması negatif etki yaratmıştır. Ülke uygulamalarında bazı farklılıklar olsa da ortak bir nokta oluşmuştur bu durum da vergi sayesinde elde edilen gelirin doğrudan doğruya turizm için kullanılıp, geliştirilmesi ve olumsuzluklara karşı harcanmasıdır. Vergi oranları yüksek olmasına rağmen düşük gelir elde edilen şehirlerde bulunmaktadır, ayrıca düşük vergi oranı ile yüksek gelir elde edilen şehirde bulunmaktadır. Türkiye’de ki uygulamaların rekabet faktörü içerisinde kısa-orta-uzun vadeli etkilerini zaman içerisinde inceleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Akademik Bakış Dergisi, Sayı No: 39, Kasım-Aralık 2013 Sy. 1, 2, 3, 8, 9

Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 28, Sayı 2, 2017, Sy. 269, 270, 271, 272, 275, 276, 277, 278

Blanke, Jennifer, Chiesa, Thea, “*The Travel and Tourism Competitiveness Report 2013*”, World Economic Forum, 342.

(California Tax Foundation, 2017)

Executive Council Resolution, 2014, 8, 9

Generalitat de Catalunya, Departament d’Empresa i Ocupacio, 2011, 2

Government of the Balearic Islands Autonomous Community

HVS Lodging Tax Report – USA, 2017, 4, 12

Mali Çözüm Dergisi, Sayı No: 151, Ocak-Şubat 2019 Sy. 55, 56, 57, 58, 59, 60, 63, 68, 69, 70, 71

T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı. “Yatırım Ve İşletmeler Genel Müdürlüğü” Erişim: 2019. <https://yigm.ktb.gov.tr/>

(The Official Portal of UAE Government, 2018)

(Tourism Review 2016)

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği. “Aylık Turist Sayıları” Erişim: 2019. <https://www.tursab.org.tr/>

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği. “Turizm Gelirleri” Erişim: 2019. <https://www.tursab.org.tr/>

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği. “Turizm Giderleri” Erişim: 2019. <https://www.tursab.org.tr/UNWTO>, Tourism Highlights, 2012 Ed., 6, 7

World Travel&Tourism Council, World Travel&Tourism Economic Impact World 2013, 2

PARETO ETKİNLİĞİ VE DIŞSAL EKONOMİLERE KAMUSAL ÇÖZÜMLEMELER

Onur PİRİNÇ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
onur.pirinc@ogr.dpu.edu.tr

ÖZET

Kamu ekonomisinde dışsallıklar konusu etkin bir sosyal optimum düzeyine ulaşılmasında oldukça önemlidir. Dışsallık tanım itibarıyla bir ekonomik birimin üretim veya tüketim faaliyetinin, diğer ekonomik birimleri olumlu ya da olumsuz etkilemesi sonucu ortaya çıkan fayda veya zarardır. Dışsallıkların varlığı durumunda vergi ve sübvansiyonlarla Pareto etkinliğine ulaşılması kamusal müdahalelerle sağlanmaya çalışılmaktadır. Negatif ve pozitif dışsallıkların varlığı durumunda üretim hacmine müdahalenin olmadığı durumda Pareto optimumdan sapılabilmektedir. Dışsallıklara karşı devletin mali ve mali olmayan çeşitli müdahale araçları vardır. Mali araçlar, negatif dışsallıkları içselleştirmede önerilen Pigou vergisi ile Pigoucu sübvansiyon; mali olmayan araçlar ise miktar kısıtlamaları, ruhsat uygulaması, çevre standartları, pazarlanabilir kirlilik hakkı veren belgeler (permiler) ve mülkiyet hakları düzenlemeler olarak hukuki ve idari sınırlamalardır. Bu çalışmada tüm bu uygulanan müdahale araçlarının kaynak dağılımında etkinliği sağlamadaki rolü ele alınmıştır. Devletin ekonomiye müdahale etmesinin gerekliliği ve düzenleyici rolünün artırılması gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

Anahtar Kelime: Dışsallıklar, Dışsallıkların İçselleştirilmesi, Çevre Vergileri, Çevre Kirliliği, Pareto etkinliği, Motorlu Taşıtlar Vergisi.

GİRİŞ

Dışsallıklar ekonomik faaliyetin türüne göre üretim veya tüketim dışsallığı şeklinde sınıflandırılabilir. Dışsallıklar etkinin yönüne göre ise fayda veya zarar şeklinde sınıflandırılır. Diğer taraftan dışsallıklarda başkalarına yayılan fayda veya maliyetler fiyatlara dahil edilmediğinden, dışsallık yayan üretim alanlarında kaynak dağılımında etkinsizlik oluşmaktadır. Bu etkinsizliğe kamusal çareler getirilmesi devletin kaynak dağılımını düzenleyici görevinin bir sonucu olmaktadır. Ekonominin sosyal optimumdan uzak bir noktada dengeye gelmesinin önüne geçilmesi gerekmektedir.

Günümüz ekonomilerinin küreselleşmesi ve insanlarda oluşan tüketim arzusunun artması sonucu ile tüketimi karşılamak için üretimde yüksek enerjiye ihtiyaç duyulmaktadır. Fosil yakıtlar ile elde edilen enerji sonucunda çevreye yüksek miktarda CO2 ve sıvı atıklar salınmaktadır. Günümüzde fosil yakıt kullanımı negatif dışsallık yayarak en büyük çevre sorunlarını oluşturmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü başta olmak üzere, devletler ve diğer çevre koruma örgütleri oluşan çevre kirliliğini azaltıp en aza indirmek için politika ve projeler uygulamaktadır.

Bu çalışmada pareto etkinliği ve dışsallıklar açıklanarak çevre kirliliğinin azaltılmasına dair uygulanan politikalar ele alınmıştır. Ülkemizde çevre kirliliğini önlemede kullanılan vergiler ve bütçedeki oranlar karşılaştırmalı olarak incelenmiş, belediyelerin topladığı çevre ve temizlik vergisinin oranları ele alınarak ülkemizde yıllar içerisinde oluşan çevre koruma bilinci için neler yapıldığı gösterilmesi amaçlanmıştır.

Artan tüketim ile oluşan kirlilik sonucu alınan önlem ve uygulanan politikalar yetersiz hale gelebilmektedir. Yaptığımız çalışma ile çevre kirliliğini önlemede karar vericilere yeni fikir ve öneriler getirilerek doğayı ve insanlığı korumak için yenilikçi adımlar atılmasında katkıda bulunmak istenilmiştir.

1.Piyasa Başarısızlığı ve Pareto Etkinliği

Piyasa başarısızlığı konusunda neo-klasiklerin iki teorisi bulunmaktadır. Devlet müdahalesi olmadan serbest piyasa mekanizması üzerinde işleyen piyasa ‘birinci en iyi’ teori olarak görülmüş, kaynakların etkin tahsil edilmesinde yetersizlik olmasını yani pareto optimalliklerinden uzaklaşılacağı için ‘ikinci en iyi’ teori de ekonomiye kamu müdahalesi ile kaynakların etkin dağıtımını sağlanabileceği savunulmuştur (Aktan, 2006: 10). Neo-klasikler kaynak dağılımında etkinliğin sağlanmış ve üreticileri tam rekabet koşulları altında ele almışlardır. Bu koşulların sağlanması için pareto optimuma başvurulmuştur (Güneş,2000: 7).

Pareto etkinliğin elde edilmesinde, tam rekabet ortamının oluştuğu ve dolayısıyla ekonomik birimlerin tam bilgiye sahip oldukları varsayılmaktadır. Piyasada durağan bir ekonominin olması beklenmektedir. Bu durumda ise dışsallığın oluşmayacağını, tüketici-üretici fonksiyonlarının birbirlerinden bağımsız olacağını göstermektedir. Ayrıca üretim fonksiyonlarının ölçeğe göre artan verimliliğe sahip olmayacağını söyleyebiliriz (Güneş, 2000:11-12).

Dünya genelinde ülkeler arasında var olan gelir dağılımı eşitsizliği pareto etkinlikten uzak tablo oluşmasına neden olmaktadır. Gelişmiş ülkelerin OECD aracılığı ile yoksul ülkelere yapılıması planlan yardımlar ile dünya genelinde açlık sınırının altında yaşayan yoksul insanların ihtiyaçları giderilerek dünya genelinde daha dengeli bir tablo çizilmek istenmektedir. Fakat

gelişmiş ülkelerin, yeterli fon oluşturmaması, OECD planlarına yeterli bütçeyi ayırmamaları tabloyu istenilen seviyeye getirememiştir. Bu kapsamda uygulanan genişletici para politikaları neticesinde yaratılan fonların bir kısmını da kendi ülkelerindeki durumu kötüleştirmeden yoksul ülkelerin durumunu iyileştirmede kullanarak küresel bir sorunun azaltılmasına katkıda bulunabilirler (Ateş ve Halisçelik, 2014:4).

2.Dışsallığın Tanımı ve Dışsallık Türleri

Dışsallık; “bir ekonomik birimin (alıcı veya satıcı) gerçekleştirdiği ekonomik faaliyet (üretim veya tüketim) sonucunda, başka ekonomik birimlerin bundan olumlu veya olumsuz etkilenmesine ve bu etkiyi tazmin edici bir bedelin ödenmemesi” şeklinde tanımlayabiliriz (Kargı ve Yüksel, 2010: 187). Dışsallıkların ana sebebi mükellefiyet hakkının tam tanımlı olmamasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Ekonomik bir faaliyet sonucu oluşması, kayıt dışı ekonominin oluşmasına sebep olmuştur (Armağan, 2003: 162). Oluşan dışsallıkların çoğunluğunun üretim kaynaklı olduğunu ve bu dışsallıkları “arzu edilmeyen yan ürünler” olarak değerlendirebiliriz (Dura, 1991: 74).

Devletler dışsallıklara müdahale ederek kontrol altında tutmak için farklı politikalar uygulayabilmektedir. Politikalar, dışsallığın büyüklüğü ve neden olduğu sonuçlara göre değişebilir. “Bu müdahale; üretilen veya tüketilen ürünlerin dış zararlarını en aza indiren veya dış faydaları yükselten teşvik edici, caydırıcı ya da sınırlayıcı nitelikte (üretimde standartlar, tavan ve taban sınırları getirilmesi, mali ve cezai önlemler gibi) dolaylı- dolaysız şekillerde olabilmektedir.” (Armağan, 2003: 162). Uygulanan politika için doğru tespit önem teşkil etmektedir. Piyasaya müdahale edilecek mi, edilecekse nasıl ve ne derecede bir müdahale olacak, gibi sorular oluşmaktadır. Hatalı ve yanlış politikalar piyasada haksız gelir transferi oluşmasına sebebiyet verebilir (Akalm, 2016: 157).

Dışsallıkların özelliklerinden kısaca bahsederek;

- Dışsallık sonucu birimler negatif veya pozitif etkilenebilir.
- Dışsallık üretim veya tüketim sürecinde herhangi bir bedel ödenmeden, alıp satmaya konu olmadan ortaya çıkabilir.
- Dışsallığın fiyatlandırılması veya pazarlanması gibi bir durum söz konusu değildir. Fiyatlandırılmadıkları için yaydıkları fayda veya maliyetler piyasa dışıdır.
- Dışsallıklar kaynak dağılımında etkinliğin bozulmasına sebep olurlar.
- Richard Musgrave'e göre dışsallık bir piyasa başarısızlığıdır. Bu nedenle dışsallığa karşı devlet müdahalesi gereklidir.

Serbest piyasa ekonomisi, toplumsal ihtiyaçların tümüne karşılık mal ve hizmetleri arz etmek istemeyebilir. Üretilmeyen mal ve hizmetleri ise kamu üstlenebilir. Kamunun üstlendiği bu mallara sosyal mal diyebiliriz. Sosyal mallar, dışsallıkların özel bir hali olarak düşünülebilir (Şener, 1997: 33).

Dışsallıkları 5 ayrı başlık altında sınıflandırabiliriz.

- Pozitif ve Negatif Dışsallıklar,
- Üretim ve Tüketim Dışsallıkları,

- Marjinal ve İnfra marjinal Dışsallıklar,
- Parasal ve Teknolojik Dışsallıklar,
- Ağ Dışsallığı.

2.1.Pozitif ve Negatif Dışsallıklar

Pozitif dışsallık, ekonomik karar vericilerin gerçekleştirdikleri faaliyetler sonucu birimlerin bedel ödemediği fayda sağlamaları durumlarda gerçekleşir. Üretimden veya tüketimden kaynaklı pozitif dışsallık oluşabilmektedir.

Pozitif dışsallık durumunda toplum için pareto etkin düzeyinin altında üretim veya tüketim faaliyeti gerçekleşeceği için bu faaliyetlerin artırılması teşvik ettirilebilir ve karar vericiler tarafından desteklenebilir.

Negatif dışsallıkta ise birimlerin faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan zararlı etkilerin bir kısmını veya tamamını bedelsiz olarak üçüncü kişilerin üzerine yüklemesi ile oluşmaktadır. Bir başka tanımlamaya göre ise negatif dışsallıklar, “ekonomik karar vericilerin eylemlerinin diğer birimler için zarara neden olduğu, ancak eylemi gerçekleştiren birimin bu zararı karşılamak için ödeme yapmadığı durumlarda oluşur.” şeklinde tanımlanabilir. (Koutsoyianis, 1987: 594).

2.2. Üretim ve Tüketim Dışsallıkları

Dışsallıklar, tüketim ve üretim faaliyeti sonucu oluşabilir, üretim faaliyeti sonucu oluşan dışsallık üretim dışsallığı, tüketim dışsallığı sonucu oluşan dışsallığa tüketim dışsallığı denilmektedir. Dışsallıklardan tüketici ve üreticiler pozitif veya negatif etkilenebilirler.

Tablo 1: Üretim ve Tüketim Dışsallıklarının Çeşitleri

	ÜRETİCİ	TÜKETİCİ
ÜRETİM DIŞSALLIĞI (ÜRETİCİ)	POZİTİF	POZİTİF
	NEGATİF	NEGATİF
TÜKETİM DIŞSALLIĞI (TÜKETİCİ)	POZİTİF	POZİTİF
	NEGATİF	NEGATİF

Kaynak: (Kılıç, 2018: 11)

2.2.1.Üreticiden üreticiye oluşan dışsallık;

Gerçekleştirilen üretim faaliyeti sonucu diğer üreticilerin olumlu veya olumsuz etkilenmesiyle oluşan dışsallıklardır. Örneğin bir işletmenin üretim faaliyeti sonucu oluşan atıklarını nehre dökmesi ile oluşan çevre kirliliğinden balık üreticilerinin olumsuz etkilenmesi veya balık üreten bir işletmenin arılarının, çiçek üreten bir işletmeye sağlayabileceği katkıyı olumlu etki olarak gösterebiliriz.

2.2.2.Üreticiden tüketiciye oluşan dışsallık;

Gerçekleştirilen üretim faaliyeti sonucu diğer tüketicilerin olumlu veya olumsuz etkilenmesiyle oluşan dışsallıklardır. Örneğin işletmelerin kontrolsüz yaydığı zararlı gazlar sonucu çevrede

yaşanan hava kirliliği ve toplumun ve diğer tüm canlıların bu havayı teneffüs etmesi olumsuz bir örnektir, Bir yere kurulan havaalanı ile bölgeye yeni yolların yapılması o bölgede yaşayan insanlar için olumlu bir örnek olarak gösterilebilir.

2.2.3. Tüketiciden üreticiye oluşan dışsallık;

Gerçekleştirilen tüketim faaliyeti sonucu diğer üreticilerin olumlu veya olumsuz etkilenmesiyle oluşan dışsallıklardır. Örneğin bir kişinin aldığı üründen memnun kalması ile ürünü aldığı firma hakkında yaptığı yorum olumlu iken, tam tersi durumda aldığı ürünü beğenmeyip yorum yapması da alışveriş yaptığı firma hakkında olumsuz bir dışsallık oluşturacaktır.

2.2.4. Tüketiciden tüketiciye oluşan dışsallık;

Gerçekleştirilen tüketim faaliyeti sonucu diğer üreticilerin olumlu veya olumsuz etkilenmesiyle oluşan dışsallıklardır. Örneğin evinin bahçesini botanik bahçesine çevirmesi sayesinde yoldan geçenlerin olumlu etkilenmesi olumlu bir dışsallık iken, araçların egzoz salınımı sonucu insanlara zarar vermesi olumsuz dışsallık örneğidir.

2.3. Marjinal ve İframarjinal Dışsallıklar

Marjinal dışsallık; üretici veya tüketicilerin oluşturdukları dışsallıktan etkilenen diğer üretici ve tüketicilerin fayda fonksiyonlarında olumlu veya olumsuz ekstra etkilenme durumudur. Fakat dışsallığa neden olan faaliyetten üretici veya tüketicinin etkilenmemesi yani marjinal faydasının sıfır olmasını iframarjinal dışsallık olarak adlandırabiliriz (Kargı ve Yüksel, 2010: 188). Bu bağlamda çevre kirliliğinin sebep olduğu dışsallıkların büyük bir kısmını iframarjinal nitelikte olduğunu söyleyebiliriz (Sonat, 1988: 136).

2.4. Parasal ve Teknolojik Dışsallıklar

Parasal dışsallıklar herhangi bir ekonomik birim faaliyetinin fiyat sisteminden geçerek diğer ekonomik birimler üzerinde oluşturdukları etkilerdir. Kısaca piyasa mekanizması yolu ile ekonomik birimlerin birbirlerini etkilemesi şeklinde ifade edebiliriz. “Gelir dağılımı amacı söz konusu olduğunda, parasal dışsallıklar önem kazanmaktadır. Çünkü bu tür dışsallıklar toplumdaki değişik gruplar arasında gelir transferini gerçekleştirmektedir. Üreticilerin üretim fonksiyonları arasında piyasaya bağlı olmaksızın meydana gelen kazanç veya kayıplara neden olan dışsallıklar teknolojik dışsallıklardır. Bu tip dışsallık ekonomiler statik bir yapıya sahip olduklarından, bunlara “teknik dışsallık ekonomiler” de denmektedir.” (İnan, 2008: 83-91).

2.5. Ağ Dışsallığı

Ağ malı diyebileceğimiz online(sanal) ortamda bulunan mal ve hizmetler üzerinde oluşan dışsallık türüdür. Ağ dışsallıkları (şebeke dışsallıkları) olarak da tanımlayabiliriz (Economides, 2001: 8). Diğer bir ifadeyle ağ dışsallığı; “bir ağın kullanıcı değerinin, var olan abone ve kullanıcıların sayısına bağlı olmasıdır.” (Donduran, 2000: 19). Bu sayının artması hem ağa katılanlara hem de ağda daha önceden bulunanlara fayda sağlayacaktır. Hizmeti sunan ve hizmetten faydalananın daha kaliteli ve düşük maliyetli bir ortamda buluşmasına olanak sağlayabilmektedir.

3.Kamunun Çözüm Yolları

Piyasa ekonomisinde kar amacı güdülmesi sebebi ile ortaya çıkan negatif dışsallık gibi zararlı etkenler göz ardı edilebilmektedir. Kamu ise bu dışsallıkların tespitini yapıp, piyasaya belli müdahale yolları ile etkinliği sağlamayı hedeflemektedir. Müdahale yöntemi olarak caydırıcı veya teşvik edici yollar uygulayabilir (Taş, 1987: 48). Bu uygulamalar ile devlet firmaların sorumluluk üstlenmelerini sağlamaktadır. Bu araçlar,

- Vergiler
- Sübvansiyonlar
- Harçlar
- Kirlilik izni
- Standartlar
- Tazminatlar, şeklindedir.

3.1.Vergiler

Çevre kirliliği sorunun çözüm yolları için dünya genelinde genel kabul görmüş ilk akla gelen yöntem vergiler diyebiliriz. Uygulama kolaylığı ve caydırıcılığının yüksek olması nedeni ile devletler bu yöntemi sıkça kullanmaktadır. Dışsallıkların, piyasa ekonomisinin etkin işleme- sine engel olması, maliyetlerin ölçülmesinin zorluğu, fiyatlandırma ve kontrol etmeye imkan tanımamaktadır (Armağan, 2003: 17). Dışsallığın optimumu ve piyasa koşullarını bozmasıyla kaynakların etkin kullanılmadığını varsayabiliriz. Dışsallığı yaratan mallar üzerine vergi konulması fikri ilk olarak A.J.Pigou tarafından 1920'lerde "Pigou türü vergiler" olarak öne sürülmüştür. Daha sonra C.Plott ve Buchanan bu konuyu incelemişlerdir. Çevre sorunlarının küresel boyutlara ulaşip giderek artması ile Pigou' nun önermeleri OECD tarafından kabul görek 1972 yılında "kirlenen öder" ilkesi adı altında güncellenerek yürürlüğe geçirilmiştir.

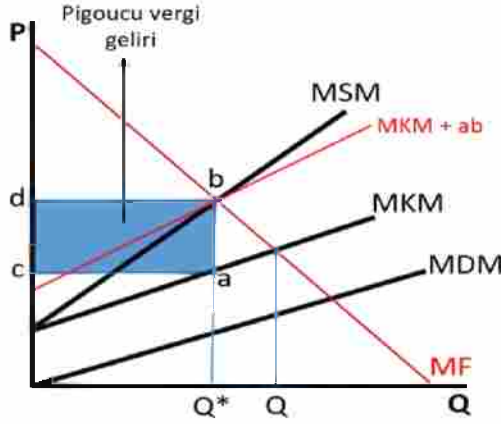
3.1.1.Pigou Vergileri

Pigou tipi vergilerin temel ilkesi, "sosyal maliyetlerle özel maliyetler ve sosyal fayda ile özel fayda arasındaki farkın uygulanacak vergi ile giderilmesidir. Diğer bir tanımla, pigou kişilerin neden olduğu ama maliyetlerine katlanmaktan kaçındıkları zararların yani dışsallıkların vergilemeyle içselleştirilmesini önermiştir" (Değirmendereli, 2002: 84).

Pigou tipi vergiler, dışsallığı sebep olanların sosyal maliyetlerini artırarak ek maliyetlerle yüzleşmelerine neden olmaktadır. Ek olarak çevre politikası için ayrılan bütçe, toplanan bu vergiler ile azaltılabilir. Bu durumu "maliyet etkisi" olarak ifade edebiliriz. Bütçeye olan katkısı sebebi ile devletler için cazip bir politika modeli olmaktadır (Barde,1994:13).

Grafik 1' i incelediğimizde, dc marjinal olumsuz dışsal maliyeti göstermektedir. Oluşan dışsal maliyet sebebiyle marjinal sosyal maliyet(MSM), marjinal özel maliyetin(MÖM) üzerine çıkmış ve uygulanan vergi sonucu üretim Q^* seviyesine gelmiştir. ab birim başına negatif dışsallığı göstermektedir ve ab mesafesi kadar dolaylı vergi konulması ile kaynak tahsisinde etkinliğin sağlanması öngörülmektedir. Konulan vergi sonrası oluşan marjinal özel maliyet(MKM+ab) ile marjinal sosyal maliyet eşit olacaktır.

Grafik 1: Pigou Tipi Vergiler

Kaynak: Rosen, 1998: 94

İşletmelerin üretimde optimum seviyeyi yakalaması toplumsal ve özel marjinal maliyetleri eşitleyebilmek için vergi konulmalı veya harç konulmalıdır. Vergiler, üretimi toplumsal ihtiyaç kadar üretmeye teşvik edecek ve kaynak kullanımının etkin dağıtımına destek olacaktır (Türel ve diğerleri, 1984: 28).

Tablo 2: Farklı Kirlilik Değerlerinde Ton Başına Kağıt Üretiminin Maliyeti

Ton Başına Kirlilik Miktarı (Galon/Varil)	Ton Başına Ortalama Üretim Maliyeti (Dolar)	Ton Başına Vergi Maliyeti (Dolar)	Vergiyle Birlikte Ton Başına Ortalama Toplam Maliyet
5	60	20	80
4	61	16	77
3	64	12	76
2	71	8	79
1	86	4	90
0	116	0	116

Kaynak: O'Sullivan ve Sheffrin, 2003: 351.

Tablo 2' de ton başına kirlilik miktarı azaldıkça ortalama maliyet artmakta, vergi oranı ise düşmekte. Sonuç olarak Pigou tipi vergilemede iki nedenden dolayı kirliliğin azaltılması beklenmektedir. İlk olarak, tablo 2 ye baktığımızda firma etkin noktayı seçerek minimum vergi ödemesi ve ek maliyet ile maksimum üretim düzeyini seçecektir. Bu sebeple kirlilik miktarında düşüş sağlanacaktır. İkinci durumda ise birim başına vergi uygulanır, üretici maliyetinin artmasına bağlı olarak üretim azaltılır. MSF ile MSM in eşitlendiği noktada firma üretim yapmaya devam edecektir. Bu politika ile dışsallık içselleştirilmiş olacaktır.

Pigou tipi vergileri özel tüketim vergilerine benzetilebilir. Fakat özel tüketim vergilerinde vergi hangi üründen ne oranda alınacağı bellidir. Örneğin tütün ve alkol ürünlerinden alınan vergi oranları bellidir. Ancak Pigou tipi vergilerde bu durum söz konusu değildir. Çünkü dışsallığın ne derecede yayıldığını yani kirliliğin miktarını ölçmenin zor olması, vergilemeyi de zorlaştırmaktadır (Yüksel, 2006: 50).

3.1.2.Pigoucu Sübvansiyon:

Sübvansiyon “devletin kişi ve kurumlara karşılıksız yardımları olarak tanımlanabilir. Bu yardımlar para mal veya hizmet şeklinde olabilmektedir. İki şekilde uygulanabilir. Pozitif dışsallıkların olduğu durumlarda üretimi teşvik amaçlı kullanılabilir gibi, negatif dışsallıklarda ise üretimi sınırlamaya yönelik uygulanabilir.

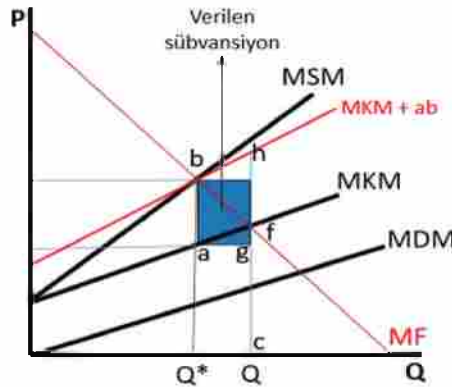
Pigou, negatif dışsallıklara uygulanan vergilemeye ek olarak, pozitif dışsallıklar için de sübvansiyon desteğinin olması gerektiğini açıklamıştır. Sübvansiyonlar ile üretimi artırarak pareto etkin seviyeye ulaşmada olumlu bir adım atılacağını belirtmiştir (Nath,1973:44). Fakat sübvansiyonların gözlem ve fiyatlandırması diğer politikalara göre zor olduğu için uygulanabilirliği geniş bir alan bulamadığını söyleyebiliriz.

Negatif dışsallık durumunda sübvansiyon verilmesi,

Firma Q üretim düzeyinde faaliyet göstermektedir. 2 no lu grafikte de devlet, firmanın yaydığı negatif dışsallığı azaltması için ab kadar bir sübvansiyon vermektedir. Bu durumda firma;

Sübvansiyon almadan Q^* düzeyinde üretim yapardı $MKM=cf+fh$, $MF=cf$ kadar yani $MF < MKM$ olacaktır. ab kadar olan miktara devlet katlanacağından dolayı da firma Q^* seviyesinde üretim yapmaya razı olacaktır.

Grafik 2: Kirlenme Dışsallıkları Açısından Sübvansiyon

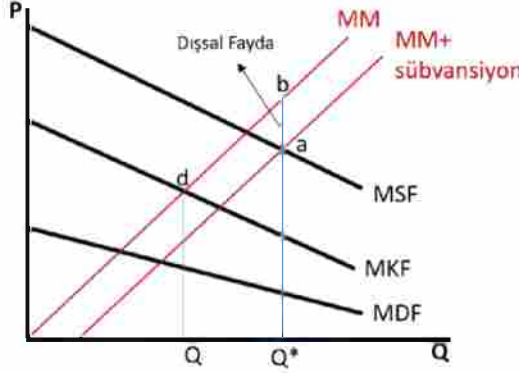
Kaynak: Rosen, 1998: 96

Pozitif dışsallık durumunda sübvansiyon verilmesi,

Pozitif dışsallığı yayan birim/birey Marjinal Kişisel Faydasının (MKF) Marjinal Maliyete eşit olduğu d noktasında faaliyet göstermektedir. Etkinliği sağlamak için ab kadar bireye sübvansi-

yon yapılır. Bireye yüklenen maliyetin düşmesi üretimi arttırarak 3 no lu grafikte de gördüğümüz üzere yeni üretim miktarı Q^* olurken a noktasında üretim gerçekleşmeye başlayacaktır.

Grafik 3: Pozitif Dışsallık Açısından Sübvansiyon

Kaynak: Hyman, 1990: 118

Pigoucu vergi ile sübvansiyon durumunda pareto optimum düzeyleri aynı olmasına rağmen bölüşüm sonuçları farklılık gösterebilir. Vergi durumunda dışsallık oluşturanlardan kaynak vergi mükelleflerine doğru olması muhtemeldir.

3.1.3.Plott Yaklaşımı (Düzenleyici Vergiler)

Plott Yaklaşımı, Pigou tipi vergilerin düzeltici vergiler olarak açıkladığı bir biçimdir. Düzeltici vergiler, üretim veya tüketimden kaynaklanan negatif dışsallıkların kaynak dağıtımında etkinliğin sağlanması şeklinde tanımlayabileceğimiz önemli vergilerdir (İnan, 2008: 96).

Plott, düzenleyici vergileri örnekendirerek açıklamıştır. Örneği incelediğimizde, üretim yapan X fabrikasının çevresinde bulunan işletmeleri olumsuz etkilemesinden ve bu fabrikadan salınan gazları önlemek için Pigou tipi bir vergileme uygulanarak çevreye verdiği etkinin azaltılarak sorunun önüne geçilebileceğini açıklamıştır (Öz ve Buyrukoğlu, 2012: 89). Plott dışsallıkların içselleştirilmesinde 3 yöntemde ele almıştır. İlk olarak standart yaklaşımıdır. Burada çevre kirliliğinde hava kirlenme politikalarını örnek vermektedir. İkinci olarak ise kirlenme vergileridir. Optimum üretimde, hesaplanan marjinal sosyal maliyet miktarının, toplam üretime olmak üzere, birim başına vergilendirilmesidir. Üçüncü olarak ise uygulanan bu politika ile elde edilen vergi gelirlerinin nüfusa yeniden dağıtılmasıdır (Plott, 1983: 107-108).

3.2.Kirlenme Haklarının Açık Arttırma ile Satılması (Atık Bedeli, Ticarete Konu Olan Atık Belgeleri)

Devletin Q^* üretim düzeyine denk gelen kirlilik miktarını hesaplayabildiği varsayımı ile bu kirlilik miktarının izin belgelerine bağlanarak açık artırma yoluyla bu izin belgelerinin satılmasıdır. Diğer bir deyişle, çevreyi kirletenlerden vergi alınır ya da kirlenme hakları devlet tarafından satılır.

3.3.Emir Komuta Düzenlemesi

Firmaların belirli teknolojileri kullanarak çevre kirliliğini en aza indirmesi zorunludur. Yasa koyucu ve karar organları yasaklama ve standartlar ile denetim gerçekleştirmektedir.

3.4.Mülkiyet Haklarının Tesis Edilmesi

Dışsallıkların ortaya çıkmasının temelinde mülkiyet haklarının tam tanımlı olmamasından kaynaklanmaktadır.

3.5.Düzenlemeler (Regülasyon)

Regülasyon ile kamu otoritesinin fiyat, miktar, kalite(standartlar) konularında piyasaya müdahale etmesi ve yasal düzenlemelere başvurulması anlaşılmalıdır. Devlet, Ayşe'den Q* üretim düzeyinde üretim yapılmasını emredebilir. Regülasyonda birden fazla firma olması durumunda tek standart getiriliyorsa etkin olmayan sonuçlara yol açabilir.

4.Negatif Dışsallıkların Önlenmesinde Türkiye ve OECD Ülkelerinde Çevresel (Yeşil) Vergiler

Çevre vergileri, AB ve OECD ülkelerinde geniş yer bulurken, ülkemizde doğrudan çevre vergisi uygulaması bulunmamaktadır (Çelikkaya, 2011: 110).

4.1.Türkiye'de Çevre Üzerinden Alınan Vergiler

4.1.1.Çevre ve Temizlik Vergisi:

1981 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Çevre ve Temizlik Vergisi "Belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde bulunan ve belediyelerin çevre temizlik hizmetlerinden yararlanan konut, iş yeri ve diğer şekillerde kullanılan binalar çevre temizlik vergisine tabidir" şeklinde tanımlanmıştır. Belediye kanunları içerisinde yer alan ÇTV, her yıl güncellenerek belirlenen tarife ve oranlara göre tahsil edilmektedir.

"Kanunda geçen "Belediye Sınırları" söylemi, yerel yönetimin görev ve yetki alanlarını ifade etmektedir. Mücavir alan ise, İmar Kanunu gereği belediyelerin yetki ve kontrolünde olan köyleri ifade etmektedir." (Pehlivan, 2011: 377).

Konutlara ait çevre temizlik vergisi; su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle metreküp başına büyükşehir belediyelerinde 47 kuruş, diğer belediyelerde 35 kuruş olarak hesaplanacaktır.

Diğer taraftan, belediyenin çevre temizlik hizmetlerinden yararlanan ancak, su ihtiyacını belediyece veya büyükşehir belediyelerine bağlı su ve kanalizasyon idarelerince tesis edilmiş su şebekesi haricinden karşılayan konutlara ilişkin çevre temizlik vergisi, aşağıda yer alan ilgili tarifelerin yedinci grubunun belediye meclislerince en son intibak ettirilene derecelere ait tutarlar üzerinden tahakkuk ettirilecektir. 2464 sayılı Kanunun mükerrer 44. maddesinin beşinci fıkrasına göre, büyükşehir belediyelerinde çevre temizlik vergisi, diğer belediyelerde uygulanan çevre temizlik vergisi tutarları %25 artırılarak hesaplanacaktır.

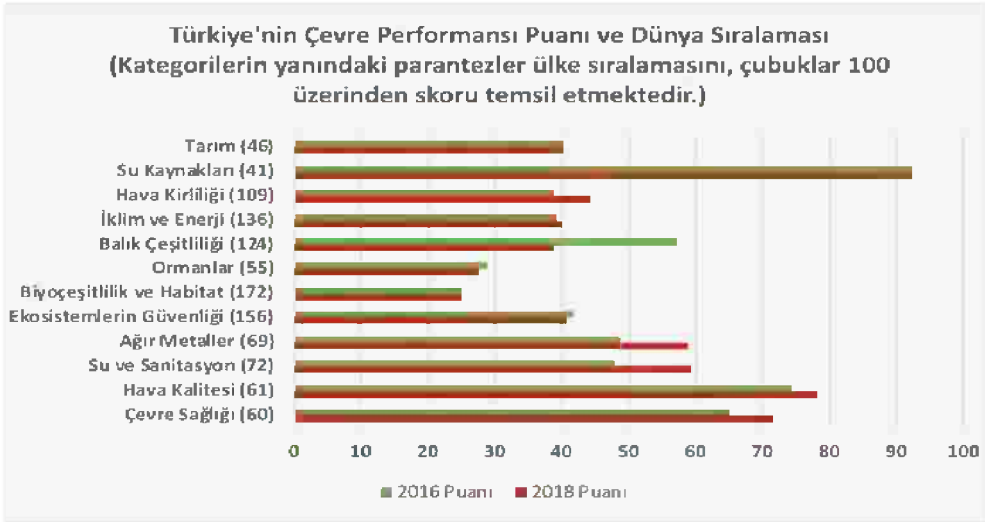
Tablo 3: Belediyelerin 2020 yılında uygulayacağı çevre ve temizlik vergisi tutarları

Bina Grupları	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)									
	1. Derece		2. Derece		3. Derece		4. Derece		5. Derece	
	B.Ş. Belediyesi içinde	B.Ş. Belediyesi Dışında	B.Ş. Belediyesi içinde	B.Ş. Belediyesi Dışında	B.Ş. Belediyesi içinde	B.Ş. Belediyesi Dışında	B.Ş. Belediyesi içinde	B.Ş. Belediyesi Dışında	B.Ş. Belediyesi içinde	B.Ş. Belediyesi Dışında
1. Grup	5.250	4.200	4.125	3.300	3.250	2.600	2.875	2.300	2.500	2.000
2. Grup	3.250	2.600	2.500	2.000	1.987	1.590	1.625	1.300	1.500	1.200
3. Grup	2.500	2.000	1.625	1.300	1.500	1.200	1.062	850	837	670
4. Grup	1.062	850	837	670	612	490	525	420	412	330
5. Grup	612	490	525	420	362	290	350	280	287	230
6. Grup	350	280	287	230	183	147	162	130	125	100
7. Grup	125	100	98	79	68	55	58	47	43	35

Kaynak: Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği (2020)

Çevresel performans endeksi, topladığı verileri, uygulanan politikaları ülkeler bazında karşılaştırarak sayısal sonuçlar ile uygulanan politikaların başarı oranlarını göstermektedir (Environmental Performance Index, 2016: 11). Ek olarak spesifik konularda da değerlendirmeler yapılabileceği gibi ülkelerin hem küresel hem de bölgesel düzeyde karşılaştırmasına olanak sağlamaktadır (Savaş, 2012: 138). Tablo 4 de gördüğümüz gibi ülkemizin diğer ülkeler içerisindeki 2016-2018 yılları arasındaki karşılaştırması ele alınmıştır. Bu karşılaştırmayı incelediğimizde, balık çeşitliliğinde sergilenen çevre performansında önemli bir düşüş yaşanırken, su ve kanalizasyon sistemlerinde ise daha olumlu bir tablo çizildiğini görebiliriz. Kategorileri incelediğimizde Türkiye'nin 41. sıra ile su kaynaklarının kullanımında en iyi çevre performansı sergilediği gözükmektedir.

Tablo 4: Türkiye'nin Çevre Performansı Puan ve Dünya Sıralaması

Kaynak: Environmental Performance Index

Vergilerin alınmasındaki amaç gelir elde etmeden ziyade toplumu yönlendirici daha çevreci tüketimde veya üretimde bulunmasını sağlamak olmalıdır. Yüksek oranda vergi alımının Laffer eğrisi göz önüne alınarak doğru oranda alınması gerekmektedir. Bu durum dikkate alınmadığı takdirde toplanan vergi miktarında düşüş yaşanabilir, vergi kaçakçılığı başlayacağı gibi kayıt dışı ekonominin ve negatif dışsallıkların artması neden olabilir (FINDIK, 2007: 109).

Tablo 5: Türkiye’de Çevre Vergilerinin Bütçe Gelirleri İçerisindeki Payı

	2010 Yılı Vergi Gelirleri Milyar TL	Yüzdeler Pay	2019 Yılı Vergi Gelirleri Milyar TL	Yüzdeler Pay
Genel bütçe gelir toplamı	346.659.367,00	100,00%	1.466.742.835,00	100,00%
Motorlu taşıtlar vergisi	7.802.005,00	2,25%	20.961.386,00	1,43%
Taşıtlar alım vergisi (ÖTV)	6.254.696,00	1,80%	15.549.161,00	1,06%
Tütün mamulleri ve alkollü içecek vergisi (ÖTV)	11.556.160,00	3,33%	51.219.013,00	3,49%
Dahilde alınan KDV	42.430.269,00	12,24%	227.491.719,00	15,51%
Petrol ve Doğalgaz Ürünlerine İlişkin (ÖTV)	26.796.758,00	7,73%	73.208.704,00	4,99%

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı

4.1.2. Motorlu Taşıtlar Vergisi

Motorlu taşıtların dünyada kullanımının çok fazla olması, yaydıkları emisyon oranını ciddi oranda arttırmaktadır. Bu araçların kullanım oranı düşürebilmek ve tüketicilerin daha çevreci araçlar tercih etmesini sağlamak için uygulanan MTV, OECD ve EEC gibi sağlık kuruluşları tarafından çevre vergisi statüsünde yer almaktadır. Ülkemizde servet vergisi olarak kabul gören MTV, dolaylı olarak çevre vergisi statüsüne girebilmektedir (Canpolat, 2009: 148).

Tablo 6: 2020 Yılına Ait Motorlu Taşıtlar Vergisi Oranları (Tescil Tarihi 2018 Sonrası Olanlar)

Motor silindir hacmi	Vergisiz fiyat (TL)	1-3 yaş	4-6 yaş	7-11 yaş	12-15 yaş	16 yaş <
<1300 cc	<51800	964	672	376	284	100
	51800-90800	1059	739	413	314	111
	90800<	1156	806	451	341	120
1301-1600 cc	<51800	1678	1258	730	516	198
	51800-90800	1846	1384	803	566	217
	90800<	2014	1510	875	618	237
1601-1800 cc	<129800	3260	2549	1499	915	355
	129800<	3557	2779	1637	999	387
1801-2000 cc	<129800	5136	3955	2325	1384	545
	129800<	5603	4316	2536	1510	594
2001-2500 cc	<162100	7704	5593	3494	2087	826

2001-2500 cc	162100<	8405	6101	3811	2278	901
2501-3000 cc	<324400	10741	9345	5838	3140	1152
	324400<	11720	10194	6369	3426	1257
3001-3500 cc	<324400	16358	14720	8867	4426	1622
	324400<	17847	16057	9672	4828	1771
3501-4000 cc	<519200	25722	22210	13080	5838	2325
	519200<	28060	24228	14271	6369	2536
4001 cc <	<616500	42097	31568	18696	8403	3260
	616500<	45924	34438	20396	9166	3557

Kaynak: Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu Genel Tebliğ (2020)

Ülkemizde motorlu taşıtlar vergisi maktu olarak belirlenmektedir. Araçların motor silindir hacmi ve motor gücü arttıkça vergi oranı artmakta, araç yaşı arttıkça ise düşmektedir.

Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu ülkemizde 1963 yılı itibari ile uygulamaya girmiş olup günümüzde de yürürlükte olan, motorlu kara, hava ve deniz araçlarından alınan vergi türüdür. MTV’de, yıllar içinde uyulama yöntemlerinde değişikliğe gidilmiş olup 2003 tarihi ile taşıtlarda silindir hacmi ve yaşı dikkate alınarak vergileme yapılmaktadır. Daha öncesinde ise vergileme yapılırken araçların ağırlıkları da hesaba katılırdı, fakat günümüzde araçların ağırlığı dikkate alınmamaktadır (Özdemir, 2009: 29). MTV’nin çevreyi korumaya yönelik doğrudan etkisi bulunmadığını söyleyebiliriz. Aynı silindir hacmi ve yaşa sahip farklı model araçlar birbirlerinden çok farklı gaz salınımında bulunabilirler. Bu araçların aynı oranda vergilenmesi ise karbon emisyonun azaltılmasına engel olmayacağı gibi tam olarak çevreci bir vergi statüsünde ele almamız doğru olamayacaktır.

Tablo 7: Motorlu Taşıtlar Vergisi Tarifeleri ve Vergileme Ölçüleri

Tarifeler	Konu	Vergileme Ölçüsü
(I)	>Otomobil, kaptıkaçtı, arazi taşıtları vb. >Motosikletler(100cc üzeri)	> Motor Silindir Hacmi > Yaş
(II)	>Minibüs >Panel van ve motorlu karavanlar >Otobüs vb. >Kamyonet, kamyon, çekici vb.	>Taşıt Cinsi ve Oturma Yeri >Yaş >Azami Toplam Ağırlık
(III)	>Yat, Kotra ve Her Türfü Motorlu Özel Tekneler	>Taşıt Cinsi >Motor Gücü (BG) >Yaş
(IV)	>Uçak ve Helikopterler	>Taşıt Cinsi >Yaş >Azami Kalkış Ağırlığı

Kaynak: Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu Genel Tebliğ (2020)

SONUÇ

Pareto optimumu toplumsal seviyede ele alındığında ülkelerin, siyasilerin ve karar vericilerin öncelik verdikleri konuların haricinde kendi vatandaşının yaşam kalitesini yükseltmesi ile birlikte açıklıkla mücadele eden toplumlara yapacakları destek ile pareto etkinliğin sağlanmasında önemi bir adım atılabilir.

Üretim veya tüketim sonucu oluşan atıklar dışsallıkları oluşturmaktadır. Oluşan atıkları pozitif veya negatif dışsallık olarak değerlendirebiliriz. Pozitif dışsallıkların oluşumu istenilen bir durum iken negatif dışsallıkların en aza indirmek istenmektedir. Kamu ve piyasa yöntemleri ile kirliliğin oluşturduğu büyük sorunları önlemek için birtakım önlemler alınmakta, kurallar uygulanmaktadır. Alınan bu önlemlerin doğruluğu, uygulama yöntemi ve miktarı önemlidir.

Kamu negatif dışsallıkların içselleştirilmesinde farklı düzenleyici çözüm yolları almıştır. Bu yöntemlerden hangisini nerede uygulayacağı önem arz etmektedir. Uygulanan bu yöntemler içerisinde ilk aklı gelen yöntem vergilerdir. Vergilemede ise verginin konusu, oranı, matrahın ve mükellefin tespiti önem arz etmektedir.

Kamu negatif dışsallık oluşturan hizmetleri düzenleyici önlemlerle kontrol edip verimliliği sağladığı sürece bu şekilde devam edebilmektedir. Verimlilik sağlanmadığı durumlarda ise hizmetleri kendisi üstlenmeli ve işletmelidir.

Çevre kirliliğini ele aldığımızda, insanlığın yıllardan beri süregelen tüketme arzusu sonucu oluşan çevre kirliliği ile dünya daha az yaşanabilir bir hal almıştır. Sanayileşme ve kentleşme gibi sebeplerle doğaya salınan kirliliğin ciddi boyutlara ulaşması ile kirli bir atmosfer, küresel ısınma sonucu oluşan mevsimsel değişiklikler ve küresel boyutlara ulaşan pandemik hastalıklar gibi ağır sonuçlara neden olabilmektedir. Bu sonuçları ortadan kaldırmak için insanlığın çok daha fazla çaba sarf etmesi ve çok daha büyük bedeller ödemesi gerekebilir.

Motorlu taşıtların vergilendirilmesi ülkemizde araçların motor silindiri hacmi ve yaş gibi etkenler dikkate alınmaktadır. Fakat araçların karbon emisyon salınımı dikkate alınarak doğrudan çevreyi korumaya yönelik adımlar atılması gerekmektedir.

Ülkemizde çevre korumasına yönelik adımlar atılması daha yenilikçi politik kararlar bizler için daha yaşanabilir bir çevre oluşturulabilir. Atılacak adımların en başında yeşili korumak ve orman alanlarımızı çoğaltmak için daha fazla çaba gösterebiliriz.

İnsanlar, uygulanan vergi, yaptırım ve cezalardan kaynaklı çevresel konularda daha duyarlı olabilir. Fakat kar elde arzusu olduğu durumlarda insanlar duyarsızlaşabiliyor. Bu durumun önüne geçmek için ise teşvikler çoğaltılabilir. İnsanlar vergiden kaçınmak yerine, teşviklerden faydalanma yoluna giderek daha çevreci davranabilirler. Diğer bir ifadeyle, firmaların sebep oldukları kirliliğin önüne geçmek için, firmalara ek teşvikler getirilebilir. Kirliliği durduracak malzemelerin temini ve yeni sistemlerin kurulması gibi yapılacak maliyetler vergi indirim konusu kapsamına alınarak firmalar desteklenebilir. Kurulan sistemlerin kullanım ömrü belirlenmeli ve ömrü dolduğunda firmaların bu sistemleri yenilememesi durumunda yaptırımlar uygulanabilir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Güneri, **Kamu Ekonomisi**, Akçağ Basım, Ankara, 2000.
- Aktan, Coşkun Can, ‘**Piyasa Başarısızlığının Anatomisi ve Kamu Ekonomisi Rasyoneli**’, içinde: Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici, İstiklal Y. Vural, Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikası, Seçkin Yayıncılık 2. Baskı, Ekonomi Kitapları Dizisi: 19, Ankara, 2006
- Armağan, R. (2003). Kamu ekonomisinde dışsallıklar ve dışsallıkların içselleştirilmesi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17, 159-178.
- Ateş, G. ve Halisçelik, E. (2014), Pareto Optimumu Çerçevesinde Keynes’den Piketty’ye Liberrallerin Devletçi Politika Açmazları, **Mülkiye İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (MİSAM)**, Politika Öneri Raporu No:1, Sf. 1-5
- Barde, Jean-Philippe (1994), “Economic Instruments in Environmental Policy: Lessons from the OECD Experience and Their Relevance to Developing Economies”, OECD Development Centre, Working Paper No: 92, pp. 1-32.
- Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği (2020), **T. C. Resmi Gazete**, 30991, (27.12.2019). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191227M2-5.htm>
- Canpolat, Seda (2009), **Çevre Vergileri Ve Türkiye Uygulaması**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelikkaya, Ali (2011), “Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Çevre Vergisi Reformları Ve Türkiye’de ki Durumun Değerlendirilmesi”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11(2), 97-120.
- Donduran, Murat (2000), **İnternet İktisadında Son Gelişmeler: Türkiye Üzerinde Bir Çalışma**, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Değirmendereli, Ali (2002), **Mali yükümlülüklerin çevresel amaçlar için kullanılması ve ekolojik vergi reformu**, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü
- DURA, Cihan (1991), “**Çevre Sorunları ve Ekonomi**”, TÇSV Çevre Üzerine adlı Kitabın İçinde, Ankara
- Economides, N. (2001) “**The Microsoft Antitrust Case**” **Social Science Research Network Electronic Paper Collection**. CLB-01-003.
- Fındık, Muhammet Saadettin (2007), **Türkiye’de Çevre Kirliliğine Yol Açan Unsurların Önlenmesi Çerçevesinde Yeşil Vergi**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnan, Mahmut (2008), Kamu Ekonomisi Ve Dışsallıkların İçselleştirilmesi Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi Cilt: 2 Sayı: 2 Yıl: 2018: (96), 76-107
- Gelir İdaresi Başkanlığı, Merkezi Yönetim Gelirleri(2006-2019), https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_18.xls.htm
- Güneş, İsmail (2000) **Dışsallıklar Kamunun Düzenleyici Rolü: Enerji Sektöründe Bir Uygulama** Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Hyman, David N. (1990), **Public Finance: A Contemporary Application of Theory to Policy (3rd.Edition)**, USA: The Dryden Press.
- Kargı, Veli ve Yüksel Cihan (2010), **Çevresel Dışsallıklarda Kamu Ekonomisi Çözümleri**,
- Kılıç, Oğuzhan (2018), **Negatif Arz Dışsallıklarının İçselleştirilmesinde Hükümet Dışı Kuruluşların Rolü: Greenpeace Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koutsoyiannis, A. (1987), **Modern Mikro İktisat** (Çev. M.Sarımışeli), Ankara, Teori Yayınları.
- Motorlu Taşıtlar Vergisi Genel Tebliği (2020), **T. C. Resmi Gazete**, 30991, (27.12.2019). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191227M2-6.htm>
- Nath, S. K. (1973), *A Perspective of Welfare Economics*, Great Britain: Macmillan.
- Öz, S. (2012), “**Anayasa Mahkemesinin Belediye Meclislerinin Vergilendirme Yetkisiyle İlgili Kararına İlişkin Bir Değerlendirme**”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 67(4): 89.
- Özdemir, Biltekin (2009), “Küresel Kirlenme Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme Ve Çevre Vergiler”, **Maliye Dergisi**, 156, 1-18.
- Pehlivan, Osman (2007), **Kamu Maliyesi**, 13.Baskı, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Plott, C. R. (1983). Externalities and Corretive Policies in Experimental Markets. *The Economic Journal*. 93(369): 106-127.
- Rosen, Harvey S. (1998), *Public Finance (5th.Edition)*, Singapore: Irwin/McGraw- Hill.
- Scitovsky, Tibor (1954), “Two Concepts of External Economies”, *The Journal of Political Economy*, Vol. 62, No. 2, pp. 143-151.
- Savaş, Halil. “**Tüketim Toplumu, Çevre Performans Endeksi ve Türkiye'nin Çevre Performansının İndekse Göre Değerlendirilmesi**”, *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1:4, 2012, 132-148.
- Sonat, A (1988) **Çevre Sorunlarının Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi ve Türkiye İçin Bir Model Denemesi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler
- Şener, Orhan, **Kamu Ekonomisi**, İstanbul, Beşinci Baskı, Beta Yayınları, 1996.
- Taş, Metin (1987), “**Dışsal Maliyetleri Önlemede Vergi Politikasının Kullanımı**”, Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi, cilt VIII, sayı 1-2, ss.47-52.
- Türel, O., Türkcan, E., Tüzün, G., 1984. **İzmit Körfezi Kirlenme Vergilerinin ve Arıtma-Tekniklerinin Ekonomik Değerlendirilmesi**,
- Yale University, (2016), *Enviromental Performance Index 2016 Report*, <https://epi.envirocenter.yale.edu/epi-country-report/TUR>
- Yüksel, Cihan (2006), **Dışsallıklarda Kamusal Çözümler: Türkiye Uygulaması**, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TBMM'NİN AÇILIŞININ 100. YILI ANISINA
KÜTAHYA DÜMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

“KURUCU MECLİS OTURUMU”

15 Mayıs 2020 - Cuma

KURUCU MECLİS OTURUMU	OTURUM BAŞKANI: DOÇ. DR. YAVUZ BOZKURT
-----------------------	--

SAAT	ABD/ASD	BİLDİRİ SAHİBİ	BİLDİRİ BAŞLIĞI
------	---------	----------------	-----------------

15:30 - 16:30	KAMU YÖNETİMİ	AHMET CEVİZCİ	NİZAMÜL-MÜLKÜN SİYASETNAME Sİ VE MODERN BİR METİN OLARAK NİCCOLO MACHİAVELLİNİN PRENSİYLE KARŞILAŞTIRILMASI
	KAMU YÖNETİMİ	ALPER YILMAZ	CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ VE ABD BAŞKANLIK SİSTEMİNİN ERKLER BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI
	KAMU YÖNETİMİ	KÜBRA ÖZTÜRK	CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE YASAMA-YÜRÜTME İLİŞKİLERİ
	KAMU YÖNETİMİ	DERYA KAMAN	TBMM VE ÇEVRE POLİTİKALARI

NİZAMÜL-MÜLKÜN SİYASETNAMEİ VE MODERN BİR METİN OLARAK NİCCOLO MACHİAVELLİNİN PRENSİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

Ahmet CEVİZCİ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
acevizci63@hotmail.com

ÖZET

Siyasetname, devlet adamlarına yönetim sanatıyla ilgili bilgiler veren eserlerin adıdır. Genel olarak hükümdarlar için kaleme alınan bu eserlerde, hükümdarın taşıması gereken özellikler de ele alınmaktadır. Nizamül-Mülk'ün Siyasetnamesinde yönetim anlayışı ve egemenliğin temsilcisi olan hükümdarın portresi dönemin koşullarında kıssadan hisselerle çizilmiş ve idealize edilmiştir. Machiavelli'nin Prens eserinde de aynı şekilde dönemin koşullarına göre hükümdarın taşıması gereken özelliklere yer verilmiştir.

Bu çalışmada siyasetnamelerin kavramsal çerçevesi ele alınmakla birlikte, Nizam-Mülk ve Machiavelli'nin devlet yönetme geleneğindeki ahlak, adalet ve din düşünce anlayışlarındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyasetname, Hükümdar, Ahlak, Din, Adalet.

GİRİŞ

Siyasetnameler dönemin hükümdar ve yöneticilerine yönetimle ilgili bilgi veren eserlerdir. Nizamül-mülk mülk büyük Selçuklu devleti (1018-1092) döneminde yaşamış ve vezirlik yapmış İran asıllı bir Türk devlet adamıdır. Siyasetnameyi tarihsel olaylar ve dini referans olarak Melikşaha yönetim sanatını anlatmak amacıyla, din ve ahlak bağlamında öğüt vermek için yazmıştır. İtalyan Rönesans hareket düşüncesinin önemli düşünürlerinde Niccolo Machiavelli (1469-1527) döneminde yaşamıştır. Yaşadığı dönem siyasi ve toplumsal çalkantının yoğun olduğu bir dönemdir. Kilise baskısının hâkim olduğu dönemde siyaset ile ahlaki ayırdığı için kilise ve papanın baskısına maruz kalmıştır. İki eserde siyaset, din, ahlak temel itibarıyla farklı ele alınmışlardır. Günümüz siyasetinde daha çok Macihavelli siyaset anlayışın daha çok etkin olduğunu görmek mümkündür. Nizamül-mülkün siyaset anlayışının referans alınması noktasında ele alınmadığı sonucuna varılabilir. Günümüzde Machiavellinin siyaset anlayışı esasına dayanan anlayışın iktidarı korumak, güçlendirmek için din ve ahlakın araç olduğu görülmektedir. Nizamümlükte ise din ve ahlak devletin temel nitelikleri arasında olduğu söylenebilir.

Siyasetnamenin Kavramsal Çerçevesi

Siyasetname kavramına değinilmeden önce “siyaset” ve “name” kavramlarının kelime köklerine bakmak gerekmektedir. Arapça da siyaset, insan topluluklarını yönetme, devlet işlerini yürütme sanatı ve politika demektir (Adalıoğlu, 2009: 304). Siyaset, kelime kökeninden anlaşıldığı gibi insanları, örgütlü olarak yönetmek ve devletin yönetme yetkisini kullanabilme anlamlarına varılabilir. Name ise farsça kökenli olup mektup ve yazı anlamına gelmektedir (Adalıoğlu, 2009: 304). Terim olarak name, kişi veya kişilere, kurum ve kurumlara gönderilmek üzere kalem alınan haberleşme türü olan yazılar olarak söylenebilir. “Siyaset” ve “name” kelime birleşmeleri sonucunda ise siyasetname meydana gelir. Siyasetname:” devlet adamlarına siyaset sanatı hakkında bilgi vermek, devlet yönetiminde dikkat edilmesi gereken hususlara dair tavsiyelerde bulunmak amacıyla yazılmış kitap veya bu kitapların oluşturduğu tür anlamında kullanılır”(Adalıoğlu, 2009: 304). Siyasetname tanımından anlaşıldığı üzere; siyasetname devlet yöneticilerine devleti yönetirken yapılması gerekenleri anlatan ve yönetirken uyulması gereken kuralları bildirir sonucuna varmak mümkün. Devleti yönetebilme yolunu gösteren ve devlet içinde yaşayan insanları bir arada tutabilme yetisini anlatan ve yolunu gösteren eserler de denilebilir aynı zamanda. Siyasetnameler yazıldığı şahsın statüsüne göre isimlendirilirler eğer hükümdara yazılmışlarsa; “nasihatül mülk, tuhfetül mülk, enisül mülk... gibi isimler alırlar. Siyasetname vezire yazılmış ise; nasihatül vüzera, tuhfetül vüzera, hadikatül vüzera, mira tül vüzera gibi isimler alırlar”(Adalıoğlu, 2004: 3). Siyasetnameler sunulduğu kişinin makamına göre yazılması ise yöneticinin yetkisi nispetinde konu muhtevadan oluştuğunu söylemek mümkün olabilir hükümdarlara daha genel ve kapsamlı eser sunulurken diğer yöneticilere ise hükümdara göre daha az kapsamlı ve dar eserler sunulur. Hükümdar ve diğer yönetici siyasetnamesi ayrımı yerinde denilebilir bir yönetici yetkisi ile hükümdarın bir değildir yönetme anlamında hükümdar tüm devleti yönetme yetkisine sahipken yönetici için ise sadece bulunduğu bölgeyle sınırlıdır. Siyasetnamenin bir başka tanımı ise ; “dönemin sultan ve devlet adamlarına pratik tavsiyelerde bulunmak ve adaletli bir yönetim oluşturmalarını sağlamak amacıyla yazılan siyasi, ahlaki ve dini içerikli eserlerdir”(Adalıoğlu, 2004:

3). Siyasetname sadece devleti yönetme yolunu göstermez aynı zamanda devletin başındaki hükümdar ya da yöneticiye adaletli ve hakkaniyetli, olmasını söyleyen dini değer ve sosyal öğretiler çerçevesinde yöneticileri uyaran eseler olarak söylenebilir. Siyasetnameler mesajlarını kimi yerlerde kıssadan hisse yoluyla ya da tarihsel süreçte yaşanmış örnek olaydan çıkılarak olası olumsuzlukları engellemek için uyarıcı görevini bu şekilde görebiliriz buda dinleyiciye rol model ya da akıbetten ders çıkarma olanağı sağlar. Siyasetnameler bazen teorik ya da uygulama alanı bulmuş alıntılardan olabilir. Anlatıcının kurgusu ve anlatımı siyasetnamelere edebi eser vasfı kattığını söyleyebiliriz.

Nizamül-Mülkün Hayatı

Nizamülmülk büyük Selçuklu devletinde vezirlik yapmış İran asıllı Türk devlet adamıdır. “Asıl adı Ebu Ali Kıvamüddün(Gıyasüddeve, Şemsülmille) Hasan Bin Ali İshak el Tusi olan Nizam-mülk, İranda bulunan horasana bağlı Tus şehrinin Nukan kasabasında 10 nisan 1018 (21 zilkade 408) tarihinde doğmuştur. Nizam-mülkün babası Nukhan Dikhani (köy ağası) olduğu için, servet sahibi bir adamdı. Babası oğlunun eğitimine son derece önem vermiş ve onu iyi bir şekilde yetiştirmiştir. Nizam-mülk meşhur alimlerden birisi olan Ebul kasım Abdullah yanında eğitim görmüştür. On bir yaşındayken kuranı kerimi ezberlemiş ve genç yaşta fıkıh alimleri arasında anılır olmuştur. Bununla birlikte Nizam-mülk genç yaşında İslam fıkıhında yetkinliğinin yanı sıra, edebiyat alanında da kendini geliştirmiş zamanın seçkin kişilerinden olmuştur.”(Köymen, 1990: VII-IX’den Akt. Kaya, 2019: 51) Ailesinin toprak sahibi olması dönemin koşullarında güçlü ve itibarlı aile olduğunu gösterir. Varlıklı aileden gelen Nizam-mülk kendini yetiştirme fırsatını bulmuştur. Meşhur âlimlerden almış olduğu eğitim neticesinde küçük yaşlarda kuranı kerimi öğrenmesi fıkıh alanında ilerlemesi onun muhakeme gücünü geliştirmiş ve edebiyat eğitimiyle beraber düşündüğünü güzel şekilde ifade edebilmesi muhtemeldir. Bu almış olduğu eğitimler neticesinde başarılı bir devlet adamı olabilmesine vesile olmuştur. “Nizâmülmülk; babası ile birlikte ilk önce, Gazneliler Devleti’nin Horasan valisi Ebu’l-Fazl Sûri’nin hizmetinde bulunmuş ve Dandanakan Savaşı’ndan hemen sonra, Horasan şehrinin Selçuklu Devleti’ne geçmesi ile Horasan’a dönerek, Selçuklu Devleti hizmetine girmiştir. Nizâmülmülk Belh’de, bir süre Alp Arslan’ın Belh valisi Ebû Ali b. Sadan emrinde kâtip olarak çalışmış; daha sonra Çağrı Bey’in vezirliğini yapmış ve Çağrı Bey’in ölümü üzerine, Tuğrul Bey’in yerine geçen Çağrı Bey’in oğlu Alp Arslan’ın veziri olmuştur”(Kaya, 2019: 51). Büyük Selçuklular zamanında ise bürokraside katip olarak başlayan Nizam-mülk daha sonra yeteneği ve başarıları sayesinde ilerleyerek vezirliğe yükselmiştir. Nizam-mülk büyük Selçuklu imparatorluk dönemini en son Sultan Melikşah döneminde vezirlik yapmıştır. Nizam-mülk küçük yaşlarda aldığı sağlam bilgi ve bu esnada edindiği dostluklar ona çok şey kattı, bu bilgi ve birikimlerini hem iş hayatında uygulama fırsatı buldu çeşitli kademelerde çalışmış olması ve hem İran hem Türk kültürünü bilmesi onu bu defalığının tamamlayıcı parçası olmuştur. Sultan Alparslan tahta geçtiğinde Nizamülmülkün etkisi ve yardımı büyüktür. Öyle ki “1063 yılında ölen ilk büyük Selçuklu hükümdarı Tuğrul beyden boşalan tahtı elde etmek için horasandan batı İran’a geçen Alparslan karşısında Tuğrul beyin amcasının oğlu Kutalmış buldu. Kutalmışın ordusunu büyük Selçuklu devletinin kuruluş zahmetini çekmiş olan Türkmen kitlelerine dayanıyordu. Yalnız tahran yakınındaki rey şehri kuşatan Kutalmış Alparslan karşısına çıkacak cesareti bulamadı kuşatmayı kaldırdı. Kutalmış kaçarken Alparslan

ile arasındaki su bentlerini açtı ve aradaki alan su altında kaldı. Savaşmakta tereddüt edince Alparslan Nizammülk sivil olmasına rağmen savaş elbisesi giyip orduyu savaş düzenine soktu ardından Alparslan'a cesaretini arttırmak için senin için 12 bin kişilik din adamları zafer alman için dua ediyor diyerek tereddüt etmesini ortadan kaldırdı. Kutalmışla çarpışan Alparslan savaş esansında Kutalmış attan düştü ve suda boğularak öldü”(Köymen, 2015: 265-266). Nizam-mülk sultan Alparslan'ın hükümdarlık tahtına oturması esnasında karşısına çıkan engellerde hem zekâsını hem de bilgeliğini konuşturmuştur. Nizam-mülk bu savaş hamlesiyle hem bir daha Kutalmışın tahta gelme ihtimalini yok etmiştir. Hem de sultan Alparslan'a sıkıntı çıkaracak başka kişi ya da ordunun, bürokrasinin kullanacağı ismi yok etmiştir. Nizam-mülk Alparslan'a vermiş olduğu akıl ve destekle tahtın onun olmasını sağlamıştır diyebiliriz. “Sultan Alparslan 1072 yılında kale komutanın yaralaması sonucunda öldü. Sultan Alparslan'ın ölmeden önce oğlu melik şahı veliaht gösterdi. Ama ordu oğlunu değil kardeşi kavurdu davet etti birde göçebe Türkmenlerde istiyordu onu çünkü Nizam-mülk vezirliğinde devletin içinde oldukça İran kökenli devlet adamı ve İran devlet anlayışı hâkim olmaya başladı dolayısıyla Kavurda bu yüzden destek vardı çünkü daha önce de Alparslan'a isyan etmişti Kavurd bunun için. Kavurda taht mücadelesi sonucunda yakalanmış ve daha sonra nizammülk tarafından hapiste boğdurulmuştur” (Köymen, 2015: 266). Nizam-mülk Kavurdu boğdurtması ile olası muhtemel isyan ve başkaldırı sebebinin ortadan kaldırmıştır. Çünkü Nizam-mülk devletin içinde giderek güçlenmiş sivil bürokraside giderek artan İran kökenli devlet adamları ve İran devlet geleneği görünen o ki Türkmen beylerini küstürmüş, Türklerden oluşan orduyu da kavurdu desteklemeye itmiştir sonucuna varabiliriz. Burada Nizam-mülk hem tecrübesini konuşturmuş hem de devleti ve vezir olarak ne kadar iyi idare ettiğini göstermiştir diyebiliriz. Nizam-mülk aslında taht mücadelesinde yapmış olduğu hamlelerle sadece sultanı kazanmıyordu aynı şekilde kendisi de hem kazanıyor hem de giderek gizleniyordu bunu en büyük örneği ise sultan Melikşahla ile Nizam-mülkün arasında ki mektuplaşmadan anlıyoruz. Sultan Melikşah vezri Nizam-mülkü şöyle diyordu;“ Sonunda da “ister misin ki önündeki yazı takımı (divit) ile başındaki Sarığın alınmasını emrederim? dedi. Sultan Melikşah, son sözü ile bu iki vezirlik sembolünü geri almak suretiyle, Nizamül-mülk'ü vezirlikten azledeceğini söylemek istiyordu. Sultan Melikşaha Nizam-mülkün ise;” O zamana kadar tedbirli ve ihtiyatlı davranmayı hiçbir zaman elden bırakmayan ve böyle durumlarda genç Selçuklu Sultanını yatıştırmanın yollarını bulan ihtiyar vezir, bu defa, Sultanın meydan okumasına bir meydan okuma ile karşılık verdi. Gerçekten Nizâmül-mülk, Melikşâhın gönderdiği kimselere Sultan'a şunları söyleyiniz: Sen benim fikrim ve tedbirim sayesinde bugünkü ikbâlâ ulaştın. Baban (Alp Arslan) öldürüldüğü gün seni nasıl idare ettim, (tabi başta amcası Kavurd'u kastederek) ayaklanmaları nasıl bastırduğımı, seni istemeyenleri nasıl ortadan kaldırdığımı hatırla ve, unutma ki, benim yazı takımım (divitim) ve sarığım ile senin tacın ve tahtın birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Devlet, bu ikisi ile ayakta duruyor. Yazı takımının ve sarığın ortadan kalkmasıyla ve taç ve taht da ortadan kalkar”(Köymen, 2015: 269) cevabını vererek sultan Melikşaha adeta meydan okudu o sertlikle cevap verdi. Bu bağlamda nizammülk devlet içindeki ağırlığını gücünü sultana hatırlatmış oldu. Hükümdarlık koltuğunun ayaklarından birisinin kendisi olduğunu vezir kırılırsa sultanın tahtan düşeceğini ima etmiştir diyebiliriz. Nizam-mülk zamanla hem güçlendiği hem tecrübe kazanarak vezirlik yaptığı Selçuklu İmparatorluğu kıvrak zekası ve bilgeliği ile çok katkıda bulundu. Nizam-mülk sultan Melikşaha söylediği gibi ben ölürsem sende benim sayemde ayakta olan

ikbalin ve devletinde yıkılır sözü Nizam-mülk'ün ölümünden sonra bunu yaşanan olaylar bu sözü destekler gibi adeta ." Nizam-mülk ölümünden sonra "Sultan Melikşâh da, bundan aşağı yukarı 35 gün sonra, Bağdat'ta yediği bir av etinden zehirlenerek öldü. "Sultan Melikşâh genç yaşında (38 yaşında) göçtü. Uğranılan bu iki kayıptan sonra, koskoca imparatorluk, sonu gelmez karışıklıklar içine düştü. Bir daha da eski haşmetini bulamadı Bu, tarihin şaşılacak ve ibret alınacak bir tecellisidir" (Köymen, 2015: 269).

Nizamül-mülk'ün Siyasetname Eseri

Siyasetname eserinin müellifi olan Nizamül-mülk eserinde ahlaki işlemiş ve gelecek nesillere kadar kendini var edecek şekilde idealize etmiştir. "Nizamül-mülk siyasetnamede devleti din ve ahlak ile bütünleştirmiş ve genel olarak iki unsuru devletin var olma sürecinin temeli olarak görmüştür. Ona göre; devleti ayakta tutan bu iki olgu ahlak ve dindir. Nizamül-mülk bunların kaybedilmesi durumunda devletin de yitirileceğini ve ortada bir devletin kalmayacağını ifade etmiştir"(Kaya, 2019: 74). Bu bağlamda Nizam-mülk ahlaki ve dini devletin var olması için koşul olarak saydığını söyleyebiliriz. Çünkü ahlaklı bir siyaset anlayışı hem topluma güven verir ve bununla birlikte huzur ortamını sağlayan öge olarak ele alınabilir. Ahlaklı bir siyasetçi verdiği sözü tutar vadini yerine getirmeye çalışır kendi menfaatini devlet ve toplumun üzerinde görmez anlayışını çıkarmak mümkün olabilir. Aksi durumda ahlaklı gözetmeyen siyasetçi anlayışı verdiği sözleri tutmayabilir çünkü onu bağlayan bir öge yoktur, ahlaklı kendi çıkar ve kendini devam ettirme, var edebilme gayesi içinde olabileceği çıkarımını yapabiliriz. . Nizamül-mülk hükümdarı bir kısım şöyle tasvir eder. "güzel bir çehre, temiz bir ahlak, adalet, civanmertlik, binicilik, ilim, envai çeşit pusatları kullanma mahareti, muhtelif sanatlara vakıf oluş" (Nizamül-mülk, 2015: 13) . "Nizamül-mülk hükümdar olan Melikşaha siyasetname eserini sunarken eserde hükümdarda bulunması gereken özelliklerden birisinin hükümdarın ahlaklı olması gerektiğini söyler. Devleti yönetecek hükümdarın ahlaklı olması demek devletin daha çok yücelteceği çıkarımını yapmak mümkündür. Aksi durumda ahlak ögesini barındırmayan hükümdarın . . "Nizamül-mülk göre devletin yükselmesi ve devam etmesi pekte mümkün değildir anlayışına varılabilir. "Nizamül-mülk göre , hükümdar diğer Hükümdarlardan daha şerefli ve itibarlı olmak dilerse kendi ahlakını iyi hasletlerle donatıp süslemelidir"(Önder, 2014: 54). . Nizamül-mülk böylelikle üstün hükümdarı ahlaklı bir hükümdar olmayla olunabildiğini söyler. Nizamül-mülk bu kadar üstünde durduğu ahlak kavramını siyasetname adlı eseriyle hükümdar Melikşaha ahlaklı olmasının üstün ve şerefli olabilmenin ahlaklı bir oluştan geçtiğini söylemiş ve bu sayede yol gösterdiğini söyleyebiliriz.

Nizamül-mülk hükümdarda bulunması gereken iyi özellikler ile bulunmaması gereken kötü özellikler belirlenmiştir. Ona göre hükümdar ;"iyi meziyetleri kendi toplayıp, kötü hasletleri kendinden uzaklaştırılmalıdır, siyasetnamede kötü hasletler; kıskançlık, yalan, kibir, öfke, şehvet, hırs, boş hevesler, inat, cimrilik, kötü huy, zulüm, bencillik, acelecilik, nankörlük, ahmaklık" olarak sıralar. İyi meziyetler ise " haya, iyi ahlak, hilm, bağışlamak, kerem, tevazu, cömertlik, doğruluk, sabır, şükür, rahmet, ilim, akıl ve adalet olarak ifade edilir"(Önder, 2014: 54). Nizamül-mülk üstün bir hükümdar ancak iyi hasletlerle olur ve üstün hasletlere vakıf olduğunda üstün olur anlayışı hakimdir denilebilir. Aksi durumda kötü hasletlere vakıf olursa devletin devam edebilmesi zorlaşır ve batar anlayışını savunduğunu söylemek mümkün olabilir. Nizamül-mülk aynı zamanda siyaset ve ahlak birbirinden bağımsız değildir anlayışı

hakimdir sonucuna varılabilir. siyasetname eserinde;” hükümdarı ve izleyeceği siyaseti ahlak üzerinden tanımlar. Bu ahlak anlayışı farklı zaman ve zemine göre değişmez. Nizamül-mülk siyaset ve ahlaki birbirinden ayrılmış iki farklı alan görmez. Doğal olarak bunlarda dinden de bağımsız değildir. Siyasetin nihai amacı-iyilik, erdem, mutluluk-ahlakın kullandığı kavramsal araçlarla açıklanır.”(Önder, 2014: 53). Nizamül-mülk hükümdarın siyasetinde zaman mekan değişse de ahlaklı olarak davranmasını ilke olarak ahlaki benimsemesini söylediğini görebilmekteyiz. Günümüz anlayışında ise siyasette ahlak zaman ve zemine göre değişmektedir bu yüzden güvensiz bir siyasetin türeme nedenini ahlakın siyasetten ayrılmış olan sonucuna bağlayabiliriz . Siyasetin ahlaki günümüzde çıkarların birleştiği yerde olduğunu görmek mümkün olabiliyor. Siyaset ve ahlakın ayrılmış olduğu bir siyasi anlayışta bu tür siyasetnamelerin göstermiş olduğu siyasi ahlak metodunu neden referans gösterilmediğini anlamamız için adeta bir ışık olmaktadır denilebilir .

Nizamül-mülk devletin temelinde saydığı ilkelere birisi adalettir. Adalet toplumunun barış ve huzur içerisinde yaşamasını sağlayan temel araçlardan biridir. “Nizamül-mülk”ün idare teorisinde “adalet” sine qanon (olmazsa olmaz) bir şart olarak takdim edilir. küfür ile belki amma zulüm ile payidar kalmaz memlekette”(Nizamül-mülk, 2015: xxiii)” sözü devletin payidar kalmasını adaletli bir yönetim olgusundan geçmekle olduğunu söyler. Burada devlet küfür belki yani İslami yönetim olmasa bile payidar kalabilir amma zulüm ile payidar kalmaz sözü ile devletin payidar ve devam edebilme koşulunu adaletle bağlamış bulunmaktadır. Bu bağlamda Nizam-mülkün adaletle yönetildiğinde devletin daha huzurlu ve iç dinamikleriyle bütünleştirici olduğu varsayımını çıkarmak mümkündür. Nizam-mülk devletin temel yapıtaşlarından olarak görmüştür bu yüzden; ”Nizam-mülk de adaletin cihanın temeli olduğuna dikkat çekerken hükümdarların adil bir yönetimi sağlamak zorunda olduklarını gösteren çeşitli kıssaları naklader. Hükümdar, toprakları içindeki her canlının adil bir şekilde idare olunmasından sorumludur. Bir çamaşırcının yirmi yıl boyunca çalıştığı, yaşlanınca da kaderine terk ettiği çelimsiz bir eşşegin; nuşirevanın kapısına gelmesini ve olayı araştıran nuşirevan söz konusu çamaşırcıyı “kırk sopa “ile cezalandırmasını özgüyle naklader. Bu hikaye Nizam-mülke göre hükümdarların adaletin önemine dair akılda tutmaları gereken bir hikayedir”(Türk, 2018: 126-127). Görüldüğü gibi Nizam-mülkün adaletle verdiği değer bir çelimsiz hayvanın bile adil bir muamaleden geçmesine bağlar. Nizamül-mülkün bu denli hassasiyetle işlemiş olduğu adalet kavramı asırlar öncesine aciz hayvanların bile adalet terazisinde olduğunu ve hükümdarların bu durumu gözetmesi gerektiğini bu anlayış çerçevesinde haklarının korunmasını, zarar verenlerin cezalandırılmasını gerektiği hakkâktın ulaşılabilir. Nizam-mülk adaleti devletin gölgesinde yaşayan bütün canlılara atfederek adil olma konusunda hükümdarı uyarıyor ve kıssadan hisse yöntemiyle ona adeta yol gösteriyor çıkarımı yapılabilir. Bir başka anlamda ise adalet “adalet, yönetecek olanların elinde kilitleri anahtar gibidir ve ilahi hükmün gereği bir emir olarak çeşitli ayetlerde de geçer. Örneğin nisa süresinde adalet adeta yönetimin/siyasetin çekirdeği olarak zikredilir: ”Allah size emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emreder” (Önder, 2014: 27) “Nizam-mülkü siyasetnamesi incelendiğinde dini referansların olduğunu gördüğümüzde adaleti dinin emri olarak hem de devletin payidar olmasında bir gerekçe olarak görmekte olduğu durumuna ulaşılabilir. “Nizamül-mülk siyasetname eserinde adaletle ilgili Hz. Peygamber (s.a.v)’ den bazı hadislerinden örnek vermiştir. “Kıyamet gününde, Allah’ın kulları üzerinde hükümler ve emretme

yetkisi verilenlerden bir kişiyi elleri bağlı olarak huzura çıkarırlar. Eğer âdil biri ise adâleti onun ellerini çözer ve Cennet'e götürürler; eğer zalim ise zaten zulmü ellerini bağladığından götürüp Cehenneme atarlar.”(Kaya, 2019: 69) Böylelikle adaletin önemine dikkat çeken Nizam-mülk bunun sonucunda Allaha karşı hesap vermenin adil olmazsa cezalandırılacağını, adil olursa Allah tarafından mükafatlandırılacağını aktarıyor.

Nizamül-mülk yazmış olduğu eserle yöneticilerin yönetmede ki rollerinin ne olacağıyla ilgili geniş bir perspektif açıdan sunmuştur. Bu yüzden Nizam-mülk devleti yönetene görevler yükler. “Hükümdarlar bütün bu nimetlerin karşılığında sadece tebaası için iyi şeyler yapmakla kalmamalıdır. Aynı zamanda Allah'a karşı ibadetlerini layıkıyla yerine getirmelidir. Çünkü padişahlarda olmazsa olmaz şey pirüpak dindir (Nizamü'l-Mül:78). Yine Hakk Teâlâ'nın, O'nu din ve dünya işlerinde desteklemesi, iki cihanda muradına kavuşması için Allah'ın emirlerinde ve din işlerinde müçtehit olmalı aşk ve şevk ile işlerini yapmalıdır” (Nizamü'l-Mülk: 344” (Cerrah, 2019: 2007). Yönetici olan hükümdarın ibadetlerini yerine getirmede ki hassayit te oldukça önemlidir. Başarı anlamında gayenin nihai sonucu için hükümdarın ilahi sorumluluğu olduğu ve kul olarak yaratıcıya karşı yapması gerekenleri söylemiştir. Bir diğer husu ise istişare etmekle ilgilidir; “ Nizamü'l-Mülk, devlet meselelerine yönelik hususlarda istişareyi tercih etmemeyi, kişinin muhakemeden yoksun ve başına buyruk ahmaklık alameti taşınmasına bağlamaktadır” (2011: 128).(Özmen, 2014: 211)

Machiavellinin Hayatı

Nicola macavelli İtalyan Rönesans düşüncesin önemli düşünürlerinden biridir. “Niccolo machiavelli, orta halli bir hukukçu bernardo ve annesi bartolommea'nun oğlu olarak 3 Mayıs 1469 yılında Floransa da doğmuştur. “ (Semercioğlu, 2016: 496) yaşadığı dönem itibarıyla İtalya çalkantılı bir siyasi ve toplumsal çalkantı içindeydi.” Hükümdarların toprakları büyütme sevdasıyla neden oldukları bölgesel parçalanmanın meydana geldiği, sürekli savaşların gündem de olduğu bir dönemde yaşamıştır”(Redhead, 2001: 95). Böylesi yoğun çatışmaların seyrettiği dönemde siyasi ve toplumsal çıkmazların ışığında yeni düşünce ve anlayışların ortaya çıkması normal sürecin sonucu denilebilir.” Hukukçu bir babanın oğlu olan Machiavelli' gençliği papanın ve kilisenin baskısıyla üzeri örtülmüş, dağınık bir İtalya'da geçti,”(Niccolo, 2018: 1). Kilisenin baskı ve düşüncesin sorgulanamaz olduğu bir dönemde yeni fikir, düşüncelerin yaşam şansı çok az denilebilir. Ailesinden tabi halinde hukukçu olmaları dolayısıyla eğitim olarak iyi yetişme şansı bulmuş olduğunun göstergesidir denilebilir. “Tarih, politika, askeriyeye gibi ilimlerde oldukça başarılı ve yetenekli olan Machiavalli yirmi dokuz yaşında Floransa da hükümetinde ciddi görevler almış ve bu görevleri sırasında diğer ülkeleri gözleme fırsatı bulmuştur”(Niccolo, 2018: 1). Bu gözlem ve deneyimleri sayesinde siyasi üslubu ve mahiyetini kapmış, düşüncelerini biçimlendirmesi itibarıyla bir kariyer teşkil etmiş olduğunun sonucuna varılabilir. “Hükümdarı kaleme aldığı dönemden 1513 kısa bir zaman önce siyasetten (aslında iktidarın bir parçası olmaktan denmeli) uzaklaştırılmıştı. 1512 de Hükümdardan önce başlayıp ondan sonra tamamladığı Discourse'nin yazarı Machiavalli ile hükümdarın yazarı olan Machivalli farklı iki yazar gibidir. Zira birinde dava adamı olarak görünür iken diğerinde gerçekçidir” (Kesgin, 2015: 107). Bu durumda iktidardan uzaklaştırılma neticesinde düşüncelerinin temellendirildiği kanısına varılabilir.” 1512 yılında cumhuriyet düşüp, Medici ailesi tekrar eski gücüne kavuştuğunda memuriyetten alınarak görevine son verilmiş bu yüzden

yaşamını siyaset analizi, askeri kurumlar ve tarih çalışmalarına adanmıştır”(Redehad, 2001: 95). Bu bağlamda gözlemleri sayesinde siyaset ve yönetim gibi alanlarda değerli eserler vermiştir. “Machiavelli 1520 Floransa üniversitesi tarafından Floransa tarihini yazmakla görevlendirilmiş ve istorie Fiorentine adlı eserini yazmıştır. 1527 yılında ise Floransanın yönetimi cumhuriyetçilerin eline geçtiğinde güven duyulmayan insanlar arasında olduğundan yeniden sürülmüş ve aynı yıl içinde ölmüştü” (Semercioğlu, 2016: 497).

Macivavelli Prens Eseri

Niccolo Machiavelli yaşadığı dönem itibarı ile siyasi ve toplumsal fikri akımlarının hem çatıştığı, Hem de yeni düşünüşünce türü ürettiği bir dönemdir. “Machiavellini düşünce yapısını etkileyen en önemli unsurların başında Rönesans düşünçesi gelmektedir. Rönesans, ortaçağ sonu itibarıyla İtalya’da başlayan, giderek tüm batı Avrupa’ya yayılan ekonomi, kültür, ve siyasette bir dizi yapısal kırılmayı beraberinde getiren büyük yenilenme hareketidir”(Semercioğlu, 2016:,497). Machiavelli böyle zamanın düşünürü ve siyaset bilimcisidir. Machivalli Prens adlı eserini ise ;”Machiavelli 1513 yılında yeni efendileri Medicilere karşı geldiği gerekçesiyle zindana atılmıştı. Ardından şartlı olarak serbest bırakılmış ve küçük bir köyde inzivaya çekilmiştir. Burada polybus, titus livius, dante, petrarca, tibbulus, ovidiusun klasiklerini okumuş, en önemli eseri prens (1513) in yanı sıra söylevler (1519), savaş sanatı (1521) gibi kitaplar ve bir kaçta komedi yazmıştır” (Semercioğlu, 2016: 497). Maheciavelli ideal hükümdar nasıl olmalı profilini kendi bilgi ve deneyimlerinden yola çıkarak kendi muhakeme gücü sayesinde idealinde çizmiştir diyebiliriz. Machivalleie göre prenslerin davranış biçimi şöyle olmalıdır ;”Bazende bazı kusurlardan kaçınmak devleti kaybetmesine yol açabilir. O zaman da bunlardan kaçınmaması gerekir. Zira erdem olarak nitelenen bazı davranışlar felaket getirebileceği gibi, kötü olarak nitelene bazı davranışlar da esenlik getirebilir”(Niccolo, 2018: 92) . Machiavelli bir prensin eğer şartlar cimri olmasını gerektiriyorsa cimri olmalı, eğer sözünde durmaması menfaatineyse sözünde durmayabilir. Her zaman erdemli olmak bazen prene ya da yöneticiye zarar veririr anlayışı var gerektiğinde kendi lehine düşünüp ona göre davranması gerektiği anlayışına varılabilir. “Machiavelli, siyasetin tanrıya dayandırılmasını redderek kilisenin öfkesini üzerine çekmiştir.”(Önder, 2014: 54). Bu bağlamda egemenliğin kaynağını ilahi bir temele değil beşeri bir temele dayandırdığını kuramına varılabilir. Aynı zamanda Machiavelli; “siyaset ve ahlakın birbirinde ayrı tutulması gerektiğini söyler”(Önder, 2014: 54). Machiavelli ahlakı tabi ki biliyordu ama felsefesinde ahlak ve siyaseti bir arada tutmamıştır. Hükümdar gerektiğinde ahlaklı gerektiğinde ise ahlakı öğleleri bir kenarda tutarak iktidarı elinde tutmak ya da güçlendirmek için koşullara göre karar vermesi gerektiği sonucuna varılabilir. “Rönesans ile birlikte “mevcut düzenin muhafazasından değil de, yeni bir düzenden söz eden ve bu amacın gerçekleştirilmesi için bazı amaçlar saptayan yeni bir Nasihatnamecilik “Machiavelli ile başlamış ve bu “yeni Nasihatnamecilik “ aynı zamanda siysaset biliminin de başlangıcı sayılmıştır.”(Önder, 2014: 10) bu bağlamda Machiavelli Günümüz siyasetinde oldukça kendini evrensel olarak hissettiren anlayışın mimarı sonucuna ulaşmak mümkündür. Machiavelli hak ve kuvvet arasında kurduğu ilginç kurguda hak arkadan gelir ve meşrulaştırıcı bir işlev görürü ”hak ancak bir kuvvet tarafından empoze edilebildiği ölçüde vardır... kuvvet, işini gördükten sonra hak on u meşrulaştırır “ dolayısıyla şiddet Machiavelli, siyaset anlayışının belirleyici bir argümanı haline gelir. Hak başlı başına bir değer olmaktan ziyade “ iktidarların,

kaynaklarını örten a posteriori olarak verdikleri isimden başka bir şey değildir; ve bun kaynak daima şiddettir”(Önder, 2014: 33-34) . Machiavelli hakkı gücü meşrulaştıran bir araç olarak görürü. Adaletin temelinde yatan hakkı böylelikle amaçtan çıkarıp güç için araç olarak idealize etmiştir denilebilir. “Machiavelli ye göre zulüm iyi ve kötü kullanılabilir. İktidarlarını sarsıntılardan kurtarabilecek olanlar ancak zulmü iyi kullananlardır. “Zulüm , toptan bir bir defada ve kişinin kendi güvenliğini sağlamak ihtiyacıyla işendiği, ısrarla sürdürülmediği ve elden geldiğince tebanın yararı gözetilerek yapıldığı takdirde, iyi kullanılmış demektir (Önder, 2014: 38).” Bu bağlamda Machiavelli eğer zulüm başka bir büyük zulmü ortada kaldıracak ve iktidarı, toplumu koruyacaksa başvurulacak meşru bir zemine oturtuyor denilebilir. Machiavelli olumsuz kavramlara başka bir bakış açısıyla yaklaşarak gereken şartlarda onları kullanabilme durumuna dikkati çekiyor ve kabul edilebilir. Bir anlayışa getirmeye çalışıyor “siyasetnamenin olumsuz anlamlar yüklediği kavramlara Machiavelli olumlu anlamlar yüklemeyi, ama onları iktidarın kullanımına uygun forma getirir”(Önder, 2014: 38) Bir diğer husus Machiavelli dini bakış açısı araçsaldır;” Machiavellinin dini iktidarın özü olarak değil, sadece onun kullandığı bir enstrüman olarak gördüğünü, dinin özellikle iktidarın meşrulaştırılması ve virttunun şekillendirilmesi amacıyla önemli olduğunu ifade etmektedir”(Semercioğlu, 2016: 499) bu bağlamda Machiavelli her kavramda olduğu gibi din konusu da iktidarı sağlamlaştıran bir öge olarak görmektedir. “Machiavelli bir hükümdar, özellikle yeni birisi iyi bilinmek adına sahip olması gereken bu niteliklerden devleti ayakta tutabilmek amacıyla vazgeçmek ve iyilik yamak; verdiği söze, insanlığa ve dine karşı durmak zorunda kalabilir. Bu nedenle yazgının cilvesine ve olayların değişkenliğine karşı koyabilecek bir ruh kıvraklığına sahip olması gerekir. Yapabiliyorsa iyilikten uzaklaşmasın ama gerektiğinde kötü olmasını bilsin. Machiavelli eğer iktidar için din tehlike olduğunda arkasında durmayı kabul eden bir anlayışa sahip, ilahi bir kaygı onun nazarında sadece iktidarı meşrulaştıracak bir beşeri unsurdan farksız değildir anlayışı hakimdir denilebilir.

Nizamül-Mülkün Siyasetnamesi İle Machiavellinin Prens Eseriyle Karşılaştırılması

Nizamül-mülke göre “hükümdar diğer hükümdarlardan daha şerefli ve itibarlı olmak dilerse kendi ahlakını iyi hasletlerle donatıp süslemelidir” bunun içinde iyi meziyetleri kendinde toplayıp, kötü hasletleri kendinden uzak tutmalıdır” .(Önder, 2014: 54). Nizamül-mülk ahlakı yükselmek için gerekli basamak olarak görmüş ve ahlakın üstünlük için lazım gelen bir haslet olduğundan bahsetmiştir. Nizamül-mülke göre iyi hasletler şöyledir;”haya, iyi ahlak, hilm, bağışlamak, kerem, tevazu, cömertlik, doğruluk, sabır, şükür, rahmet, ilim, akıl ve adalettir”(Önder, 2014: 54) kötü hasletler ise ;”kıskançlık, yalan, kibir, öfke, şehvet, hurs, boş hevesler, inat, cimrilik, kötü huy, zulüm, bencillik, acelecilik, nankörlük, ahmaklık”(Önder, 2014: 54) olarak sıralar. Dönemin şartlarında hükümdara attığı yüceltici hasletler hükümdarın egemenliğin temsilcisi olması sebebiyle tepeden oluşun bu kavramına taban dada aynı şekilde tezahürü olması muhtemeldir. Nizamül-mülke göre “ devlet yönetiminde ahlaki ilke her zaman geçerliliğini koruması gereken bir kavramdır.”(Kaya, 2019: 74) böylelikle ahlaki ilkenin devlette bulunması gereken temel aktörlerden biri olarak idealize etmiştir sonucuna varılabilir .machiavelli’de ahlak kavramı biraz farklıdır machiavelli;” siyaset ve ahlakın birbirinden ayrılması gerektiğini söyleyerek ortaçağ Avrupa’sında yazılan “hükümdar aynalarından” olduğu gibi doğu nasihatnamelerinden de ayrı bir yere konumlanır. Ona göre

siyaset ve ahlak ayrı dünyadır ve bunların uzlaşması sadece bir hayaldir. Çünkü siyasette son hükmü veren daima kuvvettir; ahlaklılık ise, hemen her zaman acız kalır” (Önder, 2014: 54). Bu bağlamda machiavelli siyasetle ahlakı ayırır çünkü hükümdar yeri geldiğinde şartlara göre yalan söyleyebilmeli, gerektiğinde çıkarı için cimri olabilir yada adil olmayabilir anlayışı hakimdir denilebilir. Nizamül-mülk ahlakı hükümdar için şan ve itibar kazanmak için bir kazanım olarak görüyorken machiavellide ise bunu acizlik olarak görürü çünkü siyaseti güç merkezli açıklamaya çalışır düşünür. Machiavelli’de güçlü olmak için gerektiğinde ahlaki öğelerden vazgeçilmelidir yada kötü ahlaki kavramları kendi çıkar doğrultusunda olumlu anlamda kullanmayı meşrulaştırıyor anlayışı görülebilir. Bir başka yönetim kavramı olan adalet ise Nizamül-mülk’ün siyasetnamesinde ;”dünya işleri ve cihan ahalisinin kamu düzeninden sorumludur; fitne ve kargaşa onun sayesinde bastırılır; adaleti sayesinde hoşça zaman geçirip kendilerini güvende hissetmeleri ve idaresine duacı olmaları için insanların gönlünde ve gözünde ona derin bir saygı vardır”(nizamülmülk, 2015: xxii). Devlette huzur, sükûnetin ve toplumda güven içinde yaşamının hükümdarın adaletli olmasından geçer durumu ortaya çıkar. “Nizamül-mülk’ün idare teorisinde “adalet” sine quanon (olmazsa olmaz) bir şart olarak takdim edilir. “küfr ile belki amma zulüm ile payidar kalamaz memleket”(Nizamülmülk, 2015: xxiii). Bu bağlam da İslami duruş olmadan da devlet ayakta durabilir. Ama adaletsiz ayakta duramaz söylemi işle adaletin temelinde yatan dinamik yapının önemine dikkat çekmektedir. Machiavelli ise amaç kılmaktan ziyade menfaat için araçsallaştırmak olduğu için; “Machiavelli için önemli olan, toplum tarafından değer verilen iyi güzel hasletlerin iktidar için imaj olarak kullanılmasıdır” (Önder, 2014: 58). Machiavelli zulmü amaç edinemez tabiki “Machiavelliye göre bir hükümdar, halkın sevgisini kazanmak zorundadır. Bunu sağlayabilmesi halka zulüm etmemekten geçer”(Pank, 2016: 290) der. Aynı Machiavelli ise “hükümdarın kendi iktidarını korumak ve toplumda kargaşayı önlemek adına zulüm yapabileceğini savunur”(Pank, 2016: 290) . Machiavelli için amaç önemli araç değil sonucuna varılabilir. Nizamül-mülkte adaletli olmanın önemi bir başka kavram ise din Nizamül-mülkte din ile ilgili; “Din ve hükümdar birbirlerinin kardeşi gibidir” (Önder, 2014: 85). Dinle devlet ayrıştırılmamış birbirlerinin tamamlayıcısı olarak görülmüş anlayışı vardır denilebilir. “Siyasetname de dünyevi iktidarın kurulması ve sürdürülmesinde din/şeriat hayati öneme sahiptir. Dine ve devletin birlikte, ayrılması mümkün olmayan ve adeta aynı kader çizgisini zedeleyen beraberliği bulunmaktadır” (Önder, 2014: 85) . Toplumun dini yanlış yere çekmesi ya da kullanılarak kötü emellere alet edilmesi sadece dine zarar vermez aynı zamanda devlete de zarar verir anlayışını asırlar önce okuyabilmıştır diyebiliriz. ”Hükümdarın vatanında bir kargaşa baş gösterince din de zarar görerek bozgunculara ve dini eğrilere gün doğar. Keza dinde bir fesat vücuda gelirse memlekette nizam kalmaz ve dahi mayası bozuklar palazlanarak Padişahın itibarını sarsarlar; kalpler kararır, sapkınlık, ayyuka çıkar ve asiler galebe çalar”(Nizamül-mülk, 2015: xxiii). Din ve devletin Birbirleriyle inilti olduklarını birinin zayıflaması diğerin de zayıflaması sonucudur. O yüzden dini yozlaştıracak ve kötü amaçlara araç kılacak durumlara düşürülememelidir anlayışı hakim olmalıdır. Siyasetname dini ve devleti kader kardeşliği çizgisinde tutma anlayıştan sahipken Machiavelli göre hükümdar ; “İktidar için “dini kullanmasını bilmelidir” der (Önder, 2014: 85) gerektiğinde hükümdar çıkarı için dini kullanabilir durumu mevcuttur. “Siyaset ve dini, ahlak bahsinde olduğu gibi birbirlerinden ayıran düşünür, dinler arasında fark gözetmez . din siyasetin belirleyicisi yada onun merkezini teşkil etmez, aksine “din hükümdarın siyasetinin

bir cephesinden –önemli, ama temelli olmayan bir cephesinden başka bir şey değildir. Din, aslında siyaset için bir nevi araçsallaştırılır”(Önder, 2014: 85-86) “Machiavellinin tüm bu görüşlerini tek bir cümlede özetler: ”Her din iyidir yeter ki, hükümdarın iktidarını sağlamlaştırsın”(Önder, 2014: 86). Hükümdarı ya da iktidarı gerekli koşullarda her şeyi kullanabilme, her kavramı, olguyu ve dini bile kendi lehine yarayacaksa kullanan yolunu mubah görür anlayışının doğduğu söylenebilir.

SONUÇ

Siyasetnelere bakıldığında genel olarak devlet ve büyüklerine devleti yönetme sanatını anlatan eserlerdir. Nizamül-mülkte dönemin hükümdarına yönetim sanatını anlatmak için siyasetname eserini kaleme almıştır Nizamül-mülkün siyasetname eserinde ahlak ve siyaset birbirinden ayrılmaz bir bütündür sonucuna varmak mümkünken. Nizamül-mülkte hükümdar diğer hükümdarlardan üstün olmak istiyorsa güzel hasletlere sahip olmalı denmiştir ve bu hasletlerden biri ahlaklı olması anlayışı vardır. Machiavelli de ise ;siyaset ve ahlak birbirinde ayrılmıştır. Bu ayrım böylelikle ahlakın bakış açısını neye yaradığı yada neyi meşrulaştırdığı zeminin temelinde aramak anlayışına dönüşmüştür günümüz siyasetinde ahlakın daha bağımsız ve siyaset için kimi yer, zamanlarda iktidarı korumak için araçsallaştırılmıştır. İki düşünürün arasında ki bu fark bariz bir şekilde ayrıldığı sonucuna varılabilir. Bir diğer kavram din ise; Nizamül-mülkte din ile hükümdar birbirine sıkı sıkıya bağlanma durumu mevcuttur. Machiavelli din ile devlet bir arada olması hayal bile edilemez gerçeği vurgulanmak istenmiştir. Machiavelliye göre din sadece iktidarı korumak ve meşrulaştırmak için bir araçtır. İktidar için ihtiyaç duyulduğunda ayırışmayı engellemek ve toplumda birliği sağlamak için kullanılma durumu var denilebilir. Bir başka kavram siyasetnameler de adalettir. Nizamül-mülkte ki adalet anlayışı hiçbir zaman ve zemine göre değişmez anlayışı hakimdir. Bu anlayış çerçevesinde adalet hak için var anlayışı hakimdir. Machiavellide ise ; hükümdarın her zaman adil olması gerekmiyor gerektiğinde zulüm yapabilmeli anlayışını söyler. Hak gücü meşrulaştırmak için var

KAYNAKÇA

- Adalıoğlu, H.H. (2004). Siyasetnameler'in Klasik Kaynakları. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2): 1-21.
- Adalıoğlu, H.H. (2009). Siyasetname. Apaydın, H. Y. (Editör), Siyaset-i Şer'iyye, TDV İslam Ansiklopedisi, 37: 304-410.
- Cerrah, L. (2019). Siyasetnamede Din-Devlet İlişkisi: İktidarın Kaynağı Bağlamında bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (Özel Sayı): 1995-2011
- Kaya, F. (2019). *Nizâmülmülk ve Siyasetnâme Kapsamında Türk Siyasal Ahlakı ve Yönetim Anlayışı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez), Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kesgin, A. (2015) *Machiavelli ve Makyevellizm. Beytulhikme An international Journal of Philosophy*. 5(1):105-139.
- Köymen, M.A. (2015). *Büyük Selçuklu Veziri Nizamülmülk ve Tarihi Rolü*. Merhum Üstad Yazıtlarından
- Niccolo, M. (2018). *Prens* (Çağlar Aydınöğlu, Çev.) İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayıncılık.
- Nizamü'l-Mülk (2015). *Siyasetname* (Mehmet Taha Ayar, Çev.) İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.
- Önder, Ö.(2014). *Yönetimde Adalet ve Saadet*. Antalya: LOTUS Yayınevi.
- Özmen, A. (2014) Siyasetname'de Yönetim Felsefesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, (10): 205-217.
- Pank, Ç (2016) Egemenlik Yetkisinin Laikleşme Süreci: Macviavell'in Etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47): 286-293.
- Redhead. B. (2001). *Siyasal Düşüncenin Temelleri* (Hikmet Özdemir, çev.). Bursa: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Semercioğlu. H. (2016). Machiavelli'nin Perspektifinden Bugünün Uluslararası İlişkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(44): 496-502.
- Türk, H.B. (2018). *Çoban ve Kral Siyasetnamelerde İdeal Yönetici İmgesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE YASAMA-YÜRÜTME İLİŞKİLERİ

Kübra ÖZTÜRK, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Kütahya
kbroztrk_91@hotmail.com

ÖZET

Hükümet sistemlerinin en önemli unsurlarından biri yasama-yürütme ilişkileridir. Türkiye’de Parlamenter Hükümet sisteminde yasama ve yürütme organları arasında yaşanan sorunlar siyasi istikrarsızlıklara neden olmaktadır. Söz konusu organlar arasında yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle mecliste çoğunluğun sağlanamaması durumlarında azınlık hükümeti, istikrarsız koalisyon hükümetleri gibi sonuçlara yol açmaktaydı. Parlamenter Hükümet sistemindeki yürütme organındaki çift başlıktan kaynaklanan sorunlarda siyasi krizlere neden olmaktadır. Parlamenter hükümet sisteminde gerek meclis ve yürütme organı arasında yaşanan sorunlar gerekse de sistemin işleyişinden kaynaklanan sorunlar Türkiye’yi yeni bir hükümet sistemi arayışına yöneltmiştir. Türkiye’de 16 Nisan 2017 referandumuyla parlamenter hükümet sistemindeki yaşanan sorunlara çözüm olanağı sunan, sert kuvvetler ayrılığına dayanan ve Türk tipi başkanlık sistemi olarak da adlandırılan Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine geçilmiştir.

Bu çalışmada Türkiye’de 16 Nisan 2017 referandumuyla kabul edilen Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ve parlamenter hükümet sistemindeki yasama-yürütme ilişkileri kıyaslanarak bu değişim ve dönüşüm süreci analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anayasa, Referandum, Hükümet Sistemi, Parlamenter Hükümet Sistemi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi.

GİRİŞ

Türkiye’de hükümet sistemi değişikliği talepleri geçmişten bu yana dile getirilmiştir. Özellikle 1982 Anayasası’nın kabulünden itibaren hükümet sistemi tartışmaları daha da yoğun yaşanmıştır. Bu tartışmalar 2017 yılına kadar devam etmiştir. Türkiye’de hükümet sisteminde yaşanan sorunlar nedeniyle siyasi, idari ve ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla 16 Nisan 2017 referandumuyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak adlandırılan yeni bir hükümet sistemine geçilmiş bulunmaktadır. Türkiye’de yeni sistemden önce uygulanan parlamenter sistemde yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkilerde problemlere neden olan hususlar bulunmaktaydı. Parlamenter sistemde yumuşak kuvvetler ayrılığından dolayı yasama ve yürütme organlarının birbirlerinin faaliyetlerine ve işleyişine müdahale edebilmesi, yürütme organında çift başlılıktan kaynaklanan krizler, bütçe hususunda yaşanan anlaşmazlıklar, bir kişinin aynı anda hem yasama hem de yürütme organında yer alabilmesi en önemli problemler arasında yer almaktadır. Yaşanan bu problemler Türkiye’de siyasi krizlere bazı zamanlarda siyasi krizlerin tetiklediği ekonomik krizlere yol açarak siyasi, idari ve ekonomik istikrarsızlıkları beraberinde getirmiştir. Parlamenter sistemde yaşanan bu problemlere çözüm getirebilmek amacıyla Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde önemli değişiklikler yapılmış bulunmaktadır. Bu değişikliklerle yasama ve yürütme ilişkileri de farklı bir boyut kazanmıştır. Bu çalışmada Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemi ve parlamenter hükümet sistemindeki yasama-yürütme ilişkileri kıyaslanarak bu değişim ve dönüşüm süreci analiz edilmektedir.

Sert Kuvvetler Ayrılığı

Türkiye’de 16 Nisan 2017 referandumu ve 24 Haziran 2018 seçimleriyle yasal ve fiili olarak Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmiştir. Türk tipi başkanlık sistemi olarak da tanımlanan bu sistemde başkanlık sisteminde olduğu gibi sert kuvvetler ayrılığı getirilmiştir. Yeni sistemde sert kuvvetler ayrılığının gereği olarak yasama organı yürütme organının oluşumunda söz sahibi değildir. Yasama organının yürütme organının program işlem ve faaliyetlerini denetleme imkanı da bulunmamaktadır. Ayrıca yasama ve yürütme organı birbirlerinin feshine kendi görevine de son verme şartıyla verebilmektedir (Ardıçoğlu, 2017: 28). Dolayısıyla da birbirlerini feshetme durumunda her iki organ içinde yeniden seçim yapılacaktır (Güler, 2018: 312). Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde sert kuvvetler ayrılığının gereği olarak hükümet meclise bütçe kanunu dışında kanun teklifi getiremeyecek sadece milletvekilleri kanun teklifi verebilecektir (Memur-Sen, 2017:221). Yeni sistemde Bakanlar Kurulu tarafından getirilen kanun tasarıları da kaldırılmış bulunmaktadır. Ayrıca parlamenter sistemdeki yasama organının bilgi edinme ve denetleme yetkileri arasında bulunan gensoru ve sözlü soru yolu da kaldırılmıştır (Kaan, 2019: 21). Bu sistemde yürütme organının yetkilerini kullanan Cumhurbaşkanı’na da ülkenin iç ve dış siyaseti hakkında meclise mesaj verme yetkisi tanınmıştır (Gülener ve Miş, 2017:17). Türkiye’de yeni sistemin getirilmesinden önce uygulanan parlamenter hükümet sisteminde ayrıca yumuşak kuvvetler ayrılığından dolayı bir kişi hem yasama hem de yürütme organında yer alabilmekteydi. Dolayısıyla da bir kişi hem bakan hem milletvekili olabilmekteydi (Yıldız, 2013: 192). Türk siyasal hayatında bakanların aynı zamanda milletvekili olması bazı olumsuz durumlara neden olmuştur. 1979 yılında Ecevit Başbakanlığında kurulan Güneş Motel hükümeti bu duruma örnek gösterilebilir. 1977 genel

seçimlerinde yüksek bir oy oranına sahip olmasına rağmen TBMM’de tek başına hükümet kuracak milletvekili sayısına erişemeyen CHP’nin koalisyon hükümeti de kuramaması üzerine İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti kurulmuştur. Ancak sonrasında yaşanan olumsuzluklar nedeniyle partilerinden istifa etmeye kararlı 12 AP’li milletvekili ile Güneş Motel’de gerçekleştirilen pazarlık görüşmeleri sonucunda 12 milletvekili partisinden istifa etmiş ve daha sonra da bağımsız milletvekillerinden 10’una bakanlık verilmesiyle yeni bir hükümet kurulmuştur. Bu durum bakanların milletvekili imajına gölge düşürmüştür (Duran ve Aksu, 2009: 142). Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde bu olumsuzlukları giderme yönünde getirilen sert kuvvetler ayrılığının gereği olarak bakan ya da Cumhurbaşkanı yardımcısı seçilen milletvekili istifa etmek zorundadır (Öztürk, 2019: 61). Cumhurbaşkanı seçilen milletvekillerinin de meclis üyeliği sona erecektir (Eren ve Akıncı, 2018: 53). Dolayısıyla da kimse aynı anda hem yasamada hem yürütmeye görev alamamaktadır. Yeni sistemde bakanlar Cumhurbaşkanı tarafından atanmakta ve görevden alınmaktadır (Ardıçoğlu, 2017: 26). Cumhurbaşkanı yeni sistemde anlayamadığı, verimli çalışmadığı, stratejisini beğenmediği bakanları istediği anda görevden alabilme yetkisine sahiptir. Ayrıca Cumhurbaşkanı ABD’de olduğu gibi bakanlarıyla ikili ya da çoklu toplantılarda yapabilecektir (Kartal ve Demirhan, 2017: 579). Bakanların milletvekili olamaması siyasi kimliklerinden ziyade icracı kimliklerinin ön plana çıkmasını sağlayacaktır (Öztop ve Lamba, 2019: 431). Ayrıca milletvekillerinin de yürütme organında görev alamaması yasama faaliyetlerinin daha etkin ve verimli olmasına katkı sağlayacaktır (Eren ve Akıncı, 2018: 54). Milletvekilleri böylece asli işlerine odaklanarak meclis çalışmalarına yoğunlaşacaklardır (Erdoğan, 2017: 11).

Yürütmeye Tek Başlılık: Bakanlar Kurulu’nun Kaldırılması

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde Başbakan ve Bakanlar Kurulu kaldırılarak yürütme organını doğrudan halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı oluşturmaktadır (Ardıçoğlu, 2017: 24). Yürütme yetkisi ve görevi Cumhurbaşkanı tarafından anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılıp yerine getirilecektir (Kartal ve Demirhan, 2017: 579). Türk tipi başkanlık sistemi olarak da adlandırılan yeni sistemde başkanlık sisteminde olduğu gibi yürütme organı tek kişiden oluşmaktadır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde parlamenter sistemdeki Başbakan ve yardımcılarının yerini ise Cumhurbaşkanı ve yardımcılarını almıştır (Kartal ve Demirhan, 2017: 580). Cumhurbaşkanı, seçildikten sonra bir ya da daha fazla cumhurbaşkanı yardımcısı atayabilmektedir. Cumhurbaşkanı yardımcılarını Cumhurbaşkanı’nın bulunmadığı zamanlarda Cumhurbaşkanı’na vekalet edip ona ait yetkileri kullanacaktır. Cumhurbaşkanı yardımcılarını, Cumhurbaşkanı’na karşı sorumludur (Mutlu, 2019: 123). Cumhurbaşkanı’nın birden fazla Cumhurbaşkanı yardımcısı ataması durumunda Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir sebeple boşalması halinde yenisi seçilene kadar en yaşlı Cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanı’na vekalet etmektedir. Cumhurbaşkanı’nın hastalık ve yurtdışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde ise Cumhurbaşkanı’nın görevlendirdiği Cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanı’na vekalet edecektir (Mutlu, 2019: 125). Türkiye’de yeni sistemden önce uygulanan parlamenter sistemde yürütme organı iki kanatlı bir yapıya sahipti. Yürütme organının cumhurbaşkanı kanadı sorumsuz Bakanlar Kurulu kanadı ise meclise karşı sorumluydu (Özer ve Özmen, 2017: 23). Yürütme organının bu yapısı yetkisiz ve sorumsuz olan Cumhurbaşkanı ile yetkili ve sorumlu olan Bakanlar Kurulu

arasında gerilim ve sorunlara neden olmuştur (Kaan, 2019: 19). Bu sorunlar özellikle hükümet mekanizmasını elinde tutan ve eşitler arasında birinci konumunda bulunan Başbakan (Özer ve Özmen, 2017: 22) ile Cumhurbaşkanı arasında yaşanmıştır. Bu sorunlar Türkiye'de siyasi ve ekonomik krizlere yol açmıştır. Özellikle 2007 anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanı'nın millet tarafından seçilmeye başlamasıyla birlikte Başbakan ve Cumhurbaşkanı arasında çıkan çifte meşruiyet sorunu da bu krizleri artırmıştır (Alkan, 2019: 87). Bu nedenle Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında yaşanan tartışmalara değinmek gerekmektedir. Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı döneminde Başbakan İsmet İnönü ile arasında çeşitli meselelerde görüş ayrılıkları yaşanmıştır. Bunlardan biri de Hatay Meselesidir. Atatürk Hatay'ın bir an önce anavatana kazandırılması görüşüne Başbakan İnönü'nün karşı çıkması üzerine Atatürk 1 Kasım 1937'de başbakanlığa Celal Bayar'ı getirmiştir (Akçay, 2017: 445). İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde Başbakan Recep Peker ile arasında ülkenin genel yönetim politikaları hususunda çıkan anlaşmazlıklar devalüasyon ile sonuçlanarak Türk lirasının dolar karşısında değerini düşürmüştür (Kurtuluş, 2017: 16). Fahri Korutürk'ün cumhurbaşkanlığı döneminde de sorunlar yaşanmıştır. Korutürk 21 Temmuz 1974 Kıbrıs askeri harekâtı hususunda hükümetle yaşadığı anlaşmazlık sonucunda hareket yapılamayacak noktaya gelmiş ve Bülent Ecevit-Necmettin Erbakan hükümeti cumhurbaşkanını baypas ederek harekâtı başlatmıştır (Akçay, 2017: 446).

Ahmet Necdet Sezer'in cumhurbaşkanlığı döneminde Başbakan Bülent Ecevit'le arasında yaşanan anayasa kitapçığı krizi sonrasında Türk Lirasının değeri %40 değerinde düşmüştür (Özdağ, 2017: 354). Parlamenter sistemde Cumhurbaşkanı sahip olduğu geniş yetki ve görevlere rağmen vatana ihanet dışında bir cezai sorumluluğu bulunmamaktaydı (Gülener ve Miş, 2017:14, SETA). Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde ise parlamenter sistemdeki yetkili ancak sorumsuz Cumhurbaşkanı'nın yerine yeni sistemde hem siyaseten hem de diğer hususlarda sorumlu olması kabul edilmiştir (Güler, 2018: 312). Cumhurbaşkanının kişisel fiillerden kaynaklanan suçları da dahil olmak üzere cezai sorumluluğu sahip bulunmaktadır (Gülener ve Miş, 2017:14, SETA). Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yürütme organı tek kişiden oluştuğu için parlamenter sistemde yürütme organının çift başlı yapısından kaynaklanan krizlerde ortadan kalkmıştır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde Cumhurbaşkanı ayrıca başkanlık sisteminde başkana uygulamak istediği politikaları hayata geçirebilmesi için verilen yürütme emirlerine benzer şekilde cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarma yetkisi verilmiş bulunmaktadır (Gülener ve Miş, 2017:12, SETA).

Cumhurbaşkanı bu kararnameleri yürütme yetkisine ilişkin konularda çıkarabilmektedir. Ancak bu kararnamelerle sosyal haklar hariç temel hak ve hürriyetler düzenlenememektedir. Ayrıca kanunla düzenlenen alanlarda cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamamakta, kanunla çelişen cumhurbaşkanlığı kararnamesi bulunması durumunda kanun hükümleri esas alınmaktadır (Altan, 2019: 213). Parlamenter sistemde Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerle yeni sistemde Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin benzer ve farklı yönleri bulunmaktadır. Bu kararnamelerin benzer yönleri her ikisi de Resmî Gazete 'de yayınlanmakta ve her ikisinin denetimini de Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmaktadır. Ancak parlamenter sistemde Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerde Resmî Gazetede yayımlandıkları gün TBMM onayına sunulma şartı bulunmaktayken, cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde hiçbir makamın onayı aranmamaktadır

(Akyılmaz, 2019: 202). Parlamenter sistemde Bakanlar Kurulu bu yetkisini TBMM tarafından çıkarılan yetki kanunundan almaktayken yeni sistemde Cumhurbaşkanı'na cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarma yetkisi doğrudan anayasa tarafından verilmiş bulunmaktadır (Akyılmaz, 2019: 201). Cumhurbaşkanı bu kararnamelerle TBMM'nin onayını almadan cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları ve üst düzey kamu görevlilerini atayıp görevden alabilmektedir (Eren ve Akıncı, 2018: 55).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde ayrıca kaldırılan Bakanlar Kurulu'nun yerine oluşturulan Cumhurbaşkanlığı kabinesinde başkanlık sistemindekine benzer şekilde kurullar ve ofisler getirilmiştir. Başkanlık sisteminde yürütme yetkisini kullanan başkanın kamu politikası oluşturma kapasitesini geliştirme açısından kurullar bulunmaktadır. Bu yapılar daha çok danışma ve tavsiye işlevlerini üstlenen tam bir kurmay birim gibi hareket etmektedir. Özellikle ABD'de başkanın yürütme ofisinde kalıcı veya geçici nitelikte çok sayıda danışma kurulu ve komitesi bulunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde başkanlık sisteminde bulunan bu kurullara benzer şekilde politika kurulları oluşturulmuştur. Bu kurullar Sosyal Politikalar Kurulu, Yerel Yönetim Politikaları Kurulu, Sağlık ve Gıda Politikalar Kurulu, Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu, Hukuk Politikaları Kurulu, Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu, Ekonomi Politikaları Kurulu, Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu, Bilim Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kuruludur (Sobacı vd., 2018: 3-4, SETA). Bu kurullara 15 Mayıs 2019 tarihinde yayımlanan 36 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Yüksek İstişare Kurulu'nda eklenmiştir (www.hurriyet.com.tr.2019). Bu kurullar en az 3 üyeden oluşmakta ve kurul başkanlığını Cumhurbaşkanı yapmaktadır. Kurul üyeleri de Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır (Öztürk, 2019: 57). Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde oluşturulan bu kurulların görevleri Cumhurbaşkanına politika önermek, bakanlıklar ile kurum ve kuruluşların uygulamalarına izleyerek Cumhurbaşkanı'na rapor sunmak, Cumhurbaşkanının önerileri doğrultusunda politika geliştirmek ve Cumhurbaşkanı tarafından verilen diğer görevleri yerine getirmektir (Öztürk, 2019: 57). Ofisler başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerde başkana bağlı organizasyonun içinde yer alan önemli yapılardan biridir. Bu ofisler kendi uzmanlık alanlarında gerekli bilgi ve veriyi toplayarak, uygun politika alternatiflerini geliştirerek politika karar ve taslakları oluşturarak başkana raporlamaktadır. Ofisler başkanın kamu politikası oluşturma ve uygulama kapasitesinde rol alan önemli yapılardır (Sobacı vd., 2018: 2-3, SETA). Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde başkanlık sistemindeki bu ofislere benzer şekilde ofisler oluşturulmuştur. Cumhurbaşkanı'na bağlı olarak oluşturulan ofisler İnsan Kaynakları Ofisi, Finans Ofisi, Dijital Dönüşüm Ofisi ve Yatırım Ofisidir (Sobacı vd., 2018: 2-3, SETA). Bu ofisler özel bütçeli, kamu tüzel kişiliği haiz, idari ve mali özerkliğe sahiptir. Ofislerin başkan ve üyeleri doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır (Öztürk, 2019: 58). Dijital dönüşüm ofisinin görevleri kamunun dijital dönüşümünü koordine etmek, milli teknolojilerin geliştirilmesi için proje üretmek, yapay zekâ uygulamalarına öncülük etmek, siber güvenlik ve bilgi güvenliğini artırıcı projeler geliştirmektir. Finans ofisinin görevleri ulusal ve uluslararası bankacılık ve finans sektörünü izlemek, Türkiye'nin finans piyasaları içindeki konumunu raporlamak ve uluslararası fonların Türkiye'ye gelmesini sağlamaktır. İnsan Kaynakları Ofisinin görevleri Türkiye'nin insan kaynakları envanterini çıkarmak, Türkiye'nin vizyonu, hedefleri ve öncelikleri doğrultusunda insan kaynağının geliştirilmesini sağlamaya yönelik proje üretmek ve kamu istihdamında liyakat ve yetkinliğin artırılması için proje üretmektir. Yatırım Ofisinin

görevleri ülkenin ekonomik kalkınmasında gereksinim duyulan yatırımların artırılması için çalışmalar yapmak ve yatırımcıların karşılaşılabileceği sorunlara yönelik girişimlerde bulunmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, md.527).Yeni sistemde parlamenter sistemdeki 21 olan bakanlık sayısı çoğu bakanlıkta birleştirme yoluna gidilerek 16'ya düşürülmüştür. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının birleştirilmesi ile Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı, Avrupa Birliği Bakanlığı kapatılarak Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Avrupa Birliği Başkanlığı'na, Hazine Müsteşarlığı ile Maliye Bakanlığının birleştirilmesiyle Hazine ve Maliye Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Kalkınma Bakanlığının yerine Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı kapatılarak Tarım ve Orman Bakanlığı'na, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı'na, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'na dönüştürülmüştür (Turan, 2018: 66).

Yasama Yürütme Anlaşmazlığı Durumunda Seçimlerin Yenilenmesi

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde getirilen yasama ve yürütme organları arasında kilitlenmeyi önleme amacıyla eş zamanlı seçim uygulaması getirilmiş bulunmaktadır. Böylece yasama ve yürütme organlarına karşılıklı olarak birbirlerini yenileyebilme imkânı tanınmıştır (Gülener ve Miş, 2017: 10-11, SETA). Karşılıklı olarak seçimleri yenilme yetkisi meclis tarafından beşte üç çoğunlukla gerçekleştirilirken Cumhurbaşkanı açısından herhangi bir şarta bağlanmamıştır (Gülener ve Miş, 2017: 11, SETA). Cumhurbaşkanının ikinci döneminde meclis tarafından seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi halinde ise Cumhurbaşkanı bir defa daha aday olma hakkına sahiptir (Öztürk, 2019: 62-63).Türkiye'de yeni sistemden önce uygulanan parlamenter sistemde yürütme organı yasama organında çıkmakta ve ona karşı sorumlu bulunmaktaydı. Bu sistemde yasama organı güvenoyu vermekte ve yürütme organı da yasama organını feshetme yetkisi bulunmaktaydı (Ateş ve Akpınar, 2017: 9).Yasama organı yürütme organını feshetme yetkisini gensoru yoluyla kullanmaktaydı. Ancak Türk siyasi kültüründe gensoru uygulaması etkili ve verimli olamamıştır. Cumhuriyet tarihimiz boyunca meclise verilen 484 gensorunun yalnızca 4 tanesinden sonuç alınabilmektedir (SETA, 2017). Sonuç alınabilen gensoru önergeleriyle iki hükümet ve iki bakan düşürülmüştür. 29 Aralık 1977 yılında CHP grup başkan vekilleri Altan Öymen ve Hayrettin Uysal tarafından iç ve dış güvenliği sağlayamadığı, ulusal birlik anlayışını zedelediği, halkı yoksulluğa sürüklediği gerekçeleriyle Süleyman Demirel başkanlığındaki İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti hakkında gensoru önergesi verilerek bu hükümet düşürülmüştür. Ayrıca Başbakan Mesut Yılmaz başkanlığında kurulan ANAP-DSP-DTP azımlık hükümeti, Türkbank ihalesi ve Korkmaz Yiğit'in açıklamaları sonrasında CHP'nin de katkısıyla 25 Kasım 1998'de verilen gensoru önergesiyle düşürülmüştür (www.hurriyet.com.tr, 2004). Söz konusu bu önergeyle Devlet Bakanı Güneş Taner'de düşürülmüştür (www.hurriyet.com.tr, 1998).Güneş Taner'den önce düşürülen diğer bakan ise Adalet Partili Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen'dir. Hayrettin Erkmen 5 Eylül 1980 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu ve İsrail ile ilişkileri geliştirmek istediği gerekçesiyle Milli Selamet Partisi tarafından verilen gensoru önergesiyle düşürülmüştür (www.hurriyet.com.tr, 2004). Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yasama organına yürütme organını feshetme imkânı veren gensoru yolu kaldırılmıştır. Çünkü Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yürütme organı doğrudan halka karşı sorumlu bulunmaktadır (Gülener ve Miş, 2017: 12). Parlamenter sistemde ayrıca hükümetlerin kurulabilmesi, etkin ve istikrarlı olabilmesi

için mecliste belirli bir çoğunluğun sağlanması gerekmektedir (Özer ve Özmen, 2017: 23). Bu çoğunluğun sağlanmadığı durumlarda Türkiye istikrarsız koalisyon hükümetleriyle yönetilmiştir. Türkiye 1961-1965, 1971-1980 ve 1991-2002 yılları arasında istikrarsız koalisyon hükümetleriyle yönetilmiştir (Kaan, 2019: 16). Koalisyon hükümetleri döneminde siyasi krizler yaşanmış, hükümetler programlarını uygulamadan değişmiştir (Özer ve Özmen, 2017: 23). Dolayısıyla da Türk siyasal hayatında çok partili hayata geçildiği günden beri 15 yıllık Ak Parti dönemi hariç 1,5 yıla bir hükümet düşmekte bu durum siyasi istikrarsızlıklara, ekonomik krizlere, ekonomik krizlerin tetiklediği güvenlik sorunlarına, darbelere yol açarak demokrasimizi zayıflatmıştır (Yazıcı, 2017: 166). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde getirilen bu düzenleme sayesinde Cumhurbaşkanı ile meclisin farklı siyasi partilerden olduğu durumda yaşanan gerginlikler yerine makul sürede millet iradesine tekrar başvurma imkânı sağlayacaktır (Gül, 2017: 146). Getirilen bu değişikliklerle yasama ve yürütme organları arasında çıkan anlaşmazlıkların azalmasına katkı sağlayacaktır.

Bütçe Krizlerine Çözüm: Geçici Bütçe Uygulaması

Yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkilerde bütçe önemli bir husustur. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde bütçe krizlerini önleme amacıyla geçici bütçe uygulaması getirilmiş bulunmaktadır. Bütçe kanun teklifi Cumhurbaşkanı tarafından hazırlanıp mali yılbaşından en az 75 gün önce meclise sunulmaktadır. Bütçe kanununun süresinde yürürlüğe konulamaması halinde ise geçici bütçe kanunu çıkarılmaktadır. Geçici bütçe kanununun da çıkarılmaması halinde yeni bütçe kanunu kabul edilinceye kadar bir önceki yılın bütçesi yeniden değerlendirilmesine göre artırılarak uygulanmaktadır (Gülener ve Miş, 2017: 17, SETA). Bütçesi kabul edilmeyen Cumhurbaşkanı'nın parlamenter sistemde olduğu gibi görevinden ayrılması söz konusu değildir (Öztürk, 2019: 61). Parlamenter sistemde bütçenin kabul edilmemesi hükümetin sona ermesine neden olmakta bunun sonucunda ya erken seçimler yapılmakta ya da yeni bir hükümet kurulmaktaydı. Bunun örneği 1965 ve 1970 yıllarında 28. (X. İnönü Hükümeti 25.12.1963-20.02.1965) ve 31. (II. Demirel Hükümeti 03.11.1969-06.03.1970) hükümetler tarafından hazırlanan bütçe tasarıları mecliste onaylanmamış ve istifasını Cumhurbaşkanı'na sunan bu hükümetlerin yerine yeni hükümetler kurulmuştur. Hükümetin istifa etmesi anayasal bir zorunluluk olmasa da bütçesi kabul edilmeyen hükümetin gensoru ile düşürülmesi mümkün olacağı için bu hükümetler güvensizlik oyu ile düşürülmek yerine kendileri istifa etmeyi tercih etmiştir (Akçakaya ve Özdemir, 2018: 937). Geçici bütçe uygulaması yasama ve yürütme organları arasında sıkça tikanıklıklara neden olan bütçe hususunda etkili bir çözüm olacaktır (Gülener ve Miş, 2017: 17, SETA). Böylece parlamenter sistemde bütçe krizlerinin yol açtığı siyasi istikrarsızlıklar da önlenmiş olacaktır (Akçakaya ve Özdemir, 2018: 937).

SONUÇ

Türkiye'de 16 Nisan 2017 referandumuyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiş bulunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde getirilen değişikliklerle yasama ve yürütme ilişkileri yeni bir boyut kazanmış bulunmaktadır. Parlamenter sistemde yasama ve yürütme ilişkilerinde sorunlara neden olan hususlara çözüm getirme amacıyla bu değişiklikler getirilmiştir. Parlamenter sistemde yumuşak kuvvetler ayrılığından dolayı yasama ve yürütme organları birbirlerinin işleyişine ve faaliyetlerine müdahale edebilmekte ve birbirlerinin görev-

lerine son verebilmekteydi. Bir kişi hem yasama organında hem de yürütme organında görev alabilmekteydi. Bu durumlar yasama ve yürütme organları arasında sorunlara neden olmaktadır. Bu sorunlara çözüm getirebilme amacıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde başkanlık sisteminde olduğu gibi sert kuvvetler ayrılığı getirilmiş bulunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yasama ve yürütme organları birbirlerinin feshine kendi görevine de son verme şartıyla karar verebilmektedir. Böylece yasama ve yürütme organları arasında anlaşmazlık yaşanması halinde seçimler yenilenecek karar millet tarafından verilecektir. Birbirlerinin işlem ve faaliyetlerini de denetleme imkânı da bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yürütme organının sorumluluğu doğrudan millete karşı olduğu için yasama organına yürütme organını feshetme imkânı veren gensoru yolu da kaldırılmış bulunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yasama organında yer alan yürütme organında yer alamamakta, yürütme organında yer alan da yasama organında yer alamamaktadır. Böylece bakanların aynı zamanda milletvekili olmasından kaynaklanan sorunlarda ortadan kalkmış bulunmaktadır. Bu durum bakanların icracı yönlerinin de ön plana çıkmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca sadece milletvekilleri kanun teklifi verebilmekte bu sayede milletvekilleri asli görevlerine odaklanmaktadır. Parlamenter sistemde yürütme organının çift başlı olmasından kaynaklanan sorunlar nedeniyle yeni sistemde başkanlık sisteminde olduğu gibi tek başlı yürütme organı yapısı oluşturulmuş bulunmaktadır. Başbakan ve Bakanlar Kurulu kaldırılmıştır. Artık yürütme yetkisi ve görevi yalnızca Cumhurbaşkanı tarafından yerine getirilmektedir. Böylece çift başlılıktan kaynaklanan krizlerde ortadan kalkmıştır. Parlamenter sistemde Cumhurbaşkanı sahip olduğu geniş yetki ve görevlere rağmen vatana ihanet dışında bir cezai sorumluluğu bulunmazken yeni sistemde hem siyasi hem de kişisel fiillerden doğan suçlarda dahil olmak üzere cezai sorumluluk getirilmiş bulunmaktadır. Ayrıca kaldırılan Bakanlar Kurulu'nun yerine başkanlık sisteminde başkanın yürütme ofisinde yer alan kurul ve ofislere benzer şekilde kurullar ve ofisler oluşturulmuş bulunmaktadır. Parlamenter sistemde yasama ve yürütme organları arasında anlaşmazlıklara neden olan bütçe sorununu önleme amacıyla yeni sistemde geçici bütçe uygulaması getirilmiş bulunmaktadır. Böylece bütçenin kabul edilmemesi halinde yaşanan bütçe krizleri ortadan kalkmış bulunmaktadır. Bu durum bütçe krizlerinin yol açtığı siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkları da önleyecektir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemiyle parlamenter sistemde ki yasama ve yürütme organları arasında sorunlar yaşanmasına neden olan uygulamalar kaldırılmış bulunmaktadır. Söz konusu değişiklikler yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkilerde yaşanan sorunların azalmasına katkı sağlayacaktır. Bu sorunların azalması da Türkiye'de siyasi ve idari istikrarı beraberinde getirecektir.

KAYNAKÇA

- Akçakaya, M. ve Özdemir A., (2018), “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Siyasal İstikrar”, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, Cilt:53, Sayı: 3, ss. 922-944.
- Akçay, E., (2017), “Kuvvetler Ayrılığı”, Yeni Türkiye Dergisi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı, ss.441-457.
- Akyılmaz, C., (2019), “2017 Anayasa Değişikliğine Göre Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:23, Sayı:1, ss.191-207.
- Alkan, H., (2019), “Geleceğin Türkiye’inde Yönetim”, İLKE İlim Kültür Vakfı, İstanbul, ss.1-151.
- Altan, İ., (2019), “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Neo-Weberyen Devletin İzini Sürmek”, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi Cilt: 5, Sayı: 3, ss.207-219.
- Ardıçoğlu, A., (2017), “Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”, Ankara Barosu Dergisi Sayı: 3, ss.19-52.
- Ateş, H.a ve Akpınar, A., (2017), “Hükümet Sistemleri ve Özgürlük: Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, Strategic Public Management Journal, Cilt: 3, Sayı: 6, ss. 1-22.
- Duran, H. ve AKSU, A., (2009), “Türkiye’de Milletvekillerinin Parti Değiştirmelerinin Tür ve Biçimleri Bağlamında Yeni Türkiye Partisi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:24, ss.141-154.
- Erdoğan, R.T., (2017), “200 Yıllık Arayışın Ürünü Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, Yeni Türkiye Dergisi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı, ss.9-11.
- Eren, V. ve AKINCI, B., (2018), “Yasama Yürütme İlişkileri Açısından Başkanlık Sistemi ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Karşılaştırılması”, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Kamu Yönetiminde Değişim, Demirkaya, Yüksel, (Ed.), Hiper Yayınları, İstanbul, ss.37-73.
- Gensoru Etkili Bir Denetim Mekanizması mı?, <https://www.setav.org/gensoru-etkili-bir-denetim-mekanizmasi-mi/>, (1.03.2020).
- Gül, A., (2017), “Milletin Özne Olduğu Sistem Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, Yeni Türkiye Dergisi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı, ss.129-159.
- Gülener, S. ve Miş, N., (2017), “Cumhurbaşkanlığı Sistemi”, <https://setav.org/assets/uploads/2017/02/AnalizCumhurbaskanligiSistemi.pdf>, (25.02.2020).
- Güler, T., (2018), “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Kamu Yönetimine Etkileri”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt:21, Sayı: 39, ss.299-322.
- Kaan, O., (2019), “2017 Anayasa Değişikliğinde Yeni Hükümet Sistemi”, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:8, Sayı:1, ss.14-28.
- Kartal, N. ve Demirhan, Y., (2017), “Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümeti Sistemi ve Yeni Sistemin Kamu Yönetimine Yansımaları”, Uluslararası Ekonomi, Siyaset ve Yönetim Sempozyumu, Demirhan, Yılmaz vd., (Ed.), Ekin Yayınevi, Bursa, ss. 573-589.

- Kurtulmuş, N., (2017), “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, Yeni Türkiye Dergisi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı, ss.15-22.
- Memur-Sen, (2017), “Sorularla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, Yeni Türkiye Dergisi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı, ss.209-234.
- Mutlu, A. E., (2019), “Hukuki Statüsü ve İdari Teşkilattaki Yeriyile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanı Yardımcıları”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 10, Sayı: 1, ss.119-132.
- Özdağ, S., (2017), “Yerli, Milli, Sivil ve Demokratik Bir Hükümet Modeli: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, Yeni Türkiye Dergisi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı, ss.351-369.
- Özer, M. A. ve Özmen, B., (2017), “Parlamentar ve Başkanlık Sistemleri Arasında Konumunu Arayan Bürokrasi”, Strategic Public Management Journal, Cilt: 3, Özel Sayı, ss.17-34.
- Öztop, S. ve Lamba, M., (2019), “Siyaset ve Yönetim Ayrımının Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Sağlık ve Milli Eğitim Bakanlıkları Üzerinden İncelenmesi”, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 2, ss. 426-439.
- Öztürk, N. K., (2019), “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Temel Dinamikleri”, ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, Cilt: 6, Sayı:15, ss.49-65.
- Sobacı, M.Z. vd., (2018), “Türkiye'nin Yeni Yönetim Modeli ve Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı”, <https://www.setav.org/perspektif-turkiyenin-yeni-yonetim-modeli-ve-cumhurbaşkanligi-teskilati/>, (25.02.2020).
- Turan, A. M., (2018), “Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, Social Sciences Research Journal, Cilt:7, Sayı:3, İstanbul, ss.42-91.
- Yazıcı, H., (2017), “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Anayasa Değişikliği”, Yeni Türkiye Dergisi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı, ss.160-168.
- Yıldız, H., (2013), “Türkiye’de Parlamentarizm Uygulamaları”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı:1, ss.183-216.
- Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, (10.07.2018 Tarih ve 30474 Sayılı Resmi Gazete), Md.527.
- Gensoruyla İki Hükümet İki Bakan Düşürüldü. Hürriyet. (1.03.2020).
- Anasol-D Bitti. Hürriyet. (1.03.2020).
- Cumhurbaşkanlığı Yüksek İstişare Kurulu Kuruldu. Hürriyet.(15.05.2019).

TBMM VE ÇEVRE POLİTİKALARI

Derya KAMAN, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Kütahya
deryakamann@gmail.com

ÖZET

evre sorunları insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemli bir sorun haline gelmiştir. Ancak kentleşme, sanayileşme ve hızlı nüfus artışı gibi faktörler artmasına neden olmuştur. evre politikası kapsamında yürütölen faaliyetler hem çevrenin korunmasını hem de bozulan çevrenin yeniden eski hale getirilmesini içermektedir. Çevreyi korumaya yönelik çevre politikalarının temel siyasi iradesi anayasa ve ilgili yasalara dayanmaktadır. Bu bağlamda, ürettiğı politikalar ve aldığı kararlarla devletteki belirleyici konumu dikkate alındığında TBMM'nin çevre politikaları konusunda dünyadaki gelişmelere paralel olarak önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Bu çalışmada, yasa koyucu olarak TBMM'nin çevre politikalarının biçimlenmesindeki yeri ve işlevi değerlendirilecek ve tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: TBMM, evre Politikaları, evre Sorunları, Anayasa, Devlet

GİRİŞ

İnsanlar yaşamları boyunca çevre ile etkileşim halindedir. Uyum sağladıkları bu çevre kültürel, sosyal ve fiziksel bir ortamdır. İnsanı etkileyen ve ondan etkilenen dış şartların bütünü oluşturmuş çevre, bir sorun olarak ortaya çıkışı insanın doğa-çevre üzerinde hakimiyet kurma çabasıyla ve çevre-insan ilişkilerinin bozulması ile yakından ilgilidir. İnsan-çevre ilişkileri sonucunda ciddi zararlar görmeye başlaması ile çevre evrensel bir konu haline gelmiştir. Özellikle nüfus artışı, sanayileşme ve kentleşmenin artmaya başlaması ile toplumsal, çevresel, kültürel ve ekonomik yapıyı etkisi altına almıştır. Bu durum çevresel sorunları da beraberinde getirmiştir. Çevre sorunlarının artması, ekolojik dengenin bozulması ve doğal kaynakların azalmasını da beraberinde getirmiştir. Geçmişten günümüze var olan çevre sorunu, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ivme kazanmaya başlamıştır. Sorunun küresel boyutlara ulaşması tüm insanlığın ortak çaba göstermesini gerektirmektedir. Çünkü bu sorun sadece bireyi değil hem tüm toplumları/ülkeleri hem de gelecek nesilleri ilgilendirmektedir. Kısaca, çevre sorunları evrensel bir olgudur. 1960'lı yıllardan sonra çevreye verilen zararların büyümeye başlaması ile çevre politikalarının oluşturulmasında devletler sessiz kalamamıştır. Hem uluslararası hem de ulusal düzeyde çözüm arayışları başlamıştır. Bu çözüm arayışları, devletlerin çevreye ilişkin hedef ve ilkelerini ortaya koyduğu çevre politikalarını oluşturmaktadır. Bugün oluşturulan çevre politikalarının sağlıklı bir yasal zemine oturtulması, kurumsallaştırılması, içerik ve işlerlik kazandırılması için gerekli temel etkenlerin başında, TBMM'nin çevre politikaları alanında sergileyeceği tutum ve bakış açısı gelmektedir. Yasa yapıcılardan ve politik karar vericilerden beklenen tutum, çevre ile doğrudan ya da dolaylı ilgili yasalar müzakere edilirken, sürdürülebilirlik ve toplum yararı sağlayacak ilkelere öncelik vermeleridir. Çevrenin toplumsal mutabakata en çok ihtiyaç duyulan konulardan biri olduğu dikkate alınır, TBMM'nin çevre ile ilgili uygulayacağı politikalar daha da netlik kazanmış olacaktır. Bu hususa göre çevre politikalarına eklenen yeni anlayışlar ve bakış açıları, TBMM'nin bu alandaki toplumsal ve siyasal açıdan rollerinin giderek daha görünür bir hal alması sağlayacaktır.

Çevre ve Çevre Sorunları

Çevre kavramı, kavramsal olarak görünüşte tanımlanması kolay gibi dursada kavram ve sınırlarının çizilmesinin güç olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü çeşitli bilim dallarının insana, çevreye oluşan farklı tutumları, çevre kavramının değişebilir bir tanım sahasına sahip olmasına neden olmaktadır (Dağdemir, 2015: 7). Çevre, insanın yaşadığı ortamı merkeze alan ve insanla ilgili her şeyi kapsamaktadır. Çevre kavramı incelendiğinde geniş ve dar olmak üzere iki anlam çağrışımı yaptığı görülmektedir Aydın'a göre dar anlamda çevre sözcüğü canlıların içinde yaşadığı hayatın çeşitli şekillerde etkile(n)dikleri ortama çevre denilmektedir (Aydın, 2010: 14). Geniş anlamda çevre ise canlıların yaşamını sürdürebilmesi ve çevresiyle etkileşim içinde ortamı (biyolojik, sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziksel) ifade etmektedir (Keleş, 2012: 19). Çevre, tüm canlıların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için önemli bir unsurken; çevre sorunları, çevrenin varlığını korumasını ve sürekliliğini engellemektedir (Kaypak, 2013: 20). Fakat çevre sorunlarının temel faktörü insandır. Diğer bir ifade ile çevre sorunları, bireyin yaşam faaliyetleri sonucunda ortaya çıkmaktadır (Öztaş ve Zengin, 2011: 183). Kısacası, insanın doğayla etkileşimi sonucu ortaya çıkan olumsuzluklar olarak ifade edilmektedir. İnsanın çevresiyle olan bağının kopması çevrenin doğal dengesinin bozulmasına neden olmuş ve çevre sorunlarını ortaya çıkıştır.

Günümüzde insanların karşılaştığı çevre sorunlarının başında toprak, su ve hava kirliliği olmak üzere, kuraklık, sanayileşme çarpık kentleşme, hızlı nüfus artışı ve doğal kaynakların yok olma tehlikesi gibi birçok faktör yer almaktadır (Görmez, 2007: 29; Karabıçak ve Armağan, 2004: 205). Sanayi devrimi ile birlikte artış gösteren insan faaliyetleri, çevre üzerine olumsuz etki yaratmaya başlamış ve çevre sorunları hızlı bir şekilde artış göstermeye başlaması canlı hayatına doğrudan tehdit oluşturmuştur (Gandhi, 1998). Sanayileşmenin öncelikle batı toplumlarında görülmeye başlayan çevre sorunları, daha sonra sanayileşmenin ivme kazanmasıyla birlikte yaygınlaşarak batı dışı toplumlara yayılmış ve yoğun olarak hissedilmeye başlanmıştır (Tuna, 2000: 2). Çevre sorunları ilk olarak mikro bir alanda görülürken zamanla kontrol edilemeyecek boyuta ulaşarak canlılar için küresel bir sorun haline gelmiştir (Brock ve Taylor, 2004: 1-2).

Çevre Politikaları

Bir ülkenin çevreye olan yaklaşımı gösteren çevre politikaları öncelikle çevre sorunlarının ortadan kalkması için tedbirlerin bütünüdür (Toprak, 2006: 151). Diğer bir ifadeyle çevre politikaları çevre sorunlarının çözümü için oluşturulan önlemlerdir (Çokgezen, 2007: 93). Çevre politikaları sadece çevreye yönelik korumayı amaç edinmemelidir. Dahası devletin tüm politikaları ile uyum içinde olması gerekmektedir. 18. yüzyılın sonlarında çevre sorunlarının durumu sanayi devrimi (Görmez, 2010: 186) ile artış göstermesi ve halkın çevre konusunda bilinçlendirilmesi, ülkelerin ise çevreye yönelik ortak eylem programlarını ve anlaşmalarını hazırlamaya teşvik etmiştir. Bu süreçte ortak hareket etme anlayışı benimseyen ülkeler, ortak politika anlayışının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Ulucak, 2013: 3).

Günümüz şartlarında devletler, kendi sınırları içinde ortaya çıkan çevresel sorunları sınırları içinde tutma ya da başka ülkelerden kaynaklanan çevresel sorunlara karşı sınırlarını kapama imkânına sahip değildir (Kaplan, 1997: 38). Her ülkenin kendine ait çevre politikası olsada çevre sorunlarının küresel niteliğinden dolayı diğer ülkelerin çevre politikalarından bağımsız ilerlemesi mümkün değildir (Kızılböğü ve Batal, 2012: 193).

Çevre politikalarının mevcut birçok farklı amaçları olmakla birlikte, bu amaçlar kapsamında bahsedilebilecek üç temel amacı vardır. Bu amaçlar (Budak, 2000: 31):

- İnsanların sağlık ve huzur içerisinde yaşamalarını sağlamak,
- İnsan kaynaklı zararlı etkilerden canlı/cansız varlıkları korumak,
- İnsan kaynaklı ortaya çıkan tahribi azaltmak ve oluşan bu tahribatı ortadan kaldırmaktır.

Çevre politikasının nihai hedefi, canlıların yaşam standartlarını yükselterek, çevre sorunlarının oluşmasını önlemektir (Budak, 2000: 32-34). Diğer bir ifadeyle çevre politikaları insanların sağlıklı bir çevrede hayatlarını sürdürmeleri için çevresel değerlerin korunması, geliştirilmesi oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu ilkeler zamanla oluşan toplum yapısına ve yaşanılan çağın şartlarına göre değişkenlik gösterebilmektedir (Turgut, 2012: 109-110).

Türkiye’de Çevre Politikaları

Ülkemizde 1970’li yıllardan sonra sanayileşme ve kentleşmenin devlet katında artışı, çevre sorunlarının en önemli nedeni olarak görülmüş ve çevre politikaları gündeme gelmiştir. Türkiye’de çevre politikalarının tarihsel gelişimini dört döneme ayırmak mümkündür (Bozkurt ve Kaman, 2018: 56):

1. Dönem: Osmanlı İmparatorluğu'ndan itibaren Cumhuriyet'in kurulmasına kadar dönemi kapsar. Bu dönemde çevreye yönelik uygulanabilir kapsamlı bir politika söz konusu değildir.
2. Dönem: Cumhuriyet'in kurulmasından 1963'lü yıllara kadar olan dönemi kapsar. Bu dönem çevre olgusunun yeni yeni ortaya çıktığı ve çevre kavramının oluşmaya başladığı dönemdir.
3. Dönem: 1963'lü yıllardan 1982'li yıllara kadar olan dönemdir. Bu dönem, kalkınma planlarında çevre kavramına yer verildiği ve çevre politikalarının geliştirildiği dönemdir.
4. Dönem: 1982'lerden günümüze kadar olan dönemi kapsar. Bu dönem ise devlet katında çevre politikalarının somut bir şekilde kabul gördüğü ve ortaya çıktığı dönemdir.

Cumhuriyet Öncesi Çevre Politikaları

Osmanlı İmparatorluğu'nda çevre alanında bazı farkındalıklar görülsede, çevre konusunun ele alındığı geniş çaplı bir politika olmasada İmparatorluğun son dönemlerinde bazı hukuki düzenlemeler görülmektedir. İlk olarak kamulaştırma, yol ve iskân ile ilgili düzenlemeler için 1848'de Ebniye Nizamnamesi yayımlanmıştır. Daha sonra Ebniye Nizamnamesi 1864 yılında kaldırılarak Turuk ve Ebniye Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir (Görmez, 2015: 137). Bu kanun Osmanlı dönemindeki çevreye ilişkin önemli düzenlemedir. Osmanlı döneminde su kaynakların, hava kalitesinin ve yeşil alanların korunması gibi bazı önlemler karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanında 1869 yılında Osmanlı Nizamnamesi olarak ormanların korunması için yürürlüğe girmiştir (Bozkurt, 2018: 90). Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nde çevreye yönelik farkındalıklar oluştuysada çevreye yönelik geniş çaplı bir politika görmek mümkün değildir. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında batılılaşma çabaları ve batı teknolojisinin yer edinmesi ile birlikte çevresel sorunların ortaya çıkması bazı hukuki düzenlemelerin yapılmasını gerek görmüştür.

Cumhuriyetin Kuruluşundan 1963 Yıllara Kadar Çevre Politikaları

Bağımsızlık mücadelesi ve uzun süren bir savaşın ardından Türkiye Cumhuriyeti, bu ağır kayıpların yaralarını sarmaya çalışırken çevre konusu Cumhuriyet döneminin başlarında öncelikli konular içerisinde yer almadığından, bu dönem içerisinde çevre politikaları ile ilgili önemli gelişmelerden bahsetmek mümkün değildir. Bu dönemde çevreye yönelik kararları içeren ilk düzenleme, 1925 yılında Ebniye Kanunu'nun bazı hükümleri değiştirilerek çıkarılan 642 sayılı kanundur (Görmez, 2010: 150). Çevre bilincinin henüz oluşmadığı bu dönemde çevre ile ilgili önlemler yetkili birim ile değil de diğer bakanlıklar/kuruluşların yan görevleri olarak belirtilmiştir. Bu dönemde çıkarılan çevre ile ilgili dolaylı kanun ve tüzük gibi düzenlemeler tarih sırasına göre aşağıda yer almaktadır.

- Köy Kanunu (18.03.1924): Köylünün zorunlu olarak yapacağı işler yer almaktadır. Bu işlerin birçoğu köylülerin çevre ile yapması ve uymasının zorunlu olduğu kurallar yer almaktadır.
- Limanlar Kanunu (14.04.1925): Limanların temizlenmesi ve iyi halde tutulması gibi bütün liman işlerinin yapılmasına ilişkin düzenleme yer almaktadır.
- Sular Hakkında Kanun (10.05.1926): Su ürünlerinin düzenli üretimi için zararlı maddelerle avlanmaya yasak getirilmiştir.
- Belediye Kanunu (14.04.1930): Bu kanun ile belediyelere çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi için çok geniş görev ve sorumluluklar verilmiştir.

- Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (06.05.1930): 1593 sayılı kanun Belediye Kanunu ile aynı yılda çıkartılmıştır. Bu kanun çevre ile ilgili tüm sağlık sorunları zorunlu devlet hizmetleri arasında yer almıştır.
- İskân Kanunu (26.06.1934): Tarım arazilerinde çarpık yapılaşmanın önüne geçmek için çıkarılan 2510 sayılı kanundur.
- Kara Avcılığı Kanunu (13.05.1937): Yaban hayvanlarının sayılarının sürekliliğini ve popülasyonların devamını sağlamak ve doğaya zarar veremeden faaliyetlerin yürütülmesini amaçlamaktadır.
- Bataklıkların Kurutulması Kanunu (23.01.1950): Belediye hudutları dışında olan bataklık ve bataklık niteliğinde geçen göl ve su birikintilerinin kurutulmasını amaçlamaktadır.
- Orman Kanunu (08.09.1956): Ormanların, otlak ve meraların korunma kurallarını öngörmektedir.
- Zirai Müdahale Kanunu (24.04.1957): Doğal çevreyi ve tarımı korumak için bitkisel hastalık ver zararların girişini önlemek için tedbirler yer almaktadır.
- Yeraltı Suları Kanunu (23.12.1960): Yeraltı sularının tespiti, kullanılması ve bu su kaynaklarının korunmasına yönelik düzenlemeler içermektedir.

Türkiye’de 1960’lı yıllara kadar dolaylı tutumlarla çevre korunmasına dikkat edildiği görülmektedir. Fakat sanayileşmenin getirdiği olumsuzluklar ciddi bir hal olmadığı için çevreye yönelik gereken önem verilmemiştir (Görmez, 2015: 140).

1963-1982 Yılları Arası Çevre Politikaları

Küresel gelişmelerle paralel olarak, Türkiye’de çevre sorunları 1960’lerden sonra gündeme gelmiş, önceki dönemlerde ise somut önlemler olmamıştır. Kısacası, 1960’lar öncesinde ne dünyada ne de Türkiye’de doğrudan çevre korumacı anlayıştan bahsedebilmek mümkün değildir. Cumhuriyet döneminde çevreyi korumaya yönelik stratejiler 1960 yılına kadar kalkınma planlarında yer almamıştır. Çevre yönelik gereken önlemlerin alınmasında geç kalınmasının temel nedeni, Türkiye’de o dönemlere kadar sanayileşme ve ekonomik kalkınmaya önem verilmesi, çevre sorunlarının ise ikinci planda kalmasına neden olmuştur (Turgut, 2012: 123). Diğer nedenler ise, ilgili dönemlerde ise Türkiye’de çevre konularına ilişkin çalışma yapabilecek kurum ve kuruluşların olmayışı ve kamuoyundaki çevre bilinci eksikliği olarak sıralanabilir (Demiral, 2011: 66). Bu hedefle Türkiye’de sanayileşme ve kalkınma planlarını gerçekleştirmek için 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur (Aksu, 2014: 3). Bu süreçle birlikte, hızlı bir şekilde artan kentleşme ve nüfusun meydana gelen sosyal ve ekonomik taleplerine ve devlet eliyle sanayileşme ile kalkınma amacına yönelik oluşturulan ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından oluşturulan beş yıllık kalkınma planlarının uygulanmaya başlandığı döneme geçilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’ nin 1960’ dan sonra hazırlanan kalkınma planları “çevre” konusunu ele alarak, çevre politikasının şekillenmesinde ve çevreci kurum ve kuruluşların ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Kaya, 2012: 14). I. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (1963-1967) ve II. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (1968-1972) çevreyle ilgili hükümler bulunmamaktadır. II. Kalkınma Planı’nda bölgesel kalkınma ve sağlık politikalarına uygun kentleşme stratejileri gibi dolaylı bölümlere yer verilmiştir (Egeli, 1996: 89). Kısaca 1963-1972

yılları kapsayan bu ilk iki planda sadece çevre sağlığının öneminden söz edilmektedir (Keleş ve Hamamcı, 2002: 324). Birinci planda, sosyal kalkınma, endüstriyel ve tarımsal üretimin artırılması üzerine durulmuş, ikinci planda ise bölgesel kalkınma, kentleşme sorunları ve sağlık politikalarına uygun yerleşik hayat stratejilerine yer verilmiştir (Güçlü, 2007: 56-57). Türkiye’de çevre farkındalığı, uluslararası düzeyde ilk defa 1972 Stockholm Konferansı’ndan sonra oluşmaya başlanmış ve III. Kalkınma Planı’nda çevreye, çevre sorunları başlığı altında ayrı bir bölümde yer verilmiştir. 1973-1977 yıllarını kapsayan III. Kalkınma Planı ile çevre politikaları ulusal bir nitelik kazanmıştır. 1979-1983 yıllarını kapsayan IV. Kalkınma Planı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu tarafından 29-30 Kasım 1978 tarihli gündeminin 15. Birleşimde onaylanmıştır (DPT, 1978). Bu dönemde çevreye konusuna ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Çevre sorunlarının ortaya çıkmadan önlenmesi amaçlanmış ve toplumsal değişim sürecine paralel olarak çözüme kavuşturulması temel ilke benimsenmiştir (DPT, 1978). IV. Beş Yıllık Kalkınma Planının, III Beş Yıllık Kalkınma Planından en önemli farkı onarımcı ve önleyici çevre politikalarının yer almasıdır. Çevre sorunları ile ilgili merkezi ve yerel yönetimler arasındaki koordinasyon konusunda önceki plan döneminde olduğu gibi bu plan döneminde de politika geliştirilmiştir (Kılıçoğlu, 2005: 75). IV. Kalkınma Planı’nda kamu kuruluşları arasında etkili bir koordinasyon sağlanamadığından dolayı önemli oranda iyileştirilemediği vurgulanmış, çevre sağlığının büyük bir önem arz ettiği bildirilmiştir (DPT, 1979: 462).

1982’den Günümüze Çevre Politikaları ile İlgili Düzenlemeler

1970’li yıllara kadar Osmanlı Devleti’nden itibaren var olan çevre sorunları düzenlemelerle giderilmeye çalışılmış. Fakat 1980’lerden sonra çevre sorunlarının giderek artış göstermesi sonucunda uluslararası politikalara paralel olarak Türkiye’de çevre politikalarını üretir hale gelmiştir. V. Kalkınma Planı’nda (1985-1989) çevre konusundaki temel tutum, sadece var olan çevre sorunlarının çözümü değil var olan kaynakların gelecek kuşaklara bırakarak kullanması, muhafazası ve geliştirilmesi şeklinde belirlenmiştir (V. Yıllık Kalkınma Planı, 1984). Bu plan ile beraber çevre politikalarına ilgi artmaya başlamıştır. Bu plan döneminde Türkiye’nin çevre ile ilgili birçok uluslararası sözleşmelere taraf olması ve Avrupa Ekonomik Topluluğuna (AET) tam üyelik müracaatında bulunarak uyum çalışmalarına başlaması, çevre konusunda politik ve hukuki anlamda önemli gelişmeler yaşanmasına neden olmuştur (Algan, 2000: 228) VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) döneminde Türkiye’de çevre konusunun gelişmesini etkileyen ulusal ve uluslararası manada birçok gelişme yaşanmıştır. Çevre Bakanlığı kurulmuş ve 1992’de Türkiye, Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’na (UNCED) katılmış, Gündem 21’i benimsemiş ve Rio Deklarasyonu ve Biyolojik Çeşitlilik Antlaşmalarını imzalamıştır. Karadeniz’in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi imzalanmış ve 1993 yılında Çevre Temizlik Vergisi, ÇED ve Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmelikleri aynı yıl yürürlüğe girmiştir (Arat, 2000: 171). VI. Beş Yıllık Kalkınma Planını önceki planlardan ayıran en temel özellik “sürdürülebilir gelişme” kavramına yönelik politikalara yer Türkiye’nin de artık yer vermesidir. Atık mevzuunun ayrıca bir başlık altında ele alınmasına, verimli tarım arazilerinin korunmasına, Avrupa Topluluğunun çevre politikalarına uyum çalışmalarının devam ettirilmesi hususlarına yönelik politikalara altıncı planda yer vermiştir (Bozkurt, 2018: 128). VI. Kalkınma Planının çevre politikaları arasında ayrı bir önemi vardır. Çünkü çevrenin diğer sektör politikalarında dikkate alınmaya başlanması ilk kez bu plan döneminde Türkiye’nin gündemine girmiştir (Talu, 2006: 21). Ayrıca gerçekleştirilen Rio zirvesinde (1992) ağırlıklı

olarak ele alınan sürdürülebilir kalkınma kavramına ilk kez VI. Kalkınma Planında yer verilmiştir (Karacan, 2012: 666). VII. Kalkınma Planı'nın (1996-2000) mevcut durum analizinde, sürdürülebilir kalkınma modelinin önemli olduğunu fakat uygulamalarda başarısız olduğu ortaya konulmuştur. Çevre konusunda politikaları belirleyen Çevre Bakanlığının yetersiz kaldığı ve mevzuatta aksaklıklar olduğu bahsedilmiştir. Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler alt başlığında: “Anayasa'nın, çevre ile doğrudan ve dolaylı şekilde ilgili maddelerinde sürdürülebilir kalkınma ilkesi doğrultusunda düzenlemeler yapılması gerektiği” ifade edilmiştir. 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun günümüzün şartlarına göre düzeltileceği belirtilmiştir (VII. BYKP, 1996). Planın en önemli özelliği, çevre politikalarındaki temel yaklaşımın sürdürülebilir kalkınma olduğunun belirtilmesidir. Çevre konusuna ayrılmış söz konusu bölümde öncelikle mevcut durum değerlendirmesi yapılmış ve yetersizlikler belirtilmiştir. Ardından amaçlar, ilkeler ve politikalar sıralanmış ve son olarak, ilk defa bir kalkınma planında çevreye dair hukuki ve kurumsal düzenlemelere ayrı bir başlık altında yer verilmiştir. 1992 Rio Zirvesi sonrasında kabul edilen ve ulusal hükümetlere, uluslararası yükümlülükleri gereği, ulusal çevre programı hazırlama görevi veren Gündem-21'e dair çalışmalar Türkiye'de 1995 yılında başlamıştır. Bu çalışmaların geniş katılımı olması amacıyla, üniversitelerden, belediyelerden, STK'lardan, ilgili kamu ve özel sektörden temsilcilerin katılımı sağlanmıştır. Çalışmalar sonucunda, Dünya Bankası'nın finansman desteği ve Çevre Bakanlığı'nın da teknik desteği ile Devlet Planlama Teşkilatı tarafından Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP) (8 Mayıs 1998) adlı belge hazırlanmıştır (Arat, 2000:172-173). Kalkınma Planı döneminde Türkiye'de çevre ile ilgili en önemli çalışma Dünya Bankasının desteği ile hazırlanan Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP)'dir. UÇEP bugüne kadar çevre konusunda hazırlanmış politikaların en kapsamlısıdır (Talu, 2006: 21). Çevre açısından uluslararası sorumluluklarımız ilk kez bu belgede geniş bir şekilde ele alınmıştır. UÇEP'in başlıca hedefleri arasında; çevre duyarlılığının ve bilincinin yükseltilmesi, daha etkin bir çevre yönetim yapısının geliştirilmesi ve gerekli yatırımların yapılması gerektiği belirlenmiştir (Keleş, 2013: 229). VIII. Kalkınma Planı (2001-2005) dönemi dünyada köklü ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlerin yaşandığı ve buna paralel olarak yapısal sıkıntılar bu dönem de Türkiye'de devam etmektedir. Kalkınma Planı döneminde Helsinki 1999 ile birlikte AB adaylık sürecinin başlamış olması, kalkınma planının diğer kalkınma planlarından farklı bir yöntem içerisinde oluşturulmasını gerekli kılmıştır (Talu, 2006: 23). AB üyelik sürecinin resmi olarak kalkınma planlarına dahil edilmeye başlandığı ilk dönemdir. Plan, çevre politikalarının ve sürdürülebilir kalkınmanın diğer ekonomi politikaları ile uyumlaştırılmasını içeren, AB müktesebatı ile uyumlu bir çevre politikasının geliştirilmesine ilişkin hedefler içermektedir Planda ilk kez çevreye ilişkin alınacak tedbirlerin, ekonomi politikalarında da olumlu etki göstereceğinden bahsedilmiştir. Terzi, 2017: 19-20). Bir diğer ifadeyle, ekonomi ve çevre politikaları arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. VIII. Kalkınma Planı'nda “sürdürülebilir kalkınma” kavramında önemli bir değişiklik bulunmamaktadır. Ayrıca planın temel amaç, ilke ve politikalarında da bu kavram belirtilmemiştir. Önceki planlardan farklı olarak, Ulusal Çölleşme Eylem Planı'nın hazırlanmasına, UÇEP değiştirilerek yasal bir çerçeveye kavuşturulmasına ve Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Yasası'nın yürürlüğe konulmasına yönelik çevre politikaları ilk kez bu planda yer almıştır. Ancak, VII. Kalkınma Planı'nda yer alan, milli gelir hesaplarına çevrenin korunması, geliştirilmesi boyutlarının da dahil edilmesine ilişkin çevre politikasına, bu planın politikaları arasında yer verilmemiştir (Kılıçoğlu, 2000: 138).

IX. Kalkınma Planı'nın (2007-2013) vizyonu ise, "İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen ve AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye" olarak belirtilmiştir. İnsan odaklı bir gelişme ve yönetim anlayışını da temel ilkeleri arasına alan bu planda, bu vizyona ulaşılırken yine temel alınacak ilkeler arasında çevreye ilişkin, "doğal ve kültürel varlıklar ile çevrenin gelecek nesilleri de dikkate alan bir anlayış içinde korunması esastır." ilkesi de yer almıştır (IX. BYKP, 2007). IX. Kalkınma Planı AB'ye üyelik sürecinde temel strateji dokümanı olarak katkı sağlamak için hazırlanmıştır. Avrupa Birliği mali takvimi hesaba katılarak diğer kalkınma planlarından farklı olarak yedi yıllık uzun bir süreyi kapsayacak şekilde hazırlanmıştır (Ertürk, 2012: 375). IX. Kalkınma Planı AB'nin Türkiye'den beklentileri üzerine hazırlanmıştır. Hazırlıklar kısmında 55 özel ihtisas komisyonu oluşturulmuştur. Çevre Özel İhtisas Komisyonu bu komisyonlardan birisidir. Diğer özel ihtisas komisyonlarından bazıları da çevre ile dolaylı bir şekilde ilgili olmuştur (Talu, 2006: 24). Yakın bir zamanda uygulama dönemi tamamlanan X. Kalkınma Planı; düzenli olarak ekonomik gelişmeyi hedeflemiştir. Kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve çevrenin korunması gibi öğeleri barındıracak biçimde oluşturulmuştur. Planın "Yaşanabilir Mekanlar, Sürdürülebilir Çevre" bölümünde diğer kalkınma planlarından farklı olarak çevre konuları daha detaylı ele alınmıştır. Onunca kalkınma planında da küresel gelişmelerden etkilenildiği ve özellikle BM'nin uluslararası konferanslarında benimsediği rekabetçi/istikrarlı ekonomik büyüme ve insan odaklı sürdürülebilirlik konularına ayrıca önem verildiği gözlemlenmektedir (X. BYKP, 2013). Doğal afetler ile ilgili X. Kalkınma Planı'nda bir başlık açılmıştır. Bu başlık altında afetlerin sosyo-ekonomik ve ekolojik yapıya büyük zararlar verdiği, önlenmesine yönelik politikaların afetlerin zararlarını ortadan kaldırmaya yönelik politikalarından daha önemli olduğu söylenmiş ve afet yönetimine dikkat çekilmiştir (X. BYKP, 2013: 139). XI. Kalkınma Planında (2019-2023) "Yaşanabilir Mekanlar, Sürdürülebilir Çevre" başlığı altında bölgesel gelişme, şehirleşme, konut, kentsel dönüşüm, kentsel altyapı, kırsal kalkınma, çevresel koruma ve afet yönetim konularına yer verilmiştir. Bu planda sunulan bilgilere göre, planda önceliğin endüstri 4.0 olması beklenirken diğer başlıkların da dijital ekonomide meslekler, sanayide dijitalleşme, savunma, ilaç ve teknolojilerinde yerli üretim olması beklenmektedir.

Genel olarak kalkınma planlarında ilk yıllarda kalkınmaya engel olmayacak sınırlı çevre politikaları belirlenmiştir. Özellikle VI. Kalkınma Planından itibaren çevre politikalarının diğer politikalarla bütünleştirilmesi gerektiği üzerinde durularak çevre konularına daha geniş ölçüde yer verilmiştir (Coşkun vd., 2018: 78).

SONUÇ

Çevreye yönelik kararların alınmasını ve uygulanmasını siyasetten soyutlamak mümkün değildir. Çevrenin siyasetle birlikte var olması için iki önemli faktör göz önünde bulundurulmalıdır Birincisi, ekonomik büyüme temelli çevre politikaları arayışları ikincisi ise çevreyi koruma kaygısının toplumun temel tercihlerinden bir olmasıdır. Bugün çevreye yönelik kaygıların giderek artması belli bir oranda siyasal tartışmanın zemini içinde yer bulmaya başlaması, çevre politikalarının temel dayanağını belirginleştirmiştir. Bu çalışma da Çevre politikaları ile alınan kararların ve yeni anlayışların Türkiye'de yasama faaliyeti eksenindeki yansımaları dikkate alınmıştır. Çevreyi korumaya yönelik çevre politikalarının temel siyasi iradesi anayasa ve ilgili yasalara dayanmaktadır. Bu bağlamda, ürettiği politikalar ve aldığı kararlarla devletteki

belirleyici konumu dikkate alındığında TBMM de çevre politikaları konusunda dünyadaki gelişmelere paralel olarak önemli gelişmeler yaşanmıştır. Diğer bir ifadeyle Türkiye de çevre politikalarının esaslarının belirlenmesinde ve bu politikaların siyasal meşruiyet kazanmasında TBMM'ye yani yasama ve denetim açısından sorumluluklara sahip olanlara önemli görevler düşmektedir. TBMM'de bugüne kadar çevre ile ilgili çalışmalar incelendiğinde yasama ve denetleme faaliyetleri ile ilgili konulara yer verildiği görülmektedir. Çevre ile doğrudan ya da dolaylı ilgili yasalar müzakere edilirken yasa yapıcılardan ve politik karar vericilerden beklenen, sürdürülebilirlik ve toplum yararı gibi ilkeleri göz önünde bulundurmasıdır. Çevre-ekonomi ikileminde çevre politikaları oluşturulurken ekonomi ve çevre arasındaki hassasiyet dikkate alınmalı, açık ve net şekilde belirlenmelidir. Çevre politikalarındaki amaç hem geliştirmek hem de çevreyi korumak olmalıdır. Ayrıca TBMM yeni yasa yapma yerine, var olan çevre yasalarının uygulanıp denetlenmesini sağlama açısından daha etkin rol almalıdır. TBMM'nin çevre politikalarındaki denetim anlayışının etkin ve yaygın kullanılması çıkarılan yasaların etkinliğinde artırmış olacaktır. Bu doğrultuda çevre eğitimi hem bu yasaların etkin kullanımını hem de denetim anlayışını güçlendirecektir. Çevre sorunlarının çözümünde ve çevre politikalarında başarılı olmak için hem devlete hem de topluma büyük görevler düşmektedir. Öncelikli olarak çevre bilincinin oluşmasını sağlamak ve sonra çevre sorunlarını bilinmesi ve çözüm yollarının üretilmesi gerekmektedir. Aslında çevre sorunlarının çözümü için sadece politikalar, anlaşmalar ortaya koymak yeterli değildir. Diğer bir ifadeyle çevre sorunlarının çözümü için öncelikli olarak çevre doğa bilincinin var olması gerekmektedir. Bu bilinç gelişmediği sürece TBMM hükümeti, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları çevre sorunları ile ilgili ne tedbirler alırsa alsınlar uygulanan politikaların her zaman bir tarafı eksik kalacaktır. Önemli olan bu bilinci toplumda uyandırmak ve planlanan politikaları her yönüyle uygulayabilmektir.

KAYNAKÇA

- Aksu, C. (2011). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre*. Denizli: Güney Ege Kalkınma Ajansı.
- Algan, N. (2000) "Türkiye'de Devlet Politikaları Bağlamında Çevre ve Çevre Korumanın Tarihine Kısa Bir Bakış", *Türkiye'de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu 7-8 Nisan 2000*, Zeynep Boratav (Haz.), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Ekim 2000, .221-234.
- Arat, Z. (2000). *Çevre Koruma Hareketinin Tarihsel Gelişimi. Türkiye'de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu, 7-8 Nisan 2000*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
- Aydın, İ. (2010). *Çevre ve Ekoloji. Çevre Eğitimi*, Zeki Yıldırım ve Hasan Genç (Ed.), Lisans Yayıncılık, İstanbul, 10-26.
- Brock, W. A. ve Taylor, M. S. (2004). "Economic Growth and The Environment: A Review of Theory and Empirics, Working Paper 10854", <http://www.nber.org/papers/w10854.pdf> adresinden 15 Nisan 2020 tarihinde alınmıştır.
- Budak, S. (2000). *Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası (1. baskı)*. İstanbul: Büke Yayınları.
- Bozkurt, Y. (2018). *Çevre Sorunları ve Politikaları* (Güncellenmiş ve Genişletilmiş 5. Baskı), Ekin Basın Yayın

- Bozkurt, Y. ve Kaman D. (2018). *Yerel Yönetimler Perspektifinden Türkiye 'de Çevre Politikaları*, Ekin Basın Yayın.
- Coşkun, B., Ak, D. ve Yıldırım, Ç.P., (2018). Mevzuatta Son Dönemlerde Meydana Gelen Gelişmeler Bağlamında Çevresel Açından Korunan Alan Yönetiminin Değerlendirilmesi. *Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,4, 10.
- Çokadar, H., Türkoğlu, A. ve Gezer, K. (2009). Çevre Sorunları. M. Aydoğdu ve K. Gezer (Ed.), *Çevre Bilimi (4.baskı)* (s. 85-96). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çokgezen, J. (2007). Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, C:23, S:2, 91-115.
- Dağdemir, Özcan (2015), *Çevre Sorunlarına Ekonomik Yaklaşımlar ve Optimal Politika Araştırmaları*. 3. Baskı, Gazi Kitabevi: Ankara.
- Demiral, B. (2000). Türkiye Belediyelerinin Çevre Politikaları. *Trakya Üniversitesi Dergisi Sosyal Bilimler C Serisi*. 1 (1): 19-25.
- Egeli, G. (1996). *Avrupa Birliği ve Türkiye 'de Çevre Politikaları*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Kasım 1996.
- Ertürk, H. (2012). *Çevre bilimleri (4. baskı)*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gandhi, Ved. P. (1998). "The IMF And The Environment, External Relations Department, Publication Services International Monetary Fund, Washington, D.C. 20431", <http://www.imf.org/external/pubs/ft/exrp/environ/index.htm#2> adresinden 15 Nisan 2020 tarihinde alınmıştır.
- Görmez, K. (2007). *Çevre Sorunları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karabıçak, M. ve Armağan, R. (2004). Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkış Süreci, Çevre Yönetiminin Temelleri ve Ekonomik Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.9, Sayı :2, 203-228.
- Kaypak, Ş. (2013). Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikaları. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31) , 17-34 .
- Keleş, R. (2012). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. ve Can H. (2002), *Çevre Bilim*. İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara.
- Kızılboğa, R. ve Batal S. (2012). Türkiye 'de Çevre Sorunlarının Çözümünde Yerel Yönetimlerin Rolü ve Önemi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 20, 191-212
- Kaplan, A. (1997). *Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Karacan, A. R. (2007). Çevre Ekonomisi ve Politikası Ekonomi, Politika, Uluslararası ve Ulusal Çevre Koruma Girişimleri, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Kılıçoğlu, P. (2005). *Türkiye'nin Çevre Politikalarında Sürdürülebilir Gelişme*. Ankara: Turhan Kitabevi.

- Şahin, Y. (2017). *Kentleşme Politikası*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Öztaş, C. ve Zengin E. (2008), *Yerel Yönetimler ve Çevre, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı:54, 181-200.
- Talu, N. (2006). *Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'de Çevre Politikaları*. Ankara: Karadelen Ofset.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1972), Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977, Ankara, Başbakanlık Basımevi.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1979), Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983, Ankara, Başbakanlık Basımevi.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1984), Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989, Ankara, Başbakanlık Basımevi.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1989), Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994, Ankara, DPT Yayını.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1994), Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Çevre Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, DPT Yayını.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1996), Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000, Ankara, DPT Yayını.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (2000), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, Ankara, DPT Yayını.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (2006), Dokuzuncu Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2007-2013, Ankara, DPT Yayını.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (2013), Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 2014-2018, Ankara, DPT Yayını.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (2019), Onbirinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2019-023 Ankara, DPT Yayını.
- Toprak, D. (2006). "Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Politikaları ve Mali Araçlar", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (4): 146- 169.
- Tuna, Muammer, *Çevresel Sorunların Küreselleşmesi*", *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2.
- Ulucak, R. (2013). İktisat Politikası Olarak Çevre Politikaları ve Araç Seçimi. *Akademik Bakış Dergisi*, S:34, 1-16.

TBMM'NİN AÇILIŞININ 100. YILI ANISINA
KÜTAHYA DÜMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

“MİLLÎ İRADE OTURUMU”

15 Mayıs 2020 - Cuma

MİLLÎ İRADE OTURUMU	OTURUM BAŞKANI: DOÇ. DR. NURETTİN GÜLAÇTI
---------------------	---

SAAT	ABD/ASD	BİLDİRİ SAHİBİ	BİLDİRİ BAŞLIĞI
------	---------	----------------	-----------------

16:30 - 17:30	SERAMİK VE CAM	ALİNA ÖZGÜR İNAL SERT	TÜRK KÜLTÜRÜNDE KANATLI HAYVAN FİGÜRLERİ VE SERAMİK SANATINDA UYGULAMALAR
	SERAMİK VE CAM	BÜLENT TÜFEKÇİ	GÜZEL SANATLAR FAKÜLTELERİNDE ALÇI KALIP DERSİ KAPSAMINDA VERİLEN EĞİTİM İLE (KDPÜ GSF ÖRNEĞİ) FABRİKALARDA (GÜRAL PORSELEN) KALIPLAMA TEKNİKLERİ ARASINDAKİ YETERLİLİKLER / YETERSİZLİKLERİN ARAŞTIRILMASI
	BİRLEŞİK SANATLAR	ESRA KORUCAN İSSİ	GÜZEL SANATLAR ALANINDA DİSİPLİNLER ARASI ETKİLEŞİM ÖRNEĞİ OLARAK SERAMİK VE RESİM SANATINDAKİ BENZERLİĞİN İNCELENMESİ
	SERAMİK VE CAM	ZELİHA YILMAZ	SELÇUKLU DÖNEMİ YILDIZ SEMBOLLERİNİN ARAŞTIRILMASI İLE HALKA AÇIK ALANLARDA MODERN TARZDA DUVAR PANOSU OLARAK UYGULAMA ÖRNEKLERİ

TÜRK KÜLTÜRÜNDE KANATLI HAYVAN FİGÜRLERİ VE SERAMİK SANATINDA UYGULAMALAR

Alina Öznur İNAL SERT, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Seramik ve Cam Anasanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
o.oznur.sert@hotmail.com

ÖZET

Kanatlı hayvan figürleri Türk kültür ve mitolojisinin önemli olgularındandır. Günümüzden 3000 yıl ve daha öncede varlıkları kabul gören Proto Türklerden günümüze Türklerin siyasi, sosyal ve kültürel hayatlarında bu motiflerin büyük öneme sahip olduğu görülmektedir. Eski Türk oluşumlarında kanatlı hayvan karakterleri farklı nitelik ve sıfatlar ile karşımıza çıkmaktadır. Eski Türk topluluklarının sosyokültürel yaşamlarını konu edinen mitolojilerinde bu motifler sıklıkla yer almaktadır. Kanatlı hayvan figürlerine birçok tarihi yazılı ve görsel buluntularda rastlanmaktadır.

Bu çalışma Türk Kültüründe, kanatlı hayvan figürlerine bakış açısının irdelenmesi ve seramik sanatı alanında uygulanmış örnek uygulamaları olmaması nedeniyle özgündür. Bu çalışmada Türk kültürüne ait bilinen kanatlı hayvan öğelerinin motifleri üzerinde durularak ayrıntılı olarak incelenmesi ve figürlerin seramik sanatı ile deneysel uygulamaları yapılarak veri oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda kanatlı hayvan figürleri incelenerek figürler hakkında ve seramik bünyelere uygulanması süreci ile ilgili bilgi verilmiştir. Çalışma literatür taraması sonucu elde edilen veriler ve seramik bünyelerde yapılan 3 adet deneysel çalışma ile sınırlıdır. Literatür taraması ile elde edilen veriler tekrar yorumlanarak yeni tasarımlar elde edilmiş ve çeşitli seramik formlara uyarlanmıştır. Araştırmadan ve uygulamadan elde edilen verilerden sonuçlar çıkartılarak konu tartışılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kanatlı Hayvan, Seramik, Eski Türk kültürü, Türk mitolojisi, Deneysel Uygulama.

1. GİRİŞ

En eski topluluklardan biri olan Türkler 4000 yıllık mazileri boyunca Asya, Avrupa ve Afrika kıtasında yaşamış büyük bir millettir (Kafesoğlu, 1998: 40). Orta Asya'da "bozkırlarda yaşayan eski Türkler, boy sistemi üzerine kurulu sosyal yaşam, yaylaklar ve kışlaklar arasında dengeye oturmuş konar-göçer bir hayat tarzını benimsemişlerdir" (Taşağıl, 2018: 9). Proto-Türkler buldukları dönemin yaşam koşullarından dolayı korunma içgüdüleri ile hareket edip benimsedikleri bozkır kültüründen dolayı pastoral bir yaşam sürmüşlerdir. Avcılık, Hayvancılık, dericilik, madencilik, dokumacılık gibi sosyal yaşam ve kültür öğelerini de günümüze değin taşımışlardır. Proto-Türk ve Türk kültürüne ait olan kurganlardan çıkarılan küçük hayvan heykelleri ile çeşitli hayvan tasvirleri Türk kültürünün önemli bir tarzı olan "Hayvan Üslubunun başlangıcı olarak düşünülmektedir. İlk olarak Karasuk, Tagar ve Mayemir kültürlerinde başlayıp, Güney Rusya, Pazırık, Ordos, Luristan bölgelerinde genişler ve buradan Hunlarla Orta Asya'ya, İskitlerle Pontik bozkırlarına, Avarlarla Macaristan'a kadar yayılır (Bilici, K. (1983). Anadolu Tas Tezyinatında Hayvan Üslubu (Erken Devir Örnekleri Üzerine Bir Deneme). Sanat Tarihi Dergisi, 2 (2). İlk örneklerinde herhangi bir sanat üslubundan bahsedilmese de ilerleyen dönemlerde sanatsal olarak büyük gelişme göstermişlerdir. Doğa dini olarak da adlandırılan Şamanizm eski Türklerin inanç sisteminin yanı sıra yaşam felsefelerini de oluşturmaktadır. Şamanlar, doğada bulunan birçok hayvan da dâhil olmak üzere sıklıkla kanatlı hayvan betimlerini kullanarak dini ritüellerini gerçekleştirmişlerdir. Türklerin zaman ile kabul ettikleri dinler Manihaizm, Budizm, Hristiyanlık, Musevilik ve İslam'dır.

Yine de şaman öğretileri Türk şuurundan ve Türk kültüründen atılamamıştır (Bayat, 2006: 21). Buna rağmen tam olarak şamanlık, eski Türk dini olarak kabul edilemez. Çin vakanüstleri tarafından Hunlar'da tespit edilen, Gök Tanrı, Güneş, Ay, Yer-Su, Atalar ve Ölüler Kültü, Türk kavimlerin de mutelif kültürlerin tesiri altında kalsalar da, son devire kadar devam ettirilen kültürlerdir (İnan, 1976: 1). Gardner'a göre mitoloji, tabiat varlıkları ile olaylarına, kişilik verme sureti ile anlatma şeklidir. Efsaneleri inceleyen ilim koluna mitoloji denmiştir (Ögel, 2014: önsöz). Eski Türk kültür tarihine bu bağlamda baktığımızda kanatlı hayvan figürleri büyük yere ve öneme sahiptir. Türklerin inanç sisteminden kaynaklı ve doğa ile etkileşimlerinden ötürü kutsal saydıkları hayvanların başında, kanatlı hayvanlar ve kanat tasviri ekleyerek yücelttiği hayvanlar gelmiştir. Bu etkileşimden ötürü de mitolojilerinde kanatlı hayvanlar farklı karakter ve sıfatlar ile karşımıza çıkmaktadır.

İnsanlığın gelişim sürecinde ehliştirdikleri hayvanların önemi büyüktür. Özellikle yerleşik hayata geçme sürecinde besin kaynağı olmalarının yanında göçebe hayat tarzını benimseyen topluluklarda gündelik yaşamlarının da vazgeçilmez ortağı olmuşlardır. Eski Türklerin doğa ile etkileşimlerinden ötürü sosyal hayatlarında önemli yere sahip olan kanatlı hayvanlar kültürel hayatlarında da önemini koruyarak kutsal sayılmışlardır.

2. Çalışmanın Önemi

Türk kültüründe sıklıkla kullanılan ve verdikleri önemden dolayı şekillendiği düşünülen "kanatlı hayvan" figürlerine yükledikleri anlam, sıfatlar incelenmiştir. Bu incelemede Proto-Türklerden başlayarak günümüze kadar gelen süreçteki karakterler ele alınmıştır. Kanatlı hayvan figürlerinden seramik hammadde ile deneysel görsel ürünler uygulama yapılarak veri

oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda bu alanda çalışanlara yarar sağlayacağı ve daha önce bu konuda seramik sanatında yeni tasarımlara rastlanmaması sebebiyle özgündür.

3. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmanın içeriğini eski Türkler ile ilgili araştırma yapmış tarihçilerin verileri oluşturmaktadır. Çalışma tarama modeline dayalı betimsel bir araştırmadır. Çalışma kapsamında kaynaklar taranmış, literatür taraması sonucu çalışmayı oluşturacak veriler elde edilmiştir. Veriler uygun başlıklar altında düzenli bir biçimde verilmiş bu verilerden yola çıkılarak 3 adet görsel oluşturulup seramik sanatında uygulaması yapılmıştır.

4. Çalışmanın Bulguları

4.1. Eski Türkler ve Yaşam

Proto-Türkler Minusinsk bölgesindeki Afanasyevo kültürü (M.Ö. 2500-1700) ile bilhassa aynı bölgedeki Andronova kültürü (M.Ö. 100-1200) 'nın temsilcileri olup etraftaki dolikosefal mongoloidlerden ve keza dolikosefal Akdeniz tipinden farklı bulunan 'brakisefal savaşçı beyaz ırk' Türk soyunun proto-tipi idi ve Taş Devrinin ilk çağlarından beri Altaylar Sayan dağlarının güney-batı bölgesinde (Minusinsk- Tuva -Abakan bozkırları) yaşamakta idi (Kafesoğlu, İ. (2005). Türk milli kültürü. Ötüken Neşriyat AŞ.) Daha sonra Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına da yayılmışlardır. Bu bölgeler Proto-Türklerin yaşam merkezleri olarak bilinmektedir ve brakisefal savaşçı beyaz ırk olarak tanımlanmaktadır.

Orta ve İç Asya'da proto-Türklerin varolduğu bu devirlerde zamanla hayvanları tasvir etmenin yaygınlaşmaya başladığını ve Hayvan Üslubu'nu doğuracak bir üslup birliğine doğru gidildiğini görüyoruz. Göçebe toplumun yaşam şekline doğan üslup İslamiyet öncesi ve sonrasında Orta Asya'dan Anadolu Selçuklu Döneminin sonuna kadar kullanılmış, Anadolu Beylikleri Döneminde azalarak günümüze kadar etkileri sürmüştür.

İnsanların, gücünden dolayı hayvanlara saygı duyması ve onların kalıntılarını kötü ruhlara karşı kullanmaları sanatta Hayvan üslubunun doğuşunu etkileyen en önemli hususlardan birisidir (Carter, 1957: 11). Bozkır dini olarak adlandırılan Şamanizm Hayvan Üslubuyla yakından ilişkilendirilmektedir. Bu hayvan tasvirleri proto-Türklerin yaradılış ve dinsel düşüncelerine dayandırılmaktadır. Hayvan şekline bürünme ve biçim değiştirme düşmanı simgeleyen sembollerle mücadeleler. Orta Asya Şamanist ritüellerinde ve eski metinlerinde yer almaktadır. Neredeyse bütün insanlığın beslendiği topraklar olan İç Asya, birçok Türk boyuna yurt olmuştur. Bu topraklar asırlar süren sözlü kültür geleneğinde menşe efsanelerinin de yatağı olmuştur ve en zengin varyantlar bu topraklarda filizlenmiş yeşermiş ve yayılarak dünya mitolojilerini etkilemiştir (Yonar, 2015: 101). Türk mitolojisindeki karakterleri algılayabilmemiz için dönemin egemen inanç sistemini anlamak gerekir. Kutsal ruh kavramı Türk inanç sisteminde vazgeçilmez bir unsurdur. Teorinin sınırları dahilinde gökte, yeryüzünde ve yeraltında bulunan Kutsal Ruh, tanrının yeryüzünü ve ilk yaratmayı gerçekleştirdikten sonra göğe çekilirken, yerine bazı kutsal ruhları bırakmasının bir izdüşümü olarak varlık gösterir (Yonar, 2015: 101-102).

Tanrının gökyüzünde olma fikri Türkler tarafından her zaman kabul görmüş bir olgudur. Bu yüzden kutsal olan birçok şey ile gökyüzü arasında bir bağ kurmuşlardır. Hep bir ulaşma çabası içinde etraflarında olup biteni anlamlandırıp, semboller dili ile de aktarımını gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

4.2. Türk Mitolojisi ve Kanatlı Hayvan Figürleri

Mitoloji, ilkel veya arkaik ilmi düşüncelerin ilk denemelerini, sözlü kültür dahilinde bile olsa kuşaktan kuşağa aktarmağa çalıştığından ilk bilimdir, kozmik bilgilerin sembolleşmiş kaynağıdır (Bayat, 2010: 15-16). Eski Türk halklarının mitolojisinin de kanatlı hayvan figürlerini bu bağlamda incelersek öncelikle evrenin var oluşu ile ilgili mitlerle başlamak doğru olacaktır. Türk mitolojisinde geçen Gök yüzü, uçmak ve kanat olgularının açıklanması konuyu doğru bir biçimde ele almamızı kolaylaştıracaktır.

“İlk Türklerde ölüm ile ilgili en önemli kavramlardan biri olan Uçmağ, Türk ve Altay mitolojilerinde “Cennet” manasındadır. Mitolojiye göre iyi niyetli insanların ödüllendirileceği yerdir. İnanişâ göre uçmağ sayısız güzellik ve bolluklarla doludur. Işığın diyarı olarak da kabul edilir. Kelime ve kavram kökeni olarak ruhun bedenden ayrılıp yükseldiği sırada uçan bir kuş gibi görüldüğü yöndeki inanişlar yer alır. Ölmek anlamına gelen “uçabarmak” kelimesi de bu inanişâ dayanır. Özellikle Türk kültüründe uçmağ kelimesi cennet kelimesinin yerine çokça kullanılmış, hatta Yunus Emre'nin şiirlerinde bile sık sık yer edinmiştir” (İkiz, Nisan 2019).

Diğer dünya mitolojileri bakımından farklılıklar gösteren Türk mitolojisini ve günümüze değin taşınan semboller dilini anlamlandırmak oldukça güç bir iştir. Bu yüzden günümüze kadar gelen önemli iki figür üzerinde durmak doğru olacaktır.

4.3. Tulpar

Türk mitolojisinde atlar, kahramanlar gibi olağan üstü özelliklere sahiptirler. İnsan dilinden anlayıp insanlar gibi konuşabilir, sahiplerini tehlike ve ölümden koruyabilirlerdi. Tanrının, kahramana yardım için gönderdiğine inanılan, uçma yeteneğine sahip bu atlar çoğu zaman kanatlı tasvir edilir ve Tulpar adı ile bilinirlerdi.

Tulpar motifine Kuzey batı Türk lehçelerinin hemen hepsinde ve Uygurca'da rastlamak mümkündür. Tulpar adlı uçan at İdil-Ural'da Başkurtlar ve Kazan Tatarları arasın da, Orta Asya'da Kazaklar, Kırgızlar, Altaylar, Karakalpaklar, Kafkaslarda, Karaçay Malkarlılar ve Kumuklar arasında yaşayan en canlı destan, unsurudur (Takvul, 2007: 199).

“Başkurt kahramanlık destanı Ural Batır'da masalımsı kanatlı atlar Akbuzat ve Sarat, tanrılara has gökte yaşayanlar derecesinde idiler. Akbuzat Humay'ın atıdır. Humay gök imparatoru Samrav'ın, karısı Koyaş'tan (güneş'den) doğmuş olan kızıdır. Sarat, Samrav'ın Ay'dan doğmuş olan kızı Ayhılı'ya aittir. Ural-Batur ve Akbuzat rivayetlerinde dev at Akbuzat, kahramanların koruyucusu ve yer yüzündeki atların neslini devam ettiren aygır rolünde belirir. İlahi at Akbuzat kendi batırının (yani sahibi olan kahramanın) ölümünden sonra gökten iner ve bütün semavi atları beraberinde Urala getirir. O zaman Başkurtlarda onları orada ehlileştirir” (Seyidof, 1986: 125).

4.4. Kartal

En eski çağlardan beri çeşitli kuş adlarının, Türk düşünce ve yaşayışında şu veya bu ölçüde ve önemde yer etmiş pek çok varlığın ‘adı’ olduğu dikkati çekmektedir. Birçok Türk boyunun özel ve cins isimlerini kullanılmış tabiat unsurlarından biride kuşlar, özellikle yırtıcı kuşlardır (Ersoylu, 2015: 56).

“Türklerin milli simgelerinden olan kartal, eski Gök Tanrı dininde çok yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Yakutların inancında en yüksek ruhları taşıdığına inanılan bu hayvan, Gök Tanrı'nın timsali olarak ya da şaman ruhunu ifade etmek amacıyla Dünya ağacının tepesinde tasavvur ediliyordu. Hayvan-ata ya da yardımcı ruhlardan birini temsilen şaman elbisesi (manyak) üzerinde yer alıyordu. Önemli bir türeme simgesidir. Özellikle Göktürk ve Uygur devirlerinde kartal ve diğer yırtıcı kuşlar hükümdar ya da beylerin timsali, koruyucu ruhun ve adaletin simgesiydi. Güç ve kudreti ifade etmekteydi. Kartalın hükümdarlık, güç, kuvvetle ilgili simgesel anlamları İslamiyet'ten sonra da devam etmiş, hatta zaman zaman arma olarak da kullanılmıştır” (Çoruhlu, 2011: 166).

“Diğer Sibiryalı halklarında olduğu gibi Saha Türklerinde kuşlar arasında en saygı göreni kartaldır. Onu; Hotoy, Toyon Efendi olarak adlandırırlar. Şarkılarda onun güzelliği ve gücü övülür: çengel gagası, sivri tırnakları, geniş kanat açıklığı, küçük kuşları ürküten gözleri, gücü... Kartalı kuşların hamisi Hotoy- Ayu adlı göksel ilahın oğlu sayarlar; bazı efsanelere göre de bu ilahın yeryüzünde canlanmış şeklidir... Kuşların göçüyle ilgili ünlü bir masalda bütün kuş halkı üzerinde önder, efendi olarak kartalın seçildiği ve ona tam olarak itaat edildiği anlatılmaktadır” (Ergis, 1974: 145-146).

5. Kanatlı Hayvan Figürü ile İlgili Yapılan Seramik Çalışmalar

Yapılan araştırma kapsamındaki veriler değerlendirilmiş, buna bağlı olarak kanatlı at Tulpar'ın seramik hammadde kullanılarak yapılmasına yönelik aşamalı deneysel ve görsel üretimler ortaya çıkartılmıştır. Yapılan çalışmada aşamalar bu şekilde gerçekleştirilmiştir.

5.1. Tasarımın Esin Kaynağı

Başkurtların kahramanlık destanı Ural-Batır' da adı geçen, masalımsı tanrılara ait gökte yaşayan ilahi varlıklar derecesinde yeryüzündeki atların atası olarak bilinen Akbuzat ve Sarat sembolik olarak aktarılmıştır.

5.2. Tasarımlar

Fotoğraf 1

Fotoğraf 1

Fotoğraf 1

Photoshop programında yapılan tasarımlar. Birçok mitolojide de yer alan kanatlı at figürüne Türk kültür ve mitolojisine ait motifler eklenmiştir.

5.3. Bitmiş Tasarımlar

Fotoğraf 1

Fotoğraf 1

Fotoğraf 1

Sonuç

Eski Türklerde, bozkır kültürünün içerisinde de gelişen günlük yaşam ve inanışlarının bir parçası olan kanatlı hayvan figürleri günümüze değin kutsallığını, varlığını sürdürmüştür. Dünyayı algılama çabasındaki insanın, bilinç altındaki kozmik düşüncelerin somut simgelere dönüştürülmesiyle bu figürler ortaya çıkmıştır. Türklerin tüm kültür öğelerinin içerisinde de yer alan, 'uçmak' sözcüğünün karşılığının 'cennet' olduğunu düşünürsek kutsal oluş ve kutsala varış için kanat olgusundan daha uygun bir nitelik düşünülemez. Bu çalışmada Eski Türklerde, kanatlı hayvan betimlemeleri ve figürlerin varoluş sebepleri ile ilgili bilgi verilmiştir. Atölye çalışması olarak seramik görsel tablolar tasarlanıp uygulanmıştır. Seramik tasarım ve sonuç aşaması fotoğflanmıştır.

Kaynakça

- Bayat, F. (2006). *Ana hatlarıyla Türk Şamanlığı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Bayat, F. (2010). *Mitolojiye Giriş*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Bilici, K. (1983). Anadolu Tas Tezminatında Hayvan Uslubu (Erken Devir Örnekleri Üzerine Bir Deneme). *Sanat Tarihi Dergisi*, 2(2).
- Carter, D. C. (1957). *The Symbol of the Beast The Animal Style*. Art of Eurasia. New York: 11
- Çoruhlu, Y. (2011). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Ergis, G. U. (1974). *Oçerki Po Yakutskomu Folkloru*, Moskova.
- Ersoylu, H. (2015). *Türk Kültüründe Kuşlar*. İstanbul. Ötüken Neşriyat A.Ş.
- İkiz, B. (2019). <https://derstarih.com/author/kbi/>
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Devlet Kitapları Basımevi.
- Kafeoğlu, İ. (1998). https://www.academia.edu/4754932/Turk_Milli_Kulturu_-_Ibrahim_Kafesoğlu
- Kafesoğlu, İ. (2005). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat AŞ.
- Sagitov, M. M. (1986). *Başkurt Fklorunda Hayvanlara Tapınma*. Türk Dili Araştırma Yıllığı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1986: 125-126
- Takvul, U. (2007). Kafkas Nart Destanlarında At Figürü. *Modern Türklük Araştırma Dergisi*, 4, (3): 199.
- Taşığıl, A. (2018). *Bozkırın Kağanlıkları*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayıncılık.
- Yonar, G. (2015). *Yaradılış Mitolojileri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş..

GÜZEL SANATLAR FAKÜLTELERİNDE ALÇI KALIP DERSİ KAPSAMINDA VERİLEN EĞİTİM İLE (KDPÜ GSF ÖRNEĞİ) FABRİKALARDA (GÜRAL PORSELEN) KALIPLAMA TEKNİKLERİ ARASINDAKİ YETERLİLİKLER / YETERSİZLİKLERİN ARAŞTIRILMASI

Bülent TÜFEKÇİ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Seramik ve Cam Anasanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
ankacini@gmail.com

ÖZET

Seramik M.Ö. Onuncu ve dokuzuncu binlerde üretildiği saptanmıştır. Anadolu'da ise Hacılar, Çatalhöyük'te (M.Ö.6000) ve Mezopotamya olarak adlandırılan Dicle-Fırat nehirlerinin arasında kalan bölgede rastlanmıştır (Arcasoy, 1983,s.1). Yüz yıllar boyunca çömlekçilik zanaatı olarak kırmızı çamur bünye ile daha çok çanak-çömlek, kadeh, tabak, ibrik, testi ve matara gibi üretimler elle şekillendirilerek yapılmış, M.Ö.3000'lerde önceleri elle sonrasında ayakla çevrilen çömlekçi çarkının bulunması ile bir bakıma seramik zanaatında endüstrileşme devrinin de başlamış olduğu düşünüle bilinir. Seramik zanaatında endüstriyel anlamda ilk şekillendirme yöntemlerinden bir diğeri de, kutu formundaki tuğla kalıpları idi (Arcasoy, 1983, s.1). Günümüz dünyasına gelinceye kadar geçen süreçler içerisinde endüstrileşme noktasında sektörel gelişimler ile 18. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise bugünkü endüstriyellemenin ilk temelleri İngiltere'de atıldı. Daha sonra Kuzey Avrupa ve Kuzey Amerika'ya yayıldı. Bu devrim ilk olarak tekstil ve demir-çelik sektörlerinde başladı. İlk dönemlerde buhar gücüyle işleyen makine ve araçlar (tren, gemi, vs.) ortaya çıktı. Sanayi Devrimi, bazen "Teknoloji Devrimi" olarak adlandırılır ve 1860-1914 arasında kapsar. Başlangıcı, İngiliz mucit H. Bessemer'in icat ettiği ucuz çelik üretim yönteminin yaygınlaştığı 1860'a uzanır. İnsanların yaşam düzeyinin yüklemesiyle birlikte lüks tüketim de başlamış oldu. Bu süreçte endüstri ve akademik bilgi ve teknolojik gelişmelerin birbirleriyle birlikte gelişme göstermesi kaçınılmaz olmuştur. Bu doğrultu da Türkiye'de ilk olarak Sanayi-i Nefise Mektebi, güzel sanatlar alanında eğitim vermek üzere İstanbul'da 1 Ocak 1882'de kurulmuş bir yüksekokuldur. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk güzel sanatlar okulu olarak bilinmektedir. Bu araştırmada Güzel sanatlar fakülteleri, Seramik ve Cam Bölümü öğrencilerinin "Alçı kalıp şekillendirme" dersleri kapsamında aldıkları eğitim yeterliği ile seramik sektöründeki endüstriyel gelişimlerin uyumlarının araştırılması amaçlanmıştır. Evren olarak seramik sektörü ve Güzel sanatlar Fakülteleri ele alınsa da sınırlılık ve örneklem olarak, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik ve Cam Bölümü ile Güral Porselen Fabrikasında kullanılan kalıplama teknikleri arasındaki yeterlilik/yetersizliklerinin araştırılması ile sınırlandırılmıştır. Elde edilen verilerin akademisyenlerle paylaşılması ve ders müfredatlarındaki akreditasyonların içerik olarak geliştirilmesine katkı sağlaması bakımından da önemli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Endüstriyel Seramikler, Eğitim, Endüstriyel Kalıplama Teknikleri, Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümü, Güral Porselen

GİRİŞ

Alçı ile yapı arasındaki ilişki M.Ö. 9000 Yılı Öncesinden günümüze kadar gelmiştir. İnsan alçı ile bir kültür yaratmış, bunu da yaşadığı her mekâna uygulamış, yapı elemanları üretiminden sanat eserlerindeki dekoratif süslemelere kadar alçı ve alçı bazlı yapı elemanları pek çok alanda uygulama olanağı bulmuştur. Tarihsel olarak bakmak gerekirse; M.Ö. 9000 Çatalhöyük'te ilk kez kireçle karıştırılarak, M.Ö. 7000 Sümer ve Asur dönemlerinde kent içi yapılarda ve yollarda, M.Ö. 2800 Mısır'da firavun mezarlarında harç yapımında, Giza Piramit'inde üzeri renklendirilmiş iç duvar sıvası olarak, 18. yüzyıldan sonra dekoratif süsleme amaçlı olarak kullanılmıştır (Alçıbay, 2017).

Alçı, ansiklopedide, alçı taşının nispeten düşük sıcaklıkta pişirilip öğütülmesiyle elde edilen gereç ve bu gerecin su ile karıldıktan sonra katılaşması sonucunda oluşan madde olarak tarif edilmektedir. Kolay elde edilmesi ve çabuk katılaşması ile, yapı malzemesi olarak kullanımının yanında; cerrahide hareketi önlemek için gazlı bezle birlikte, seramik endüstrisinde kalıp malzemesi olarak, güzel sanatlarda ise kalıp çıkarmakta ve heykel yapımında kullanılmaktadır. Alçı, tarihin ilk çağlarından beri bilinmektedir ve iklimi kuru veya çok kuru olan Asur, Kalde Fenike ve Mısır gibi ülkelerde inşaat işleri için kullanılmıştır. Bu ülkelerde alçı, kireçten evvel bilinen bir bağlayıcı malzeme idi. Romalılar da az kullanmakla birlikte, alçıyı aynı derecede biliyorlardı; zira kireç ve puzzolanla daha yüksek dayanıma sahip bağlayıcıyı, bayındırlık işlerinde ve anıtsal yapılarda kullanmışlardır (Gürdal, 2010, s. 37)

Osmanlı döneminde yapılan araştırmalarda alçı kullanımı ile ilgili ilginç bilgilere rastlanılmıştır. Geçmişte Osmanlı Hamamlarında, alçının tavanda nemi dengelemek için kullanıldığı fark edilmiştir. Bunun dışında han ve kervansarayların mimarisinde, saray ve yalıların süslemesinde de alçı kullanılmıştır. Cumhuriyet döneminde Kayseri'de alçı üretmek için atölyeler açılmış ve çeşitli amaçlarla kullanımı artarak yaygınlaşmıştı (Çetin & Emel, 2019, s. 106)

1. Çalışmanın Önemi

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü alçı kalıp derslerinde verilen eğitimin, mezun olduktan sonra fabrika ortamına zemin hazırlayacak düzeyde olup olmadığı doğrultusunda araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü ve Güral Porselen model hane bölümü arasındaki farklılıklar hakkında çalışma yapan araştırmacılara kaynak teşkil edeceği düşünüldüğü ile bu konu hakkında daha önce yapılmış bir çalışma bulunmadığı için önemlidir.

2. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmanın materyali Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü özgün çalışmalardan ve Güral Porselen Model hane ünitesi oluşmaktadır. Çalışma kapsamında kaynaklar taramış, literatür taraması sonucu çalışmayı oluşturacak veriler elde edilmiştir. Bu kapsamda Güral Porselen Model hane Ünitesi ile Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü arasındaki farklılıklar incelemeye sonuçlar elde edilmiştir. Tüm veriler amaç doğrultusunda düzenli bir biçimde verilmiştir.

3. Çalışmanın Bulguları

3.1. Alçı Model ve Alçı Kalıp

Alçının kalıp yapımında kullanılması ile ilgili ilk tarihsel kayıt, 1545’ de Piccolpasso’ nun “Çömlekçi Sanatının Üç Kitabı” adlı eserinde ortaya konmuştur (Çam, 1996, Aktaran, İpekçi ve Aköz, 2010, s,251). Senyor Vannuccio Beringuccio’ nun “Pirotechnia” isimli 1540 yılında Venedik’te yayınlanmış kitabında çanların dökümü, iç mekanlara dekoratif dökümler ve heykeller ile ilgili olarak kalıp yapımı anlatılmaktadır (Frith, 1985, Aktaran, İpekçi ve Aköz, 2010, s,251). 1982 yılında Gazze Şeridi’nde yapılan arkeolojik kazıda, Şekil 1.1’ de görülen M.Ö. 1300’lere ait olduğu düşünülen pişmiş topraktan yapılmış birbiri ile özdeş iki kalıp parçası örneğine rastlanmıştır (Frith, 1985, Aktaran, İpekçi ve Aköz, 2010, s, 47-59). M.Ö. 5. yüzyılda kullanılmaya başlandığı sanılan alçı kalıplar, doğanın etkileri ve alçının su emme özelliğinden dolayı tamamen bozulmuştur (Çam, 1996, Aktaran, İpekçi ve Aköz, 2010, s, 47-59).

Resim 1. Pişmiş topraktan yapılmış birbiriyle özdeş iki kalıp parçası

Kaynak: (Frith, 1985, Aktaran, İpekçi ve Aköz, 2010, s, 47-59)

4. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi’nin Tarihçesi

Kütahya Dumlupınar Üniversitesinin çekirdeğini oluşturan Kütahya İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi, 12 Ekim 1974’te Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisine bağlı olarak, Kütahya Yönetim Bilimleri Yüksekokulu adıyla kuruldu. 4 Aralık 1974’te Kütahya Zafer Meydanı’nın yakınında olan ve bugün Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığına bağlı olan iki katlı binada eğitime başlayan yüksekokul, 15 Şubat 1979’da Akademi tarafından fakülteye yükseltilmiş ve Kütahya Yönetim Bilimleri Fakültesi adını almıştır. 20 Temmuz 1982’de 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurum, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesine bağlı Kütahya İdari Bilimler Yüksekokulu olarak düzenlendi. 1987 yılında yasayla Kütahya İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi adını aldı. 11 Temmuz 1992 tarihinde yasayla Anadolu Üniversitesinden ayrılarak adı ve bağlantısı değiştirilen Kütahya İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Kütahya Meslek Yüksekokuluna ek olarak, yeni kurulan Fen-Edebiyat Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Simav Teknik Eğitim Fakültesi, Bilecik İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Fen Bilimleri Enstitüsünü bünyesinde bulunduran Dumlupınar Üniversitesi kuruldu.

4.1. Güzel Sanatlar Atölyeleri

Güzel Sanatlar Fakültesi 1999 yılında kurulmuş, Seramik ve Cam Bölümü ise 2005 yılında kurulmuştur 2006 yılında öğrenci alımına başlamıştır. Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü Atölyeleri yüksek donanımlı uygulamalara uygun olarak tasarlanmıştır.

Resim 2. Temel Sanat Atölyesi

Kaynak: <http://gsf.dpu.edu.tr/tr/index/sayfa/958/atolyeler>

Resim 3. Seramik Tasarım Atölyesi

Kaynak: <http://gsf.dpu.edu.tr/tr/index/sayfa/958/atolyeler>

Seramik Temel Sanat Eğitimi ve tasarım dersleri Seramik Bölümünün Temel alan derslerindedir. İlk olarak verilen eğitim aşamasının ilk evresinde yer almaktadır. Tasarım dersleri öğrencilerin beceri ve yeteneklerinin ortaya çıkarıldığı derslerdendir.

Resim 4. Alçı Şekillendirme ve Model Kalıp Atölyesi

Kaynak: <http://gsf.dpu.edu.tr/tr/index/sayfa/958/atolyeler>

Resim 5. Alçı Torna Atölyesi

Kaynak: <http://gsf.dpu.edu.tr/tr/index/sayfa/958/atolyeler>

Seramik bölümünde temel sanat dersinde verilen eğitim alçı şekillendirme ve model kalıp yapımı aşamasında kullanılarak daha verimli çalışmalar ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Fakat eğitim aşamasında yetersiz model kalıp malzemeleri eksikliğinden yapılan ürünlerde ürün verimliliği yetersizdir. Bu aşamada öğretmenlerin ders işleme metotları araştırma sonucunda yetersiz ve güncel üretime yönelik olmadığından öğrenciler anlama ve uygulama aşamasında yeterli sonuç elde edilememektedir. Bunun yanı sıra alçı torna makinelerinin çoğu teknik açıdan yetersizdir.

Resim 6. Öğrenci Örneği

Kaynak: Bülent TÜFEKÇİ

Resim 7. Öğrenci Örneği

Kaynak: Bülent TÜFEKÇİ

Kütahya Dpü Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü endüstriyel derslerinde genellikle artistik ürünler çalışılmaktadır. Endüstriyel üretime yönelik çalışılmamaktadır. Ağırlıklı olarak sanatsal çalışmalar üzerine eğitim verilmektedir.

Resim 8. Öğrenci Örneği

Kaynak: Bülent TÜFEKÇİ

Resim 9. Öğrenci Örneği

Kaynak: Bülent TÜFEKÇİ

Şekil 9'da üretilen endüstriyel ürün kullanım amaçlı değil sanatsal amaçlı üretilmiştir. Üzerine siyah mat kurşunlu sır kullanılarak sade bir görünüm elde etmek istenilmiştir. Endüstriyel ürünlerde kullanıma yönelik Seramiklerde kurşunlu sır kullanımı uygun görülmemektedir.

5. Güral Porselen Tarihçesi

Güral Porselen geleneksel zanaat bilgisini ve estetik anlayışını çağdaş üretim teknikleriyle birleştirerek 1989'dan beri kusursuz porselenler üretmektedir. Bu nitelikli üretimi, yurt içinin yanı sıra 60 ayrı ülkeye 75.000 m²'si kapalı, toplamda 275.000 m²'lik bir alan üzerinde yapılmaktadır. Kusursuz porseleninin kalitesi, TSE ve ISO 9001 Kalite Güvence Standartı ile tescillenmiştir. Köklü kurum kültürü ve modern üretim tekniklerini aynı anda kullanarak sektörde özel bir yer edinmiştir. Özel formlar için robotik çözümler geliştiren Güral Porselen, bu üretim tekniğiyle hem kalitede hem de üretim kapasitesinde önemli artışlar kaydetmiştir.

Ar-Ge çalışmalarının yanı sıra çevreye hassasiyet'i yüksek bir marka olan Güral Porselen, üretim tesislerindeki fırınların birçoğunda ısı geri dönüşümü sağlamaktadır. Tesiste çevreye salınması engellenen ısı, tekrar fabrikada kullanılacak uygun bölümlere nakledilerek enerji tasarrufu ve karbon monoksit salınımında iyileştirme sağlanmıştır. Güral Porselen, yurt içinde zanaat kültürünü ve değerlerini yaşatırken dünyada da özellikle HoReCa (Otel / Restoran / Kafe kelimelerinin hece kısaltmasıdır) sektöründe ülkemizi temsil eden en önemli şirketlerden biridir.

5.1. Bir Porselenden Fazlası...

Zanaat, sanat, kalite ve başarının bulunduğu eşsiz marka: Güral Porselen 1989'dan beri kusursuz porselen üretmeye odaklanmışken, aklımızda hep daha iyiye ulaşmak konusunda sorular vardı. Bu soruların yanıtlarını bulduğumuz her anda başarıyla ödüllendirildik. Ülkemizin ve dünyanın en saygın porselen markalarından biri haline geldik. Ülkemiz topraklarının asırları aşan zanaat kültürü ve estetik mirasını yeni nesillere taşımak adına yeni bir porselen kültürü yarattık. Bu kültür, ilk günden beri hem ülkemize hem de çalışanlarımıza değer katıyor. Porselen kültürüne katkı yapabilmek adına, her geçen gün üretim tesislerimizde yeni Ar-Ge çalışmaları yapıyoruz. Zanaat ve sanatı bir araya getirdiğimiz, geçmişin ruhuna yaptığımız gelecek seçeneklerini, modern üretim teknikleriyle ve geleneksel el üretimi yöntemleriyle büyük bir özen içerisinde hazırlıyoruz. Bizim için porselen; anlatıldıkça var olan, ürettikçe büyüyen ve herkese yayılan bitmeyen bir başarı hikayesi gibidir (<https://www.guralporselen.com.tr/hakkimizda>, tarih yok)

5.2. Güral Porselen Atölyeleri

Resim 10. Güral Porselen Model Tasarım Bölümü

Kaynak: Bülent TÜFEKÇİ

Resim 11. Kalıp sırtma Masası

Kaynak: Bülent TÜFEKÇİ

Resim 11'de Bulunan Güral Porselen Model Tasarım Bölümünde tasarım, model, kalıp deneme aşamaları seri üretime uygunluk prototip tasarımlar yapılmaktadır. Her çalışana özel masalar mevcuttur. Ve işe başlayan yeni elamanlara bilgi desteği sağlayarak işlerini daha iyi yapmaları sağlanmaktadır. Resim 12'de Bulunan Kalıp Sırtma masası yatak kalıbının alt yüzeyini düzlemek için kullanılmaktadır.

Resim 12. Alçı Teknesi

Kaynak: Bülent TÜFEKÇİ

Resim 13. Alçı Karma Kutusu

Kaynak: Bülent TÜFEKÇİ

Resim 13 alçı teknesi olarak kullanılmaktadır. Bu tekne iki bölümden oluşmakta olup Sağ tarafında bulunan alçı model ve kalıp yapımında kullanılmasının sebebi işlemeye daha uygun olduğundandır. Sol tarafta bulunan bölümdeki alçı ise model kalıpların teksir kalıp yapımında kullanılmaktadır.

5.3 Fabrika Ortamında Alçı Kalıp Çoğaltma Ünitesi

Resim 14. Güral Porselen Alçı Kalıp Çoğaltma Ünite

Kaynak: Bülent TÜFEKÇİ

Resim 15. Güral Porselen Alçı Kalıp Çoğaltma Ünite

Kaynak: Bülent TÜFEKÇİ

Resim 14'de seri üretime uygun fincan kalıpları çoğaltılmaktadır. 15 de döküm kalıpları çoğaltılmaktadır.

Resim 16. Güral Porselen Fincan Torna nitesi

Kaynak: Bülent TFEKI

Resim 14'de çoğaltılan alçı fincan kalıpları resim 16'daki görülen otomatik makinaya takılarak seri fincan üretimi yapılmaktadır.

SONUÇ

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik ve Bölümü ve Gral Porselen Fabrikası Arasındaki Kalıplama Teknikleri Arasındaki Yeterlilikler / Yetersizliklerin araştırılması sonucunda; Seramik ve Cam Bölümü, Alçı Şekillendirme dersleri kapsamında verilen derslerin, Fabrika ortamına göre kullanılan teknik malzemelerinin, verilmekte olan endüstriyel eğitimin, yapılan tasarımların seri üretime uygun olmadığı yapılan araştırmalar sonucunda elde edilmiştir.

KAYNAKÇA

Alıbay. (2017). Alçı Hakkında Bilgi ve Tarihçesi. <http://www.alcibay.com/tr/kurumsal/al-ci-hakkında-bilgi-ve-tarihcesi-7> adresinden alındı

etin, H., & Emel, B. Y. (2019). Tıp Tarihinde Tedavi Yöntemi Olarak Kullanılan Alçı: Doğada Hazırlanan Ev Yapımı Alçı. *Lokman Hekim Dergisi*, 9(3), 105-114.

Gürdal, E. (2010). Bir Yapı Malzemesi Olarak Alçı. *Restorasyon ve Konservasyon alışmaları Dergisi*(4), 37 - 43.

<https://www.guralporselen.com.tr/hakkimizda>. (tarih yok).

Rektörlük. (2019). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.

GÜZEL SANATLAR ALANINDA DİSİPLİNLER ARASI ETKİLEŞİM ÖRNEĞİ OLARAK SERAMİK VE RESİM SANATINDAKİ BENZERLİĞİN İNCELENMESİ

Esra KOKURCAN İSSİ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Birleşik Sanatlar Anasanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
kokurcanesra@gmail.com

ÖZET

Seramik sanatı geleneksel özellikleri içinde barındıran çağdaş bir anlayış içerisindedir. Seramik sanatçılarının eserleri incelendiğinde her dönem farklı disiplinlerle iletişim içinde olduğu görülmektedir. Seramik sanatında kullanılan dekorlama ve boyama teknikleri açısından resim sanatı ile benzerlik göstermektedir. Seramik sanatının resim sanatı ile iletişimini destekleyen çeşitli resim ve seramik sanatçılarının eserleri karşılaştırılarak incelenmiştir. Geçmişten günümüze kadar süre gelen disiplinler arası iletişim birçok sanatçının eserlerine hayat vermiştir. İlerleyen dönemlerde de disiplinler arası iletişimin güçlü bir biçimde kurulacağı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seramik, Resim, Sanat, Karşılaştırma, Teknik.

1.GİRİŞ

Geçmişten bugüne kadar gelen ve geleceğe de hitap eden ifade sanatı hikâyeleri biçimlendiren ve biçimleri ifade eden sanata denir. Her toplumun, her kültürün kendine özgü sanat anlayışı ve ifade dili vardır. Bunlar sözlü, yazılı ya da görsel sanatlar olarak gruplandırılmaktadır. Görsel sanatların içinde ise resim, seramik, heykel, içmimarlık, mimarlık, fotoğraf, film, çizgi film, grafik gibi ifade alanları vardır. Görsel sanatlar sadece göze değil çizgi film ve film ile aslında kulağa da hitap eder.

2.1. Resim Sanatı ve Tarihçesi

Resim renk, çizgi, doku ya da yardımcı malzeme kullanılarak düşüncelerin iki boyutlu ifade edilmesidir. Farklı şekillerde de tanım yapılır. Işık-gölge oyunudur. Hayal dünyasının somut şekilde ifadesidir. Somut-soyut objelerin, hikâyelerin, gerçek olayların ya da duygu ve düşüncelerin estetik kaygı duyularak veya tarihe ışık tutmak amacı taşıyarak kalem, kâğıt, boya, tuval ve duvar gibi yardımcı malzemeler kullanılarak ifade edilmesidir. Uygarlık düzeyi yükseldikçe, toplum örgütlenmesi değişir, sanatın türleri artar, sanat alanında yeni düzenlemeler, biçim ve renkler benimsenir, yenilikler yaygınlaşır ve süreklilik kazanır. Tarihte ilk resimler yaşadıkları çağın toplumsal, kültürel, ekonomik ve sosyal yaşantılarını sanatsal kaygılar güdülmeden sadece haberleşme ihtiyacını karşılamak için ya da olan bir olayı anlatmak için yapılmıştır. İlk örnekleri Chauvet Mağarasında 2016 senesinde yapılan karbon testleri sayesinde görülmüştür. Bunlar 32.000 ve 26.000 yıl öncesine ait mağara duvarlarına kömür ile çizilmiş iki resimdir.

Ortaçağ Avrupası'nda ifadelerin şekillenmesinde temel olan unsur devlet dini olan Hıristiyanlıktır. Hıristiyanlık anlayışında her şey tanrının eseridir ve bundan dolayı dağ, taş, bitki, hayvan, gibi canlı cansız bütün varlıkların anlamı oldukça büyüktür. Bundan dolayı resimlerde kullanılan renkler anlam yüklüdür. Kiliseleri süsleyen resimlerin konuları daha çok hikâyelerini herkesin bildiği düşünülen Yahya Peygamber'in hayatı, İsa Peygamber'in hayatı, Meryem Ana'nın hayatı gibi kutsal kitaplardan alınma hikâyeler olarak belirlenmiştir. Bu hikâyelerin yanında portre, güncel konular ve mitolojik hikâyeler de resimde konu olmaya başlamıştır. Resimlerde kullanılan figürler ayrıntudan arındırılmıştır.

14.yüzyıl sanatçılarının oldukça zarif ve ayrıntulara özen göstererek eserlerini ürettikleri gözlemlenmiştir. En belirgin örneği Kraliçe Mary'nin Mezmurlar Kitabı olarak bilinen resimli el yazması eserinde görülmektedir. Konu olarak her ayın içinde yürütülen faaliyetler (ekim-biçim gibi) takvim yaprağı şeklinde ele alınmıştır. Resmin konusu mayıs ayında avlanmak için ormana giden topluluktan oluşmaktadır. Berry Dükü için sipariş üzerine resmedilmiştir. (Resim 1).

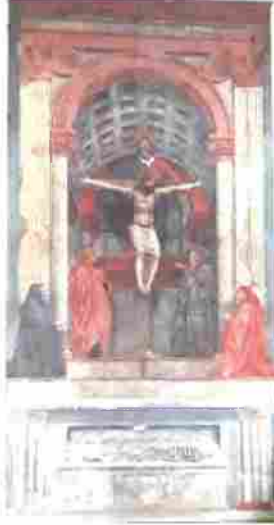

Resim 1. Paul ve Jean Limbourg, Mayıs,1410,

Kaynak: E.H.Gombrich, Sanatın Öyküsü, Remzi Kitap Evi, 1997,219

15.yy da sanatçılar perspektifi resimlerinde ilk defa kullanmaya başlamışlardır. En iyi örneği Masaccio'nun "Kutsal Üçlü" adlı resminde görülmektedir. Resimde 14.yy'ın aksine büyük ağır figürler, katı ve köşeli biçimler kullanmışlardır (Resim 2).

Resim 2. Masaccio, Kutsal Üçlü, Meryem, İncilci, Aziz Yahya ve Bağışçılar,1428, 667x317cm

Kaynak: E.H.Gombrich, Sanatın Öyküsü, Remzi Kitap Evi, 1997,228

16.yy'da sanatçıların perspektif kurallarını öğrenmek için matematiğe, insan vücudunun yapısını öğrenmek için anatomiye yönelmeleri ile büyük buluşlar yapılmaya başlanmıştır. Bu buluşların sonunda sanatçıların ufku genişlemiştir. Buluşlar döneminin en belirgin örneği Leonardo da Vinci'nin anatomi çalışmalarını yaptığı eskizlerinde görülmektedir (Resim 3)

Resim 3. Leonardo da Vinci, Anatomi Çalışmaları, 1510, 26x19.6cm

Kaynak: E.H.Gombrich, Sanatın Öyküsü, Remzi Kitap Evi, 1997,294

17.yy'da Janr resimleri yapılmıştır (Resim 4). Janr resmi (genre); tür resmi; Avrupa resim sanatında günlük yaşamı, ev yaşamını, festival, düğün gibi konuları betimleyen yapıtlardır. Daha çok 17. yy Hollanda resminde karşımıza çıkar. Din dışı resim temalarının başında gelir.

Resim 4. . Peter Bruegel, Köy Düğünü, 1568, 114x164cm, Ahşap Üstüne Yağlı Boya

Kaynak: E.H.Gombrich, Sanatın Öyküsü, Remzi Kitap Evi, 1997,428

Gustave Courbet kendisini seyyah bir ressam olarak arkadaşlarıyla kırdan sohbet ederken resmetmiştir. Gayet günlük ve sıradan bir resim gibi görülse de aslında kıyafetleri ile alışkanlıklara karşı bir başkaldırı, burjuvayı şaşırıtma isteği taşımıştır (Resim 5). *Bir mektubunda bu resim için İlkelerimden kıl payı olsun sapmadan, vicdanıma bir an olsun yalan söylemeden, yalnızca kendi sanatımla yaşamımı kazanacağımı umut ediyorum demiştir. Asıl amacı sanatçıların içlerinden geleni olduğu gibi ifade etmeleridir.*

Resim 5. . Gustave Courbert, Günaydın Bay Courbert, 1854, 129X149cm,
Tuval Üstüne Yağlı Boya

Kaynak: E.H.Gombrich, Sanatın Öyküsü, Remzi Kitap Evi, 1997,333

18.yy'da sanatçıların büyük şatoların, katedrallerin ve toplantı salonlarının duvarlarını süslemek için resimler, freskler yapmış oldukları gözlenmektedir. En güzel örneği Giovanni Battista Tiepolo'nun Venedik'te ki bir saraya yapmış olduğu resimlerde gözlemlenmektedir. (Resim 6).

Resim 6. Giovanni Battista Tiepolo, Kleopatra'nın Ziyafeti, 1750, Fresko

Kaynak: E.H.Gombrich, Sanatın Öyküsü, Remzi Kitap Evi, 1997,444

19.yy'da Fransız İhtilali ile sanatçıların çalışma koşulları tamamen değişime uğramıştır. Sanayi devrimi büyük zanaatkarların azalmasına, atölyelerin kapanmasına sebep olmuştur. El işçiliğinin yerini makineler almıştır. Resim ve heykel sanatçıları diğer sanat kollarına göre daha az etkilendirilmiştir. Her zaman için yapılacak sunak resimleri ve portreler olmuştur. Bunun bir örneğini Dante Gabriel Rossetti'nin "Meryem'e Müjde" çalışmasında gözlemlenmektedir (Resim 7).

Resim 7. Dante Gabriel Rossetti, Meryem'e Müjde, 1850, 72.6x41.9 cm Ahşaba Yapıştırılmış Tuval Üstüne Yağlı Boya.

Kaynak: E.H.Gombrich, Sanatın Öyküsü, Remzi Kitap Evi, 1997,333

20.yy'a kadar Batı sanatında hikâyeler, mitoloji ve efsaneler herkesin bildiği düşünülerek anlatılmıştır.

Resimsel ifade yöntemleri zamana mekâna ve ihtiyaca göre şekillenir. Bunlar anlık duygusal yansımalar olarak tek bir karede anlatılabilir ya da birbirinden bağımsız hikâyeler tek bir karede anlatılabilir. Tek kare içinde yalın anlatımlar her dönem biçimlendirilerek kullanılmıştır. Biçim ise ifadenin temeli olan algı- yansıma- gerçeklik duygusundan oluşur.

Döneme ve sanat dalına göre değişiklik gösteren üslup anlayışı da önemlidir. Resim ve seramik ana sanat dallarının sanatçıların üslup farklılıkları oldukça belirgin olacaktır.

Üslup kavramını derinlemesine ele almak resimsel ifadelerin doğru anlaşılmasında kolaylık sağlayacaktır. Bugün Türkçede, üslup dendiğinde, çağrışım yoluyla; yöntem, tarz, şive, selika, eda, dil, kalem, ifade, fikir, zevk gibi, bir dizi kelime, terim ve kavram akla gelmektedir. Üslup terimi, eski sözlüklerimizde, tahrir ve tarz-i ifade olarak geçmekte ve dahi, üslup-i âli (yüksek üslup) ve üslup-i sade (basit üslup) gibi açıklayıcı tamlamalar kullanılmaktadır (Mülayim,1994,100).

Tarihi süreç incelendiğinde görülmektedir ki, sanatsal gelişim, insanın teknik becerileri ve buluşları ile doğru orantılıdır. (peramuzesi.org.tr) Dolayısıyla günümüzdeki sanatsal yapı da, içinde yaşanılan ortamın sosyal, ekonomik, teknolojik ve endüstriyel şartlarına yansımasıdır (Cebraioğlu,2011,4). Var olandan hareketle olabilecek olgu, olay ve düşüncelerin sonuçlarını tahmin ederek soyut düşünme biçimi olan ıraksak düşünce biçimi resimsel ifadelerde kullanılır.

2.2. Seramik Sanatı ve Tarihçesi

Organik olmayan yani inorganik malzemelerin bir araya gelerek oluşturduğu bileşimlerin, çeşitli yöntemler ile şekil verildikten sonra, sırlanarak veya sırlanmayarak sertleştirilip dayanıklılık kazanmasına varacak kadar pişirilmesi bilim ve teknolojisidir (Arcasoy, 1983,1).

Seramik toprağın ateş ile dansı olarak tanımlanmaktadır. Zira seramiğin keşfi de böyle başlamıştır. MÖ.10 000-9000’li yıllarda yaşayan bir topluluk el ile şekillendirilen toprak kaplarını yanan ateşin içine yerleştirmişlerdir. Ateş söndükten sonra toprağın eriyip ya da yanıp yok olmadığını gözlemlemişlerdir. Pişirilen kapların pişirilmeyen kaplara göre daha dayanıklı olduğu gözlemlemişlerdir. Zaman içinde ihtiyaçlarını karşılayacak toprak kaplar yapıp onları pişirmeyi öğrendikleri gözlemlenmiştir. Çeşitli bölgelerde yapılan kazılar sonucunda tabak, bardak, testi yaparak günlük hayatlarında kullandıkları belirlenmiştir. Tuğla yaparak barınma ve ısınma ihtiyaçlarını karşıladıkları gözlemlenmiştir. Mimarinin gelişiminde büyük paya sahip oldukları gözlemlenmektedir. Dini inanışlarına göre heykeller yapıp kültür aktarımı yaptıkları gözlemlenmektedir. Üretilen seramikler ihtiyaçtan fazla olunca etrafındaki diğer ihtiyaç sahipleri ile takas yapılmıştır. Yapılan takas ile ticaret geliştirilmiştir. Ekonomi yaratılmıştır.

Bulunan kültür evrelerinden ilk kültür evresi, M.Ö. 7000’lere tarihlenen Neolitik Dönem; ikinci kültür evresi, M.Ö. 5600-5400’e tarihlenen Geç Neolitik Dönem ve üçüncü kültür evresi M.Ö. 5400-4750 yılları arasına tarihlenen Erken Kalkolitik Dönem’dir (anadoluatlasi.com). Hacılar Ören yerinde en eski evreyi oluşturan Neolitik Dönem bilimsel çalışmalarla ortaya çıkarılmıştır (Resim 8). Bulunan seramik kaplar bu dönemi yansıtan örneklerdir (Resim 9) (Resim10) (Resim 11).

Resim 8. Burdur/ Hacılar Ören Yeri

Kaynak: <http://www.gundemturkiye.com/tarih/uygarlik-tarihi/tarih-oncesi-uygarliklar/kalkolitikcag/hacilar.html>

Resim 9. Hacılar Ören Yerinden çıkarılmış Neolitik Döneme ait çanak.

Kaynak: <http://www.gundemturkiye.com/tarih/uygarlik-tarihi/tarih-oncesi-uygarliklar/kalkolitikcag/hacilar.html>

Resim 10. Hacılar Ören Yerinden çıkarılmış Neolitik Döneme ait vazo.

Resim 11. Hacılar Ören Yerinden çıkarılmış Neolitik Döneme ait çanak.

Kaynak:<http://www.gundemturkiye.com/tarih/uygarlik-tarihi/tarih-onesiuygarliklar/kalkolitikcag/hacilar.html>

Günlük hayatta kullanılan seramiklerle dini törenler için yapılan seramik süslemelerinin farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Seramik yüzey üzerine yapılan dekor ve renk, dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Kültüre bağlı olarak çeşitlilik gösterir. İlkel seramikler olarak adlandırılan seramik eşyalarda bile dekor yapma yönteminin sıklıkla kullanıldığı fark edilmiştir. Seramik sanatının gelişiminde deneme yanılma yolu sıklıkla kullanılmıştır.

Plastik sanatlar grubu içinde ilk sırayı alan seramik sanatı genel olarak iki gruba ayrılır. Birincisi Endüstriyel seramikler, ikincisi ise serbest seramiklerdir. Endüstriyel seramikler kalıp kullanılarak aynı boyutta ve aynı renkte çok sayıda üretilen seramiklerdir. Endüstriyel seramiklere örnek olarak vitrifiye verilebilir. Serbest seramikler ise benzerinin üretilmesi kaygısı taşımadan farklı yöntemler kullanılarak yapılan seramiklerdir. Günümüz seramik kültürünün geliştiği sürecin büyük bir bölümüne egemen olan Geleneksel Türk seramiği kendine has tarzını belirlemiştir. (peramuzesi.org.tr) Cumhuriyet Türkiye'siyle beraber, Anadolu'da gelenekseli oluşturan yapı ve soyut-nesnel dengesi değişmiş, sonuçta yeni arayışlar başlamıştır. Bugün çağdaş Türk seramiğinin kendi anlatım tarzını bulma süreci yaşanmaktadır. (peramuzesi.org.tr) Çağdaş Türk seramiğinin anlatım dilinin oluşumunda geleneksele ait birikim göz ardı edilmemelidir. Çünkü yeniyi yaratmada gerekli ipuçları gelenekselde mevcuttur. (İnan, 2018,28)

Plastik sanatların ilerleyebilmesi için her şekilde malzeme ve yöntem kullanılmıştır. Kullanılan yöntem ve malzemeler disiplinlerarası iletişimi ve etkileşimi cazip hale getirmiştir. Bu cazibe birçok sanatçının her iki dalda da eserler üretmesini sağlamıştır. Picasso, Miro, Matisse, Dufy, Derain gibi ressamlar buna örnek olarak verilebilir. Her iki alanda eserler üreten Türk sanatçılar ise Ayşeğül Türedi Özen, Abidin Dino, Güngör Güner ve Canan Dizdar Terviel dir.

3. 20. Yüzyıl Seramik Ve Resim Sanatçıları

3.1. Pablo Ruiz Picasso

Pablo Ruiz Picasso, 1881 yılında İspanya da dünyaya gelmiştir. 91 yıl yaşamıştır. Pek çok eser yapmıştır ve hepsinden önemlisi kendi dehasını keşfederek tarzını yaratmıştır ve ustalığı dünya çapında kabul görmüştür. Yukarıda da belirtildiği gibi yaşamının büyük kısmını geçirdiği Mavi Dönem (Blue Period) olarak bilinen ilk dönem resimlerinde çoğunlukla yoksul insanları, yoksulluğu, keder içindeki palyaçoları kullanmıştır. Bu dönemi sadece resimlerinde değil seramik çalışmalarında da kullanmıştır. (Resim 12) Pablo Picasso seramik sanatıyla 1946

yılında Madoura çömlek atölyesinde tanışmıştır. İlk yaptığı çalışmanın fırından çıkmış halini görünce seramik sanatının bir yöntemi olduğunu fark etmiştir. Atölye sahipleri Georges ve Suzanne Ramié'e seramiğin püf noktalarını öğretebilecek bir eğitmen ile çalışmak istediğini belirtmiştir. Seramik ile tanıştığında 60 yaşında olan Picasso seramik şekillendirme yöntemlerini öğrendikten sonra o sene içinde 1000 çalışma yapmıştır. Çalışmaları küçük bir çocuğun çalışmalarını andırırsa da seramik yüzeyine çizdiği desenler anatomik kaygı taşımamaktadır (İnan,2018,14). Anlatmak istenilen duyguyu birkaç fırça darbesi ile izleyiciye ulaştırmıştır. Seramiği hayatının her yerinde şekillendiren sanatçının seramikleri ve resimleri arasında ortak imgeler kullandığı gözlemlenmiştir. *Diz Çökmüş Kadın* formunda izlendiği gibi Mavi dönemin seramik çalışmalarına da yansıdığı gözlenmektedir. (Resim 13)

Resim 12. Pablo Picasso, *Diz Çökmüş Kadın*,1903

Resim 13. Pablo Picasso, *Diz Çökmüş Kadın*,1906,12 cm x 7cm x 8cm

Kaynak: <http://www.antikalar.com/picasso>

Picasso'nun seramiklerinde kullandığı figürlerin çoğunu oluşturan kuşlar ve kadınlar figürlerini resimlerinde de kullandığı görülmektedir. Güvercin tutan çocuk resminde görülmekte olan iki elin güvercini kavrama biçimi ile seramik formdaki kuşu tutan iki el biçiminin aynı olduğu izlenmektedir (Resim14) (Resim15).

Resim 14. Pablo Picasso, *Kuş Tutan İki El*, 1961,20 cm x 10cm x15cm, Seramik Heykel

Resim 15. Pablo Picasso, *Güvercin Tutan Çocuk*, 1901, 73 x 54 cm, Tuval üzerine yağlıboya

Kaynak:<http://www.antikalar.com/picasso>

Pablo Picasso, "Paletli Otoportre" de kullandığı yüz ifadesini "Portre" adlı seramik formda da kullandığı görülmektedir (Resim16) (Resim17).

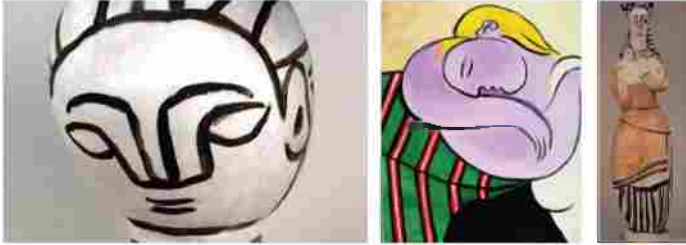

Resim 16. Pablo Picasso, Portre, 1961, 70cm x 30cm x 30cm, Seramik Heykel

Resim 17. Pablo Picasso, Paletli Otoportre, 1906, 92 x 73 cm, Tuval üzerine yağlıboya

Kaynak: <http://www.antikalar.com/picasso>

“Sarı Saçlı Kadın” portresinde kullanmış olduğu çizgi desenini “Çizgili Kadın” Seramik formunda etek olarak kullandığı izlenmektedir. Bir diğer çalışma olan seramik Heykel çalışmasında saç olarak kullandığı görülmektedir (Resim 18) (Resim 19) (Resim 20).

Resim 18. Pablo Picasso; Heykel, 1956, 35cm x7cm x10cm, Seramik Heykel

Resim 19. Pablo Picasso, Sarı Saçlı Kadın, 1931, 100 x 81 cm, Tuval üzerine yağlıboya.

Resim 20. Pablo Picasso, Çizgili kadın, 1961, Seramik Heykel

Kaynak: <http://www.antikalar.com/picasso>

“Ressam ve Modeli” isimli eserindeki kırmızı elbiseli kadın resminde görülen yeşil desenleri “Flütçü” çalışmasında kenar dekorları olarak kullandığı görülmektedir. Süslü Buluzlu Françoise adlı seramik vazoda kullandığı kadın dekorunun benzerini “Kırmızı Kadın” resminde de kullandığı görülmektedir. (Resim21) (Resim22) (Resim23)

Resim 21. Pablo Picasso, Ressam ve Modeli, 1963, 130 x 162 cm, Tuval üzerine yağlıboya.

Resim 22. Pablo Picasso, Süslü Buluzlu Françoise, 1947, 50cm x20 cmx22cm, seramik vazo

Resim 23. Pablo Picasso, Flütçü, 1947, 30cm x30cm, Seramik tabak

Kaynak: <http://www.antikalar.com/picasso>

Pablo Picasso, “Heykeltıraş” resminde heykeltıraşın yüzünün sol tarafını Diaulosm seramik tabağında da kullandığı görülmektedir (Resim24) (Resim 25) (Resim 26).

Resim 24. Pablo Picasso, Diaulosm,1947,30cm x20 cm, Seramik Tabak.

Resim 25. Pablo Picasso, Heykeltıraş, 1931, 128.5 x 96 cm, Kontrplak üzerine yağlıboya.

Resim 26. Pablo Picasso, Heykeltıraş, (Detay).

Kaynak: <http://www.antikalar.com/picasso>

Kaynak: <https://blog.peramuzesi.org.tr/sergiler/picassonun-seramikleri>

Picasso Paris'e taşınınca Paris'in toplumsal yapısını resmetmeye başlamıştır. Matisse ve Apollinaire ile burada tanışır. Pembe dönem olarak bilinen 1905-1906 yılları arasında resimlerinde pembe tonlarını fazla kullandığı için bu döneme adını vermiştir. “Avignonlu Kızlar (Les Femmes d'Alger (O. J. R.))” resmi ile kübik resimlerin yaratıcısı olmuştur. Pablo Picasso, Les Femmes d'Alger resmindeki kadın figürlerinin yüzleri ve yüzlerindeki belli belirsiz ifadeleri seneler sonra “Yan'ın siyah bandı” adlı seramik vazonun etrafını dekorlarken kullanmıştır (Resim 27) (Resim 28).

Resim 27. Pablo Picasso, Les Femmes d'Alger, 1907

Resim 28. Pablo Picasso, Yan'ın siyah bandı, 1963

Kaynak:<https://blog.peramuzesi.org.tr/sergiler/picassonun-seramikleri>

Kaynak: <http://www.antikalar.com/picasso>

3.2. Joan Miro

Joan Miro 1893'te Barselona'da dünyaya gelmiştir. İspanya'da, Barselona'da, Montroig'de ve Mayorka adasında çalışmıştır. Manzaralar, portreler ve renklerden etkilenerek resimler yapmıştır. Miro, 1950'lerde bir süre neredeyse yalnızca baskı-resim ve seramiğe odaklanmıştır. Seramik çalışmaları, Solomon R. Guggenheim Vakfı'nın Büyük Uluslararası Ödülünü almıştır. 1962'de Paris Ulusal Modern Sanat Müzesi'nde adına büyük bir retrospektif sergisi düzenlenmiştir.

Joan Miro “Grande Jarre” adlı seramik formun yüzeyini dekorlamak için kullandığı biçimlerin benzerini “Gök Mavisinin Altını” isimli resminde kullandığı gözlenmektedir.(Resim30) (Resim31).

Resim 30. Joan Miro, Gök Mavisinin Altını, 1967, 205 x 173,5 cm

Resim 31. Joan Miro, Grande Jarre,1962, Seramik vazo

Kaynak: <https://www.joan-miro.net/>

Miro “Josep Liorens Arrtigas” isimli çift taraflı seramik levha üstüne yapmış olduğu resimdeki kadın figürlerin baş biçimlerinin benzerini “The Birth of Day” adlı resmindeki figürde de kullandığı gözlenmektedir (Resim32) (Resim33)

Resim 32. Joan Miro, Josep Liorens Arrtigas, 1946, 19.5x25.5cm Çift Taraflı Seramik Levha

Resim 33. Joan Miró, The Birth of Day, 1968. 120 x 96 cm, Tuval üzerine yağlıboya.

Kaynak: <https://www.joan-miro.net/>

Miro “Kırlangıç ve Aşk” isimli tablosunda biçimlerini birbiri içinden geçirerek bölmüş ve farklı renklerde boyayarak eserini oluşturmuştur. “Artiges” adlı seramik vazoda da aynı yöntemi kullanarak vazoyu dekorelediği görülmektedir.(Resim34) .(Resim35)

Resim 34. Joan Miro, Kırlangıç ve Aşk, 1934, 199,3 x 247,6 cm, Tuval Üstüne Yağlı Boya

Resim 35. Joan Miro, Artiges, 1956, Seramik Vazo

Kaynak: <https://www.joan-miro.net/>

Miro'nun "Güneşin Önündeki Kadın" adlı resmindeki kadının ayakları ile Seramik vazunun üstünü süslemek için kullandığı figürün ayaklarının benzerlik gösterdiği gözlenmektedir. (Resim 37) (Resim 38) Miro'nun resimlerine konu olan yıldız, kadın, kuş gibi imgeleri seramik eserlerine de konu ettiği gözlenmektedir.

Resim 37. Joan Miro, Güneşin Önündeki Kadın, 1950, 65 x 50 cm, Tuval üzerine yağlıboya
Resim 38. Joan Miro, Grand Vase, 1956,

Kaynak: <https://www.joan-miro.net/>

3.3. Henri Matisse

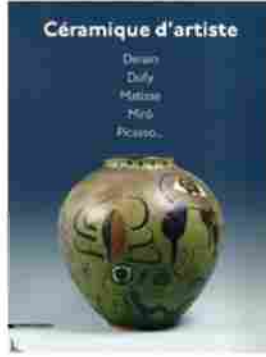
1869 yılında Fransa'da dünyaya gelmiştir. Resimle tanışması Saint-Quintin'e Couturier isimli bir ressamdan almaya başladığı derslerle olmuştur. Kendini ifade edebileceği bir akım arayışı içine girmiştir ve puantilizm akımından Signac ve Cross ile Saint – Tropez'de tanışmıştır. Karşıtlık duygusunu güçlendirecek basit tonlarla resimler yapmaya başlamıştır. İzleyicilerin yapılmış olan resimler karşısında verdikleri tepki sebebi ile yeni bir akım fovizm ortaya çıkmıştır. Bu yıllarda Matisse, avangart sanatın önderlerinden biri haline gelir. Yine bu çevrenin önemli bir ismi olan, kendinden 12 yaş küçük Pablo Picasso ile dostlukları ve rekabetleri ise yaşamları boyunca sürer.

Cezayir ve Fas'a yaptığı yolculuklar sırasında kültür etkileşimi yaşamıştır ve toplumsal, kültürel değeri olan seramik, halı, kilim gibi eşyaların resimlerinde oldukça kullanmıştır. "Bir tabloya bakarken onun neyi göstermek istediğini unutmak gerekir" diyen Matisse kendine özgü üslubunu 1903'te bulmuştur. (Altıntaş 2014,66). "Cezayirli Kız" adlı resminde figürün arkasında kullandığı ahşap oyma dekoru "Tete de Marguerite" adlı seramik tabağın kenarlarını dekorlarken kullandığı görülmektedir.

Resim 39. Matisse, Cezayirli Kız, 1907, Tuval üstüne Yağlı boya
Resim 40. Matisse, Tete de Marguerite, 1906, 12.4x12.4cm, Seramik Tabak

Kaynak: Osman Altıntaş, Matiss'in Eserlerinde Oryantalizm, İdil dergisi.com. 2014

Resim 41: Sergi afişi

4. Çağdaş Türk Seramik Sanatçıları

4.1. Abidin Dino

Türk ressam Abidin Dino 1913'te İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Çok renkli bir kişiliktir. Ressamdır, heykeltıraştır, seramikçidir, karikatürüsttür, şairdir, yazardır, editördür. Abidin Dino seramik dünyası ile Arif Dino ile birlikte Adana'da 1941 yılında tanışmıştır. Murat Usta adlı pek tanınmamış bir ustadan ders almıştır. Ateş ve toprağın dansından o kadar etkilenmiştir ki başına gelen hiçbir terslik onu yıldırnamamıştır. Abidin Dino aynı zamanda Çağdaş Türk Resim Sanatının değerli sanatçılarındandır. Resim ve seramik haricinde heykel, karikatür ve yazılı sanatla da ilgi eserler vermiştir.

1.Dünya savaşından sonra Paris'e yerleşmeye karar vermiştir. Maddi sıkıntıları olduğu için Picasso'nun atölyesinde bir süre çalışmıştır. Büyük sanatçıların yanlarında çalışma imkânı bulduğu için kendinin çok şanslı biri olduğunu söylemiştir. Chagall ile de çalışma fırsatı bulmuştur. Ömrü boyunca öfke, sevgi, hüznün gibi her bir duygunun resmini yapmıştır. Eserlerinde tumbul eller, küçük eller, narin eller, zarif eller, nasırlı eller gibi ele dair çeşitli duruşlar kullanmıştır. Perspektif duygusundan uzaklaşan eller daha çok parmakları iç içe geçmiş eller çalışmasına dönmüştür.(Resim41) (Resim42) (Resim43)

Resim 41. Abidin Dino, Mirta Morigi,1990,25x10cm Seramik Kap

Resim 42. Abidin Dino, Mirta Morigi, Piatte de Pompa,1990,52cm Seramik Tabak

Resim 43. Abidin Dino, Abidin Dino'nun eli,1920

Kaynak: Zeynep Avcı, A dan Z'ye Abidin Dino, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul,2007

4.2. Ayşegül Türedi Özen ve Seramik Eserleri

Ayşegül Türedi Özen 1961 Amasya’da dünyaya gelmiştir. Sanatçı çalışmalarına kadınları, balıkları, kuşları, bahar çiçeklerini, evleri, ağaçları konu yapmıştır. Eserlerini şekillendirirken fırça, puar, delici- kesici aletler, modelaj kalemleri ve pistole kullanmıştır. Çamurun kendine özgü olan dokusunu koruyarak çalışmayı tercih etmiştir. Çalışmalarında bu dokuyu daha etkili kılabilmek için ham çamur ile şekillendirme yöntemlerini kullanmıştır. Seramik form üzerine kazıma, delme, oyma yöntemlerini uygulamıştır. Bisküvi pişirimi yapılmış çalışmalarında sır altı dekorlama, boyama, sır üstü dekorlama yöntemlerini kullanmıştır. Yüksek sıcaklık gerektirmeyen boyalar ile sır üstü baskı yapmıştır. Boyama ve sırlama yaparken akıtma, püskürtme, daldırma ya da fırça ile boyama tekniklerini kullanmıştır. Örnek olarak “Kuşlar” serisinden çalışmaları gözlenmektedir.(Resin44) .(Resin45)

Resim 44. Ayşegül Türedi Özen, Kentsel Dönüşüm, 2013, , 36x17x14cm, Şamotlu Çamurla Şekillendirim

Resim 45. Ayşegül Türedi Özen, Zamanın İzinde, 2012, 23x25cm

Kaynak: <https://csmuze.anadolu.edu.tr/eser>

Resim 46. Ayşegül Türedi Özen, Dokumacı Kuşlar Serisi, Sırlı Seramik Plaka.

Kaynak: <https://csmuze.anadolu.edu.tr/eser>

4.3.Candan Dizdar Terviel ve Seramik Eserleri

Candan Dizdar Terviel 1960 yılında Ankara’da dünyaya gelmiştir. Seramik plakaları bir tuval yüzeyi gibi gören sanatçı eserlerini tuval üzerine çalışıyormuş gibi çalışmıştır. Çalışmaların bu teknikle yapmasının sebebi öğrencilik yıllarından beri resme olan ilgisidir ve sevmesidir. İki boyutta üç boyut arayışı bu çalışmalarına neden olmuştur. Yüksek lisans yaptığı dönemlerde seramik yüzey üzerine uyguladığı mayolika tekniği ile resimsel çalışmalarını üretmiştir. Sadece bu yöntemle yetinmeyip kavramsal imgeler oluşturmak istemiştir. Harfler serisini üretmiştir.

Bu seriyi üretirken hazır kağıttan harfler kullanmıştır. Eserlerinde kullandığı harfler ile yazı kavramını ele almıştır. Toplumsal kültür farkları, insanın farkı olan dili vurgulamıştır. (Resim 47) (Resim 48)

Resim 47. Candan Dizdar Terwiel, Gılgamesh 12 Tablet Seramik Pano,
Resim 48. Candan Dizdar Terwiel, Gılgamesh 12 Tablet Seramik Pano, (Detay)

Kaynak: <http://www.idildergisi.com/makale>

Resim 49. Candan Dizdar Terwiel, “İsimsiz- İkili Seramik Form”, 2006
Şamotlu Kil Serbest Şekillendirme

Kaynak: <http://www.idildergisi.com/makale>

4.4. Nurettin Gülaçtı ve Seramik Eserleri

Nurettin Gülaçtı Diyarbakırda dünyaya gelmiştir. Sanatçı iki ve üç boyutlu çalışmalarında yüzeysel dekorasyonlar uygulamıştır. Aydın Latmos tarihinden esinlenerek sır altına yapmış olduğu bu eseri Aydın Arkeoloji Müzesin de yer almaktadır. (Resim50) (Resim 51).

Resim 50. Nurettin Gülaçtı, seramik biçimlendirme
Resim 51. Nurettin Gülaçtı, Seramik biçimlendirme

Kaynak: Nurettin Gülaçtı kişisel fotoğraf arşivi.

Sanatçının toplum içinde kadın, kadının yeri, görevleri ve imajı konulu heykel çalışmasını şekillendirirken şamotlu çamur kullandığı gözlenmektedir. Bir diğer çalışmasında ise malzeme olarak cam tercih ettiği gözlenmektedir. Heykellere bakıldığında ise yüz ifadelerinin aynı olduğu gözlenmektedir. (Resim52) (Resim 53).

Resim 52. Nurettin GÜLAÇTI Seramik Ana Tanrıçalar
Resim 53. Nurettin GÜLAÇTI Cam Ana Tanrıçalar

Kaynak: N. Gülaçtı, Sanatsal Bir Obje Olarak Kadın Ve Bazı Toplumlarda Kadına Bakış, 2012,85

4.5. Güngör Güner ve Seramik Eserleri

Güngör Güner 1941 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Eserlerini şekillendirirken birçok yöntem kullanmıştır. Şekillenmiş çamur bünye üstüne astar atarak kazıma yapma, monobaskı bunlardan bazılarıdır. Sırlanmış formun üzerine el dekoru uygulamıştır. Pişmiş sır üzerine fırça dekor tekniği uygulamıştır. Fotokopi Çağı isimli serisinde ise kile bir miktar kül kağıt koyarak biçimlendirmiştir. Pişirim yaparken gazlı fırın tercih etmiştir. Çünkü fırının içine de pişirim yaparken bir miktar kül koymuştur. Bu çalışmasını yaparken insanların ilerleyen zaman içerisinde birbirlerine çok benzediklerini fark etmiştir. Giyiniş tarzı, beslenme tarzı, hal ve hareketleri gibi birçok açıdan aynı olmuşlardır. Bu algının üzerine Fotokopi Çağı çalışmasının yapmıştır (Resim54) (Resim 55).

Resim 54. Güngör Güner, Fotokopi Çağı, Kâğıt Katkılı Kırmızı Kil, 2009,75x75cm

Resim 55. Güngör Güner, Fotokopi Çağı, Kâğıt Katkılı Kırmızı Kil, 2009,75x75cm

Kaynak: <http://www.sanatvetasarim.gazi.edu.tr/web/makaleler/5>

5. Kişisel Uygulamalar

5.1. Fotokopi ya da Lazer Yazıcı ile Yapılan Mono Baskı Yöntemi

Bir diğer adı da toner aktarımı olan bu yöntem ile tek bir baskı yapılır. Kâğıt üzerine baskı oldukça koyu tonlarda yapılmalıdır. Uygulanacak seramik çamuru çok sert ya da çok akışkan olmamalıdır. Çizimin aktarımı için kâğıt seramik çamuru üzerine konular ve ince bir sistre yardımıyla üzerinden geçilir. Desen böylelikle yüzeye aktarılır. Diğer baskılardan ayıran yönü ise kâğıt üzerine alınan baskının tam tersinin yüzeye aktarılmasıdır. Kullanılan tonerdeki demir oranı fazla ise fırınlama sırasında uygulanan baskı uçmaz ve sonrasında daha kaliteli bir baskı elde edilir. Kâğıt üzerindeki çizimin seramik yüzeye kolay aktarılabilmesi için çıktı alındığı sırada kâğıdın makinede ısı ile karşılaşmaması gerekir. Eğer basılan kâğıt laklı çıkartma kâğıdı ise çıktı alındıktan sonra çıkartma yüzeye transfer etmek için hazır olmaktadır. Bu yöntemde kullanılan lazertra kâğıdı lazer yazıcı ya da fotokopi makinesi mürekkepleri ile kullanılmak üzere üretilmiş özel bir üründür. Bilinen klasik yöntemle sırlı yüzeylere uygulanabilen bu tür çıkartmalar 200 C' de pişirilebilmektedir. Dijital olarak basılan çıkartma desenlerinde mürekkep kalınlığı ve yoğunluğu daha az tutulduğundan, daha açık ve solgun etkiler vermektedir. (Sevim, 2012: 5)

Bugün, transfer baskı yapımında bilgisayar destekli tasarım yapmak için photoshop, autocad, gibi bilgisayar programları kullanılmaktadır. Tasarım yapılırken tasarımın ölçülerini değiştirirken, çoğaltırken kolaylık sağlamaktadır. Dekal baskı ve Toner baskı yapılırken çoğunlukla tercih edilir. Aşağıda lazer yazıcı yardımı ile yapılan monobaskı uygulamasının bir örneği görülmektedir. (Resim 56)

Resim 56. Lazer Yazıcı Yardımı İle Mono baskı Uygulaması.

Kalay: <http://lemankalay.blogspot.com.tr/2014/03/laser-printing-laser-printingwith.html>

5.2. Kâğıt ile Yapılan Mono baskı Yöntemi

Seramik endüstrisinde, atölyelerde kullanımı yaygın olan bir baskı yöntemidir. Renklendirici olarak oksitler ya da sır altı boyları kullanılır. Koyu kıvamda hazırlanan oksit ya da sır altı boya cam, sırlı fayans gibi su emme özelliği olmayan sert yüzey üzerine fırça ya da puar yardımı ile sürülür ve kurumaya bırakılır. Kuruyan çizimin üstüne bir kâğıt konular. Sert bir cisim ya da kalem ile kâğıt üzerine çizim yapılır. Yapılan çizimin istenen kalitede olabilmesi için; kâğıdın yüzeye sabitlenmesi ve yüzeye çizim için kullanılan kalem dışında bir temasın olmaması gerekir. Fakat sanatsal bir baskı yapılmak isteniyorsa el izi, aynı zamanda, seçici ve değişken baskı basıncında görüntüyü değiştirmek için ek bir fırsat sağlar. (Grabowski, 2009:197)

Kâğıda aktarılan çizim, çok sert olmayan ve de çok yumuşak olmayan çamur yüzeye gelecek biçimde yerleştirilir. Metal sistire ile üzerinden geçilerek yüzeye aktarılır. Kurutulan çalışma fırında pişirilir. Kâğıt ile yapılan monobaskı çalışmasına örnek görülmektedir. (Resim57)

Resim 57. Japon Bige Burnett, Kâğıt Yardımı İle Mono baskı Uygulaması.

Kaynak:<http://ceramicartsdaily.org/pottery-making-techniques/ceramicdecorating-techniques/slip-and-stick-how-to-use-stained-slips-and-newsprint-to-make-monoprints-on-pottery/>

5.3. Kumaş ile Yapılan Mono baskı Yöntemi

Kalın bir kumaş üzerine; sır altı boya ları, astar ve oksitler kullanılarak fırça ya da puar ile istenilen çizim yapılır. Yapılan çizim kurumaya bırakılır. Çok sert ya da çok yumuşak olmayan çamur plaka hazırlanır. Üzerine çizim yapılan kumaş yerleştirilir ve merdane yardımı ile çizim çamur yüzeye aktarılır. Kumaş çıkarıldığında, boya tasarımı kil yüzeyinde ters olarak ortaya çıkar. Tuval üzerine döşenen ikinci bir levha da daha hafif ama farklı bir şekilde tasarımını alacaktır. Bazen ikinci baskı ilkinden daha etkili olabilir. (Grabowski, 2009:197). Çamur plaka kurutulur ve fırınlanır. Seramik yüzey şeffaf sır ile sirlenerek tekrar pişirilerek sır altı tekniği de uygulanır. (Resim 58)

Resim 58. Melynn Allen, Kumaş Üzerinden Monobaskı, 2013, Ölçü Belirtilmemiş

Kaynak: <http://melynnallen.com/tag/monoprint>

5.4. Alçı Plaka ile Yapılan Mono baskı Yöntemi

Bu teknik için 50x30cm'lik alçı plakalar hazırlandı. Yüzde görmek istediğimiz tasarımı alçı plaka üzerine puar ve fırça kullanılarak seramik boyalar ile desen uygulandı. Hazırlanan kırmızı çamur alçı plaka üzerine konuldu ve merdane yardımı ile plakanın yüzeyine çizilen desenin çıkması sağlandı. Konu olarak menekşe çiçeği uygulandı.(Resim59)

Resim 59. Menekşe Çiçeği, 2019, 35x25cm

Hazırlanan alçı plaka üstüne fırça yardımı ile çizim uygulanır. İnce şamotlu çamur olarak isimlendirilen çamur küçük parçalara bölündü. Alçı plaka üstüne sırayla içinde hava kalmayacak şekilde sıralanır. Daha sonra parçaların üstüne parmak yardımı ile basılarak alçı yüzey üzerindeki desenin aktarılması sağlandı. Çamur bünye kendini toplayıp, içindeki fazla suyun bir kısmını atıncaya kadar beklendi. Çamur bünye alçı plaka üzerinden yavaşça kaldırıldı. Alçı plaka üzerine uygulanan desenin başarılı bir biçimde yüzeye aktarıldığı gözlemlendi. 1000°C de pişirim uygulandı. Pişirim sonucunda istenildiği gibi olduğu gözlemlendi. (Resim60)

Resim 60. Küçük bir kız çocuğu 'Lale', 2019, 40x30cm

Alçı plaka üzerine el ile uygulanan serbest desen çalışması fırça yardımı ile ele yapıldı. Desenin üzerine hazırlanan şamotlu çamur plaka yerleştirildi. Şamotlu çamur plakanın üzerinden merdane yardımıyla bastırıldı. Plakanın aynı kalınlıkta olması sağlandı. Alçı plaka şamotlu çamur bünyenin suyunu alırken çamur bünyeden ayrılmaya başlar. Çamurun deri sertliğine gelip bünyeden tam ayrılmasını beklemek gerekir. Zira uygulanan boya bünyeye yapışmayıp alçıda kalabilir. Fırınlama sonrası başarılı bir sonuç elde edildi. (Resim61)

Resim 61. Desen çalışması, 2019, 20x15cm

Kumaş üzerinde merdane yardımı ile şamotlu çamur açılır. Kumaşın kendine has olan dokusu korunarak alçı plaka üzerine yapılan çalışmanın üzerine yerleştirilir. Alçı plaka yüzeye uygulanan çalışmanın yüzeye tutunması için yeniden merdane yardımı ile plakanın üzerinden bastırılır. Çalışmaya bakıldığında da anlaşılacağı üzere kumaşın dokusu korunmuştur ve oldukça başarılı bir sonuca ulaşılmıştır. (Resim62)

Resim 62. Portre 'Ezgi', 2019, 40x30 cm

Yukarıda çalışılan puar yardımı ile desen tekrarlanmış olup üzerine döküm yöntemi ile döküm çamuru uygulanmıştır. Çamurum bünyeden ayrılması, deri sertliğini alması beklenir. Başarılı bir biçimde desenin yüzeye aktarıldığı gözlemlenir. Pişirim sonrası boyanın gri tonlarda olması sebebi ile üzerine şeffaf sır uygulandı. (Resim63)

Resim 63. Portre 'Ezgi', 2019, 40x30 cm

Neşeli kadınlar serisi olarak planlanan bir çalışma. Her renkten ve her kültürden kadınların yer aldığı mutlu, canlı, heyecanlı kadınlar. Tuval üzerine resim yapıyormuş gibi fırça ve puar yardımı ile boyaları birbirine karıştırma telaşı olmadan uygulandı. Vitrikiye çamuru kullanılarak alçı plaka üzerine döküm yapıldı. Çamur bünyenin alçıdan ayrılması beklendi. Çamur bünyeye çizimin aktarıldığı gözlemlendi. Pişirim sonrası boyaların yeteri kadar canlı olmadığı görüldü. Üzerine şeffaf sır uygulandı. Başarılı bir sonuç elde edildi. (Resim64)(Resim65) (Resim66)

Resim64. Kızıl Saçlı Kadın, 2019,35x45cm

Resim65. Sarı Küpeli Kadın, 2019, 45x25cm

Resim66. Sarı Saçlı Kadın,2019, 35x45cm

Resim67. Kırmızı Şapkalı Kız,2019, 45x35cm

Resim68. Kürk Yakalı Kadın, 2019,25x30cm

Resim69. Eşarplı Kadın,2019,35x25cm

SONUÇ

Çağlar boyu süre gelen seramik sanatında resimsel anlatım üzerine eser veren sanatçıların eserleri incelenmiştir. Resim ve Seramik ana sanat dallarında kullanılan imgelerin ve işlenen konuların anlatımının benzerlik gösterdiği gözlenmiştir. İki boyutlu yada üç boyutlu üretilen seramik eserlerin üzerine uygulanan dekorlama, sırlama, boyama yöntemleri tuval üstüne uygulanan boyama yöntemleri ile benzerlik göstermektedir. Günümüz seramik sanatçıları teknolojiyi sırlama, dekorlama yöntemleri ile pişirme tekniklerinde kullanıldığı gözlenmektedir. Teknoloji ile paralel olarak tekniklerin gelişeceği ve süreklilik arz edeceği öngörülebilir. Disiplinlerarası iletişimin ilerleyen dönemlerde sıklıkla kullanılacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Altuntaş, O., (2014), Matiss'in Eserlerinde Oryantalizm, İdil dergisi.com.
- Arcasoy, A.(1983), Seramik Teknolojisi Kitabı, İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayın no: 2,
- Archives.T.,(2013),HeronMonoprint-Glazed [http://melynnallen.com/tag/monoprint-pdf-adresinden alindi](http://melynnallen.com/tag/monoprint-pdf-adresinden-alindi)
- Aslan.P.Ş., (2016), Seramik Yüzeylerde Monobaskı Uygulamaları, Sanat ve Tasarım Dergisi: 169-185
- Avcı.A., (2007), A dan Z'ye Abidin Dino, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- Eder.Ş., (2015), Abidin Dino ve Eller, 1-14
- Gombrich, E.H. (1997), Sanatın Öyküsü, Remzi Kitap Evi,
- Grabowski, B., Bill F.(2009), Printmaking A Complate Guide To Materials& Processes, 197
- Gülaçtı.N., (2012), Sanatsal Bir Objeye Olarak Kadın Ve Bazı Toplumlarda Kadına Bakış, 85 <http://digital.sabanciuniv.edu/abidindino/desen/.pdf> adresinden alındı.
- İnan, H. B.(2018), Seramik form ve yüzeylerde resimsel anlatımlar ve imgeler, Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu
- Picasso'nun Üçüncü Boyutu! [http://www.antikalar.com/picasso-pdf-adresinden alındı.](http://www.antikalar.com/picasso-pdf-adresinden-alindi)
- Sevim.S.S., (2016), Seramik Sanatında Geleneksel Çini Motiflerinin Çağdaş Yorumu ve Eskişehir Seramik Parkı Örneği, Sempozyum: Seramik Sanatında Dün ve Bugün / Pera Müzesi,
- Stromquist. A., (2004), Simple Screenprinting Basic Techniques& Creative Projects,
- Yılmaz, N. (2009), Lebriz Sanat Dergisi,

SELÇUKLU DÖNEMİ YILDIZ SEMBOLLERİNİN ARAŞTIRILMASI İLE HALKA AÇIK ALANLARDA MODERN TARZDA DUVAR PANOSU OLARAK UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Zeliha YILMAZ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Seramik ve Cam Anasanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
zelihakayaciylmaz@hotmail.com

ÖZET

Adını Selçuk Bey' den alan Selçuklu Devletinin gerçek kurucusu Selçuk beyin kardeşleri Tuğrul ve Çağrı Bey'dir (1038). Tuğrul Bey' in 1063'te ölümüyle yerine Alpaslan geçmiştir. Büyük Selçuklu Devleti'nin en parlak, en geniş sınırlara ulaştığı zaman Melikşah dönemi- dir. Anadolu'nun fethi sürdürülmüş ve Anadolu Selçuklu Devleti kurulmuştur. Anadolu'ya 11.yüzyıldan 14.yüzyıl başına kadar egemen olan ve bugünkü Türkiye'nin temelini atan Selçuklular, doğu ve İslam tarihinde olduğu kadar, dünya tarihinde de önemli rol oynamış; Doğu ile Batı'nın birbirini tanıması ve çeşitli uygarlık etkileşimlerine yol açan, katkıda bulunan gelişmeleri başlatmıştır (Arık,2007,s.73). Selçuklular Anadolu'ya yerleştikten sonra çeşitli eski uygarlıkların topraklarında, sosyal ve kültürel etkileşimle yeni sentezler sağladılar ki bu sentezler sanat alanında da kendini göstermiştir. Selçukluların seramik/çinileri incelendiğinde, İslam düşünce dünyasında figür yasağı, mimaride ve el sanatlarında etkili olmuşken Selçukluların bu düşünceyi benimsemedikleri görülecektir. Mimari yapıların ve el sanatlarının genel süslemelerinde; geometrik ve bitkisel motiflerin yanında insan ve hayvan tasvirlerine de yer vermişlerdir. Birçok alanda kullanılan en önemli süsleme şekillerinden biride sekiz köşeli Selçuklu yıldızıdır. Bu geometrik şekle birçok anlam yüklemişlerdir. Bu araştırmanın amacı Selçuklularda kullanılan yıldız çeşitleri incelenip bunların anlam ve özelliklerinin incelenmesi ve paylaşılması amaçlanmıştır. Araştırmanın evrenini Selçuklu yıldız çeşitleri oluştururken, seramik bünyelerde uygulanan seramik ve çini duvar panoları sınırlılık olarak ele alınmıştır. Bu araştırma literatür taraması ve yerinde görsel gözlemlerden elde edilen bulguların tespit edilerek yorumlanması ön görülmüştür. Selçuklu yıldız geçmelerinden yapılan duvar panosu ve dekoratif unsurlu eserlerin de paylaşılacak olması önemli görülmektedir.

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı

Selçukluların cami, türbe, medrese, kervansaray gibi mimari yapılarda çini ve seramik sanat alanlarında süsleme olarak en çok kullandıkları sekiz köşeli yıldız sembolünün incelenmesidir. Bu doğrultuda Selçuklu yıldız motifinin halka açık alanlarda ve kapalı mekânlarda modern duvar panosu olarak seramik yüzeylerde uygulama örneklerinin araştırılması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Problemi

Selçuklu döneminde yıldız motiflerinin, hemen hemen tüm mimari yapı ve sanat alanlarında neden sık kullanıldığı, ne anlamlar yüklediği problem olarak görülmüş ve bu sorulara cevap aranmıştır.

Araştırmanın Önemi

Her milletin kültüründe önem arz eden dönemlerini simgeleyen semboller vardır. Selçuklu döneminin de mimari ve sanat alanlarındaki örneklerini araştırarak bilgi sahibi olmak ve bu bilgiler ışığında modern duvar panosu olarak uygulama örnekleri sunarak seramik sanatına katkıda bulunmaktır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Anadolu'da (1071-1308) tarihler arasında yaşamış olan Selçuklu İmparatorluğunun mimari süslemelerde ve el sanatlarında kullandığı sekiz köşeli yıldız motifi örnekleri ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Selçuklu döneminde çok fazla kullanılan yıldız sembolü araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Selçuklu dönemi tarihi ve sekiz köşeli yıldız sembolü hakkında bilgi verilip, halka açık alanlarda seramik ve çini bünyeli modern duvar panosu uygulama örnekleri paylaşılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın ilk bölümleri yazılı ve görsel taramalar, elektronik kaynaklar kullanarak yapılmıştır. Ayrıca konu ile ilgili tezlerin taranmasıyla araştırmaya katkı sağlayacak bilgilerden yararlanılmıştır. Son bölümde ise yapılan araştırmaların alt yapısıyla seramik şekillendirme yöntemleri kullanılarak yapılan bazı örnek uygulamalar tespit edilerek fotoğrafları eklenmiştir.

Selçuklu Sanatı ve Mimari Yapı

XII. yüzyıl savaşlar ve iç karışıklıklar yüzünden Selçukluların sanat adına arayışlarda buldukları bir dönemdir. Sultan I. Alaeddin Keykubad hükümdarlık döneminde İslam dünyasına yeni bir sanat ortamını hazırlamaktadır.

Sultan II. Kılıçaslan'la Konya merkez kabul edilerek hızlı bir yapılaşma meydana gelmektedir. Roma, Yunan ve Akdeniz kültürleri ile tanışmışlardır. Selçuklu sultanları, bütün İslam çevresini toplayan ve koruyan zengin bir sanat ortamı oluşturmuşlardır. Başta Konya olmak üzere birçok şehirde camiler, medreseler, türbeler, hamamlar, külliyeler yapılmıştır. Konya, Selçuklu sanatının kalbi olmuştur. Bu ortaya konan eserlerin etkileri İslami Sanatta da hissedilmiştir.

Görsel:1

Kaynak: <http://sanatokuma.blogspot.com/p/anadolu-selcuklu-mimarisi-i.html>

Sanat eserleri, mevcut yerel ve komşu kültür varlıklarının yansımalarından oluşan sentezin yanı sıra, şüphesiz bir toplumun düşünce, gelenek ve dinsel inanç ortamından ilham alır. Selçuklu Çağı Anadolu'sunda çağın düşüncesine, edebiyatına, el sanatlarına, doğudan gelen Ahmet Yesevi, İspanya'dan gelen Muhyiddin ibn ül Arabi gibi sufilerin, Horasan'dan gelen Hacı Bektaş Veli'nin, Konya'yı mekân tutan Bahaeddin Veled, Mevlana Celaleddin, Sultan Veled gibi tasavvuf büyüklerinin etkisi olmuştur.

Asya Türklerinin yaygın dini olan Şamanizm büyük ölçüde tasavvuf ve sufi inançlara adapte edilmiş, Anadolu'ya özgü bir karakterle, maden sanatında, çinilerde, seramiklerde, alçılarda, taş kabartmalarda, Selçuk sanatına özgü sembolik bir figürlü anlatımla ifade edilmiştir.

Görsel:2

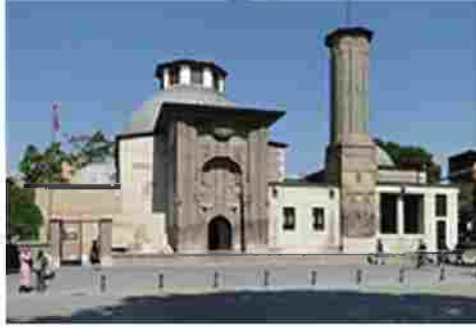

Kaynak: <http://sanatokuma.blogspot.com/p/anadolu-selcuklu-mimarisi-i.html>

Selçuklu sanatını süsleyen kartallar, kuşlar, tavuslar, aslanlar, sfenksler, sirenler, ejderler, hayat ağaçları vb. bu karmaşık inanç ve gelenek dünyasının izlerini yansıtır. Şamanizm, doğa güçlerine insan, hayali yaratıklar ve hayvan biçimi verir. Bu figürlerin kale, kervansaray, saray gibi anıtsal yapılarda ve hatta medrese, türbe gibi dini mimaride, çeşitli el sanatlarında yer alması eski geleneklerin yanı sıra, tasavvufun etkisiyle ve Selçuklularda var olan hoşgörü ortamıyla mümkün olmuştur. Şamanizm'de önemli yeri olan yıldızlara ve gezegenlere ibadet, Orta Asya çadırına "gök kubbe" tasarımı ile yansımıştır. Anadolu Selçuklu taş işçiliği kompozisyonlarının

da sanki evren “gök kubbe” yıldız sistemlerinin, bitkisel kavramların birbirlerine dolanarak, kesişerek, sonsuz çeşitlenmelerini oluşturur. Bütün bitiş gibi görünen noktalar sonsuz kesişme noktalarıdır. Çizgiler bir gruplaşmadan ötekine doğru sonsuzdan gelip sonsuza giderler. Bu, sanki tanrısal ifadenin yansıdığı evren düzenidir ve tasavvuf görüşü ile uyum içindedir. Sana:1 Prof.Dr.Gönül Öney <https://www.altayli.net/anadolu-selcuklu-sanati.html> 1 mayıs 2018

Görsel:3

Kaynak:https://tr.wikipedia.org/wiki/Selcuklu_mimarisi-medrese

Selçuklu dönemi sanatı, efsanevi simge ve sembol kompozisyonları, geometrik yorumlamalar kendine has sanat kimliğini oluşturmaktadır. Bu sanatı İslam kültürü çok fazla etkilemektedir. Kültürün gerekliliklerine göre gelişmektedir.

Geometrik motiflerin neden sıklıkla kullanıldığı konusunda çoğunlukla dini görüş ve eserlerdeki matematiksel uyumu olduğu düşünülmektedir. İslam kültüründe insan betimlemelerinin yasak olması daha çok geometrik şekillere yönelmiştir. Dini yapılarda geometriyi özellikle çini tekniğinde mihraplarda görülmektedir. Fakat 14. yy' dan sonra çini sanatında bitkisel motiflere doğru eğilim başlamıştır.

Bizans, Gürcü, Ermeni ve Haçlılarla dönem dönem sanatsal paylaşımlar ve sanatçı alışverişleri gerçekleştirilmiştir. İslam ve Türk gelenekleri etkisiyle de yeni bir etkileşim ile ilerleme göstermiştir.

Görsel:4

Kaynak:<https://mesverett.blogspot.com/2018/03/sekiz-koseli-selcuklu-yldz-ve-anlam.html>

Görsel:5

Kaynak: <https://www.mehmetbuyukcanga.com.tr/selcuklulardan-gunumuze-konyada-kartal-armasi>

Sekiz Köşeli Selçuklu Yıldızı

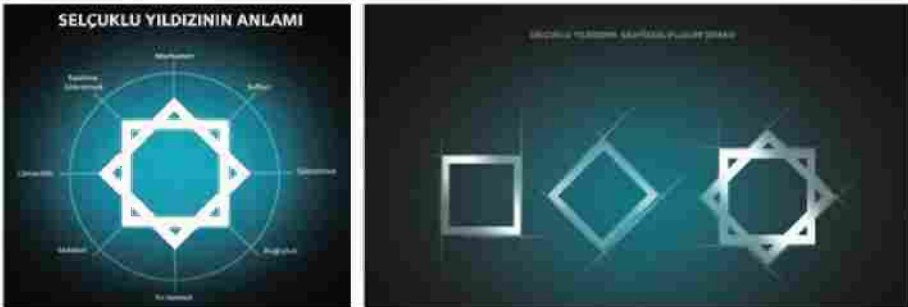
Selçuklu mimari ve sanat alanlarında insan, hayvan, bitki ve geometrik sembollerin kullanımı en eski dönemlerden gelen bir gelenek olduğunu göstermektedir. Genellikle bitki ve geometrik semboller süsleme amacı ile kullanılmıştır.

Hayvan sembollerinde çift başlı kartal, yırtıcı olan/olmayan kuş, tilki, kurt, ayı, köpek, at, balık, ördek, tavşan, keçi, deve, sfenks ve ejder kullanılmaktadır. İnsan sembollerinde oturan, ayakta duran figürler, portreler, atlı ve avcı figürler kullanılmaktadır. İslamiyet'in baskılarından dolayı bu dönemde insan tasvirleri dini yapılarda uygulanmayıp, sivil mimaride uygulanmaktadır. İnsan sembollerinin ilk örnekleri, Büyük Selçuklu yerleşim alanlarında bulunmaktadır. Bitki sembollerinde hayat ağacı, lotus motifi, rumi motifi, hatayi motifi kullanılmaktadır. Geometrik sembollerde ise birbirine paralel çizgiler ve yıldızlar kullanılmaktadır.

Selçuklu yıldızı mimari ve birçok sanat alanında en çok kullanılan ve en önemli süsleme şekillerindedir. Taş ve ahşap malzemelerde sık kullanılmıştır. İki eşit ölçülerdeki karelerin birbirinin üstüne gelmesiyle oluşmaktadır. Bu iki kare iki farklı dünyayı anlatmaktadır. Biri şimdi yaşadığımız dünyayı; diğeri ise ahireti ifade eder. Geleneksel tasavvuf yaşantısında sekiz köşeli yıldız da biçim olarak kullanılmıştır. Cenneti simgelediği de düşünülmektedir.

Sekiz köşeli yıldızın zamanla her bir köşesinin İslamiyet'in ilkelerinden bir fazileti simgelediği kabul görmüştür. Birden fazla kaynaktan; sabır, merhamet, doğruluk, sadakat, sır tutmak, mütevazılık, cömertlik, şükretmek olarak bildirilmiştir. Selçuklular bu sekiz erdemi yaşamlarının temel prensibi olarak kabul etmişlerdir.

Görsel:6

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Selcuklu_mimarisi-medrese

*Sekiz köşeli yıldızın bir başka anlamı da zafer 'dir. Dört ana yön ve dört de ara yönü bünyesinde toplayan sekiz köşe, bütün yönlerde, girilen bütün işlerde zafer kazanılacağı anlamını da taşımaktadır. **Sanal:2** <https://somuncubabaturbesi.com/sekiz-koseli-yildiz-selcuklu-yildizi/> 2017 Selçuklular, Anadolu 'ya Türklerin girişini daha da hızlandırmanın yanı sıra bıraktığı eserlerle bir anlamda Anadolu 'nun Türk yurdu olmasını sağladı. Selçuklular da Anadolu 'da inşa ettikleri anıt niteliğindeki eserlerle Anadolu 'nun Türkleşmesi için çok sağlam ve başarılı bir temel attılar. Özellikle mimari, kültür ve sanat alanlarında bırakılan bu eserler Anadolu 'nun Türk tarihi açısından temelini oluşturdular. Anadolu Selçuklu Devleti 'nin en önemli şehirlerinden olan Konya, Sivas, Kayseri, Erzurum, Antalya başta olmak üzere Anadolu 'nun her yerinde bu sembolün olduğu yapılara rastlamak mümkündür. Darüşşifalarda, camilerde, medreselerde, taç kapılarda hatta şadırvanlarda bile sekiz köşeli yıldız mutlaka kullanılmıştır. **Sanal:3** <https://www.rehbername.com/rehberce/sekiz-koseli-selcuklu-yildizinin-anlami-nedir/>2019*

Modern Tarzda Uygulama Örnekleri

Resim:1

**Yamanevler Metro İstasyonu – Özlem Özer Tugal
Selçuklu Zamanı (10m x 3m) 05.08.2017**

Resim:1.1

**Yamanevler Metro İstasyonu – Özlem Özer Tugal
Selçuklu Zamanı (10m x 3m) 05.08.2017 AYRINTI**

Resim:1.2

Selçuklu Zamanı (10m x 3m) 05.08.2017 AYRINTI

Resim:2

**İstanbul İşletme Fakültesi – Özlem Özer Tugal
Deniz yolu (7m x 2m) 24.05.2015**

Resim:2

**İstanbul İşletme Fakültesi – Özlem Özer Tugal
Deniz yolu (7m x 2m) 24.05.2015**

Resim:3

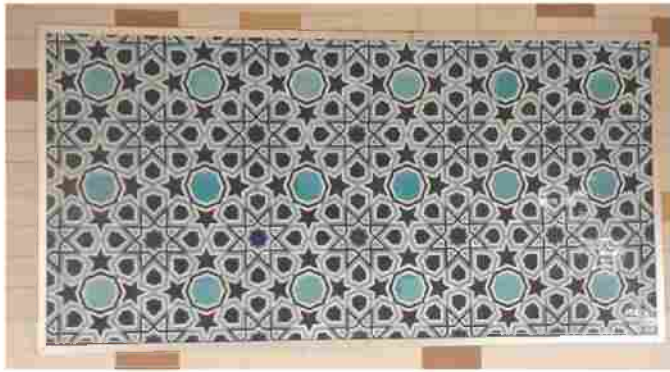
**Akdeniz Üniversitesi GSF Girişi- Öğretim Görevlisi Faruk Manici
Sonsuzluk-Bin parça 23.11.2019**

Resim:3.1

**Akdeniz Üniversitesi GSF Girişi- Öğretim Görevlisi Faruk Manici
Sonsuzluk-Bin parça 23.11.2019 AYRINTI**

Resim:4

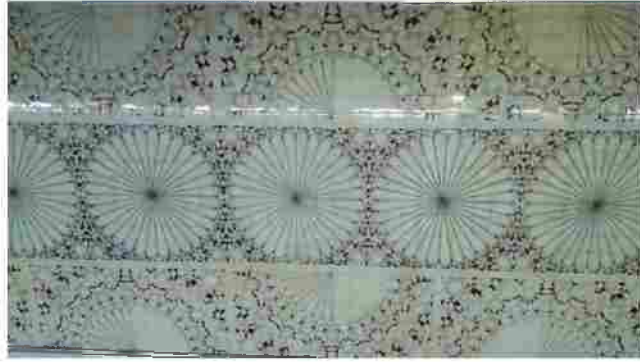
AAnkara Metro İstasyonu- Selçuklu Pano

Resim:4.1

Ankara Metro İstasyonu- Selçuklu Pano-AYRINTI

Resim:5

**Milli Kütüphane Metro Durağı / ANKARA
510 cm x1200 cm - İznik Vakfı, 2013**

Resim:5.1

**Milli Kütüphane Metro Durağı / ANKARA
510 cm x1200 cm - İznik Vakfı, 2013 AYRINTI**

Resim:5.2

**Milli Kütüphane Metro Durağı / ANKARA
510 cm x1200 cm - İznik Vakfı, 2013 AYRINTI**

Resim:6

Dumlupınar Üniversitesi GSF Seramik Bölümü-2019

SONUÇ

Türk toplulukları Anadolu'da eski Türk geleneklerinin ve kültürünün tazelenerek yeniden canlanmasına yol açtı. Sonuçta, yüzyılların izini taşıyan şekiller, teknikler, denemeler, yeni bir yaratı ile Selçuklu sanatında ifade buldu. Sanal 4: <https://www.altayli.net/anadolu-selcuklu-sanati.html>- Prof. Dr. Gönül Öney

Bu ifade de, gerek mimari de gerekse diğer sanat alanlarında en çok Selçuklu yıldızı kullanıldı. İslamiyet'in prensip edindiği birçok erdemi içinde barındırıyordu.

Günümüzde Selçuk yıldız şekli yorumlanırken, geleneksel uygulamaların dışına çıkılmadığı görülmüştür. Modern tarz da yorumlayarak yenilikçi eserler ortaya koymak önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Sanal 1: Prof. Dr. Gönül Öney <https://www.altayli.net/anadolu-selcuklu-sanati.html> 1.05.2018

Sanal 2: <https://somuncubabaturbesi.com/sekiz-koseli-yildiz-selcuklu-yildizi/>

Sanal 3: <http://www.rehbername.com/blog/detay/58/sekiz-koseli-selcuklu-yildizi-nin-anlami-nedir-.html> İlker Özcan Şubat 2019

Sanal 4: <https://www.altayli.net/anadolu-selcuklu-sanati.html>- Prof. Dr. Gönül Öney

TBMM'NİN AÇILIŞININ 100. YILI ANISINA
KÜTAHYA DÜMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

“SİNOP MİLLETVEKİLİ ŞERİF BEY OTURUMU”

16 Mayıs 2020 - Cumartesi

SİNOP MİLLETVEKİLİ ŞERİF BEY OTURUMU	OTURUM BAŞKANI: DOÇ. DR. SELDA MANT MENAY
---	---

SAAT	ABD/ASD	BİLDİRİ SAHİBİ	BİLDİRİ BAŞLIĞI
------	---------	----------------	-----------------

10:00 - 11:00	SANAT VE TASARIM	RUMEYSA ZEYNEP ARAÇLI	NESLİ TÜKENMEKTE OLAN HAYVANLARLA İLGİLİ FARKINDALIK OLUŞTURUCU GRAFİK TASARIM ÜRÜNLERİNİN İRDELENMESİ
	SANAT VE TASARIM	MERVE KÜÇÜK	GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMI BÖLÜMÜNÜN TANITILMASINA YÖNELİK LOGO VE DUVAR GAZETESİ TASARIMI
	SANAT VE TASARIM	MÜJGAN SIKKAŞ	TÜRKİYE'DEKİ TEMEL EĞİTİMİN GEREKLİLİĞİNİ ANLATAN STOPMOTION (KISAFİLM) VE AFİŞ UYGULAMASI (ORGANİK TIPOGRAFI ÖRNEĞİ)
	SANAT VE TASARIM	NUR DİLEK TEMEL	SÜRREAL (GERÇEKÜSTÜ) İLLÜSTRASYON VE İMAJINASYON (GÖRSELLEME) TEKNİĞİ

NESLİ TÜKENMEKTE OLAN HAYVANLARLA İLGİLİ FARKINDALIK OLUŞTURUCU GRAFİK TASARIM ÜRÜNLERİNİN İRDELENMESİ

Rumeysa Zeynep ARAÇLI, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
rumeysa.aracli@ogr.dpu.edu.tr

ÖZET

Son yıllarda birçok hayvan türünün neslinin tükenmiş ya da tükenmek üzere olduğu görülmektedir. Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN) Hayvan Türlerini Koruma Komisyonu, hazırladığı bir raporda, dünya üzerindeki hayvan türlerinde %25'inin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu, 26 memeli türünün 24'ünün yok olma sınırında olduğu ve geçtiğimiz 100 yıl içerisinde 1000 kadar türün neslinin tükendiği belirtilmektedir. Bu konuyla ilgili yapılan araştırmalarda, bir yabancı hayvan türünün toplam sayısı 1000'e ulaşmıyorsa bu hayvan türünün korunması gerektiği vurgulanmaktadır (*İnternet 1*). Dolayısı ile nesli tükenmekte olan hayvanlarla ilgili her alanda çalışma yapılması gerekmektedir. Grafik tasarım mecrası bu alanlardan biridir. Grafik tasarım her dönemde her bireye ulaşabilen bir iletişim mecrasıdır. Bu mecranın gücü iletişim teknolojileri ile birlikte her geçen gün daha da artmaktadır. Bu yüzde nesli tükenmekte olan hayvanlar ile ilgili grafik tasarım mecrası içerisinde yer alan ürünlerden yararlanılması gerekmektedir.

Bu araştırmada "Nesli Tükenmekte Olan Hayvanlarla İlgili Farkındalık Oluşturucu Grafik Tasarım Ürünlerinin İrdelenmesi" konusu ele alınmıştır. Araştırma doğrultusunda nesli tükenmekte olan hayvanlar ile ilgili bilgilendirme ve duyarlılık gerektiren tüm metin ve grafik tasarım ürünleri incelenmiş, elde edilen veriler yorumlanmıştır. Araştırma kapsamında "Vaşak, Panda, Proboscis Maymunu, Katil Balina, Kutup Ayısı, İnce Loris, Ceylan, Penguen, Saola, Okapi, Kalkık Burunlu Maymun, Siyah Ayaklı Dağ Gelinciği," nesli tükenmekte olan hayvanların özellikleri, yaşadıkları yerler ve yaşam koşulları araştırılmış, veriler analiz edilmiş ve elde edilen veriler yorumlandıktan sonra hayvanların tüm özellikleri dikkate alınarak ve gerçeğine bağlı kalınarak detaylı bir şekilde Adobe Photoshop programında pixel tabanlı ve renkli olarak çizilmiştir. Bu ürünler ile söz konusu geçen hayvanlar hakkında gerçek anlamda bilgilendirme ve tanıtım yapmak, aynı zamanda geniş bir kitleye ulaşip hayvanları korumak için nelerin yapılması gerektiği konusunda duyarlılık sağlamak hedeflenmiştir. Yapılan ürünlerin tasarımları ve detaylarında bütünlüğe dikkat edilmiş, her hayvan farklı bir renk ile temsil edilmiştir. Elde edilen hayvan betimlemeleri, grafik tasarım ürünlerinden biri olan takvim yapraklarında kullanılmıştır. Bu betimlemeler ayrıca sticker, ajanda ve ayraç gibi çeşitli grafik tasarım ürünlerinde de kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nesli Tükenmekte Olan Hayvanlar, Grafik Tasarım, Eskiz, İllüstratif, Pixel Tabanlı.

GİRİŞ

Günümüzde pek çok hayvan türü, neslinin hızlı bir şekilde tükenmesi sorunuyla karşı karşıya gelmektedir. Bu konuda, yıllar içerisinde değişen doğa olayı ve çevre şartlarının yanı sıra insanların bilinçsiz ve de kaygısızca hareket etmesinden kaynaklanan faktörlerde etkili olabilmektedir. Eski çağlarda insanlar, beslenmek ve korunmak için hayvanları avlayıp öldürürken yüzyıllar boyu süren bu durum değişkenlik kazanıp hobi, zevk, eğlence ve hatta gereksiz bir tüketim çılgınlığına kurban gitmekten ötürü öldürme nedenleri de hayli çeşitlenmiş ve bu durum giderek bir katliama dönüşmüştür. (İnternet 2)

Hayvanlar ekosistemin en önemli parçalarından biri olmuştur ve hayvan neslinde oluşabilecek bir tükenme, insan neslinin de zarar görmesine neden olacaktır. Bu durumda insanlar, hayvan neslinin ne sebeplerle zarar görmüş olduğunu ve bu konuda hangi tedbirleri alıp, geniş kitlelerce farkındalık oluşturabileceklerini araştırmışlardır.

Bu Çalışma Kapsamında Belirlenen Nesli Tükenmekte Olan Hayvanlar

Bu çalışma kapsamında, “Vaşak, Dev Panda, Proboscis Maymunu, Katil Balina, Kutup Ayısı, İnce Loris, Ceylan, Penguen, Saola, Okapi, Siyah Ayaklı Dağ Gelinciği ve Kalkık Burunlu Maymun” olmak üzere toplamda 12 tane nesli tükenmekte olan hayvan tespit edilmiş ve çalışmaya dahil edilmiştir.

Görsel 1	Görsel 2	Görsel 3	Görsel 4	Görsel 5	Görsel 6
					
Vaşak	Dev Panda	Proboscis Maymunu	Katil Balina	Kutup Ayısı	İnce Loris
Görsel 7	Görsel 8	Görsel 9	Görsel 10	Görsel 11	Görsel 12
					
Ceylan	Penguen	Saola	Okapi	Siyah Ayaklı Dağ Gelinciği	Kalkık Burunlu Maymun

Belirlenen Hayvanların Nesillerinin Tükenme Sebepleri

Tespit edilen hayvanların nesillerinin tükenmeleri hususunda elbette çeşitli nedenler bulunmaktadır. Genel olarak bilindiği üzere, hayvanlardan özellikle gıda ve giyim sanayisinde ciddi derecede yararlanılmaktadır. Hatta bazı hayvanlar üzerinde, “insanlığın yararına” denilen bazı deneyler ve testler yapılmaktadır. Hayvan neslinin tükenmesinde bilinçsizlik ve ekonomik çıkarlar başlıca nedendir denilebilmektedir. Özellikle dünya nüfusunun her geçen gün artması hayvan ürünlerinin daha değerli hale gelmesine neden olabilmekle beraber bu durum hayvancılık yolu ile maddi gelir elde eden kişiler için güzel olarak algılansa da hayvan neslinin yok olma tehlikesiyle yüzleşmesine neden olmaktadır.

Tükenme sorununa sebep olan başka bir durum ise, şehirleşme ile canlıların doğal yaşam alanlarının daralması, kullanılan tarım ilaçları, orman ve su kaynaklarındaki azalmalar, bilinçsiz avlanma ve iklim değişikliği gibi etkiler ülkemizde yaşayan pek çok bitki ve hayvan türünün yok olmasına veya yok olma tehdidi ile karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır.

Belirlenen Hayvanların Nesillerinin Tükenmesi Durumuna Yönelik Alınabilecek Önlemler

Dünya'nın her yerinde biyolojik çeşitliliği azaltan veya onu olumsuz yönde etkileyen nedenlerin genelinde doğrudan veya dolaylı olarak insan faktörünün önemli olduğu görülmektedir. Biyolojik zenginliği azaltan nedenlerin neler olduğu önemli derece de araştırılıp, bu hususta etkilenen canlıları korumak, yönetmek ve nesillerini sürdürülebilir hale getirebilmek insanların sorumluluğunda yer alan bir durum olarak bilinmektedir.

Dünya geneli ele alındığında bu hususla ilgili olarak, canlıları korumaya yönelik bazı kurallara tabi tutulan sözleşmeler devletler arasında belirlenebilmektedir. Tehlike altında bulunan canlılar koruma altına alınabilir ve özel bir bakım yolu ile yaşam şartlarına uygun olabilecek ortamlarda barındırılabilir.

Nesli Tükenmekte Olan Hayvanlar İçin Gerçekleştirilen Çabalar

Türkiye "Bern Sözleşmesi" olarak bilinen "Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi" ne 20.02.1984 tarihinde taraf olarak imza atmış bulunmaktadır. Amacı doğal yaşam ortamlarını korumak ve bu amaçla üye ülkeler arasında işbirliği yapmaktır. (İnternet 3) Yine Türkiye'de Çevre ve Orman Bakanlığı ve ülkemiz araştırmacıları tarafından hazırlanmış olan "Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı-2007" raporunda Türkiye'de 460 kuş, 161 memeli, 141 sürüngen, 480 deniz balığı ve 236 tür de tatlı su balığının yaşadığı rapor edilmiş ve bu canlı türlerinden önemli bir kısmı endemik sayılmış ve yok olma tehdidi ile karşı karşıya olduğu belirtilip koruma altına alınmıştır. (İnternet 4)

Yurtdışında ise; In-situ Yerinde Koruma ve Ex-situ Canlıların Doğal Alanlarının Dışında Korunması yöntemleri; In-Situ Koruma, bir türün doğal yaşam ortamı içerisinde bir takım yasal düzenlemeler ile korunmasını destekleyen yöntem olarak bilinmektedir. Türün doğal yaşam ortamının korunması ile ekosistemde bir hedef tür korunurken bu arada birçok başka türün de korunması sağlanabilmektedir. Ex-Situ Koruma Yöntemi ise, biyolojik çeşitliliği oluşturan ve tehlike altında olan canlıların varlıklarını sürdürebilmeleri için buldukları alan dışına çıkarılarak koruma altına alınmalarını sağlayan yöntem olarak bilinmektedir. Ve bu yöntemle gen bankalarının geliştirilmesi yolu ile korunması hedeflenmektedir. Yapılacak çalışma sonucunda embriyo ve spermanın soğukta saklanması ile canlı hayvanlardan yararlanılmadan özgün canlı ırkı yeniden doğaya kazandırılmak istenmektedir. Gen bankalarında sağlıklı gamet ve embriyo saklanması ileride hayvan sağlığı ile ilgili çıkabilecek sorunları da ortadan kaldırma konusunda yararlı olabileceği söylenmektedir.

Ülkemizde de bu konuya yönelik başka bir çaba da TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi – Genetik Enstitüsü ve Tarım Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmekte olan "Türkiye Yerli Evcil Hayvan Genetik Kaynaklarından Bazılarının In Vitro Korunması ve Ön Moleküler Tanımlanması – I (Türkhaygen – I)" projesi ile yerli evcil hayvan ırklarımızın genetik kaynaklarını koruma altına alacak bankaların oluşturulması ve biyoteknoloji alanında kritik araştırmacı kitlesinin oluşturulması hedeflenmektedir. Bu bankalar ile ülkemizin gelecek yüz yılı garanti altına alınması hususunda gelişmeler yapılmaktadır.

Bu Çabaların Gerçekleştirilememesi Durumunda Ortaya Çıkabilecek Sonuçlar

Dünya Doğayı Koruma Vakfının (WWF) “2016 Yaşayan Gezegen Raporu”, 2020’ye kadar yeryüzündeki canlı nüfusunun üçte ikisinin kaybedilebileceğine dikkati çekmektedir. Rapora göre, 1970-2012 yıllarında omurgalı canlı (memeliler, balıklar, kuşlar, iki yaşamlılar, sürüngenler) nüfusunda ortalama yüzde 58’lik düşüş olduğunu ortaya konulmuş, tükenmeye karşı, hiçbir önlem alınmaması ve bu şekilde devam etmesi halinde, 2020 itibariyle dünyadaki canlı nüfusunun yüzde 67’sinin tamamen yok olabileceği ve bir diğer alan olan Amerikan Doğa Tarihi Müzesi biyologları ise, 2028’e kadar dünyadaki hayvan nüfusunun yüzde 20’sinin yok olabileceği uyarısını yapmaktadırlar.

Yurtiçinde ve Yurtdışında Gerçekleştirilen Araştırmalar

Araştırmanın bu kısmında nesli tükenmekte olan hayvanları korumaya yönelik yapılan faaliyetlerin neler olduğu, kimler tarafından hangi sebeplerden dolayı uygulanmaya başlandığı ve bunların uygulanış biçimleri hakkında bilgiler verilmektedir. Aynı zamanda bu adımların insanlar üzerindeki etkisinin davranışlarına ne ölçüde etki ettiğinden de bahsedilmektedir. Türkiye’deki ve yurt dışındaki ülkeler de olan bu uygulamaların incelenmesinin nesli tükenmekte olan hayvanlara dair duyarlılığın artmasına katkı sağlaması üzerinde etkili bir rol üstlendiği ile ilgili araştırmalardan bazıları yer almaktadır.

Örneğin yurtiçinde; 2014 WWF Türkiye Genel Müdürü, Tolga Baştağ insanların en çok zaman geçirdiği uygulamalardan biri olan Snapchat ile nesli tükenmekte olan hayvanlar için daha fazla dikkat çekmek adına başlatılan kampanya hakkında basına açıklamalar yapmıştır. Bazı türlerin geleceğini güvence altına almayı amaçladıklarını ve Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF)’nin nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olan hayvanları korumak için #sonselfie kampanyası başlattığını belirtmiştir. WWF kampanya için çekilen fotoğrafları saniyeler içinde yok eden Snapchat uygulamasını kullanan WWF, bu uygulama altında başlattığı #sonselfie kampanyası ile “saniyen var, ekran görüntüsü paylaş, bunun #sonselfie olmasına izin verme” mesajını vererek, saniyeler içinde ekranda kaybolan nesli tükenmekte olan hayvanlar için bir farkındalık yaratılması amaçlanmıştır. Bu uygulamada birkaç saniye içinde kaybolan fotoğraflar gibi gerçek hayatta da hayvan türlerinin kaybolmaması için kullanıcıların bu şekilde harekete geçirmesi istenmektedir. (*Internet 5*)

Yurtiçindeki bir diğer örnek ise; 27-29 Eylül, Marmara Araştırma Merkezi, Genetik Mühendisliği ve Biyoteknoloji Enstitüsü tarafından hazırlanan “Türkiye Yerli Evcil Hayvan Genetik Kaynaklarından Bazılarının İn Vitro Korunması ve Ön Moleküler Tanımlanması- I (TÜRKHAYGEN – I)” projesi 2007- 2012 yılları arasında gerçekleştirilmiştir (*Arat 2011*). Proje kapsamında 5 at, 5 keçi, 13 koyun, 6 sığır ırkı ile Anadolu Mandası için çeşitli koruma önlemleri alınmıştır ve bu projenin devamında daha kapsamlı önlenmeler alınması planlanmaktadır. Ayrıca devlet tarafından birçok hayvan türünde, çeşitli ırkların desteklenmesine yönelik nakdi yardımlar yapılmaktadır. Resmi Gazete’nin 8 Nisan 2013 tarih ve 28612 sayılı nüshasında belirtilen sığır, manda, koyun, keçi, arı, ipekböceği ve bazı balık türlerine destek sağlanması Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır. (*Yılmaz, 2017*)

Avrupa’da bitki ve hayvan türlerinin korunması için 1979’da kabul edilen, Türkiye’nin 1984 yılında imzaladığı Bern Sözleşmesi ile yok olma tehlikesi altındaki bitkilerle birlikte, nesli

tehlkede olan memeli hayvanlar, su kuşları ve Akdeniz sahillerimizi yumurtlama alanı olarak kullanan deniz kaplumbağaları, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve mevzuat kapsamında koruma altına alınmaktadır. (T.C. Şehircilik Bakanlığı)

Yurtdışına gelindiğinde ise; İngiltere'de Profesör Byran Clarke, Ann Clarke Ve Dame McLaren 2004 yılında başlatılmış olan Nottingham Üniversitesi, Londra Natural History Museum ve Londra Zooloji Cemiyeti tarafından desteklenen "Frozeark Projesi" dünya tehlike altındaki türlerin ve nesli tükenmekte olan hayvanların doku örneklerini alarak inceleme yapmış ve Dna'larının, canlı hücrelerinin, gametlerinin ve dokularının dondurularak saklanmasıyla gelecekte soyu tükenen hayvanların yeniden yaşama kazandırılmasını hedeflemektedir. Proje nesli tükenen binlerce hayvanı kapsamaktadır. Başta Partula türler olmak üzere daha sonra yabancı olarak soyu tükenmiş olan birçok hayvan üzerinde uygulanacağı bildirilmektedir. (İnternet 6)

Yurtdışındaki diğer örnek; 2016 da başlatılan ve 2020 de bitmesi planlanan Alp turbaları'nı korumaya yönelik proje de yer alan Avusturya Monash Üniversitesi kapsamında nesli tükenmekte olan çalışan projenin lideri Dr. Joslin Moore, Alp turbaları Avustralya'da nesli tükenmekte olan bir ekolojik topluluk ve çok sayıda tehdit altındaki tür için kritik bir habitat olduğundan bahsetmektedir. Bu proje kapsamında belirlenen dört kurbağa türü, üç kertenkele türü ve galaxiid balığı da dahil olmak üzere çok sayıda tehdit altındaki ve nesli tükenmekte olan türler için turbalıkların yönetiminin iyileştirilmesinin, bu alanlarda yaşayan çok sayıda tehdit altındaki ve endemik tür için avantajlı ortamlar hazırlanarak koruma altına alındıkları belirtilmiştir. (İnternet 7)

Bir diğer örnek ise; 2016'da Biyolog Micheal Moore ve NOAA'dan John Durban ve Holly Fearnbach öncülüğündeki, Woods Hole Oşinografi Enstitüsü ve Ulusal Okyanus ve Atmosfer İdaresi (NOAA) bilim adamları, kritik derecede nesli kritik olarak tükenme tehlikesi ile karşı karşıya olan Kuzey Atlantik sağ balinalarının (Eubalaena glacialis) sağlığını araştırmak için insansız hava araçlarını (dronları) kullandılar. Dronlar, bulunması zor hayvanları tanımlamak ve bulmak için gittikçe daha fazla kullanılmaktadır. Bu şekilde su altında çekimler yapıldıktan sonra ele toplanan veriler analizinde her bir balinanın boyutlarını ve sağlık durumlarını analiz edecek, ayrıca herhangi bir yara veya sakatlanmaları olup olmadığını kontrol edecek, nefes örneklerindeki genetik materyali dizileyerek balinaların vücudundaki bakteri, virüs ve mantarları yani mikrobiyomu anlamaya çalışacaklar. Farklı balinaların mikrobiyomları karşılaştırılarak sağlık durumları hakkında yorum yapılacak. Bu şekilde türün birey sayısının 500'den az olduğu da göz önüne alınarak durumun ciddiyetinin ne kadar yüksek olduğu kontrol edilip beslenme ve üreme hızı dikkate alınıyor. (İnternet 8)

Grafik Tasarım Ürünleri ve Bu çalışma Kapsamında Kullanılan Farkındalık Oluşturucu Grafik Tasarım Ürünleri

Grafik tasarım, bir düşüncüyü görselleştirmek, bir mesajı iletmek veya görsellerin ve bir metnin görülebilir bir düzlemde, iki boyutlu veya üç boyutlu olarak organize edilmesini içeren yaratıcı bir süreçtir. Matbaa baskı, ekran, hareketli film, animasyon, iç mimari, ambalaj tasarımı gibi birçok ortamda uygulanabilmektedir. Grafik tasarımında ve grafik sanatlarına, görsel sanatların temel ilkeleri olan hizalama, denge, karşıtlık, vurgulama, hareket, görüntü, oran, yakınlık, tekrarlama, denge, ahenk, uyum, ilgi odağı, düzen, ritim ve birlik geçerlidir. Grafiker Almanca Graphiker kelimesinin karşılığı, Grafik Tasarımcı ise İngilizce Graphic Designer kelimesinin karşılığı olup aynı anlama gelmektedir.

Grafik tasarımın birinci fonksiyonu, mesaj iletme veya bir ürünün ya da hizmetin tanıtımını yapmaktır. Grafik tasarım terimi ilk olarak 20. yüzyılın başlarında, basılarak çoğaltılmak üzere yüzeyi oyularak çizilen ve yazılan metal kalıplar, için kullanılmıştır. İlerleyen yıllarda teknolojinin gelişmesiyle birlikte bu terimin kapsamı genişlemiştir. Grafik tasarım terimi, günümüzde yalnızca basılı malzemeler için kullanılmamaktadır. Kamera ile perdeye yansıtılan, video ile ekrana gönderilen görüntüler ve bilgisayarlar ortamında tasarlanan görsel malzemeler de grafik tasarım kapsamı içinde yer almaktadır. Günümüzün grafik tasarımcısı, eski zanaatçıların baskı ve kaligrafi ustalarının geleneğini devam ettiren bir sanatçıdır. (Becer 1997: 33-34). Bir başka tanımda Grafik tasarım, günümüzün yorgun ve dalgın izleyicisinin mesaja ilgisini çekebilecek, yeni ve denenmemiş yollar araştırma ve bulma sürecidir. Yeni ve denenmemiş bulamayan tasarımcı, en azından doğruluğu kanıtlanmış bir yol izlemektedir. (Merve Y. Makale 2012: 41)

Grafik tasarım ürünlerini ele alırsak bunlardan bazıları; afiş, billboard, broşür, katalog, fotoğraf, dergi, takvim, araç, ajanda gibi pek çok ürün bulunmaktadır. Bu çalışma da kullanılan grafik tasarım ürünleri takvim, ajanda, araç olarak günlük hayatta kullanıma uygun tasarlanan farkındalık oluşturabilecek ürünler olmaktadır.

Görsel 13: Ajanda,

Görsel 14 Araç,

Görsel 15 Ajanda.

Bu Çalışma Kapsamında Kullanılan Çizim Tekniği: İllüstrasyon

Görsel iletişimin bir ögesi olan ve ilk örnekleri mağara duvarlarına kazınmış duvar resimlerinden başlayan illüstrasyon; tasarımın yaygın kullanılan araçlarından birisi olmakla birlikte, sözel unsurları görsel bir dille anlatan, betimleyen, yorumlayan bir kavramı görselleştirmek için yapılan resimlerin tümünü kapsamaktadır. (B.Baldaş, M.İpek, 2017: 227) İllüstrasyonların istenilen mesajı net bir şekilde izleyiciye iletme zorunlulukları bulunmaktadır. Aynı zamanda illüstrasyon, ona hayat veren illüstratörün yorumudur ve aynı çalışmayı yapan illüstratörlerden her biri konuyu kendi görüşlerine göre yorumlayarak sonuca ulaşmaktadırlar. Sözlük anlamı daha çok resimleme olsa bile vardığı nokta bunun çok ötesindedir. İllüstrasyonda genellikle metinle birlikte kullanılmaktadır. İllüstrasyon; kimi zaman bir resim, bir çizgi, kimi zaman bir renk lekesi olarak karşımıza çıkabilir. İllüstrasyonu tasarlayan tasarımcı, uygulayansa illüstratördür. İllüstrasyonda renk, simetri, perspektif, gölge gibi unsurlar etkileycilik açısından çok önemli olmaktadır. (Kınık ve Topaklı, 2012:72-73)

İllüstrasyon, kullanım alanları açısından oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Edebiyat, medikal, eğitim, botanik, moda, grafik tasarım ürünleri, animasyon, reklam sektörü gibi uçsuz

bucaksız yeri olan önemli bir sanat dalıdır. Görsel Grafik tasarım sözlüğünde “açıklamak, örneklendirmek ya da süslemek amacıyla resimlendirme çalışması” (Ambrose ve Haris, 2014, s. 123) şeklinde açıklanan illüstrasyon, ifadelerin, metinlerin, düşüncelerin en kısa yoldan, etkili bir biçimde anlatılmasını sağlayabilmektedir. İllüstrasyon’un bireyler için kolay algılanabilirliği, iletişim kurmayı ve etkili bir biçimde bilgilendirmeyi sağlama gibi işlevsel yönleri de bulunmaktadır. (B.Baldaş, M.İpek, 2017: 227)

İllüstrasyon, yüzyıllara dayanan Türk Kültüründe resimleme ögesi olarak kullanılmıştır. Orta Asya’da, İslamiyet öncesi Türk kültüründe (özellikle Uygurlarda) duvar resmi, minyatür sanatı çok gelişmiştir. Aynı zaman da bu dönemde resimli-minyatürlü kitapların da üretildiği tespit edilmiştir. (Kınık ve Topaklı, 2012: 71)

Genelde izah edici resim anlamında kullanılan illüstrasyon, çoğunlukla kitap içi resimlemeleri olarak kullanılmakla birlikte, günümüzde herhangi bir olay esnasında herhangi bir görüntü kaydedicisinin bulunmadığı ortamda, görgü tanıklarından alınan bilgiler doğrultusunda yapılan görsellere de bu ismin verilmekte olduğu gözlenebilmektedir. Mesaj verme özelliğiyle resimden ayrılır. İllüstrasyonu sanat yapan en önemli etken katılan yorum, düşünce, uygulama ve teknikteki özgünlüktür. Anlattığı konuyla yazıyla bir bütünlük taşıması önemlidir. İllüstrasyon, çok güçlü bir anlatım aracıdır. Her alanda ve her konuda başarılı bir şekilde uygulanabilir. En önemli özelliği, gerçekte olmayan şeyleri varmış gibi gösterebilmesidir. Diğer bir ifadeyle başka bir şekilde elde edilemeyecek bir görüntüyü varmış gibi göstermesi en önemli özelliğidir denilebilmektedir. (Uğur ATAN, 2013: 25)

Görsel 16: Ajanda, Görsel 17: Ayraç, Görsel 18: Ajanda.

Nesli Tükenmekte Olan Hayvanlara Yönelik Duyarlılığı Artırmak İçin Bulunan Yöntem ve Süreç

Nesli tükenmekte olan hayvanları anlatmak çok geniş bir kitleye hitap edecek ve birçok doğruluğu onaylanmış fikri içerisinde barındıran bir konudur. Bu nedenle de daha dikkat çekici bir gösterime sahip olunacak şekilde hareket edilmiştir. Hayvanları koruma içgüdüğü ile yaklaşılan bu konuya uygun şekilde, nesli tükenmekte olarak bahsedilen her hayvanın yanında onu koruduğu ve ilgilendiği fikrini desteklemek için kız figürleri yer almaktadır.

Çalışma kendi içerisinde eskiz aşamasından sunuma kadar birçok evreyi barındırmaktadır. Tasarım ve ürünlerin asıl amacı bilgilendirmek ve duyarlılık kazandırmaktır. Bu nedenle insanların bilinçlendirilmesi için farkındalık oluşturuca grafik tasarım ürünlerini tasarlamak ve halkın kullanımına sunabilmek bu araştırmanın gerekçesini oluşturmuştur. İllüstrasyon çalışmalarının geniş kitlelerce sempati uyandırması da dikkat çekiciliği arttırmakta önemli

bir etken olmaktadır. Bu tasarımları insanların günlük hayatlarında ellerinin altında olan ve ulaşılması çok mümkün eşyalar (takvim, ajanda, ayraç, vb.) üzerinde göstermek bilinçlendirmenin daha kolay sağlanabilmesi yönünde atılan bir adım olmaktadır.

Çizim Örnekleri: 1 Vaşak, **2** Dev Panda, **3** Proboscis Maymunu, **4** Katil Balina, **5**, Kutup Ayısı, **6**, İnce Loris.

Çizim Örnekleri: 7 Ceylan, **8** Penguen, **9** Saola, **10** Okapi, **11**, Siyah Ayaklı Dağ Gelinciği, **12**, Kalkık Burunlu Maymun.

(Çizim Uygulama Örnekleri)

Metodoloji

Araştırma Modeli

Nesli Tükenmekte Olan Hayvanlarla İlgili Farkındalık Oluşturucu Grafik Tasarım Ürünlerinin İrdelenmesi kapsamında yurtiçi ve yurtdışında ki mevcut durumu ve bu tükeniş karşısında alınan önlemler ortaya konulmuş, çalışma genel tarama modellerinden ilgili literatürün taranması ve nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine bağlı bir araştırma olarak kurgulanmıştır.

Sınırlılık ve Verilerin Toplanması

Araştırmaya dair veriler; çoğunlukla Nesli Tükenmekte Olan Hayvanlarla İlgili Farkındalık Oluşturan süreçleri ile ilgili daha önce yapılmış makale, tez, araştırma raporu, kitap, dergi, yayınlarından ve web sitelerinden edinilerek bir araya getirilmiştir. Yine aynı tür kaynaklardan yurtiçi ve yurtdışına yönelik yapılan projelere yönelik bilgiler toplanmıştır. Belirlenen içeriğe göre verilerin nitelikli olarak hangi hayvan türleri üzerinde tükenmiş olarak görüldüğü saptanmış ve ele alınarak yorumlanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç

Nesli tükenmekte olan hayvanları korumaya yönlendirmek, bilinçlendirmek ve insanların bu konuda duyarlılığını arttırmaya yönelik yapılan bu çalışmada hazırlanan çizimler ve bu çizimlerin geniş kitlelere tanıtılması amacıyla çeşitli ürünler üzerinde tasarlanan beğeni ve talep açısından istek görerek, raflarda farkının anlaşılabilir şekilde satışa yönelik tüketicinin ilgisini çektiği gözlemlenmiştir. Ürünlerin yüzeyinde bulunan illüstrasyon çizimlerinin ürünü satışa teşvik eden bir çalışma olduğu belirtilmiştir. Çoğunluğun ürünü talep etmedeki amacı ürün tasarımının amacına yönelik olarak farklı, dinamik, sıradanlığın dışında kalan bir yaklaşımla tasarlanmış olmasıdır. Farklı ürünler ile yapılan tasarımların etkili olduğu ve yazı karakterlerinin net, anlaşılır olup tüketiciyi farklı bir bakış açısı ile satışa teşvik edebileceği ve doğal olarak bilinçlendirme konusunda harekete geçirebileceği vurgulanmıştır.

Öneriler

Uygulamaya Yönelik Öneriler

Ürün tasarımlarının raflarda dikkati çekecek bir artışının olabileceği kavranıp, bu yönde nesli tükenmekte olan hayvanların illüstrasyon tekniği anlayışı ile tasarımlarının geliştirilmesi anlamında yeni düzenlemelere gidilmekle birlikte nesli tükenmekte olan hayvanların tasarımında, farklı illüstrasyon teknikleri, farklı renk denemeleri kullanılarak tasarımın uygulanacağı ürün ön plana çıkarılarak tasarlanması uygun olacaktır. Ürün tasarımlarının çeşitliğinde de artış durumunda ve kendine özgü font tasarımlarının oluşturulması da dikkat çekicilik durumu artırılabilir.

Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler

Nesli tükenmekte olan 12 hayvan üzerinde uygulanan bu çalışma, çeşitlilikte farklılık oluşturan tasarım ürünlerinin üzerine de uygulanarak daha da yaygınlaştırılmalı ve konunun önemini araştırmaya teşvik etmelidir. Bu konuda yapılan araştırmaların daha da genişletilerek ele alınabilecek olması, tasarımların farklı ürünler üzerine uyarlanarak yapılması satışa karşı teşvik edici olabilmekle birlikte aynı zamanda hayvanlara karşı duyarlılık artırılmasına da katkı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Atabey, Z., (2010). *Basın İlanı Tasarımlarında İllüstrasyon ve Vektörel İllüstrasyon Tekniğinin Uygulanması* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim. Bilimleri Enstitüsü, İzmir (Erişim Tarihi: 09.11.2018)
- Atan, U., (2013). Grafik İllüstrasyon Olarak Minyatür. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 11, 6 (Erişim Tarihi: 09.11.2018)
- Baldaş, B. ve İpek, M. (2017). Bir İllüstrasyon Sanatçısı: Nazan Erkmek, Arş. Gör. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İletişim Tasarımı Bölümü (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

- Becer, E., (2002). *İletişim ve Grafik Tasarım*. Ankara: Dost Yayınevi (Erişim Tarihi: 10.11.2017)
- Birlik, İ., (2015). *Tıbbi Görüntüleme Yöntemleri ve Fotoğraf İlişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir (Erişim Tarihi: 09.11.2018)
- Teymur, A., (2017). *Basın İlanında İllüstrasyonun Görsel İletişim Tasarımı Açısından İncelenmesi ve Uygulama Çalışmaları* (Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (Erişim Tarihi: 09.11.2018)
- Türker, İ. Halil, (2005). Bilgisayar Destekli Grafik Tasarımı Dersi, Yöntem Önerisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 (Erişim Tarihi: 09.11.2018).
- Yılmaz O., (2017). Türkiye`de Nesli Tükenen veya Tükenme Tehlikesi Altındaki Evcil Hayvanlar, Doç. Dr., Ardahan Üniversitesi, Posof Meslek Yüksek Okulu, Posof, Ardahan (Erişim Tarihi: 09.11.2018)
- Kınık, M. ve Topaklı, A., (2012). Levni Minyatürlerinde İllüstrasyon 1, Yrd. Doç. Dr., G.Ü. Mesleki Eğitim Fak. Grafik Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi (Erişim Tarihi: 09.11.2018)
- Onursoy, S., (2017). Türk Gazetecilik Kültüründe İllüstrasyon: Dersaadet Gazetesi İllüstrasyonlarına Göstergebilimsel Bir Yaklaşım, Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi (Erişim Tarihi: 09.11.2018)
- Kınık, M ve Topaklı A., (2012). “Levni Minyatürlerinde İllüstrasyon”, AKDENİZ SANAT DERGİSİ, Sayı:10, Cilt:5 (Erişim Tarihi: 09.11.2018)
- Yıldırım, M., (2012). Grafik Tasarım Eğitiminde Yaratıcılığın Süreç İçerisindeki Önemi, Dr. Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi (Erişim Tarihi: 10.11.2017) (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

URL Adresleri

- İnternet Kaynağı 1:** <http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/kriyobiyoloji-soyu-tukenmekte-olan-canlilar-icin-bir-umut> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)
- İnternet Kaynağı 2:** <http://wwwneslitkenmesinhayvanlarin-keziban.blogspot.com/p/hayvanlarn-neden-nesli-tukeniyor.html?m=1> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)
- İnternet Kaynağı 3:** <http://www.tipeez.com/ch/main/news/profesor/3539/ceylan.aspx> (Erişim Tarihi: 15.12.2018)
- İnternet Kaynağı 4:** <http://bilgimat.com/penguenler-hakkinda-ilginc-bilgiler/> (Erişim Tarihi: 15.12.2018)
- İnternet Kaynağı 5:** <http://m.milliyet.com.tr/amp/bircok-hayvan-nesli-tukenme-gundem-2619690/> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)
- İnternet Kaynağı 6:** <https://www.theguardian.com/education/2015/jun/16/study-a-masters-and-help-endangered-species> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)
- İnternet Kaynağı 7:** <https://insideecology.com/2018/01/12/the-frozen-ark-project-bio-banking-endangered-animal-samples-for-conservation-and-research/> (Erişim Tarihi: 30.11.2018)

- İnternet Kaynağı 8:** <https://joslinmoorerresearch.wordpress.com/people/> (Erişim Tarihi: 30.11.2018)
- İnternet Kaynağı 23:** BECER, E., <http://www.booktandunya.com/2018/09/emre-becer-iletisim-ve-grafik-tasarm.html> (Erişim Tarihi: 01.12.2018)
- İnternet Kaynağı 24:** YILDIRIM, M., <http://eruifd.erciyes.edu.tr/sayilar/201201/20120103.pdf> (Erişim Tarihi: 01.12.2018)
- İnternet Kaynağı 25:** ATAN, U., <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/275428> (Erişim Tarihi: 15.12.2018)
- İnternet Kaynağı 29:** ONURSOY, S., <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/357915> (Erişim Tarihi: 10.11.2018)
- İnternet Kaynağı 30:** KINIK, M., TOPAKLI, A., <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/166697> (Erişim Tarihi: 10.11.2018)
- İnternet Kaynağı 31:** http://sbe.giresun.edu.tr/fileadmin/user_upload/makaleler/kadin_ozel_sayisi/225_PDFsam_KSBD_Kadin_ozel_sayisi.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2018)
- İnternet Kaynağı 32:** BALDAŞ, B., İPEK, M., http://sbe.giresun.edu.tr/fileadmin/user_upload/makaleler/kadin_ozel_sayisi/225_PDFsam_KSBD_Kadin_ozel_sayisi.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2018)
- İnternet Kaynağı 50:** <https://www.forumaski.com/hayvanlar-alemi/174061-hayvanlarin-nesli-neden-tukenir.html> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)
- İnternet Kaynağı 51:** <https://www.bilimsenligi.com/gen-bankasi-ile-nesli-tehlike-altinda-olan-turlerin-korunmasi.html/amp/> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

Görsel Kaynakçası

- Görsel Kaynağı 1: Vaşak** <http://yumurtaliekemek.com/vasak-kedisinin-ozellikleri-yasam-sekli-nedir-ve-nerede-yasar/> (Erişim Tarihi: 15.12.2018)
- Görsel Kaynağı 2: Panda** <https://evrenvebilim.com/panda-kafatasi-fosili-incelemesi/panda/> (Erişim Tarihi: 15.12.2018)
- Görsel Kaynağı 3: Proboscis Maymunu** <https://www.maymun.gen.tr/proboscis-maymunu.html> (Erişim Tarihi: 15.12.2018)
- Görsel Kaynağı 4: Katil Balina** <http://www.sarikanaryalar.net/katil-balina-orcinus-orca-t23565.html> (Erişim Tarihi: 15.12.2018)
- Görsel Kaynağı 5: Kutup Ayısı** <https://www.webtekno.com/kutup-ayisi-cigeri-yiyen-bir-insanin-kayitsiz-sartsiz-oldugunu-biliyor-muydunuz-h46164.html> (Erişim Tarihi: 15.12.2018)
- Görsel Kaynağı 6: İnce Loris** <https://gencadimlar.weebly.com/304nce-loris.html> (Erişim Tarihi: 15.12.2018)
- Görsel Kaynağı 7: Ceylan** <https://www.ensonhaber.com/yasak-avlanmaya-rekor-ceza-2014-01-28.html> (Erişim Tarihi: 15.12.2018)

- Görsel Kaynağı 8: Saola** <https://sites.google.com/site/saolabytika/> (Erişim Tarihi: 15.12.2018)
- Görsel Kaynağı 9: Penguen** <http://egitimpaylas.blogspot.com/2012/03/nesli-tukenmekte-olan-hayvanlarla.html> (Erişim Tarihi: 15.12.2018)
- Görsel Kaynağı 10: Okapi** <https://a-z-animals.com/animals/okapi/> (Erişim Tarihi: 15.12.2018)
- Görsel Kaynağı 11: Siyah Ayaklı Dağ Gelinciği** <http://hayvanlarhakkindabilmediklerimiz.blogspot.com/p/nesli-tukenme-tehlikesi-olna-baz.html> (Erişim Tarihi: 15.12.2018)
- Görsel Kaynağı 12: Kalkık Burunlu Maymun** <http://yagmur2336.blogspot.com/2017/01/nesli-tukenmis-kalkk-burunlu-maymun.html> (Erişim Tarihi: 15.12.2018)
- Görsel Kaynağı 13: Ajanda 1** <https://www.collinsdebden.co.uk/diaries/2019-diaries/fashion/collins-2019-diary-a6-woodland-week-to-view-cf63-wl> (Erişim Tarihi: 10.12.2018)
- Görsel Kaynağı 14: Ayraç 1** <https://www.qoo10.sg/item/FASHION-APPLE-IPAD-AIR-CASE-KOREA-CUTE-CARTOON-IPAD-CASE-SLEEP/467179638> (Erişim Tarihi: 10.12.2018)
- Görsel Kaynağı 15: Ajanda 2** <https://www.fallindesign.com/2016-livework-piyo-cute-animal-dated-diary-scheduler/> (Erişim Tarihi: 10.12.2018)

GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMI BÖLÜMÜNÜN TANITILMASINA YÖNELİK LOGO VE DUVAR GAZETESİ TASARIMI

Merve KÜÇÜK, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
mervkuck@gmail.com

ÖZET

Görsel İletişim Tasarımı Bölümü ve yapılan işler hakkında yazılı bilgi kaynağını eksikliğinden dolayı duvar gazetesi ile tanıtılması ve Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümünün bir logoya sahip olmaması bölümün tanıtımında bir eksiklik olarak görülmüştür. Bu uygulamanın amacı, Görsel İletişim Tasarımı Bölümünü logo ve duvar gazetesi tasarımı ile tanıtmayı amaçlamaktadır. Tanıtım kısmında eksiklik olduğu saptanmıştır. Bu araştırmada logo ile Görsel İletişim Tasarımı Bölümüne bir kurumsal kimlik kazandırmayı ve hazırlanan duvar gazetesi ile tanıtımına katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Bu çalışma Kütahya DPÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü logo ve duvar gazetesi çalışması ile sınırlandırılmıştır. Kütahya DPÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü için hazırlanan logo ve duvar gazetesi Adobe Illustrator programında renkli olarak tasarlanmıştır. Tasarlanan logo ve gazetenin boyutuna uygun punto ölçüsü ve okunabilir font tercih edilmiştir. Yazılar ve görseller duvar gazetesine dinamik bir yapıda yerleştirilmiştir. Logo eskiz çalışmasının ardından Adobe Illustrator programında vektörel olarak çizilmiştir. Cyan, magenta, sarı, gri ve siyah renkler kullanılmıştır. Yazı sağa ve sola bloklanarak yazılmıştır. Duvar gazetesi taslak aşamasından sonra seçilen taslak üzerinden çalışılmaya devam edilmiştir. Literatür taraması yapılarak elde edilen bilgiler duvar gazetesine eklenmiştir. Yazılar ve görseller duvar gazetesine dinamik bir yapıda yerleştirilmiştir. Görsel İletişim Tasarımı Bölümünün tanıtılması amacıyla hazırlanan duvar gazetesinin asıldığı mekanda insanların dikkatini çekerek içeriğini okumaya yönelttiği gözlemlenmiştir. Bölümün tanıtımı amacıyla yazılı kaynak eksikliği göz önünde bulundurularak tasarım ilkelerine bağlı kalınarak logo ve duvar gazetesi tasarımı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Logo, Duvar Gazetesi, Mizanpaj, Tipografi, Tanıtım

GİRİŞ

Logo Nedir?

Logo bir marka, kurum, kuruluş, şirket, oluşum, topluluk ya da fikri temsil eden ve içerisinde grafiksel öğeleri barındıran sembol ya da şekillere verilen isimdir. (<https://freegrafiker.com/logo-nedir.html>)

Gazete Nedir?

Gazete, haber, bilgi, bulmaca ve reklam içeren, genellikle düşük maliyetli kâğıt kullanılarak basılan ve dağıtımı yapılan bir yayım olup, halka güncel olaylara ilişkin bilgi verme amacı gütmektedir. Genel olarak yayımlandığı gibi, özel bir konu üzerinde de yayımlanabilir ve genellikle günlük ya da haftalık olarak yayımlanır. (tr.wikipedia.org/wiki/Gazete)

Afiş/Reklam Sütunları

Afiş sütunlarının ortaya çıkışı ilk kez Almanya'da gerçekleşmiştir. 1848 yılında, Berlin'deki reklam kaosu nedeniyle sokaklara afiş asılması yasaklanmıştır. 1854 yılında matbaacı ve yayıncı Ernst Litfass (1816-1874), afişlerin, sokaklara konulacak sütunlara asılmasını önermiştir. Bu sayede, istenmeyen yerlere asılan afişlerin, reklamların önüne geçilebileceği düşünülmüştür. Duvar ilanları, başta İstanbul olmak üzere Osmanlı coğrafyasında 19'uncu yüzyılın sonlarından itibaren ağırlıklı olarak ticari faaliyetleri, ürünleri, sinema filmlerini ve tiyatro oyunlarını duyurmak üzere kullanılmıştır. Afiş sütunlarının İstanbul'da ortaya çıkış nedenlerinin, Avrupa'daki gerekçelerle aynı olduğu söylenebilir: Reklam kaosunu engellemek, reklamı vergilendirmek ve duyuru söylemini denetlemek. Afiş sütunu yönetiminin sivil bir girişim ile başlayıp hemen sonra devletin kurduğu Anadolu Ajansı'na devredilmesi de bu görüşü desteklemektedir. (Ömer Durmaz IFAS 2016)

Acta Diurna

Duvar Gazetesi, genellikle gelişmekte olan ülkelerde, şehirlerde, kasabalarda ve köylerde diğer önemli yerlerde görüntülemek için üretilen gazete. Uygulama yeni değil; antik Roma'da Acta gazeteleri düzenli olarak yayımlanmıştır. Duvar gazeteleri tek bir nüfus merkezine veya birkaçına hizmet edebilir; gazetelerin üretmek ve dağıtmak için çok pahalı olduğu veya insanların onları satın almak için çok zayıf olduğu devlet kurumları tarafından yayımlandı. Genellikle, belirli bir yerde bulunan tek bir kişinin belirli bir yerde bir okul, Toplum Merkezi ya da diğer kolayca erişilebilir duvar üzerine duvar gazetesi yapıştırılması sorumluluğu vardır. Aynı kişi veya başka bir kişi okuma yazma bilmeyen kişilere yüksek sesle kâğıt okuyabilir. (<https://www.britannica.com/topic/wall-newspaper>)

Metodoloji

Araştırmanın Modeli

Araştırma; Görsel İletişim Tasarımı Bölümünün tanıtılmasına yönelik literatür taraması ile gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Toplanması

Bu Görsel İletişim Tasarımı Bölümü araştırılarak sınırlandırılmıştır. KDPÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü için hazırlanan logo ve duvar gazetesi Adobe Illustrator programında renkli olarak tasarlanmıştır. Tasarlanan logo ve gazetesinin boyutuna oranla uygun punto ölçüsü ve okunabilir font tercih edilmiştir. Yazılar ve görseller duvar gazetesine dinamik bir yapıda yerleştirilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Eskiz çalışmasının ardından Adobe Illustrator programında vektörel olarak çizilmiştir.

Cyan, magenta, sarı, gri ve siyah renkler kullanılmıştır. Yazı sağa ve sola bloklanarak yazılmıştır. Cyan, magenta, sarı ve siyah baskı renkleri (CMYK) olduğu için tercih edilmiştir. Kullanılan şekiller, özgünlüğü, farklılığı ve eşsizliği ifade etmesi için böyle tasarlanmıştır. Eskiz aşamasında kullanılan siyah çerçeve ise bu anlamda zıt düşüp sınırlandırdığı için kullanılmamıştır.

Taslak aşamasından sonra seçilen taslak üzerinden çalışılmaya devam edilmiştir. Literatür taraması yapılarak elde edilen bilgiler duvar gazetesine eklenmiştir. Yazılar ve görseller duvar

gazetesine dinamik bir yapıda yerleştirilmiştir. Tasarımda eğitim süresince kullanılan programların logolarına yer verilmiştir. Her tanımla ilişkili görsel hazırlanmıştır.

Kaykaya binen erkek görseli çizilerek hareketi ifade ettiği için motion graphic ile ilişkilendirilmiştir.3 boyutlu yuvarlak kare ve üçgen görseli grafik tasarımın sembolü olduğu için kullanılmıştır. Ayrıca kullanılan programlarda bulunan bazı çizim araçlarının görseline de tasarımda yer verilmiştir.

Fotoğrafın tanımına destekleyici olarak fotoğraf makinesi görseli çizilip kullanılmıştır. Sağ alt köşede bölüme tasarlanan logo ve üniversite logosuna yer verilmiştir. Kullanılan arka plan tasarımının hareketini devam ettirmek için tercih edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Görsel İletişim Tasarımı Bölümünün Tanıtılmasına Yönelik Logo ve Duvar Gazetesi Tasarımı çalışmasında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Görsel İletişim Tasarımı Bölümünün tanıtılması amacıyla hazırlanan duvar gazetesinin asıldığı mekânda insanların dikkatini çekerek içeriğini okumaya yönelttiği gözlemlenmiştir. Bölümün tanıtımı amacıyla yazılı kaynak eksikliği göz önünde bulundularak tasarım ilkelerine bağlı kalınarak logo ve duvar gazetesi tasarımı yapılmıştır.

Uygulamaya Yönelik Öneriler

Duvar gazetesi dışında diğer grafik tasarım ürünleri ile tanıtım sürecinin devamının gelmesi önerilebilir.

Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler

Bu araştırma Görsel İletişim Tasarımı Bölümü ile sınırlandırılmıştır. Bu konuda yapılan araştırmaların daha da genişletilerek, farklı versiyonlarda tasarlanan yeni denemelerinde uygulanması farklı bölümlerin tanıtılmasına katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

(2015) Uluslararası Güzel Sanatlar Sempozyumu Bildiri Kitabı, Konya

**TÜRKİYE’DEKİ TEMEL EĞİTİMİN GEREKLİLİĞİNİ ANLATAN
KISAFİLM VE ORGANİK TİPOGRAFI İLE OLUŞTURULMUŞ
AFİŞ UYGULAMASI
(ORGANİK TİPOGRAFI ÖRNEĞİ)**

Müjgan SIKKAŞ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
mujgan.gtasarim@gmail.com

ÖZET

Eğitim bireyin doğumuyla başlayıp devam eden öğrenme, gelişme durumudur. Temel eğitimin zorunluluğu kişilerin gelişimi için oldukça önemli olmaktadır ve bunun kısıtlanması söz konusu bile olmamalıdır ancak bu kısıtlamalara maruz kalan çocukların var olduğu gerçeği bilinmektedir. İletişim dili de denebilecek olan tipografi tasarımı insanların dikkatinin çekilmesi gereken bir konu için kullanılması hem konuya vurgu yapılması hem de teknolojinin gelişmesi ile çeşitli iletişim olanaklarının ortaya çıkması ve görsel iletişimde yeni alanların oluşması tipografiyi geleneksel kalıptan çıkarıp hareketli dijital tasarım anlayışına sahip olmaya yöneltmiştir. Yenilikçi bir yaklaşım olan organik tipografi ya da deneysel tipografi olarak da adlandırılabilen bu yaklaşımla toplumsal sorun haline gelen temel eğitimin zorunluluğu konusu üzerine, belirlenen metnin seramik harfler ve çim tohumlarıyla oluşturulması ve hareketli görüntü Stop Motion ile kısa film çekiminin yapılması amaçlanmıştır. Tüm bu aşamaların ortak noktası Türkiye’deki temel eğitimin zorunlu ve her çocuğun iyi bir eğitim hakkına sahip olduğunun organik tipografi uygulamasıyla oluşturulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Organik Tipografi, Stop Motion, Afiş, Kısa Film

GİRİŞ

Problem Durumu

Eğitim, bireyin doğumuyla başlayıp ölümüne kadar devam eden ve bu süreç içinde elde edilen, öğrenilen, sosyal, kültürel ve birçok gelişmeyi içerisinde barındıran bir olgudur. Kişisel hakların içinde yer alan, hayati derecede önem arz eden özellikte olmasına rağmen ülkemizde her yıl birçok çocuğun temel eğitim hakkı yasalara rağmen elinden alınarak çocuk işçiliğe, çocuk evliliklerine ya da istismara mahkum olarak toplumda yer almalarına sebebiyet verilmektedir. Diğer bir durum ise; teknolojinin devamlı gelişim içinde olması yeni iletişim kanallarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle görsel iletişim alanında yeni iletişim kanallarına bağlı olarak tipografinin geleneksel yapısından çıkıp teknolojik gelişmeler ışığında yeni uygulama tarzları bulması tipografinin niteliğinde değişmelere yol açmaktadır. Basılı ortamından çıkıp boyut ve hareket kazanmaya başlayan tipografi kitle iletişiminde önemli rol oynamaktadır. Elde edilen bu verilere dayalı olarak oluşan yeni görsel kültürü, toplumun içinde yer alan temel eğitim hakkının kısıtlanması konusunda farklı disiplinleri bir arada kullanarak toplumun dikkatin çekmek, bilinç algısı uyandırmak temel gerekçedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Türkiye'deki temel eğitimin gerekliliği konusunda yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, tipografi sanatı ve farklı sanat disiplinlerini bir arada kullanarak özgün bir tipografik düzen oluşturmak ve oluşturulan tipografik düzenlemenin hareketli görüntü tasarımına ve afiş tasarımına uyarlanması belirlenen konu üzerinde toplum bilinci uyandırmak adına temel amaçtır.

Araştırmanın Önemi

Eğitim bireyin doğumuyla başlayıp ölümüne kadar devam eden, gerekli bilgi ve donanımı elde etmelerini sağlayan bir süreci kapsamaktadır. Kişinin hayata bakışını, kişiliğini ve toplumdaki yerini belirlemede etkili olan eğitimin önemi kabul görmüş bir gerçekliktir. Toplumumuzda ve dünyada eğitim üzerine birçok söz söylenmiş ve yüzyıllarca dile getirilerek topluma mal edilmiştir. Ancak değişen toplum yapısı eğitimin önemini giderek göz ardı etmeye ve hukuki sorumlulukların yerine getirilmemesi sürecini tetiklemektedir. Çocuğun dünyaya geldiği andan itibaren ilk eğitimi aile eşliğinde, büyüme süreciyle beraber devam etmekte olup bu süreçte çocuğun büyüdüğü ortam, aldığı eğitim, çocuğun gelişiminde, psikolojik ve sosyal yapısında etkileyici olmaktadır. Tipografi ise; yazının bulunuşundan itibaren, var olan bir mesajı iletme kaygısı ile başlayan ve içerisinde sanat olgusunu da barındıran sözcüklerle mesajın düzenlenmesi sanatıdır. Bir tasarımın kimliğini oluşturan tipografi, tasarımda verilmek istenen mesajın doğru bir biçimde karşı tarafa aktarılabilmesi için oluşturulan kompozisyon ile uyumlu yazı karakterlerinin kullanılmasının yanı sıra algılarına bilirlilik açısından açık seçik, kafada soru işareti veya yanlış bir anlaşılmaya mal bırakmayacak biçimde kullanılmalıdır. Grafik tasarım tarihine baktığımızda ilk dönemlerden itibaren tipografi dönemin tasarımcıları tarafından kullanılırdı. Ressamlar tarafından elle oluşturulan tipografi teknolojinin gelişmesine bağlı olarak değişen koşullar ile birlikte kendine yeni oluşum şekilleri oluşturmaya başlamıştır. Bu oluşum sürecinde sadece kendi içinde oluşturduğu üsluba bağlı kalmayıp farklı disiplinler ile de gelişimini devam ettirmektedir. Sanat disiplinleri arasındaki etkileşimin temelinde

yine tipografinin temel noktası olan dilin kullanımı var olmaktadır. Buda farklı disiplinlerin bir arada kullanılması açısından özellikle tipografi tasarımında önemli bir noktadır. Tüm bu olguların ışığında temel eğitimin bireylerin gelişimine etkisinin, yasal ve etik boyutlarının araştırılarak elde edilen veriler ışığında, gelişen teknolojiye ve koşullara bağlı olarak yenilikçi bir tasarım olan hareketli görüntü tasarımında tipografi tasarımının kullanılması bilgilendirici içerik üretimi oluşturulması ve toplumsal bilinç uyandırması açısından önemli bir araştırmadır.

Sınırlılıklar

Tipografik düzenlemede kullanılmak üzere “Biz mi çocukları eğitiyoruz yoksa onlar mı bizi?” yazısının seramik harfler ile bir düzen içinde oluşturulması, oluşturulan harflerin stop-motion ve afiş tasarımına uyarlanması ile sınırlandırılmıştır.

Türkiye’de Çocuk Hakları Bağlamında Zorunlu Temel Eğitim

Çocuk kavramı tüm toplumların kültürel ve sosyolojik değerlerine bağlı olarak değişiklik gösteren ve kendi değerlerine bağlı olarak oluşturulan bir kavram olmaktadır. Tarihsel süreçler, gelişen ve değişen toplum yapıları çocuk kavramının algılanmasında yeni düşüncelere olanak sağlamaktadır. Çocukluk kavramı üzerine oluşturulmuş birçok tanımlamaya ulaşmak mümkündür ancak orta çağda akraba olarak nitelendirilirken modern çağda çocuk kavramı Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde ve hukukta yer alan tanımlamalarla algılanmaktadır. Hukukun içinde birçok maddede yer alan çocuk kavramı farklı hukukçular tarafından farklı tanımlamalarla nitelendirilip tartışma konusu olsa da özünde çocuk kavramı çocuk hakları bağlamında, zorunlu temel eğitim konusunda ortak bir noktaya çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 42. Maddesi olan “II. Eğitim ve Öğretim Hakkı ve Ödevi kapsamında; kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.” (Türkiye Büyük Millet Meclisi Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982:42) maddesince ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 28. ve 29. maddesinde yer alan zorunlu eğitim kavramı ayırım gözetmeksizin her çocuk için geçerli ve kapsamlıdır. Günümüz şartları, toplum kuralları veya keyfiyetten dolayı hiçbir çocuk sahip olduğu bu haklardan mahrum bırakılamaz. Kişiliğin gelişimi ve bunun yanında küresel dünyada büyüyen ve gelişen toplum yapısındaki ülkelerin temelinde iyi bir eğitime sahip bireylerin olduğu düşünülmektedir. Öyle ki kişisel anlamda kendini geliştiren bir birey kendisinin dışında yaşadığı topluma da gelişimsel anlamda niteliklerini sunmakta ve kendini geliştiren, geliştirdikçe yeni arayışlar ve katkılar sağlayan bireyler haline almaktadırlar. Sürekli değişim içinde olan küresel dünyada değişen koşullarla ihtiyaçlar ve gereksinimlerde değişiklik göstermektedir. Bu noktada en temel ihtiyaç belli donanım, bilgi birikimine sahip eğitilmiş kişiler olmaktadır. Teknolojini gelişmesi ile birçok alanda yenilikler ve pratik yaşam koşulları oluşturulmaya başlanmaktadır ancak gelişen teknolojiye rağmen zorunlu temel eğitim konusunda fikir ayrılıkları ve bu fikri ayrılığın dışında anayasal hakların ihlali ile karşılaşmaktadır. Din, dil, ırk ve yaşadığı toplum fark etmeksizin her bireyin anayasada sahip olduğu haklar ortaktır. Bu bağlamda çocuk haklarında da çocuğun doğduğu yer, dini ya da cinsiyeti fark etmeksizin temelde ortak eğitim olanaklarına sahip olması gereklilikten öte bir zorunluluk arz etmektedir ve gelişimin temelinde eğitimin çok büyük önemi olduğu unutulmamalıdır.

Tipografi

Hayatın önemli bir noktasında yer alan iletişim olgusunun temelinde karşılıklı duygu, düşünce ve bilgi alışverişi yer almaktadır. İlk defa Johann Gutenberg ile kullanılan tipografi terimi günümüzde, metal harf tanımlamasından çıkıp sanatsal ve tasarıma dayalı çalışmaları da içine almaktadır. Tipografinin temelinde bir iletişim çabası vardır. Bir duyguyu, düşüncüyü ya da bilgiyi aktarma kaygısı içinde tipografik düzenlemeler yapılmaktadır. Tipografi de sanatın içinde yer alan bir tasarım uygulamasıdır. Sanatsal düzenlemeler ile oluşturulmuş çalışmalar yapılmaktadır ancak tipografinin temelinde ne olursa olsun okunabilirlik, açık seçik olma vardır. Verilmek istenen mesajın karşı tarafa olduğu gibi aktarılması, algılanabilir olması tipografinin temelindeki en önemli noktadır. Tipografik iletişim içinde güzellik ve estetik kavramları ne zaman devreye girer? Tipografi hiçbir zaman bir kozmetik malzemesi gibi kullanılmamalıdır. İyi tipografi, bilginin en doğru, en açık ve en mantıklı sunucusudur. Güzellik ve estetik tipografinin hammaddesi değil, yan üründür. Ana ürün anlaşılır bir iletişimdir. (Becer,2013) Geçmişten günümüze birçok değişim ve süreçten geçen tipografi tasarımı ilk olarak Johann Gutenberg'in metal harfleri için kullanılırken zamanla el yazmalarına ve farklı biçimde yazı karakterlerine de verilen ortak isim olmaya başlamıştır. Tarihte tipografinin kullanım alanlarına bakıldığında çoğunlukla ressam tarafından kullanıldığı görülmektedir. Ancak değişen koşullar ve imkanlar yeni tanımlamalara ve bu tanımlamalar içinde yeni nitelendirmelere olanak sağlamaktadır. Tipografinin ilk kullanım zamanlarında ressam ya da hattatlar tarafından oluşturulan çalışmalar, zamanla tipograf - tipografi tasarımcısı gibi bir tanımlamayı yaratmıştır. Günümüz tipografik karakterleri, el yazılarıyla başlayan uzun bir evrim sonucunda oluşmuşlardır. Harfin temel unsuru çizgisel vuruş ve darbelerdir. Fırça, kamyuş ve keski gibi yazı araçları, harf biçimlerini doğrudan etkilemiştir. Sonraları Eski Yunan ve Romalılar, harfleri temel geometrik konstrüksiyonlar üzerinde biçimlendirmeye başladı. Bütün tipografik karakterler, optik olarak hayali bir yatay çizgi (satır çizgisi) üzerine dizilirler. Tipografik karakterler et kalınlıklarına göre beş kategoriye ayrılabilir: 1- Tam beyaz (Extralight), 2-Beyaz (light), 3- Yarım siyah (Medium), 4- Siyah (Bold), 5- Tam siyah (Extrabold). (Becer,2013). Modern sanat ve gelişen sanat yapıları, teknolojinin ve yeni imkanların içinde farklı arayışlar bulmaya ve farklı disiplinlerin bir arada kullanılarak yeni tasarım model ve anlayışlarının oluşmasını sağlamıştır. Günümüz insanı, tipografik mesaj bombardımanı altındadır. Bu yoğunluk görsel kirliliğe neden olmakta, birçok tipografik mesaj işlevini yitirmektedir. Etkili tipografi, mantık ve sezginin arasındaki denge, görüntü ile söz arasında belirli bir denklemin kurulmasına bağlıdır. Tipografik simgeler, sözdizimsel ve anlamsal olmak üzere iki farklı boyutta varolur: Tipografik yaklaşım simgenin biçimiyle ilgil ise, sözdizimsel boyut ön plandadır. Ya da simgeye özel bir anlam yüklenerek etki yönü değiştirilebilir (Becer,2013).

Organik Tipografi

Organik kelimesi, yapısında kimyasal maddelerin kullanılmadığı, sağlığa zararsız olarak yapılan üretimi ifade etmektedir. Tipografi kelimesi ise metal harf ve çizgi kelimelerinin birleşiminden oluşan bir terimdir. "Type" metal harfleri, "graphy" çizgi, çizim anlamına gelmektedir. Bu iki kelimenin birleşiminden oluşan "organik tipografi" terimi literatürde yeni yer edinmeye başlayan, modern sanatın içinde yeni geliştirilen bir tekniğin adıdır. Organik tipografi terimi ilk olarak Grafist12 etkinlikleri kapsamında gerçekleştirilen bir projede kullanılmıştır.

Nasıl sesi beğenilen bir sanatçı için sesinin rengi çok güzeldi ya da oyunu zevkle izlenen bir futbolcu için şiir gibi top oynadı gibi mecazi ifadeler kullanılıyorsa, bu başlık için kullanılan “organik” kelimesi de yaşayan, canlı organizmalar anlamına gelen tıbbi ya da kimya ile ilgili bir tanımdan öte, mecazi olarak kullanılmış bir terimdir. Organik tipografi; birleşimindeki öğelerin büyük ve belirgin bir bölümünü, el ile üretilmiş harflerin oluşturduğu ve amacının da izleyicide çeşitli duygular uyandırarak ilham vermek, böylece görsel iletişime yeni bakış açıları kazandırmak olan deneysel bir tipografi yaklaşımı ya da arayışı olarak tanımlanabilir (Okur,2009:28). Bilgisayarın icadı ile sayısal ortama geçen tipografi tasarımında elle üretime uzaklaşma güncel sanatta ise daha çok mekanik olarak üretilmeye başlanan tipografi tasarımlarına karşın elle üretilen tipografik tasarımlara dönüş olmaktadır. Organik tipografi kelimesi ile akla gelen ilk çağrışım oluşturulan düzenlemede kullanılan malzemelerin organik bileşenlerden oluşması olmaktadır ancak kelimenin tam anlamına bakıldığında organik kelimesi burada mecazi bir anlatımla kullanılmaktadır. Örneğin Zig reklam ajansı tarafından IKEA için oluşturulan ‘Decorate for the holiday’ adlı (tatiller için süsle) reklam kampanyası serisinde IKEA kendi ürünlerini ve kişileri kullanmıştır.

Resim 1: *Love*

Resim 2: *Hope*

Birçok firma ve tasarımcı tarafından kullanılmaya başlanan organik tipografi konusunda yurtiçinde ve yurtdışında farklı çalışma örnekleri yer almaktadır. Anna Garforth tarafından yapılan çalışmalarda organik tipografi konusunda iyi birer örnek olmaktadır.

Resim 3: *This*

Resim 4: *This yakın plan*

Resim 5: *Rethink*

Resim 6: *Rethink yakın çekim*

Grafik tasarım ve tipografik illüstratör Becca Clanson tarafından oluşturulan 'Food Typography' çalışması yaratıcılık ve el becerisinin bir araya geldiği çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Resim 7: *Eat*

Resim 8: *Sweet*

Resim 9: *Plant based protein*

Afiş Tasarımında Tipografi

Görsel iletişimin temelinde etkili, anlaşılabilir iletişim yer almaktadır. Afiş bilgilendirici, belirli boyutlarda iç ve dış mekanlarda kullanılmak üzere oluşturulan ve temel amacı anlaşılabilir olmak olan bir iletişimsel grafik üründür. Tipografinin temelinde de yer alan bu anlaşılabilir, okunabilirliği yüksek tasarımların oluşturulabilmesi için belli niteliklere sahip olması ve belirli kriterler ile oluşturulması gerekmektedir. Öncelikle bir afiş tasarımı önemli olan ilk kriter verilmek istenen mesajın açık, anlaşılabilir olmasıdır ve kullanılan tipografik karakterlerin uygunluğu, örneğin; kullanılan fontun serifli, serifsiz, italik, bold, metin bloklaması ya da harf aralıkları, boşluk ve renk uyumu gibi kriterler üzerinde dikkatle durulmalıdır. Afiş tasarımı kendi içinde belirli kriterlere alt başlıklara ayrılmaktadır. Tipografik bir afişte ön planda tipografik karakterler olmalıdır. Bu yüzden afiş tasarımına başlamadan önce ilk olarak hangi kriterlerde bir tasarıma sahip olacağına karar verilmelidir. Kullanılabilir ve verilmek istenen mesajın etkili olarak karşı tarafa aktarılabilmesi için tasarımın kullanılacak olduğu iç ve dış mekanın potansiyeline uygun olarak düzenlenmesi önemli bir kriterdir. Büyük boyutlu dış mekan afişleri, duvar yüzeylerine ve ilan panolarına asılır. İç mekan afişleri ise lobi, salon ve koridorlarda kullanılmak üzere tasarlanan daha küçük boyutlu afişlerdir. Dış mekan afişlerinin izlenme süresi, tasarım aşamasında dikkate alınması gereken kriterlerdir. Afişler üç ana gruba ayrılır: 1) Reklam Afişleri: Bir ürün ya da hizmeti tanıtan afişlerdir. Beş sektörde yaygın olarak kullanılırlar: a) Moda, b) Endüstri, c) Kurumsal reklamcılık, d) Basın-Yayın, e) Gıda, f) Turizm. 2) Kültürel Afişler: Festival, seminer, sempozyum, balo, konser, sinema, tiyatro, sergi ve spor gibi kültürel etkinlikleri tanıtan afişler bu gruba girer. 3) Sosyal Afişler: Sağlık, ulaşım, sivil savunma, trafik, çevre gibi konularda eğitici ve uyarıcı nitelikteki afişlerin yanı sıra, politik bir düşünceyi ya da siyasi bir partiyi tanıtan afişler ise sosyal afişler grubunda yer alır (Becer,2013).

Stop-Motion (Kısa Film)

Stop-motion, bir animasyon türüdür. Genellikle kukla ya da oyun hamuru gibi materyaller kullanılarak yapılır da günümüzde farklı, yaratıcı materyaller kullanılarak oluşturulmuş stop-motion çalışmaları bulunmaktadır. Stop-motion oluşturulabilmesi için kamerayı objenin ve belirlenen çekim kompozisyonuna göre ayarlanıp kareyi çekip daha sonra belli adımlarla objenin hareket ettirilerek her hareketin tek tek fotoğraf makinası ile belgelenmesi ve çekim aşamasının ardından elde edilen fotoğrafların çekim sırasına göre dizilerek montajlanması ile elde edilen hareketli görüntü tasarımıdır. Stop-Motion tasarımında yaklaşık 15-24 kare 1 saniyeye denk geldiği bilinmektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada kullanılan veriler nicel araştırma yöntemlerinden genel tarama modeli çerçevesinde literatür incelemesi olarak gerçekleştirilmiş ve uygulama çalışması yapılmıştır.

Veri Toplama Teknikleri

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden literatür taramasına başvurulmuştur. Çalışmanın konusunu oluşturan organik tipografi için yurtiçi ve yurtdışı literatür taraması yapılmıştır. Araştırmada literatür taraması için basılı materyal ve elektronik kaynaklarda fotoğraf ve literatür taraması yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada görsel iletişimin alanı olan tipografi tasarımı ile zorunlu temel eğitimin önemini vurgulamak ve toplumsal bilinç uyandırmak amacı için yenilikçi bir yaklaşım olan organik tipografi tasarımıyla çalışma oluşturulmuştur. Belirlenen araştırma modeli kullanılarak, elde edilen veriler doğrultusunda, Türk eğitim sisteminde çocuğun eğitim hakkı araştırılmış ve tipografi tasarımında kullanılmak üzere eğitim ve çocuk üzerine kullanılabilir sloganlar gözden geçirilmiş ve 'iyi bir eğitim her çocuğun temel hakkıdır. Peki biz mi çocukları eğitiyoruz yoksa onlar mı bizi?' sözünün tasarımında kullanılmasına karar verilmiştir. Organik tipografi düzenlenmesinin oluşturulabilmesi için yazıya ve konu bütünlüğüne uygun materyal, malzeme araştırması yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler ve uygulama aşamaları uygulama ve yorum kısmında ayrıntılı olarak verilmiştir.

Uygulama ve Yorum

Çalışmaya ilk olarak organik tipografi uygulamasında kullanılmak üzere tipografi için metin ve metnin oluşturulmasında kullanılacak olan malzeme araştırmasının yapılması ile başlamıştır. Malzeme araştırmasında konunun ve seçilen yazının içeriğiyle uyumlu malzemeler analiz edilmiş ve seramik çamurunun kullanım ve teknik özellikleri araştırılarak uygulama aşamasına geçilmiştir. Belirlenen tipografik düzenleme için toplam 79 harf, 16 noktalama işareti seramik çamuru ile hazırlanmıştır.

Harf Uygulama Aşamaları ve Fırınlama

Resim 10: A

Resim 11: H

Resim 12: *İyi bir*Resim 13: *A*Resim 14: *b*Resim 15: *Fırınlama aşaması*

Uygulama aşamasında ilk olarak kullanılacak olan malzemenin analizleri yapılarak, oluşturulacak olan yazı için harf tasarımları yapılmış ve boyutlandırma çalışması ile harf boyutları oluşturulmuştur. Oluşturulan harflerin içi oyularak boşaltılmış ve kurumaya bırakılmıştır. Kuruma aşamasından sonra beyaz bir renge sahip olan harfler seramik fırınında pişirmeye bırakılmıştır.

Sırlama ve Çimlendirme

Resim 16: *Fırınlanmış harf plakası*

Resim 17: *Temizlik*   Resim 18: *Sır*   Resim 19: *Sırlama 2*

Resim 20: *Temizlik*   Resim 21: *Sır temizliği*

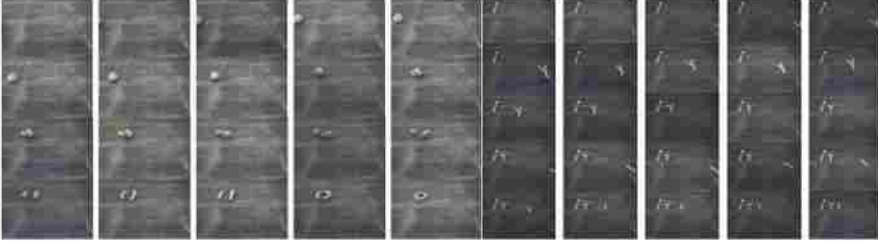
Resim 22: *Sırlama sonrası fırınlanmış harfler*

Resim 23: *Kullanıma hazırlanmış b, z ve y harfleri*

Resim 24: *b harfi*Resim 25: *b harfin sırtı temizlenen kısmı*Resim 26: *Çimlendirme aşaması*Resim 27: *Çimlendirme denemesi yapılan harfler t, e*

Pişirim sürecinin tamamlanmasından sonra soğumaya bırakılan seramikler belli soğukluğa ulaşmasının ardından fırça yardımı ile oyulan kısımlarda kalan toz parçaları ve dış pürüzleri temizlenmiştir. Temizleme işleminin bitmesinin ardından hazırlanan beyaz sır karışımı ile her birinde aynı teknik kullanılarak tüm harflerin sırlama işlemi gerçekleştirilmiştir. Fırınlama işlemi yapılmadan önce sırlanan harflerin refraktöre degecek olan kısımları bezle temizlenerek yapışma ve çatlamalara karşı önlemler alınmış ve ardından fırında pişirilmeye bırakılmıştır (resim 26). Fırın soğutma işleminin ve harflerin soğumasının ardından harfler kontrol edilerek bir sonraki aşama çimlendirme işlemine geçilmiştir. Çimlendirme işlemine henüz harflerin yapım aşamasında iken başlanmış ve ardından kullanıma hazır hale gelen harflerin içinde çimlendirme işlemi yapılmaya başlanmıştır.

Resim 28: Başlık çekim aşaması

Resim 29: Ana mesaj çekim aşaması

Resim 30: Stop-motton kurgu aşaması

Biten çimlendirme işleminin ardından Stop-Motion aşamasına geçilmiştir. İlk olarak sahne açısı ve kompozisyon oluşturulmuştur. Kompozisyonda kullanılmak üzere içerisinde metin bulunan a4 kâğıtlar siyah akrilik boya ile boyanarak belirli bir düzende yerleştirilmiş ve kompozisyona zemin oluşturulmuştur. Oluşturulan kompozisyon için günün belirlenen saatinde doğal ışık ortamında Canon Eos 1200D 18-55 mm ile toplamda 912 çekim yapılmıştır. Çekim aşamasında ilk giriş sahnesinde ham seramik çamurundan 'organik tipografi' yazısı başlık etkisi oluşturacak biçimde düzenlenmiştir. Ardından çimlendirilmiş harfler ile kompozisyon tamamlanmıştır. Çekim aşamasının sonlandırılması ile 912 fotoğrafın içinden 837 fotoğraf seçilerek kurgu aşamasına geçilmiştir. Kurgulama Adobe Premiere Pro programında yapılmıştır. Kurgu aşamasında 4 bölüm bulunmaktadır. İlk olarak ön bilgilendirme ardından çalışma başlığı, verilmek istenen mesaj ve jenerik olarak çalışma tamamlanmıştır. Montajda dinamik bir etki bırakmak için Morning-Mandolin adlı tempolu fon müziği seçilmiştir. Tüm bölümler dahil olmak üzere toplamda 2:48 dakika olarak montajlanıp video formatına aktarılmıştır.

SERGİLEME

Resim 31: Sergileme genel görünüm

Resim 32: Sergileme yakın çekim

Resim 36: *Tipografi*Resim 37: *Organik*Resim 38: *QR kod*

Uygulamanın son aşaması olan sergileme çalışması için yaklaşık olarak 120x90 ölçülerinde beyaz tuval siyah karatahta boyası ile boyanmıştır. Boyanın kurummasının ardından okul tahtasını anımsatması için tebeşir ve silgi koyulabilmesi amacı ile bir alt bölüm monte edilmiştir. Sunum zemininin tamamlanmasının ardından çim tohumu ile hazırlanmış olan harfler silikon yardımı ile tuvale sabitlenmiştir. Yardımcı öge olarak ve okul tahtası etkisi yaratabilmek için monte edilen bölüme tebeşir ve tahta silgisi eklenmiştir. Diğer sergileme ürünü afiş tasarımı için stop-motion çekim aşamasında zeminde kullanılmak üzere hazırlanan a4 kağıtlar bir plaka üzerine yapıştırılarak afiş zemini oluşturulmuştur. Afişte kullanılacak olan yazılar stop-motion çekiminde başlıkta ham olarak kullanılan harfler kullanılmıştır. Ayrıca afişin sol alt köşesine çalışmanın kısa bilgisi, amacı ve oluşturulan QR kod yerleştirilmiştir. Oluşturulan QR kod ile kişilere mobil uygulama üzerinden kod okuyucu ile dijitale aktarılmış olan stop-motion çalışmasına diledikleri gibi ulaşma olanağı sunulmuştur. Sergileme aşamasında anlık olarak kişilerin videoya ulaşabilmeleri için de monitör kurulumu ile videonun sergilemesi yapılmıştır.

SONUÇ

Eğitim, bireyin kişisel gelişimi ve toplumsal gelişime katkısı açısından önemli ve hukuki olarak zorunlu bir durumdur. Toplumlar teknolojinin gelişimine bağlı olarak refah seviyelerinde gelişime gitmek, bilim ve sanatta yeni gelişmeler sağlamak için her koşulda eğitilmiş birey potansiyeline ihtiyaç duymaktadırlar. Bu amaçla Türkiye’de zorunlu temel eğitim konusunda toplumsal bilinç algısı yaratmak ve sanatın bir alanı olan tipografi ile farklı bir sanat disiplini olan seramik sanatının birleşiminden organik tipografi çalışmasının yapılması ve sergilenmesi eğitimin gerekliliği konusunda bilinç uyandırmak için yararlı bir çalışma olmaktadır. Ayrıca farklı sanat disiplinlerinin bir arada kullanılması yaratıcılık anlamında da farklı çalışmaların oluşturulmasına zemin hazırlayarak konuya olan ilgiye çekiciliği arttırmaktadır. İlk zamanlar hattatlar tarafından ve ressamlar tarafından kullanılan tipografi elle oluşturulmuş ürünlerdi ve oldukça fazla emek ve zaman isteyen çoğaltılması güç olan tasarımları oluşturmaktaydı. Ancak zamanla bilimsel alandaki gelişmeler, yeni buluşlar baskı-çoğaltım tekniğini, sayısal ortamda tasarım anlayışını ve devam etmekte olan birçok yenilikçi kullanım alanları yaratmaktadır. Özellikle baskı teknolojisi ve sayısal ortama aktarılan tasarımlar sanatta yeni varoluşlar yaratmaktadır. Modern toplum ve teknoloji toplumu olarak da adlandırılabilir olan bu kuşakta basılı materyallerden çok dijital platforma aktarılan, sayısal ortamda hazırlanmış hareketli görüntü tasarımı gibi alanlarda yaratıcı fikir arayışları oluşmaktadır. Organik tipografi kavramı da yenilikçi bir tasarım yaklaşımı olarak sanatın içinde yer almaya başlamakta olup farklı disiplinlerle ve oluşumunda kullanılan materyaller ile de yaratıcı düşünceye açık özgür bir

tasarım anlayışı barındırmaktadır. Organik tipografi kavramındaki organik kelimesi tamamen mecazi bir anlatım barındırmaktadır ve birleşimindeki öğeler doğal ürünlerden oluşmalıdır algısı yanıltıcı bir tespittir. Aksine buradaki organik kelimesi tamamen elle üretilmiş yaratıcı kullanımlara sahip konuya ilişkin her türlü uyumlu materyalin kullanımına açıktır. Proje kapsamında seramik çamuruyla oluşturulan tasarlanmış harfler ve bu harflerin birleşimiyle oluşturulan metin tasarımı, afiş ve stop-motion tasarımları sunum şekilleri ve verilmek istenen mesajın farklı bir sanat yaklaşımı olan organik tipografi ile oluşturulması dikkat çekiciliği arttırmış ve çimlendirme işleminde bilerek sararmış, bozulmaya başlamış çimlerin kullanılması bir metafor yaratmış ve konu üzerinde kişilerin durup düşünmesini sağlamıştır. Bildiği üzere bitkiler yeterli su, ışık ve hava alamazlar ise zamanla sararıp kurumaya başlarlar, eğitimde bireyin suyu, ışığı, ve havasıdır. Zira iyi bir eğitimi ya da zorunlu temel eğitimini tamamlayamayan bireyler kişisel gelişimlerini tam anlamıyla tamamlayamazlar ve gelişen teknoloji çağına uyum sağlamakta yaşadıkları güçlük kişilerin yaşamlarını zora duruma sokmaktadır. Ayrıca projenin kitlelere daha rahat hitap etmesi ve ulaşılabilirlik açısından pratik ve sürekli olması için oluşturulan video dijital ortama aktarılmıştır. Mobil uygulamalar ile erişim sağlanabilmesi için oluşturulan QR koda afiş tasarımında bilgilendirme kısmında yer verilmiş ve kişilerde merak uyandırarak konunun ilgi çekiciliğini, projeye ulaşım olanağını da artırarak kişilere istediği yerde ve zamanda stop-motion videoyu izleme fırsatı sunması ile de projenin amaçlanan başarıya ulaştığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Becer, E. (2013). *İletişim ve grafik tasarım*. Ankara: Dost Yayıncılık.

Okur, Ç. (2009). *Film Dili Olarak Organik Tipografinin Kullanımı* (Sanatta yeterlilik tezi). Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.

Görseller

Görsel 1-2: (Erişim Tarihi: 19.03.2020)

https://www.adsoftheworld.com/media/print/ikea_decorate_for_the_holidays_3

Görsel 3-4-5-6: (Erişim Tarihi: 19.03.2020)

<https://belopotosky.wordpress.com/tag/anna-garforth/>

Görsel 7-8-9: (Erişim Tarihi: 19.03.2020)

<https://bigumigu.com/haber/besinlerin-tek-kelimeyle-tipografik-dusunceleri/>

SÜRREAL (GERÇEKÜSTÜ) İLLÜSTRASYON VE İMAJİNASYON (GÖRSELLEME) TEKNİĞİ

Nur Dilek TEMEL, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
nurdilek97temel@gmail.com

ÖZET

Kişinin, bilinç ve bilinçaltında, duygularında, düşüncelerinde rastlanılan her türlü olay örgüsü, illüstrasyona dayalı görselleme tekniklerinin yoğun bir şekilde kullanılmasına neden olmaktadır. Sürreal illüstrasyonlarda zihinsel olguların okuyucuyu etkilemesi, imajinasyon yöntem ve tekniklerin incelenmesi, alana ve yeni araştırmalara kaynak olması bakımından önemli olmaktadır. Sürrealist illüstrasyon ve imajinasyonu konu alan bu araştırmada, betimleyici araştırma yaklaşımı olarak tanımlanan, nitel araştırma yöntemi bağlamında literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmada, imajinasyon kavramı, bir görsel anlatım dili olan illüstrasyon tanımı, gelişim süreçleri ve birbirleriyle olan etkileşimleri açısından incelenmiştir. Kavramsal çerçeve kapsamında imajinasyon, illüstrasyon ve sürrealizm başlıkları ele alınmıştır. Araştırmada kavram ve tanımları, gelişim süreçleri, sahip oldukları özellikler gibi konuları inceleyen ana başlıklar ve bilgiler yer almaktadır. Araştırma kapsamında İmajinasyon, imajinasyon teknikleri, sürrealizm ve illüstrasyon kavramı, sürreal illüstrasyonun tasarımında önemi ve bu bağlamda imajinasyon ile etkileşimleri ele alınmıştır. Araştırma sonucunda ulaşılan tanım ve tekniklerin alana ve okuyuculara farkındalık kazandırılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilinç, Bilinçaltı, İmajinasyon, Sürrealizm, İllüstrasyon

GİRİŞ

İllüstrasyon sözlük anlamı olarak; izah edici resim demektir. Bazı düşüncelerin veya olayların, bazen olduğu gibi uygulandığı bazen de yorumlamaların etkisi ile uygulandığı resimleme çeşididir (Tepecik, 2002: 79).

İllüstrasyon, çok güçlü bir anlatım aracıdır. Her alanda ve her konuda başarılı bir şekilde uygulanabilir. En önemli özelliği, gerçekte olmayan şeyleri varmış gibi gösterebilmesidir (Atan, 2013: 25).

Sürreal (gerçeküstü) illüstrasyonların son zamanlarda reklam, fotoğraf, video ve basılı işler gibi disiplinlerde rol aldığı söylenebilmektedir. Tanınmış bir çikolata markasının reklamında kullanılan imgelerin, göstergebilimsel olarak incelenmesi sonucunda metafor ve kodların sembolik anlatımlarına rastlanmaktadır. Dolayısıyla bu durum birçoğu manipülasyon tekniği ile oluşturulan görsel içeriklerde sürrealizmin varlığını işaret etmektedir. Sürrealizm yer aldığı alanlarda okuyucuları ya da izleyicileri etkilemesi ve zihinde hareketi canlandırması ya da mesajı çok iyi iletmesi gerekmektedir. Sürrealizm, sembolik anlatıma yer verilmesi ve günlük hayatta karşılaştığımız objelerin ve imgelerin alışılmışın dışında bir şekilde kurgulanarak karşımıza çıkmasını amaçlayan sanat anlayışına hakimdir.

İmajinasyon diğer bir deyişle imgeleme yeteneği, zihnimizin ve beynimizin en doğal yaratıcı özelliklerinden biridir. İmgeleme yeteneği, zihinsel görüntüler oluşturabilme yetisidir ve sahip olduklarımızdan fazlasını yaratabilmemize olanak verir. Yapılan araştırmalar sonucunda imgenin, önce zihinde tasarlama daha sonra eyleme geçilme aşaması, spor, psikoloji, sanat ve daha birçok disiplinlerarası eğitimde başarı oranının artırdığını göstermektedir.

İmajinasyon, özünde yine duygu, düşünce, rüya ve hayal gücünü barındıran sürrealizm ile bir araya gelerek, ürün ve sanatçı ile etkileşim halinde bulunabilir. Bu bağlamda sürreal illüstrasyon ve imajinasyon, insanların hayal güçlerini kullanmayı teşvik etme konusunda fayda sağlayabilmektedir.

Bulgular ve Yorum

Sürrealizm

Sürrealizm; Aklın, geleneklerin, alışkanlıkların denetiminden uzak, bilinçaltı gerçeklerini yansıtan yani bilinen gerçekle bağımsız kendince bir gerçek yaratmak amacıyla güden edebiyat ve sanat akımıdır.

20. yy.'ın başlarında Avrupa'da ortaya çıkan bir sanat akımıdır. Şair ve ressamlar I.Dünya Savaşı'nın yol açtığı yıkım karşısında, dehşete kapılmış, akılcı tutuma karşı tavır alarak, bilinç dışının düşsel dünyasına yönelmeye başlamışlardı, yani sanat, bilinçaltından beslenen akıl dışı bir dünyanın anlatımı olarak kabul edilmiştir. 1924'te yayımladıkları Gerçeküstücülük Bildirgesi'nde düşüncenin aklın denetimi olmadan ve ahlâk gibi engelleri hiçe sayarak, ortaya konmasını savunmuşlardır (Beksaç, 1994: 135).

Sürrealist ressamlar “automatic-writing, automatic-drawing” (kendiliğinden yazım, kendiliğinden çizim) gibi bilinci devre dışı bırakıp bilinç dışı durum ile hareket etmeyi gerektiren teknikler geliştirmişlerdir. Bu geliştirilen teknikler “otomatizm”(automatizm) olarak da adlandırılmaktadır (İnternet 1).

Görsel 1: Andre Masson, Kağıt üzerine mürekkep 1924

Bu teknikte, rastgele yapılan çizgiler üzerinden teasadüfi hatalar veya çizimlerle bilinçaltını ortaya çıkarmaya yönelik çalışmalar yapılır. Otomatik çizim yöntemi öncülerinden biri Andre Masson'dur. Sonrasında Salvador Dali, Joan Miro gibi isimler de bu teknikte eserler üretmişlerdir. Bu çizim tekniği daha sonraları resimler, tablolar gibi farklı alanlara ve mazlemelere de uygulanmış, uyarlanmıştır. (Büyüktaşçıyan,2016: 18)

Görsel 2: Bosch'un yaklaşık 1516'da yaptığı Haywain Triptiği

Psikanalizde rüyaları ve bilinçaltını açığa çıkarmak için kullanılan hipnotik yöntemler sürrealizmde de kullanılmıştır. Freud'un psikanaliz yöntemleri sürrealistler tarafından da kabul görmüş ve uygulanan yöntemler arasında olmuştur.

İllüstrasyon

İllüstrasyon sözlük olarak izah edici resim anlamına gelmektedir. Başlık, slogan daha çok da kitap içi metinleri görsel olarak betimleyerek, yorumlayarak güçlendirmek ve daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla yapılan konulu görsellemelerdir. Çizim, boyama veya bilgisayar ortamında, görselleme teknikleriyle oluşturulan, biçimden çok konuyu vurgulayan illüstrasyonun, herhangi bir mesajı en anlaşılır şekilde kavratmaya yarayan resim türü olması nedeniyle hayatın her alanında var olduğu görülür (Atan, 2013: 26).

İllüstrasyon bir anlamda algı yaratma çabasıdır. O, resimden farklı olarak bir nevi zihinsel bir uzamda, bir düzleme bağlıdır. Bu nedenle onda, resmin sahip olduğu türden bir özgürlük yoktur. Fakat tamamıyla özgür olmadığını da söyleyemeyiz. Resmin dili, öznelliğini ve özgünlüğünü her şekilde korurken, illüstrasyonun dili, tüm bunlara sahip olsa da, bağlı olduğu düzleme göre şekillenir. (Gönüllü A.B. 2015, 49)

Görsel 3: Wenyi Geng "Macera" illüstrasyon

Sürreal (Gerçeküstü) İllüstrasyon

Sürrealizm (gerçeküstü) bilinç ve bilinçaltını temel alan, geleneklerin ve alışkanlıkların dışına çıkarak, kendince bir gerçek yaratmak amacıyla güden sanat akımıdır. Sürrealizm, dış dünyayı doğrudan yok sayar ve sadece sembolizmi, düşselliği, bilinçaltını kabul eder.

Sürreal illüstrasyonlar bilinç ve bilinçaltı konularını temel alır. İnsan psikolojisini besleyen çeşitli duygu ve düşünceler daha özgür bir çalışma alanı sağladığından dolayı sanatsal yaratıcılık açısından en zengin illüstrasyon türlerinden biri kabul edilmektedir.

Her türlü düşsel ve gerçek imgelerle mesajı en etkili biçimde verebilmesi bakımından sürrealizm akımında grafik sanatın yoğun etkileri görülmektedir (Ağsakallı, 2014: 47).

Sürreal illüstrasyonun özellikleri arasında rüyadaymış hissi yaratan kurgular, sembolik anlatımlar, günlük hayatta karşılaştığımız objelerin ve imgelerin alışılmışın dışında bir şekilde kurgulanarak karşımıza çıkması, transparanlık hissi, abartılı boyutlandırmalar, tekrar eden öğeler şeklinde sıralanabilir. Birçok sürrealist sanatçı gerçekçi bir çizim yaklaşımı kullanmıştır

ama kurgularının ve objelerin sıradışı kullanımları ve yerleşimleri bu gerçeklik algısını kırmıştır, günlük hayatta beraber görmeye alışık olmadığımız imgelerin bir arada kullanılmasına sıkça rastlanabilir.

Görsel 4: Daria Petrilli Sürreal İllüstrasyon Örneği

Bilinç ve Bilinçaltı

Bilinç, çok karmaşık insan bedeninin etkinliklerini, insanın dünyaya anlam vererek, gerçekleştirdiği yaşantısını, ruhsal, toplumsal, kültürel, siyasal boyutlarda süreden yaşamını açıklamaya yarayan bir kavramdır.

Bilinç beynimizin kullandığımız, kontrol ettiğimiz, aynı anda gerçekten farkında olarak tek bir konuya düşünebilen, değerlendirebilen yönü olarak adlandırabiliriz (Muslu,2013:29)

Bilinçaltı ise geriye kalan her şeydir. Duyularımızı oluşturan, vücudumuzda farkında olmadan kalbimizi çarpıran, kontrol etmediğimiz ama yaşamımız için tüm temel işlemleri gerçekleştiren yönümüzdür (Muslu,2013:29)

Tablo 1: Bilinç ve bilinçaltı arasındaki fark tablosu

Bilinç	Bilinçaltı
İradeye dayalıdır	Alışkanlıklara
Mantıklıdır	Duygusaldir
Soyut kavramları değerlendirebilir	Sadece duygusal giderlerle çalışır
Bilgileri sırayla anlar	Çoklu işlem yapabilir
Olumsuz kavramını işler	Olumsuzluk kavramını anlayamaz, işleyemez
Zaman kavramı vardır. Dün, bugün ve yarın arasındaki farkı bilir.	Zaman kavramı yoktur. İşlediği her şeyi o an oluyormuş gibi varsayar.
Kısa süreli bellektir	Uzun süreli bellektir
Yeni tecrübeler yaşamaya, öğrenmeye istekli ve heveslidir.	Yeni tecrübelerle kapalıdır. Güveni ön planda tutar
Farkındadır	Farkında değildir
Mizah anlayışına sahiptir	Mizah anlayışına sahip değildir

Zihinsel Sükûnet Hali, Gevşeme

Bilinci genişletme çalışmalarının ön koşulu, zihin sağlığına, zihinsel sükunete ulaşmaktır. Düşünce süreçlerini dizginlemek, dışarıdan gelen bilgileri ve bu bilgilerin bilinçaltına ulaşmalarını engellemek, her türlü entelektüel faaliyeti durdurmaktır. Bilinçte kapasite artırımında önemli etken olan düşüncenin sükûnet haline ulaşmak için yapılması gerekenler duygu hallerimizi açıkça ve çekinmeden yaşamaya çalışmak, fiziki bedenimizin kararsızlıklarını duyumsamak, içsel uyumun sağlanmasına yönelik gayret etmek, ayrı ayrı bilgileri derleyip tek bir bilgi özetine, bütünsel bir bakış açısına sahip olmak şeklinde sıralanabilir (Seçkin,2010:81).

Zihinsel rahatlama, kendi benliğimizin çevre olan etkileşimi üzerinde de katkı sağlamaktadır. Bireye hayatında olumlu ve yapıcı etkilere yol açacak, hayata pozitif yapıcı bakış, iç denge ve konsantrasyon artışı, dikkat artışı, daha iyi gözlem yapabilme gibi yeni kazanımlar elde etmesine fırsat verecektir.

Zihinsel gevşeme “düşünmeme” olarak tanımlanan içsel bir teknik olarak tanımlanabilmektedir. Nefes kontrolü ve egzersiz sayesinde birey odaklanarak, enerjisini kendine saklar. Gevşeme yöntemleri insanın kendini kontrol edebilmesine olanak verir.

İmajinasyon Nedir?

İmajinasyon yani imgeleme yeteneği zihnimizin ve beynimizin en doğal ve yaratıcı özelliklerinden biri olarak kabul edilir ve gerek deneyimlere anlam vermeye gerekse bilgiyi anlamaya katkıda bulunur. Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük'te imajinasyonu; Zihnin hayal yaratma yetisi, düş gücü, imgelem, muhayyile, bir nesneyi, o nesne karşımızda olmaksızın tasarımlama yetisi şeklinde tanımlanmaktadır (İnternet 2).

Zihnimizin en yüksek yeteneklerinden biri olan imajinasyon, henüz gerçekte var olmayan bir şeyi, zihinde hayal ederek oluşturmak ve reel hayata geçirmektir. İmgeleme yeteneği, sahip olduğumuzdan fazlasını yaratabilmeye olanak verir. (Seçkin,2010:87)

İmajinasyon görebildiğiniz, işitebildiğiniz, dokunabildiğiniz, koklayabildiğiniz ya da tadabildiğiniz bir düşünce akışıdır. Zihnin bilgileri kodlama, depolama ve ifade etme biçimidir. İmgeleme rüyaların ve hayallerin, anıların ve geçmiş yaşantının, yansımasıdır. İmajinasyon gücü sanatların, duyguların ve en önemlisi de daha derinlerdeki benliğinizin dilidir (İnternet 3).

İmajinasyon, hayal gücünün değişik kombinasyonları olarak bilinmektedir. İmgeleme ya da imajinasyon, insanın en önemli yeteneklerinden biridir. İnsanoğlu imgeleme yeteneğine sahip olmasaydı herhangi bir şey düşünebilmesi, zihninde herhangi bir şeyi tasarlayabilmesi veya hatırlayabilmesi mümkün olamazdı (Seçkin, 2010:87).

İmajinasyon Teknikleri

İmajinasyon, bilinç ve bilinçaltını kontrol ederek istediğimiz görüntünün zihnimizde canlanmasını sağlar. İmajinasyon gücünden yararlanabilmek için öncelikle zihinsel sükunet ve rahatlama çalışmaları yapılmalı daha sonra sırasıyla aşağıdaki adımlar uygulanmalıdır.

Etkili imgelemede hedef belirlemek, bir konu üzerinde net fikir sahibi olmak, sık sık üzerine odaklanmak ve pozitif enerji ile desteklemek imajinasyon çalışmaları için önem arz etmektedir.

Anılar

Geçmiş ve gelecek arasında köprü görevi gören, yaşamda iz bıraktığımız anılar, insanın hatırlamak istedikçe geri döndüğü duygu ve hisselerini beslediği zamanları oluşturmaktadır. Odaklanmak istediğiniz anıları aklınızda canlandırmak imajinasyonda önemli adımlardan birisidir. Bu çalışma her uygulandığında anılar ya da zihinde canlandırılmak istenen kavramlar, daha detaylı ve canlı olarak zihinde tasarlanacaktır.

Resim Hareketlendirme

İmajinasyon çalışmalarının ikinci adımı olan resim hareketlendirme sürecinde, ilgi duyulan bir esere konsantre olunmalıdır. Eser inceleme ve analiz aşamasından sonra dikkat çeken ve varlığı hayal edilebilen her şey hissedilmeye çalışılır ve zihin, konsantre bir şekilde odaklanmaya gayret gösterir.

Temel Elementler

Temel elementler olarak adlandırılan renk, geometrik şekiller, obje ve hareketli objeler imajine edilebilmektedir. Çalışma yaparken odaklanmak ve canlandırma yapmak zihinde hareketi kolaylaştıran adımlardan birisidir.

Sesler ve Kokular

İmajinasyon çalışmaları görsel olduğu kadar işitsel ve hissel algılara odaklanma gerektirir. Konsantre olunan anıda, ya da çalışılmak istenen disiplin üzerinde sizi etkileyen, dikkatinizi çeken koku veya seslere odaklanılmalıdır. Bu durum zihinde yer eden anıları daha sonra tekrar hatırlamaya ya da psikolojik olarak etkilemeye yardımcı olacaktır.

Masal Oluşturmak

İmajinasyon çalışmaları için güzel bir teknikte masal canlandırmak ve yaratmaktır. Hayal gücünüzün yoğun bir şekilde aktive edildiği, zihinde hareketin ve olay akışının sağlandığı uygulama adımlarındandır.

Sürrealizm, İllüstrasyon ve İmajinasyon Arasındaki Etkileşim

Sürrealizm, 1920 ve 1930 yılları arasındaki dönemde özellikle edebiyat, resim, heykel, fotoğraf gibi alanlar üzerinde odaklanmıştır. Sürrealizmin bu ilk yıllarında tasarım alanı açısından erken dönem örnekleri oluşturabilecek şeyler ise yayınlanan sürrealist dergilerin tasarımları olarak görülebilir (İnternet 4).

Salvador Dali, Rene Magritte, Max Ernst gibi 20.yy sürrealistlerinden çok daha önceleri 19 yy. civarında işler üreten Fransız illüstratör J.J.Grandville ve Albert Robida düşvari ve antropomorfik yaklaşımlarla gerçeklik algısını kırarak işler üretmişlerdir. Sürrealizmin bir sanat akımı olarak oluşmasından ve gelişmesinden bir süre sonra bu akımdan tasarım alanı da etkilenecektir. Reklam ve tasarım ajansları kısa bir süre sonra bu yaklaşımda, gizemli, rüyadaymış yaklaşımında olan tasarım anlayışlarının peşine düşmüştür. (İnternet 5).

Sürrealizmin ve sembolizm etkileri illüstrasyonlarda görülebilmektedir. Sürreal illüstrasyonlarda metaforik anlatımlar, mit ve kodlar sıkça yer almaktadır. Yapılacak olan illüstrasyon-

larda yansıtılmak istenen olgu için, hayali dünya, gerçeküstü mitler, duygu ve düşünceler gibi kavramların kullanılması sürreal illüstrasyonun pek çok alandan beslendiğini ve ilham aldığı göstermektedir.

Grafik tasarım alanında kendine birden çok yer bulan sürrealizm ve sürreal illüstrasyon, alana yaratıcılık, farkındalık ve özgünlük getirmeyi amaçlar. Psikoloji ve bilinçaltı kavramlarıyla yakından ilgilenen sürrealizm reklam filmleri, fotoğraf, illüstrasyon ve hareketli görüntü tasarımlarında insanla birebir etkileşimde bulunmaktadır. Sürrealizm var olan duygularla besler ve yansıtır. Hedef kitleye verilmek istenen mesaj ya da kavram etkili ve çarpıcı yoldan sürreal illüstrasyon ile verilebilmektedir.

Görsel 5: Sofian Moumene “Ing 2017 Campaign”, 2017

Görsel 6: BBDO, “Snickers” illüstrasyon örnekleri, 2014

Sürrealizm akımından yararlanarak yapılan tüm tanıtıcı, öğretici ya da bilinçaltını dışa yansıtan illüstrasyonlar, zihne yansımali insanda hayal gücünü arttırmalıdır. İmajinasyon zihnin bilgileri kodlama, depolama ve ifade etme biçimi olarak ifade edilir. Görsel olarak algıladıklarımız bir his uyandırmalıdır. Bize gösterilen bir afiş, reklam ya da kitap illüstrasyonuna önce odaklanır ve inceleriz, bize anlatılmak istenen mesajı kavrarız ve bunu hayal ederiz.

İmajinasyon hayal gücünü arttıran, hatırlamamıza ve tasarlayabilme gücümüze fayda sağlayan canlandırma yöntemidir. İmajinasyon, sürrealizm ile psikoloji, duygu, düşünce ve rüya kavramları üzerinden ortak paydada buluşurlar. Tasarımcı ve illüstratörlerin imajinasyon teknikleri ile çalışmalarını aktarmaya çalışması alana ve kişiye başarı sağlamaktadır.

Metodoloji

Araştırmanın Modeli

Sürreal illüstrasyon ve İmajinasyonu konu alan bu araştırmada görsel-işitsel örnekler ile derinlemesine incelenen, betimleyici araştırma yaklaşımı olarak tanımlanan, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. İmajinasyon tanım ve teknikleri ile illüstrasyon ile ilişkisinin irdelenmesi ve veri kaynakları oluşturmak için üniversite kütüphanesi, üniversite sanal veri tabanları incelenerek literatür taraması yapılmış, belge ve bilgiler toplanmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak, literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Konu ile alakalı kitaplar taranmış, süreli yayınlar incelenmiş, internette var olan ve güncel kaynaklar taranmıştır. Üniversitelerin yayımları, kütüphaneleri ve sanal veri tabanları takip edilip, dergiler, makaleler ve var olan tezler incelenmiş, gerekli bilgiler edinilmeye çalışılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma kapsamında, geçmişten günümüze sürrealizm, bir illüstrasyon türü olan sürreal illüstrasyon, imajinasyon kavramı ve teknikleri incelenmiştir. Konular ele alınırken özellikle araştırmanın temelini oluşturan sürrealizm ve imajinasyonun algı ve psikoloji ile olan ilişkileri göz önünde bulundurularak incelenmiştir. İnsanların görselleri algılamaya daha yatkın oldukları ve çoğu disiplinde görsel zekanın ön planda olduğu düşünüldüğünde, zihin alıştırmaları ile imge ve imajinasyonun sanata katkılarının farkındalığı oluşturulmak istenmiştir.

Sürreal illüstrasyon özellikleri, temel aldığı konular dikkat edilmesi gereken noktalardandır. İnsanların doğuştan kazandığı imgeleme gücü ile birlikte imajinasyon yapma izleyiciyi motive etme, bilinçaltını açığa çıkarma ve akılda kalıcılık gibi faydalarının yanında grafik tasarımcıya, illüstratöre ve uzman kişilere yeni etkileşim alanları sağlamaktadır.

Sonuç olarak, ortaya çıkan bu araştırma, grafik tasarım ürünlerinde, çizerlerin ve tasarımcıların sürreal illüstrasyon ile özgünlüğü ve çarpıcılığı yakalama noktasında imajinasyon yöntem ve teknikleri ilgilenenler için kaynak niteliğindedir. İmajinasyon psikoloji dışında sanat, bilim ve spor gibi disiplinlerde adını duyurmalıdır. İmge sanat için ne kadar gerekliyse bunu etkili bir teknikle hissetmek, hayata geçirmek bir o kadar önem oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağsakallı, M. S. (2014). “Sürrealizm Akımının Afiş Tasarımına Etkisi ve Uygulama Örnekleri”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum
- Atan, U. (2013). “Grafik İllüstrasyon Olarak Minyatür”, Akdeniz Sanat Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 11, S:25,26.
- Beksaç, E. (1994). “Avrupa Sanatı”, S: 135, İstanbul: Troya Yayıncılık
- Büyüктаşçıyan, L. (2016). “Fantastik ve Sürrealizmin Görsel İletişimle İllüstrasyona Yansımaları”, Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gönüllü, A.B. (2015). “Orhan Veli Şiirlerinin İllüstrasyon Sanatı ile Yorumlanması” Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Muslu, B. (2013). “Beynine Format At”, S: 29, İstanbul: Doğan Kitap Yayınları
- Seçkin, R. (2010). “Paranormal Fenomenler”, S:87, İstanbul : Sınır Ötesi Yayınları
- Tepecik, A. (2002). “Grafik Sanatlar”, S:79, Ankara : Detay & Sistem Ofset

İnternet Kaynakçası

İnternet 1: Gerçeküstücülük

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Ger%C3%A7ek%C3%BCst%C3%BCc%C3%BCl%C3%BCk>

İnternet 2: İmajinasyon Nedir?

<https://sozluk.gov.tr/>

İnternet 3: İmajinasyon Nedir?

<http://www.yeniyasamokulu.com/post/imgeleme-nasil-yapilir>

İnternet 4: “A Dictionary of Surrealism and Graphic Design”, Rick Poynor

<http://designobserver.com/feature/a-dictionary-of-surrealism-and-the-graphicimage/37685/>

İnternet 5: “Uncanny: Surrealism and Graphic Design”

<http://designobserver.com/feature/a-dictionary-of-surrealism-and-the-graphicimage/37685/>

Görseller

Görsel 1: Andre Masson, Kağıt üzerine mürekkep 1924

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/7/7d/Masson_automatic_drawing.jpg

(Erişim Tarihi: 28.02.2020)

Görsel 2: Bosch'un yaklaşık 1516'da yaptığı Haywain Triptiği

<https://arkeofili.com/ressam-boschun-gaydayi-hatali-tutan-figurunun-gizemi-arastiriliyor/>

(Erişim Tarihi: 10.03.2020)

Görsel 3: Wenyi Geng “Macera” İllüstrasyon Örneği

<https://weandthecolor.com/wenyi-geng-illustrations/90566>

(Erişim Tarihi: 16.03.2020)

Görsel 4: Daria Petrilli Sürreal İllüstrasyon Örneği

<http://artnote.eu/illustrations-by-surrealist-illustrator-daria-petrilli/> (Erişim Tarihi: 20.03.2020)

Görsel 5: Sofian Moumene “Ing 2017 Campaign”, 2017 İllüstrasyon Örneği

<https://www.behance.net/gallery/56467645/ING-2017-Campaign> (Erişim Tarihi: 23.03.2020)

Görsel 6: BBDO, “Snickers” illüstrasyon örnekleri, 2014

https://www.adsoftheworld.com/media/print/snickers_apeman (Erişim Tarihi: 24.03.2020)

TBMM'NİN AÇILIŞININ 100. YILI ANISINA
KÜTAHYA DÜMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

“SAKARYA MEYDAN SAVAŞI OTURUMU”

16 Mayıs 2020 - Cumartesi

SAKARYA MEYDAN SAVAŞI OTURUMU	OTURUM BAŞKANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ EMİNE ÖZTÜRK
----------------------------------	---

SAAT	ABD/ASD	BİLDİRİ SAHİBİ	BİLDİRİ BAŞLIĞI
------	---------	----------------	-----------------

11:30 - 12:30	SOSYOLOJİ	AYŞE NUR YİĞİT	BİR MESLEK HASTALIĞI: MOBBİNG
	SOSYOLOJİ	BÜŞRA ŞEN	KÜLTÜR KAVRAMI VE TARİHSEL SERÜVENİ
	SOSYOLOJİ	ESRA DEMİR	POPÜLER KÜLTÜR VE TÜKETİM TOPLUMU
	SOSYOLOJİ	FATMA TEKİN	MAHREMİYETİN DÖNÜŞÜMÜNÜN AİLEYE ETKİSİ

BİR MESLEK HASTALIĞI: MOBBİNG

Ayşe Nur YİĞİT, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji
Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
ayse.yigit2@ogr.dpu.edu.tr

ÖZET

İngilizce “mob” kelimesinden gelen yıldırma (mobbing) kavramı psikolojik şiddet, topluca saldırma, rahatsız etme veya sıkıntı verme anlamlarına da gelmektedir. Yıldırma sözcüğü ilk olarak 1984 yılında İsveç’te Heinz LEYMANN tarafından ortaya atılmıştır. Türkiye’de “mobbing”, özellikle hiyerarşik yapılanmış gruplarda, gücü elinde bulunduran kişilerin ya da kişinin, alt gruptaki kişilere ruhsal yolları kullanarak, 3-6 ay süreyle ve sistematik olarak baskı uygulaması olarak tanımlanmaktadır. İşveren kişi karşısındaki kişiye ima ve alay yoluyla yaklaşarak kişinin toplumsal itibarını düşürmeye yönelik saldırgan bir ortam yaratarak kişiyi işten ayrılmaya zorlar. Bu çerçeveden baktığımızda ise mobbing vakalarında yöneticinin büyük bir rol üstlendiği görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütünün tanımına göre özellikle rol tanımlarının iyi yapılmadığı, işbirliği ve dayanışmanın kurulamadığı ortamlar yıldırma eylemlerine daha fazla yatkın mekânlardır. Yıldırma eylemlerine maruz kalan kişi yıldırma eylemlerini yapan kişiye itiraz etmeli ve işyerinde maruz kaldığı zorbaca hareketleri belgelemelidir.

Bu bildirinin amacı “mobbing” sözcüğünün etimolojik olarak açıklanması ile birlikte mobbing eylemlerine zemin hazırlayan olay ve kişilerin mobbing sürecindeki konumu irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Mobbing, Yıldırma, Heinz Leymann, Şiddet, Örgüt.

GİRİŞ

Mobbing, iş yerlerinde astların üstlere, üstlerin astlara ya da aynı pozisyonda görev alan bireylerin birbirlerine yaptıkları şiddet türüdür. Meslek hastalığı, ofis hastalığı olarak da tanımlanabilen mobbing çalışma koşullarında etik olmayan bir davranış türüdür. Mobbing eylemleri gizli olarak yapıldığı gibi hedef alınan bireyin ve çevresinin dikkatinin çekileceği bir şekilde açık olarak da yapıldığı görülebilmektedir. Farklı şekillerde tanımlanan bu terim genel olarak güçlünün güçsüze yaptığı yıldırma davranışları ya da güçsüzün güçlüyü yenmek için korkutma yoluna başvurduğu davranış çeşitleri olarak tanımlanmaktadır. Mobbing diğer şiddet türlerinden farklı olarak fiziksel hasarlardan daha çok psikolojik sonrasında ise ekonomik hasarlara sebep olmaktadır. Mobbing sadece bireyi etkisi altına almakla kalmaz bireyi sosyal çevresinden hatta ailesinden de izole ederek bireyi yalnızlaştırır.

1. Şiddet Nedir?

Şiddet, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde her an her yerde karşımıza çıkabilecek bir olgudur. Önlenemeyen şiddet evde, okulda, işyerlerinde ve toplumsal yaşamın her alanında var olmakta ve var olduğu ortamlarda hem verimliliği hem de başarıyı düşürmektedir. Şiddetin temel çıkış kaynağı ruhsal ve toplumsal gelişimin nörolojik ve hormonal yapıyla etkileşimi olarak görülmektedir (Aytaç, Bilgel, Bozkurt, Yıldız,2011:1). Şiddetin toplum içerisinde nasıl algılandığı da şiddetin konumunu belirleyen bir unsurdur. Şiddetin olağan bir durum olarak kabul edildiği toplumlarda şiddet meşru bir hal almaktadır (Bulut, 2017:4).

Şiddet, kötü, saldırgan ve meydan okuma özelliklerine sahip davranışlar olarak tanımlanmakla beraber karşısındaki bireyi denetim altına almayı hedefleyen bireylerin kullandıkları temel araç olarak da tanımlanmaktadır. Şiddet, çıkarları çatışan iki grup ya da bireyin arasındaki sosyal ilişkilerden kaynaklanmaktadır (Aytaç, Bilgel, Bozkurt, Yıldız, 2011:4-5).

Şiddet temel olarak fiziksel açıdan sonuçlar meydana getiren bir olgu olarak düşünülse de aslında psikolojik ve ekonomik etkenli olarak da meydana gelmekte olup psikolojik ve ekonomik bazı sonuçlara da sebep olmaktadır. Örneğin, iş yerlerinde çalışanın işverene, işverenin çalışana ya da çalışanların birbirlerine yapmakta oldukları mobbing fiziksel şiddetten öte olup bireylere hem psikolojik hem de ekonomik zararlar vermektedir.

2. Mobbing Nedir?

İşyerinde yıldırma anlamında kullanılan mobbing sözcüğünün etimolojik kökenine baktığımızda ise şu şekilde bir tablo elde edebilmekteyiz:

Mobbing sözcüğü isim olarak “mob” kelimesinden gelmekte ve insan topluluğu, izdihamı anlamlarına gelmektedir. Fiil olarak ise “mob” kelimesi kütle halinde saldırmak, birinin başına yığılıp toplanmak anlamlarına gelmektedir (Bilgel, Aytaç, Bayram, 2011:76). Mobbing terimi ilk defa 1963 yılında Konrad LORENZ tarafından ordu da ve okullardaki aykırı tiplerin betimlenmesinde kullanılmış olup, HEINEMANN tarafından 1972 yılında insanlar arasındaki saldırganlığı anlatan İskandinav çalışmalarında kullanılmış bir terimdir. İşyerlerindeki psikolojik şiddetin üzerinde çalışmalar yapan İsveçli araştırmacı Heinz LEYMANN ise mobbing terimini 1990 yılında akademiye sunmuştur (Yüçettürk, 2015:130).

Hayvan davranışlarını inceleyen Avusturyalı araştırmacı LORENZ mobbing terimini, güçlü olan rakibin korkutularak uzaklaştırılmak isteyen güçsüz hayvanların davranışları olarak tanımlamıştır. İsveçli hekim HEINEMANN ise mobbing terimini, çocuklar arasındaki gözlemlediği davranışlara göre çocukların birbirlerine karşı gösterdikleri güç olarak tanımlamıştır (Bilgel, Aytaç, Bayram, 2011:76). İsveçli araştırmacı LEYMANN ise mobbing terimini bir ya da birkaç kişinin sistematik olarak bir kişiye yaptıkları yıldırma hareketleri olarak tanımlamıştır (Yüçetürk, 2015:132). Mobbing terimi hayvanlar arasında görülen güçlü güçsüz ilişkisinden başlayarak insanlar arasındaki güçlü güçsüz ilişkisine doğru bir seyir izlemekte olup ezen ve ezilen bir grubun var olduğu bir terimdir.

İş yerlerinde yapılan yıldırma eylemlerine getirilen çeşitli tanımlara baktığımızda aklımıza “her grup içi çatışma mobbing olarak algılanabilir mi?” sorusu aklımıza gelebilir.

Her kademedeki örgüt çalışanları arasındaki yaşanan yıldırma olaylarını diğer yaşanan olumsuz davranışlardan ayıran unsurları iyi analiz edilmesi gerekmektedir:

- Eylemlerin süreklilik göstermesi: Eylemlerin en az haftada bir kere ve 6 aylık bir periyotta görülmesi gerekmektedir (Leymann, 1996; Yüçetürk, 2015:132).
- Eylemlerin ısrarla yapılması: Zorbalık bilinçli, planlı ve sistematik bir şekilde yapılması gerekmektedir (Yüçetürk, 2015:132).
- Zorba/zorbalar ile hedef alınan kişi arasında güç dengesizliğinin varlığı: Gerek cinsiyet gerekse mevkii bakımından çatışan iki grubun ya da bireyin eşit olmaması durumudur (Yüçetürk, 2015:133)
- Hedef alınan kişinin eylemlerden olumsuz etkilenmiş olması: Yaşanan olumsuz olaylar farklı derecelerde de olsa bireyleri olumsuz etkileyerek zarar verebilmektedir (Yüçetürk, 2015:133).

Olumsuz davranışlar kasten, planlı ve sistematik değilse işyerlerinde yaşanan bu tür tutumlara mobbing adı verilerek buna göre değerlendirilmemelidir.

3.Mobbing Eylemlerinin Bireye, Topluma Ve Örgüte Etkileri

İş yerlerinde görülen yıldırma eylemleri örgüt içi problemlere sebep olmaktadır. Bununla birlikte yıldırma eylemlerine maruz kalan bireyde psikolojik ve ekonomik zararlar da görülebilmektedir. Yıldırma eylemlerine maruz kalan birey psikolojik açıdan sağlıklı bir yapıda olmadığı gibi kendisini işine konsantre edemeyerek çalıştığı kurumunda verimliliğini düşürebilmektedir.

Yıldırma eylemleri iletişim ve takım çalışmalarındaki düzeni ve uyumu bozacağından dolayı örgütün verimliliğini de düşürecektir. Yıldırma eylemleri örgüt içi faaliyetlerin denetimlerinin de aksatılmasına yol açacaktır. Çalışma arkadaşları arasındaki uyum bozulacağından dolayı işbirliği yapma, işlerin kalitesi verimliliği gibi birçok örgütsel özellik düşüşe geçecektir (Yüçetürk, 2015:152). Örgütsel mekanlarda yıldırma eylemleri tıpkı bir kanser hücresi gibi gizli ve yavaş bir şekilde yayılmakta ve diğer örgütlere de yayılma ihtimali en büyük toplumsal sorun olarak kabul edilmektedir. Mobbing, toplumdaki intihar olaylarını arttırabilmektedir (Leymann, 1996; Davenport vd, 1999;189; Yüçetürk, 2015:153).

İşyerlerinde karşılaşılan mobbing olaylarında maruz kalan bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıkları bozulmakla beraber kendilerini toplumdaki izole ederek yalnız kalmaktadırlar. Yaşam sevinçleri kaybolur, huzursuzluk, utanç, korku, endişe, öfke ve yetersizlik duyguları oluşur (Yüçetürk, 2015; 153-154). Güdülenme düzeyi düşen iş görenlerin, mesleki açıdan verimli olması imkansızdır. Örgütlerdeki insan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen mobbing eylemleri yöneticiler tarafından fark edilerek gerekli tedbirler alınmalıdır (Cemaloğlu, 2007: 121). Bireyin yıldırma eylemlerine uğraması sağlık harcamalarının ve malulen emeklilik taleplerinin artmasına sebep olmakta ve toplumsal tedavi programlarına duyulan ihtiyacı artırarak toplumda ekonomik ve sosyal sorunları da meydana getirecektir (Yüçetürk, 2015: 155)

4. Hukuksal Boyutta Mobbing Önlemleri

Mobbing eylemleriyle karşı karşıya kalan bir bireyin elbette ki hukuksal alanda bir takım korunma yolları vardır. Türk ceza kanununun da işyerlerinde şiddete karşı uygulanabilecek pek çok hüküm bulunmaktadır ve iş görenlerin hakları yasal olarak korunma altına alınmaktadır.

Türk ceza kanununa göre;

İşyerinde şiddet uygulayarak bireyin yaşamına son vermesi halinde kasten insan öldürme (TCK, 2015: m. 81) suçundan yargı karşısına geçilmektedir.

- Bireyi çaresiz bir duruma getirmek ve onu intihara yönlendirme (TCK, 2015: m. 84) suçundan yargılanan kişi ise iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile yargılanmaktadır.
- Vücut dokunulmazlığına karşı suçlar bölümünde yer alan kasten yaralama suçu (TCK, 2015: m. 86) bireyin sağlığını veya algılanma yeteneğini bozmaktan dolayı bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile sonuçlanmaktadır.
- İşkence suçu (TCK, 2015: m. 94) hem anayasamızda hem de Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde konu edinilmiştir. Bireyin onuru ile bağdaşmayan, bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine sebep olan eylemler işkence suçu kapsamında yargılanarak üç yıldan on iki yıla kadar hapis cezası ile sonuçlandırılmaktadır. İşkence suçu özgü bir suçtur yani yalnızca kamu görevlileri bu suçun faili olabilmektedir (Akıncı, 2011:111).
- Hürriyete karşı suçlar bölümünde ele alınan tehdit suçu (TCK, 2015: m. 106) bireyin iç huzuru ve hukuksal açıdan kendini güvende hissetmesini sağlayan hukuksal yoldur. Bu boyutta eğer kişinin ve yakınlarının hayatına, vücut veya cinsel dokunulmazlığına yönelik bir saldırı meydana gelirse fail altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile yargılanır.
- İş ve çalışma hürriyetinin ihlali suçu (TCK, 2015: m.117) kişinin cebir ve şiddete maruz kalmadan çalışabilmesini sağlayan hukuksal güvencedir. Bu suç kapsamında yargılanan birey mağdurun şikayeti dikkate alınarak altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır.
- Görevi kötüye kullanma (TCK, 2015: m. 257) bu hüküm bir torba hükmüdür yani görevin özel biçimde kötüye kullanılmasının yasada düzenlenmemiş olduğu görevin kötüye kullanılması durumunda bu hüküm uygulanır (Akıncı, 2011:120).
- Hakaret veya sövme suçu (TCK, 2015: m.125) bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden kişi üç aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır ya da adli para cezası ile cezalandırılır.

- Türk ceza kanununda yer alan ve farklı şiddet türlerinde de uygulanan bu yaptırımlar işyerlerinde yaşanan şiddet olaylarında uygulanmaktadır (Akıncı, 2011:103)

SONUÇ

Mobbing her sektörde her çalışanın karşılaşılabileceği ve ağır sonuçlara sebep olabilen bir meslek hastalığıdır. Örgütlerin toplumdaki imajının bozulmasına, verimliliğin azalmasına, örgüt hedeflerinin gerçekleşmemesine yol açan yıldırma eylemleri küçük yapılı örgütlerin büyümesini engellerken büyük yapılı örgütlerin ise zarar görmesine yol açmaktadır. Örgütte kimsenin bir şeyle ilgilenmediği, çalışanlar arasındaki iletişimin bozulduğu, örgütsel dayanışmanın azaldığı bir örgüt kültürü meydana gelmektedir. Örgüte duyulan güvenin yok olması ve örgüte ait olma duygusunun zedelendiği görülmektedir. Çalışanlar arasındaki huzursuzluk artmakla beraber ast üst ilişkileri de gerginleşmektedir. Örgütsel stres artmakta ve örgüt yapısı zarar görmektedir. Mağdurlar çalışma koşullarındaki stres ortamından dolayı istifaya yönelmekte ve toplumdaki işsizlik oranları artmakla beraber birçok ruhsal ve bedensel sağlık problemleri de görülmeye başlanmıştır. Yıldırma eylemlerine maruz kalan bireylerde sağlık harcamaları artmakta ve toplumsal tedavi programlarına da ihtiyaç duyulmaktadır. Bedensel ve ruhsal çöküntülerin yanında ekonomik alanda da hem toplumsal hem de bireysel sıkıntılar yaşamaya başlamaktadır. Kamu ya da özel her sektörde karşılaşılabileğimiz yıldırma eylemlerinin önüne geçilmesinin yolu kişilerin hukuksal haklarının farkında olması ve bunları kullanmasından geçmektedir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, F. (2011). “ İşyerinde Şiddet İle Savaşım Ve Hukuksal Boyutları”, S. Aytaç & N. Bayram (Der.), *İşyerinde Şiddet*, İstanbul: Beta Basım, 101- 151.
- Aytaç, S., Bilgel, N., Bozkurt, V. ve Yıldız, S. (2011). “Şiddetin Kavramsal Ve Kuramsal Çerçevesi”, S. Aytaç & N. Bayram (Der.) , *İşyerinde Şiddet*, İstanbul: Beta Basım, 1-27.
- Bilgel, N., Aytaç, S. ve Bayram, N. (2011). “İşyerinde Yıldırma Davranışı” , S. Aytaç & N. Bayram(Der.), *İşyerinde Şiddet*, İstanbul: Beta Basım, 73- 101.
- Cemaloğlu, N. (2007).” Örgütlerin Kaçınılmaz Sorunu: Yıldırma”, *Bilig*, (42) : 111-126.
- Şahin, M. & Sarı S.V. (2009). “Basında Mobbing Olgusu Ve Toplumdaki Yansımaları”, *The Journal Of SAU Education Faculty*, (18): 11-27.
- Tınaz, P. (2011). *İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing)*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Yücerürk, E.E. (2015). Örgütlerde Yıldırma: Nedenleri, Etkileri Ve Sonuçları, M. Zencirkıran (Der.), *Örgüt Sosyolojisi*, Bursa: Dora Basım Yayın.

KÜLTÜR KAVRAMI VE TARİHSEL SERÜVENİ

Büşra ŞEN, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
busra.sen0@ogr.dpu.edu.tr

ÖZET

Kültür kavramının tarihsel serüveni uzun bir geçmişe dayanır. Bu süreçte kavrama birçok anlam yüklenmiştir. Kültür kavramının asıl manası Latince'den gelmektedir ve 'toprağı işlemek' anlamına gelen cultura kelimesinden oluşmuştur. Voltaire cultura kelimesini insan zekasının oluşumu olarak kullanmış ve kültür sözcüğüne farklı bir boyut kazandırmıştır. Cultura ile culture arasındaki etimolojik sürekliliğin yanı sıra XVII. yüzyılda kültür sözcüğünde yoğun bir anlam kopması meydana getirmiştir. Zamanla kültür ve uygarlık kavramları arasında karşıtlıklar olmuştur. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise kültür ve uygarlık arasındaki zıtlık iyice açılmıştır. Kültüre dair çalışmalar XX. yüzyıla gelindiğinde hızlı devam etmiştir. Frankfurt Okulu'nun kültür endüstrisi ve kitle endüstrisi eleştirilerinin önemi bu konuda büyüktür. Türk toplumuna bakıldığında ise kültüre dair çalışmalarda Ziya Gökalp'in yeri ve önemi büyüktür.

Bu bildiride kültür kavramı ve tarihsel serüveni ele alınıp irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Tarihsel Serüven, Uygarlık, Frankfurt Okulu, Ziya Gökalp

GİRİŞ

Kültür kavramının tarihsel serüveni yukarı da ifade edildiği üzere uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Dolayısıyla çok sayıda kültür tanımı bulunmaktadır. Amerikalı iki antropolog yaptığı araştırmalar sonucunda kültür kavramına ait 164 farklı tanım ve tasnif ortaya çıkarmışlardır.

Kültür kavramı ilk olarak tarımsal anlamda kullanılmıştır. İkamet etmek, toprağı ekip biçmek, tarım yapmak gibi terimlerin tamamının tek bir kelimedede vücut bulması tesadüfi değildir. Tarım yapabilmek için düzen şarttır. Çünkü ancak tarım yapanın ikame yeri topraktır, yerleşik hayattır.

XIX. yüzyılın ortalarında kültür ve uygarlık tartışmaları başlamıştır. Uygarlık ve kültür kavramlarının kullanımında başlarda bir farklılık yokken hatta birbirlerinin yerlerine kullanırken zamanla karşı karşıya gelmişlerdir. Bir eş anlamlılık söz konusuysen süreç zıt anlamlılığa doğru kaymıştır. Kavram zamanla kendi anlamının dışına çıkarak farklı bir boyut kazanmıştır.

Frankfurt Okulu, kültür tartışmalarını; kültür endüstrisi, kitle kültürü kavramları üzerinden yapmıştır. Bahsedilen bu kavramlar doğal ortamda meydana gelen bir kültür değildir. Aksine değişen ve dönüşen toplumla beraber tüketim haline gelen bir kültürdür. Bahsedilen kültürün içi boşaltılmış, sıradanlaştırılmış, bir meta haline dönüştürülmüştür.

Türk toplumunda da kültür tanımlamalarına dair çalışmalar bulunmaktadır. Buna örnek Ziya Gökalp gösterilebilir. O, kültür kavramına karşılık olarak hars kelimesini kullanmıştır. Ona göre medeniyet ve hars arasında bazı farklar vardır: medeniyet beynelmilel (uluslararası) olduğu halde, hars millidir. Medeniyet bir millettten başka bir millete geçebilir, fakat hars geçemez. Bir millet, medeniyetini değiştirebilir; fakat harsını değiştirmez (Doğan, 2002: 276).

1. Kültür Kavramı

Kültür, farklı disiplinlerde, farklı şekillerde karşımıza çıkan, bireyin içinde yaşadığı çevreye, mensup olduğu normlara ve kurallara göre şekillenebilen, toplum içinde edindiği statüye veya konumuna göre çeşitli tanımlamaları olan, sınırları net bir şekilde çizilemeyen, anlam yelpazesi çok geniş, tanımlanması karmaşık olan bir kavramdır. Bu sebepten ötürü kültürün farklı şekillerde ve fazla sayıda tanımı yapılabilmektedir.

Amerikalı iki antropolog Kroeber ve Klockholn yaptığı araştırmalar sonucunda kültür kavramına ait 164 farklı tanım ve tasnifler ortaya çıkarmışlardır. Bu tanımlamaları ve tasnifleri eleştiren Berolson'a göre "Bilimsel bir kavramın bu kadar çok tanımı varsa onun tanımlanamayacağını kabul etmek gerekir." der. Sosyal antropolog Radcliffe-Brown, kavramın hiç değilse bile, sözcüğün hiç kullanılmamasını önermiştir (Bozkurt, 1999: 96). Fakat bu eleştiriler söylenilenlerin aksine kültürel çalışmaların önünü açmıştır.

Güçlüğün kökeni kültür sözcüğünün çok anlamlı oluşunda aranabilir. Kültür, antropoloji dilinde ve eserlerinde, şu temel kavramlar karşılığında kullanılan soyut bir sözcüktür (Bozkurt, 1999: 96):

1. Kültür, bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığıdır.
2. Kültür, belli bir toplumun kendisidir.
3. Kültür, belli bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir.
4. Kültür, bir insan ve toplum kuramıdır.

Dolayısıyla kültür; kümülatif bir şekilde ilerleyen, nesilden nesile aktarılan, içinde bulunduğu toplumun yaşayış tarzını, gelenek göreneklerini, maddi ve manevi kısacası sahip olduğu, oluşturduğu ve paylaştığı her şeydir.

2. Kültür Kavramının Farklı Tanımları

Kültür kavramına yönelik birçok tanım yapılmıştır bunlardan bazıları şöyledir:

- Tylor, kültür ve uygarlık kavramlarını birbirlerine indirgeyerek, bu iki farklı kavramı eş anlamlıymış gibi alıp tek bir tanım ortaya koymuştur. Tylor, kültür veya uygarlığı bireyin toplum içinde öğrendiği; gelenek görenek, yetenek gibi unsurları kapsadığı *karmaşık bir bütün* olarak tanımlamıştır.
- Eliot ise kültürü insanın hayata gözünü açtığı ve gözünü kapadığı andan itibaren hatta biraz daha abartarak uyku esnasında bile bir toplumun edindiği inanç veya *bir bütün yaşama* şekli olarak tanımlamıştır.
- Güvenç'e göre kültür; toplum insanoğlu, eğitim süreci ve kültürel muhteva gibi değişkenlerin ve bunlar arasındaki karmaşık ilişkilerin bir işlevidir (Güvenç, 1994: 101).
- Giddens'a göre kültür; topluma mensup olan kişilerin oluşturduğu grupların yaşam tarzlarını, giyinme şekillerini, mensup olduğu inançları, aile yaşantılarını kısaca bir grubun sahip olabileceği her durumu kapsar. Ona göre kültür ve toplum arasında sıkı bir bağ vardır. Ne kültür toplumdaki bağımsız düşünülebilir ne de toplum kültürden bağımsız düşünülebilir. Çünkü Giddens'ın tanımında bahsettiğimiz özelliklerin hepsi (grupların yaşam tarzları, giyinme şekilleri, mensup olduğu inançlar, aile yaşantıları) bir toplumda gerçekleşir. Toplum var olmazsa saydığımız özelliklerin vuku bulması olanaksızdır. Bu yüzden kültür ve toplum Giddens tarafından birbirine indirgenmiştir ve ayrılmaz bir bütün olarak ele alınmıştır.
- TDK'ya göre kültür; tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin (Türk Dil Kurumu, 2005).

3. Kültür Kavramının Tarihçesi

Kültür kelimesi *Cultura*'dan gelmektedir. Kökeni Latince'ye dayanan bu kavram "işleme, toprağı ekip biçme, ürün yetiştirmek, çiftçilik, tarım terbiye, yetiştirme, uygarlık yaşama biçimi, giyinme biçimi, kıyafet, giysi, tapma, hürmet, saygı" anlamlarına gelmektedir. *Cultura* kelimesinin kökeni *colere*'den gelir. *Colere* ise ikamet etmek, yetiştirmek, korumak, ibadetle onurlandırmak anlamlarını taşımaktadır (Göktürk, 2016: 45; Kabağağaç, 1995: 143). Tanımlamalardan da görüldüğü üzere kültür kavramı ilk olarak tarımsal anlamda kullanılmıştır. İkamet etmek, toprağı ekip biçmek, tarım yapmak gibi terimlerin tamamının tek bir kelimedede vücut bulması tesadüfi değildir. Tarım yapabilmek için düzen şarttır yani yerleşik hayat gereklidir. Çünkü ancak tarım yapmanın ikame yeri topraktır.

Cultura sözcüğünün XVII. yüzyıla kadar Fransızca'da kullanımında bir farklılık gözükmemiştir. Fakat Voltaire sözcüğü insan zekasının oluşumu olarak kullanmıştır. Sözcük Fransızca'dan Almanca'ya geçmiştir ve *cultur* olarak kullanılmaya başlanmıştır. Voltaire'den sonra *cultura*

kelimesi zaman geçtikçe anlam değişikliğine uğramıştır. Örneğin *cultura* kelimesini anlamı dışında kullanan bir diğer kişi Cicero olmuştur. Cicero bu kavramı “*cultura animi*” şeklinde tanımlamıştır. Kavram insan nefsinin terbiyesi anlamına gelmektedir ve kültür kelimesi aynı anlamıyla insanın gerekli bilgiler edinerek akıl yürütme, belli ilkelere göre davranma, nefesine hakim olma, kişilik sahibi olma hali için bugün de kullanılmaktadır (Özlem,2000: 142). *Cultura* kelimesinin anlam değişimine dair örnekleri çoğaltmak mümkündür. Örneğin, *colere*'deki “ikamet” anlamı *colonous* aracılığıyla *colony*'ye-sömürgeleştirme/kolonyalizm- dönüşmüş, “ibadetle onurlandırmak” anlamı da *cultus* üzerinden *cult*'a-inanç, tapınma-dönüşmüştür (Göktürk, 2016: 46). Örneklerden de anlaşıldığı gibi kültür kelimesinin anlam değişikliği belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Kavramın anlamı tinsel meselelere doğru yönelmeye ve bu anlamda somut anlamının dışında soyut bir hal kazanarak kullanılmaya başlamıştır.

XIX. yüzyıla gelindiğinde kültür kavramının kullanımı yaygınlık kazanmaya başlamıştır fakat XX. yüzyıl başlarında kültür kelimesinin karşısına uygarlık kelimesi konulmuştur. Örneğin Fransızlar, İngilizler uygarlık kelimesini kültür kelimesine karşılık olarak kullanmayı tercih etmişlerdir. Böylelikle uygarlık kavramı tartışılmaya, bunun sonucunda ise kültür-uygarlık ayrımı başlamıştır.

4. Kültür Uygarlık İlişkisi

Kültür-uygarlık ilişkisine tarihsel serüven bağlamında değerlendirecek olursak uygarlık kelimesinin etimolojik kökenine bakmakta fayda vardır. *Civilization*-uygarlık etimolojik kökeni İngilizce'de *civilize*-uygarlaş(tır)mak-sözcüğünde gözlenmektedir. Sözcük XVII. yüzyılın başlarında XVI. yüzyıldaki Fransızca yakın kök *civiliser*'den gelmiştir, o da, bir suç sorununu uygar bir sorun haline getirmek, buradan da bir toplumsal örgütlenme biçimi içine taşımak anlamına gelen *civil* Latince'de *civis*'den türemiştir. Kök sözcük yurttaş anlamına gelen *civil* İngilizce'de XVI. yüzyıldan itibaren kullanılmış ve XVII. yüzyıla terbiyeli ve eğitilmiş anlamlarını kazanmıştır (Göktürk, 2016: 48; Williams, 2006: 70-71). Uygarlık sözcüğü zamanla kendi anlamının dışına çıkarak farklı bir boyut kazanmıştır.

Kavram tanımlanmaya başlandıktan sonra XIX. yüzyılın ortalarında kültür ve uygarlık tartışmaları başlamıştır. Uygarlık ve kültür kavramlarının kullanımında başlarda bir farklılık yokken hatta birbirlerinin yerlerine kullanırken zamanla karşı karşıya gelmişlerdir. Bir eş anlamlılık söz konusuysa süreç zıt anlamlılığa doğru kaymıştır. Kavram zamanla kendi anlamının dışına çıkarak farklı bir boyut kazanmıştır.

Uygarlık kavramını Fransız ve İngilizler vahşilik barbarlık olarak kullanırken Almanlar, kültür kavramıyla aynı anlamda kullanmıştır. Bu durum bir paradoksa sebep olmuştur. İki kullanım arasında farklar vardır. İngilizce'de ve Fransızca'da kavram, o ulusun Batılı toplumların ve insanlığın gelişimine duyduğu övüncü içermektedir. Burada uygarlık kavramı siyasi, ekonomik, dinsel, teknik, ahlaki ya da toplumsal olgular için kullanılabilir. Almanca'da ise, yalnızca insanın dışında bulunan şeyleri, insan varlığının dışında bulunan şeyleri, insan varlığının dışsal yönünü, ulaştığı düzeyle ve kendi varlığıyla övüncünü ifade etmektedir (Göktürk, 2016: 49). Buradan da anlaşıldığı gibi nasıl kültür tanımlamalarında birden fazla açıklama meydana gelmişse uygarlık kavramında da durum buna dönüşmüştür. Her toplum kendi koşullarına, içinde yaşadığı dünyaya göre uygarlığı tanımlamıştır. Bu toplumsal farklılık beraberinde doğu-batu

ayrımını doğurmuştur. Örneğin batı, diğer toplumlardan farkını ortaya koymak kendini bir rol model olarak göstermek veyahut her alanda ulaşılması gereken bir hedefmiş gibi gösterdiği için batı dışı toplumları; uygar olmayan, uygar dışı, vahşi, barbar, ilkel vb. olarak tanımlamıştır.

Kültür ve uygarlık ilişkisine günümüz perspektifinde bakacak olursak iki kavram arasında bir takım farklılıklar meydana gelmiştir. Kültür veya tinsel semboller ve değerleri ifade ederken, uygarlık ya da maddi kültür teknolojiyi, iktisat ve toplumsal yaşamı kuran tüm faaliyetleri tanımlamaktadır (Göktürk, 2016: 53; Cevizci, 2000: 586-587). Diğer bir şekilde ise uygarlık kültürü oluştururken kültür uygarlığın bir parçasıdır. Uygarlık bir yazıya ve tarihe, kentleşmiş bir toplumsal yaşama sahipken, kültür töresel veya gelenekseldir, göçebe/küçük yerleşme alanlarını gösterir. Uygarlıkta tekile varan evrenselliği temsil etmekte, bilim-teknoloji üretimine yaslanmakta, zayıf, bağımlı bir görünüme sahiptir (Güvenç, 2017: 97). Bu bağlamda söylenilenleri maddeleyecek olursak:

- Uygarlık kültürü içine alan perspektifi daha geniş olan bir kavramdır. Bu nedenle kültür uygarlığın bir parçası haline gelir.
- Kültür, kümülatif olarak ilerlerken uygarlık bir tarih oluşturarak ilerler. Uygarlık daha büyük kitleleri ve yerleşik bir düzeni kapsarken kültür, küçük yerleşimleri ve aynı zamanda yerleşik olmayan hayatı da temsil eder.
- Uygarlığı oluşturan temel kurallar vardır ve bunlar herkes için genel geçerdir. Ancak kültür daha çeşitli yorumlamalara açıktır. Uygarlık, bilimsel ve teknoloji alanındaki yenilikleri temsil ederken kültür bu yeniliklerin kullanım alanıdır. Dolayısıyla uygarlık kültürün ihtiyaçlarını kapsar. Kültür uygarlığın pratik halidir.
- Uygarlık birçok ulusun meydana getirdiği bir topluluktur kültür ise tek millete ait bit topluluktur.

5. Frankfurt Okulu

XX. yüzyıla gelindiğinde, Frankfurt Okulu ya da Eleştirel teori kültür tartışmalarına farklı bir boyut kazandırmıştır. Frankfurt Okulu, 1923 senesinde Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü olarak kurulmuştur. Başlıca temsilcileri Habermas, Adorno, Horkheimer'dır. Marksizimden beslenen bu okulla beraber XIX. yüzyıldan sonra kültürel çalışmalarda bir kırılma yaşanmıştır ve kültür eleştirileri net bir şekilde başlamıştır. Frankfurt Okulu, kültür tartışmalarını; kültür endüstrisi veya kitle kültürü kavramlarıyla yapmıştır. Bahsedilen bu kavramlar doğal ortamda meydana gelen bir kültür değildir. Aksine değişen ve dönüşen toplumla beraber tüketim haline gelen bir kültürdür.

Kitle kavramı, endüstri devrimiyle doğmuştur. Endüstri devriminin bir sonucu olarak kitlesel üretimle beraber ayrıca kitlesel tüketim de ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla meydana gelen sadece kitlesel tüketim değildir ayrıca kitle kültürüdür.

Kültür endüstrisi ya da kitle kültürü devamlı kendini yenileyen bir yapıya sahiptir. Bunun için bir alıcı kitlesi oluşturmuştur. Kitle kültüründeki sistem kendi kendini yenileyen bir yapıya sahiptir. Sistemin temel amacı kardır. Bunun için değeri veya gelenek görenekleri kullanabilir. Bu sistemin kitleye sunacağı bir şeyler hep vardır ve var olmaya devam edecektir. Dolayısıyla üretilen ürünlerin tüketilmemesi gibi bir durum söz konusu olamaz.

Kültür endüstrisi bireyde tüketim alışkanlığına yol açmıştır. Öyle ki; kültür endüstrisi bireye ihtiyaççı olmadığı halde tüketmeye sevk eder. Bunun yapılmasının yolu da tüketici de 'sahte ihtiyaçlar'ın gerçek ihtiyaçlarımı gibi sunulmasıdır. Bu yolla ekonomi, tüketici de tüketime yönelik yaşam biçimleri ve dolayısıyla yanlış ihtiyaçlar yaratmak amacıyla kültürü araçsallaştırmak istemektedir (Atiker, 1998: 5). Frankfurt Okulu'nun kitle kültürü eleştirisine göre, kültür artık endüstrileşmiştir. Kültürün endüstrileşmesi demek bir araç veyahut bir meta haline gelmiştir. Artık alınıp satılabilir, yeniden üretilebilir, tüketilebilir veyahut bir nesneye dönüştürülebilir.

Sanat yapıtları, tekniğin olanaklarıyla yeniden üretilebilir hale gelmiştir. Böylelikle sanat eseri özgünlüğünü kaybederek sıradanlaşır. Bu duruma Mona Lisa tablosu örnek olarak gösterilebilir. Günümüzde bir tişört ya da bir çanta üzerine baskı halinde görebilmemiz mümkündür. Dolayısıyla özgünlüğünü ve biricikliğini kaybetmiştir.

6. Ziya Gökalp'te Kültür Uygarlık İlişkisi

Kültüre ait tartışmalar küresel boyutta devam ederken Türk toplumunda da bu konuda çalışmalar yapılmıştır. Öyle ki milletlerin ve devletlerin temel yapı taşı olan, kültür ve uyarlık kavramlarını Türkiye'de ilk ele alan ve tanımlama yapan Ziya Gökalp'tir. Dilimizde kültür kavramının karşılığına hars demiştir. Gökalp'e göre kültür; bir ulusa özgü olan dil, din, edebiyat, güzel sanatlar, hukuk, ekonomi, gelenek ve görenek, töre vs. gibi kurumların, toplamıdır (Arslan 2004: 11). Ziya Gökalp'in kültür tanımlamasında dikkat çeken nokta yukarıda bahsedilen özelliklerin, *bir ulusa özgü* olmasıdır.

Kültürün yapı taşlarından olan ritüeller, semboller, duygular, maddi ve manevi unsurlar kültürü biricik ve özel kılar. Kültürü oluşturan kurum ve unsurlar arasında içten bir bağlılık ve uygunluk bulunmaktadır. Kültürle ilgili kurumlar, sadece bir tek ulusa özgüdür ve bu nedendir ki, uluslar birbirinden farklıdır (Arslan 2004: 11). Bu duruma istinaden kültür toplumun kendini oluşturma biçimidir. Bu yüzden hassastır ve duygusaldır.

Gökalp'e göre kültür, toplumların iç gelişmesinden, uygarlık ise çeşitli kültürlerin karışmasından meydana gelir. Çünkü bir uygarlık, çeşitli ulusların ortak malıdır (Arslan 2004:11). Dolayısıyla uygarlık uluslararası, kültür ise ulusaldır. Uygarlık, bir ulustan başka bir ulusa geçebilir. Fakat bir millet kültürünü değiştirmez. Uygarlık, bilim, metod ve akıl aracılığıyla; kültür ise ilham ve sezgi aracılığıyla yayılır (Arslan 2004:11). Bu durumda uygarlığı oluşturan kültürler, içinde bulunulan kültüre zıt değildir. Uygarlık oluşma sürecinde kararlı ve orantılı bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla ulusun katıldığı uygarlık kendi kültürünü yaşamasına engel olmamalıdır.

Bir toplum oluşurken önce kültürü vardır. Bir topluluk kültür alanında geliştikçe siyasal olarak da ilerler ve güçlü bir devlet meydana getirir. Toplumun inanç ve motivasyonu doğru algılanıp doğru adım atıldığında verilen her karar bir adım daha ileriye götürür. Uygarlık birçok düşünce ve uygulama tarzı barındırır. Bilim teknik alanındaki çalışmalar ve bu çalışmaların alışverişi uygarlık kapsamında meydana gelir. Birçok ulus tek bir uygarlığın içerisinde bulunabilir ve uygarlığın kendine ait bir sistemi vardır. Bu yüzden uyarlıklar birbirlerine karışmazlar.

Uygarlık farklı ulusların birleşmesiyle meydana gelmiştir ve evrensel bir hal almıştır. Aynı anda iki farklı uygarlık bir ulusta varlığını sürdürmez. Uygarlık o ulusun kültürüne aykırı

olamaz, aksi takdirde uygarlık kendini gerçekleştiremez ve ulus kaosa sürüklenir. Kültür bağımlı, duygusal bir süreçtir, inanç ve motivasyonla beslenen bu durum toplumun temel taşı olma özelliğini taşır. Benimsenen uygarlığın kültürü desteklememesi uygarlığın amacına ulaşmasına engel olacaktır.

Gökalp'e göre bireyde akıl ne ise, toplumda uygarlık odur. Bireyde karakter ne ise, toplumda kültür odur. Medeniyet, hars ağacına aşılınmadıkça, bütün çiçeklerini açamaz. Hars ağacının kökleri milletin bağrında, kalbinde, ruhundadır. Medeniyet, başkalarının bahçesinden ya çiçek halinde koparılır, o zaman ömrü süresiz olur; yahut bir aşı kalemi suretiyle kesilerek hars ağacına aşılır o zaman ömrü daim olur ve her türlü çiçeklerini bizim bahçemizde meydana getirir (Arslan, 2004:13).

Bu bağlamda dahil olunan uygarlığın devamlılığını görebilmek ve etkisini yaşayabilmek için, içinde bulunulan kültürden uzaklaşmamak gerekir. Uygarlık yaşam tarzı değiştirmek değildir, yaşam tarzına yenilikler adapte etmektir. Hali hazırda yaşanılan durumun ilerlemesine ve daha rahat bir sosyal pozisyona gelebilmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla sindirmeden kabul edilen her yenilik hem kültürü zedeleyecek hem kimlik kaygısına sebep olacaktır. Bu tıpkı kan grubu A olan bir bedene B kan vermek gibidir. Beden farklı olan kanı kabul etmeyecektir. Ancak A grubu kan taşıyan bedene, 0 grubu yardım edebilir. Dolayısıyla uluslar uygarlığa dahil olurken kendi kültürüne ait parçaları birleştirerek ve bunun sonucunda büyüyerek devam ederler.

SONUÇ

Kültür kavramının serüveninin uzun bir geçmişi vardır. Bu yüzden çok fazla kültür tanımıyla ve tasnifiyle karşılaşmaktadır. Yapılan eleştiriler sonucunda kavramın bu kadar çok tanımının olması onu değersiz bir hale getirmiş hatta fazla tanımı olmasından ötürü bilimsel bir değerinin olmadığını ve kullanılamaz bir kavram olduğu söylenmiştir. Fakat bu eleştirilerin aksine kültürel çalışmaların önünü açmıştır.

XIX. yüzyılın başlarında kültür ve uygarlık tartışmaları başlamıştır. Başlarda eş anlamlı olarak birbirlerinin yerlerine kullanılan bu kavramlar zamanla karşı karşıya gelmişlerdir. Kültür daha çok duygu, düşünce, maddi ve manevi konularda ele alınıp tartışılırken uygarlık ise bilim teknik alanında tartışılmaya başlanmıştır.

Frankfurt Okulu'nun kültürel çalışmalara dair yeri ve önemi büyüktür. Başlıca temsilcileri Adorno, Horkheimer ve Habermas olan Marksist temelli bu okul; 1923 senesinde kurulmuş olup, temel eleştirisi kültürün endüstrileşmesidir. Diğer bir ifadeyle kültürün alınıp satılabilir bir meta haline gelmesi ve bunun sonucu ise anlamını yitirmesi, içinin boşaltılmasıdır. Bu durumu da kültür endüstrisi, kitle kültürü tanımlamalarıyla açıklamıştır.

Türk toplumunda da kültür tanımlamalarına dair çalışmalarla karşımıza çıkan Ziya Gökalp, kültür uygarlık ilişkilerine dair açıklamalarda önemli bir yere sahiptir. O, kültür kelimesine karşılık olarak hars kelimesini kullanmıştır ve hars ve uygarlık arasında bir takım farklılıklar olduğunu belirtmiştir.

KAYNAKÇA

- Arslan, M. (2004). *Ziya Gökalp Sempozyumu*. İstanbul.
- Atiker, E. (1998). *Modernizm ve Kitle Toplum*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Doğan İ. (2002). *Sosyoloji Kuramlar ve Sorunlar*: Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Göktürk, I. (2016). *Kültür Sosyolojisi* (1.Baskı). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Güvenç, B. (1994). *İnsan ve Kültür* (6.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (1999). *İnsan ve Kültür* (8.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (2013). *Kültürün ABC'si* (6.Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınevi.
- Özlem, D. (2000). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Türkçe Sözlük. (2005). (10.Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

POPÜLER KÜLTÜR VE TÜKETİM TOPLUMU

Esra DEMİR, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
esraademir@hotmail.com

ÖZET

Kültür kavramı sosyal bilimciler için her zaman temel kavramlardan biri olmuştur. Kültür kavramı değişim ve dönüşümlere bağlı olarak zaman zaman farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu kavram oldukça hareketli bir kavramdır. Kültür kavramının günümüz toplumlarını şekillendiren bir çıktısı ise popüler kültür kavramıdır. Popüler kültür içinde tüketimi barındıran bir kavram olmuştur. Dolayısıyla günümüz toplumlarını tanımlayan tüketim toplumu kavramına aracılık etmektedir. Tüketim toplumunda tüketim, bir eylem olarak tanımlanmaktan çıkmıştır ve içinde pek çok toplumsal parametre barındıran bir kavram olmuştur. Dolayısıyla günümüz toplumunu anlamak ve anlamlandırmak için bu iki kavramı incelememiz gerekmektedir.

Bu çalışmada popüler kültür terimi üzerinde durulacak ve popüler kültürün, tüketim toplumu üzerindeki etkileri irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Popüler kültür, Tüketim Toplumu, Tüketim, Postmodernizm

GİRİŞ

Feodalizmin sona ermesi ile Batı dünyasında kapitalizm egemen olmuştur. Serbest piyasa ekonomisi olarak ortaya çıkan kapitalizm, ticari dünyayı da beraberinde getirmiştir. Kapitalizm rekabetçi pazar anlayışına sahip olan bir sistemdir. Bu anlamda kapitalizm bir yönü ile nesnelerin çağını başlatmıştır. Bu sistemde amaç, nesnelerin tüketimi haline gelmiştir. Küreselleşen sermayenin ürettiği popüler kültür, kapitalist düzen içinde akışını sağlamaktadır. Popüler kültür, kapitalist anlayışın vurgusu olan nesnelerin tüketimi anlayışına katkıda bulunan bir yapı olmuştur. Popüler kültür ve tüketim anlayışı modernlikle beraber gelen dönüşümler ile asıl ivmesini kazanmıştır. Popüler kültürün vurgusu; toplumun bütün alanlarına yönelik kültür oluşturma ve tüketme bilinci üretmektir. Bu bilinç tüketim toplumunu meydana getirmektedir. Tüketim toplumu var olmak için nesnelere ihtiyaç duyar, daha doğrusu onları yok etmeye ihtiyaç duyar. Nesnelerin kullanımını sadece nesnelerin yavaş yavaş kaybolmasına götürür (Baudrillard, 1970: 47).

Kültür ve tüketim kavramı birbiri ile ilişki içinde olan iki kavramdır. Özellikle postmodern dünyada bu iki kavram birbirinin tamamlayıcısı haline gelmiştir. Kültür kavramının bir çıktısı olan popüler kültür bugün toplumların tüketim yapmasına çağrıda bulunan bir kavramdır. Bunun da ötesinde tüketimi yapılacak maddelerin/materyallerin ne olduğuna karar veren, bu tüketimi yapmak zorunda hissettiren bir oluşumdur. Kültür- popüler kültür ve tüketim ilişkisi bir zincir oluşturmaktadır. Bu zincir sonucunda ise toplumlar yeni bir yapı ile yeni bir alışkanlık ile karşı karşıya kalırlar. Ve dahası bunun farkında bile olmadan bu yapıya hizmet eden köleler haline gelirler. Bu yapılanmayı gözlemleyebilmek için öncelikle kültür, popüler kültür ve tüketim kültürü kavramlarına göz atmak gerekmektedir.

1. Kültür Kavramı Üzerine

Kültür kavramı üzerine hala bir uzlaşa sağlanabilmiş değildir. “Kültür sözcüğü tarih boyunca devamlı değişim ve gelişime tabi olarak çok farklı anlamlarda kullanılmıştır.(Güvenç, 1991:109; Algül,2019:144). Kültür denilen yapı çok geniş bir çerçeveden meydana gelir. Özellikle sosyolojik bir perspektiften ele alacak olursak bu kavramı, inceleme alanı oldukça hareketli bir kavramdır. Kültür, çok çeşitli bir yapıya sahiptir ve aynı zamanda içinde barındırdığı öğeler zamanla değişip dönüşme özelliğine sahiptir. Kültür kavramının en önemli özelliği ise içinde barındığı toplum yapısını şekillendirme özelliğine sahip olmasıdır. Kültür, bir insan topluluğunun, bir halkın ya da bir ulusun düşünce ve değer birliğini meydana getiren düşünsel, sanatsal, teknik, felsefi tüm üretim ve varlıkları olarak tanımlanmaktadır(Doğan 2000:143; Oğuz, 2011:126).

UNESCO tarafından düzenlenen Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi'nde yer alan kültür tanımına göre “en geniş anlamıyla kültür, bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgu”dur (UNESCO, 1982; Oğuz, 2011:128). Kültürün bu geniş kapsamına dahil edilen çeşitli tartışmalar yer almaktadır. Kültürün evrenselliği, yerelliği, tarihselliğinin yanı sıra toplumsallaşma ve gelişmişlikle ilişkisini ele alan tartışmalar bunlardan sadece birkaçıdır (Oğuz.2011:128).

2. Popüler Kültür

Öncelikle popüler kültürün bir toplumda geniş bir şekilde paylaşılan inançları, pratikleri ve bunların örgütlendiği nesnelere dile getirdiği bilinmelidir (Mutlu, 2004: 27, Algül, 2019:146). Popüler kültür, gündelik yaşama hâkim kültür olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz toplumlarını şekillendirebilen, yön belirten bir yapıdır. Popüler kültür, yöneten sınıfların, kültürel değerleri ve gelenekleri, egemen ideolojileri doğrultusunda yeni formüller biçiminde yansıtarak yarattıkları, bağımlı bireylere sundukları kültürdür (Oktay, 2002: 17, Algül, 2019:145).

Bu kavram binlerce ya da milyonlarca insanın izlediği, okuduğu ya da katıldığı eğlencelere göndermede bulunan bir kavramdır(Giddens, 2000:388, Işık, 2004:71). Toplumları belli bir bilince ya da eyleme iter. Kendisine, gündelik rutinlerimiz haline gelen eylemler oluşturur. Popüler kültür kendisine araç olarak kitle iletişim araçlarını kullanmaktadır. Popüler kültür kavramının hayatın içinde yer almasının, çeşitlenmesinin ve gelişmesinin temel nedenleri arasında başta Sanayi Devrimi olmak üzere kentleşme, bilimsel ve teknolojik gelişmeler yer alır (Algül, 2019:146). Bu noktada popüler kültür de teknolojik gelişme ve kitle iletişim araçları ile kendisini belirgin kılmıştır. Popüler kültür ilk olarak geniş kitlelere ulaşma amacı güder. Bu anlamda kitlelere ulaşmak için kullandığı teknoloji popüler kültürün iskeletini, bel kemiğini oluşturmaktadır. Popüler kültür sürekli olarak kendisine bir ortam arar, böylece canlı ve diri kalır. Yerine göre demokratikleşmeyi, yerine göre kişisel zevkleri kullanan popüler kültür, her dönemde kapitalist düşüncenin çıkarının bir aleti olur (Algül, 2019:148). Öte yandan popüler kültür, kitleleri tek tipleştirir. Kolektif bir bilinç ile hareket eder. Bu anlamda popüler olan herkes için popüler olur ve herkes aynılaşır. Popüler kültür üzerinde söylenmesi gereken son bir nokta da onun insanları herkesleştirmesidir. İnsanlar arasındaki her türlü farklılıkları silerek ortak bir dil oluşturan popüler kültür, dünyayı algılama yolu halindedir ve sınıf farkına bakmadan herkesi kapsamaktadır. Popüler kültürün insan hayatındaki yeri şu şekilde açıklanabilir: “İnsanlar popüler kültür ürünlerini ‘aptallıkları’ndan ya da ‘kandırıldıkları’ için beğenmezler; popüler kültür, kitlelerin içinde yer aldıkları reel hayat nedeniyle yaşamak zorunda oldukları kültürdür. Bu nedenle, popüler kültür, kolektif bir yaşam deneyimidir.” (Aymaz, 2004: 38, Algül, 2019:148).

3. Tüketim Kültürü

Tüketim her zaman var olan bir olgudur. Ancak bu olgu zamansal koşullar ve ihtiyaçlar doğrultusunda değişik şekillerde tanımlanmıştır. Postmodern dönem ile birlikte tüketim tanımı da değişim ve dönüşüm içine girmiştir. Tüketim kavramı 21. Yy da çok farklı parametreleri içinde barındırmaktadır. Tüketim kültürü, her şeyden önce, imajın rol oynadığı bir kültürdür. İmajların meta olarak üretimi bu kültürün temel özelliğidir (Sarbay, 1993:50, Bayhan, 2011:225). İmajları üreten ve pazarlayan da kitle iletişim araçlarıdır. Kitle haberleşme araçları, büyük bir hoparlör gibi yayın yaparak bölge, ırk, aşiret, dil farkı gibi engelleri aşip toplumda geçerli ve yaygın olan imajların standartlaşmasını sağlarlar. Sözgelisi göze hitap eden bazı imajlar birer “ikon” haline gelecek kadar çok yayılmakta ve zihinlere yerleştirilmektedir.(Bayhan, 2011:225)

Tüketim ilk olarak ihtiyaçlar çerçevesinde oluşan bir kavram olmuştur. Bu ihtiyaçlar genellikle fizyolojik ihtiyaçlar olmuştur. Tabii ki her şeyin değişip dönüştüğü bir dünya da ihtiyaç tanımı da görünüm değiştirmiştir. Zamansal koşullar, insanlara farklı ihtiyaçlar getirmiştir. Bu anlamda

ihtiyaç tanımında da farklılıklar olduğunu ve bu kavramında değişip dönüştüğünü söylemek mümkün. Günümüz toplumlarında tüketim ihtiyacını popüler olan belirlere hale gelmiştir. Gündelik yaşam içinde popüler insanların meta sunması ve bunu bir ihtiyaç haline dönüştürüp bir ritüel oluşturması mümkündür. Kapitalist tüketim kültüründe birey, tüketimin temel unsuru olarak ele alınıp, şahsi özellikleri bakımından tüketim eğilimli özellikleri ile kullanılır. Oluşturulan kapitalist tüketim kültürüne göre hareket edebilecek yeni insan tipi, tükettikçe doymayan, kendine sunulan her şeyi elde etmeye çalışan, bu nedenle toplum kaynaklarını israf etmekten kaçınmayan, toplumsal ve dini değerlerini bile tüketim amacıyla gözden çıkaran, etrafına duyarsızlaşan ve kendisinden başkasını düşünmeyen bencil bir insandır (Torlak, 2000:155 Bayhan, 2011:226).

4.Tüketen ‘Karar Mekanizması’

Yaşam tarzı bir ihtiyaçlar bütünü belirler. Bu anlamda tüketici ihtiyaçları doğrultusunda tüketim eğilimini oluşturur. Kilit kavram ise ihtiyaç kavramıdır. Hakim olan karar mekanizması sahte ihtiyaçlar yaratır. Tüketici, ihtiyaçları doğrultusunda yapmış olduğu tüketimi kendisi belirlemiş kabul eder. Karar mercisinin kendisi olduğuna inanır. Fakat ihtiyaçları belirleyen ve o ihtiyaçların tüketimini sağlayan asıl olarak hakim olan yapıdır. Karar mekanizması hiçbir zaman mevcut sistem ve mevcut yapıdan soyut olarak düşünülemez. Bu mekanizma kolektif ihtiyaçlar ve kolektif tüketim sağlayan bir karar mekanizmasıdır.

Bu sistem mevcut yapının işlerliğini ve sürekliliğini sağlamak amacı ile insanı araçsallaştırmış bir yapıdır. Popüler kültür, tüketim iter, tüketim ise insanı tüketim nesnesi haline getirir. Popüler olanın tüketimine aynı zamanda lüks olanın tüketimi demek yanlış olmaz. Popüler kültür sahte ihtiyaçlar oluşturmuştur. Bu ‘sahte ihtiyaçlar’ ise lüksün tüketimini gerekli kılmıştır. Başka bir yönü ile popüler olan tek tipleşmeyi mevcut kılmıştır. Popüler olan herkes için bir ihtiyaç haline gelmiştir ve herkesi popülerlerin tüketimine teşvik etmiştir. Bu durumda herkes için ihtiyaçlar aynı olmuştur ve herkes için o ihtiyacın tüketimi kaçınılmaz hale gelmiştir.

5.Popüler Kültürün Gizli Mesajı

Popüler kültür içinde gizli bir mesaj barındırır. Bu mesaj ise ne kadar çok tüketim yaparsan mutluluğun o kadar çoğalır ve toplumda yer edinarsın mesajıdır. Bu noktada popüler kültürün amacı bir şeyleri ihtiyaç haline getirip tükettirmektir. Gündelik yaşam koşullarımızı belirleyen popüler kültür ve hatta gündelik yaşam ritüellerimizi oluşturan bu yapı daimi olarak tüketme mesajı içerir. Popüler kültür, tüketici yön veren bir karaktere sahiptir. Kültür endüstrisi tüketiciyi daima aldatmaktadır. Tüketicilerin ihtiyaçlarını yönlendiren, disiplin altına alan kültür endüstrisi tüketici adına yeni ihtiyaçlar üretmektedir ve yüceltici değil baskı altına alıcıdır (Göktürk,2016: 91).

Popüler kültürün kendisini var ettiği alan ise teknolojidir. Özellikle kitle iletişim araçları kolektif bir bilinç ile tüketime teşvik etmektedir. Tüketme kültürü bu noktada aşırılığını göstermektedir. Kitle iletişim araçları, kitle iletişimi sahte ihtiyaçları dikte etme noktasında bir aracı konumdadır. Baudrillard’ın belirttiği gibi kitle iletişiminin bize verdiği gerçeklik değil, gerçekliğin baş döndürücülüğüdür (Baudrillard, 1970: 27). Kitle iletişim araçları her zaman kapitalist düzenin en belirgin aracı olmuştur. Kapitalizmin temel felsefesi olan tüketim, popüler kültür

yaratarak kendisini gerçekleştirebilir. Popüler olan ise küreselleşmek zorundadır. Küresel olan meta gündelik yaşam içinde kendisine çok kolay bir şekilde yer edinebilir. Küreselleşme ise kitle iletişim araçları ile sağlanmaktadır. Bu anlamda popüler kültür ve tüketim kavramlarının bel kemiğini kitle iletişim araçları oluşturur.

Kitle iletişimi, McLuhan'ın belirttiği gibi 'küresel köy' kavramını mevcut kılar. Küresel köy de popüler olanın yaygınlığı ve sahte ihtiyaçların varlığı çok daha kolay bir şekilde benimsenir. Bu doğrultuda küresel köy dediğimiz kavram tüketime daha kolay teşvik sağlar. Tüketme ihtiyacı hissini daha kolay empoze eder. Bu anlamda popüler kültür ve tüketim kavramlarına hizmet eden en önemli araç kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçlarının en önemli uzantısı reklamlardır. Reklamlar popüler olanın, tüketilmesi için teşvik edilen metanın, tüketici için bir simülasyonudur. Reklamın kitle iletişim işlevi ne reklamın içeriklerinden, yayın biçiminden, görünür amaçlarından(ekonomik, psikolojik) ne hacminden ne de gerçek izleyicisinden(tüm bunlar önemini korumasına ve destek hizmeti vermesine rağmen) kaynaklanır. Reklamın kitle iletişim işlevi daha çok reklamın özerkleşmiş, yani gerçek nesnelere, gerçek bir dünyaya, bir göndergele değil, bir göstergeden diğerine, bir nesneden diğerine, bir tüketiciden diğerine gönderme yapan araç mantığından kaynaklanır(Baudrillard, 1970:157-158). Reklamlar tüketim ihtiyacı hissettirecek göstergeler ile bezenmiştir. Tüketime teşvik edici imgeler kullanılır.

Bu aşamada geline nokta bilinçsiz tüketimdir. Tüketim artık kontrol edilemez bir seviyeye gelmiştir. Tüketim ihtiyaçlar kategorisinden çıkmış ve lüks 'ihtiyaç' tüketimi kategorisine dahil olmuştur. Kapitalist düzlem içerisinde artık gündelik yaşamımıza dahi sızmış bir popüleri tüketme arzusu doğmuştur. Bu noktada tüketim, tüketicinin karar mekanizmasından çıkmış, mevcut yapının karar mekanizmasına göre şekillenmiştir.

6. Günümüz Tüketim Alışkanlıkları

İnsanoğlu hayatta kalabilmek için tüketime ihtiyaç duyar. Günümüzde tüketim denilince hayatta kalma koşulu endeksli bir tüketim akla gelmez. Günümüz tüketimini belirleyen etmen artık hayatta kalma ölçüsü değildir. Tüketime yön veren belli başlı kavramlar ön plana çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi ise moda endüstrisidir. Moda kavramı 21. Yy da var olmuş bir kavram değildir. Fakat görünümünü ve popülitesini bu dönemde oldukça yükseltmiştir. Tüketimi dönemin hakim modası üzerinden inşa etme eğilimi mevcuttur. Modayı görünür kılan mecra ise yine kitle iletişim araçları ve sosyal medyadır. Bu mecra hem küresel ölçekte moda olanı hem de popüler olanı kitlelere sergilemektedir. Popüler kültür tüketime teşvik anlamında modayı görünür kılmaktadır. Popüler kültür moda aracılığı ile tüketim sağlıyor ve sürekliliğini devam ettiriyor. Karar mekanizması dediğimiz bu yapı neyin tüketileceğine neyin tüketim dışı kalacağına karar veren bir yapı. Bunu ise 'moda' ve 'moda dışı' kavramları ile yapmaktadır. Her alanda kendisine bir moda yaratır(giyim, saç, dizi, oyun vb.) ve kendi belirlediği sıklıklar ile moda olanı moda dışı, modası geçmiş kategorisine alabilecek bir güce sahiptir. 'Moda' Simmel'e göre 'asla olmuş bitmiş bir şey değildir. O, sürekli bir oluşum halindedir'. Simmel modayı 'farklılaşma ile değişimin çekiciliğini, benzerlik ile uyumun çekiciliğiyle birleştiren, çoğunlukla toplumsal farklılıklarını ifade etmek üzere sınıflarda kendini gösteren bir toplumsal form' olarak ifade etmektedir. Moda tüketim endeksli bir yapıdır. Simmel'in üstünde durduğu nokta es geçilemeyecek kadar önemlidir. Moda tüketim aracı olarak kullanılırken aynı zamanda sınıfsal bir fark yaratır. Popüler olanı yani modayı tüketebilen ve tükettikçe varlığını ortaya

koyan ve bu tüketimi gerçekleştiremeyen alt tabaka bir sınıf ayrımı ortaya koyar. Bu durum ise tüketime mecbur kılar. Tükettiğin ölçüde kendini var hissedebildiğin bir yapılanma içine sürükleyen bir yapı söz konusudur.

Moda kavramı ile eş güdümlü olarak tükettirme aracı olarak kullanılan bir diğer kavram ise marka kavramıdır. Popüler kültür endüstrisinin ürettiği mallar arasında pek fazla nitelik farkı yoktur. Fakat bu ürünler arasında farkı ortaya koyan başka sembol vardır oda marka değeridir. Popüler kültür tüketim endeksi üzerinde bir ilerleme kaydeder ve bu yapı için önemli olan üretilen ürünün markası ve bu markanın pazarda alıcısının bulunmasıdır. Popülite aracılığı ile marka olanın tüketimini sağlamaya çalışır. Moda kavramı yine bu noktada ortaya çıkar. Moda ile özdeşleşen markaların piyasası oluşturulur ve markaların tüketimi başlar. Kitleler tüketimini yaptıkları ürünü, ya da tükettikleri marka tercihinin şahsına ait olduğu düşüncesine kapılsa da bu tercihlere yön veren popüler kültürdür. Reklamlar, kitle iletişim araçları ve sosyal medya moda kavramına hizmet eden en büyük pazarı oluşturur.

Bunun yanı sıra moda blogları, moda dergileri vb. popülerleri belirler ve tüketim kültürüne hizmet eden araçlar haline gelirler. Bütün bu serüvenin ardından tüketim endeksli bir toplum meydana gelir. Tüketim toplumu, tükettikçe kendini var eder konuma gelir.

7. Popüler Kültür ve Özel Gün Tüketimi

Toplumsal yaşamımızda hızlı bir şekilde yer edinen özel gün olarak adlandırılan günler, düşünüldüğü gibi duygusal anlam barındırmasının dışında kapitalist sistemin bir aracı konumuna gelmiştir. Kapitalist Batı toplumunca üretilen bu özel günler Türkiye`de de anlamlı olduğu düşünülen ve tüketime teşvik eden günlerdir. Gündelik yaşama hakim olan popüler kültür ise özel gün olarak adlandırdığımız günleri vazgeçilmez bir unsur olarak pazarlamaktadır.

Bu özel gün ve haftaların aynı zamanda kapitalizme özgü bir tüketim kültürüyle, materyalizmin ve hedonizmin bir kutlaması olduğu, dolayısıyla bu günlerin gerçek mesajlarının anlamlarının kaybolmasına neden olduğu da belirtilmektedir. Bu özel günlerin ticari yönlerinin gittikçe daha ağır bastığı ve kritik bir noktaya geldiği, kapitalist toplumlar içinde de bir şikâyet unsuru olarak vurgulanmaktadır(Damen ve Mortelmans, 2000;1-22, Bayuk, 2009:189).

Popüler kültür pazarlama stratejisi olarak yine kitle iletişim araçlarını ve sosyal medyayı kullanmaktadır. Bir yönü ile kitleleri manipüle etmektedir. Bu noktada da yine karar mekanizması mevcut olan sistemdir. Özel günün oluşumu, o gün yapılması gerekenler kısacası tüketim yapılması gerektiği ve neyin tüketilmesi gerektiğini gösteren bir yapılanma mevcuttur. Kapitalizmin varlığı tüketim üzerinedir. Oluşan tüketim toplumu ve bu sistemin devamı için tüketim gereklidir ve bu anlamda 'her yol mübahtır' anlayışı hakimdir. Bu yapılanma içinde kitlelerin, tüketim yapmalarını sağlayacak pazar genişlemiştir. Tüketim sadece mağazalardan, alışveriş merkezlerinden yapılmamaktadır. Bu sistem tüketimi kitle iletişim araçlarına yaymış durumdadır. Online mağazalar, online butikler, online marketler kitlelerin alışveriş yapmasını kolaylaştırıyor. Artık her an tüketim sağlayabileceğimiz mecralar mevcut. Bu sistemin mottosu da budur 'her an tüketim' sağlamak. Nitekim artık her an tüketim yapabiliyoruz. Bunun yanı sıra tüketime teşvik edici, aynı zamanda aldatıcı öğelerde tüketimin ayrılmaz bir parçası olmuş durumdadır. Bunlardan bir tanesi ise indirimler. Kapitalist yapılanma, tüketme arzusu yaratmış ve kitleleri indirim aldatmacasıyla tüketim doyumunu sağlayabileceklerini empoze etmiştir.

Ahlâki bilincimiz, tüketicilik yüzünden, sanki süpermarket raflarında birbirleriyle rekabet halindeki mallar karşısındaymiş gibi, bütün değerlere gösterdiğimiz eşit ölçüde kayıtsızlık yüzünden çürümüştür. (Brzezinski, 2010, Bayhan, 2011:246).

8. 'Tüketiyorum Öyleyse Varım'

Kapitalist sistem ile birlikte değişen sosyo-kültürel yapı tüketim endeksli bir yaşam, tüketim endeksli ilişkiler ağı ve tüketim endeksli gündelik hayat sunmuş durumda. Halihazırda bu yapı tüketimi toplumsal bir erek haline getirmiştir. Kişiler tüketimi zorunlu hissederken, tüketim yapılmadığı taktirde sosyo-kültürel yapıdan dışlanmış hissetmektedir. Bu durum da toplumsal sorunlar meydana getirmektedir. Sosyal ilişki ağı zayıflamakta ve sınıfsal fark yaratan bir rekabet ortamı oluşturmaktadır. Tüketmeyen insan ruhsal anlamda bunalıma sürüklenebilmektedir. Kişileri zaman zaman öz güven kaybına uğratmaktadır. Bu durum sosyal ilişki ağının yanı sıra kişinin iş yaşamını, özel yaşamını da olumsuz yönde etkilemektedir. Tüketim artık sadece düz anlamı ile tüketim olmaktan çıkmış ve kendisine tüketim göstergeleri yaratmıştır. Bu tüketim göstergeleri ise bir sınıf göstergesi haline dönüşmüştür. 'Tüketiyorum öyleyse varım' cümlesi tüketim toplumundaki bireyi özetleyebilmektedir. Bu cümle, kendisini hakim düzen içinde konumlandırmış, mevcut olan moda ya hakim ve belli bir zümreye ait hissediyorum cümlesinin paralelidir. Tüketim, toplumsal sahada statü belirleyen bir eylem haline dönüşmüştür.

Tüketim olgusu, hem kolektif ve hem de bireysel kimlik duygularının sembolik oluşumunu içeren etkin bir süreç haline dönüşmüştür. Kimlik duygusu, artık belirli bir ekonomik sınıfa ve sosyal statü grubuna üye olmakla veya doğrudan etnik köken veya cinsiyet yoluyla insanlara kazandırılan bir şey olarak düşünülmemelidir. Gittikçe daha çok sayıda insan kendi kimliğini kendisi oluşturmak durumunda kalmaktadır. Bu etkin kimlik oluşturma süreci içinde tüketim önemli bir rol oynamaktadır. Baudrillard, tüketicilerin örneğin giyim eşyası, gıda, takı, mobilya ya da bir eğlence tarzını, kim olduklarıyla ilgili zaten var olan duygularını dışa vurmak için satın almadıklarını öne sürer. Aksine insanlar, kimlik duygularını, bu satın aldıkları şeyler aracılığıyla oluşturmaktadırlar. Örneğin, modern ve postmodern kapitalizmde bir insan kendiliğinden "cazip bir kadın" veya "yakışıklı bir erkek" olamaz. İnsanlar, kendi kimliklerini yaratmalarına yardımcı olacaklarını düşündükleri malları tüketerek, olmayı arzu ettikleri varlık gibi olmaya ve kendileriyle ilgili bu imajı, bu kimliği sürdürmeye çalışırlar. Giysiler, parfümler, otomobiller, yiyecek ve içeceklerin hepsi, bu süreçte rol oynayabilecek şeylerdir (Bayhan, 2011:229).

Tüketimin tüm yaşamı kuşattığı, tüm etkinliklerin aynı birleştirici biçime uygun olarak zincir oluşturduğu, insanı ödüllendirme yollarının saat be saat önceden ayarlandığı 'çevre'nin bir bütün oluşturduğu, bütünüyle iklimlendirildiği, düzenlendiği, kültürelleştirildiği noktadayız (Baudrillard, 1970:20).

Tüketimin bu denli etkili olduğu grup ise gençlerdir. Tüketme arzusu ve tükettikçe kendisini belirli bir seviyede konumlandırma gençler arasında daha yaygındır. Popüler kültür dediğimiz, kapitalist düzen dediğimiz yapının hedef kitlesi de yine gençlerdir. Bu anlamda kitle iletişim araçlarının kullanım sahası da yine gençlere yöneliktir. Sosyal medyanın dizayn edilişi, işlevleri tüketime teşvik ederken daha çok genç olarak nitelendirdiğimiz grubu hedef kitlesi haline getirmiş durumdadır.

SONUÇ

Endüstrileşme ile birlikte kapitalizmin küresel boyutta görünürlük kazanması, birtakım handikapları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan bir tanesi ise 'tüketim toplumu'dur. Kapitalizm meta üretir. Bu metaları kar amacı ile pazarlar ve tükettirmeye çalışır. Bunu ise ürettiği metaları popülerleştirerek yapar ve nitelik tüketimi sağlamayı hedefler. Bu sistem kendisine popüler kültür yaratır ve popüler kültür de bir şeyleri ihtiyaç haline getirip, tüketim sağlar. Dolayısıyla 'tüketim toplumu' olarak adlandırdığımız bir yapı ortaya çıkar. Bu sistem insanları tüketim nesnesi haline getirmiştir. Tüketen insan demek daha fazla meta ve daha fazla tüketim demektir. Bu şekilde kapitalizmin kar elde etme aracı ise insanın tüketim nesnesi haline gelmesidir.

Küreselleşen sermayenin ürettiği popüler kültür, gündelik yaşama hâkim kültür olarak karımıza çıkmaktadır. Dolayısı ile tüketim gündelik yaşamımızın her alanına dahil bir eylem haline gelmiştir. Tüketim bir tercih olmaktan çıkmış, ihtiyaç haline gelmiştir. Bu sistem sahte ihtiyaçlar yaratmıştır. Bu durumda karar mekanizması tüketici değildir, tüketimi ihtiyaç haline getirip tüketimi zorunlu kılan yapıdır. Popüler kültür toplumun her katmanının tüketim sağlayabileceği koşullar yaratır ve tükettirme bilinci üretir. Bir yönü ile popüler kültür tek tipleşmeyi meydana getirir. Popüler olanı yaratır ve topluma popüler olanı tüketmeyi hedefler.

Popüler kültürün, tükettirme aracı kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları ile kendisini belirgin kılar ve toplumun her kesimine ulaşmayı hedefler. Özellikle sosyal medya bu kültürün yayılmasında en etkili araçlardan birisidir demek mümkündür. Moda kavramı üzerinden kendisine görünürlük sağlar ve tükettirme bilinci empoze eder. Moda kavramının da yaygın kullanım alanlarından birisi sosyal medyadır diyebiliriz.

Sonuç olarak kapitalizmin yarattığı popüler kültür ve bunun bir çıktısı olan tüketim kültürü, toplumlara bir aldatmaca sunmaktadır. Sahte ihtiyaçlar doğrultusunda, moda kavramı üzerinde etki göstermesi doğrultusunda, toplumu tüketim yapmaya yöneltmektedir. Hedonist bir toplum meydana getirmiştir. Tek amaç ise mevcut sistemin(kapitalizm) devamını sağlamak ve kar elde etmektir. Sistem kendi kölelerini yaratmaktadır. Küresel ölçekte bir tüketim arzusu hakimdir. Bunun sonucunda ise insanlar tüketim yaptıkça mutlu oluyorlar ve tüketim yapmazlarsa ruhsal bunalıma girebiliyorlar. İnsanlar özgüven kaybı yaşayabiliyorlar ve bu durum sosyal ilişkiler ağı olumsuz etkilemeye başlıyor. Toplumun sosyo-kültürel yapısı bir handikap içine giriyor.

Kaynakça

- Algül, A.(2019). *Popüler Kültür ve Popüler Edebiyat. Avrupa Dergisi Eğitim ve Sosyal Bilimler*, 4(1): 144-148
- Aymaz, G.(2004). *Popüler Gerilim*. İstanbul: Yeni Hayat Yayınları.
- Baudrillard, J.(2019). *Tüketim Toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. Çeviri: Nilgün Tural, Ferda Keskin.
- Bayhan, V.(2011). *Tüketim Toplumunda Bireyin Ontolojik Mottosu: Tüketiyorum Öyleyse Varım*. Ekonomi Kültür ve Toplum Dergisi, 0(43): 225-246
- Bayuk, N.(2009). *Özel Gün ve Haftaların Tüketim Üzerindeki Etkileri*. Kamu-İş, 11(1): 189
- Bozkurt, G.(1991). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Brzezinski, Z.(2010). *Çatışan Uygarlıklar*, Esnek Batı'nın Zayıf Suları. Brzezinski ile söyleşi, Nathan Gardels, NPQ Türkiye: 2(7): 6-11.
- Damen, S., Mortelmans, D.(2000). *'Why Buy Christmas Presents in August? The Expanding Commercial Pressure at Gift Giving Occasions in Belgium, BSA Conference on Making Time, Marking Time: (April, 17-20, in York)*.
- Doğan, Ö.(2000). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Giddens, A.(2000). *Sosyoloji*, H. Özel- C. Güzel, Ankara: Ayraç Yayınları.
- Göktürk, I.(2016). *Kültür Sosyolojisi, Kültürel Çalışmalar ve Toplum Bilimlerinin Yeniden Biçimlenmesi*. İstanbul: Doğu Kitapevi.
- Işık, M.(2004). *Medyada Yeni Yaklaşımlar*. Konya: Eğitim Kitapevi.
- Mutlu, E.(2004). *Popüler Kültürü Eleştirmek*. *Düşünce Dergisi*, Doğu- Batı Yayınları. 15-27.
- Oğuz, E.(2011). *Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı*. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2): 126-128
- Oktay, A.(2002). *Türkiye 'de Popüler Kültür*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Sarıbay, A.(1993). *Postmodernite ve Kültür Olarak İslam-Kültürel Bir Çözümleme*, Türkiye Günlüğü. Ankara: Beyan Yayınları.
- Torlak, Ö.(2000). *Tüketim*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- UNESCO, (1982). *Mexico City Declaration on Cultural Policies*.

MAHREMİYETİN DÖNÜŞÜMÜNÜN AİLEYE ETKİSİ

Fatma TEKİN, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji
Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
ftekin_1995@gmail.com

ÖZET

Aile; maddi ve manevi değerleri kuşaktan kuşağa aktaran, sosyalizasyon sürecinin başladığı toplumsal bir birimdir. Aile, dünyada meydana gelen değişim ve dönüşümlerden etkilenen toplumsal kurumların başında gelmektedir. Mahremiyet algısının değişip dönüşmesi ailenin de değişip dönüşmesine neden olmuştur. Mahremiyet, bireyin özel ve kamusal alan arasındaki sınırlarını belirlemesidir. Mahremiyet kavramı kültüre, coğrafya ve döneme göre farklı anlamlar ifade etmektedir. Pek çok gelişmenin ve değişimin yaşandığı günümüzde, mahremiyetin yeniden tanımlanması, sınırlarının yeniden çizilmesi gerekmektedir. Öyle ki mahremiyet kavramının zaman kavramı ile birlikte ele alınması kaçınılmazdır. İletişim teknolojisi alanındaki hızlı gelişmeler, küreselleşme ve modernleşme bireylerin özel alanının kamusal alanına son derece kolaylaştırmaktadır. Günümüzde teknolojinin gelişimiyle, bireylerin özel alanı, kamusal alanda görünür hale gelmeye başlamıştır. Aileyi, bireyleri ilgilendiren mahrem konular kamusal alanda görünür hale gelmektedir. Kitle iletişim araçları ve kültür endüstrisi kitleleri tüketime teşvik etmenin yanı sıra mahremiyeti de araçsallaştırmaktadır.

Bu bildiride mahremiyet algısının zaman içerisindeki dönüşümü üzerinde durulacak ve söz konusu dönüşümün aile kurumuna etkisi irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Kitle İletişim Araçları, Mahremiyet, Mahremiyetin Dönüşümü, Medya

GİRİŞ

Modernitede toplumun merkezinde birey yer almaktadır. Dolayısıyla modernite ile birlikte bireyselleşme ortaya çıkmıştır. Çünkü bireyi merkeze alan modernite özgürlüğün ancak bu yolla gerçekleşebileceğini söylemektedir. Kitle iletişim araçlarının ortaya çıkmasıyla toplumsal değişim ve dönüşüm çok hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Örneğin bilgi ve iletişim teknolojileri bireylerin zannettikleri gibi özgür olmadıkları, aksine denetlendikleri bir ortam yaratmıştır. “Modern toplumlarda bireyin temel hak ve özgürlüklerinden biri de özel hayatın gizliliği ve dokunulmazlığıdır. Her birey, özel hayatını gizli tutma ve kendisine ilişkin kişisel bilgilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir.” (Öztekin A. ve Öztekin H., 2010: 526). Fakat modernleşme sonucunda bireyin gizlilik hakkı ihlal edilmiştir. Yine bireyler bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla özel alanlarını kamusal alanlarda paylaşır, ifşa eder hale gelmiştir. Burada da özel alanın ihlal edildiği görülmektedir. Tüm bunlar bireylerde mahremiyet algısının da değişmesine sebep olmuştur. Tabii bireylerde tek tek meydana gelen bu değişme, toplumsal bir kurum olan aileyi de fazlasıyla etkilemiştir.

1. Mahremiyet Kavramı

Mahremiyet kavramı kültüre, coğrafyaya, zamana ve kişiye göre farklı anlamlar ifade etmektedir.

Örneğin mahrem alan, bazılarında göre aile ya da arkadaş grubunu ifade ederken, bazılarında göre ise kişinin kendisiyle baş başa olduğu, yalnız kaldığı daha dar bir alanı ifade etmektedir. Yaygın olarak bilinenin aksine mahremiyet kavramı sadece mekânsal olarak ev/hane içi ilişkilerle ya da yalnız olunan kapalı alanlarla sınırlı değildir. Örneğin bireyler sokakta yürürken ya da kalabalık bir grubun içinde de kendi mahremiyetlerini korumak isterler. Bu yüzdendir ki bir kafede yalnız başına oturan birinin masasına izinsizce oturduğunuzda ya da izin almaksızın sokakta yürüyen birinin fotoğrafını çektiğinizde, o kişi bundan rahatsız olacak ve mahrem alanına müdahale ettiğinizi düşünecektir. (Öztekin A. ve Öztekin H., 2010: 530)

Yani mahremiyet çok boyutlu ve soyut bir kavramdır. Bu yüzden mahremiyetin net bir tanımını yapmak güçtür. Fakat farklı tanımları yapılmaktadır. Mahremiyet, bireyin özel ve kamusal alan arasındaki sınırlarını belirlemesidir. Bireyin kendisine ait olanı, toplumdaki diğer bireylerle ne ölçüde paylaşacağına kendisinin karar verdiği bir alandır. Diğer bir ifadeyle başkalarıyla paylaşılmak istenmeyen, saklanması tercih edilen, özel olan her şeydir. Giddens'a göre ise “Mahremiyet her şeyden önce, kişiler arası eşitlik bağlamında, diğer insanlarla ve benlikle duygusal iletişim kurma meselesidir” (Giddens, 2018: 131).

“Mahremiyet kavramı ilk kez 1890 yılında Amerikalı yargıç Brandeis tarafından ‘bireyin yalnız bırakılma hakkı’ olarak tanımlanmıştır.” (Üçer, 2014: 106). Mahremiyet bireyler için hem bir hak hem de bir ihtiyaçtır. Bireylerin sosyalizasyon sürecinin sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi için gözetlenmediklerinden ve özgür olduklarından emin olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde bireyler aralarında güven ilişkileri kuramamaktadır. Güven ilişkisi

kuramayan, topluma adapte olamayan ve toplumda kendini bir yere ait hissedemeyen bireyler, Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisindeki güvenlik ihtiyacı ile sosyal ihtiyaçlarını karşılayamamış olurlar. Bunun sonucunda bireyler, içinde buldukları topluma yabancılaşmakta ve bu da toplumsal yalnızlığı beraberinde getirmektedir. Bireylerin toplumdaki değer ve normları sorgulamadan kabul etmesi ise bireyin aşırı uyum sağladığını göstermektedir. Bu aşırı uyum da yabancılaşmaya sebep olmaktadır. Modern toplumlarda kitle iletişim araçları, bireylerin kendi hür kararını vereceği alanlarına yani özel alanlarına hükmetmektedir. Fakat bireylerin kendi özel alanlarını yaratması toplumsal ilişkilerinin sağlıklı olması açısından son derece önemlidir. Dünya çapında mahremiyet kavramı oldukça önemsenmekte ve hukuki yollarla korunmaktadır. Örneğin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir" (www.danistay.gov.tr, 2010: 11) şeklindeki sekizinci maddesi buna bir örnek teşkil etmektedir. Bir diğer örnek de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin "Kimsenin özel yaşamına, ailesine, konutuna ya da haberleşmesine keyfi olarak karışamaz, şeref ve adına saldırılamaz. Herkesin bu gibi karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır" (www.unicankara.org.tr/, t.y.: 2) şeklindeki on ikinci maddesidir.

2. Mahremiyete Yönelik Tehditler

"Alan F. West, mahremiyete yönelik tehditlerin üç kaynağı olduğunu ileri sürer. Bunlar; kendini ifşa etme, merak ve gözetlemedir" (Kaplan, 2019: 11). Kendini ifşa etme, bireylerin özel alanlarıyla ilgili özel bilgilerini başkalarıyla paylaşmasıdır. Bunu beğenilmek, takdir toplamak, görünürlük kazanmak amacıyla yapmaktadır. Merak ise bireylerin aslında sosyal çevrelerinde konuşmayacağı, belki de onaylamayacağı eylemleri içeren dizi, yarışma programı gibi şeylere izlemesine neden olarak mahremiyetin dönüşmesinde büyük rol oynamaktadır. Merak, bireylerin sosyal medyayı kullanmalarında da etkili bir faktördür. Gözetleme ise bir toplumsal kontrol mekanizmasıdır. Devletler güvenlik ihtiyacını bu yolla sağlamaktadır. Fakat bir yandan bireyin özel alanı işgal edilmekte ve bireylerde güvensizlik duygusu varlığını sürdürmektedir. Jeremy Bentham'ın panoptikonu da toplumsal bir denetime yöneliktir ve gözetimi karakterize etmiştir. "Panoptikon 1785 yılında tasarlanmış bir yapıdır ve 'pan' ve 'opticon' olarak iki kelimenin birleşiminden ortaya çıkmıştır. Pan kelimesi bütün anlamına gelmekteyken; optikon kelimesi gözlemlemek anlamına gelmektedir. Bu noktadan hareketle panoptikon kelimesinin, bütünü gözlemlemek anlamına geldiğini söylemek mümkündür." (Karagülle, 2015: 61).

Modern sonrası dönemde gözetim ve denetim daha yoğun bulunmaktadır. Panoptikonun aksine çoğun azı izlemesi anlamına gelen sinoptikon da gözetlemeyi ve gözetlenmeyi esas alır. Kitleleri gözetlemek, izlemek için yönlendirir. Bugün "Kimse telefonlarının dinlenmediğinden, e-maillerinin okunmadığından, cep telefonu sinyaliyle takip edilmediğinden, herhangi bir yere gizlenmiş bir kamera tarafından izlenmediğinden ya da kişisel bilgilerinin birileri tarafından çeşitli amaçlarla kullanılmadığından emin olamamaktadır" (Öztekin A. ve Öztekin H., 2010: 527). İnternetin yaygın kullanımı sebebiyle gerek internet üzerinden üye olunan siteler gerekse sosyal medya aracılığı ile bireyler gönüllü olarak gözetim sistemlerine dâhil olmaktadır. Bireyler sanal mecralara kişisel bilgilerini kendi arzularıyla vermekte ve gözetlenmeyi, özel alanının kamuya açılmasını kabul etmektedir.

3.Kitle İletişim Araçlarının Mahremiyetin Dönüşümüne Etkisi

Modernleşmeyi hazırlayan olgulardan biri yeniden doğuş anlamına gelen Rönesans'tır. Rönesans Dönemi 14.yy'ın sonlarında başlayıp 15 ve 16.yy boyunca devam etmiştir. 16.yy, Batı Avrupa'da ticaretin geliştiği ve dolayısıyla yeni icat ve keşiflerin yapıldığı bir yüzyıldır. Dönemde iki önemli teknik gelişme vardır. Bunlar; mektuplaşmanın yaygınlaşması ve matbaanın icadıdır. Rönesans'tan bu yana yaygınlaşan mektuplaşma, yazışmaların gizliliği konusunda bireylerin endişe duymasına neden olmuştur. Bunun sonucunda mahremiyeti sağlamak için postacılıkta yeni düzenlemelere gidilmiş, mahremiyetin korunması için önlemler alınmıştır. "İçeriği gizlemek için mühür gibi araçlar kullanılıyordu. Hassas mektuplar, iş veya aile sırlarını korumak için şifreli olarak ya da sirke, idrar ve sitrik asitli meyve suları gibi görünmez mürekkeple yazılıyordu" (Vincent, 2017: 42). Mektupların mühürlenmesi ve bu mührün sadece devlet kararıyla açılabilir olması insanlara güven vermiştir. Bu da bireylerin mahremiyet ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamıştır.

Endüstri Devrimi de teknik yenilikleri beraberinde getirmiş ve toplumda değişim kaçınılmaz hâl almıştır. Teknolojik devrim toplumsal değişim ve dönüşümün en hızlı olduğu devrimdir. Bu değişim ve dönüşümler bütün toplumları hızlı bir şekilde etkisi altına almıştır. Telefon, televizyon gibi kitle iletişim araçlarının icadı mahremiyeti etkilemiştir. Mahremiyetin sınırlarının değişmesinde kitle iletişim araçlarının büyük bir rolü olmuştur. Günümüzde sosyal medya özel hayatın kamusallaşmasına neden olmuştur.

Modern toplumda kitle iletişim araçları birer kültürel ürün haline gelmiş ve kültür endüstrisi kitle iletişim araçlarıyla iç içe geçerek toplumdaki etkisini büyük oranda arttırmıştır (Kulak, 2017: 103). Adorno ve Horkheimer'e göre kültür endüstrisi TV, radyo, magazin, dizi ve film gibi kitlesel tüketime yönelik hazırlanmış eğlence ürünleridir. Bu amaçla kültür endüstrisi bireyler için öncelikle "boş zamanlar" oluşturmaktadır (Karagülle, 2015: 77). Kültür endüstrisi kapitalizme hizmet etmektedir. Standartlaştırılmış ürünleri haz ve eğlence sağlamak amacıyla kitlelere sunmaktadır. Amaç kitleleri tüketime teşvik etmektir. Kültür endüstrisi ticari kaygı taşımaktadır. Fabrikasyon ürünlerin tüketilmesini sağlamak amacıyla, kültür alınıp satılabilen bir meta haline getirilmekte ve mahremiyette araçsallaştırılmaktadır.

Teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler, küreselleşme ve modernleşme bireylerin özel alanının kamusallaşmasını son derece kolaylaştırmaktadır. Kitle iletişim araçlarıyla birlikte bireyin mahrem alanı daha görünür hale gelmeye başlamıştır. Bireyin özel alanını ilgilendiren mahrem konular kamuya mal olmaktadır. Ayrıca bireylerin özel alanı ile kamusal alanı arasındaki sınır yok olmakta ve mahrem alanları görünürlük kazanmaktadır.

4.Mahremiyetin Dönüşümünün Aileye Etkisi

Aile; maddi ve manevi değerleri kuşaktan kuşağa aktaran, sosyalizasyon sürecinin başladığı toplumsal bir birimdir. Aile, dünyada meydana gelen değişim ve dönüşümlerden etkilenen toplumsal kurumların başında gelmektedir. Mahremiyet algısının değişip dönüşmesi ailenin de değişip dönüşmesine neden olmuştur. "Aile en temel mahremiyet alanı olarak görülmektedir. Mahremiyet kültürünün en güçlü şekilde sergilendiği yer ailedir. Buna bağlı olarak ailenin sırları, sorunları, değerleri, vs. kamusal alana taşınmaz. Ailenin içine yerleştiği evin avluları, pencereleri, odaları vs. bu mahremiyetin mimarideki yansımasıdır" (Canatan ve Yıldırım, 2011: 123).

“Mahremiyet ev ile başlamaktadır; ev, özel alanın en büyük kalesidir ve mimarının mahremiyeti sağlamakta çok önemli bir işlevinin bulunduğunu söylemek mümkündür” (Karakaya, vd., 2019: 77) Evlerin bahçeleri çitlerle veya büyük duvarlarla örülmekte ve özel alan ile kamusal alan ayrılmaktaydı. 17.yy Osmanlısına baktığımızda evlerde selamlık adı verilen alanların olduğunu görüyoruz. Evlerin büyük ya da küçük olması, evlerde bu selamlıkların oluşturulmasını etkilememektedir. Küçük evlerde odalardan biri selamlık olarak ayrılmaktaydı. Büyük evlerde ise selamlık için ayrı bir bina inşa edilmekteydi. Selamlık genellikle evin ön tarafında, eğer avlu var ise avluda kapıya yakın bir yere yapılmaktaydı. Evin arka tarafı ise aileye özel alan olarak kullanılmaktaydı. “Mesela evlerin avluları artık bugün yok. Mekânsal olarak mahremiyetin dönüşümü var. Mahalle dediğimiz sınırlar artık yok. Kalabalıklar var, kitleler var, kamuoyu var” (Yıldırım, vd., 2019: 84) .

Mahremiyetin başladığı yer olan evde; duvarlar, kapılar ve perdeler özel ile kamusal alanı ayırmak için kullanılmaktadır. Kapıya gelen yabancıların, haneye girmek için öncelikle izin istemesi gerekmektedir. “Ailenin kurulmasından sonra evlilik mahremiyeti için en büyük tehdit, ev işlerine yardımcı olmaları için tutulan kimselerdir” (Vincent, 2017: 69). Yardımcıların, aileye ait olan mahrem bilgileri sosyal çevrelerine aktarması, ailenin özel alanına ciddi bir saldırı anlamına gelmektedir.

Medya ailedeki mahremiyetin değişip dönüşmesinde büyük etkiye sahiptir. Medya özellikle televizyon programlarıyla mahrem konuları kamuya taşımaktadır. Medyanın yönlendirmesiyle bireye ait olan ile kamuya ait olan birbirine karışmaktadır (Budak, 2016: 101). Medyanın ürünü olan, aile kurumunu ve mahremiyeti etkileyen en somut örneklerden biri evlendirme programları olmuştur. Bu programlardaki katılımcıların özel alanlarını gönüllü olarak ifşa ettiği görülmüştür. Evliliğin iki tarafın özgür iradesiyle yapılması beklenirken, evlilik programlarında durum tam tersi olmuştur. Aile, kamuya açık bir şekilde, kitle iradesiyle kurulan bir toplumsal yapı haline gelmiştir. Bireylerin hayatları bir şov malzemesi haline getirilmiştir, kamusal alanda görünürlük kazanmıştır.

Yanışma programları, diziler vs. bireyleri gündelik hayatın stresinden uzaklaştırmaktadır. Bir süre sonra televizyondaki karakterler birer aile üyesi gibi görülmekte ve birey o karakterlerle bütünleşmektedir. Birey kendini kurgusal karakterler üzerinden inşa etmeye başlamaktadır. Medya aracılığıyla göz önünde olan karakterler, onları merakla takip eden bireyler için kendisinin de mahremiyetini toplumsal alana açabileceği kanısını düşündürebilmektedir. Bu da mahremiyeti dönüştürmekte ve mahremiyet algısını değiştirmektedir.

İlk başlarda askeri amaç için kullanılan internet bir süre sonra küresel bir yapıya evrilmiştir. İnternet müdahaleye çok açık bir alan olması sebebiyle güvenilir bir mecra değildir. Bireyin kendisini özgür hissettiği fakat aslında sürekli denetlendiği bir alandır. Hız modern insan için önemli konulardan biridir. Sosyal medya da modern insan için önemli olan bu hızı kullanıcılarına sağlamaktadır. Sosyal medya kitle iletişim araçları gibi ticari kaygılarla hareket etmekte ve tüketim toplumu oluşturmaktadır. Bu da toplumsal değerlerin ve mahremiyet algısının aşınmasına neden olmaktadır. “Sosyal medyada mahremiyetin ifşası sadece kullanıcıların kendi özel hayatları ile sınırlı da kalmamaktadır” (Anık, vd., 2019: 129). Sosyal medya sanal bir dünyadır ve bu sanal dünya ilişkileri de sanallaştırmaktadır. Bireyler özel alanlarını bu sanal dünyada paylaşmaktadır. Modernite bireyi özgür olarak tanımlamış, bireyin toplumsal

değerlerden uzaklaşmasına neden olmuştur. Özgür bir varlık olduğunu iddia eden birey, fiziksel mekân sınırlamasını kabul etmemektedir. Bireyler herhangi bir zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın diğer bireylerle iletişim halinde olmak istemektedir. Çünkü bedeninin artık o anda orda olma zorunluluğu sanal dünya ile ortadan kalkmıştır. Modern birey artık bağlanmaya da sıcak bakmamakta ve bu da toplumda kutsallık atfedilen aile kurumunun yara almasına neden olmaktadır. Yüz yüzelğin söz konusu olmadığı bu mecrada bireyler, çekingenlik ya da utangaçlık sergilememekte ve bu da mahremiyetin sınırlarını aşındırabilmektedir. “Sosyal medya evlerimizin içine açılan bir ‘pencere’ niteliğindedir” (Karakaya, vd., 2019: 76).

SONUÇ

Özel alanın kamusallaşmaya başlamasıyla birlikte toplumsal değerlerde aşımalar meydana gelmektedir. Mahrem olan şeyler kamusal alanda çok rahat bir şekilde konuşulmaya başlanmıştır. Bireylerin görünür olma çabası hat safhaya çıkmıştır. Bu da mahrem alanının kontrol edilemez bir şekilde kamusallaşmasına sebep olmaktadır.

Rönesans Dönemi'nde yaygınlaşan mektuplaşma, birbirlerini seven ve merak eden bireyler arasında iletişimi sağlamıştır. İnsanların özel alanlarını koruma ihtiyacı o zamanlarda da kendisini göstermiş, mektupların taraflara iletme süreçlerinde iyileştirmelere gidilmiştir. Mektupların mühürlenmesi, mektupları sahiplerinden başka kimsenin açamamasıyla ilgili kanunların getirilmesi mahremiyetin bir ihtiyaç olduğunu ve aynı zamanda bir hak olduğunu gözler önüne sermektedir. Matbaanın icadından telefon, internet, televizyon gibi kitle iletişim araçlarının icadına kadar birçok gelişme mahremiyeti etkilemiştir.

Modernliğin ortaya çıkışında etkili olan teknolojik devrimle birlikte kitle iletişim araçları günlük hayatı hızlı bir şekilde değiştirmeye ve dönüştürmeye başlamıştır. Modernleşme bireylerde mahremiyet algısını da dönüştürmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri bireylerin mahrem alanına ait konuların, kamusal alanda konuşulur hale gelmesinde birer araç olmuştur. Toplumdaki bu değişim, toplumun en küçük yapı birimi olan aileyi de etkilemiştir. Aileden mahremiyeti koruması beklenmektedir. Ailenin mahremiyetinin korunmasında ev önemli bir rol oynamaktadır. Ev sosyal mesafenin başladığı bir yer olduğu için de önemlidir. Evlerdeki kapılar, duvarlar, perdeler içerisi ile dışarıyı arasına bir sınır koymaktadır. Kapılar kilitlenmekte ve kapiya gelen yabancıların haneye yani mahrem alana izin alarak girmesi beklenmektedir. Kapiya gelen yabancı içeri alınmakta zorlanırken, internet aracılığıyla evimize yani mahrem alanımıza birçok yabancı kolaylıkla girebilmektedir. Evin içi ile dışı arasındaki sınırlar bireyler tarafından gönüllü olarak kaldırılmıştır. Çünkü sanal dünya sayesinde bedeninin artık o anda orda olması gerekmemektedir. Yaratılan sanal dünya ile uzaklar artık yakın olmaktadır.

Modern dünyada yoğun olarak hissedilen gözetleme ve gözetlenme mahremiyete karşı ihlalleri doğurmuştur. Gözetleme modern dünyada ortaya çıkmış bir kavram değildir. Modern öncesi dönemlerde de gözetleme sistemleri bulunmaktadır. Gözetim modernitede kaçınılmazdır ve bu mahremiyetin sınırlarının aşılmasına neden olmaktadır. Modern dünyada sürekli gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri, toplumları Bentham'ın panoptikonundan daha gelişmiş bir gözetim sistemiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Kültür endüstrisi, kitle iletişim araçlarının ürünleri aracılığıyla eğlence ve haz vadetmekte, gönüllülük esasına dayalı olan sinoptikon da kitleleri bunları tüketmeye teşvik etmektedir. Devletler gözetim yoluyla toplumsal düzeni

sağlamaktadır. Burada bireylerin üzerinde devlet otoritesi bulunmaktadır. İnternette yapılan alışverişler, sosyal medya hesapları ile bireyler, üzerlerinde otorite olmadan, kendi iradeleriyle gözetlenmeyi ve gözetlemeyi kabul etmektedirler. Mahremiyetin dönüşmesine neden olan bu durum normalleştirilmektedir. Modern dünyanın mahremiyet ihlalleri toplumsal yapıyı, aile yapısını ve tek tek bireyleri her geçen gün daha fazla etkilemektedir. Mahremiyetin dönüşümünü sürekli hale getirmektedir.

KAYNAKÇA

- Anık, M. (2019). Mahremiyet: Hayatın Sırları ve Sınırları. N. Şişman (Der.), *Sosyal Medya-da Mahremiyetin İfşası: Georg Simmel Ekseninde Eleştirel Bir Değerlendirme*, İstanbul: İnsan, 119-133.
- Budak, H. (2016). *Yeni Çağ Yeni Medya ve Mahremiyetin Yeni Sınırları* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Canatan K. & Yıldırım E. (2011). *Aile Sosyolojisi*, (2. bs.). İstanbul: Açılım.
- Giddens, A. (2018). *Mahremiyetin Dönüşümü: Modern Toplumlarda Cinsellik, Aşk ve Erotizm* (İ. Şahin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Kaplan, C. (2019). *Türkiye’de Mahremiyetin Dönüşümünün Aileye Etkileri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karagülle A.E. (2015). *Günümüzde Değişen Mahremiyet Algısının Sosyal Ağlar Bağlamında İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karakaya, B. (2019). Mahremiyet: Hayatın Sırları ve Sınırları. N. Şişman (Der.), *Osmanlı Toplumunda Mahremiyetin Sınırlarını “Pencere” Üzerinden Okumak*, İstanbul: İnsan, 67-77.
- Kulak, Ö. (2017). *Theodor Adorno: Kültür Endüstrisinin Kıskaçında Kültür*, (2. bs.). İstanbul: İthaki.
- Öztekin, A. & Öztekin, H. (2010). Modernleşme-Mahremiyet İlişkisi ve Siber Mekanda Mahremiyetin Aleniye Dönüşmesi. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 5(4): 526-540.
- Üçer, M. (2014). *Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna Ev’in Kamusal’a Dönüşümü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin.
- Vincent, D. (2017). *Mahremiyet: Kısa Bir Tarih* (D.C. Başaraner, Çev.). Ankara: Epos.
- Yıldırım, E. (2019). Mahremiyet Bağlamında Sosyal Medya ve Aile. Aile, *Ontoloji ve Ahlak*, İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı, 83-90.
- <https://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi>
- <http://www.unicankara.org.tr/>

TBMM'NİN AÇILIŞININ 100. YILI ANISINA
KÜTAHYA DÜMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

“BÜYÜK TAARRUZ OTURUMU”

16 Mayıs 2020 - Cumartesi

BÜYÜK TAARRUZ OTURUMU		OTURUM BAŞKANI: DOÇ. DR. SELMA ŞAHİN	
SAAT	ABD/ASD	BİLDİRİ SAHİBİ	BİLDİRİ BAŞLIĞI
13:30 - 14:30	SANAT VE TASARIM	ÖZER DURAN	GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMI BÖLÜMÜ ATÖLYE KAPILARININ DOODLE TEKNİĞİ İLE KAPLAMA TASARIMLARININ HAZIRLANMASI
	SANAT VE TASARIM	ÖZGE BODUR	MARİNA ABROMOVİCH VE PERFORMANS SANATI
	SANAT VE TASARIM	RABIA EĞİREN	KÜTAHYA'NIN TARİHİ VE KÜLTÜREL KENT DOKUSUNUN HEDİYELİK ÜRÜN TASARIMLARINA YANSIMASI
	SANAT VE TASARIM	RAMADAN RAMADANOĞLU	SOSYAL İÇERİKLİ FOTOĞRAF UYGULAMALARI (EMEÇİLER)

GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMI BÖLÜMÜ ATÖLYE KAPILARININ DOODLE TEKNİĞİ İLE KAPLAMA TASARIMLARININ HAZIRLANMASI

Özer DURAN, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Sanat ve Tasarım Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
iletisim@ozerduran.com

ÖZET

Bu araştırmada “Görsel İletişim Tasarımı Bölümü Atölye Kapılarının Doodle Tekniği ile Kaplama Tasarımlarının Hazırlanması” ele alınmıştır. Bir bina içerisinde bulunan yönlendirme tasarımları bina yerleşkesi hakkında bize bilgi aktardığı için göz ardı edilemeyecek bir öneme sahiptir. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi içerisinde yönlendirme tasarımlarının zayıf olduğu görülmüş. Görsel İletişim Tasarımı Bölümüne yeni gelen öğrencilerin yanı sıra, bölümü ziyaret eden misafirlerin atölyeleri karıştırdığı gözlemlenmiştir.

Atölye kapılarının doodle tekniği ile tasarlanması, atölye numaralarının daha iyi anlaşılması ve bina içerisinde daha iyi yönlendirme yapmak, atölye kapılarına estetik değer kazandırmak ve atölye karışıklığına çözüm bulmak için her bir atölye kapısına farklı renkler uygulanmış ve bu kapı tasarımları için eğlenceli ve hareketli yapısı ile doodle tekniği kullanılmıştır. Genellikle hızlı çizimler olarak bilinen doodle lar, zihin ve bilek antrenmanı gibi faydalarının yanında stres azaltıcı etkisi ile faydalı bir çizim tekniği olarak görülmektedir. Doodle çizimlerin bu faydaları göz önüne alınarak hazırlanan kaplama tasarımlarında, aktif olarak kullanılmayan atölye kapılarının etkileşimli bir tasarıma sahip olması tercih edilmiştir, bu etkileşim öğrencilere kendi doodlelarını çizebilecekleri alanlar bırakılarak sağlanmıştır. Bu doodle tasarımları Adobe Illustrator programında brush tool ile vektörel olarak siyah beyaz çizilmiştir. Her atölye için doodle çizimleri, desenler ve renkler farklılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İllüstrasyon, Tasarım, Vektör, Doodle, Doodle Art, Kaplama, Desen, Yönlendirme Tasarımı.

GİRİŞ

Problem Durumu

Bir bina içerisindeki yönlendirmeler her ne kadar önemsiz gibi görünse de göz ardı edilemeyecek bir öneme sahiptir. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi atölye yönlendirmelerinin zayıf olduğu görülmüş, özellikle fakülteye ve bölüme yeni gelen öğrencilerin yanında, atölyeleri karıştıran öğrenciler olduğu da gözlemlenmiştir. Bu nedenle daha iyi yönlendirme ve atölye kapılarının hem doğal ahşap görünümünden kurtarmak hem de daha estetik ve göze hitap eden bir görünüm kazandırmak için atölye kapılarının tasarlanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapı tasarımları için eğlenceli hareketli yapısı ile doodle tekniği tercih edilmiştir. Aynı zamanda etkileşimli bir tasarıma sahip olması tercih edilmiştir. Bu etkileşim öğrencilere kendi doodlelerini çezecekleri alanlar bırakılarak sağlamıştır. Gerek öğretim üyelerinin gerekse öğrencilerin atölye kapılarının Güzel Sanatlar Fakültesine uygun olmaması ve atölyelerin karıştırılması gibi sorunların dile getirilmesi bu araştırmanın gerekçesini oluşturmuştur.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, " Görsel İletişim Tasarımı Bölümü Atölye Kapılarının Doodle Tekniği ile Kaplama Tasarımlarını " yapmaktır.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırma sonucunda öğrenciler ders saatlerinde atölyeleri bulmakta zorluk çekmeyecek ve eğlenceli tasarımı ile atölye kapılarına ve koridorlara görsel bir zenginlik katacaktır. Ayrıca etkileşimli tasarımı ile doodle tasarımını öğrencilerin kendi isteklerine göre devam ettirebilmeleri ve aynı zamanda da renklendirebilmeleri sayesinde bu tasarımlara katkı yapabilmeleri sağlanmış ve sahiplik duygusu verilmiş olacaktır.

Doodle Nedir?

Doodle, kişinin dikkati başka bir yere odaklıyken yaptığı çizimdir. Doodlelar somut, temsili anlamlara veya çizim aletini kâğıttan hiç kaldırmadan yapılmış, rastgele soyut çizgilere sahip olabilen basit çizimlerdir. Doodle ve karalamalar en çok erken çocukluk ve bebeklikle ilişkilendirilir çünkü el göz koordinasyonu eksikliği ve düşük zihinsel gelişim sıklıkla çocuğun boyama girişimlerini sanatsal bağlamda gerçekleştirmesinde güçlük çıkarır. Buna rağmen, bu davranışı yetişkinlerde de görmek alışılmamış bir şey değildir ki genelde keyif için veya can sıkıntısı dolayısıyla yapılır.

Genelde doodleler derse ilgisini kaybetmiş veya hayal kuran öğrenciler tarafından çizilmiş olarak not defterlerinin kenar boşluklarında bulunurlar. Doodleların diğer bir yaygın örneği ise kalem ve kağıdın hazır bulunduğu uzun telefon görüşmeleri sırasında yapılanlardır. Popüler doodle çeşitlerine öğretmenlerin ve öğrencilerin karikatür halleri, ünlü televizyon ve çizgi roman karakterleri, yaratılmış kurgusal kişiler, manzaralar, geometrik şekiller, düzenler, yapılar örnek verilebilir.

Doodle Etimoloji

Doodle kelimesi ilk olarak 17. yüzyılda ortaya çıkmıştır ve aptal, salak anlamlarına geliyordu. Almanca Dudeltopf veya Dudeldop (aptal veya boş) kelimelerinden gelmiş olduğu düşünülmektedir. 18. yüzyıl başlarında "dolandırmak, rezil etmek" anlamına gelen doodle fiilinin kökenidir.

Modern anlamı ya bu anlamdan ya da 17. yüzyıldan beri vakit harcama veya tembel olma anlamında kullanılan "dawdle" fiilinden geldiği düşünülüyor.

1936 yapımı Mr. Deeds Goes to Town filminde, son mahkeme salonu sahnesinde, ana karakter yargıçın hiç duymamış olduğu 'doodler' kelimesini "memleketi düşünürken kağıt üzerine saçma çizimler yapan kişiyi tanımlamak için kullandığımız bir isim" olarak tanıtır. Bu, açıkça o zamanlarda yaygın kullanılan bir kelime değildi, ve yapılacak çıkarım uydurulmuş bir kelime olduğu için Mandrake Falls dışında kimsenin bilmesinin beklenememekteydi. Belki de burada kullanıldığı "kâğıt üzerine yapılan dalgın çizim" anlamıyla 'doodle' kelimesi tamamıyla yeniydi ve senaryo yazarı Robert Riskin tarafından icat edilmiş bir kelime değildi ama en azından filmin 'doodle' kelimesinin kullanımını yaygınlaştırdığı gözükmektedir.

Doodle Çeşitleri

Zentangle

Zentangle metoduyla, herkes tekrar eden düzenlerden güzel imgeler yaratabilir ve her ne kadar özelleştirilmiş bir seri adım olsa da, kurallarını aşan yaratıcı bir ifadeyle sonuçlanmaktadır.

Zentangle lar için aşağıdaki maddeler baz alınır: Her darbe bir amaçla atılır nihai sonuç bir gizem olsa bile. Silgi yok, hatalarını tasarımın içine kat, anlamlandırmaya çalış. Soyut şekilde, bir şeyi temsil ediyor olmamalı. Bir şeye benzememeli.

Zentangle lar küçük, 10cm lik kare kâğıtlar üstüne yapılır ve alanları belli etmek için kullanılan ve sonradan tekrar eden desenlerle (tangle) doldurulan temel bir dizi çizgilerden oluşur. Tanglelar genelde belli adlara ve desenleri çizmek için belli yöntemlere sahiptirler hatta tangle desenleriyle dolu kitaplar vardır. Zentangle yapma eylemine 'tangling' denir ve sanatçının bir imge yerine her bir çizgiyi oluşturmaya odaklandığı bir düşünceli bir sanat türüdür. Zentangle lar siyah ve beyaz kullanılarak yapılır, bir şeye benzememelidir ve kesinlikle rastgele bir çizim aktivitesi değildir, amaç ve niyetle yaratılır. Eğer zentangle'mız bir şeye benziyorsa o artık bir zentangle değildir, zentangledan esinlenilmiş sanat veya zendoodle dır.

Zendoodle

Zendoodle'in kökleri zentangle'a dayanır ve bir çok benzer özellik paylaşırlar odak, tasarım, tekrar eden tangle desenleri herhangi bir boyutta kağıt üzerine, belli bir şekil, kelime, harf, hayvan ve aşağısı yukarısı olabilir. Zendoodle ya da zentangledan esinlenilmiş sanatı imgeyi yaratmak için aynı ya da benzer tangle desenleri kullanan bir şey olarak düşünülebilir ama zendoodle yaparken bir yaprak kullanılarak ana hatları çizebilir ve içi tangle desenleriyle doldurabilir, bir portreye hatta bir 3 boyutlu nesneye bile tangle eklenebilir. Zendoodle, aynı tekrar eden ve düşünceli desenleriyle zentangle'a çok benzer ama şekil boyut ve renk kısıtlaması yoktur.

Stendoodle

Stendoodle oluşturmak için: Bir şekil oluşturmak için şablon veya kalıp kullanılabilir. (örneğin: tüy) Sonra şeklin içinde kesitler oluşturmak için başka bir şablon kullanılabilir. (örneğin: güneş ışınları) ve son olarak. Her bir kesitin içinde desenler oluşturmak için daha küçük şablonlar oluşturulur.

Mandala

Mandala kelimesi çember anlamına gelen bir Sanskrit kelimesi ve çoğu kültür ve din (Budistler, Hindular, Amerikan yerlileri, Hıristiyanlar vs.) tarafından uygulanan çok eski bir gelenektir. Geleneksel olarak meditasyonda veya evrene bağlanmışlığı göstermek için ruhsal bir araç olarak kullanılan mandalalar artık rahatlatıcı ve zihni odaklamaya yardımcı olabileceğinden farkındalığı ve rahatlığı tanıtmak için kullanılıyor.

Genellikle çemberler veya kareler içindeki çemberler şeklinde olsalar da, mandalalar herhangi bir şekilde olabilir ama birleştirici bir merkez etrafına kurulup entegre bir yapı olmalıdır. Mandalalar tekrar eden geometrik desenleri içerir, merkezi bir noktadan dışarıya doğru çalışılarak yapılır, genellikle boyalıdır ve fazlasıyla basit veya fazlasıyla çetrefilli olabilir. Mandalalar bir amaç doğrultusunda yaratılır örneğin: bütünlük, bağlılık, niyetler, tasarımcı çizdiği sırada amacına odaklanmalıdır. Belli kelimeler, şekiller ya da desenler kullanılmıyormuş gibi hissedilebilir, tasarım akışına bırakılmalıdır. Mandala, bittiğini hissettiğinizde ya da odağınızı kaybettiğinizde bitmiş demektir.

Renklerin ve onların sembolik anlamları mandala boyama sürecinde yardımcı olabilir, ya da renkleri istediğiniz gibi rastgele seçebilir ve sonrasında ne anlama geldiklerine bakılabilir.

Kırmızı: güç, yüksek enerji ve tutku, Pembe: aşk, sezgi ve kadınsı, Turuncu: yaratıcılık, dönüşüm, öz farkındalık ve sezgi, Sarı: öğrenme, bilgelik, kahkaha ve neşe, Yeşil: fiziksel iyileşme, ruhani beceri, doğa sevgisi ve şefkat, Mavi: duygusal iyileşme, iç huzur ve meditasyon, Mor: ruhani her şey, Beyaz: ruhani odak, Siyah: gizem, derin düşünme ve bireysellik

Doodle Art

Eğer bir tasarım diğer 4 doodle stiline uymuyorsa o zaman doodle art tır. Doodle art belli bir biçim ve stile uymayan her doodle'ı isimlendirmek için kullanılır. Siyah & beyaz veya renkli olabilir, bir şeye benzeyebilir veya soyut bir şey olabilir, daha büyük bir sanat çalışmasının bir parçası olabilir veya kendisi sanat çalışması olarak durabilir, karmaşık, çetrefilli ve detaylı yapılmış bir tasarım veya boş zamanda yapılan karalamalar olabilir.

Doodle art genellikle 'düşüncesiz sanat' olarak tarif edilse de bazı kişilerin yarattığı inanılmaz doodle lar için harcanan dikkat ve özeni temsil etmiyor. Bu nedenle 'düşüncesiz sanat' terimi yerine 'doodle sanatı' veya 'sanatsal doodle yapma' daha uygun bir ifade olup daha az aşağılayıcı olmasını sağlayabiliriz. Her halükarda, doodle sanatı basit, eğlenceli ve bir defa başladığınızda durması zor olan, kuralsız, stressiz ve eğlenceli bir biçim. İster sayfa dolusu spiraller çiziyor olun ister çizim alanına doodle şeklinde çiçekler ekliyor olun, yaptığımız şey doodle sanatı!

Doodle Çizmenin Faydaları

Doodle yapma, kendiliğinden gelişen çizme eylemi veya basit bir dikkat dağıtma aracından daha fazlası olabilir. Doodle daha iyi öğrenmeyle, yaratıcılıkla ve performansla ilişkilidir. Doodle yapmanın 5 faydası:

Doodle Yapmak Konsantre Olmaya Yardımcı Olur

2009'da yayımlanan bir araştırma, bir telefon konuşmasını dinlerken doodle yapan katılımcıların, dinlerken sadece not alanlara göre konuşma sonrasında %29 daha fazla bilgi hatırladığını bulmuştur.

Araştırmanın yazarı, Birleşik Krallık'taki Plymouth Üniversitesi'nde bir psikoloji profesörü olan Jackie Andrade ve diğerleri, doodle yapmanın ve dinlemenin eşsiz olarak birbirlerine çok uygun olduğu hipotezini ortaya atılmıştır. Doodle yapmak beynin plan yapmasına, aynı anda birden fazla iş yapmasına ve konsantre olmamıza yardımcı olan süreçleri, devreye soktuğu söylenmektedir. Telefon konuşması sırasında veya bir dersi dinlerken doodlelarla hafızamızı çalıştırmak, dikkatimizin dağılmasını engellediği Jackie Andrade tarafından kanıtlanmıştır.

Doodle Yapmak Daha Üretken Olmayı Sağlar

Californialı gazeteci Thy Anh Vo, Huffpost'a verdiği röportajda doodle yapmanın işi gereği olduğunu ve haberini yaptığı toplantıların doğru kayıtlarını tutmasına yardımcı olduğunu belirtti. Doodle yapmayı "düşüncesiz" bir eylem olarak nitelendirse de ayrıntılı, zahmetli not tutmadan daha fazla detayı yakalamasına yardımcı olduğunu söyledi. (İnternet 8)

"Örneğin şehir konseyi toplantısında habercilik yaptığım sırada, odadaki her insanı izlemek baş döndürücü olabiliyor, o yüzden bazen birilerinin yüzünü, davranışlarını, kıyafetini ve dış görünüşünü (ayakkabıları nasıl gözüküyor, omuzlarının şekli, yüz tipi) çiziyorum çünkü onları anlatacak kelimeleri bulamıyorum," dedi. "Aynı zamanda bana onların kim olduğunu ve odada o sırada nereye oturduklarını hatırlamada yardımcı oluyor, onlarla ilgili not alsam da almasam da" Diyerek ekledi.

Doodle Yapmak Dikkati Canlı Tutmaya Yardımcı Olur

New York Şehir Üniversitesinin Lisans Üstü Çalışmaları Merkezinde bir felsefe profesörü olup doodle yapmayı sanat içinde bir araştırma bağlamında inceleyen Jesse Prinz, eylemin sözel öğrenmeye optimal şekilde uyumlu olduğunu buldu. Doodle yapmanın insanları "pür dikkat dinleme" durumunda tuttuğunu söyledi.

Jesse Prinz, Huffpost'a verdiği röportaj da "Doodle yapmak fazla dinlemekle az dinlemek arasındaki o harika noktada bulunabilmeyi sağlıyor," dedi. "Sizi öyle bir konumda tutuyor ki, zihninizin dikkati dağılıp konudan uzaklaşmaz ve zihniniz aynı zamanda duyduğunuz şeyle ilgili derin düşünüp onu fazla kurcalamaz... o kadar ki eğer doodle yapmazsam kendimi odaklanmak konusunda çok zorlanırken buluyorum. Doodle yapmanın benim üstündeki etkisiyle ilgili beni bilgi almaya çok açık tuttuğu kanaatine vardım" Diyerek ekledi.

Doodle Yapmak Yaratıcılığı Canlandırmaya Yardımcı Olur

Felsefe profesörü Jesse Prinz doodle yapmanın yaratıcı bir aktivite biçimi olup bunun da kendi başına yeterli bir amaç olduğu gerçeğini her zaman göz önünde bulundurması gerektiğini söyledi. North Babylon, New York'tan heykeltıraş ve ressam Lorina Capitulo, Filipinler'den ABD'ye taşdıktan sonra sürekli olarak "yaratıcı süreç engeli" ve artistik yeterlilikle mücadele etti. Ama oğlunun renkli keçe kalemlerine rastladığında, işe gitmeden zaman geçirmek için veya yatmadan önce rahatlamak için kalemleri kullanmaya başladı.

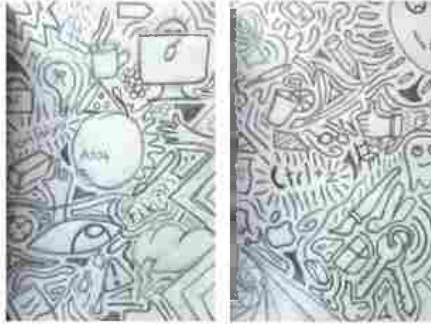
Huffpost'a verdiği röportajda "Doodle yaparken, hayatımda yaşanan çoğu şeyi yansıtıyorum" dedi. Çok geçmeden yaratımlarının ona lisedeki çizimlerinin ve resimlerinin verdiği aynı keyfi verdiğini farketti. Doodle yapmanın onun sanatsal ifadeleri için yeni alanlar açtığını söyledi.

Doodle Yapmak Fikir Üretmenize Yardımcı Olur

"Doodle yapmak keyif veren bir aktivite, ve o pozitif duygu bizi keşfedilebilecek yeni düşünce alanlarına açarak bizi daha yaratıcı yapıyor" Diye belirtti Prinz. "Eğer yarım saat yaratıcı bir şeyler yaparak geçirirseniz, birisi size bir problem sunduğunda daha taze yollarla düşüneceksiniz" Andrade doodle yapmanın insanları bir problem hakkında bilinçli bir şekilde düşünmekten uzaklaştırdığı için çözümler üretmenin kuluçka görevini gördüğünü düşünüyor. Ve Andrade süreci hayal kurmaya benzetti. "Aynı şey uyurken de olabilir" dedi. Ve "doodlelar sürekli tekrar edip duran isimlerden ve imzalardan, karikatürlerden, soyut desenlere ve çizimlere kadar her şey olabilir. Bir daha kendinizi bir toplantıda veya derste odaklanamıyorken bulursanız, kaleminizi defterinizi alıp biraz 'konsantre desteği' almayı göz önünde bulundurabilirsiniz." Diye ekledi.

Uygulama ve Yorum

Çalışmaya ilk olarak eskiz ile başlandı, ardından her atölye için eskiz çalışmaları yapıldı. Bu eskiz çalışmaları ile atölye kapılarının kaplama sonucunda nasıl görüneceği konusunda fikir sahibi olmamıza yardımcı oldu.

Eskiz 1

Eskiz 2

Taslak 1

Taslak 2

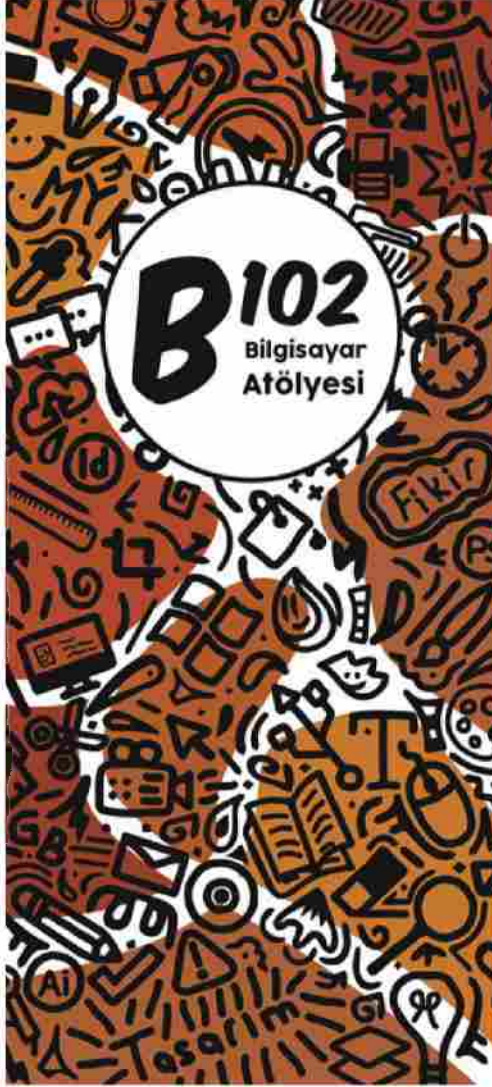

Taslak 3

Tamamlanmış Tasarım 1: B-101 nolu atölye kapısı

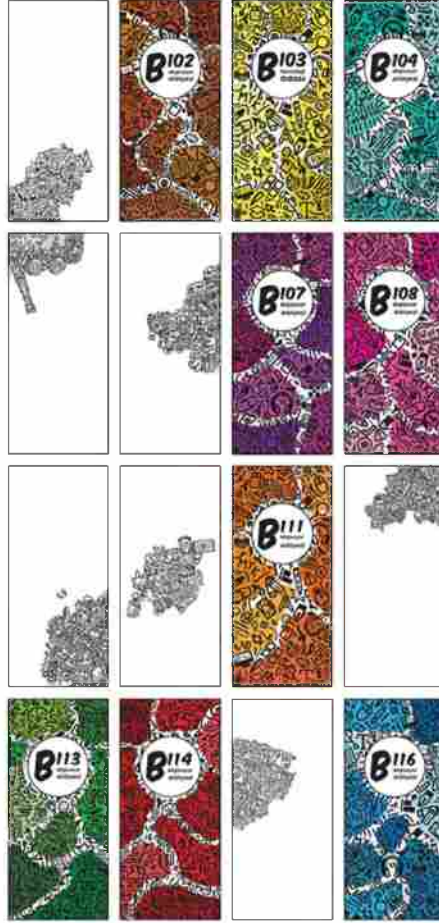
B-101 nolu atölye kapısı Adobe İllustrator programında vektörel şekilde siyah beyaz olarak çizilmiştir. Aynı zamanda tasarımın renksiz olması kapının kullanılmadığını göstermektedir. Tasarımlar her atölye için farklılık göstermektedir. Tasarımın etkileşimli olması, öğrencilerin projeye olan aidiyet duygusunu oluşturması ve aynı zamanda tasarımı geliştirmesi düşünülerek çalışma alanı bırakılmıştır.

Tamamlanmış Tasarım 2: B-102 nolu atölye kapısı

B-102 nolu atölye kapısı Adobe İllustrator programında vektörel şekilde siyah beyaz olarak çizilmiştir ve renkli desenler eklenmiştir. Tasarımlar her atölye için farklı bir renge ve desene sahiptir. Ve bu tasarım sayesinde atölye karışıklığının önüne geçilecek aynı zamanda atölyelerin bulunduğu koridora canlılık katacaktır.

Tasarımları Tamamlanan Atölye Kapıları

Uygulaması Tamamlanmış Kapı Tasarımları

SONUÇ

Görsel İletişim Tasarımı Bölümü atölye kapılarının Doodle tekniği ile kaplama tasarımlarının hazırlanmasına yönelik bu çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Hazırlanan kaplama tasarımlarının her atölye için farklı renk ve çizimlere sahip olması beğeni ve ilgi çektiği görülmüştür. Aynı zamanda atölye karışıklığının da önüne geçilmiştir. Diğer yandan beyaz çalışma alanı bırakılan kapı tasarımlarının çizime teşvik ederek, hayal gücüne katkıda bulunduğu gözlemlenmiştir.

Görsel İletişim Tasarımı Bölümü atölyelerin ve koridorların bu şekilde tasarımlar ile renklendiği ve canlandığı ile ilgili görüş birliği bulunmaktadır.

Öneriler

Atölye kapı tasarımlarının öğretim üyelerinin isteği ve alanları üzerine tasarım tekrarlanarak kişiselleştirilmesi ve devamlılığı sağlanabilir.

Sadece Görsel İletişim Tasarımı Bölümü bilgisayar atölyeleri kapılarını kapsayan bu çalışma, farklı yönlendirme çalışmaları ve tasarımlar ile desteklenebilir.

Bu konuda yapılan araştırmaların daha da genişletilerek, Güzel Sanatlar Fakültesi koridor ve kapılarında kullanılmak üzere farklı yönlendirme tasarımları ile katkı ve devamlılığı sağlanabilir.

Kaynakça

Jackie Andrade. (2009). “Applied Cognitive Psychology” What Does Doodling Do DOI: 10.1002/acp.1561

Jeremy A. Yocum (2017). *Who Doodles and Why?*. (Yüksek Lisans Tezi). Kuzey Colorado Üniversitesi, Amerika Birleşik Devletleri.

URL Adresleri

İnternet Kaynağı 1: <http://www.grafikerler.org/portal/karalama-sanati-doodles-art.html>

İnternet Kaynağı 2: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/acp.1561>

İnternet Kaynağı 3: <http://jayce-o.blogspot.com/2012/05/doodle-art-introduction.html>

İnternet Kaynağı 4: <http://www.wikizeroo.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvRG9vZGxl>

İnternet Kaynağı 5: https://www.cassart.co.uk/blog/the_history_of_the_doodler.htm

İnternet Kaynağı 6: <https://www.creativeboom.com/inspiration/meet-mr-doodle-the-artist-from-another-planet-who-wants-us-all-to-take-things-a-little-less-seriously/>

İnternet Kaynağı 7: <https://www.sparkletart.com/rsr/2016/08/what-are-the-5-different-styles-of-doodling.html>

İnternet Kaynağı 8: https://www.huffpost.com/entry/doodling-benefits_n_7572182

İnternet Kaynağı 9: <https://brightside.me/article/what-do-our-unconscious-scribbles-mean-97855/>

MARİNA ABROMOVİCH VE PERFORMANS SANATI

Özge BODUR, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
ozge.bozdur@ogr.dpu.edu.tr

ÖZET

Sürekli gelişen sanat akımları toplum üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Gerçekleşen sanat eserleri günümüzde tekrar canlanarak varlığını kısa süreli olsa sürdürür. Bazı sanatlar ise sadece seyircinin belleğinde varlığını sürdürmeye devam eder. Sanatçı var olduğu eserleriyle seyircinin belleğinde iz bırakır, seyircinin sorgulamasını, düşünmesini bir anlıkta olsa kendisiyle baş başa kalmasını ister. Bazen de seyirci bu sanatın içine dâhil olur. Kendi varlığıyla duygularıyla yüzleşir. İnsanların kalabalık içinde hissettikleri duyguları ile yalnızken hissettikleri duygular birbirinden farklı olmuştur her zaman. Kalabalık içindeyken birçok olaya tanık oluruz ve bu olaylara katılma eğilimimiz daha yüksektir. Ama yalnızken kendi saf duygularımızla kalırız. Yapılan performans sanatlarında da bu gözlemlenmiştir. Sürü psikolojisi ile cesaret, yalnızlıktan gelen güç izleyiciler tarafından aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Performans Sanatı, Marina Abramovic, Ulay

GİRİŞ

Marina Abramovic gösterdiği performans sanatında, bedeninin sınırlarını ve zihnin imkanlarını zorlayarak bizlere yaşamın kendisini göstermiştir. Çağdaş sanatın en önemli isimlerinden birine dönüşmüş olan sanatçı, izleyenleri tamamen başka ruh alemlerine çekmiştir. Kendisine verilen “performans sanatının büyükannesi” lakabını takmıştır. İzleyicilerinin önünde birebir canlı olarak icra ettiği sanatıyla, toplumda yerleşmiş kuralları reddetmiştir. Performans sanatı izleyenlerin belleğinde kısa sürelide olsa düşündürmeyi amaçlamıştır.

1960'lı yıllarda popülerlik kazanmaya başlayan Performans Sanatı'nın kökleri 20.yy. başlarındaki Dada akımına, 1920'li ve 1930'lu yılların sürrealist ve fütürist performanslarına kadar uzanmaktadır. Sanatçı tarafından amaçlanan düşüncüyü ortaya koymak için öncesinde düşünülen etkinlik, seçilen mekanda yapılmaya başlanır, sürdürülür ve bitirilir. Etkinliklerde istenirse şiir, müzik, dans gibi yaklaşımlardan da yararlanması bakımından disiplinler arası özelliktedir. Sanatçının düşüncelerinin, geleneksel sanat biçimlerinden farklı olarak alışılmadık ve çarpıcı bir biçimde dolaysızca iletilmesinin bir yoludur. İletilen düşünce ise izleyici tarafından hiçbir özel çaba harcanmadan tamamlanır. Bu sanat biçiminde izleyiciye aktif bir şekilde rol verilmiştir (Ayşar Karabaş ve İşleyen, 2016, s. 342).

Belli bir süre içerisinde kendini gösteren performans sanatı ve izleyici belleğinde bırakılan izler gündeme getirilmiştir. Yapılan performans sanatlarında izleyicilerin tepkileri, olaylara karşı davranışları görülmüştür. Marina Abramovic gerçekleştirdiği birçok performans sanatında en çok konuşulanlara ve belki de en korkunç gösterilerine tanık olmuştur. Süreç içerisinde var olan performans sanatının yerini nasıl aldığını, izleyicilerin psikolojik süreçleri açıklanmak istemiştir.

Performans'ın Tanımı

“Performans” kelimesi, Türkçeye “Gösteri” olarak çevrilmektedir. Kelimenin köken anlamına bakıldığında bir işi göstererek yapmak, izleyiciye bir şeyler göstermek anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu Terimler Sözlüğü). Performans, içerisinde bir amaç, hikâye, etkileşim, performansı gerçekleştiren kişi veya kişileri barındıran ve bu kişilerin haricinde izleyiciye ihtiyaç duyulan bir eylem, bir süreçtir. Çünkü bir işin performans niteliği taşıması için gerçekleştiren ve bu gerçekleşen olaya tanıklık eden kişiler olması gereklidir. Bu yüzden performansta izleyici ve izlenen kişi birbirine bağımlı hale gelir (Martinez ve Demiral, 2014, s.182).

Performans Sanatı

Performans sanatı 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. İzleyicinin önünde birebir canlı olarak icra edilmiştir. Yalnızca bir an içinde var olan performans sanatı birçok örnek sunmuştur izleyenlerine. Bir kez yapılır ve tekrarı yoktur.

Postmodern sürecin yaygınlık kazanmaya başladığı yıllarda sanatta odak noktaları değişmiş, toplumsal konular sanatın merkezine alınmıştır. Dönemin gençlik hareketleri, toplumsal ayaklanmalar, toplumsal eşitsizlikler, sanat tarihi ve sanat kurumlarının katı geleneksel değerleri, sanat ve yaşam arasındaki büyük boşluk gibi sorunlar, sanatçıları Kavramsal Sanatın izlerini barındıran bazı alternatif sanat biçimlerine yöneltmiş, bunlar aracılığıyla seslerini duyurmalarına yol açmıştır. Happening, Fluxus, Beden Sanatı, Video Sanatı ve Performans Sanatı gibi gösteri temelli bu etkinlikler, bedeni temsillerinden arındırarak direkt sanat sahnesinin içine sokmuştur (Şenel, 2015, s. 161).

Bu nedenle seyircinin belleğinde varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Performans sanatının ortak özellikleri arasında şunlar özetlenebilir: toplumda yerleşmiş kuralları reddetmek, karşı ve aykırı olmaktır. Yapılan performans sanatlarında bir anlıkta olsa dünyadaki yerimizi sorgular. Öznesi beden olan, performans sanatının en önemli diğer malzemesi mekân olmuştur. Performans sanatı bedenle birlikte mekânı farklı bir aura içinde var etmiştir.

Marina Abramovic

30 Kasım 1946 yılında eski Yugoslavya'nın Belgrad şehrinde, varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Yaşadığı dönem ve çocukluğu gelecek hayatını büyük ölçüde etkilemiştir. Performans sanatının en önemli temsilcilerinden biri haline gelmiştir. Küçük yaşlarda ilk performansını gerçekleştirmiştir. Burnundan rahatsız olan sanatçı bunun için bir tasarı kurmuştur. Kendine aynada bakmanın imkânsız olduğunu söyleyen Marina, ilk performansını da burun ameliyatı olmak için gerçekleştirmiştir. Ama ilk gerçekleştirdiği performansında başarılı sonuç alamamıştır. Daha önceden iki evlilik yapan Marina 1976 yılında gerçek aşkı Ulay ile tanışmıştır. Ve beraber çalışmalara başlamışlardır. Birlikte yaptıkları performansları oldukça ses getiren ikili beraber olmaya başlamışlardır. Beş yıl bir karavanda yaşayan Marina ve Ulay çiftinin belki de en güzel yılları bu karavanda geçmiştir. Karavanlarının adı Linda'ydı. Karavanlarının ön camında yazan "Sanat basittir" aynı zamanda karavanın içinde de yazmaktadır. Gerçekten de Marina ve Ulay gerçekleştirdikleri performanslarında hep sanat basittir diyerek yola çıkmışlardır. Bunun yanı sıra en çok konuşulan ve belki de en korkunç gösterilerinden birini de gerçekleştirmiştir.

Rhythm 0

Rhythm 0 adlı performansı 1974 yılında İtalya'da bir stüdyoda gerçekleşmiştir. Altı saat süren performansta, Marina kendini bir obje olarak seyirciye sunmuştur. Gelen seyirciler bir masa üzerine kurulmuş her çeşitten malzeme ile karşılaşmışlardır.

Sanatçının yanına 72 farklı nesne yerleştirildi ve seyircilerin onları istedikleri gibi kullanılması istendi. Bu nesnelerin içinde bal, tüy, gül, şeker, şişe, parfüm, üzüm, zeytinyağı, ruj, altın kolye, şapka zevk nesnelere ve ayrıca zincirler, iğneler, makas, testere, tabanca ve acı nesnelere olarak kategorize edilen bir mermi (Kırmızı,2013, s.44).

Ziyaretçiler bu 72 objenin kullanılmasında özgür bırakılmışlardır. Performansın başında her şey gayet iyi gitmiş olsa da zaman içinde olaylar değişmiştir. İlk başlarda herkes Marinaya gayet nazik ve iyi niyetli davranmıştır. Performans sanatını izleyen seyircilerden bazıları Marinayla tokalaşmış, masadan gülleri ellerine vermişler ve kek yedirmişlerdir. İlerleyen zamanlarda seyirciler tarafından performansın rengi giderek değişime uğramıştır. İzleyenlerden biri Marinanın uzun süre hareketsiz kalmasından sonra bir tokat ile her şey değişmeye başlamıştır. Bir tokattan sonra izleyenlerin tepkileri ve gösterdikleri davranışlar tamamen değişmeye başlamıştır. Ve zaman içinde insanların nasıl sürü psikolojisine girdiklerini anlatmıştır. Sürü psikolojisine giren izleyenler daha sert bir şekilde vurmaya başlamışlardır. Performansın başında, çiçekler verilen Marinaya, tepkisiz kaldığında şiddet eğilimi göstermeye başlamışlardır. Tabi ki bu olay zaman geçtikçe daha fazla değişime uğramıştır. Vücutunda karnına, boynuna bıçakla çizgiler atmışlardır. Kalabalık daha da cesaretlenerek kadını belli belirsiz bıçaklamaya başlamışlardır.

Boyun kısmına bıçakla çizik atarak akan kanı emenler bile olmuştur. Bunun ardından kadını cansız bir manken gibi taşımaya başlamışlardır. Bu sırada defalarca taciz ettikleri kadına tecavüz etmeye bile çalışmışlardır. Bu kalabalık içlerindeki kötü duyguları ortaya çıkarmışlardır. Kalabalıkların içinden bir kadın cesaretini toplar ve Marinanın yanına gelir. Marinanın gözyaşlarını siler ve ona sıkıca sarılır. Marinayı tekrar eski haline getirmek isterler. Kıyafetlerinden geri kalanları giydirirler. Performansın süresi dolmuştur ve altı saat bitmiştir nihayetinde. Marina hareket etmeye başladığında izleyiciler ne olduklarını şaşırılmışlardır. Kalabalık korkunç biriyle yüzleşmişçesine oradan kaçmaya başlamışlardır. Tekrar bir birey formu kazanarak hareket etmesi kalabalığı dehşete düşürmüştür. Bunları yaşayacağını tahmin bile edemeyen sanatçı, performansının sonunda gözyaşlarına hakim olamamıştır. Yaşanan zaman, süreç içinde hepimizi ilgilendirmiştir. İnsanların yalnızken cesaret gösteremedikleri davranışlar, kalabalıkta daha kolay bir hal almıştır. İnsanların varoluşundan itibaren iyi ve kötü duygularımız kendi içlerinde bir savaş halinde var olmuşlardır. İçimizde ki iyi duyguları besleyip onları etrafımız için yeşertemediğimiz zaman, kötü duygularımızdan olabildiğince uzak duramadığımız zaman kendi öz disiplinimiz kuvvetlenmemiş olur.

SONUÇ

Performans sanatı, beden bir anlatım aracı olarak kullanıldığı izleyicinin ve mekânında bu sanata katıldığı sanat hareketidir. Sınırları yok eden ve izleyicilere düşündürmeyi amaçlayan, düşünsel bir sanat hareketi olarak var olmuştur.

Performans sanatlarının ve bu sanatlarda bedenin bir anlatım aracı olarak kullanılmasının, çeşitli toplumsal sorunlara eylemci bir ruhla dikkat çekmeye, birtakım sosyal yasakların ve günahların bireyleri nasıl köleleştirdiğini anımsatmaya, sanat ile yaşam ve sanatçı ile izleyici arasındaki çizgiyi belirsizleştirmeye, birtakım ön yargılarla yüksek sınıf, üstün ırk, cinsiyet veya cinsel kimlikler yüceltilirken bunların dışında kalanların ötekileştirilmesini eleştirmeye yönelik çabaların ürünü olduğu vurgulanmıştır (Şenel, 2015, s.180).

Performans sanatının en büyük amacı sanatın özgürlüğüdür. Klasik sanata karşı bir tutum olarak nitelendirilmelidir. Performans sanatının malzemesi canlı bir beden olarak izleyiciye sunulmuştur. Performans sanatı izleyiciye iyi ve kötü gerçekleri sunarken, hayatın gerçeği ile yüzleşmesini de sağlar. Marina Abramovic sanatıyla, seyircilere büyük bir rol vermiştir. İzleyenlerin nasıl bir ruh halinde hareket ettiklerini, olayların nasıl bir hal aldığı izlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Avşar Karabaş, P. ve İşleyen, F. (2016) Performans Sanatının Doğuşu ve Günümüze Yansımaları. *Uksad Dergisi*
- Kırmızı, D. (2013) Aesthetic Experience In Performance Art. Ankara: Bilkent University,
- Martinez, V. Hakan E., ve Demiral, A. (2014). 20. ve 21. Yy. da Sanatta Malzeme Olarak Beden; Performans Sanatı. *Anadolu Üniversitesi Sanat Tasarım Dergisi*, 6.
- Şenel, E. (2015) Performans Sanatları ve Sanatçının Anlatım Aracı Olarak Beden. *İdil Dergisi*, 16, 161-180.

KÜTAHYA'NIN TARİHİ VE KÜLTÜREL KENT DOKUSUNUN HEDİYELİK ÜRÜN TASARIMLARINA YANSIMASI

Rabia EĞİREN, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
rabiaaaa_96@hotmail.com

ÖZET

Kütahya, medeniyetler kenti olarak bilinen en eski yerleşim alanıdır. Kütahya'nın tarihi ve kültürel mimari yapıları bulunmaktadır. Bu yapılar pek çok uygarlıkların mimari dokularını taşımaktadır. Bu uygarlıklar; Hitit, Frigya, Lidya, Pers, Makedonya, Bitinya ve Bergama olarak değişik krallıklar görmüştür. Bunları devam ettiren Roma ve onun ikiye ayrılması sonucu ortaya çıkan Bizans, Selçuklu ve Germiyan oğulları uygarlıkları bulunmaktadır. Bu uygarlıkların Kütahya'da bulunan yapılar üzerindeki bırakmış oldukları tarihi dokuların sanat ve tasarım eserlerinde kullanılması bizlere geçmiş uygarlıkların ve yaşantılarını yansıtmaktadır. Kütahya Kent dokusu kullanılarak hediyelik eşyalar üzerine aktarılması ve tarihinin korunması, unutulmaması için dokuların sanat ve tasarım ürünlerinde kullanılması önemlidir. Bu araştırmanın amacı; Kütahya'nın tarihi ve kültürel değerlerin, mimari yapılarının, kent dokusunun hediyelik ürün tasarımlarına yansımalarıdır. Bu araştırma nitel bir araştırmadır. Ayrıca araştırma kapsamında kolaj tekniği ile çizgisel olarak hediyelik ürün uygulamaları yapılmıştır. Elde edilen veriler değerlendirilmiş ve Kütahya'daki yapıların da özellikleri dikkate alınarak hangi tür ürün üzerinde hangi yapıların tasarımlarının yapılacağı belirlenmiştir. Kütahya'nın tarihi ve kent dokusunu oluşturan yapılar; Aizanoi Antik Kent'i, Antik köprüler, Çeşmeler, Çinili Camii, Yeşil Camii, Dumlupınar Şehitliği, Zafer Anıtı, Şehit Sancaktar Mehmetçik Anıtı, Kütahya Kalesi, eski Kütahya Evleri'nin ve yapılan bu mimari yapı uygulamaları hediyelik ürün tasarımı uygulamaları ile sınırlıdır. Bu uygulamalar bilgisayar programı kullanılarak tasarlanmıştır. Bu çalışmanın, hediyelik ürünleri ile Kütahya Kent dokusunun yaşatılması açısından önemlidir. Araştırmanın sonucuna göre; Kütahya'nın tarihi ve kültürel kent dokusu kullanılarak hediyelik ürün tasarımları yapılmış ve sonuç olarak gelecek nesillerin bu mucize tarihi eserleri korumaları gerektiğini anlamaları ve diğer nesillere aktarmaları için bu çalışma elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kütahya, Kent Dokusu, Mimari Yapı, Hediyelik Ürün, Hediyelik Ürün Tasarımı

GİRİŞ

Kütahya ve çevresi, Ege bölgesinin İçbatı Anadolu bölümü içinde yer alır. Ege bölgesinin bu bölümü bir eşik durumundadır. Eşiğin bariz karakteri, ortalama yükseltisi 1200 m. civarındaki yaylalardan ibaret oluşudur. Sahanın ¾ ünden fazlasını, 1000-1500 m. Yükseltiiler arasındaki dalgalı düzlükler teşkil eder. Bu sebepten saha, coğrafya dilinde 'Kütahya yaylaları' diye anılır. Kütahya ve çevresi, gerek fiziki coğrafya şartları gerek beşeri ve iktisadi coğrafya şartları bakımından Ege, Marmara ve İç Anadolu bölgeleri arasında bir geçiş teşkil eder (Dönmez, 1981-82: 1).

Bizans döneminde Anatolikon adlı thema (vilayet) içinde yer alan Kütahya'yı, 1075'te ANADOLU SELÇUKLU Devleti'ni kuran Kutalmışoğlu Süleymanşah 1080'e doğru ele geçirmiş, Süleymanşah'ın ölümünün ardından 1097'de yöre Haçlılar'ın istilasına uğramış ve Bizanslılar'ın topraklarına katılmış ancak 1233'te I. Alaeddin Keykubad döneminde (1220-37) kesin olarak Selçuklular'ın eline geçmiştir. Sonraları yine çeşitli ayaklanmalara, Kurtuluş Savaşı yıllarında yoğun olaylara sahne olmuş, 'Kütahya ve Havalisi Kuva-yı Seyyare Komutanı' olarak tanınan Çerkez Ethem bu bölgede Yunan güçlerine karşı koymuş, ancak Ankara hükümetinin kararları dışında davranmaya başlayınca bir yıllık bir mücadeleden sonra 1921'de güçleri dağıtılmıştır. Kütahya, Emet ve Simav'la birlikte 17 Temmuz 1921'de Yunanlılar'ın işgaline uğramışsa da 30 Ağustos 1922'de kurtarılmış ve 1923'te il durumuna getirilmiştir (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 2, 1997: 1079-80).

Kütahya'nın yedi bin yıl öncesine uzanan bir geçmişi bulunmaktadır. Kütahya'nın adının KOTIAEION olduğu sikkelerden bilinmektedir. Kütahya topraklarına yerleşen en eski halk ise Friglerdir (T.C. Kütahya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018: 2). Kütahya'nın yüzölçümü 12.043 km² olan İlin 2016 adres kayıt sistemine göre nüfusu 573.642'dir (T.C. Kütahya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018: 1).

Kütahya'nın çok eskilere dayanan zengin tarihi geçmişi ile mimari yapılarının da ne kadar çok uygarlıklar gördüğünü ve keşfedilecek o kadar çok yerleri olduğunu görmekteyiz. Kentsel dokusu eskilere dayanmaktadır. Hitit, Bizans, Frig, Selçuklu, Germiyanogulları ve aynı zamanda Osmanlı dönemine ait olan birçok mimari yapılar mevcuttur. Kütahya Kent merkezinde bulunan yapılar; Kütahya Kalesi, eski köprüler, camiler, hamamlar, saat kulesi çeşmeler, Germiyan sokağı, hükümet konağı, müzeler, eski konakları, Frig Vadisi ve Aizanoi Antik Kenti ile göz kamaştırılmaktadır.

Kütahya'nın Kent Dokusunu Oluşturan Yapılar

Araştırmanın bu bölümünde Kütahya'da bulunan tarihi ve mimari kent dokusunu oluşturan yapılara yer verilmiştir.

Aizanoi Antik Kenti: Kütahya'nın 57.km güney batısında Çavdarhisar'da yer almaktadır (21.yy Başlarında Kütahya, 2001: ...). En parlak dönemini 2.-3.yy'da yaşayan kent, Geç Doğu Roma (Bizans) döneminde piskoposluk merkezi olmuş, 7.yy'da bu önemini yitirmiştir. Kentin ortasından Penkalas (Kocaçay) ırmağı geçmektedir. (KÜTAV, 2019: 6). Çevresinde savunma surları bulunmayan kent, özellikle Hadrianus (M.S. 98-117) döneminde çok gelişmiştir. Bedir çayının iki yakasına rihim duvarları yapılmış ve bunların arasında ikisi günümüze dek uzanan beş

köprü ile bağlantı sağlanmıştır. Suyun sol yakasında bir Agora (Pazar yeri), küçük bir tapınak, Zeus tapınağı, hamam, stadyum ve tiyatro yer almaktadır. Sağında ise Borsa binası, mozaikli hamam sütunlu cadde ve anıtsal binasının kapı kalıntıları vardır. Nekropol (mezarlıklar) ise kentin çevresine yayılmıştır. 1878'deki hamam kazısında caldarium (sıcaklık), frigidarium (soğukluk), palaestra (spor sahası) F ve Hapsisli salonlar, hatation (havuz) bölümlerinin ortaya çıkmasıyla hamam tamamlanmıştır (21.yy Başlarında Kütahya, 2001: ...).

Tiyatro ile stadyum, birbirlerine bitişik yapılarıyla alışılmışın dışında bir plan gösterir. Çevresinden yüksekte olan tapınak, Temenos (kutsal alan) içindedir. Temenos, sütunlu galerilerle çevrilidir. Giriş yapısından sonra (propylon) aynı eksende sunak (atlar) yer alır. Temenosun ortasındaki tapınak Roma yapısı olmasına karşın Helenistik (yunan tipi) plan gösterir. Podyumlu olup, psendodipteros planlıdır. Prostyle (önü sütunlu) planlı pronaos (ön oda), cella (kutsal oda), opisthodomos' tan oluşur. Cella duvarındaki yazıt kuşağında yapının Hadrianus dönemine ilişkin olduğu yazılıdır. Dönemin sikkelerinden, Cella da Zeus' u ayakta, bir elinde mızrak tutar biçimde gösteren bir heykelin bulunduğu anlaşılmaktadır (Kütahya'98: 30).

Resim 1. *Aizanoi*

Kaynak: Kendi fotoğraf arşivimden

Antik Köprüler: Penkalas denilen Kocaçay'ın üzerindedir. Antik çağda iki yakayı birbirine bağlayan beş köprü mevcuttur. Bunlardan birisi yayalar için yapılmış olan ahşap köprü, diğer dördü ise kemerli taş köprüleridir. Günümüze bunlardan sadece iki tanesi ulaşmıştır (T.C. Kütahya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018: 2). Ayakta kalan beş kemerli köprü ise Aizanoi' nin ana köprüsüdür. Köprü korkuluğunun önündeki kaidesi üzerindeki yazıttan, açılış merasiminin 157 yılının Eylül ayında yapıldığı anlaşılmaktadır. Yazıt ve kabartmalı iki korkuluk taşı 2018 yılı onarımında köprü üzerinde yerleştirilmiştir. Korkuluk üzerindeki betimlemede, köprüyü bağışlayan M. Apuleius Eurykles'in deniz yolculuğu tasvir edilmektedir (KÜTAV. 2019: 11).

Çeşmeler: Kent, yayla yükselteli zemine ve zengin bir orman varlığına sahip olduğundan yüzey suları boldur. Kütahya mimarisinde Selçuklulardan bu yana görülen çini bezemeler, çeşmelerdeki süslemelere de yansımıştır. Ulu cami Sakahanesi, Tellal Çeşmesi, Çinili Çeşme, Hürriyet Çeşmesi vb. gibi çeşmeler yıllardır akar durur Kütahya'da. Kütahya'nın pınarları türkülere de konu olmuştur (Kütahya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018: 51).

Çinili Çeşme: Dönenler Camii karşısındadır. Kütahya'da çiniliçeşme olarak bilinir. Bu sonra-

dan verilmiş bir isimdir. Bu çeşmenin eski ve orijinal çinilerinin tümü, büyük ihtimalle çeşme taşınırken kırılmış, kaybolmuştur. Çeşme ayna taşında yan yana üç pano dikkati çeker. Bu panoları bordür çinileri kuşatır (Şahin. 1981-82: 136).

Resim 2. Çinili çeşme

Resim 3. Ulu camii önü çeşmesi

Kaynak: Kendi fotoğraf arşivimden

Çinili Camii: 1973 yılı yapımı olan cami, iki katlı olup içi ve dışı tamamen çinilerle kaplıdır. Ortaasya Türk mimarisi örnek alınarak yapılan cami, tek kubbeli ve sekizgen biçimli yapısıyla dikkat çekicidir. Kubbenin içi hat sanatı örnekleriyle süslenmiştir. Dünyada ve Türkiye’de bir benzeri olmayan cami, şehrimize pek çok hizmeti geçmiş meşhur Kütahyalı Ahmet Yakupoğlu’ nun şehrimizin kültür ve sanat koleksiyonuna kattığı orijinal ve müstesna bir eserdir (Kütahya’98: 52).

Sekizgen iki katlı ve tek kubbeli olan yapının, Türk motiflerinin kullanıldığı süslemeleri ve mimariyle özgün bir örnektir (T.C. Kütahya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018: 32).

Yeşil Camii: Hükümet Caddesinde bulunan cami, Kütahya Mutasarrıfı Ahmet Fuat Paşa’ nın eserlerinden biridir ve önemli camilerimizdendir(1893-1908). Arap tarzı mimarisindeki cami, nakışları ve çinileri ile meşhurdur (Cumhuriyetin 50. Yılında Kütahya, 1973: 131).

Camii, ilk defa Kütahya mütesellimi Recep ağa tarafından aynı yerde tek kat üzerinde ahşap olarak yaptırılmıştır. Ancak hangi tarihte yaptırıldığı iyice bilinmemektedir. Recep ağa 1101 hicri tarihinden önce Kütahya mütesellimi olduğuna göre mescidin bu tarihlerden öncelere kadar uzandığı sanılmaktadır. Fakat Recep ağa mescidinin mütevellisi ve yaşaması için gerekli vakfı bulunmaması veya bilinmemesi yüzünden mescit, vaktinde tamir görmediğinden harap olmuş ve Anadolu eyalet valisi Yahya paşa tarafından (H.1162:1166) yeniden ve genişleterek fevkani yüksek olarak yaptırılmıştır (Güner. 1964: 61).

Daha sonra (1240 H 1824 M) senesinde Seyit Ömer medresesi müderrisi Ahmet Edip Efendi, camiin altındaki arsaya üç mağaza ve iki dükkân yaptırarak camiye vakfiyelemiştir. Cami daha sonraları bir yangında yanmış olduğundan (1270 H 1858 M) senesinde yine ahşap olarak bina edilmiştir. Bu kitabe ve vakfiyetinden anlaşıldığına göre camiye (1275) hicret senesine kadar (Recep Ağa mescidi) denilirken daha sonra (Yeşil cami) ismi verilmiştir. Yeşil caminin nakışlarını ikinci Abdülhamit zamanında Kütahya da ikamet eden ve hükümet dairesinin çinilerini de yapan çini mütahassır Rıza Bey yapmıştır (Kütahya Şehri, 1932: 135-136).

Ana mekânın iç, kubbe kilidinden zemine kadar adeta boş yüzey bırakılmadan ağır bir süsleme ile bezenmiştir. Alçı siva üzerine kalem ş, yağlıboya, temperra, alçı kabartma malakari, altın yaldız, duvardan gelişen ve çok kollu kristal aplik ve avizeler, mahfilde kasetli, kakmalı bir tavan bulunmaktadır (T.C. Kütahya Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Sitesi, 2019: <https://kutahya.csb.gov.tr/ilimiz-i-1528>).

Resim 4. Çinili Camii

Resim 5. Yeşil Camii

Kaynak: Kendi fotoğraf arşivinden

Dumlupınar Şehitliği: Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına temel olan ve sonucu bütün dünyada derin yankılar uyandırarak tarihin akışını değiştiren Başkomutan Meydan Muharebesi 26 Ağustos 1922 günü Afyonkarahisar-Kocatepe'den başlamış, 30 Ağustos 1922 de Dumlupınar'da büyük zaferle sona ermiştir. Bu şehitlik Kurtuluş Savaşı boyunca tüm cephelerde şehit düşen vatan evlatlarının anısına Kültür ve Turizm Bakanlığınca yaptırılarak, Büyük Taarruzun 70. Yıldönümü olan 30 Ağustos 1992 tarihinde büyük bir törenle ziyarete açılmıştır.

Şehitlik; Üç Komutan Anıtı, Milisler Anıtı, 500 kişilik sembolik şehit mezarları ve kitabeleri, Şehit Baba Oğul Anıtı, Mehmetçik Anıtı, Namazgâh ve Şadırvan'dan oluşmaktadır (T.C. Kütahya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018: 55).

Şehit Sancaktar Mehmetçik Anıtı: Atatürk, 30 Ağustos 1922'de kazanılan zaferin ertesi günü muharebe meydanını gezerken, şehitler arasında düşman topçu mermisinin açtığı çukura gömülmüş bir sancaktar görür. Bu aziz şehit, toprağın üstünde katılmış kolu ile sancağı dimdik tutmaktadır. Manzara karşısında duyulanan Başkomutan, savaş sonrasında yapılacak Şehit Asker Anıtı için bunun sembol alınmasını emreder. Temeli 30 Ağustos 1924 tarihinde bizzat Atatürk tarafından Zafertepe Çalköy'de atılan Anıt 1927 yılında törenle açılmıştır (KÜTAV. 2019: 33).

1961 yılında 220 sayılı yasa ile olayın geçtiği Berberçam Tepesine taşınması kararlaştırılmış, 1964 yılında Zafertepe'de Zafer Anıtının yapılması ile yerinden kaldırılarak Afyonkarahisar Müzesiine taşınmış, 1979 yılında şimdiki yerine yapılarak 30 Ağustos 1979 tarihinde ziyarete açılmıştır. Anıtta, Zafertepe Çalköy-Dumlupınar asfaltının 2. km.sinden sola ayrılan 600 metrelik yol ile ulaşılır (T.C. Kütahya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018: 61).

Kütahya Kalesi: Antik dönemlerden beri iskan esilen kale 5. Yy'da Bizansların yaptırdığı surlarla, Selçuklular, Germiyoğulları ve Osmanlılar tarafından yapılan onarım ve eklerle güçlendirilmiştir (T.C. Kütahya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018: 27).

Kale, Roma, Bizans, Selçuklu, Germiyan ve Osmanlı dönemlerinde iskân görmüştür ancak hiçbir döneme ait kitabe bulunmamaktadır. Eski durumu hakkında bilgi bulunmamakla birlikte kalenin son şeklini Bizans döneminde aldığı sanılmaktadır. Kütahya kalesinde 2 çeşme 2 mescit ve Cumhuriyet yapısı olan bir döner gazino ve kır kahvesi mevcuttur. Kale camiinden Hisar kahvesine giden dolanbaçlı yol üzerinde iki çeşme kalıntısı vardır (21.yy Başlarında Kütahya, 2001: ...).

Kütahya (Kotiaieion-Cotyaeum) 'nın, ilk önce M.Ö. XII. yy. sonlarına doğru, şimdiki kalenin bulunduğu tepe üzerinde Frigler tarafından kurulduğu ileri sürülmektedir. Buna göre kalenin ilk nüvesi de Friglerin eliyle teşekkül etmiş olmalıdır. Fakat bugün için, Frigler devrinden kalmış hiçbir iz tespit edilememektedir. Günümüze ulaşabilen kalenin en eski kısımları Bizans devrinden kalmıştır.

Kütahya Kalesi'nin Bizans devrinden kalan kısmı 'yukarı kale'dir. Yukarı kalenin duvarları ve kuleleri esas itibariyle Bizans ürünü olmakla birlikte; yer yer dikkati çeken köşeli kuleler ile doğudaki kapı ve çevresi, Türk dönemi ve muhtemelen Germiyanoglu onarımları sırasında oluşmuşlardır (Uysal. 2006: 292).

Kütahya Evleri: Konak tabir edilen üç katlı, geniş cepheli, bir dönemin kültür birikimi olan ve zaman, mekânın iç içe estetik görünüm kazandırdığı evlerde ahşap işçiliği zirveye çıkmıştır. Özellikle odalardaki dolaplar, pervazlar, tavan göbekleri çok seçkin bir zevkin izlerini taşırlar. Odalar insana ferahlık verir. Bu evlerin en büyük özelliklerinden birisi de mevsimlere göre odaların bulunmasıdır. Kışın kullanılan odalar genellikle orta katlarda olup kolay ısınması için alçak tavanlı yapılmışlardır. Bir üst kattaki odalar ise, sıcak yaz günleri için rahat, havadar serin mekân ihtiyacını karşılamaya yöneliktir (Kütahya'98: 66).

Kütahya evleri birbirinin aynı değildir. Her birinin kendine mahsus karakteri vardır. Kütahya evlerinin sokak bazında korunduğu Germiyan Sokak'taki tarihi (18.yy) evler Kütahya İl Özel İdaresi, Kütahya Belediyesi, Dumlupınar Üniversitesini Güçlendirme Vakfı tarafından satın alınarak restore edilmiştir. Kütahya genelinde 949 adet tescilli sivil mimarlık örneği bulunmaktadır (KÜTAV. 2019: 24).

Resim 6. Kütahya Evi

Resim 7. Kütahya Evi

Kaynak: Kendi fotoğraf arşivimden

Zafer Anıtı: 30 Ağustos 1922 günü sabahı Mustafa Kemal Paşa yanında komutanlarla birlikte Afyonkarahisar' dan bu tepeye gelerek Başkomutan Meydan Muharebesi' ni buradan idare etmiştir. Hala mevcut anıtın manası şöyle ifade edilmektedir; çatılmış silahların uzaktan görünümü ve alev alev meşale hissini uyandıran Zafer Anıtı, asıl manası ile Kurtuluş Savaşını sembolize etmektedir. Anıtı meydana getiren değişik yöndeki üçgen bloklar, milletimizin karşısında düşmanca tavır gösteren milletlerin gösterdikleri haksızlığa isyan eden iç ve dış düşmanların karşıt hareketlerini ve çeşitli müdahalelerden sonra, milletimizin hep birlikte kazandığı zaferi canlandırmaktadır. Gelecek nesillere Türk Milletini içte ve dışta meydana gelebilecek kötü tesirlere karşı, er geç birleşerek zafere gidilebileceğini sembolize eder. Anıt 1968 yılında tamamlanarak ziyarete açılmıştır (KÜTAV. 2019: 33).

Hediyelik Eşya Tasarımı

Tarihsel geçmişi de düşünüldüğünde, seyahat edenin özgün ürünler bulma amacıyla yerel zanaat örneklerini satın alması sebebiyle, ilk akademik araştırmalar turizm çalışmalarında ve daha çok etnik sanat üretiminin turistlere yönelik sürdürülmesi üzerine olmuştur. Beverly Gordon (1986) ile başlayan yönelim devam eden süreçte, tarih, felsefe, sosyoloji, antropoloji, pazarlama gibi birçok disipline yayılmıştır. Uygulama alanında ise ancak son dönemde bazı yerel yönetimler ve tasarımcıların ilgisini çekmeye başlamıştır. Tasarımı oluşturan ürün özellikleri, satın alma kararını doğrudan etkilediği için söz konusu özelliklerin oluşturulmasına yönelik tüketici yaklaşımları üzerine araştırmalar yapılmıştır. İlk olarak, John Crompton (1979) tarafından seyahat motivasyonları belirlenmiştir. Gündelik hayattan kaçış, keşif, rahatlama, prestij, ilişkileri geliştirme, sosyal etkileşimin kolaylaştırılması, eğitim ve yenilik olarak belirlenen bu etkenler, turistleri sınıflandırıp alt kategorilere ayırarak pazarlama amacı ile kullanılmaya başlanmıştır (Aktaran: Nazlı. 2020: 289).

Ürün çeşitliliği konusunda, Gordon (1986) hediyelik eşya tipolojisini oluşturmuştur. Bu sınıflandırma; pictorial image (kartpostal gibi), piece-of-the rock (doğadan alınan hatıra), symbolic short hand (minyatür Eiffel Kulesi gibi), markers (üzerinde yer ismi olan gündelik ürünler) ve o bölgeye özgü malzemelerle üretilen yiyecek v.b yerel ürünlerden oluşmaktadır (Aktaran: Nazlı. 2020: 289).

Söz konusu tasarımcılar, üretimleri ile buldukları kentin tanıtımına yönelik hediyelik eşya olabilecek ürünleri oluşturmakta ve bu konuya dikkat çekilmektedir (Nazlı. 2020: 289). Hediyelik ürünler için illere özgü yapılan örnek çalışmalar;

Görsel 1. Kastamonu İline özgü kupa

Görsel 2. Kastamonu İline özgü kol çantası

Görsel 3. *Kastamonu İline özgü defter*

Görsel 4. *Kastamonu İline özgü T-shirt*

Yöntem

Bu araştırma nitel bir araştırmadır. Araştırma kapsamında uygulama çalışmaları da yapılmıştır. Uygulamalar bilgisayar programında yapılmıştır. Çalışmalar çizgisel olarak ve piksel tabanlı programda çalışılmıştır. Piksel: Görüntüde oluşan en küçük birimdir. Küçük birimlerin oluşması ile dijital görseller oluşmaktadır. Çalışma boyutu ne kadar büyük olursa küçük birimler daha çok artacak ve görüntüde bozulmalar olmayacaktır. Çizgisel olarak yapılan tasarımlar genellikle bilgisayar programı kullanılarak yapılmaktadır. İstenilen yere basılacağı için yapılan tasarımların görüntü kalitesinin büyük olması gerekmektedir. Çünkü basılan ürün üzerinde görselde herhangi bir deforme olmaması gerekir. Kullanılacak olan Kütahya yapıları piksel tabanlı programda çizgisel tasarlanarak hediye eşyalar üzerine yerleştirilmiştir. Toplanmış olan yapılar hakkındaki bilgiler ve fotoğraflar yapılacak olan tasarımda büyük önem taşımaktadır.

Uygulama

Uygulama 1: *'Kütahya evi', 'Saat kulesi', 'Köprü'*

Bu yapılan kolaj tasarımında Kütahya evi kullanılmıştır. Evler tarihi dokuları yansıtmaktadır. Bu dokularla yapılan bu çalışma tarihi kent dokusunun insanlara yansımaya yardımcı olmuştur. Saat kulesi kullanılmıştır. Kompozisyon da saat kulesi dik olarak kullanılmıştır. Kütahya köprüsü kullanılarak eski el yapımı köprülerin o taş dokularının önemi vurgulanmak istenmiş ve bu tarihi dokuların korunması gerektiği amaçlanmıştır. Yapılan kompozisyon bilgisayar programında yapılmıştır. Ürünlerin üzerlerinde kullanılacağı ve bozulmaması için bu program seçilmiştir.

Resim 8: 'Çanta' üzerinde kullanımı

'T shirt' üzerinde kullanımı

Resim 9: 'Bez çanta' üzerinde kullanımı

'Defter' üzerinde kullanımı

Resim 10: 'Bardak' üzerinde kullanımı

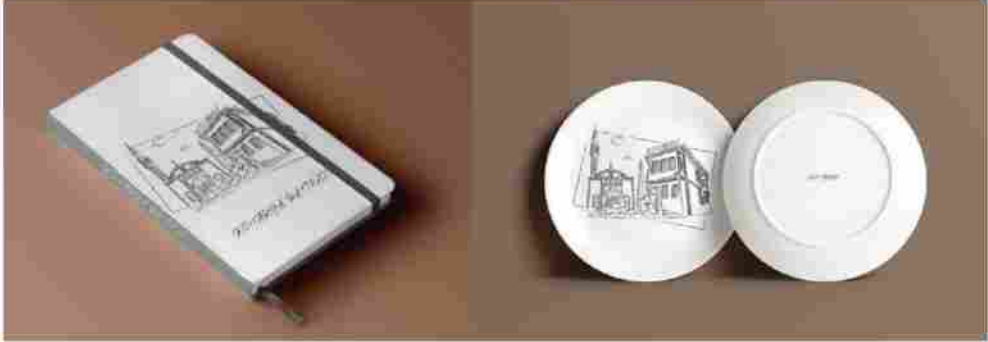
'Anahtarlık' üzerinde kullanımı

Uygulama 2: 'Kütahya evi', 'Yeşil Cami', 'Zafer Anıtı'

Bu kolaj çalışmasında ise Yeşil cami kullanılmıştır. Yeşil cami Kütahya'daki önemli camiler arasında yer almaktadır. Bu yüzden Yeşil caminin tarihi dokusu ile bu kolaj çalışmasında kullanılmıştır. Zafer anıtı Kütahya'nın Kurtuluş Savaşında Mustafa Kemal Paşa'nın yer almış olduğu tepeye Kurtuluş Savaşının bir simgesi olarak yapılmıştır. Bu tarihi dokunun kolaj üzerinde kullanımı Kütahya tarihinin geçmiş zaferlerini vurgulamaktadır. Kütahya evleri ile tarihi dokular devam ettirilmiştir. Bu çalışmada bilgisayar programında tasarlanmıştır.

Resim 11: 'Defter' üzerinde kullanımı

'Tabak' üzerinde kullanımı

Uygulama 3: 'Çinili Cami', 'Sancaktar', 'Aizanoi'

Kolaj çalışmasında yer alan Kütahya'nın çinisini temsil ettiği Çinili caminin tarihi dokusu ile kolaj tasarımında kullanılmıştır. Şehit Sancaktar Mehmetçik anıtı Kütahya'daki 30 Ağustos Zaferinin bir simgesi olmuştur. Bu anıttaki Zafer ve Bayrak tutkusu Kütahya'nın ve Türkiye'nin kurtuluşunun simgesidir. Şehit Mehmetçiğin Sancaktarı o vatan sevgisi ile dimdik ayakta tutmuştur. Bu Sancaktar'ın kolaj üstünde kullanımı Kütahya'nın ve Türkiye'nin Zaferini temsil etmektedir. Aizanoi antik kenti ise birçok dönemden geçmiş ve hala ayakta olan tarihi dokunun korunması için önemli bir alandır. Bu doku ise kolaj tasarımında kullanılmıştır. Çalışma bilgisayar programında tasarlanmıştır.

Resim 12. 'Tabak' üzerinde kullanımı

'Şapka' üzerinde kullanımı

Uygulama 4: 'Kütahya evi', 'Kütahya çeşmesi', 'Köprü'

Resim 13: 'Bardakalthığı' üzerinde kullanımı

'Önlük' üzerinde kullanımı

Uygulama 5: 'Kütahya Kalesi', 'Sancaktar', 'Vazo'

Kütahya'nın tarihi dokusu olan Kütahya Kalesi bu kolaj da kullanılmıştır. Tasarlanan bu kolaj da tipografik olarak Kütahya yazısı sola dayalı şekilde yazılmıştır. Sancaktar Anıtı ise ortada dik şekilde kullanılmıştır. Yanındaki vazo ise Kütahya'nın çinisini temsilen kullanılmıştır. Sağ tarafa konumlandırılmıştır.

Resim 14: 'Sırt çantası' üzerinde kullanımı

'Bez çanta' üzerinde kullanımı

SONUÇ

Kütahya, tarihi ve coğrafi bakımdan geçmişteki uygarlıklara ait olan (Hitit, Frigya, Lidya, Pers, Makedonya, Bitinya, Bergama, Bizans, Selçuklu, Germiyanoğulları ve Osmanlı) zengin kültürel, tarihi mirasa sahiptir. Bu kültürel mirasın yaşatılması, nesillere aktarılması ve Kütahya'daki tarihi yapıların korunması gerekir. Bu tarihi mirasların önemini dikkat çekmek için sanatsal uygulama ile bu çalışma yapılmıştır. Hediyeelik ürünler ile insanların o tarihi ve kültürel dokuların dikkatlerini çekmesi, yaşatması ve korumaları açısından önemlidir. Bu hediyeelik ürünler farklı bölgelere, illere veya ülkelere ulaştıkça bu tarihi ve kültürel yapıların önemi artarak nesillere aktarılacaktır. Bu hediyeelik ürünler, siyah-beyaz olarak çalışılmıştır. Piksel olarak tasarlanmış ve tasarımda görüntü bozukluğu oluşmamıştır.

Bu çalışma gibi birçok sanatsal tasarımlar yapılabilir. Bu sayede tarihi ve kültürel dokular gelecek olan nesiller için tanınmaları ve bu yapıları korumaları gerektiğini farkına varmaları için yapılması gerekir. Bu çalışma farklı illere de konu olarak geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Cumhuriyetin 50. Yılında Kütahya.* (1973). İzmir: Ticaret Matbaacılık, s: 131.
- Dönmez, Yusuf. (1981-82). *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağam KÜTAHYA*, İstanbul: Formül Matbaası, s: 1.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 2.* (1997). İstanbul: Hürriyet Ofset, 2.Cilt, s: 1079-1080.
- Güner, Hamza. (1964). *Kütahya Camileri*. Kütahya: Kütahya İl Matbaası, s: 61.
- Gürgan, Nazlı. (2020). *Yerel değerler bağlamında bir tasarım ürünü olarak turistik hediyelik eşya*. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 26(44), Cilt: 26, Sayı:44: 287-293.
- Hakkı, İsmail. (1932). *Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osman Oğulları zamanında KÜTAHYA ŞEHRİ*, İstanbul: Devlet Matbaası, s: 135-136.
- KÜTAV, *Kütahya Gezi Rehberi.* (2019).
- KÜTAHYA '98.* (1938). Kütahya Belediyesi, s: 30-52-66.
- Şahin, Faruk. (1981-82). *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağam KÜTAHYA*, İstanbul: Formül Matbaası, s: 136.
- T.C. Kütahya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.* (2018). Kütahya: Ekspres Matbaası.
- Uysal, A.Osman. (2006). *Germiyan oğulları Beyliğinin Mimari Eserleri*, Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, s: 292.
- 21.yy Başlarında Kütahya.* (2001).

URL Adresleri

- T.C. Kütahya Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Sitesi, Erişim: 17. 12. 2019 tarihinde <https://kutahya.csb.gov.tr/ilimiz-i-1528> adresinden alındı.

Görseller

- Görsel 1:** <http://citycollection.com.tr/portfolio-item/kastamonu-kupa-bardak/>
- Görsel 2:** <http://citycollection.com.tr/portfolio-item/kastamonu-kol-cantasi/>
- Görsel 3:** <http://citycollection.com.tr/portfolio-item/kastamonu-defter/>
- Görsel 4:** <http://citycollection.com.tr/portfolio-item/kastamonu-t-shirt/>

SOSYAL İÇERİKLİ FOTOĞRAF UYGULAMALARI (EMEKÇİLER)

Ramadan RAMADANOĞLU, KütaHYa Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, KütaHYa
ramadan.ramadanoglu@ogr.dpu.edu.tr

ÖZET

Emekçilerin Fotoğraf Sanatı ile Fark Edilebilir Kılınması. İnsanların veya iş görenlerin bir işte ortaya koydukları bedensel ve düşünsel (zihinsel) Çabalara emek veya işgücü adı verilir. Üretim faktörleri arasında en önemli olanı emek faktörüdür. Emek, genel bir tanımlama ile insanın üretime dönük bedensel ve zihinsel çabalarını ifade eder. Geçimini, emeğini sermayeciye satarak sağlayan kimse. Başkasının yararına bedenini, kafa gücünü veya el becerisini kullanarak ücretle çalışan kimseye emekçi denir.

Emekçiler, görülen ya da görülmeyen birçok alanda sürekli olarak üretim yapmakta. Gerektiğinde kendinden feragat edip üretmeye devam etmektedir. Ancak toplum görmediği bir işi çok kolay sanmakta ve verilen emeğe kendince değer biçmektedir. Bu durumda emekçi hak ettiği kazancı sağlayamamakta ve gereken değeri görememektedir. Göz önünde bulunmayan emekçiler, göz önünde bulunan emekçilere göre daha az değer görmektedir. Yerine göre gündüz, yerine göre gece çalışan emekçilerin hak ettiği değeri görebilmesi için toplumun bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bunun en etkili yolu üretim yaptıkları anları fotoğraf sanatı ile ölümsüzleştirmek, topluma bu duyarlılığı kazandırmak problemin temelini oluşturmaktadır.

Fotoğraf; doğada var olan maddi varlık ve şekilleri yani görüntüleri; fotoğraf makinesi, ışık, optik, elektronik ve kimyasal maddeler kullanarak ışığa duyarlı cam, kâğıt veyahut bir yüzey üzerine saptama yöntemidir. Kelime anlamı ise; Yunanca Photos 'ışık' ve Graphos 'çizmek' sözcüklerinin birleşmesinden oluşan İngilizce 'Photography' sözcüğünün karşılığıdır. Fotoğraf sözcüğü ilk kez İngiliz Sir John F. W. Herschel tarafından 1840' da kullanılmıştır. Yunanca photos 'ışık' ve graphos 'çizmek' sözcüklerinden oluşan Photography İngilizce de fotoğraf karşılığı olarak kullanılır. Yani fotoğraf İngilizce bir sözcüktür, kökeni ise Yunanca' dır.

Araştırma kapsamında, göz önünde bulunmayan emekçilerin çalışmaları konu edilerek hazırlanan, Göz önünde bulunmayan emekçilerin fotoğraf sanatı kullanılarak hak ettikleri değeri kazanmaları amaçlanmıştır. Bu alanda çalışmak isteyenlere örnek olabilecek bu fotoğrafların hedef kitlesi halkın kendisidir. Bu çalışmadan elde edilen deneyimlerin, ilgili araştırmacılara yol göstermesi ve kaynak oluşturması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fotoğraf, Sanat, Emek, Sosyal İçerik, Emekçi

GİRİŞ

Emekçiler, görülen ya da görülmeyen birçok alanda sürekli olarak üretim yapmakta. Gerektiğinde kendinden feragat edip üretmeye devam etmektedir. Ancak toplum görmediği bir işi çok kolay sanmakta ve verilen emeğe kendince değer biçmektedir.

Bu durumda emekçi hak ettiği kazancı sağlayamamakta ve gereken değeri görememektedir. Göz önünde bulunmayan emekçiler, göz önünde bulunan emekçilere göre daha az değer görmektedir. Yerine göre gündüz, yerine göre gece çalışan emekçilerin hak ettiği değeri görebilmesi için toplumun bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bunun en etkili yolu üretim yaptıkları anları fotoğraf sanatı ile ölümsüzleştirmek, topluma bu duyarlılığı kazandırmak problemin temelini oluşturmaktadır.

Emek kavramı

İnsanların veya iş görenlerin bir işte ortaya koydukları bedensel ve düşünsel (zihinsel) Çabalara emek veya işgücü adı verilir. Üretim faktörleri arasında en önemli olanı emek faktörüdür. Zira insan faktörü olmadan, diğer üretim faktörlerinin kendi başına üretimde bu-lunmaları düşünülemez. Diğer üretim faktörlerini toplayan, bunları üretim sürecine sokan ve yönlendiren insanın kendisidir.

Emekçi kavramı

Geçimini, emeğini sermayeciye satarak sağlayan kimse. Marksist kuramda üretim sürecine özgür iradesi ve sahip olduğu tek üretim faktörü olan emek gücüyle katılarak yalnızca ücret geliri elde eden kişi. Nitelsiz işçi, köle. Başkasının yararına bedenini, kafa gücünü veya el becerisini kullanarak ücretle çalışan kimseye emekçi denir.

Fotoğraf Nedir?

Fotoğraf; doğada var olan maddi varlık ve şekilleri yani görüntüleri; fotoğraf makinesi, ışık, optik, elektronik ve kimyasal maddeler kullanarak ışığa duyarlı cam, kağıt veyahut bir yüzey üzerine saptama yöntemidir. Özetle ışıkla çizmektir fotoğraf. Kelime anlamı ise; Yunanca Photos 'ışık' ve Graphos 'çizmek' sözcüklerinin birleşmesinden oluşan İngilizce 'Photography' sözcüğünün karşılığıdır.

Fotoğraf sözcüğü ilk kez İngiliz Sir John F. W. Herschel (1792-1871) tarafından 1840 yılında kullanılmıştır. Sir John, yakın arkadaşı olan İngiliz bilim adamı William Henry Fox Talbotun (1800-1877) uyguladığı yeni yöntemle, yüzey üzerinde elde ettiği görüntüye fotoğraf adını vermiştir. Yunanca photos 'ışık' ve graphos 'çizmek' sözcüklerinden oluşan Photography İngilizce de fotoğraf karşılığı olarak kullanılır. Yani fotoğraf İngilizce bir sözcüktür, kökeni ise Yunanca'dır.

Fotoğraf Türleri

Çeşitli kaynaklarda, fotoğraf türleri ile ilgili farklı kategorilere rastlansa da, bazı türler hemen her kaynakta yer almakta ve adeta bir standart olarak göze çarpmaktadır. Bundan dolayı, az sonra anlatılacaklardan çok fazla sayıda türe rastlamak elbette mümkündür.

İnsan Fotoğrafçılığı

Görsel: 1

Belgesel Fotoğrafçılığı

Görsel: 2

Doğa Fotoğrafçılığı

Görsel: 3

Makro Fotoğrafçılık

Görsel: 4

Reklam Fotoğrafçılığı

Görsel: 5

Hava Fotoğrafçılığı

Görsel: 6

Sualtı Fotoğrafçılığı

Görsel: 7

Mimari fotoğrafçılık

Görsel: 8

Sanatsal Fotoğrafçılık

Görsel: 9

Dijital Düzenleme

Görsel: 10

Amaç

Bu araştırmanın amacı, Emekçileri “Sosyal İçerikli Fotoğraf Uygulamaları” ile görselleştirerek, göz önünde olmayan bu mesleklerinin hak ettiği değeri, çekilen fotoğraflar aracılığı ile topluma ulaştırarak, emekçiler hakkında bilgilendirilmesi amaçlanmaktadır.

Önem

Bu araştırma Fotoğraf sanatı kullanılarak, Emekçilere hak ettikleri değeri kazandırmak onları daha görünür hale getirmek bakımından önem arz etmektedir.

Yöntem

Araştırma genel tarama modelinde; göz önünde bulunmayan emekçiler ile görüşmeler ve ilgili kaynakların taranması şeklinde yapılmıştır.

Uygulama ve yorum

Çalışmaya öncelikle emekçilerin tespiti ve onlarla diyalog kurmakla başlanmıştır. Bu diyaloglar neticesinde uygun samimiyet sağlanan emekçilerin çalışma saatleri, iş yoğunlukları, fotoğraf çekiminde kullanılacak materyaller ve en uygun lens belirlenmiştir. Bu analizler sonucunda 4 meslek belirlenmiş olup, hiçbir yardımcı ışıklandırma kullanılmadan tamamen ortam ışığından faydalanılarak, toplam 872 adet fotoğraf çekilmiş ve bunlardan 16 adedi işlenmek üzere seçilmiştir. Seçilen fotoğraflar; Adobe Photoshop isimli bilgisayar yazılımında toplam 2 haftada düzenleme işleme sürecinden geçip son halini almıştır.

Uygulamalar

Ayakkabı tamircisi

Görsel: 11

Görsel: 12

Görsel: 13

Görsel: 14

Görsel: 15

Görsel: 16

Görsel: 17

Görsel: 18

Görsel: 19

Görsel: 20

Görsel: 21

Görsel: 22

Görsel: 23

Görsel: 24

Görsel: 25

Görsel: 26

Düzenleme İşlemleri

Görsel: 27

Görsel: 28

Görsel: 29

Görsel: 30

Bitmiş Halleri

Çalışma 1: Ayakkabı Tamircisi

Ayakkabı tamircilerinin verdiği emeği yansıtmak için, çalışma saatlerinde ziyaret edilip, sohbet edilerek emekçi ile samimiyet sağlanıp fotoğraf çekimi için uygun zemin hazırlanmıştır. Fotoğraf çekimleri DSLR fotoğraf makinesi kullanılarak ayakkabıları kirden arındırma, sökme, tamir etme ve dikme aşamalarının fotoğraflanması doğal ışıkta yapılmış olup emekçi yakından ve uzaktan, yerine göre bakış açısını yansıtmak amacıyla çeşitli açılardan fotoğraflanmıştır. O sırada çekim yapılan alana hiçbir müdahalede bulunulmamıştır. Bu sayede emekçiyi ve çalışma ortamını tüm doğallığı ile yansıtılması amaçlanmıştır.

Görsel: 31

Görsel: 32

Görsel: 33

Görsel: 34

Çalışma 2: Toplayıcı

Toplayıcıların verdiği emeği yansıtmak için, çalışma saatlerinde ziyaret edilip, sohbet edilerek emekçi ile samimiyet sağlanıp fotoğraf çekimi için uygun zemin hazırlanmıştır. Fotoğraf çekimleri DSLR fotoğraf makinesi kullanılarak Toplayıcının bulduklarını ayıklama, kullanılabilirliklerine göre gruplandırma aşamalarının fotoğraflanması doğal ışıkta yapılmış olup emekçi yakından ve uzaktan, yerine göre bakış açısını yansıtmak amacıyla çeşitli açılardan fotoğraflanmıştır. O sırada çekim yapılan alana hiçbir müdahalede bulunulmamıştır. Bu sayede emekçiyi ve çalışma ortamını tüm doğallığı ile yansıtılması amaçlanmıştır.

Görsel: 35

Görsel: 36

Görsel: 37

Görsel: 38

Çalışma 3: Bıçakçı

Bıçakçıların verdiği emeği yansıtmak için, çalışma saatlerinde ziyaret edilip, sohbet edilerek emekçi ile samimiyet sağlanıp fotoğraf çekimi için uygun zemin hazırlanmıştır. Fotoğraf çekimleri DSLR fotoğraf makinesi kullanılarak bıçakların çapaktan arındırma, taşlama, bileme, cilalama ve son kontrol aşamalarının fotoğraflanması ortam ışığında yapılmış olup emekçi yakından ve uzaktan, yerine göre bakış açısını yansıtmak amacıyla çeşitli açılardan fotoğraflanmıştır. O sırada çekim yapılan alana hiçbir müdahalede bulunulmamıştır. Bu sayede emekçiyi ve çalışma ortamını tüm doğallığı ile yansıtılması amaçlanmıştır.

Görsel: 39

Görsel: 40

Görsel: 41

Görsel: 42

Çalışma 4: Bisiklet Tamircisi

Bisiklet tamircilerinin verdiği emeği yansıtmak için, çalışma saatlerinde ziyaret edilip, sohbet edilerek emekçi ile samimiyet sağlanıp fotoğraf çekimi için uygun zemin hazırlanmıştır. Fotoğraf çekimleri DSLR fotoğraf makinesi kullanılarak bisikletin incelenmesi, sorunların tespit edilmesi, gereken ayarlamaların yapılması aşamalarının fotoğraflanması doğal ışıkta yapılmış olup emekçi yakından ve uzaktan, yerine göre bakış açısını yansıtmak amacıyla çeşitli açılardan fotoğraflanmıştır. O sırada çekim yapılan alana hiçbir müdahalede bulunulmamıştır. Bu sayede emekçiyi ve çalışma ortamını tüm doğallığı ile yansıtılması amaçlanmıştır.

Görsel: 43

Görsel: 44

Görsel: 45

Görsel: 46

SONUÇ

Araştırma kapsamında, göz önünde bulunmayan emekçilerin çalışmaları konu edilerek hazırlanan, Göz önünde bulunmayan emekçilerin fotoğraf sanatı kullanılarak hak ettikleri değeri kazanmaları amaçlanmıştır.

Bu alanda çalışmak isteyenlere örnek olabilecek bu fotoğrafların hedef kitlesi halkın kendisidir. Bu çalışmadan elde edilen deneyimlerin, ilgili araştırmacılara yol göstermesi ve kaynak oluşturması umulmaktadır.

ÖNERİLER

Bu alanda çalışmak isteyen araştırmacıların dikkat etmesi önerilen bazı unsurlar;

Samimiyet kurulması: Emekçiler her zaman fotoğraf çekimi için istekli olmayabilir, bunun için emekçilerle önce iletişim kurmalısınız, onlarla sohbet ederek ve zaman geçirerek çekim için uygun samimiyeti oluşturmalısınız. Bu kriterler oluştuğundan sonra emekçileri tüm doğallığı ile fotoğraflayabilirsiniz.

Rahat hissedilmesi: Rahat bir şekilde sanatınızı icra etmeye çalışmalısınız. Sanat suç değildir, işinizi hiç tereddüt göstermeden yaparsanız başarıyı yakalayabilirsiniz. Tüm bunları yerine getirirken kadrajınızdan gördüğünüzün de haklarına saygı duymalısınız.

Temel ayarları önceden yapılması: Sokak fotoğrafçısı iseniz o günkü hava koşullarına, mekâna uygun ayarlarınızı önceden yapınız. Böylelikle bir konu gördüğünüz zaman kaçırmamız için bir engel olmayacak.

Sahanın tanınması: Öncelikle fotoğraf çekeceğiniz alandaki insanlarla kaynaşınız. Kimseyi tanımadan o ortamdaki insanları direk çekmeye başlarsanız bu onlar tarafından hoş karşılanmayacaktır. Öncelikle tanışın sonrasında ise aralarına karışarak fotoğraflarını çekebilirsiniz.

Yerleri görüntüleri ile yargılanmaması: Algılarınızı açın ve bu yerde nasıl güzel fotoğraflar çekebileceğinizi düşünün. Bazen hiç beklemediğiniz yerlerde birbirinden güzel fotoğraflar çekebilirsiniz.

Işık ve gölgelerin kullanılması: Güneş en iyi ışık kaynağıdır. Bildiğiniz gibi ışık fotoğrafın ruhudur. Gün batımından ve gün doğumundan 1 saat önce sihirli saatler olarak anılır. Bu saatlerde çekilen fotoğraflarda ışık, gölge dengesi son derece doğal ve canlı görünür.

Hareketli yerler bulunması: Sokak fotoğrafçılığının temeli hareketliliklidir. İnsanların çok olduğu, renkliliğin ve cümbüşün çok olduğu yerlerde fotoğraf malzemeleri fazladır. Böyle yerlerde mutlaka bir güzel kompozisyon oluşabilir.

KAYNAKÇA

Göksungur, İ., (2006). Fotoğrafın Sanatsal Özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Fotoğraf Ana sanat Dalı. İSTANBUL.

Hançerlioğlu, O., (1985) Felsefe Ansiklopedisi, Remzi Kitabevi, İstanbul

URL Adresleri

1. <http://homoludensetacademicus.blogspot.com/2015/02/emek-deger-teorisine-bir-baks-smith.html>
2. <http://www.birkarefotograf.com/fotograf-nedir/>
3. https://www.academia.edu/9605278/FOTO%C4%9ERAF_T%C3%9CRLER%C4%B0
4. <https://www.nedir.com/emek>
5. <http://emekatolyesi.org/Dosya-Yazisi/nitelikli-emek-nedir>

Görseller

Görsel 1: İnternet 3

(Erişim Tarihi 12.12.2018)

Görsel 2: İnternet 3

(Erişim Tarihi 12.12.2018)

Görsel 3: İnternet 3

(Erişim Tarihi 12.12.2018)

Görsel 4: İnternet 3

(Erişim Tarihi 12.12.2018)

Görsel 5: İnternet 3

(Erişim Tarihi 12.12.2018)

Görsel 6: İnternet 3

(Erişim Tarihi 12.12.2018)

Görsel 7: İnternet 3

(Erişim Tarihi 12.12.2018)

Görsel 8: İnternet 3

(Erişim Tarihi 12.12.2018)

Görsel 9: İnternet 3

(Erişim Tarihi 12.12.2018)

Görsel 10: İnternet 3

(Erişim Tarihi 12.12.2018)

TBMM'NİN AÇILIŞININ 100. YILI ANISINA
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

“DUMLUPINAR OTURUMU”

16 Mayıs 2020 - Cumartesi

DUMLUPINAR OTURUMU	OTURUM BAŞKANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ İLHAN KORKMAZ
--------------------	--

SAAT	ABD/ASD	BİLDİRİ SAHİBİ	BİLDİRİ BAŞLIĞI
------	---------	----------------	-----------------

14:00 - 15:00	İKTİSAT	KÜBRA KAYA	KARBON EMİSYONU VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: OECD ÜLKELERİ İÇİN PANEL VERİ ANALİZİ
	İKTİSAT	SİMGE ÇAKMAK	ENDÜSTRİ 4.0: TÜRKİYE AÇISINDAN KAVRAMSAL VE TEORİK BİR BAKIŞ
	İKTİSAT	YUSUF UYSAL	TÜRKİYE'DE EKONOMİK HOŞNUTSUZLUK ENDEKSİ VERİLERİNİN FARKLI HÜKÜMET DÖNEMLERİNDE DEĞİŞİMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME
	İŞLETME	GÖKSEL KARAŞ	TÜRKİYE'NİN DIŞA AÇIK EKONOMİK BÜYÜME PARADİGMASININ ANALİZİ VE BU ANALİZ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE İÇİN AKSİYON ÖNERİLERİ

KARBON EMİSYONU VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: OECD ÜLKELERİ İÇİN PANEL VERİ ANALİZİ

Kübra KAYA, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
kbkaya310@gmail.com

ÖZET

1995-2014 döneminde OECD ülkeleri için CO2 emisyonları, enerji tüketimi, ekonomik büyüme, yenilemeyen enerji kaynak fiyatlarını ve ticari açıklık üzerindeki etkisi Kuznets eğrisi çevrevesin de değerlendirilmesi yapılmıştır. OECD ülke gurubundan 13 ülke (Almanya, Hollanda, Kanada, Polonya, İtalya, Fransa, Estonya, Yunanistan, Macaristan, Avusturya, Japonya, Çek Cumhuriyeti, Türkiye) seçilmiştir. Stata 15.0 ve EViews 9 programları kullanılarak analizler yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Karbon Emisyonu, Ekonomik Büyüme, Kuznets Eğrisi, OECD Ülkeleri, Türkiye

GİRİŞ

Sanayi devriminin yaşanması ile gelişme gösteren ülkelerin sanayi sektörü gelişmiş, üretimleri arttırmıştır. Sanayi gelişimi ile enerji ihtiyacı büyük oranlarda artış göstermiştir. Enerji ihtiyacını kömür, petrol gibi yakıtlardan karşılamaya başlamışlardır. Bu yakıtlar doğaya yüksek oranda zararlı gaz salınımı yapmasıyla carbon emisyonunu arttırmaktadır (Gülmez, 2015). Sanayileşmenin artması ile nüfus ve enerji tüketimi artışı küresel ısınma sorununu beraberinde getirmiştir. Küresel ısınma tüm dünyanın sorunu olmuştur. Nüfus artışları ve kentleşmedeki artış enerji tüketimini daha fazla arttırmaktadır. Enerji tüketimi ülkelerin gelişmişlik düzeyini gösteren kriterlerden birisi olmuştur. CO2 oranları ülkede kullanılacak olan enerjinin üretim yönünü belirleyecek olan bir faktör olmuştur (Öztürk & Küsmez, 2019). Teknolojik ilerlemeler, artan tüketimler enerji ihtiyacını her geçen gün arttırmaktadır. Artan enerji ihtiyacını karşılamak için ülkeler farklı kaynak arayışlarına girmişlerdir. Jeotermal enerji, güneş enerjisi, rüzgar enerjisi, bio-kütle vb.kaynaklara yönelim artmıştır. Gelecek yıllarda da bu artış daha fazla olacaktır. Yenilenemeyen kaynakların tükenmesinde sanayileşmiş ülkelerin payı daha yüksektir. Gelişmekte olan ülkelerin enerji ihtiyacı her geçen gün daha fazla olmaktadır bu durum da yenilenemeyen kaynakların hızlı bir şekilde tüketilmesine neden olacaktır. Mineral yakıtların kullanımı ile çevreye verdiği zararlar çok fazladır. Birçok hayvan ve bitki türlerinin yok olmasına neden olmaktadır. Ayrıca iklim değişikliğine de neden olmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynağı kullanımının artması küresel ısınmayı azaltacak, kıt olan kaynakların daha uzun kullanımını sağlayacak, iklim değişikliğinin süresini uzatacaktır (Çınar & Yılmaz, 2015). Çevresel Kuznets Eğrisi, karbon emisyonunun kişi başı gelirin artmasıyla birlikte azalacağını ileri süren hipotezdir. Bu tezinin temelleri Kuznets tarafından 1955 de atılmıştır. Kuznets' e göre ilk etapta kişi başı gelirdeki artışın gelirden adaletsizliği arttıracak uzun dönemde gelir adaletsizliğinin azalacağını dile getirmiştir (Tay Bayramoğlu & Koç Yurtkur, 2016). Yenilenebilir enerji kullanımındaki artışın nedeni karbon emisyonunu azaltmak ve çevrenin korunmasını sağlamaktır. En çok enerjiyi gelişmiş ülkeler talep etmektedir. Enerji ihtiyacını karşılayamayan ülkeler enerjide her zaman dışa bağımlı olacaktır. Çoğu gelişmiş ülke fosil yakıt bakımından zengin olan Rusya gibi ülkelere bağımlıdır (Kesbiç & Salkım Er, 2017). Artan çevre kirliliği ve kaynakların hızla tükenmesinden dolayı Birleşmiş Milletler önderliğinde sorunların çözümü ve uygulanması için girişimde bulunulmuştur. 1972' de Stock-holm konferansı, 1987 de Bruntland Raporu, 1992' de Rio konferansı 1994 de Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşmeyi desteklemek amacıyla 1997 de Kyoto Protokolü hazırlanmış ve imzaya açılmıştır. 2002 de "Dünya Sürdürülebilir Kalkınma" zirvesi yapılmıştır. 2015 de Paris İklim Zirvesi yapılmıştır. Küreselleşen dünyanın daha uzun ve yaşanılır olabilmesi için atılan adımlardandır. Dışa bağımlılığı azalan ülkelerin üretim maliyetleri de azalacaktır bu durum ödemeler dengesi açıklığını da iyileştirici yönde etkisi olacaktır (Acaravcı & Erdoğan, 2018). Dünya genelinde CO2 emisyonuna belli başlı ülkeler daha fazla neden olmaktadır. Çin, Hindistan, ABD, Suudi Arabistan, İran, Kore, Kanada, Rusya gibi ülkeler ilk onda yer alan ülkelerdir (Topallı, 2016). Enerji tüketimi ve ekonomik büyüme ilişkisi 4 kategoride incelenmesi; İlişkinin olmadığı durum: "**tarafsızlık hipotezi**" enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arası hiç ilişki olmaması durumudur. Ekonomik büyümeden enerji tüketimine tek yönlü ilişki durumu: "**koruma hipotezi**" enerjiye olan bağımlılığın az olması

ya da hiç olmamasıdır. Enerji tüketiminden ekonomik büyümeye tek yönlü ilişki durumu: “büyüme hipotezi” enerji tüketiminin büyüme üzerinde olumlu etkisinin olduğu durumdur. Enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arası çift taraflı ilişki durumu: “geri bildirim hipotezi” iki değişkenin de ortak olarak etkilendiği durumdur. (Gültekin & Uğur, 2019). Kıt olan mineral kaynaklar 2000’li yıllar da tükenmeyecek olsa bile gelecekte tükenme riski ile karşı karşıya kalacaktır. Bu yüzden yenilenebilir enerji kaynaklarına olan talepler artacaktır. Bu yönde yapılan çalışmalar her geçen yıl daha fazla olmaktadır. Teknolojik gelişmeler ile alternatif enerji kaynağı üretimi daha hızlı gelişme gösterecektir. Çalışmada OECD ülkelerinden 15 tanesi için enerji tüketimi, reel kişi başı GSYİH, CO₂, nüfus ve ticari açıklık değerleri veri setini oluşturmaktadır. 1995-2014 yılları arası veriler Worldbank Data’ dan elde edilmiştir.

Literatür

Yazar(lar) Yıl	Dönem ve Ülke grubu	Değişkenler	Ekonometrik Analiz	Sonuç
Wolde-Rufael (2006)	1971-2001 17 Afrika Ülkesi	Elektrik tüketimi ve Ekonomik büyüme	Granger Nedensellik	Sadece 9 ülke için kişi başına düşen elektrik tüketimi ile kişi başına düşen reel GSYİH ve Granger nedensellik testine göre (sadece 12 ülke için) uzun süreli bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir.
Narayan ve Smyth (2009)	1974-2002 Ortadoğu ülkeleri	Elektrik tüketimi, ihracatı ve GSYH	Nedensellik	Elektrik tüketimi, ihracat ve gayri safi Yurtiçi hasıla (GSYİH) arasındaki nedensel ilişki incelenmiş, çift yönlü nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Çetin, Doğan ve Işık (2014)	1971-2011 Düşük,orta ve yüksek gelirli ülke grupları	Enerji tüketimi ve çevre kirliliği	Panel Eşbütünleşme, Granger nedensellik	Enerji tüketiminden karbon dioksit salınımına doğru işleyen bir nedensellik tespit edilmiştir. Parametre tahminleri, karbon dioksit salınımının enerji elastikiyetinin orta gelirli ülke grubunda yüksek gelirli ülke grubuna göre daha yüksek olduğunu kanıtlamaktadır.

Gülmez (2015)	2000-2012 OECD(24)	Hava kirliliği ve Ekonomik Büyüme	Pedroni eşbütünleşme, FMOLSDOLS, Dumitrescu ve Hurlin Panel Granger Nedensellik	Hava kirliliğinin katsayısını FMOLS 2.9 DOLS 3.9 bulunmuştur. Ekonomik büyümedeki %1'lik artış, hava kirliliğinde uzun dönemde %2,9'luk bir artış meydana getirmektedir. Ekonomik büyümeden, hava kirliliğine doğru tek yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Çınar ve Yılmaz (2015)	1990-2013 Brezilya, Hindistan, Çin, Türkiye, Meksika, Güney Afrika	Enerji tüketimi ve Ekonomik Büyüme	ARDL, Yatay kesit bağımlılık, eşbütünleşme, PMG ve MG	1990-2013 dönemi için sürdürülebilir büyümenin gerçekleşmesinde yenilenebilir enerji kaynaklarının belirleyici bir rol oynadığı ortaya çıkılmaktadır.
Bilgili, Koçak ve Bulut(2016)	1977-2010 Oecd (17)	Karbon emisyonu, GSYH ve yenilenebilir enerji,	FMOLS, DOLS	GSYH karbon emisyonu üzerinde olumlu ve olumsuz etkiye sahiptir. Yenilenebilir enerji ise karbon emisyonu üzerinde olumsuz etkisi vardır.
Topallı (2016)	1980-2010 Hindistan, Çin, Brezilya ve Güney Afrika	Ekonomik Büyüme, Karbon Emisyonu	Panel Eşbütünleşme, Panel Nedensellik	Ekonomik büyümedeki %1'lik artışın CO2 emisyonunu yaklaşık %0.55 oranında yükselttiğini göstermiştir. Ülkelerin bireysel sonuçlarına göre bu ülkelerde ekonomik büyüme ile birlikte CO2 emisyonunda ciddi artışların olduğu gözlemlenmiştir. Panel Vecm nedensellik testi sonuçlarına göre hem kısa dönemde hem de uzun dönemde ekonomik büyümeden CO2 emisyonuna doğru tek yönlü nedensellik olduğu tespit edilmiştir.

Öncel, Kırca ve İnal (2017)	1990-2011 Oecd (22)	Elektrik tüketimi ve ekonomik büyüme	Panel Nedensellik	1991-2005 döneminde elektrik tüketiminden ekonomik büyümeye, 1995-2009 döneminde ise ekonomik büyümeden elektrik tüketimine doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
Acaravı ve Erdoğan (2017)	1992-2013 Brezilya, Kanada, Rusya, ABD ve Çin	Çevre kirliliği, yenilenebilir enerji üretimi ve gelir	Dinamik Panel Veri Yöntemi	Yenilenebilir enerji üretimi çevre kirliliği üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. Kişi başı gelir çevre kirliliği üzerinde pozitif etkiye sahiptir.
Bayraç ve Çıldır (2017)	2006-2015 AB	Yenilenebilir Enerji ve Ekonomik Büyüme	Eşbütünleşme, OGT ve HOGT	Enerji miktarında yaşanacak % 1'lik bir artış kişi başına düşen GSYİH'yı kısa dönemde % 0.31, uzun dönemde ise % 0.39 artırmaktadır.
Kesbiç ve Salkım Er (2017)	2004-2014 AB ülkeleri ve Türkiye	Yenilenebilir Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme	Peseran Durağanlık, Eşbütünleşme ve granger nedensellik	Ekonomik büyümeden yenilenebilir enerji tüketimine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Alper (2018)	1990-2017 Türkiye	Yenilenebilir Enerji ve Ekonomik Büyüme	FMOLS, Nedensellik ve Bayer-Hanck eşbütünleşme	Eşbütünleşme sonucu değişkenler arasında uzun dönemli ilişki bulunmuştur. Enerji kullanımındaki %1 birimlik artışın ekonomik büyümeyi sırasıyla %0.29, %0.22 ve %0.19 artırdığı belirlenmiştir. Ekonomik büyümeden yenilenebilir enerji kullanımına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu bulunmuştur.

Öztürk ve Küsmez (2018)	1995-2014 CO2 emisyonu dünya Ortalamasının üzerinde olan 44 ülke	Karbon emisyonu, elektrik tüketimi ve ekonomik büyüme	Panel VAR ve Granger nedensellik	Karbon emisyonu ve enerji tüketimi arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. elektrik tüketiminden CO2 emisyonlarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Günel (2019)	1992-2014 Türk Cumhuriyetleri	Karbon emisyonu ve ekonomik büyüme	Yatay kesit bağımlılık ve homojenlik ve Nedensellik analizleri	CO2 emisyonu ve ekonomik büyüme arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca gaz ve akaryakıt gibi enerji tüketiminden kaynaklanan karbon emisyonlarından ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi de tespit edilmiştir.
Kamacı (2019)	1995-2016 15 gelişmiş, 15 gelişmekte olan ve 10 az gelişmiş ülke	Ekonomik büyüme, yenilenebilir enerji tüketimi, enerji tüketim ve karbon emisyonu	Yatay kesit bağımlılık testi	Diğer ülke gruplarına göre gelişmekte olan ülkelerde elektrik tüketim miktarındaki 1 birimlik artış kişi başı geliri 0.721 birim; yenilenebilir enerji tüketim miktarının toplam enerji tüketimindeki payında 1 birimlik artış kişi başı geliri 0.486 birim ve karbon emisyonundaki 1 birimlik artış kişi başı geliri 0.287 birim arttırmaktadır.

Gültekin ve Uğur (2019)	2000-2015 OECD (14)	Rüzgar enerjisi, tüketim harcamaları, GSYH, hükümet etkinliği ve enerji kullanımı	Panel Eşbütünleşme, Panel Nedelsellik	Kamu büyüklüğünün herhangi bir ülkede rüzgar enerjisi ile nedensel ilişkiye sahip değildir. Ekonomik büyüme ile rüzgar enerjisi arasındaki ilişkinin araştırıldığı son kısımda karşılıklı ilişki varlığını ifade eden “geri bildirim hipotezi” ise Türkiye ve Hollanda için geçerli bulunmuştur. Rüzgar enerjisi sonuçları Türkiye açısından özetlenecek olursa eğer nihai tüketim harcamalarının ve hükümet etkinliği değişkeninin belirleyiciler açısından anlamlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır.
Aydoğdu, Artan ve Demirel (2019)	1990-2017 OECD ülkeleri (24)	Elektrik tüketimi, ekonomik büyüme ve karbon emisyonu	Panel eşanlı denklem sistemi	Enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki tespit etmiştir.

Veri seti

Değişkenler 13 OECD ülkesi seçilmiş olup 1995-2014 yılları arası veriler worldbank dan elde edilmiştir. Değişken olarak karbon emisyonu, ticari açıklık, enerji tüketimi, nüfus, gayri safi yurtiçi hasıla ve gayri safi yurtiçi hasılının karesi kullanılmıştır. Analiz için stata- 15.0 ve eviews 9 paket programları kullanılmıştır.

Ekonometrik Analizler

Paneli oluşturan yatay kesitlerin birbirlerinden bağımsız olup olmamalarına göre birim kök testleri birinci nesil ve ikinci nesil panel birim kök testleri olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci nesil testler, paneli oluşturan yatay kesitlerin bağımsız olduğu (paneli oluşturan birimler arasında korelasyon olmadığı) varsayımına dayanmaktadır. Levin, Lin ve Chu (2002), Breitung (2005), Hadri (2000), Mad-dala ve Wu (1999), Im, Pesaran ve Shin (IPS, 2003), Choi (2001) birim kök testleri birinci nesil panel birim kök testlerinden en çok bilinenleridir. İkinci nesil birim kök testleri ise Bai ve Ng (2004), Taylor ve Sarno (MADF, 1998), Breuer, Mcknown ve Wallace (SURADF, 2002), Pesaran (CADF, 2006, 2007) ve Carrion-i Silvestre vd. (PANKPSS, 2005)'dir (Koçbulut & Altıntaş, 2016).

Yatay Kesit Bağımlılık Testi

Yatay kesit bağımsızlığı, paneli oluşturan birimlerden herhangi birine gelen bir şoktan tüm ülkelerin etkilenme derecelerinin aynı olması ve ülkelerin herhangi birinde ortaya çıkan bir makroekonomik şoktan paneli oluşturan diğer ülkelerin etkilenmediği varsayımına dayanmaktadır. Yatay kesit bağımlılık testinin ilki Breusch ve Pagan tarafından geliştirilmiştir. H_0 hipotezi yatay kesitler arasında ilişkinin olmadığını T 'nin N den büyük olduğu durumlarda kullanılacağı varsayılmaktadır. Yatay kesit bağımlılık testinin bir diğeri ise Pesaran testidir. Test sonuçlarına göre 0 hipotezinin kabul edilmesi durumu, ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının olmadığı anlamına gelmektedir. Ancak, 0 hipotezi reddedilir ve ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının olduğu tespit edilirse bu durumda da analize ikinci nesil panel birim kök testleri ile devam edilmelidir.

Breusch ve Pagan Testi;

H_0 : Yatay kesit bağımlılık yoktur. H_1 : Yatay kesit bağımlılık vardır.

Tablo 1.

Test	Statistic	d.f.	Prob.
Breusch-Pagan LM	667.1181	105	0.0000
Pesaran scaled LM	38.78984		0.0000
Bias-corrected scaled LM	38.39510		0.0000
Pesaran CD	11.41648		0.0000

Test sonuçlarına göre Breusch-Pagan LM ve Pesaran CD testleri dikkate alınmıştır. Analiz sonucuna göre H_0 %1 anlamlılık düzeyinde red edilerek yatay kesit bağımlılığı olduğuna karar verilmiştir. Analize 2. Nesil birim kök testleri ile devam edilecektir. Klasik model için uygun olup olmadığına bakmak için F testi uygulanacaktır. Analiz sonucuna göre uygun yöntemle analizlere devam edilecektir.

Tablo 2.

F test that all $u_i=0$: $F(14, 280) \geq 237.26$

Birim etkilerinin sıfıra eşit olan H_0 hipotezi reddedilerek, birim etkisinin var olduğuna karar verilmiştir. Dolayısıyla klasik model uygun değildir.

Sabit etkiler tahmincisi ile tesadüfi etkiler tahmincisine karar vermek için Hausman testi uygulanacaktır.

Tablo 3.

	(b) fe	(B) re	(b-B) Difference	sqrt(diag($V_b - V_B$))
Lngsyh	2.902777	2.083455	.8193222	.1939155
J	-.1311383	-.0911017	-.0400366	.0094526
Inticaret~1	-.0546193	-.1543018	.0996825	.0250635
Lnenerji	.0377552	.038307	-.0005518	.0001756
Lnnüfus	-.1787423	-.2095894	.030847	.0077422

b = consistent under H_0 and H_a ; obtained from xtreg

B = inconsistent under H_a , efficient under H_0 ; obtained from xtreg Test: H_0 : difference in coefficients not systematic

$$\begin{aligned} \text{chi2}(4) &= (b-B)'[(V_b-V_B)^{-1}](b-B) \\ &= 16.52 \end{aligned}$$

Prob>chi2 = 0.0055

(V_b-V_B is not positive definite)

Sonuca göre H_0 hipotezi reddedilir. Sabit etkiler tahmincisinin geçerli olduğuna karar verilmiştir. Sabit etkiler modelinden Heteroskedasite için değiştirilmiş Wald testi uygulanmıştır.

Test 4.

H0: $\sigma(i)^2 = \sigma^2$ for all i	
chi2 (20)	= 9.56
Prob>chi2	= 0.9754

Varyansın birimlere göre değişmediği şeklinde kurduğumuz H_0 hipotezi reddilerek birimlere göre varyans sorunu olduğuna karar verilmiştir.

Sabit etkiler modelinde otokorelasyon için Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin Watson Testi uygulanmıştır.

Tablo 5.

F test that all $u_i=0$: $F(14,265) = 11.43$ Prob > F = 0.0000
modified Bhargava et al. Durbin-Watson Baltagi-Wu LBI = .64647653
=
.42235407

Otokorelasyon katsayısının sıfıra eşit olduğu H_0 hipotezi test edilecektir. (.64647653 ve .42235407 değerleri 2 den küçük olduğu için sabit etkiler modeli için otokorelasyon sorunu olduğuna karar verilmiştir.

Sabit etkiler modelinde birimler arası korelasyon sorunu için Breusch- Pagan Lagrange Çarpımı Testi uygulanacaktır.

Tablo 6.

Breusch-Pagan LM test of independence: $\text{chi2}(105) = 667.118$ Pr = 0.0000
Based on 20 complete observations over panel units

Birimler arası korelasyonsuzluğu gösteren H_0 hipotezi reddedilerek birimler arası korelasyon olduğu sonucuna karar verilmiştir. Temel varsayımların üçü de analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre üç temel sorun bulunmuştur bu sorunu gidermek için Driscoll-Kraay Tahmincisi kullanılmıştır.

Tablo 7.

Lnco2	Coef	Std err	T	P> t	[95% Conf. Interval]
lngsyh	2.083	1.058	1.97	0.064	-.132 4.299
J	-.091	.052	-1.74	0.097	-.200 .018
Inticaret	-.154	.042	-3.65	0.002	-.242 -.065
lnenerji	.038	.001	25.23	0.000	.035 .041
lnnüfus	-.209	.014	-14.02	0.000	-.240 -.178
cons	-6.128	5.620	-1.09	0.289	-17.893 5.636

Analize ikinci nesil birim kök testlerinden çok değişkenli genişletilmiş Dickey fuller (MADF) panel birim kök testi uygulanacaktır.

Tablo 8.

Değişkenler	Lags	Madf	Approx 5% CV
lnco2	1	535.591	41.700
lngsyh	1	720.301	41.700
J	1	676.323	41.700
Inticaret	1	288.539	41.700
lnenerji	1	-	-
lnnüfus	1	8876.627	41.700

Madf test istatistik değeri kritik değerden büyük olduğu için H0 hipotezi reddedilir. Panel veri serisi durağandır (Ozmeral, 2018).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sanayi devrimi ile başlayan gelişmeler teknolojik ilerleme ile daha da artmıştır. Sanayi devriminden sonra enerji ihtiyacı artmıştır. Enerji ihtiyacını karşılamak için yenilenemeyen enerji kaynakları kullanımında artışlar yaşanmıştır. Yenilenemeyen enerji kaynaklarının çevreye verdiği zararlar giderek artmaktadır. Kuznets eğrisi çerçevesinde değerlendirildiğinde ekonomik büyüme ile karbon emisyonunun düşeceği savunulmaktadır. Çalışmada analiz olarak yatay kesit bağımlılık testi ile bağımlılık olup olmadığı incelenmiştir. Yatay kesit bağımlılığı olduğu gözlemlenmiştir. Temel varsayımlar çerçevesinde değerlendirilmiş ve oluşan sorunlara karşı dirençli tahminler kullanılmıştır. Daha sonra ikinci nesil birim kök testleri yapılmıştır. Çok Değişkenli Genişletilmiş Dickey Fuller (MADF) panel birim kök testi uygulanmıştır. Seriler durağan olduğu için eş bütünleşme testi uygulanmamıştır. CO2 oranını düşürmek için ülkelerin daha fazla kaynağa yenilenebilir enerji kaynaklarına ihtiyaçları vardır. Küreselleşen dünyada enerji ihtiyacı her geçen gün arttıkça daha çok kaynak bulmak zorunda kalacaktır. Alternatif kaynaklar için Ar- Ge ye önem vermelidir.

KAYNAKÇA

- Alper, F. Ö. (2018). Yenilenebilir Enerji ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: 1990-2017 Türkiye Örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 223-242.
- Bayraç, N., ve Çildir, M. (2017). AB YENİLENEBİLİR ENERJİ POLİTİKALARININ EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* , 1-12.
- Bilgili, F., Koçak, E., ve Bulut, Ü. (2015). The dynamic impact of renewable energy consumption on CO2 emissions: A revisited Environmental Kuznets Curve approach. *elsevier* , 1-8.
- Çetin, M., Doğan, İ., & Işık, H. (2014). Enerji Tüketiminin Çevre Kirliliği Üzerindeki Etkisi: Bir Panel Veri Analizi. *IAAOJ, Social Science* , 26-40.
- Çınar, S., ve Yılmaz, M. (2015). Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Belirleyicileri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 55-78.
- Gülmez, A. (2015). Oecd Ülkelerinde Ekonomik Büyüme Ve Hava Kirliliği İlişkisi: Panel Veri Analizi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 1-13.
- Gültekin, E., & Uğur, A. (2019). OECD ÜLKELERİNDE YENİLENEBİLİR ENERJİ TÜKETİMİNİN MAKRO Ekonomik Belirleyicileri: Rüzgâr Enerjisi Modeli. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 325-342.
- Günel, T. (2019). Türk Cumhuriyetleri'nde CO2 Emisyonu ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Nedensellik Analizi. *sosyoekonomi* , 151164.
- Hayaloğlu, P., Artan, S., & Dd mirel, S. K. (2019). Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Eşanlı Model*. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi* , 405-417.
- Kamacı, A. (2019). Elektrik Tüketimi, Yenilenebilir Enerji Tüketimi ve Karbondioksit Emisyonunun Büyüme Etkileri. *İnsan ve toplum bilimleri araştırma dergisi* , 1-18.
- Kesbiç, C. Y., & Salkım Er, A. (2017). Yenilenebilir Enerji Tüketimi Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Ab Ülkeleri Ve Türkiye İçin Bir Panel Veri Analizi. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi* , 135-154.
- Koçbulut, Ö., & Altıntaş, H. (2016). İkiz Açıklar Ve Feldstein-Horioka Hipotezi: Oecd Ülkeleri Üzerine Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Panel Eşbütünleşme Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 145-174.
- Öncel, A., Kırca, M., & İnal, V. (2017). Elektrik Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkelerine Yönelik Zamanla DEĞİŞEN Panel Nedensellik Analizi. *Maliye Dergisi* , 398-420.
- Öztürk, S., & Küsmez, T. (2019). Elektrik Tüketimi, Karbon Emisyonu Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi (1995-2014). *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 316-327.
- Tay Bayramoğlu, A., & Koç Yurtkur, A. (2016). Türkiye'de Karbon Emisyonu Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Doğrusal Olmayan Eşbütünleşme Analizi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 31-46.
- Topallı, N. (2016). CO2 Emisyonu ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Hindistan, Çin, Brezilya ve Güney Afrika için Panel Veri Analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 427-447.

ENDÜSTRİ 4.0: TÜRKİYE AÇISINDAN KAVRAMSAL VE TEORİK BİR BAKIŞ

Simge ÇAKMAK, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
simge.cakmak@ogr.dpu.edu.tr

ÖZET

Küreselleşme ile gelişen, farklılaşan dünya her alanda kendini yenilemektedir. Sanayi de içinde bulunan çağın yaratmış olduğu koşullar gereği değişmiş en önemlisi ise gelişim göstermiştir. İlk kez ortaya çıkışı 18. Yüzyılda başlayan sanayileşme süreci buharlı makinelerle yani mekanik üretimle sınırlı kalmamıştır. Ortaya çıkışından yüzyıllar sonra kendini kitle üretimine bırakan sanayileşme süreci bununla da yetinmemiştir. Ortaya çıkan her yeni unsur sanayiye yeni şeyler katmış ve sanayide devamlı gelişmeye devam etmiştir. 2011 yılında Almanya’da ortaya koyulan Endüstri 4.0 kavramını kısaca “Makinelerin, Bilgisayarların, İnsanların ve Nesnelerin İnterneti” olarak tanımlamak mümkündür. Tüketicinin sonsuz değişken ihtiyaçlarına ayak uydurmak için iletişim ağları kurularak otomasyon sistemleri ile bu gereksinimler karşılanmaktadır. Endüstri 4.0 kavramının ve temel olan paradigmasını tek tek ele alarak sistemin gelişimi incelenmiştir. Bu durum aynı zamanda gelecekte daha da farklı üretim sistemlerinin beklediğini bize göstermiştir. Endüstri 4.0 başlangıçta bir teknoloji denemesi olarak düşünülürken, şimdi sürekli değişen bir endüstri ortamında rekabet gücünü korumak için bir gereklilik olmuştur. Çünkü endüstri 4.0 sayesinde üretimde daha çok bilgisayar ve yazılım ile çalışan akıllı sistemler ortaya çıkmıştır. Sanayi devrimleri dünyanın gerek üretim yapısında gerekse ülke ekonomilerinde büyük çaplı ve büsbütün değişimler yaratmıştır. Yaşanan sanayi devrimleri sonucunda üretim kalıpları, üretim yöntemleri ve üretim süreci idaresi farklılaşmıştır. Bunun yanı sıra değişim sadece üretim yapısında kalmayıp sosyal ve toplumsal alanlarda da yaşanmıştır. Bir ülkenin gelişmesinde sanayinin yeri oldukça fazladır. Endüstri 4.0 Türkiye’nin kalkınması açısından öncü bir kaynaktır. O yüzden çalışmada endüstri 4.0 üzerine yoğunlaşmıştır.

Çalışmada endüstri 4.0 kavramının, tarihsel süreçteki gelişim safhaları kavramsal ve teorik olarak incelenecek ve daha sonra Türkiye ekonomisindeki Endüstri 4.0’ın gelişimi araştırılacaktır.

Anahtar Kavramlar: Endüstri 4.0, Sanayi Devrimi, Bilgi Çağı, Akıllı Sistemler, Teknolojik Gelişmeler

GİRİŞ

Dünyada ülkeler ve toplumlar yüzyıllar boyunca durmaksızın gelişmiştir. Bazen bu gelişme yavaş bir seyirde olsa da bazı durumların sonucunda hızlı ve köklü değişimler yaşanmıştır. İnsanlık tarihine iz bırakan önemli gelişmelerden ilki insanları ilkel yaşamdan toprağa ve yerleşik düzene bağlayan tarım toplumuna geçiş, ikincisi tarım toplumundan kitlesel üretimin, tüketimin ve eğitimin önemli olduğu sanayi toplumuna geçiş, üçüncüsü ise kitlesel refahın, bilginin ve nitelikli insan sermayesinin önem kazandığı bilgi toplumu aşamasıdır. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş 18. Yüzyılın sonuna doğru yaşanan Sanayi Devrimi ve Fransız Devriminin sonucunda oluşmuştur. Sanayi Devrimi öncesinde ekonomi; insan, hayvan ve topraktan oluşan üretim faktörlerine dayanırdı. Sanayi Devrimi'yle beraber yeni buluşların üretime olan etkisi ve buhar gücüyle çalışan makinelerin makineleşmiş endüstriyi doğurması kitle üretimine imkân tanımıştır. Sanayi 3 önemli devrim süreci yaşanmıştır. Birinci Sanayi devrimi 18. Yüzyılın sonunda James Watt'ın buhar makinesini bulmasıyla su ve buhar enerjisi kullanımı ile mekanik üretimin ortaya çıkışı ile başlamıştır. İlk mekanik dokuma tezgâhı da bu yıllarda ortaya çıkmıştır ve beraberinde üretimde insan gücü ve becerisinin yerini makine gücü ve kullanımı almıştır. Sanayi devriminin en önemli özelliği sürekli gelişmesi ve beraberinde yeni devrimlerle sonuçlanmasıdır. Nitekim Birinci sanayi devriminin üzerinden yıllar sonra 19. Yüzyılın sonu 20. Yüzyılın başında İkinci Sanayi devrimi meydana gelmiştir. İkinci sanayi devrimi "Teknoloji devrimi" olarak adlandırılmıştır. Birinci Sanayi devriminde kullanılan dişli, kayış ile çalışan basit mekanik aletler yerine bilim adamlarının fizik ve kimya alanında yaptığı büyük buluşlar teknolojiye aktarılmıştır. Elektriğin makinelerde kullanımı ile kitlesel üretim başlamıştır. 1970 lere geldiğinde elektronik, bilgi teknolojileri ve endüstriyel robot alanlarında yapılan gelişmelerle üretim süreçlerinde otomasyona geçilmiştir. Elektronik, bilgi teknolojileri ve internet, bilgi çağına başlangıcı oluşturmuştur. Bilgi çağı olarak da geçen üçüncü devrim elektronik ve bilgi teknolojilerine dayalı otomatik üretim ile temsil edilmektedir. Son olarak dördüncü sanayi devrimi olan Endüstri 4.0, heterojen verilere ve bilgi entegrasyonuna dayanan siber-fiziksel sistemlerle üretim ile kendini göstermiştir. Bakıldığında Sanayi devrimleri dünyanın gerek üretim yapısında gerekse ülke ekonomilerinde büyük çaplı ve bütünsel değişimler yaratmıştır. Yaşanan sanayi devrimleri sonucunda üretim kalıpları, üretim yöntemleri ve üretim süreci idaresi farklılaşmıştır. Bunun yanı sıra değişim sadece üretim yapısında kalmayıp sosyal ve toplumsal alanlarda da yaşanmıştır. Çalışma kapsamında birinci bölümde giriş, ikinci bölümde genel olarak Endüstri 4.0, üçüncü bölümde sanayi devriminin gelişimi, dördüncü bölümde Endüstri 4.0'ın Türkiye açısından kavramsal ve teorik olarak değerlendirmeleri yapılmaktadır. Beşinci ve son bölümünde ise çalışmanın genel sonuçları sunulmuştur.

Endüstrinin Tarihsel Gelişimi

Endüstri kavramı hayata geçmeden önce toplum yaşantısında geleneksel üretim tarzıyla üretim gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra toplumda üretim tüketim kadar yapılmıştır. Sonra 18. Yüzyılda İngiltere de başlayan sanayileşme süreciyle makineleşmeye ilk adım atılmıştır. Atılan ilk adım su ve su buharı ile mekanik üretimi önemli kılmıştır. Emek yoğun bir üretim kendini sürdürse de makineleşme ve demir yolunun gelişimi sanayinin gelişmesi yönünde atılan ilk adımları oluşturmuştur. Makineleşme ile birlikte küçük işletmeler fabrikalara dönüşmüştür. Artık üretimde çıktı artmış ticaret gelişmeye başlamıştır. 19. Yüzyılın sonunda yaşanan ikinci

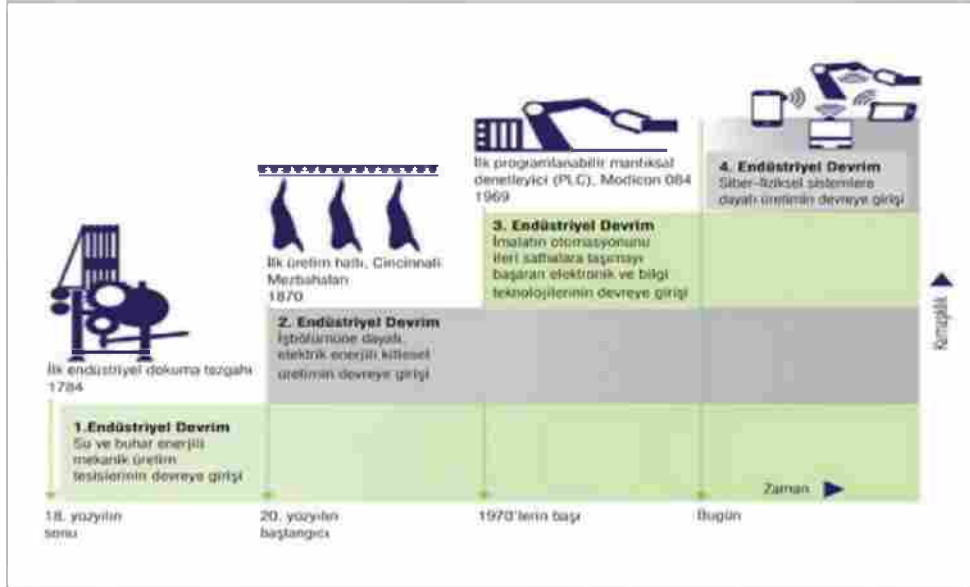
devrimle birlikte ilk kez elektrik, fabrikaların üretim kısmında kullanılmış ve üretim farklı bir boyuta geçilmiştir. Bu yeni teknolojinin fabrikalara girmesi ile yeni üretim sistemleri gelişmiştir. İlk kez Henry Ford tarafından geliştirilen otomotiv sektöründe kullanılan bant tipi seri üretimi ortaya çıkmıştır. Artık düşük maliyet, kitlesel üretim ve standart ürüne dayalı bu üretim modeli kullanılmaya başlamıştır. Her sanayi devrimi bir diğer devrime götüren yola dönüşmüştür. Bu kapsamda bant sisteminin ardından 1970 lerin başında ilk kez geliştirilen programlanabilir makineler sanayileşmede yeni bir dönemi oluşturmuştur. Bu dönemde üretim teknolojileri farklı bir boyuta geçerek üretim süreçlerinin elektrik ve bilgi teknolojileriyle otomasyonu sağlanmıştır. Bu dönemle ilk kez bilgisayar geliştirilmiş, dijital teknolojiler öne çıkmıştır ve böylece bilgisayarla çalışan bir üretim yapısı belirmiştir. (Soylu, 2018: 43-56).

Tablo 1: İlk Üç Endüstri Çağının Kronolojisi

	1.Endüstri Devrimi	2.Endüstri Devrimi	3.Endüstri Devrimi
Yaklaşık Tarih	1750-1815	1870-1914	1973-2010
Yer	İngiltere	Almanya, ABD	ABD, Doğu Asya
Teknoloji	Makine	Kimya	Bilgi ve iletişim teknolojileri, Biyoteknoloji
Motivasyon	Su, Buhar	Elektrik, petrol	Nükleer ve yenilenebilir enerji
Malzeme	Demir	Çelik, plastik	Silikon, akıllı malzeme
Otomasyon	Dönüşüm	Transfer	Kontrol
Süreç tipi	Emek	Sermaye	Bilgi
Şirket büyüklüğü	Küçük	Büyük	Küçük ve büyük
Avantajları	Uzmanlık	İç bütünleşme	Dış bütünleşme
Organizasyon	Girişimci	Çok ortaklı	Ağ
Endüstri yapısı	Rekabetçi	Oligopolistik	Karma
Sermaye tipi	Kişisel	İdari	Çok ortaklı
Yönetim biçimi	Market	Aşamalı sistem	Ağ

Kaynak: (Akben ve Avcı, 2018, 26-37).

Bu üç devrimin ardından 2011 yılında dördüncü devrimin Almanya’da Hannover Fuarıyla gündeme geldiği görülmüştür. Almanya’nın öncülüğünde başlayan bu dördüncü devrim, genel olarak makinelerde insan gücüne olan gereksinimin ortadan kalkarak makinelerin kendilerini ve bununla beraber yönetim süreçlerini de yönetmeye başlaması olarak ifade edilmiştir. Endüstri 4.0 sayesinde daha çok bilgisayarlaşmanın ve daha çok yazılımın karar verme süreçleri ve akıllı sistemlerin üretimde yer alması beklenmiştir. Endüstri 4.0’la birlikte akıllı sistemlerin üretimdeki rolü giderek artmış beraberinde yazılımların üretimde karar verme süreçlerinde oldukça rol aldığı görülmüştür (Yıldız, 2018: 546-556).

Tablo 2: Endüstri'nin Tarihsel Gelişimi

Kaynak: <https://www.endustri40.com/endustri-tarihine-kisa-bir-yolculuk/> Erişim tarihi 05/12/2019.

Tablo 3: Geleceğe doğru Endüstri 5.0

Kaynak: <http://www.protopars.com/2019/05/22/toplum-5-0/> Erişim tarihi 06/12/2019

Endüstri 5.0 kavramı (Toplum 5.0) ilk olarak dünyada teknolojik alet (robot) üretimiyle ünlü Japonya'da kullanılmıştır. Endüstri 4.0'ın gerçekleştirmeyi hedeflediği Teknoloji merkezli gelişme kalkınmanın tam tersine endüstri 5.0 da insan odaklı bir süper akıllı toplum tanımlanmıştır. Endüstri 5.0 verimlilik ve kar üzerine odaklanan endüstri 4.0'dan farklı olarak insan ve insan hayatının kalitesine odaklanmıştır. Toplum 5.0 Japonya teknolojiyle ülkedeki sosyal sorunlarını çözmeye çalışırken ortaya çıkmıştır. Bu toplumda nüfusun giderek yaşlanması, genç nüfusun gerilemesi gibi sorunların teknoloji yardımıyla çözülmesi istenmiştir. Bu geleceğin toplumu, insanların yaşamlarını daha uyumlu ve sürdürülebilir hale getiren bir toplum olacaktır. "Toplum 5.0 Nedir? Endüstri 4.0 ile Nasıl Bir İlişkisi Vardır?" Erişim tarihi 06/12/2019, <http://www.protopars.com/2019/05/22/toplum-5-0/>. "Özetle Toplum 5.0, bir "süper akıllı" topluma işaret ediyor ve bu dönüşüme Endüstri 4.0 yani dijitalleşmenin sunduğu imkanlarla hazırlanıyor. Bu ilişkiyi bir örnekle açıklamak gerekirse; Nesnelerin İnterneti ile toplanan büyük veri, yapay zekâ tarafından yeni bir zekâ türüne dönüştürülerek toplumun her köşesine ulaştırılacak. Yani Toplum 5.0'un ilerlemesi ve gelişmesi ile ürünlerin ve hizmetlerin talep edenlere ihtiyaç duyduğu miktarda ve zamanda ulaştırılacak olması, daha konforlu ve sürdürülebilir bir yaşam şeklini getirecek. Ve tıpkı Endüstri 4.0 gibi Toplum 5.0'un da dünyamıza önemli değişimler getirmesi bekleniyor." "Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a." Erişim tarihi 05/12/2019, <https://www.endustri40.com/endustri-4-0dan-toplum-5-0a/>.

Endüstri 4.0

İnsanlar ve toplumlar gelişen dünya ile birlikte hayat standartlarının daha iyi olmasını arzulamıştır. Çağa ve insan ihtiyaçlarına ayak uydurmaya çalışan endüstri durmadan gelişmeye devam etmiştir. Endüstri 4.0 yaşanana kadar öncesinde 3 sanayi devrimi yaşanmıştır. Bu üç gelişim süreci de ardından gelen 4. Endüstri devrimi de tüketicilere özelleştirilmiş ve kaliteli ürünler sunarak, aynı zamanda çalışanlar için daha iyi bir çalışma ortamı oluşturarak insanların yaşam standartlarını iyileştirmeye çalışmıştır. Endüstri 4.0 olarak adlandırılan dördüncü sanayi devrimi ilk kez Almanya'nın Hannover Fuarı'nda gündeme gelmiştir. Almanya'nın öncülüğünde başlayan bu devrim gelişen dijital sistemlerle devam etmiştir. Endüstri 4.0 gelişen internet ağı, birbiri ile entegre olan sistemler ve siber-fiziksel sistemlerle beraber akıllı fabrikaların küresel dünyada yer almasının hızını ve gücünü artırmıştır.

Endüstri 4.0 'A Türkiye Açısından Kavramsal ve Teorik Bir Bakış

Her yeni meydana gelen sanayi devrimi bir önceki devrimden farklı şeyler sunmuştur. Dördüncü sanayi devrimi de bize kas gücü yerine beyin gücünün önemini ve gün geçtikçe daha önem kazanacağını göstermiştir. Bu nedenle ülkemizdeki kas gücüyle yapılamaması gereken işlerin ortadan kalkması muhtemeldir. Bu durumu Schumpeter'in yıllar önce "yaratıcı yıkım" olarak tanımladığı yaklaşımla açıklayabiliriz. Schumpeter'e göre yeni teknolojinin eski teknolojiyi kullanılamaz hale getirmesi süreci ile eski tip üretime dayanan sektörlerde işsizlik, yıkım, gelir dağılımında bozulma olacak ve yenilikçi olmayan ekonomilerin rekabet gücü azalacaktır. Her sanayi devriminde belli meslekler kaybolurken, yeni meslekler doğmaktadır. Türkiye bu süreçten hasarsız bir şekilde geçmek istiyorsa istikrarlı adımlar atması gerekmektedir. Dördüncü sanayi devrimi Türkiye açısından düşük katma değerli üretim kısır döngüsünü kırması için önemli bir fırsattır. Artık Türkiye'nin geleneksel üretim sistemlerine hâkim ekonomisinin

yüksek teknolojiyle üretim yapabilen ve bununla üretim yapıp ihracatçı ülke konumuna geçen bilgi ekonomisine dönüşmesi gerekmektedir. Bunun için Sanayi 4.0'ın entegre sistemleri Türkiye ekonomisine uyarlanmalıdır (Genç, 2018: 235-243). Türkiye Bilgi çağının bir gereksinimi olarak mevcut kalkınma stratejilerini güncellemesi gerekmektedir. Çağa uyum sağlayan yani bilgi bazlı yenilikçi sanayileşme stratejisini, bilgi çağının gerektirdiği eğitim ve yeni sosyal yapılanma mantığı içinde bütünleştiren bir genel stratejik planlamayı uygulamaya koymalı ve bunu kararlılıkla uygulamalıdır. Özellikle teknoloji ve teknolojik ürün üretimi konusunda atacağı adımlar ülkemiz adına büyüme hızını arttıracak önemli adımlardan birisidir.

“Türkiye ekonomisinin toplam ihracatının %93’ü imalat sanayinden oluşmaktadır. İhracatın içinde yüksek teknoloji ürün grubunun payı %3’tür. Bu pay gelişmiş ülkelerdekinden oldukça düşüktür. Önceki sanayi devrimlerinde öncü ülke olma fırsatını kaçıran Türkiye yeni devrimini yüksek teknoloji ürün üretimini artırarak yakalayabilirse tüketici konumundan üretici konumuna geçebilecektir. Katma değeri artırıcı uygulamalar için nihai ürün ihracatında kullanılan ara malı ve hammadde üretiminin artırılması ve üretimde ithal girdi kullanımını azaltacak önlemler alınması gerekmektedir. Türkiye’de yabancı sermayeli firmaların akıllı fabrika atakları değerlendirildiğinde yüksek teknoloji ürün payının ihracatta artırabilmesi için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının öneminin büyük olduğu görülmektedir. Yine teknolojinin finansmanına bakıldığında Ar-Ge harcamalarının yarısı (%50,9) özel sektör tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle devlet özel sektöre Ar-Ge maliyetleri için gelir ve kurumlar vergisi muafiyeti ya da kira yardımı gibi teşvikler vermelidir.” (Genç, 2018: 235-243)

Sanayileşme olgusu kaçınılmaz biçimde teknoloji geliştirmeyi içermek zorundadır. Pazarda rekabet üstünlüğü kazanabilmenin yollarından birisi teknolojik gelişmişlik düzeyidir. 21’inci yüzyıl; başta bilişim, iletişim, İnternet olmak üzere pek çok alanda teknolojilerin yenilenmeye başladığı bir çağ olarak görünmektedir. Dördüncü sanayi devrimiyle beraber teknoloji, üretim ve üretim yöntemleri de yenilenmeye farklılaşmaya başlamıştır.

“Ar-ge; bilim ve teknolojisinin gelişimini hedefleyecek biçimde yeni bilgileri oluşturmak veya mevcut bilgi birikimi ile yeni malzeme, ürün, hizmet, süreç ve araçlar geliştirmek üzere yapılan düzenli çalışmalardır. Ar-ge; insan, kültür ve toplumun bilgisinden oluşan bilgi dağarcığının artırılması ve bu dağarcığın yeni uygulamalar tasarlamak üzere kullanılması için sistematik bir temelde yürütülen yaratıcı çalışmalardır. “Ar-Ge Nedir?” Erişim tarihi 05/12/2019, <https://bizobiz.net/ar-ge-nedir/>.

Tablo 5: Türkiye’deki Ar-Ge Faaliyetleri İstatistikleri (2010-2018) (Milyon TL)

Gayrisafi yurtiçi Ar-Ge harcaması /GSYH (%)	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Toplam Ar-Ge	0,80	0,80	0,83	0,82	0,86	0,88	0,94	0,96	1,03
Harcaması (TL)	9.268	11.154	13.062	14.807	17.598	20.615	24.641	29.855	38.533
Ar-Ge Personel Harcaması (TL)	4.757	5.726	6.893	7.997	9.220	11.054	12.309	15.167	18.905
Diğer Cari Ar-Ge harcamaları (TL)	3.195	3.688	4.413	4.874	6.141	7.211	9.569	11.586	15.215

Ar-Ge Yatırım Harcaması (TL)	1.316	1.740	1.757	1.936	2.237	2.350	2.763	3.101	4.413
Ticari	3.943	4.817	5.891	7.032	8.760	10.309	13.359	16.980	23.289
Ar-Ge Personel harcaması (TL)	1.857	2.311	2.937	3.640	4.365	5.273	6448	8.944	11.430
Diğer Cari Ar-Ge harcamaları (TL)	1.559	1780	2.234	2.547	3.362	4.077	5.822	6.932	9.829
Ar-Ge Yatırım harcaması (TL)	527	727	720	844	1.032	959	1.089	1.104	2.029
KAMU	1.061	1.264	1.437	1.543	1.705	2.131	2.338	2.858	3.559
Ar-Ge Personel harcaması (TL)	533	625	701	765	874	977	1.104	1.218	1.410
Diğer Cari Ar-Ge harcamaları (TL)	286	383	511	490	520	600	798	1.074	1.572
Ar-Ge Yatırım harcaması (TL)	242	256	224	289	311	554	436	566	575
Yükseköğretim	4.264	5073	5.734	6.232	7.133	8.176	8.944	10.016	11.685
Ar-Ge Personel harcaması (TL)	2.367	2791	3.254	3.592	3.981	4.805	4.757	5.005	6.064
Diğer Cari Ar-Ge harcamaları (TL)	1.349	1525	1.668	1.837	2.258	2.534	2.949	3.579	3.813
Ar-Ge Yatırım harcaması (TL)	548	757	813	803	894	837	1.238	1.431	1.808
Ar-Ge İnsan Kaynağı (Sayı)	147.417	164.287	184.301	196.321	213.686	224.284	242.213	266.478	289.791
Ticari	45.922	55.023	61.378	69.018	73.737	77.551	83.873	101.404	118.867
KAMU	13.598	14.076	14.445	13.894	13.903	14.217	13.372	12.828	12.884
Yükseköğretim	87.897	95.188	108.478	113.409	126.046	132.516	144.968	152.246	158.040
Ar-Ge İnsan Kaynağı (TZE)	81.792	92.801	105.122	112.969	115.444	122.288	136.953	153.552	172.119
Ticari	37.522	45.408	52.233	58.391	61.945	66.667	72.579	87.918	104.376
KAMU	11.357	11.749	12.088	12.004	12.230	12.328	11.799	11.345	11.379
Yükseköğretim	32.913	35.644	40.801	42.574	41.269	43.293	52.576	54.289	56.364
Kaynakça: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1082 , Erişim tarihi 05/12/2019.									

Tablo 5 incelendiğinde, ülkemizde Ar-Ge personel harcamasının gün geçtikçe arttığı gözlemlenmiştir. 2018 yılında Ar-ge personel harcamasının toplam 18.905 milyon TL olduğu görülmüştür. 2018 yılına ait Ar-Ge personel sayıları incelendiğinde kamu sektöründe çalışan Ar-Ge çalışanı sayısının 12.884 olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra Dünyada ülkelerin küresel inovasyon performansı ile düzenli olarak yayınlanan iki önemli rapor vardır. Bunlardan birincisi her sene General Electric (GE) tarafından araştırılan Küresel İnovasyon Barometresi ve her yıl Dünya Fikri Haklar Örgütü (WIPO), Cornell Üniversitesi ve INSEAD iş birliğinde

hazırlanan Küresel İnovasyon Endeksi (KİE)'dir. Küresel İnovasyon Endeksi'nin son 6 yıllık verilerine bakıldığında 2014'de 54, 2015'de 58, 2016'da 42, 2017'de 43 ve 2018'e 126 ülke arasında 50. Sırada yer almıştır. 2019 yılı itibarıyla ise bir basamak daha yükselerek 129 ülke arasında 49. Sırada yer almıştır.

Tablo 6: Küresel İnovasyon Endeksi

Küresel İnovasyon Endeksi Son 6 yıl sıralaması	
Yılı	Sırası
2014	54
2015	58
2016	42
2017	43
2018	50
2019	49

Kaynak: "Küresel İnovasyon Endeksi, Erişim tarihi 08/12/2019, <https://www.globalinnovationindex.org/Home>

İnovasyon endeksi için oluşturulan veriler İnovasyon Girdi Alt Endeksi ve İnovasyon Çıktı Alt Endeksi olmak üzere alt eksene dayanıyor.

Tablo 7: Küresel İnovasyon Endeksi

	Puanı	Sırası
Genel	36,95	49
1. Girdi alt endeksleri	45,26	56
1.1. Kurumlar	57,4	85
1.2. İnsan Kaynağı ve Araştırma	36,3	46
1.3. Altyapı	52,2	41
1.4. Pazar Gelişmişliği	50,8	52
1.5. İş Gelişmişliği	29,5	71
2. Çıktı alt endeksleri	28,64	49
2.1. Bilgi ve Teknoloji Çıktıları	23	59
2.2. Yaratıcı Çıktılar	34,2	40

Kaynak : Türkiye'nin 2019 Yılı Küresel İnovasyon Endeks Karnesi
"Küresel İnovasyon Endeksi 2019 Sonuçları Açıklandı." Erişim tarihi 08/12/2019, <https://medium.com/innocentrumblog/k%C3%BCresel-i%CC%87novasyon-endeksi-2019-sonu%C3%A7lar%C4%B1-a%C3%A7%C4%B1kland%C4%B1-5c35495692d6>.

Tablo 8 : Türkiye'nin 2018 ve 2019 Yılı Küresel İnovasyon Endeks Karne Kıyaslaması

Küresel İnovasyon Endeksi	2018	2019
Genel	50	49
1. Girdi alt endeksleri	62	56
1.1. Kurumlar	96	85
1.2. İnsan Kaynağı ve Araştırma	49	46
1.3. Altyapı	52	41
1.4. Pazar Gelişmişliği	55	52
1.5. İş Gelişmişliği	72	71
2. Çıktı alt endeksleri	43	49
2.1. Bilgi ve Teknoloji Çıktıları	52	59
2.2. Yaratıcı Çıktılar	39	40
Kaynak : “Küresel İnovasyon Endeksi 2019 Sonuçları Açıklandı.” Erişim tarihi 08/12/2019, https://medium.com/innocentrumblog/k%C3%BCresel-i%C3%87novasyon-endeksi-2019-sonu%C3%A7lar%C4%B1-a%C3%A7%C4%B1kland%C4%B1-5c35495692d6 .		

2018 yılı inovasyon verileri ile 2019 yılı kıyaslandığında Tablo'da alt göstergeler içinde yeşil ile belirtilen alanlarda yükseliş; kırmızı ile belirtilen alanlarda ise Türkiye'nin inovasyon göstergesinde bir düşüşün söz konusu olduğu görülmektedir. Yükselişler arasında en göze çarpan Altyapı ve Kurumlar iken düşüşte en göze çarpan Bilgi ve Teknoloji çıktılarıdır. İşte Küresel inovasyon endeksi verilerinde de görüldüğü gibi Bilgi ve teknoloji çıktısında artış yaşanması beklenirken düşüş gözlenmiştir. Burada ülkemizin çağın gereksinimi olan teknolojiyi üretme sürecinde ve aynı şekilde ar-ge kısmında günümüzde de görülen bir eksikliği gözlemlenmektedir. Türkiye'nin bu alanlara yoğunlaşması ve Endüstriyel açıdan robot üretebilen ülkeler arasında yer almalıdır.

SONUÇ

Endüstri önemini korumaya ve arttırmaya devam etmektedir. Küreselleşmenin bir gereksinimi olarak ülkeler rekabet halindedir ve birbirinden etkilenmektedir. Bu etkilenme sadece sosyo-kültürel değil aynı zamanda rekabet unsurlarından kaynaklı üretim yapılarının da bir etkileşim görülmektedir. Birçok ülke çağın üretim yapısını yakalayamamıştır. Dört devrimden oluşan bu süreç her ülkede kendini farklı şekilde göstermiştir. Son devrimin gerektirdiği üretim teknolojilerine sahip ülkeler olduğu gibi bu koşulları sağlayamayıp eski devrimlerde üretimini gerçekleştiren ülkelerde mevcuttur. Ülkemiz adına atılması gereken en önemli adım yeni nesilden teknolojik gelişmeyi sağlayabilecek olan lisans bölümlerine (makine, bilgisayar, endüstri, elektrik ve mekatronik mühendislikleri) öğrenciler teşvik edilmeli bu bölümlerde okuyan öğrenciler de eğitim sürecinde desteklenmelidir. Ar-ge ye yapılan yatırımlar artırılmalıdır. Bu şekilde endüstride istenilen ilerleme sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

- Akben, Ö. Ü. İ., ve Avşar, Ö. G. İ. İ. (2018). Endüstri 4.0 ve Karanlık Üretim: Genel Bir Bakış. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 26-37.
- Bizobiz.net. Gürcan Banker, “Ar-Ge Nedir?” Erişim tarihi 05/12/2019, <https://bizobiz.net/ar-ge-nedir/>.
- Genç, S. (2018). Sanayi 4.0 Yolunda Türkiye. *Sosyoekonomi*, Vol. 26(36), 235-243.
- Global İnnovation İndex. “The Global Innovation Index (GII) 2019: Creating Healthy Lives—The Future of Medical Innovation.” Erişim tarihi 08/12/2019, <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2019-report> .
- Medium. “Küresel İnnovasyon Endeksi 2019 Sonuçları Açıklandı.” Erişim tarihi 08/12/2019, <https://medium.com/innocentriumblog/k%C3%BCresel-i%CC%87novasyon-endeksi-2019-sonu%C3%A7lar%C4%B1-a%C3%A7%C4%B1kland%C4%B1-5c35495692d6> .
- Soylu, A. (2018). Endüstri 4.0 ve Girişimcilikte Yeni Yaklaşımlar.
- Türkiye'nin Endüstri 4.0 Platformu. “Endüstri Tarihine Kısa Bir Yolculuk.” Erişim tarihi 05/12/2019, <https://www.endustri40.com/endustri-tarihine-kisa-bir-yolculuk/>.
- Türkiye'nin Endüstri 4.0 Platformu. “Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a.” Erişim tarihi 05/12/2019, <https://www.endustri40.com/endustri-4-0dan-toplum-5-0a/>.
- TÜİK. “Türkiye'deki Ar-Ge Faaliyetleri İstatistikleri.” Erişim tarihi 05/12/2019, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1082.
- Protopars. “Toplum 5.0 Nedir? Endüstri 4.0 ile Nasıl Bir İlişkisi Vardır?” Erişim tarihi 06/12/2019, <http://www.protopars.com/2019/05/22/toplum-5-0/>.
- Yıldız, A. (2018). Endüstri 4.0 ve akıllı fabrikalar. *Sakarya University Journal of Science*, 22(2), 546-556.

TÜRKİYE'DE EKONOMİK HOŞNUTSUZLUK ENDEKSİ VERİLERİNİN FARKLI HÜKÜMET DÖNEMLERİNDE DEĞİŞİMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yusuf UYSAL, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
yusuf.uyosal@ogr.dpu.edu.tr

ÖZET

İktisadi Hoşnutsuzluk Endeksi, makroekonomik konulardan Enflasyon ve İşsizlik ile doğrudan ilgilidir. İlgisi Enflasyon ve İşsizliğin toplamının endeks kabul edilmesiyle Arthur Okun tarafından ortaya atılmıştır. Çalışmada çeşitli kaynaklardan edindiğimiz İşsizlik ve Enflasyon verilerinin toplamını bularak endeksin 1990-2018 yılları arasında Türkiye’de farklı hükümet dönemlerinde endeks değişimleri ve hükümet politikalarının endeks üzerindeki etkisi irdelenmiş ve farklı hükümet dönemlerinde endeksin artış ve azalışlarının hükümet politikalarıyla doğrudan ilgisinin olup olmadığı üzerinde durulmuş ve hükümetlerin bu endekse etkisinin nasıl olduğu uygun yöntemlerle aktarılmaya çalışılmıştır. Çalışmada Türkiye’de görece başarı sağlanmış zaman dilimleri vurgulanmıştır. İstisnalar dışında Koalisyon ve Azınlık Hükümet dönemlerinde Ekonomik Hoşnutsuzluk Endeksi görece yüksektir ve dolayısıyla Enflasyon ve İşsizlik olgularını tetikleyen bir nedenin de koalisyon hükümetlerinin olabileceği sonucuna gözlenmiştir, ayrıca uzun dönem tek başına iktidarda kalan hükümetlerin belli bir zaman sonra ekonomik hoşnutsuzluk endeksine olumlu etkisinin olmadığı bunu da iktidarda kalmayı alışkanlık edinme psikolojisiyle gerçekleştirdikleri gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Hoşnutsuzluk Endeksi, İşsizlik ve Enflasyon, Misery İndeks

GİRİŞ

İktisadi Hoşnutsuzluk Endeksi, ‘‘Ekonomik Memnuniyetsizlik, Rahatsızlık, Misery İndeks ve İktisadi Mutsuzluk Endeksi’’ olarak da bilinir. Arthur Okun Tarafından ortaya konulan bir iktisadi gösterge olup endeks İşsizlik ve Enflasyon oranlarının toplamından türetilmiştir (Bilgili, 2017:155). Makro iktisadi Performans Endeksi olarak bilinen bu veri; ekonomik büyüme işsizlik, enflasyon, cari denge/GSYİH gibi değişkenlerden ibarettir (Çondur, 2016:1310). Bu çalışmada Türkiye’de 1990 yılı başlangıç kabul edilerek 2018 yılına kadar nasıl gerçekleştiği, farklı hükümet dönemlerinde endeksin artış ve azalışlarının hükümet politikalarıyla doğrudan ilgisinin olup olmadığının araştırılması ve hükümetlerin endekse etkisinin nasıl olduğu araştırılmış ve uygun yöntemlerle aktarılmaya çalışılmıştır. Üzerine çalışılan İktisadi hoşnutsuzluk endeksi oranının büyümesi ekonomide bir şeylerin yolunda gitmediğini gösterirken endeksin küçük çıkması nispeten ekonomide işsizlik ve enflasyon oranları gibi oranların küçülmesi ve sosyal maliyetlerinin azalmasını göstermektedir.

Literatür Çalışması

Ülke ekonomilerinin gelişmişlik düzeyleri hakkında makro iktisadi performans ölçütleri olan enflasyon, işsizlik, büyüme gibi değişkenler incelenerek değerlendirme yapılabilir. Ekonomilerin gelişmişlik düzeyini ortaya koymak için bazı çok bileşenli bazı endeksler kullanılır. Bileşenlerin artması endeksin değişimi ve ekonomi hakkında yorum yapılmasını kolaylaştırmaktadır. 1970’li senelerde Okun’un ortaya atmış olduğu Ekonomik hoşnutsuzluk endeksi de bu şekilde yorum kabiliyetini kolaylaştıran bir endeks olmuştur. Sonrasında Barro bu endeksi daha da geliştirmiş ve bileşenlerin artması sonucu çıkarım yapmak daha da kolaylaşmıştır. Hoşnutsuzluk Endeksi Enflasyon ve işsizlik oranının oranlarının toplanmasıyla elde edilir. Enflasyon oranına da İşsizlik oranına da eşit şekilde ağırlık verilir. Arthur Okun’un bu endeksi genel refahtaki zayıfları ve tarafsız ekonomik hoşnutsuzluk seviyesini öngörür ve Ekonominin bir fayda fonksiyonu sayılır. (Özcan, 2016: 309). Kısa dönemde dikkatlerden en az kaçan ve herkesi ilgilendirdiği için herkesçe merak edilen işsizlik ve enflasyon oranlarının yüksekliği ekonomik sorunlarının başında gelmektedir. Teoride bir ülkede işsizlik, enflasyon gibi makroekonomik değişkenlerin oranları küçülüyorsa burada kişilerin alım gücü artış trendindedir. Bir ekonomide, ekonomik büyüme oranı ciddi artış içindeyken işsizlik ve enflasyon oranları ciddi bir düşüş içindeyse büyüme nedenli Ulusal Hasıla da artar. Durum böyle olunca artış gösteren hasıla ülkedeki yerleşiklerin bazısına dağılarak, dağıldığı taraf lehine değişime neden olur (Şentürk ve Akbaş, 2017: 5821). Arthur Okun’un Ekonomik Hoşnutsuzluk Endeksi Barro tarafından yeniden yapılandırılmış ve işsizlik+enflasyon oranlarına büyüme ve faiz oranları da eklenmiştir. Tahvil faizleri, Enflasyon ve İşsizlik oranlarının artması ve dolayısıyla Ortalama büyüme oranının GSYİH’nın üstüne çıkması, kötü makroekonomik gelişimi ve memnuniyetsizliğin arttığına işaret eder (Özcan, 2016: 309). 1994 – 2002 yılları aralığında Ekonomik Hoşnutsuzluk Endeksi hesaplamalarında ABD ve Türkiye kıyası yapılmış Amerika Birleşik Devletlerinde bu Endeks, bu tarih aralığında 8.0 çıkarken Türkiye’de aynı dönemde bu endeks ortalaması 79.0 çıkmıştır. Bu ortalama Türkiye ekonomisi performansına bakıldığında hoşnutsuzluğa yakın ve doyurucu olmaktan uzaktır (Ünsal 2007:108). Seçim kazanma çabasıyla Siyasi partilerin vaatleri ve seçim kazanıldıktan sonra yapılan kamu harcamalarının yukarı yönde hareketi, ekonomiyi canlandı-

racak politikaları, vergi istisna ve muafiyetlerinin artırılması, bütçe politikaları vb. politikalar hoşnutsuzluk endeksini kısa dönemde bazı kesimler lehine küçültse de uzun dönemde toplum lehine yükseltmekle baş başa kalabilir.(Yılmaz ve Yılmaz 2018:71) *‘Türkiye’de koalisyon dönemlerinde bütçe açıklarının olumsuz olarak etkilendiğine dair kanıtlar elde edilememiştir. Buna karşılık seçim dönemlerinde ise seçimlerin bütçe açıklarını artırıcı etkisinin olduğuna dair bulgulara rastlanmıştır. Bu negatif etkinin özellikle yerel seçim dönemlerinde daha da belirginleştiği görülmüştür.* (Aksu, Kanca ve Başar 2015:91).

Literatürde Endeksin Olumsuz Sosyal Maliyetleri

Boşanma

(Akpınar, Taşçı ve Özsan 2013:62) çalışmalarında 2009 global kriz dönemlerinde boşanmaların arttığını ve bu durumun ekonomik mutsuzluğun sosyal mutsuzluk için kuvvetli bir neden olabileceği üzerinde durmuşlardır.

İntihar

Türkiye’de bilinen intihar nedenleri geçim zorluğu (fakirlik), hastalık ve aile içi geçimsizliktir. (Akpınar, Taşçı ve Özsan 2013:63) Geçim zorluğu faktörü Ekonomik hoşnutsuzlukla dolaylı ilişkilidir.

Ekonomik Hoşnutsuzluk Endeksi Tanımı ve Gelişimi

1970’li yıllarda Arthur Okun tarafından ortaya atılan Ekonomik Hoşnutsuzluk endeksi Enflasyon oranı ve İşsizlik oranının toplamından meydana gelen makroekonomik gösterge türü endekstir. Makro iktisadi değişkenler olan enflasyon ve işsizlik oranlarının bir takım sosyal maliyetleri olduğu bilinen bir gerçektir. Bu sosyal maliyetler topluma doğrudan etki edeceğinden toplumun dikkatini de çekmektedir. Enflasyon ve işsizlik verileri toplumdaki hemen hemen her kesimi ilgilendirdiğinden toplum bu verileri dikkate alarak, toplumun çoğunluğu olmasa da bir kısmı seçim dönemlerinde de bu verilere bakarak oy vermekte ve uygun iktidarı bu şekilde belirlemeye çalışmaktadır.

1990-2018 Dönem Aralığı Endeks Verileri

Tablo 1: 1990 ve 2000 dönem aralığı 20-22 Şubat 2008 tarihli DEÜ İİBF İktisat Bölümü 2. Ulusal İktisat Kongresi kapsamında yayımlanan *‘‘Türkiye’de 1980 sonrası İşsizlik- Büyüme ilişkisi ve işgücü piyasasına genel bakış’’* isimli anonim makale’den 2000-2018 önem aralığı (Özçetenek, 2018:40-41) den ve münferit rakamlar (Aydoğan, 2004:95-96) dan derlenmiştir.

YILLAR	İŞSİZLİK ORANI (%)	ENFLASYON ORANI(%)	EKONOMİK HOŞNUTSUZLUK ENDEKSİ
1990	7,4	48,6	56
1991	8,5	59,2	67,7
1992	8,4	61,4	69,8
1993	9,2	60,3	69,5
1994	8,3	149,6	157,9

1995	7,3	64,9	72,2
1996	6,3	84,9	91,2
1997	7,2	91,0	98,2
1998	6,7	54,3	61
1999	7,4	62,9	70,3
2000	6	39	45
2001	7,8	68,5	76,3
2002	9,8	29,7	39,5
2003	9,9	18,4	28,3
2004	9,7	9,4	19,1
2005	9,5	7,7	17,2
2006	9	9,7	18,7
2007	9,2	8,4	17,6
2008	10	10,1	20,1
2009	13,1	6,5	19,6
2010	11	6,4	17,4
2011	9,1	10,4	19,5
2012	8,4	6,2	14,6
2013	9	7,4	16,4
2014	9,9	8,2	18,1
2015	10,3	8,8	19,1
2016	10,9	8,5	19,4
2017	10,9	11,9	22,8
2018	11	20	31

1990-2018 yılları Arası Türkiye Hükümetleri

Tablo 2: www.tbmm.gov.tr

HÜKÜMET DÖNEMİ	DÖNEM ARALIĞI	HÜKÜMET BAŞKANI	HÜKÜMET ETME YÖNTEMİ	PARTİ
47. Hükümet	1989/1991	Yıldırım Akbulut	Tek Başına İktidar	AVP
48. Hükümet	1991/1991	Mesut Yılmaz	Tek Başına İktidar	AVP
49. Hükümet	1991/1993	Süleyman Demirel Erdal İnönü	Koalisyon	DYP
50. Hükümet	1993/1995	Tansu Çiller	Koalisyon	DYP
51. Hükümet	1995/1995	Tansu Çiller	Azınlık Hükümeti	DYP
52. Hükümet	1995/1996	Tansu Çiller	Koalisyon	DYP

53. Hükümet	1996/1996	Mesut Yılmaz	Koalisyon	AVP
54. Hükümet	1996/1997	Necmettin Erbakan	Koalisyon	RP
55. Hükümet	1997/1999	Mesut Yılmaz	Koalisyon	AVP
56. Hükümet	1999/1999	Bülent Ecevit	Azınlık Hükümeti	DSP
57. Hükümet	1999/2002	Bülent Ecevit	Koalisyon	DSP
58. Hükümet	2002/2003	Abdullah Gül	Tek Başına İktidar	AKP
59. Hükümet	2003/2007	R. Tayyip Erdoğan	Tek Başına İktidar	AKP
60. Hükümet	2007/2011	R. Tayyip Erdoğan	Tek Başına İktidar	AKP
61. Hükümet	2011/2014	R. Tayyip Erdoğan	Tek Başına İktidar	AKP
62. Hükümet	2014/2015	Ahmet Davutoğlu	Tek Başına İktidar	AKP
63. Hükümet	2015/2015	Ahmet Davutoğlu	Azınlık Hükümeti	AKP
64. Hükümet	2015/2016	Ahmet Davutoğlu	Tek Başına İktidar	AKP
65. Hükümet	2016/2018	Binali Yıldırım	Tek Başına İktidar	AKP
1.CB Hükümeti	2018/Halen	R. Tayyip Erdoğan	Tek Başına İktidar	AKP

Farklı Hükümet Politikaları ve İktisadi Hoşnutsuzluk Endeksi Üzerindeki Etkisi

Koalisyon ve Tek partili dönemlerde Türkiye’de Ekonomik hoşnutsuzluk endeks değişimi kronolojik sırayla aktarılmıştır. Koalisyon ve Azınlık hükümetler dönemi ve Tek Başına İktidarlar dönemleri çalışmamızda ayrı ayrı incelenmiş, aşağıdaki gibidir.

Koalisyon ve Azınlık Hükümetler Dönemi Ekonomik Hoşnutsuzluk Endeksi

Anavatan partisinin Tek Başına iktidar olduğu bu dönemde 2 ayrı Hükümet kurulmuştur, bu hükümetler Akbulut ve Yılmaz Hükümetleridir. Bu dönemde işsizlik oranı 7,4 Enflasyon oranı 48,6 olarak gerçekleşmiş ve enflasyonun yüksek olması sonucu Ekonomik Mutsuzluk endeksi de görece yüksek çıkmıştır. Koalisyonlar dönemi olarak adlandırılan 90’larda 1991 yılı Anavatan Partili Mesut Yılmaz’ın Tek başına hükümet ettiği son iktidardır. 1991 yılından beri gözlenen veriler genel olarak artış trendinde olup bu dönemlerin bir çoğunun koalisyon ve azınlık hükümetleri olduğu gözden kaçmamaktadır. 1992 – 2002 yılları aralığı yoğun koalisyon hükümeti kurulduğu için Literatürde II. Koalisyon Hükümet dönemleri olarak geçmektedir. Bu dönemde on yılda dokuz hükümet kurulmuştur (Koçbıyık 2018:20). Türkiye ekonomisi üzerinde seçim dönemlerinde iktidarların seçimi lehe çevirme amaçlı harcamalarını arttırdıkları ve fırsatçı harcama politikalarıyla çalışmalar yaptıklarına dikkat çekerek ayrıca 2002 sonrası yapılmış olan 2 seçimde seçim harcamaları etkisinin zayıfladığı gözlenmiştir (Tari ve Özkan 2010:236). Koalisyon hükümetleri özeline inilecek olursa 1990-2000 yılları arasında kurulan Azınlık ve Koalisyon hükümetleri Anavatan Partisi, Doğruyol Partisi, Refah Partisi ve 1999 yılında kurulan Demokratik Sol Parti gibi partiler vardır. 1990-1994 yılları aralığında Ekonomik hoşnutsuzluk Endeksi görece yüksektir. Bu dönemde Anavatan Partisi ve Doğruyol partileri iktidarları vardır. Anavatan partisi dönemi Endeks yüksek fakat 60-70 dolayları çizgisinde ilerleyen olmuş, Demirel ve Erdal İnönü hükümetleri dönemi (1991-1993) aynı şekilde çizgide ilerleyen endeks I. Tansu Çiller başbakanlığında kurulan koalisyon ve azınlık

hükümetleri döneminde 1994 yılında en tepeyi görerek 157,9 olarak gerçekleşmiş. Bu durum 5 Nisan kararları sonrası enflasyonun 149,6 ile tavan yapması ve Ekonomik Hoşnutsuzluk Endeksi değişkenlerinden birinin de Enflasyon oranı olmasından kaynaklanmaktadır. I.Çiller Hükümeti döneminde Tansu Çiller günü kurtarıcı politikalarla yönetimi sürdürmüş ve iktisadi gelişim yanı sıra makroekonomik gelişimler de nihayete erdirilememiş ve kamu açıklarının artmasıyla deyim yerindeyse yangına körükle gidilmiştir (Koçbıyık 2018:21). 1994 yılı sonrası 1995-1996 yıllarında Tansu Çiller koalisyon Hükümetinin kurulduğu ortamda Başbakanlık yapmaya devam etmiş ve bu dönemlerde de ciddi bir başarı sağlamış olduğu söylenememektedir. 1996 yılında Türkiye’de iki ayrı hükümet kurulmuştur. 53. Hükümet olarak yine koalisyon hükümeti Başbakanı olarak Anavatan partisinden Mesut Yılmaz başbakanlık yapmış fakat bu hükümet hemen yıkılmıştır. 54. Hükümeti kurmak için de Refah Partisi lideri Necmettin Erbakan görevlendirilmiş ve 1997 yılı ortalarına kadar yine bir koalisyon hükümetine Başbakanlık yapmıştır. Bu dönemde Ekonomik hoşnutsuzluk endeksi stabil seyrine devam etmiş ve 90 dolaylarında seyretmiştir. Yani Mesut Yılmaz ve Necmettin Erbakan hükümetleri de Enflasyona geri seyir kazandıramamış ve dolayısıyla Ekonomik Hoşnutsuzluk Endeksi yine yüksek seyir izlemiştir. 1997 yılında kurulan 55. Hükümet olan koalisyon hükümetinde Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz yeniden hükümeti kurmakla görevlendirilmiş ve 90’lı yılların en uzun koalisyon hükümetine başkanlık etmiş ve bu dönem aralığında enflasyon düşme eğilimi göstermiş, dolayısıyla Ekonomik hoşnutsuzluk endeksi de düşme eğilimindedir. 1999 yılında Türkiye’de yeniden bir siyasi istikrarsızlık olmuş ve 56. Hükümet yeniden Azınlık hükümeti şeklinde kurulmuş ve yine ömrü kısa sürmüştür. 1999 yılında kurulan 57. Hükümet Bülent Ecevit Başbakanlığında Demokratik sol parti öncülüğünde yeniden koalisyon olarak kurulmuştur ve bu hükümetin ömrü uzun sürmüştür. Uzun süren koalisyon hükümetleri döneminde ikinci kez karşılaşılan bir durum vardır. Bu durum uzun süren koalisyon hükümetleri dönemlerinde Ekonomik hoşnutsuzluk endeksinin stabil ve düşüş trendini yakalayan bir seyir yakalamış olmasıdır. 2001 yılında Ekonomik hoşnutsuzluk endeksinin yeniden yükselmesi bu dönemdeki finansal krize bağlanmaktadır. Bu dönemde Enflasyonu düşürme politikası olarak “Enflasyon çipası” seçilmiş ve enflasyon bu şekilde düşürülmeye çalışılmıştır.(Uygur 2001:38).

Tek Başına İktidar Dönemleri Ekonomik Hoşnutsuzluk Endeksi

2002 yılında Türkiye’de ekonomik hoşnutsuzluk endeksi oldukça düşmüş hatta 2000 yılının da altına düşmüştür. 2002 yılında uzun bir siyasi istikrarsızlıktan sonra Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in Başbakan olarak Abdullah Gül’ü görevlendirmesiyle hükümet kurmuş ve Ak Parti Tek başına iktidara gelmiştir. Ak partinin Tek başına iktidara gelmesiyle Ekonomi hükümete güvenmeye başlamış ve Ekonomik hoşnutsuzluk endeksi bariz bir şekilde düşmüş ve 2017 yılına kadar da 16-20 bandında seyretmiştir. 2003 yılına bakıldığında siyasi yasağı kaldırılan ve 59.Hükümeti kurmakla görevlendirilen Recep Tayyip Erdoğan I. Hükümeti döneminde İşsizlik oranı olmasa da Enflasyon oranının düşürülmüş olması neticesinde Ekonomik Hoşnutsuzluk Endeksi de gerilemiş ve I. Erdoğan Hükümetinin ilk yılı sonunda endeks 28,3 olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılı I. Erdoğan Hükümetinin ikinci yılı olup bu yıl sonunda endeks 19,1 olarak gerçekleşmiştir. Siyasi iktidar ve ekonomi bir istikrar kazanmaya başlayarak koalisyon dönemlerinde çok yüksek olan endeks kabul edilebilir düzeye inmiş ve yukarıda da belirtildiği üzere 2017 yılına kadar endeks bu

seyirde devama etmiştir. 2005 yılı Türkiye'nin AB'ye katılımı bakımından dönüm noktasıdır 3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'da yapılan Devletlerarası Konferans il Türkiye Cumhuriyeti devleti resmen ve halen katılım müzakereleri sürecine başlamıştır. Türkiye açısından Müzakere çerçeve belgesi yayımlanmış ve Türkiye, Avrupa birliğine girme yolundaki yokuşlardan arınarak düz bir yola girmiştir. Bu durum vatandaşa; hükümete güven aşılması ve hükümete güven dolayısıyla Tablo1'de görüldüğü üzere Enflasyon son 15 yılın en dibini görmüş ve neticede Ekonomik hoşnutsuzluk endeksi de aynı şekilde son 15 yılın en gerisinde konumunu almıştır. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfının "Türkiye 2006 yılı ilerleme raporu: Ekonomik kriterler" raporuna göre Finansal Piyasaların hareketli olduğu, 2005 Enflasyon politikalarının başarılı olmasının yanı sıra 2006 yılı Enflasyonu 2.0 baz puan artış göstermiştir. Bir önceki yıla göre ihracat rakamları da gerilemiştir. Bu üç değişken kulllanılarak yeniden Ekonomik hoşnutsuzluk endeksinin küçük bir farkla da olsa yükseldiği öngörülebilir bir gerçektir. Endeks 2006 yılında 18.7 olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılına gelinirken büyüme oranları açısından bir kırılma olduğu görünmekte ve dış kaynaklara olan bağımlılık bu yılda başlamıştır. Bu da zamanla cari açığı arttırmıştır. Türkiye 2007 yılında kırılma göstermiştir. (Gözler 2018:131) Ayrıca bu dönemde Milletvekili genel seçimi ve Cumhurbaşkanının Halk tarafından seçilmesine esas Anayasa değişikliği olduğundan kamu harcamalarında da artış gözlenmiştir. Bu bilgiler ışığında genel seçim dolayısıyla artan kamu harcamaları vatandaşın lehine dağılarak hoşnutsuzluğunu giderir sonucuna varılabilir. Varılan sonuç gerçekçidir çünkü küçük de olsa Ekonomik hoşnutsuzluk endeksinde 2007 yılı için düşme gözlenmektedir (Koçbiyık 2018:23-24). 2008 yılı sadece Türkiye Ekonomisi açısından değil dünya için önemli bir yıldır. 2008 yılında ABD eksenli küresel kriz birçok ülkede olumsuz etkiler yaratmış ve her ne kadar "teğet geçti" görüşü ön plana çıksa da Türkiye de bu krizden nasibini almış ve kriz sonrası Enflasyon ve işsizlikte küçük de olsa bir artış gözlenmiştir. Enflasyon ve İşsizlik verilerindeki bu değişkenlik dolayısıyla Ekonomik hoşnutsuzluk endeksi de artmıştır. 2009 yılına girerken 2008 küresel krizinin yaralarının izleri Enflasyon ve İşsizlik rakamlarına yansımış ve son 6 yılın en yüksek Ekonomik hoşnutsuzluk endeksi bu yıl görülmüştür. Ayrıca dikkat edilecek bir diğer husus 2009 yılında işsizliğin de son 19 yılın en yüksek seviyesinde gerçekleşmesi olmuştur. Zira Enflasyon 2009 yılında gerilemesine rağmen işsizliğin artmış olması Ekonomik hoşnutsuzluk endeksinin arttırmıştır. 2010 yılında 2008 krizinin etkileri biraz daha azalmış ve II. Erdoğan hükümeti, 60.Hükümet döneminde İşsizliğin azaltılmasıyla endeks küçük de olsa düşmüş ve 2009 yılına kıyasla 2,2 puanlık bir azalma gerçekleşmiştir. Takip eden 2011 yılında İşsizlik düşürülebilmiş fakat Enflasyonu düşürmek başarılı olmuştur. İşsizliğin düşürülmesi Kamu harcamalarının artmasına bağlanabilir çünkü 2011 yılı Milletvekili Genel seçimi dönemidir. Seçim döneminde artmış olan kamu harcamalarıyla birlikte Enflasyonda artış işsizlikte azalış gözlenmiş ve bunların toplamından oluşan Ekonomik hoşnutsuzluk endeksinde de 2,1 puanlık bir artış olduğu görülmüş ve sonuçta 19,5 olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılı Türkiye devletinin 2006 yılı gibi büyüme ve gelişmede trend yakaladığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde Merkez bankası faiz indirimi yapmış ve durum böyle olunca yatırım harcamalarının önü açılmıştır. Uygulanan para politikaları ekonominin ekonominin dayanıklılığının artırılması için uygulanmıştır.(Setav 2013) 2013 yılı Türkiye iç siyasetinde çalkantılı geçen bir dönem olmuştur. Gezi parkı olayları, İmralı süreci, Akil insanlar, üst düzey bürokratlara yapılan yolsuzluk operasyonları ve 4

bakanın istifa ettirilmesi gibi gelişmeler olmuş. Türkiye Ekonomisi için olumsuz gelişen bu olaylar endeks üzerinde de olumsuz etki yaratmış ve yolsuzluk operasyonları 17-25 Aralık tarihlerini kapsadığı için 2014 yılını daha çok etkilemiştir. 2013 yılında zaten yükselen ekonomik hoşnutsuzluk endeksi 2013 yılından sonra bir daha azalma grafiği yakalayamamış ve 2018 yılına kadar bu şekilde artmıştır. 2013 yılında Türkiye'nin IMF'ye olan borcunun sonlandırılması haricinde bu dönemde olumlu bir gelişme olmamış ve durum böyle olunca Ekonomik hoşnutsuzluk endeksi de düşme grafiği yakalayamamış ve 16,4 puan olarak gerçekleşmiştir. Günümüze gelene kadar enflasyon oranını düşürme ve ekonomiye yeniden ivme kazandırma adına IMF ile birçok kez masaya oturulmuş, IMF ile yapılan stand-by antlaşmaları ve krediler tekrar borçlanılarak ifa edilmiş ve ekonominin sırtına binen yükü bu durumlar daha da ağırlaştırmıştır (Aydoğan, 2004-109). 2014, 2015 ve 2016 yılları Türkiye'nin 2013 yılı siyasi olaylarının tartışıldığı ve hükümetin olumsuz eleştirildiği dönemler olmuştur. Keza 2015 yılı Haziran ayında yapılan genel seçimlerde Tek başına İktidar çıkmamış ve Koalisyon hükümetine de yanaşılmamıştır. Zorunlu olarak kurulan Davutoğlu Azınlık hükümeti ve sonrasında yapılan Erken Genel Seçim sonucu yapılan seçim harcamaları ve yatırımları Enflasyona ve İşsizliğe olumlu etki edememiş ve 2015 yılında yapılan erken genel seçimde Türkiye yeniden tek başına iktidar hükümetiyle yönetilmeye devam etmiştir. 2016 yılında Türkiye'de yeniden siyaset ağır basmış ve yapılan Anayasa değişikliği referandumunda Cumhurbaşkanlığı Hükümet sisteminin ilk adımları atılmış ve yapılacak ilk genel seçimle birlikte Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin faaliyete geçeceğine esas maddeler kanunlaşmıştır. Bu yıl Ekonomik hoşnutsuzluk endeksi yine 20 bandına ulaşamamış fakat çok yakınında konumlanmıştır. 2017 Yılında ekonomik hoşnutsuzluk endeksi 22,8 olarak gerçekleşip 2003 yılından beri ilk kez yükseliş trendini bu denli sert yakalamıştır. 2018 yılında Rahip Brunson olayı sonucu Amerika'nın dolar üzerindeki spekülasyonları sonucu ÜFE ve TÜFE'nin aşırı artması ve sonuçta Enflasyonun 20 puan ile yılı kapatması sonucu Ekonomik hoşnutsuzluk endeksi 31 puanla yılı kapatmış ve son 17 yılın en yüksek puanına ulaşmıştır. 1998 yılından itibaren azalmaya başlayan ve 2000 yılında önceki on yıla kıyasla en düşük çıkan Ekonomik Hoşnutsuzluk Endeksi, 2000 yılında 45 olarak gerçekleşmiş, 2001 yılında yeniden yükselmiş, 2002 itibariyle düşme grafiğini yeniden yakalamış ve 2017 yılına kadar birbirine yakın rakamlarda gerçekleşmiştir. 2017 yılı itibariyle Ekonomik Hoşnutsuzluk endeksi yeniden yükselişe geçmiştir. Türkiye Ekonomisinde İktisadi Hoşnutsuzluk endeksinin yükselişte olduğu 1994, 1999, 2000, 2001 ve 2008 yılları aynı zamanda işsizlik oranının yükselişte olduğu yıllar olup krizler resesyon dönemleri sonrası işsizlik oranlarının da düştüğü ön plana çıkmaktadır (Salman ve Kılıç, 2009:306).

SONUÇ

Ekonomik Hoşnutsuzluk endeksi Arthur Okun'un ortaya attığı bir endeks olup Enflasyon ve İşsizlik oranının toplamından ibarettir. Türkiye'de Enflasyon her dönemde vatandaşın şikayet ettiği ve sosyal maliyeti olan bir olgu olarak görünmektedir. Ekonomik hoşnutsuzluk endeksinin yükselmesi hükümetlerin işine gelmemekte ve hükümetler genel anlamda oy maksimizasyonu fikri içinde olduklarından Ekonomik hoşnutsuzluk endeksi hesaplamasında kullanılan işsizlik oranı ve enflasyon oranı değişkenlerini düşürme gibi vaatlerinin gerçekleştirilmesi için çaba göstermektedirler. Türkiye üzerine yapılan bu çalışmada da hükümet politikalarına derinlemesine bakılmamış olsa da Türkiye'de görece başarı sağlanmış zaman dilimleri vurgulanmıştır. İstisnalar dışında Koalisyon ve Azınlık Hükümet dönemlerinde Ekonomik Hoşnutsuzluk Endeksi görece yüksek çıkmış ve dolayısıyla Enflasyon ve İşsizlik olgularını tetikleyen bir neden de koalisyon hükümetlerinin olabileceği sonucuna varılmış, ayrıca uzun dönem tek başına iktidarda kalan hükümetlerin belli bir zaman sonra ekonomik hoşnutsuzluk endeksinde olumlu etkisinin olmadığı bunu da iktidarda kalmayı alışkanlık edinme psikolojisiyle gerçekleştirdikleri gözlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Akpınar, R., Taşçı, K., & Özsan, M. E. (2013). Hoşnutsuzluk Endeksinde Göre Türkiye'de Bölgesel Farklılık. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 2013(10), 59-70.
- Aksu, H., Kanca, O. C., & Başar, S. (2015). Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri Döneminde Bütçe Performansı: Ampirik Bir Uygulama(1980-2014). *Kafkas Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (16), 75-96.
- Aydoğan, E. (2004). 1980'den Günümüze Türkiye'de Enflasyon Serüveni. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 91-110.
- Bakış, V. Türkiye'de 1980 sonrası İşsizlik-Büyüme İlişkisi.
- Bastı, A. P. D. E. (2009). 2008 Global Financial Crisis and The Turkish Financial System. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2), 89-103.
- Bilgili, Y. (2017). *Makro İktisat, 7. Baskı*, İstanbul: 4T Yayınevi.
- Çoban, Y. (2010). *Türkiye Ekonomisi. İkinci Sayfa Basım Yayın Dağıtım*.
- Çondur, F. (2016). Türkiye'de Hoşnutsuzluk Endeksi Parametrelerinin Gelişimi. *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, 30(5).
- Gözler, K. (2010). *Türk anayasa hukukuna giriş*. Ekin Basım Yayın.
- İktisadi Kalkınma Vakfı [https://oldweb.ikv.org.tr/images/upload/data/files/\(2013_yilinda_turkiyede_neler_yasandi_-_aralik_2013\).pdf](https://oldweb.ikv.org.tr/images/upload/data/files/(2013_yilinda_turkiyede_neler_yasandi_-_aralik_2013).pdf)
- Koçbıyık, H. (2017). *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Makroekonomik Göstergeler Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analizi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun
- Mine, I. Ş. I. K., & Çetenak, Ö. Ö. (2019). İktisadi Hoşnutsuzluk Endeksi Makroekonomik Performansın Ölçülmesinde Başarılı Bir Gösterge midir?: Türkiye ve BRICS Ülkeleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 4(4).

- Özcan, S. E., & Açıkalın, S. (2015). Relationship between Misery Index and Lottery Games: The Case of Turkey. *International Journal of Humanities and Social Science*, 5(7), 1.
- Özcan, S. E. (2016). Yoksulluk Göstergesi Olarak Hoşnutsuzluk Endeksi, Türkiye İçin Bir Deneme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (48), 294-313.
- Özkan, F., & Recep, T. A. R. I. (2010). Türkiye’de 1980 Sonrası Seçim Dönemlerinin Politik Konjoktürel Dalgalanmaları Teorisi Çerçevesinde Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (36), 223-238.
- Salman, G., & Kılıç, J. Türkiye’de İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: 1980-2018 Dönemi için Ekonometrik Bir Uygulama. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 305-334.
- SETAV - Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, <https://www.setav.org/2012de-ekonomi/>
- Şentürk, M., & Akbaş, Y. E. (2014). İşsizlik-Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Karşılıklı İlişkinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Journal of Yasar University*, 9(34), 5820-5832.
- TÜİK - Türkiye İstatistik Kurumu
<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeelistatistik/>
- TÜİK – Türkiye İstatistik Kurumu
<http://rapory.tuik.gov.tr/29-11-2019-10:36:57200416193915283346011617288-571.html>
(Erişim: 11.12.2019)
- TBMM - Türkiye Büyük Millet Meclisi
https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukumetler.html (Erişim: 11.12.2019)
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı <http://www.sbb.gov.tr/temel-ekonomik-gostergeler/#1542268521132-a9825b93-fa4c> (Erişim: 11.12.2019)
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html (Erişim: 11.12.2019)
- TEPAV - Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271248875r8740.Turkiye_2006_Yili_Ilerleme_Raporu_Ekonomik_Kriterler.pdf (Erişim: 11.12.2019)
- Uygur, E. (2001). *Krizden krize Türkiye: 2000 kasım ve 2001 Şubat krizleri* (No. 2001/1). Discussion Paper.
- Ünsal, E. M. (2007). *Makro iktisat*. İmaj.
- Yaşar, E. ve Özcan, S.E. (2015). *İktisada Giriş*, Merkez/Kütahya
- Yılmaz, K. R., & Yılmaz, D. Ö. Türkiye’de “Bölgesel Ekonomik Hoşnutsuzluk Endeksi” ve Yerel Seçimler: Politik Makroiktisat Bağlamında Bir Analiz. *Yerel Yönetimler: Nereye?*, 65.

TÜRKİYE’NİN DIŞA AÇIK EKONOMİK BÜYÜME PARADİGMASININ ANALİZİ VE BU ANALİZ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE İÇİN AKSİYON ÖNERİLERİ

Göksel KARAŞ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
İşletme Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Kütahya
goksel.karas@dpu.edu.tr

ÖZET

Neoliberal politikaların hızla uygulanmaya başlamasıyla birlikte küreselleşmede yeni bir sürece girilmiştir. Neoliberal küreselleşme süreci olarak adlandırılan bu süreçte ekonomilerin dışa açık olmaları da kaçınılmaz olmuştur. Dışa açık ekonomik yapıların ekonomik büyümeleri üzerindeki en önemli dinamikler arasında ithalat ve ihracat yer almaktadır. Literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında çoğu ihracattaki genişlemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisine odaklanırken, ithalattaki potansiyel etkiyi göz ardı etmektedir. Türkiye özelinde yapılan çalışmalar arasında da çoğunlukla ithalatın büyüme üzerindeki etkisi göz ardı edilmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’deki 1960 – 2018 yılları arasındaki dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki hem ihracatın hem de ithalatın rolü üzerinde durularak eşbütünleşme, nedensellik ve varyans ayrıştırma analizleri yardımıyla incelenmektedir. Elde edilen bulgular göstermektedir ki, ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmaktadır. Türkiye’de ihracat çekişli büyüme modeli ile büyüme çekişli ithalat modellerinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ihracatın ithalata dayalı büyüdüğü sonucuna da ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dışa Açıklık, İhracat, İthalat, Ekonomik Büyüme, Ekonometrik Analiz

GİRİŞ

Dünya tarihinde dış ticaretin gelişime bakıldığında çok eski zamanlara dayandığı görülmektedir. İnsanoğlu var olduğu günden bu yana sahip olduğu merak güdüsü nedeniyle yeni şeyler öğrenmiş ve bunun sonucunda kendini de geliştirmiştir. İnsanların gelişimi istek ve ihtiyaçları da arttırmıştır. Bu istek ve ihtiyaçları gidermek için insanlar, sahip oldukları malların birbirleri arasında değişimini gerçekleştirmişlerdir. Paranın henüz icat edilmediği zamanlarda yapılan bu değişim işlemine takas adı verilmiştir. Sonrasında paranın icadıyla birlikte ticaretin hacmi ve kapsamı da doğal olarak genişlemiştir (Ertem, 2015). Zamanla, insanoğlunun istek ve ihtiyaçlarının artması ve üretilen mallara pazar bulma isteği, teknolojik gelişmeler ile birlikte coğrafi ve bilimsel keşifleri beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler sonucunda ülkeler birbirleriyle ticaret yapmaya başlamışlardır. Ülkeler, kendilerinin üretmedikleri bir takım mal ve hizmetleri diğer ülkelerden satın alma ve kendilerinin üretip diğer ülkelerin üretmedikleri mal ve hizmetleri de o ülkelere satma yoluna gitmişler ve böylece “dış ticaret” kavramı ortaya çıkmıştır. Dış ticaret ülkeler arasında mal ve hizmet alış verişini olarak tanımlanabilmektedir. Dış ticareti oluşturan unsurlara bakıldığında ihracat ve ithalattan oluştuğu görülmektedir. İhracat, bir ülkenin başka bir ülkeye mal ve hizmet satması olarak ifade edilirken, ithalat ise, bir ülkenin başka bir ülkeden mal ve hizmet satın alması olarak ifade edilebilir. Dünyada ülkeler 1980 yılına kadar ağırlıklı olarak ithal ikameci büyüme modelini benimserken, Neoliberal politikaların ağırlık kazanmasıyla birlikte ihracata dayalı büyüme modeline geçiş yapmışlardır. Bu tarihten sonra yapılan çalışmalara bakıldığında ağırlıklı olarak ihracatın makroekonomik göstergeler üzerindeki etkilerine odaklanılmıştır. Dış ticaret ile ekonomik büyüme arasındaki teorik ilişki birkaç çalışmada doğrulanmasına rağmen hala nedenselliğin yönü ve etkilerin büyüklüğü konusunda anlaşmazlıklar sürmektedir (Bhagwati, 1978; Edwards, 1998). Yapılan çalışmaların çoğu ihracatın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini göstermektedir. Ancak ülkelerin büyümelerinde ihracatın olduğu kadar ithalatın da etkisi son derece önemlidir. Çünkü ithalat ile ülkelere teknoloji transferi sağlanmakta, ucuz ve kaliteli hammadde temin edilmekte, dünya standartlarında mal ve hizmet sunumu gerçekleşmektedir. Bir ülkenin bir önceki dönemden daha fazla çıktı elde etmesi ekonomik büyüme olarak ifade edilmektedir. Ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için üretimdeki kapasite kullanım oranının yükseltilmesi gerekmektedir. Bunu sağlayabilmek için de yeni üretim imkanlarının sağlanması gerekmektedir. Dış ticareti bileşenler bazında yani ihracat ve ithalat açısından ülkeler için önemine bakıldığında, ihracat ile ülkelerin üretmiş oldukları mal ve hizmetler dünya piyasalarında satılıp ülkeye döviz girişi sağlanırken, ithalat ile üretim yapılacak makine, teçhizat, hammadde, mamul ve yarı mamullerin temini sağlanmaktadır. Bu nedenledir ki ithalatın ekonomik büyüme üzerindeki etkileri azımsanmayacak niteliktedir. İthalat ekonomik büyüme için önemli olarak sayılabilir. Çünkü, ihracattaki büyüme genellikle ithalattaki hızlı büyüme ile yakından ilişkilidir (Awokuse, 2008). Teorik olarak bakıldığında hem ihracatın hem de ithalatın ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğunu gösteren yaklaşımlar bulunmaktadır. Literatürde yer alan çalışmalar bazında bakıldığında ihracatın büyüme üzerindeki etkisi “ihracata dayalı büyüme modeli” olarak adlandırılırken, ithalatın büyüme üzerindeki etkisi ise “ithalata dayalı büyüme modeli” olarak adlandırılmaktadır. Türkiye’ye bakıldığında 1980 öncesi her ne kadar 1950-1960 arası ihracata dayalı büyüme modeli uygulanmaya çalışılsa da genellikle ithalata dayalı büyüme modeli uygulanmıştır. Bu dönemde ithalat yoluyla ülkeye girecek malların yurt içinde üretiminin gerçekleştirilmesi planlanmış ancak ortaya çıkan

krizler vb. olumsuzluklar nedeniyle amacına uygun olarak uygulanamamıştır. Ardından 1980 yılına gelindiğine tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ihracata dayalı büyüme modeline geçiş yapılmıştır. Bu dönemden sonra artık ülke içerisinde üretilen mallar yurt dışı pazarlara satılarak döviz girişi elde edilmesi amaçlanmıştır. Dış ticaret ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelendiğinde ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi için 10 farklı hipotez kurulabilmektedir (Suna ve Korkmaz, 2015).

- İhracat Çekişli Büyüme: İhracattan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin var olması,
- İthalat İtişli Büyüme: İthalattan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olması,
- Büyüme Çekişli İhracat: Ekonomik büyümeden ihracata doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olması,
- Büyüme Çekişli İthalat: Ekonomik büyümeden ithalata doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olması,
- İhracat Çekişli Büyüme ve Büyüme Çekişli İhracat: İhracat ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin olması,
- İthalat İtişli Büyüme ve Büyüme Çekişli İthalat: İthalat ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin olması,
- İhracata Dayalı İthalat: İhracattan ithalata tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olması,
- İthalata Dayalı İhracat: İthalattan ihracata tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olması,
- İhracata Dayalı İthalat ve İthalata Dayalı İhracat: İhracat ile ithalat arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin olması,
- İhracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmaması.

Buradan hareketle çalışmada Türkiye’nin 1960 – 2018 yılları arasında ihracat ve ithalatın büyüme oranı üzerindeki etkileri araştırılması amaçlanmış ve bu amaçla öncelikle Johansen eşbütünleşme analizi, Granger nedensellik analizi ve varyans ayrıştırma analizi kullanılmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde konuyla ilgili kavramsal / kuramsal çerçeve (Öncelikli ve Önemli Kavramlar) ortaya konmuştur. İkinci bölümde literatür incelemesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde diyalektik olarak büyümeye etki eden temel hipotez ve alternatif hipotezler perspektifinde ortaya konan ekonometrik model çerçevesinde eş bütünleşme, nedensellik ve varyans ayrıştırma analizleri yardımıyla analiz edilmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçların ve Türkiye’nin değişen ekonomik paradigması çerçevesinde aksiyon önerileri ile tamamlanmıştır.

Literatür İncelemesi

Dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki uzun yıllardır çalışılan konulardan birisi olmuştur. Teorik açıdan bakıldığında dış ticaret büyümenin motoru olarak görülmektedir. Bu nedenle de ihracattaki artışın büyümeyi de arttıracığı ifade edilmektedir. Literatürde yer alan yerli ve yabancı çalışmalara bakıldığında her ne kadar kullanılan değişkenler ve yöntemler farklılık gösterse de sonuç itibarıyla ihracat ile büyüme arasında ilişki ağırlıklı olarak

çalışmalara konu edilmiştir. Genelde ihracatın büyüme üzerinde pozitif şekilde etkili olduğu görülmektedir. Bu etki aynı zamanda verimlilikte de artışa neden olmaktadır (Tyler, 1980).

Çalışmanın oluşturulma konusuna uygun olarak Türkiye özelinde yapılan çalışmalardan bazıları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1: Literatür İncelemesi

Şimşek (2003)	Türkiye (1960-2002)	Eşbütünleşme ve nedensellik	İhracat ve ekonomik büyüme	İhracatın ekonomik büyüme üzerinde etkisi bulunmamaktadır.
Demirhan (2005)	Türkiye (1990:01-2004:01)	Eşbütünleşme ve nedensellik	İhracat ve ekonomik büyüme	İhracatın ekonomik büyüme üzerinde etkisi bulunmamaktadır.
Güngör ve Kurt (2007)	Türkiye (1968-2003)	Eşbütünleşme testi	Dışa açıklık ve kalkınma	Dışa açıklık ile kalkınma arasında uzun dönemli bir ilişki vardır.
Yapraklı (2007)	Türkiye (1970-2005)	Eşbütünleşme ve nedensellik	İhracat ve ekonomik büyüme	İhracattan büyümeye doğru telk yönlü bir nedensellik bulunmuştur.
Kurt ve Berber (2008)	Türkiye (1989:01-2003:04)	VAR ve varyans ayrıştırma	Ticari dışa açıklık ve ekonomik büyüme	Ticari dışa açıklık ile büyüme arasında çift yönlü nedensellik bulunmaktadır.
Bilgin ve Şahbaz (2009)	Türkiye (1987-2007)	Nedensellik Testi	İhracat ve ekonomik büyüme	İhracattan büyümeye doğru telk yönlü bir nedensellik bulunmuştur.
Türedi ve Berber (2010)	Türkiye (1970-2007)	Eşbütünleşme ve nedensellik	Finansal kalkınma, ticari açıklık ve ekonomik büyüme	Ticari dışa açıklık ile büyüme arasında çift yönlü nedensellik bulunmaktadır.
Temiz (2010)	Türkiye (1965-2009)	Eşbütünleşme ve nedensellik	İhracat ve ekonomik büyüme	Reel ihracat ve ekonomik büyüme arasında kısa dönemde ihracata dayalı büyüme hipotezini desteklemeyen, uzun dönemde ise destekleyen sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.
Taştan (2010)	Türkiye (1985:01-2009:05)	Spektral teknikler	İhracat, sanayi üretimi ve ithalat	İthalata dayalı büyüme modeli desteklenmektedir.

Kıran ve Güriş (2011)	Türkiye (1992-2006)	Nedensellik Testi	Ticari ve finansal dışa açıklık ile ekonomik büyüme	Ticari dışa açıklık ile büyüme arasında çift yönlü nedensellik bulunmaktadır.
Gül vd. (2013)	Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye (1994-2010)	Panel eşbütünleşme ve nedensellik	Dışa açıklık ve ekonomik büyüme	Dışa açıklık ile büyüme arasında uzun dönemli ilişki bulunmakta ve ihracat ile ithalattan büyümeye doğru tek taraflı nedensellik bulunmaktadır.
Göçer ve Hepkarşı (2013)	Türkiye (1989:01-2013:01)	Eşbütünleşme ve nedensellik	İhracat ve ekonomik büyüme	İhracatın büyüme üzerine az da olsa etkisinin bulunduğu görülmektedir.
Korkmaz ve Aydın (2015)	Türkiye (2002:Q1-2014Q2)	Nedensellik Testi	İhracat birim endeksi, İthalat birim endeksi ve ekonomik büyüme	İthalat ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Acet vd. (2016)	Türkiye (1998-2013)	Nedensellik Testi	İthalat, ihracat ve ekonomik büyüme	Büyümenin ithalata dayalı olduğu görülmektedir.
Arvas ve Torusdağ (2016)	Türkiye (1987-2015)	En küçük kareler yöntemi	İhracat, ithalat ve ekonomik büyüme	İthalat ile büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.
Akkaş ve Öztürk (2016)	Türkiye (2001Q3-2014Q3)	Nedensellik Testi	İthalat, ihracat ve ekonomik büyüme	İthalata dayalı büyüme modelinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Yenisu (2019)	Türkiye (1980-2016)	ARDL Sınır Testi	İthalat, ihracat ve ekonomik büyüme	Türkiye’de hem ihracata dayalı büyüme hipotezi hem de ithalata dayalı büyüme hipotezi geçerlidir.

Tablo 1’de görüldüğü üzere Türkiye özelinde yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak ihracat ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. İthalatı dikkate alan çalışmalar olmakla birlikte gerek analiz dönemi gerekse yöntemler farklılık gösterebilmektedir.

Veri ve Yöntem

Bu çalışma, ihracat ve ithalatın Türkiye özelinde, büyüme üzerindeki etkisini incelemektedir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası veri tabanından elde edilen tüm veri seti yıllık olup, 1960 – 2018 yılları arasını kapsamaktadır. Balassa (1978) ve Sheehey (1992) gibi yazarlar ihracat odaklı analizlere yoğunlaşarak ihracatı toplam üretim fonksiyonu içerisine dahil etmişler ve böyle ihracat ile büyüme arasındaki ilişkiyi test etmeye çalışmışlardır. Bu çalışmada ise büyümeye etki eden unsurlar belirlenmeye çalışılırken ithalat ve ihracat ele alınmıştır. Buradan hareketle çalışmada kullanılacak ekonometrik model aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

$$GDP100_t = \beta_0 + \beta_1 EX_t + \beta_2 IM_t + \varepsilon_t$$

Modelde GDP büyüme oranını, EX ihracatı ve IM ithalatı ifade etmektedir. Çalışmada, oluşturulan model yardımıyla ihracat, ithalat ve büyüme arasındaki ilişkinin varlığı ile bu ilişkinin yönü tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla ekonometrik analizlerden yararlanılmış olup, öncelikle değişkenlerin doğal logaritmaları alınmıştır. Sonrasında, GDP, EX ve IM değişkenlerinin durağanlıkları, Augmented Dickey Fuller (ADF) ile Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) birim kök testleri kullanılarak test edilmiştir. Ardından değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığının test edilebilmesi amacıyla Johansen (1988, 1995) tarafından geliştirilen eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Sonrasında belirlenen ilişkinin yönünün tespit edilebilmesi için Granger tarafından geliştirilen nedensellik analizi yapılmış ve değişkenlerde meydana gelen şokların nelerden kaynaklandığının tespit edilebilmesi için de varyans ayrıştırması analizi yapılmıştır.

Ampirik Bulgular

Çalışmanın amacına uygun yapılan analizler sonucu elde edilen bulgulara alt başlıklar halinde aşağıda yer verilmektedir. Buna göre, öncelikle durağanlık analizi sonuçları; ardından eşbütünleşme analizi sonuçları sunulmaktadır. Daha sonra, nedensellik ve son olarak ise varyans ayrıştırma analizi bulguları incelenmektedir.

Durağanlık Analizi

Ekonometrik analizlerde değişkenlerin zaman serileri olması durumunda, ilgili değişkenlerin durağanlıkları ve aynı dereceden durağanlıkları önem taşımaktadır. Çünkü durağan olmayan seriler ile kurulabilecek modellerin sahte regresyon içermesi kaçınılmaz olabilmektedir (Gujarati ve Porter, 2012: 748). Bu nedenle çalışma kapsamında analizlere ilk olarak durağanlık testleri ile başlanmıştır. Doğal logaritmaları alınan değişkenlerin durağan olup olmadıklarının belirlenmesi için ADF ve KPSS birim kök testleri kullanılmıştır. Birim kök testlerinden genel kullanıma sahip olması nedeniyle öncelikle ADF birim kök testi ardından KPSS birim kök testi uygulanmıştır (Sevüktekin ve Çınar, 2014: 335-336).

Tablo 2: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	T İstatistik Değeri	McKinnon Kritik Değerleri		
		%1	%5	%10
LGDP	-2.695 (0.243)	-4.124	-3.489	-3.173
LEX	-1.625 (0.464)	-3.548	-2.912	-2.594

LIM	4.303 (1.000)	-2.605	-1.947	-1.613
Δ LGDP	-7.469 (0.000)	-4.124	-3.489	-3.173
Δ LEX	-6.949 (0.000)	-3.548	-2.912	-2.594
Δ LIM	-5.838 (0.000)	-2.605	-1.947	-1.613

ADF birim kök testi sonuçlarının verildiği Tablo 2'ye göre çalışma kapsamında oluşturulan modelde kullanılan değişkenlerin düzeylerinde birim kök içerdiği yani durağan dışı olduğu tespit edilmiştir. Durağan olmayan değişkenlerle analize devam edilemeyeceğinden değişkenlerin durağanlaştırılabilmesi için birinci dereceden farkları alınarak yeniden test edilmiştir. Farkları alınarak yapılan analiz sonucuna göre, değişkenlerin birinci farklarında yani $I(1)$ 'de durağanlaştığı görülmüştür.

ADF birim kök testinden sonra KPSS birim kök testi uygulanmıştır. KPSS testinde test edilen hipotezler ADF testindeki hipotezlerden farklı olarak ters şekilde kurulmaktadır. Buna göre, sıfır hipotezi seride birim kökün olmadığını yani serinin durağan olduğunu, alternatif hipotez ise, seride birim kökün olduğunu yani serinin durağan olmadığını ifade etmektedir ($H_0:\gamma=0$; $H_1:\gamma\neq 0$). Buradan hareketle çalışmada kullanılan serilere uygulanan KPSS birim kök testi sonuçları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3: KPSS Birim Kök Testi Sonuçları

Kritik Değerler				
Değişkenler	Test İstatistik Değeri	%1	%5	%10
LGDP	0.9539	0.739	0.463	0.347
LEX	0.9366	0.739	0.463	0.347
LIM	0.9284	0.739	0.463	0.347
Δ LGDP	0.0608	0.739	0.463	0.347
Δ LEX	0.2650	0.739	0.463	0.347
Δ LIM	0.1667	0.739	0.463	0.347

Tablo 3'te yer alan sonuçlar da ADF birim kök testi sonuçları ile aynı çıkmaktadır. Yani ADF birim kök testi sonuçlarını doğrulamaktadır. Buna göre, tüm değişkenlerin düzey değerlerinde durağan dışı olduğu tespit edilmiştir. Birinci dereceden farkları alınan serilerin ise durağan olduğu gözlemlenmiştir. Buna göre tüm değişkenlerin $I(1)$ 'de durağanlaştığı görülmüştür.

Eşbütünleşme Analizi

VAR (Vector Autoregression) tekniği uygulamalı ekonometride yaygın olarak kullanılmakta ve Sims (1980) tarafından geliştirilmiştir (Lovrinovic ve Benazic, 2004: 30). Buradaki temel amaç değişkenler arasında nasıl bir etkileşim olduğu ve bu etkileşimin ortaya konulmasıdır (Sevüktekin ve Çınar, 2014: 496). Değişkenlerin modele dahil edilmesinde içsel ya da dışsal şeklinde bir ayrıma gidilmeyip, aslında tüm değişkenlerin birbirinden etkilenebileceği varsayılmaktadır. Çalışmada değişkenler arasındaki ilişkinin ortaya konulabilmesi amacıyla VAR modelinin tahmin edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla önce birim kök testleri sonucunda

birinci farklarda durağan olduğu gözlemlenen değişkenlerle VAR modeli oluşturulmuştur. VAR modelinin anlamlı yorumlanabilmesi için optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesi önem arz etmektedir.

Tablo 4. Optimal Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme Sayısı	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-63.88480	NA	0.002285	2.432174	2.541665	2.474515
1	176.2020	445.2518	5.13e-07	-5.970980	-5.533017*	-5.801616
2	190.1531	24.35110*	4.30e-07*	-6.151022*	-5.384586	-5.854635*
3	195.4142	8.608996	4.96e-07	-6.015061	-4.920152	-5.591650
4	201.1782	8.803312	5.67e-07	-5.897390	-4.474009	-5.346957

Not: Optimal gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir. Bulunan optimal gecikme uzunluğu ile ilgili olarak temel varsayım testleri yapılmıştır. Buna göre, otokorelasyon ve değişen varyans testleri sonucunda otokorelasyon (0.8332) ve değişen varyans (0.1054) sorunu olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4'te yer alan model seçim kriterlerine göre (Likelihood Ratio (LR), Final Prediction Error (FPE), Akaike (AIC) ve Hannan Quinn (HQ)) optimal gecikme uzunluğunun 2 olduğu görülmektedir. VAR modelinin oluşturulup, optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesinden sonra değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin bulunup bulunmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Uzun dönemli ilişkinin varlığının tespit edilmesinde eşbütünleşme testinden yararlanılmaktadır. Buradan hareketle çalışmada Johansen (1988, 1995) Eşbütünleşme Testi kullanılmıştır. Johansen Eşbütünleşme testin beş alternatif model üzerinden analiz gerçekleştirilmektedir.

Tablo 5. Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Hipotezler	Trace (İz)			Max-Eigenvalue (Maksimum Özdeğer)		
	Test İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık Değeri	Test İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık Değeri
$H_0: r=0$ $H_1: r \geq 0$	31.56823	24.27596	0.0051*	25.06992	17.79730	0.0034*
$H_0: r=0$ $H_1: r \geq 0$	6.498310	12.32090	0.3779	5.550444	11.22480	0.4037
$H_0: r=0$ $H_1: r \geq 0$	0.947866	4.129906	0.3826	0.947866	4.129906	0.3826

Not: * %1 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşik ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo 5'te yer alan analiz sonuçlarına göre çalışma kapsamında kullanılan değişkenler arasında hem Trace (iz) istatistiği hem de Max-Eigenvalue (maksimum özdeğer) istatistiğine göre en az bir eşbütünleşik ilişki bulunmaktadır. Buna göre, GDP, EX ve IM değişkenleri arasında en az bir uzun dönemli eşbütünleşik ilişki bulunmaktadır.

Nedensellik Analizi

Eşbütünlüme analizi sonucu değişkenler arasındaki uzun dönemli eşbütünlük ilişkisinin var olduğu tespit edilmiş ve sıra ilişkisinin yönünün belirlenmesine gelmiştir. Bu amaçla Granger (1986) tarafından geliştirilen nedensellik testi yapılmıştır. Bu test değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olup olmadığını, eğer varsa da bu ilişkinin yönünü göstermektedir. Granger nedensellik testi sonuçları Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Ki-Kare İstatistiği	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
GDP	IM	1.143489	2	0.5645
	EX	5.474309	2	0.0648**
IM	GDP	6.479285	2	0.0392*
	EX	1.334890	2	0.5130
EX	GDP	4.310047	2	0.1159
	IM	8.515132	2	0.0142*

Not: * %5 ve ** %10 anlamlılık düzeylerinde nedensellik ilişkisini göstermektedir.

Tablo 6'da yer alan analiz sonuçlarına göre %5 anlamlılık düzeyinde büyüme oranından ithalata ve ithalattan ihracata tek yönlü bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ihracattan büyümeye zayıf bir nedenselliğin olduğu sonucuna da ulaşılmıştır.

Varyans Ayrıştırma Analizi

Varyans ayrıştırma analizi VAR modelinden elde edilmekte olup, bir değişkenin diğer değişkenlerde meydana gelen şoklar karşısında kendi şokları nedeniyle arka arkaya devam eden değişimlerin özelliklerini göstermektedir (Enders, 1995: 311).

Tablo 7. Varyans Ayrıştırma Analizi Sonuçları

GDP'nin Varyans Ayrıştırması				
Dönem	S.H.	GDP	IM	EX
1	0.038095	100.0000	0.000000	0.000000
2	0.054473	96.73676	0.514352	2.748888
3	0.066171	97.51359	0.441860	2.044547
4	0.075610	97.98561	0.425524	1.588868
5	0.083605	98.27136	0.428628	1.300009
6	0.090474	98.32632	0.556931	1.116748
7	0.096785	98.10121	0.882454	1.016332
8	0.102826	97.71124	1.345368	0.943394
9	0.108592	97.17366	1.929502	0.896838
10	0.114131	96.46300	2.645492	0.891509

IM'nin Varyans Ayrıştırması				
Dönem	S.H.	GDP	IM	EX
1	0.173240	40.25741	59.74259	0.000000
2	0.237239	26.41201	71.83054	1.757449
3	0.291213	18.36749	75.68077	5.951742
4	0.333830	14.44211	78.43151	7.126387
5	0.367154	12.20515	80.30244	7.492413
6	0.394934	10.76694	81.07754	8.155516
7	0.419586	9.792853	81.47141	8.735741
8	0.442096	9.065078	81.74731	9.187611
9	0.462849	8.469617	81.82247	9.707908
10	0.482064	7.976976	81.75090	10.27212
EX'in Varyans Ayrıştırması				
Dönem	S.H.	GDP	IM	EX
1	0.126505	7.162308	12.25529	80.58240
2	0.185834	5.373026	24.18898	70.43800
3	0.231090	3.495557	32.57990	63.92455
4	0.272609	2.745964	32.71230	64.54174
5	0.305816	2.335678	31.88985	65.77447
6	0.332115	2.060706	31.48442	66.45487
7	0.356358	1.871443	30.61502	67.51354
8	0.379383	1.719696	29.53210	68.74820
9	0.400728	1.601397	28.54033	69.85828
10	0.420967	1.519233	27.53375	70.94702

Varyans ayrıştırma analizi sonuçlarına bakıldığında, ekonomik büyüme açısından birinci dönemdeki şokların tamamı kendisinden kaynaklanmakta olup, on dönem sonra şokların %96.46'sı kendisinden kaynaklanırken, %2.65'i ithalat, %0.89'u ihracattan kaynaklanmaktadır. Yani Türkiye için ithalatın ve ihracatın büyüme üzerinde zayıf da olsa küçük bir etkisinin olduğu görülmektedir. İthalatta birinci dönemde şokların %59.74'ü kendisinden, %40.26'sı ise büyümeden kaynaklanmaktadır. On dönem şokların %81.75'i kendisinden, %10.27'si ihracattan ve %7.98'i büyümeden kaynaklanmaktadır. Buna göre ithalat ile büyüme arasında güçlü bir ilişkin varlığından söz edilebilir. İhracatta ise birinci dönemde şokların %80.58'i kendisinden, %12.26'sı ithalattan ve %7.16'sı büyümeden kaynaklanmaktadır. On dönem sonra ise şokların %70.95'i kendisinden, %27.53'ü ithalattan ve %1.52'si büyümeden kaynaklanmaktadır. Yani ihracat ile ithalat arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Varyans ayrıştırma analizi sonuçlarına bakıldığında nedensellik analizi sonuçlarını desteklediği görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada Türkiye'nin 1960 – 2018 yılları arasında ekonomik büyüme üzerindeki ithalat ve ihracatın etkileri araştırılmıştır. Araştırma kısmında serilerin durağanlıklarının analiz edilebilmesi için öncelikle ADF ve KPSS birim kök testleri yapılmış ve serilerin tamamının birinci farklarında durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ardından VAR modelinin kurulabilmesi için optimal gecikme uzunluğu araştırılmış ve 2 olarak bulunmuştur. Sonrasında ise yapılan Johansen eşbütünleşme analizi sonuçlarına göre değişkenler arasında en az bir uzun dönem eşbütünleşik ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eşbütünleşme analizinden sonra yapılan nedensellik analizine göre de ihracattan büyümeye, büyümeden ithalata ve ithalattan ihracata tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Buna göre aslında Türkiye için ithalatın büyüme üzerinde doğrudan bir etkisi bulunamazken, ihracatın zayıf da olsa bir etkisine rastlanmıştır. Bu durum Türkiye'nin ithalatının ağırlıklı olarak tüketim malından oluştuğu gerçeğini desteklemektedir. İthalatın ihracatın nedeni olduğu ve ihracatın da büyümenin zayıf da olsa bir nedeni olduğu göz önüne alındığında, aslında ithalatın büyüme üzerinde doğrudan değil dolaylı bir şekilde etki yarattığı söylenebilir. Buna göre Türkiye'de ihracat çekişli büyüme modeli ile büyüme çekişli ithalat modelinin geçerli olduğu görülmektedir. Bunun yanında ithalattan ihracata tek yönlü bir nedenselliği olması ise ihracatın ithalata dayalı olduğunu göstermektedir. Son olarak yapılan varyans ayrıştırma analizi sonuçlarına göre ise elde edilen bulgular nedensellik analizi sonucu elde edilen bulgularla aynı olup birbirini desteklemektedir. Elde edilen sonuçlara bakıldığında Türkiye'de ithalatın büyüme üzerinde doğrudan bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Bu nedenle tüketim amaçlı ithalat yerine üretime dönük makine, teçhizat, hammadde, mamul ve yarı mamul ithalatının teşvik edilerek ihracatın artırılması ve bu yolla da ithalatın büyüme hedefine odaklı hale getirilerek büyümenin artırılması sağlanabilir. Bununla birlikte ihracat çekişli büyüme modelinin geçerli olması ihracatın artırılması teşvik edilmesi gerektiğinin somut bir göstergesidir.

KAYNAKÇA

- Acet H., Erdoğan, S. & Köksal, M. (2016), İthalat, İhracat ve Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi Türkiye Uygulaması, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (31), 145-161.
- Arvas, M. A. & Torusdağ, M. (2016). İthalat ve İhracatın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği, *IUJEAS*, 1(2), 1-18.
- Awokuse, T. O. (2008). Trade openness and economic growth: is growth export-led or import-led?, *Applied Economics*, 40(2), 161-173.
- Balassa, B. (1978). Exports and economic growth: further evidence, *Journal of Development Economics*, 5, 181-9.
- Barışık, S. ve Demircioğlu, E. (2006). Türkiye'de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilite, İhracat-İthalat İlişkisi (1980-2001). *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 71-84.
- Bhagwati, J. (1978). *Anatomy and Consequences of Exchange Control Regimes: Liberalization Attempts and Consequences*, Ballinger Publishing, Cambridge, MA.
- Bilgin C. & Şahbaz, A. (2009), Türkiye'de Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkileri, *Gaziantep Üniversitesi SBE Dergisi*, 8(1), 177-198.
- Değer, O. ve Demir, M. (2015). Reel Efektif Döviz Kuru ve Dış Ticaret Hacmi Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği, *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 52(604), 7-21.

- Demirhan, E. (2005). Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği, Ankara Üniversitesi, *Siyasal Bilgiler Fakültesi*, 60-4, 75-88.
- Dülger, F. & Cin, M. F. (2002), Türkiye’de Döviz Kuru Dinamiklerinin Belirlenmesinde Parasalci Yaklaşım ve Eşbütünleşme Analiziyle Sınama, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 29(1-2), 47- 68.
- Edwards, S. (1998). Openness, productivity and growth: what do we really know?, *Economic Journal*, 108, 383–98.
- Enders, W. (1995). *Applied Econometric Time Series*, New York: Iowa State University.
- Ertem, Ü. (2015). *Dış Ticaret İşlemleri*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Göçer İ. & Hepkarşı, N. (2014). İhracat-Büyüme İlişkisi Yapısal Kırılmalı Bir Analiz, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 7-87.
- Gujarati, D.N., & Porter, D.C. (2012). *Temel Ekonometri* (Çev: Ü. Şenesen, G.G. Şenesen), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Gül E., Kamacı, A. & Konya, S. (2013). Dış Ticaretin Büyüme Üzerine Etkileri Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye Örneği, *Akademik Bakış Dergisi*, 35 (Mart, Nisan), 1-12.
- Güngör, B. & Kurt, M. (2007). Dışa Açıklık ve Kalkınma İlişkisi (1968 – 2003): Türkiye Örneği, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 21.
- Kıran, B. & Güriş, B. (2011). Türkiye’de Ticari ve Finansal Dışa Açıklığın Büyümeye Etkisi: 1992-2006 Dönemi Üzerine Bir İnceleme, *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 69-80.
- Kurt, S. & Berber, M. (2008). Türkiye’de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 57-79.
- Lovrinovic, I., & Benazic, M. (2004). A VAR Analysis of Monetary Transmission Mechanism in the European Union, *Zagreb International Review of Economics and Business*, 7(2), 27-42.
- Sevüktekin, M. ve Çınar, M. (2014). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi*, Bursa: Dora Yayıncılık.
- Sheehy, E. J. (1992). Exports and growth: additional evidence, *Journal of Development Studies*, 28, 730–34.
- Şimşek, M. (2003). İhracata Dayalı Büyüme Hipotezinin Türkiye Ekonomisi Verileri İle Analizi: 1960 – 2002, *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 18.
- Tarı, R. (2015). *Ekonometri*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Taştan H. (2010). Türkiye’de İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkilerinin Spektral Analizi, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 87-98.
- Temiz D. (2010). Türkiye’de Reel İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: 1965 -2009 Dönemi, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (Haziran-Aralık 1-2), 71-82.
- Türedi, S. & Berber, M. (2010). Finansal Kalkınma, Ticari Açıklık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Analiz, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35, 301-316.
- Tyler, W. G. (1980). Growth and Export Expansion in Developing Countries: Some Empical Evidence, *Instituto De Planejamento Economico E Social, Junho De 1980, IPEA*.
- Yapraklı S. (2007). İhracat İle Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 34 (Haziran), 97-112.

TBMM'NİN AÇILIŞININ 100. YILI ANISINA
KÜTAHYA DURLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

“ZAFER OTURUMU”

16 Mayıs 2020 - Cumartesi

ZAFER OTURUMU	OTURUM BAŞKANI: DOÇ. DR. YASEMİN DENİZ AKARIM
---------------	---

SAAT	ABD/ASD	BİLDİRİ SAHİBİ	BİLDİRİ BAŞLIĞI
------	---------	----------------	-----------------

15:30 - 16:30	BANKACILIK VE FİNANS	GİZEM LEVENTER, ŞEVAL DUMAN CENDEK	YATIRIMCI DUYARLILIĞI İLE MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELER
	BANKACILIK VE FİNANS	İREM TUĞÇE KİREMITÇİ	BREXIT SÜRECİ VE İNGİLTERE EKONOMİSİNE ETKİLERİ
	BANKACILIK VE FİNANS	ÖMÜR DUMAN, SERCAN TAŞCI	TÜRK SİGORTACILIK SEKTÖRÜNDE HASAR/ PRİM ORANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
	BANKACILIK VE FİNANS	YUNUS BAĞDATLI, ENES MUTLU	İSLAMİ FİNANSIN TARİHİ VE KULLANILAN FİNANSMAN YÖNTEMLERİNİN KARŞILATIRILMASI

YATIRIMCI DUYARLILIĞI İLE MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELER

Gizem LEVENTER, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
Şevval Sultan CENDEK, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
ydeniz.akarim@dpu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada yatırımcı duyarlılığı ile makro ekonomik göstergeler arasındaki ilişki literatür taramasıyla açıklanmıştır. İlk bölümde yatırımcı duyarlılığından bahsedilmiş ve yatırımcı duyarlılığının önemi vurgulanmıştır. İkinci bölümde ise yatırımcı duyarlılığı daha önce Türkiye’de ve dünyada yapılan araştırmalardan yararlanılarak ele alınmıştır. Yapılan çalışmalarda yatırımcı duyarlılığının hisse senedi getirileri, tüketici güven endeksi, Borsa İstanbul 100 endeksi, makro ekonomik değişkenler ve ekonomik büyüme gibi kavramlar ile ilişkisinin önemi vurgulanmıştır. Analiz sonuçları, yatırımcı duyarlılığı ile makro ekonomik göstergeler arasında uzun vadeli bir ilişki bulunduğunu göstermiştir. Yapılan çalışmalar incelenmiş ve sonuç olarak yatırımcı duyarlılığı ile makro ekonomik göstergeler arasında anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmanın sonucunda yatırımcı duyarlılığını dikkate alan yatırımcıların piyasa yatırımlarında daha başarılı olabileceği görülmüştür. Yatırımcı duyarlılığı temsilcilerinin doğru olarak belirlenmesinin finans piyasasında yatırımcıların kararlarına katkı sağlayacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelime: Duyarlılık, Yatırımcı Duyarlılığı, Hisse Senedi Getirileri, Makro Ekonomik Göstergeler, Davranışsal Finans

GİRİŞ

Duyarlılık genel anlamda insanların herhangi bir nedenden dolayı bir durum hakkında iyimser veya kötümser karar alınmasında etkili olması durumudur. Ve bunun gelecekteki kararları etkilediği görülmektedir (Sarı ve Yiğiter,2020:80).

Geleneksel finans teorisine göre yatırımcıların karar verme sürecinde piyasadaki tüm bilgilere hakim olduklarını ve onları dikkate alarak karar verdikleri varsayılır. Ama yapılan çalışmalar bunu göstermemektedir. Kahneman ve Tversky tarafından geliştirilen Beklenti teorisine göre yatırımcıların gelir ve kayıplarına bakılarak farklı olasılık düzeyinde farklı ağırlıklar verilmesi gerektiği önerilmiştir. Yatırımcılar finansal piyasalarda karar alırken her zaman rasyonel olamazlar sadece finansal göstergeler ve ekonomik göstergeleri dikkate almazlar. Bu yüzden bu piyasalarda yatırımcı duyarlılığının önemi çoktur. Bunun yanında yatırımcı duyarlılığı, ekonomi için yatırımcıların niyetleri ve gelecek beklentileri ile ilgili önemli bilgileri de ele alır (Canöz,2018:137-138).

Yatırımcıların rasyonel karar vermenin dışında duygusal kararlarda alabildiklerini ve piyasa bilgilerinden daha çok söylentilere göre hareket edildiği görülmektedir. Bazen de piyasa bilgilerine gerektiğinden az veya fazla tepki gösterebilirler. Bu durum sistematik bir hale gelirse finans piyasalarındaki riski beraberinde getirir (Canbaş ve Kandır,2007:222).

Kahneman ve Tversky (1979)'nin ileri sürdüğü beklenti teorisine ilk kez finans literatürüne giren davranışsal finans, yatırımcı psikolojisinin hisse senedi fiyatlarının oluşumunda önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Kahneman ve Tversky,1979). Yatırımcı duyarlılığının ölçmek için Türkiye'de Merkez Bankası ve İstatistik Kurumu iş birliğinde İktisadi Yönelim Anketi ve Yatırım Anketi kullanılmaktadır. Bu anketler sayesinde oluşan yatırım duyarlılığı göstergeleri ekonomik göstergelerin değerlendirilmesinde önem taşımaktadır (Canöz,2018: 138).

Yatırımcı duyarlılığı ilk kez 1986 yılında Black tarafından ortaya atılmıştır. Literatüre bakıldığı zaman yatırımcı duyarlılığı ile ilgili net bir tanım görülmemektedir. Çünkü yatırımcı duyarlılığı davranışsal bir durum olduğundan doğrudan bir tanım yapmak mümkün değildir. Bu yüzden yatırımcı duyarlılığını doğrudan ve dolaylı ölçebilen çeşitli değişkenler kullanılmıştır. Endeksleri yatırımcı duyarlılığını direkt ölçen değişkenler tüketici eğilim anketleri ve güven endeksleridir. Yatırımcı duyarlılığını dolaylı olarak ölçen değişkenlere örnek ise işlem görme oranı, piyasa işlem hacimleri, hisse senedi ihraçlarının oranı verilebilir(Sarı ve Yiğiter,2020:80).

Literatür Taraması

Polk ve Sapienza(2004) çalışmalarında borsa fiyatlandırmasının bireysel firmaların yatırım kararlarını nasıl etkilediğini incelemektedirler. Yanlış fiyatlandırma yatırım fırsatları kontrol etme ve finansal gevşeklik arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Model tahminine göre yatırımın daha uzun Ar-Ge yoğunluğuna sahip firmalar için yanlış fiyatlandırma vekillerine daha duyarlı olduğu görülmektedir. Ayrıca nispeten düşük yatırımı olan firmaların sonrasında daha yüksek hisse senedi getirilerine sahip oldukları görülmektedir. Sonuç olarak borsanın yanlış fiyatlandırılmasının Ar-Ge yoğunluğu yüksek veya ciro payı daha yüksek olan firmaların karar almasında güçlü etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Albeni ve Demir(2005) özelde mali sektöre ait hisse senetleri ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yöntem olarak “Çoklu Regresyon Analizi” seçilmiş, bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait 1991-2000 dönemi zaman serisi verileri “En Küçük Kareler Yöntemine göre değerlendirilmiş, hesaplanan katsayılar istatistiki olarak test edilmiştir. Hem makro ekonomik hem de işletme düzeyindeki faktörlerin mali sektör hisse senedi fiyatları üzerinde oldukça etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak mali sektör hisse senedi fiyatlarını etkileyen makro ekonomik faktör olarak; mevduat faiz oranları, cumhuriyet altını, uluslararası portföy yatırımları ve alman markı olduğuna karar verilmiştir.

Beker(2006) İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda yatırımcı duyarlılığının varlığını, MKYO hisse senetlerinin, hisse senedi başına net aktif değeri ve piyasa değerinin karşılaştırılması yoluyla ortaya çıkan iskontolarla sorgulamıştır. Bu çalışmanın amacı klasik finans yaklaşımlarında yer almayan yatırımcı duyarlılığı kavramını açıklamak ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) etkilerinin görülüp görülmediği hakkında görüş ortaya atmaktır. MKYO hisse senetlerinin, hisse senedi başına net aktif değeri ve piyasa değerinin karşılaştırılması yoluyla ortaya çıkan iskontolar yöntemi ile sorgulanmıştır. Sonuç olarak üç koşulun da İMKB'deki bu hisse senetleri için geçerli olduğunu ve MKYO'ların hisse senetlerinin bireysel yatırımcıların elinde bulunduğu varsayımı altında, yatırımcı duyarlılığının piyasada fazladan bir risk oluşturduğu görülmüştür.

Baker ve Wurgler(2006) yatırımcı hissiyatının hisse senedi fiyatlarının kesiti üzerinde önemli etkileri olabileceğine dair kanıtlar sunulmaktadır. Basit teorik tahminlerle başlanmıştır. Yanlış fiyatlandırma, bağlayıcı bir arbitraj kısıtlaması varlığında bilgisiz bir talep şokunun sonucu olduğu için, geniş tabanlı bir duygu dalgasının kesitsel etkileri olduğu tahmin edilmiştir. Uygulamada, bu iki ayrı kanal oldukça benzer tahminlere yol açmaktadır, çünkü spekülatif talebe duyarlı olması muhtemel hisse senetleri, yüksek derecede öznel değerlere sahip olanlar da arbitraj için en riskli ve maliyetlidir. Sonuçlar, gelecekteki çalışmalar için çeşitli yollar önermektedir. Kurumsal finansmanda, duyarlılığın daha iyi anlaşılması, güvenlik ihracındaki örüntülere ve hisse fiyatı ile şartlı olarak ilgili görünen firma özelliklerinin sağlanmasına ışık tutmaktadır. Varlık fiyatlandırmasında sonuçlar, tanımlayıcı olarak doğru fiyat ve beklenen getirili modellerin yatırımcı hissi için önemli bir rol içermediğini göstermektedir.

Canbaş ve Kandır(2007) çalışmalarında İMKB'de yatırımcı duyarlılığının, hisse senedi getirileri üzerindeki etkisini açıklamaktadırlar. Çalışmada yatırım ortaklıkları iskontosu, yatırım fonlarının ortalama fon akışı, yabancı yatırımcıların net hisse senedi alımlarının İMKB de piyasa değerine oranı ve üç yatırımcı duyarlılığı temsilcisi değişken olarak belirlenmiştir. Yatırımcı duyarlılığının hisse senedi getirileri üzerindeki etkisini incelemek için regresyon analizlerinden yararlanılmıştır. Çalışma, Temmuz 1997 – Haziran 2006 dönemini kapsamaktadır. Toplam 108 gözlem kullanılmıştır. Yatırımcı duyarlılığı kavramının temelini oluşturan söylenti ticareti, aşırı reaksiyon ve düşük reaksiyon kavramları da incelenmiştir. Yatırımcı duyarlılığının hisse senedi getirilerini tahmin edebildiği ortaya koyulmuştur. Yatırımcı duyarlılığını dikkate alan yatırımcının, hisse senedi yatırımlarında daha başarılı olacağı görülmüştür. Yazarlar yabancı yatırımcıların yatırım davranışlarının hisse senedi getirileri üzerinde önemli bir etkisi olduğu ve yabancı yatırımcıların Türkiye'de ki hisse senedi yatırımlarında yaptığı değişiklikler yerelde hisse senedi yatırımcılarının eğilimlerini önemli ölçüde etkilediği sonucuna varmışlardır.

Zouaoui, Nouyrgat ve Beer(2011) çalışmalarında yatırımcı hissiyatının borsa krizleri olasılığı üzerindeki etkilerini incelemektedirler. Veri aralığı olarak 1995 - 2009 dönemleri alınmaktadır. Çok değişkenli modeli tahmin etmek için 15 Avrupa ülkesi ve ABD'nin panel verileri kullanılmaktadır. Sonuç olarak bir yıllık süreçte borsa krizlerinin ortaya çıkma olasılığının arttığı tespit edilmiştir. Yatırımcı hissiyatının borsalar üzerindeki etkisinin kültürel olarak davranışı, aşırı tepki ve düşük tepkinin kurumsal katılım eğilimi gösteren ülkelerde daha belirgin olduğu anlaşılmaktadır.

Kandır,Çerçi ve Uzkaralar(2013) çalışmalarında, yatırımcı duyarlılığı temsilcilerinden yatırım ortaklıkları iskontosu ile tüketici güven endeksi arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Bu çalışmanın amacı, farklı yatırımcı duyarlılığı temsilcilerinin, yatırımcıların kararlarını aynı yönde etkileme kabiliyetini test etmektedir. TCMB Tüketici Güven Endeksi verileri kullanılmıştır. Yatırımcı duyarlılığı temsilcileri arasındaki ilişkinin araştırılmasında, korelasyon analizi kullanılmış, ayrıca bu iki temsilcinin uzun vadede ilişkili olup olmadığını incelemek amacıyla, Ocak 2005-Aralık 2012 dönemini kapsayan veriler aylık olarak derlenmiştir. Çalışmada yapılan korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde, yatırım ortaklıkları iskontosu ile tüketici güven endeksi arasında ters yönlü, güçlü ve anlamlı bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında Engle-Granger eşbütünleşme Yatırımcı Duyarlılığı Temsilcileri: Yatırım Ortaklıkları İskontosu ve Tüketici Güven Endeksi Örneği analizinde, Engle-Granger ve MacKinnon kritik değerleri birlikte incelendiğinde, yatırım ortaklıkları iskontosu ve tüketici güven endeksi arasında uzun vadeli bir ilişkinin bulunduğu söylenebilir.

Akarım(2014) çalışmasında Türkiye'de yatırımcı duyarlılığı, ekonomik büyüme ve piyasa likiditesi arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. Analizde 1988-2012 yılları arasında işlem gören hisse senetlerinin GSYİH'nın yüzdesi olarak toplam değeri, işlem gören hisse senetlerinin piyasa devir oranı ve piyasa kapitalizasyonuna göre ekonomik büyüme verileri kullanılmıştır. Bu ilişkiyi analiz ederken Granger nedensellik testi ve Vektör Otoregresyon(VAR) modeli kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda ise yatırımcı duyarlılığının piyasa likiditesi üzerinde etkili olduğu ve bu etkinin sermaye piyasalarında meydan gelen değişiminin ekonomik büyümenin doğrudan belirleyicisi olduğu anlaşılmıştır. Yatırımcıların rasyonel olmayan davranışlarının piyasaya ve ekonomiye etkisini gösterdiği için piyasa katılımcıları açısından anlamlı olduğuna ulaşılmaktadır.

Aydoğan ve Vardar(2015) çalışmalarında Türkiye'deki yatırımcı duyarlılığının Borsa İstanbul sektör endeks getirileri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Yatırımcı duyarlılığını ölçmek için kullanılan değişken "Tüketici Güven Endeksidir. Ocak 2004-Ocak 2014 dönemine ait aylık veriler kullanılmıştır. Çalışmada Yapısal Olmayan Vektör Otoregresyonu ve Genelleştirilmiş Etki-Tepki analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Çalışma sonucunda sadece makro değişkenlerden biri olan enflasyon ile yatırımcı duyarlılığı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konulmaktadır. Diğer ulaşılan sonuç da enflasyon dışındaki hiçbir değişkenin yatırımcı duyarlılığın açıklamada anlamlı bir gücünün olmadığı ortaya konulmasıdır. Dikkat çeken bir diğer nokta ise iletişim sektör getirisinin rasyonel ve irrasyonel yatırımcı duyarlılığından etkilememesidir.

Da, Engelberg ve Gao(2015) çalışmalarında hanehalkı endişeleriyle ilgili sorguların hacmini toplayarak, yatırımcı duyarlılığının yeni bir ölçüsü olan finansal ve ekonomik tutumlar (FEARS) endeksi oluşturmaktadırlar. Hanenin günlük arama hacmi, pazar düzeyinde duyarlılığı ortaya çıkarmak için kullanılmıştır. Çalışma 2004 ve 2011 yılları arasında kapsamaktadır. FEARS kısa vadeli getiriyi, hisse senedi fonları, tahvil fonları ve yatırım fonlarının akışı tahmin edilmiştir.

Birlikte ele alındığında, sonuçlar yatırımcı hissi teorileriyle geniş ölçüde tutarlıdır. Bu çalışma için veriler çeşitli kaynaklardan gelmekle birlikte, çalışma analizdeki ana değişken olan FEARS endeksinin yapısı tartışarak başlanmıştır. Bu makale, getiri ve hacim gibi piyasa sonuçlarına dayanmayan büyük ölçüde önlemler sunan yeni bir literatür dizisini takip etmektedir.

Karakurt, Şentürk ve Ela(2015) Türkiye'nin en kırılgan ülkeler arasında yer verilmesinin nedenini ve Türkiye'nin kırılganlığını anlamak, Şangay Beşlisi ile karşılaştırmak için bir çalışma yapmıştır. Çalışmada özellikle cari açık değişkeni ve borç değişkeni için kriz yılı ve 2013 esas alınarak değerlendirme yapılmıştır. Sonuca bakıldığında Yüksek enflasyon özellikle finansal kırılganlığı olan Türkiye için yıkıcı olabilir bu nedenle enflasyonun düşürülmesi ve yapısal reformlarla da iç tasarrufların artırılması hedeflenmesi ortaya çıkmaktadır.

Köse ve Akkaya(2016) Türkiye'de Ocak 2007- Mart 2016 döneminde tüketici güven endeksleri ile hisse senedi getirileri arasındaki ilişkinin araştırılması, tüketici güven endekslerinin yanı sıra hisse senedi getirileri ile alt endeksler arasındaki ilişkinin açıklanması ve alt endekslerdeki beklentilerin hisse senedi getirileri üzerindeki etkilerinin belirlenmesini konu almıştır. Araştırma yöntem itibarıyla iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada, Türkiye'de Ocak 2007 – Mart 2016 döneminde tüketici güven endeksleri ile BIST100 Getiri Endeksi arasındaki ilişki klasik çoklu regresyon analizi ile araştırılmıştır. Sonuç olarak araştırma, Türkiye'de tüketici güven endeksi ile hisse senedi getirileri arasında ilişki olduğunu göstermiştir.

Keleş ve Arat(2016) yatırımcı duyarlılığı olarak kullanılabilir ölçütler ortaya konmuş ve bu ölçütleri temsil eden göstergelerin duyarlılığı ifade etmedeki başarısı tartışılmıştır. Çalışmada yoğun olarak kullanılan kapalı uçlu yatırım fonu iskontosu, Baker ve Wurgler bileşik duyarlılık endeksi ile tüketici güveni ve duyarlılığını gösteren anketlere detaylı yer verilmiş ve getiriyi tahmin etme güçleri tartışılmıştır. Sonuç olarak katılımcıların sayısı ve takip eden aylardaki katılımcı profilinin değişme oranı gibi konularda standart olmasa da, güven ve duyarlılık anketleri duyarlılık temsilcisi olarak diğer temsilcilere göre öne çıktığı görülmektedir.

Kaya(2018) tarafından geliştirilen çalışmada Türkiye sermaye piyasaları için yatırımcı duyarlılığı ve hisse getirileri arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Çalışma Haziran 1997- Eylül 2018 zaman aralığını kapsamaktadır ve aylık veriler kullanılmıştır. Yatırımcı duyarlılığı ve hisse senedi getirileri arasındaki ilişkiyi incelemek için regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizinin sonucuna göre yatırımcı duyarlılık endeksinde meydana gelen %1'lik artış ile BIST 100 endeks getirisinde %43'lik bir artış gerçekleştiği görülmüştür. Yatırımcı duyarlılığının hisse senedi getirilerini pozitif yönde etkilediğini ve yatırımcı duyarlılığının hisse senedi getirilerini açıklayan bir faktör olduğuna işaret etmektedir. Çalışmada yatırımcı duyarlılığının piyasa tarafından fiyatlandırıldığı sonucuna varılmıştır.

Canöz(2018), 2004-2017 yılları arasındaki aylık verileri kullanarak Türkiye için açıklanan Tüketici Güven Endeksleri ile Borsa İstanbul 100 Endeksi arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. Toplamda 162 aylık verileri Toda-Yamamoto Nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda hisse senetlerinden tüketici güvenine doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Tüketici güveni endeksinin ekonomik yapıyı doğrudan etkilediği görülmüş aynı zamanda ekonomik göstergelerinde ekonomiyi etkilediğine değinilmiştir. Yatırımcıların karar alırken makroekonomik göstergelerle birlikte hisse senedi piyasası ve tüketici güvenini takip etmesinde fayda olduğu sonucuna varılmıştır.

Sarı ve Yiğiter(2020) çalışmasında BIST 100 getiri endeksi ve yatırımcı duyarlılığının tahmin edilmesini amaçlamaktadırlar. Tahmin için modellerde bağımsız değişken olan yatırımcı duyarlılığını temsil eden tüketici güven endeksi ve alt endeksleri kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak da BIST 100 getiri endeksi ele alınmıştır. Ocak 2007 ve Aralık 2018 dönem örneklem olarak dikkate alınmış ve aylık veriler şeklinde toplamda 144 gözlem değeri kullanılmıştır. Tahmin modelleri oluşturulurken verilerin %70' inin eğitim, %30' unun test için kullanıldığı görülmüştür. Destek Vektör Makinesi (DVM) yönteminden faydalanılmıştır. Çalışmanın sonucunda ise yatırımcı duyarlılığının hisse senedi getirilerini tahmin etmede başarılı olduğu görülmektedir. Yatırımcı duyarlılığının önemi ortaya koyulmuştur ve yatırımcı duyarlılığını dikkate alan hisse senedi yatırımcılarının daha başarılı sonuçlar elde etmesi beklenmektedir. TÜİK-TGE hisse senedi getirilerini önemli ölçüde tahmin edebilmektedir. Finansal piyasalarda her zaman rasyonel olunmadığı, söylenti unsurunun da yatırım konusunda önemli olduğu ortaya konulmuştur.

SONUÇ

Yatırımcı duyarlılığı kavramı ekonomi için önemli bir kavramdır. Geleneksel finans teorisi yatırımcıların rasyonel olduğunu ve yatırım kararlarında bireylerin tam bilgiye sahip olduklarını savunurlar. Yapılan çalışmalar bu durumun her zaman böyle olmadığını göstermektedir. Yatırımcıların yatırım kararı alırken sadece makro ve mikro göstergeleri dikkate almadığı, söylentilere göre de hareket ettiği görülmektedir. Kahneman ve Tversky'nin ileri sürdüğü beklenti teorisi ile yatırımcıların gelir ve kayıplarına göre olasılık düzeyinde farklı ağırlıklar verilmesi gerektiği önerilmektedir.

Bu çalışmada literatür taraması yapılmış ve yatırımcı duyarlılığı ile makro ekonomik göstergeler arasında elde edilen sonuçlar açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda yatırımcı duyarlılığını dikkate alan yatırımcıların piyasa yatırımlarında daha başarılı olabileceği görülmüştür. Yatırımcı duyarlılığı temsilcilerinin doğru olarak belirlenmesinin finans piyasasında yatırımcıların kararlarına katkı sağlayacağı sonucuna varılmıştır.

Son yıllarda yapılan uygulamalı çalışmalarında gösterdiği gibi, yatırımcı duyarlılığı gerek şirket bazında gerekse piyasalarda ölçülebilen ve gözlenebilen bir etkiye sahiptir. Yatırımcı duyarlılığı genel olarak gelecekteki nakit akışları ve riske ilişkin objektif bilgi tarafından biçimlendirilmeyen beklentiler şeklinde tanımlanmakta ve rasyonel yatırımcının dikkate almadığı bilgi tarafından oluşturulan toplumsal beklentiler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu noktada karşılaşılan en önemli problemlerden birisi, yatırımcı duyarlılığının makro ekonomik göstergeler üzerindeki etkisinin doğrudan ölçülememesidir. Bu sebeple, yatırımcı duyarlılığı birtakım temsilciler aracılığıyla ölçülmeye çalışılmaktadır. Bu araştırma literatürdeki çalışmaları içerdiği için sonuçlarının yatırımcılara, yatırım kararlarında yardımcı olması beklenebilir.

KAYNAKÇA

- Akarım, Y.D.(2014). *Yatırımcı duyarlılığı, Piyasa Likiditesi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Uygulaması*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 42: 269-278
- Albeni, M. & Demir, Y.(2005). *Makro Ekonomik Göstergelerin Mali Sektör Hisse Senedi Fiyatlarına Etkisi (İMKB Uygulamalı)* Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14: 24-48
- Aydoğan, B & Vardar, G.(2015). *Yatırımcı Duyarlılığının Borsa İstanbul Sektör Endeks Getirileri Üzerine Etkisi*. Maliye Finans Yazıları 104: 29-52
- Baker, M. & Wurgler, J. (2006) *Investor Sensitivity and Cross-Section of Stock Returns*, Amerikan Finans Derneği
- Beker, C.(2006). Ankara *Yatırımcı Duyarlılığı: İMKB'de İşlem Gören Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları Üzerine Bir Uygulama* Yüksek Lisans Tezi
- Canbaş, S. & Kandır, S.Y. (2007). *Yatırımcı Duyarlılığının İMKB Sektör Getirileri Üzerindeki Etkisi*. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(2): 219-248
- Canöz, İ.(2018). *Borsa İstanbul 100 Endeksi ile Tüketici Güven Endeksleri Arasındaki Neden-sellik İlişkisi: Türkiye Örneği*. Fiscoeconomia, 2(1): 136-153
- Da,Z., Engelberg, J. ve Gao,P.(2015) *Total of All FEARS Investor Feelings and Asset Prices* Finansal Çalışmalar, 28(1): 1-32
- Kandır, S., Çerçi, G. ve Uzkaralar, Ö.(2013). *Yatırımcı Duyarlılığı Temsilcileri: Yatırım Ortaklıkları İskontosu ve Tüketici Güven Endeksi Örneği BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 7(2)
- Karakut,B., Şentürk,S.H., ve Ela, M.(2015). *MakroekonomikKırılganlık: Türkiye ve Şangay Beşlişi Karşılaştırılması- Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(1)
- Kahneman, D. & Tversky, A. (1979). *Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk*. *Econometrica*, 47(2), 263-292
- Kaya, E.(2018). *Yatırımcı Duyarlılığı ve Hisse Senedi Getirileri*. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 645: 91-112
- Keleş, E. & Arat, M.E. (2016). *Yatırımcı Duyarlılığı Temsilcileri Ve Sermaye Getirilerinin Tahmini*, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, 12(45): 307-326
- Köse, A. & Akkaya, M. (2016). *Beklenti ve Güven Anketlerinin Finansal Piyasalara Etkisi: BIST 100 Üzerine Bir Uygulama* Bankacılar Dergisi, Sayı 99
- Sarı, S.S. & Yiğiter, Ş. Y.(2020). *Yatırımcı Duyarlılığının Hisse Senedi Getirilerindeki Rolü ve Tüketici Güven Endeksiyle Ölçülmesi*. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,34(1): 77-97
- Polk, C. & Sapienza, P. (2004). *The Real Effects of Investor Sentiment*, *National Bureau Of Economic Research*, 1-62
- Zouaoui, M., Nouyriat, G. ve Beer, F. (2011). *How Does Investor Sentiment Affect Stock Market Crises Evidence from Panel Data*, *The Financial Review*, 46(4); 723-747

TÜRK SİGORTACILIK SEKTÖRÜNDE HASAR/PRİM ORANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Ömür DUMAN, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
omur.duman@ogr.dpu.edu.tr

Sercan TAŞÇI, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
sercan.tasci@ogr.dpu.edu.tr

ÖZET

Sigorta sektörü gelişmekte olan ekonomilerde ekonominin en dinamik sektörlerinden biridir. Sigortaya olan ihtiyaç, rizikoları karşılama, temin ettirme özlemi büyüdükçe, teknik ve ekonomik niteliklerle daha elverişli sigorta şirketlerinin hizmet arzının artması sigortacılık sektörünün önemini daha da artırmaktadır. Sigorta sektörünün en önemli performans göstergelerinden biri hasar/prim oranıdır. Poliçelerin yenilenmeleri aşamasında primin belirlenmesini etkileyen değişiklikleri açıklayacak olursak bunların başında hasar/prim oranı ve buna bağlı olarak uygulanan indirim ve ek primler bulunmaktadır. Bu çalışma ile hasar/prim konusu üzerine yapılmış literatür taramaları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sigorta Sektörü, Hasar Prim Oranı, Ek Primler, Finansal Piyasa, Poliçe

GİRİŞ

Sigorta faaliyeti aynı türden bir riziko ile yüz yüze olan bireylerin belli bir para ödemesi ile toplanan meblağının, o tehlikenin gerçekleşmesi ile zarara uğrayan bireylerin zararının karşılanmasında kullanılan bir düzenlemedir (Özuren, 2010:3). Sigorta faaliyetinde bulunan şirketler öncelikle riziko gerçekleşmeden önce belirlenen primin toplanarak risk gerçekleştiğinde bu ödeme işlevini gerçekleştirmektedirler. Şirketlerin toplamış oldukları primler şirketin belirlediği politikalara göre farklı alanlarda değerlendirilmekte ve çeşitli yatırımlara dönüştürülmektedir. Böylelikle sigorta faaliyetinde bulunan şirketler hem bireylerin rizikolar sonucu zararını karşılamakta hemde şirket bünyesinde kazanç sağlayabilmektedirler (Çetiner, 2010: 1).

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Girişten sonra ikinci bölümde sigortacılık faaliyetlerinin ekonomi açısından mikro ve makro işlevleri üzerinde durularak daha sonra Hasar/prim oranının ekonomik etkileri üzerine bir araştırma yapılmıştır. Üçüncü bölümde literatür taraması yapılmış ve çeşitli araştırmalara yer verilmiştir. Son bölümde ise yapılan literatür taramaları ile ilgili değerlendirme yapılmıştır.

Makro ve Mikro İşlevleri Açısından Sigortacılık Kavramı

Makro İşlevleri

Piyasalarda oluşacak finansal gelişme hem finansal pazarları hemde sigorta sektörünün bulunduğu piyasalarda iktisadi bir kalkınmayı beraberinde sağlamaktadır. Finansal gelişmenin sağlandığı durumlarda ekonomik birimlere kaynak tahsisi artar ve sermaye artışının önünü açar. Bu etkilerin getirisi ile sigorta şirketleri geliştirdiği yatırım politikaları ile kaynaklarını çeşitli alanlara aktararak yatırım yaparlar (Akdoğan,2001s.6). Para ve sermaye piyasalarının önemli bir aktörü sigorta şirketleridir. Sigorta şirketleri tasarruf aktifliğini arttırarak iktisadi kalkınmanın önünü açmaktadır (Keller 2000, s.9.). Aynı zaman sigorta kuruluşları kredi ekonomisinin etkin bir unsuru olduğu için ülkelerin kaynaklarını uygun risk portföyünde etkin şekilde ARGE faaliyetleri sonucunda tahsis ederler. Sigorta faaliyetleri sonucunda sosyal güvenlik sisteminin üzerine binen yükü hafifletirler, vergi gelirlerinde pozitif etki yaratırlar ve işsizliğin azalmasına katkı sağlamaktadırlar (Krauss 2000, s. 1 Kargı, 1998, s. 39).

Mikro İşlevleri

Sigortacılık risklerin transferini sağlamakta ve oluşacak olumsuz etkileri azaltmaktadır. Sigorta şirketleri sigorta döneminde konu olan rizikoları poliçe kapsamında kendisine transfer etmektedir (TBB; 2000, s. 11). Bu etkisi ile bireylerin üzerinde riziko ile oluşacak maddi yükü transfer etmektedirler. Sigortalının prim karşılığı aldığı teminatlara güvenerek kendisini güvende hissetmesini sağlamaktadır. Böylelikle bireylerin zararları daha az seviyeye inecektir (Önder 1993, s. 167). Sigortalı gerçekleşecek olan hasarı ödediği primler ile tazmin ettiği için daha fazla kaynak tahsisinde bulunarak daha fazla tasarruf yapacaktır ve bunları faaliyetleri için kullanmasının önü açılacaktır (Bohn, 1999, s7).

Ekonomi Açısından Hasar/Prim Kavramı

Hasar/prim oranı gerçekleşen hasarın poliçeler ile kazanılan primler üzerindeki oranıdır. Sigorta şirketlerinde oluşacak hasar prim oranları üzerindeki bir düşüş şirketlerin daha fazla fon biriktirmelerini sağlar. Gelişen ülkelerde sigorta sektörü finansal piyasaların önemli bir aktörüdür. Şirket bünyesinde oluşacak bir gelir artışı ile ekonomide aynı potansiyelde kalkınma sağlamaktadır. Gelişmiş ülkelerde poliçeleştirme oranlarının daha yüksek olması fonun bu sektöre aktarılmasını sağlar (Çiftçi D,2004).

Sigorta sektöründe oluşacak fazla fonun çeşitli borsa araçlarına aktarılması ve yatırıma yönlendirilmesi ile ekonomiye pozitif etkiler doğurmaktadır. Bu oluşacak pozitif etkiler zamanla piyasalarda izlenebilmektedir. Milli gelir seviyelerinde ve tasarruflar konusunda da önemli bir etkiye sahiptir. Bu oluşacak pozitif göstergeler büyümeyi destekleyerek milli gelir üzerinde bir artıya neden olur. Sonuç olarak ekonominin daha hızlı büyümesine ve bireylerin üzerinde sosyal refah düzeyinin artmasını sağlamaktadır (Çekici, İnel, M. 2015).

Hasar/Prim Oranları Üzerinde Azami İyi Niyet Prensibi

Azami iyi niyet prensibi, poliçeleştirme işlemi yapıldığı sırada ve devamında sigortalının sigortaya konu olan ürün hakkında bütün bilgileri açık bir şekilde vermesi ve sigortacıya aktarması gerekmektedir. Sigortacı ise sigorta konusu ile alakalı müşteriye gerekli bilgileri vermeli ve yapılan sigorta konusu gereği teminatların kapsam ve kapsam dışı hallerini aktarmakla yükümlüdür (Elbeyli, 1995, s. 43-44). Sigortalı tarafından yapılacak herhangi bir aksi durum hasar/prim oranları üzerinde bir etkiye sahip olabilir.

Literatür Taraması

Literatür incelendiğinde daha çok genel sigortacılık üzerine çalışmalar mevcuttur. Ancak azda olsa hasar üzerine çalışmalarda mevcuttur. Bu bölümde öncelikle bulunan hasar/prim ve ekonomik etkileri üzerine bulunan çalışmalar özetlenecektir. Daha sonra ise hasar kavramı hakkında yapılan çalışmalardan bahsedilecektir.

Özcan (Temmuz 2018: 330-341), “Sigortacılık Teknik Karşılıklarındaki Değişen Faktörlerin Trafik Muallak Hasar ve IBNR Atkısı Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışmasını da ülkemizde trafik sigorta poliçe fiyatları artan hasar/prime bağlı olarak yıllar içerisinde hızlı yükseldiğinden bahsedilmiştir. Sigorta şirketleri de bu oranları dengeleyebilmek için 2015 yılında poliçelerine yüksek zamlar uygulamak zorunda kaldıkları ve özellikle bazı araç gruplarındaki trafik poliçe fiyat artışları sebebi ile; kanun, mevzuat ve yönetmelik değişiklikleri ile hasar primi azalmaya yönelik çalışmalar başlatıldığını ifade etmiştir. 2016 yılından itibaren yüksek hasar/prime rağmen kamuoyu baskıları sebebi ile trafik poliçe primlerinde indirim söz konusu olduğunu diğer taraftan da bu durumun bilançolardaki olumsuz etkisini azaltabilmek için teknik karşılıklarda ve özellikle muallak hasar kaleminde bir dizi değişiklikler yaşandığını ifade etmiştir. Teknik karşılıkları etkileyen en önemli değişkenlerden biri “muallak hasar” ve “gerçekleşmiş ancak raporlanmamış tazminat karşılığı” (IBNR) tir. IBNR özellikle trafik branşı için çok önemli bir tazminat kalemidir. Çalışmada Türk sigorta sektörü; 2011 ve 2017 dönemleri teknik karşılık, toplam muallak karşılık, toplam brüt trafik muallak, IBNR, toplam iskonto ve kazanma / kaybetme kalemleri incelenmiştir. Hesaplama da değişen faktörlerin teknik karşılıklar üzerinde

etkisi incelenmiş ve bu etkinin büyüklüğü lineer trend analizi ve regresyon modeli aracılığıyla 2018 ve 2019 yılları sonunda oluşacak tutarlar tahmin edilmiş ve tablolar analiz edilmiştir. 2011 ve 2015 arası IBNR değerleri belirli bir eğilimde artış gösterirken; 2016 ve 2017 yılları sonuçlarında ve 2018-2019 tahminlerinde çok yüksek artışlar gözlemlenmiştir.

Doğan (2010), “Sigorta Şirketlerinde Hasar Modellemesi” isimli tez çalışmasında hasar şiddeti ve hasar frekansı bazında toplam hasarların net prim oranları ve olasılık dağılımlarını hesaplaması amaçlanmıştır. Toplam hasar dağılımları sigorta teminatlarının fiyatlandırılmasında önemli bir rol oynadığı, tüm dünyada sigorta yaptıran insanlar gün geçtikçe daha çok bilgilendirilmekte ve ödedikleri primleri düşürmek için oluşabilecek hasarın bir kısmını üstlenerek muafiyetli sigorta yaptırmaya yoluna gitmekte olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında sektörde oluşan rekabet sigorta şirketlerinin sigorta anlaşması sonucunda doğabilecek hasarların dağılımını en iyi şekilde tespit etmelerini zorunlu kılmaktadır. Çalışmada hasar dağılımının nasıl hesaplanabileceği incelenmiştir. İkinci ve üçüncü bölümlerde bu konu üzerine yapılmış çalışmalar ve metotlar ile genel kavramlar ve varsayımlar yer almaktadır. Sigortacılık temelde istatistiğe ve olasılığa dayanan bir pazardır. Hasar dağılımlarının amacını anlamak, hesaplanmasının planını belirlemek, metotları seçmek ve uygulamak ve simülasyon yardımıyla doğrulayıp öngörü yapmak ileri derecede istatistik bilgisi gerektirmektedir. Dördüncü bölümde kullanılması gereken istatistiksel araçlar hakkında bilgi verilmektedir. Beşinci bölümde de hasar modellemelerinin dünyada ve Türkiye’deki uygulamalarına ilişkin bilgi verilmiş, son bölümde ise değerlendirme yapılmıştır.

Kaygısız ve Harmandar (2017), “Kahramanmaraş İlindeki İki Özel İşletmede Kültür Irkı Sığırların Adaptasyon Düzeylerinin Sigorta Hasar Tazminatı Alma Kriteri Bakımından Karşılaştırılması” isimli çalışmalarında Kahramanmaraş ilinde yetiştirici şartlarındaki iki özel işletmede Siyah Alaca ve Simental sığırların adaptasyon özellikleri incelenmiştir. Araştırmanın materyalini 2008-2016 yıllarında büyükbaş hayvan hayat sigortası yaptırılan Siyah Alaca ve Simental ırkı sığırlara ait veriler oluşturmuştur. Ölüm ve mecburi kesim oranı Siyah alaca ırkında %5,0 ve %10,1, Simental ırkında ise %2,3 ve %4,5 olmuştur. İneklerde yavru atma ve buzağılarda 7. güne kadar ölüm oranları Siyah Alaca ırkında %8,9 ve %10,3, Simental ırkında ise %8,3 ve %12,4 olmuştur. Toplanan sigorta primlerinin Siyah Alaca ırkında %156,4’ü, Simental ırkında ise %73,6’sı tekrar hasar bedeli olarak yetiştiriciye geri ödenmiştir. Araştırma bulgularına göre inek yaşama gücü bakımından Simental ırkı daha üstün bulunmuştur. Yavru atma ve buzağı yaşama gücü bakımından ise ırklar arasında fark bulunmamıştır.

Emeklier (2017), “Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasında Hasar Oranlarının Hesaplanması ve Hasar Oranlarının Tahmini Emekler Sigorta Örneği” isimli tez çalışmasında sigortacılık sektörü, Trafik Sigortası branşında mevzuat açısından incelenmiş, son on yıldaki gelişimi; hasar prim oranları baz alınarak karşılaştırılmıştır. Karşılaşılan problemler odaklı olarak ilerlenen sürecin sonunda da sektörün içinde aktif olarak faaliyet gösteren Emeklier Sigorta acentesinin özel bir sigorta şirketinden kesilmiş trafik poliçeleri verileri kullanılarak, sigorta şirketlerinin risk prim hesaplama yöntemlerinde acente kanallarının sahip olduğu risk faktörlerinin bir etken olarak göz önünde bulundurulabilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda trafik sigortası denetim ve yaptırım sisteminde eksiklikler olduğu, bu durum devam ettiği sürece, trafik sigortası branşında, ekonominin önemli bir istihdam ve fon akışının sağlandığı sigorta sektöründen olumsuz yönde etkileneceği, sigorta şirketlerinin yüksek prim

gelirlerine rağmen zarar etmeye devam edecekleri ve Türkiye’de yaşamakta olan vatandaşların, gündün güne artmakta olan poliçesiz dolaşan taşıt sayısının doğuracağı sigorta prim artışı gibi sonuçlara katlanmak zorunda olacakları bir ortamın doğacağı sonucuna varılmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki gibi sigorta sektörü de ülkemizde gelişmekte ve hayatımızın olmazsa olmazı bir sektör haline gelmektedir. Türkiye’de son yıllara bakıldığında sektörde enflasyon oranları üzerinde bir büyüme sağlamış ve Türk ekonomisi açısından önemli bir yer elde etmiştir.

Hasar prim oranları kapsamında müşteri bildirimleri konusunda müşterinin daha çok bilinçlendirilmesi ile ve denetim kanallarının daha yaygınlaştırılması ile gerçekleştirilebilecek bir pozitif gösterge sigorta şirketlerinin piyasaya daha fazla fon aktarması bununla birlikte bir likidite havuzu oluşturmaya yardımcı olur. Sigorta sektöründe oluşacak bir fon birikimi hem piyasalara olumlu bir şekilde pozitif gösterge olarak yansıtır hemde daha güçlü bir finansal kuruluş olması borsa açısından da olumlu etkileri doğurabilir. Sigortacılık sektörü finansal gelişme ve kalkınmayı beraberinde sağlayan bir sektör olduğu için finansal gelişme, ekonomideki kaynak tahsisinde etkinlik ve sermaye birikiminde artış sağlar.

Sonuç olarak yapılan literatür araştırmalarında da bahsedildiği gibi sermaye artışı sağlayan sigorta şirketleri kaynaklarını farklı sektörlerde değerlendirerek yatırım yapmaktadırlar. Elde edilen tasarruflar finansal piyasalara aktarılacak iktisadi kalkınmayı beraberinde getirir ve kredi ekonomisi kapsamında önemli bir fon aktarırlar. Çeşitli ekonomik kalemlerde pozitif etkilere neden olurlar. Literatür taramalarından elde edilen bulgulara göre de sigorta sektörü kanalıyla finansal piyasalara aktarılacak fonların artması ve ekonomiye kazandırılması açısından önemli ve anlamlıdır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan Melek (2001) *Veri Zarflama Analizi Tekniği ile Sigorta Şirketlerinin Etkinlik Ölçümü*, H.Ü.SBE Yayınlanmamış YLT, Ocak, Ankara
- Çetiner, Çiğdem (2010), *Türkiye’deki Hayat Dışı Sigorta Şirketlerinin Mali Performansı Üzerine Bir Analiz*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çiftçi, D. (2004). *Türk Sigorta Sektörünün Sorunları; DEA Analizi ile Türk Sigorta Şirketlerinin Etkinlik Düzeylerinin Belirlenmesi*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13 (1). Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/cusosbil/issue/4369/59748>
- Çekici, M, İnel, M. (2015). *Türk Sigorta Sektörünün Direkt Prim Üretimlerinin Tahmin Teknikleri İle İncelenmesi*. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 34 (1), 135-152. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/muiibd/issue/497/4409>
- Doğan, U. (2010). *Sigorta Şirketlerinde Hasar Modellemesi*.
- Emekliler, N. A. (2017). *Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasında Hasar Oranlarının Hesaplanması ve Hasar Oranlarının Tahmini Emekliler Sigorta Örneği* (Master's thesis, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

- Elbeyli, M. Ü. (1995). *Sigorta ve Sigorta Pazarlaması*. Sigorta Dergisi Yayınları.
- Geanolaplos, John (1999). *Would a Privatizing Social Security Sysem Really pay a Higher Rate of Reform” First Annual Joint Conference for Retirement Research Consortium* May 20.21.1999
- Krauss H. Brain (2000), *Reforming Social Security Must Start Now* International Center for Pension Reform, in Buffalo News, New York
- Kaygısız, A., & Harmandar, A. (2018). *Kahramanmaraş İlindeki İki Özel İşletmede Kültür İrki Sığırkların Adaptasyon Düzeylerinin Sigorta Hasar Tazminatı Alma Kriteri Bakımından Karşılaştırılması*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi, 21(2), 215-219.
- Keller M. Peter (2000), *Pension Reform, Private Saving, And The Current Account İn A Small Open Economy* IMF WP /00 /171/October 200, JEL Classification numbers: HSS, E13, E20
- Onder İzzettin ve Ark. (1993) *Türkiye 'de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar İktisat Politikası Seçenekleri 2, Türkiye Araştırmaları 2, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul*
- Özuren, Bekir Raşit (2010) *Temel Performans Göstergeleri ile Türkiye 'deki Hayat Dışı Sigorta Şirketlerinin Karşılaştırmalı Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.

TBMM'NİN AÇILIŞININ 100. YILI ANISINA
KÜTAHYA DURLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

“BAYRAK OTURUMU”

16 Mayıs 2020 - Cumartesi

BAYRAK OTURUMU	OTURUM BAŞKANI: PROF. DR. LEVENT MERCİN
----------------	---

SAAT	ABD/ASD	BİLDİRİ SAHİBİ	BİLDİRİ BAŞLIĞI
------	---------	----------------	-----------------

15:00 - 16:00	SANAT VE TASARIM	ABDULMETİN SİYAM	KÜTAHYA'NIN TARİHİ MEKANLARININ AFİŞ TASARIMI İLE TANITILMASI
	SANAT VE TASARIM	ANIL ALTINDAŞ	POST MODERN BİR SANAT AKIMI OLAN POPART'IN KAPİTALİZM AÇISINDAN İNCELENMESİ
	SANAT VE TASARIM	BETÜL GÜZEL	MONOGRAM TÜRÜ LOGOLARIN İNCELENMESİ VE UYGULAMA ÖRNEĞİ
	SANAT VE TASARIM	BURAK DEMİR	KÜTAHYA'NIN TARİHİ HAMAMLARININ TANITILMASINA YÖNELİK KATALOG TASARIMI
	SANAT VE TASARIM	TANER TÜRKEL	HABER VE SANAT İÇERİKLİ WEB SİTELERİNDE KULLANILAN GDN TASARIMLARINDA GÖRSEL VE TİPOGRAFİLERİN İNCELENMESİ

KÜTAHYA’NIN TARİHİ MEKANLARININ AFİŞ TASARIMI İLE TANITILMASI

Abdulmetin SİYAM, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
abdulmetin.siyam@ogr.dpu.edu.tr

ÖZET

Tanıtım, şüphesiz reklamcılık için önemli ve değerli bir olgudur. Geçmişten günümüze her alanda var olan tanıtım, kentlerin görünür hale gelmesi konusunda da önemli bir role sahiptir. Kent alanındaki tanıtımların yapısı incelendiğinde özellikle Tarih, Kültür ve Coğrafya gibi etmenlerden beslenildiği görülmektedir. Bu etmenlerin kent tanıtımları özelinde aktarılmasının, en etkili yollarından biri de afiş tasarımlarıdır. Afiş, hedef kitleye mesajı ulaştıran en etkili görsel iletişim araçlarından biridir. Afişte kullanılan yazı fontları, fotoğraflar, illüstrasyon ve renk gibi tüm görsel unsurlar hedef kitleyi etkilemektedir.

Araştırmanın içeriğini oluşturan ve pek çok uygarlığa yaptığı ev sahipliği ile bilinen Kütahya kenti, Anadolu’nun en eski yerleşimlerinden birisidir. Kütahya’nın tanıtımı için yapılan araştırmalar incelendiğinde, gerçekleştirilen tasarımların hem sayı olarak hem de teknik özelliklerinin öne çıktığı tanıtım ürünleri bakımından yeterli düzeyde olmadığını görülmüştür. Bu sebeple araştırmanın amacı “Ulu Camii, Germiyan Sokağı ve Aizanoi Antik Kent” gibi tarihi mekânların farklı bir üslup kullanılarak afiş tasarımları ile tanıtılmasıdır. Sonuç olarak yapılarla, kent tanıtımlarında kullanılan alışagelmış teknikler yerine linol baskı tekniğinin imkân ve olanakları sayesinde doku ve leke etkileri verilmiştir. Elde edilen baskıların, bilgisayar ortamında düzenlenerek afiş tasarımları haline gelmesiyle, sıra dışı, özgün, farklı ve dikkat çekiciliğiyle Kütahya kentinin tanıtımında daha etkili olunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kütahya, Kent, Baskı Resim, Linol Baskı, Afiş Tasarımı

GİRİŞ

Kütahya kenti, pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış, Anadolu'nun en eski yerleşimlerinden birisidir. Kent tarihi, sanatı ve nice güzellikleri bünyesinde barındıran konakları, çeşmeleri, camileri ile bugün hala tarihi yaşayan ve yaşatan bir şehir olma özelliğine sahiptir. (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) UNESCO'nun 2017 yılında ilan edilen "Yaratıcı Şehir" unvanına layık gördüğü ender şehirlerden biridir. (kutahya.gov.tr). Ancak araştırmalar kapsamında ulaşıldığı kadarıyla, Kütahya'nın tanıtımında bugüne kadar gerçekleştirilen tasarımların hem sayı olarak hem de teknik özelliklerinin öne çıktığı tanıtım ürünlerinin yeterli düzeyde olmadığı göstermektedir.

Kentteki görünümün yok olmaması, geleneksel kültürün devamlılığı sağlanabilmesi için günümüze ulaşan eserlerin tanıtılması gerekmektedir. Her alanda olduğu gibi tanıtım, kentlerin görünür hale gelmesi konusunda da önemli bir role sahiptir. Günümüzde tarihi geçmişi olan ve bu yönünün öne çıkartıldığı kent tanıtımları dikkat çekmektedir. Kentlerdeki kültürel varlık olan eserlerin tanıtılmasının en etkili yollarından biri de afiş tasarımlarıdır. Mercin'e göre, afiş bir şeyi duyurmak, tanıtmak; sosyal veya kültürel içerikli bir konu hakkında insanların görebileceği yerlere asılan bir grafik tasarım ürünü şeklinde tanımlanabilir (Mercin, 2017: 199). Afişte kullanılan her teknik ve görsel unsurların hedef kitleyi etkilemekte olduğu bilinmektedir.

Bu sebeple araştırmanın amacı Kütahya kentinin tanıtımına yönelik "Ulu Camii, Germiyan Sokağı ve Aizanoi Antik Kent" gibi tarihi mekânların linol baskı tekniğinden yararlanılarak farklı ve özgün baskı resim örnekleri sunması ve elde edilen baskı resimlerle afiş tasarımları yapılması olarak hedeflenmiştir. Afişlerin, görsel unsuru baskı resim olduğu için baskılar daha fazla ön plana çıkartılarak oluşturulmuştur.

Afiş Tasarımı

Mercin'e göre, afiş bir şeyi duyurmak, tanıtmak; sosyal veya kültürel içerikli bir konu hakkında insanlar arasında farkındalık oluşturmak ve insanların bilinçlendirmek amacıyla insanların görebileceği yerlere asılan bir grafik tasarım ürünü şeklinde tanımlanabilir (Mercin, 2017: 199). Becer'e göre "afişler, tasarım ve sanat kaygısının eşit ağırlıkta olduğu grafik ürünlerdir" (Becer, 2013:201). Ayrıca "afiş, tasarlandığı ülkenin kültürel, ticari ve politik özelliklerini yansıtan, canlı ve estetik bir göstergesi" dir (A.g.e.: 204). Khabbazi'ye göre afişler, kalabalık kitlelerin görme şansı olan yerlere asıldığı için bir kenti, kültürü veya mekânı tanıtmak için çok uygun ve etkili tanıtım yöntemlerinden sayılmaktadır (Khabbazi, 2018: 65). Kısaca afişler, içerisinde var olan mesajı en hızlı şekilde hedef kitlesine ulaştıran etkili görsel iletişim araçlarıdır.

Afiş tasarımlarının ilgi çekici, dikkat çekici, kolay anlaşılır, özgün, inandırıcı ve harekete geçirici özelliklere sahip olması gerekmektedir. İlgi ve dikkat çekici olduğu sürece afiş varlığını sürdürebilmektedir (Gedik, 2017:25). Afiş, insanlara ilettiği mesajlar ve işlenen konular bakımından kendi arasında ticari (reklam afişleri), sosyal ve kültürel olarak türlere ayrılır.

Kültürel Afişler

Kültürel afişler, sinema, tiyatro, konser, sergi, festival, spor gibi, hareketin, rengin, dokunun ve ritmin daha çok yer aldığı, zengin içerikleri bünyesinde barındıran, kültür ve sanat etkinliklerini topluma duyuran afişler olarak tanımlanabilir. Kültürel afişlerin özelliği tasarımcının sezgi ve

yeteneklerini olabildiğince özgür ifade edebilmesi ve ticari kaygıların en alt düzeyde olması, olarak söylenebilir. Estetik kaygı ve sanatsal boyutun yüksek olduğu bu yapıtlar, bünyesinde barındırdığı mesajlarla toplumu bilgilendirmeyi amaçlar (Köksal, 2014: 39, 42).

Kültürel afişler, tarihi ve kültürel değerlerin tanıtımında, kalabalık kitleleri etkilemekte oldukça başarılı bir unsurdur (Khabbazi, 2018: 114). Ayrıca toplumu sanatla buluşturup, estetik ve görsel anlatım ile kültürel etkinlikler hakkında toplumu bilgilendirmede ve davet etmede etkili bir yol olduğu görülmektedir (Resim 1.1).

Resim 1.1: 37. Uluslararası Ankara Müzik Festivali Afiş Yarışması (Sergileme)

Kaynak: <http://www.andmuzikvakfi.com/37.-uluslararasi-ankara-muzik-festivali-afis-yaris-masi-sonuclandi26.html#images-25> (25.03.2019)

Yüksek Baskı

Beth & Bill'e göre, yüksek baskı, yapılışı bakımından basit ve en eski baskı resim biçimlerinden biridir. Tarih öncesi mağaralarda bulunan toprak el baskıları ilk yüksek baskı örnekleri olarak gösterilebilir. Basitçe yüksek baskı, baskı kalıbının üst yüzeyini mürekkepleyerek ve bir yüzey üzerine aktarılması olarak tanımlanır (Beth & Bill, 2011: 75). Yüksek baskı tekniği, kalıbın üst yüzeyinde baskıda çıkması istenmeyen yerlerin oyma araçları sayesinde oyularak kalıptan çıkartılır. Yüksekte kalan yerlere merdane veya benzeri araçlar ile mürekkep verilir, kaşık veya pres makinası yardımıyla baskının istenilen yüzeye aktarılma işlemi diyebiliriz.

Bacaksız'a göre, yüksek baskı tekniğinde kullanılan kalıp genellikle ağaç yüzeylere oyularak yapılmaktadır. Ağaç dışında bu baskı tekniğine en uygun linolyum (muşamba) kullanılır. Ayrıca çeşitli malzeme farklı dokular, yüzeyler ve biçimler elde etmek üzere doğrudan baskıda kullanılabilir (Bacaksız, 2009: 43).

Linol Baskı Tekniği

Kılıç'a göre, linol, yapısı sebebiyle ağaç baskıya göre daha rahat uygulama imkânı sağlayan yüksek baskı malzemesidir. Oyma sırasında yanlış gerçekleştirilen bir işlem olduğunda kalıp üzerinde yapıştırma yapılarak düzeltme yapılabilmektedir (Kılıç, 2012: 8). Bacaksız'a göre, linol oyma işlemi kolay olduğundan geniş yüzeylerin yer aldığı büyük resimler yapılmak istenildiğinde çok fazla emek harcanmadan baskı yapılmasına imkân sağlamaktadır. Ancak

ince çizgi ve doku gerektiren çalışmalar için çok uygun bir baskı tekniği değildir (Bacaksız, 2009: 45). Linol baskı, malzeme yapısından hem de uygulama açısından daha rahat ve kolay olduğundan günümüzde daha çok tercih edilen baskı tekniklerinden biri olarak görülebilir.

Kütahya

Kütahya, Ege Bölgesinin İç Batı Anadolu bölümünde yer alan 12.043 km² yüzölçümüne sahip bünyesinde 12 ilçeyi barındırmaktadır. Kütahya, korunan tarihi dokusu, doğal zenginlikleri ve yaşayan kültürel değerleriyle var olan bir ilimizdir (kutahya.ktb.gov.tr). UNESCO'nun 2017 yılında ilan edilen "Yaratıcı Şehir" unvanına layık gördüğü Kütahya; tarihi, sanatı ve nice güzellikleri barındıran konakları, çeşmeleri, camileri ile bugün hala tarihi yaşayan ve yaşatan bir şehir olma özelliğine sahiptir (kutahya.gov.tr).

Kütahya, Anadolu'nun en eski yerleşimlerinden birisidir. Bilinen tarihi içinde Hitit, Frig, Roma, Bizans, Selçuklu, Germiyanoğulları ve Osmanlı'ya ev sahipliği yaparak Türkiye Cumhuriyeti'ne ulaşmıştır. Kütahya ili sınırlarında kalan topraklarda yerleşen ve adı bilinen en eski uygarlık Hititler olduğu bilinmektedir. Ancak çevredeki arkeolojik buluntular ilin yerleşim tarihini çok daha eskilere, ilk çağlara kadar götürmektedir. Kütahya, Germiyanoğlu Beyliği'ne başkentlik yapmış olup Osmanlı Devleti bu topraklar üzerinde kurulmuş ve Sancak Merkezi olmuştur. Ayrıca Kütahya, Başkomutanlık Meydan Muharebesi zaferinin kazanıldığı yer olarak zengin bir kültürel mirasa sahiptir (Kutahya.bel.tr).

Kütahya'nın Tarihi Mekânları

Resim 1.2: Ulu Camii - **Resim 1.3:** Germiyan Sokağı - **Resim 1.4:** Aizanoi Antik Kenti

Ulu Camii, (Resim 1.2) Yıldırım Beyazıt Camii adıyla da bilinmektedir. Vakfa Sultan Bayezid Yıldırım Han Camii'yi şerifi olarak kayıtlıdır. Kütahya'da bulunan tek padişah camii olma özelliğine sahiptir. Kütahya'nın 48x26 m. ebadıyla en büyük ve güzel camisidir (Kutahya.bel.tr). Merkezi konumda bulunan camii, halen kentin tarihi dokusunu yaşatmakta ve aktarmakta önemli bir unsurdur.

Germiyan Sokağı (Resim 1.3), 19. yüzyıl sivil mimarının en güzel örneklerinden olan ve konut mimarisi bakımından Anadolu'nun ahşap mimari özelliklerini taşıyan iki ve üç katlı Kütahya evleri, aslına uygun olarak hala yaşamaktadır. (Kutahya.bel.tr). Germiyan Sokağı'na

gelindiğinde o sıcak konakların kapılarının hep açık olduğunu görülmektedir. Kimi yöresel lezzetlerin sunulduğu bir ev, kimi müze, kimi sanatçının en güzel eserlerini ürettiği bir atölye, kimi ise eğitim yuvası olarak faaliyet vermektedirler (kutahya.gov.tr). Merkezi konumda varlığını sürdürmeye çalışan konaklar, günümüzde Kütahya'nın eski kent ve konak kültürünün en güzel örneklerini sunmaya ve aktarmaya devam etmektedir.

Aizanoi Antik Kenti (Resim 1.4), Çavdarhisar ilçesi sınırları içerisinde yer bünyesinde Zeus Tapınağı, Stadyum- Tiyatro Kompleksi ve Macellumu ile Roma Dönemi'nin en önemli kentlerindedir. Aizanoi Antik Kenti, geçmişten günümüze varlığını sürdüren zamana meydan okuyan görkemli bir yapısı vardır (kutahya.gov.tr). Antik kent, Anadolu'nun en iyi korunmuş tapınağı dünyada ise Zeus adına yapılan tapınakların en sağlam olarak günümüze kadar ulaşmış olanıdır. Tapınağın görünürde en dikkat çekici özelliklerinden birisi sütunlarıdır; her biri 9.30 m. boyunda tek parça sütunlardan oluştuğu görülmektedir (aizanoi.com).

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma Modeli

Genel tarama modelinin esas alındığı araştırmada nitel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Araştırma kapsamında gerek duyulan nitel verileri elde edebilmek için araştırma sürecinde doküman incelemesine bağlı bir yöntem uygulanmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın çalışma evrenini kültürel ve tanıtım amaçlı hazırlanmış olan afiş tasarımları oluştururken Kütahya'nın tarihi mekânlarının (Ulu Camii, Germiyan Sokağı, Aizanoi Antik Kenti) tanıtılması için oluşturulan afiş tasarımları örneklem olarak belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Bu araştırmada, afiş tasarımı, kültürel afiş, yüksek baskı, linol baskı ve Kütahya'nın tarihi mekânlarına açıklık getirmek amacıyla gerek duyulan kaynağa, nitel araştırma modeli kullanılarak kitaplardan, yayımlanmış tezlerden ayrıca resmi kurum web sitelerinden elde edilen bilgilerle literatür taraması yapılarak elde edilmiştir. Literatür taraması sonucunda elde edilen kaynakları konularla ilişkilendirilerek başlıklar halinde düzenlenmiştir.

Bulgular ve Yorum

Kütahya'nın Tarihi Mekânlarının Afiş Tasarımı ile Tanıtılmasının Uygulama Süreci

Linol Baskı Süreci

Kütahya'nın tarihi mekânlarının, afiş oluşturma sürecinde kullanılmak üzere farklı konumlardan fotoğraf çekimleri yapılmıştır. Karar verdiğimiz Ulu Camii, Germiyan Sokağı ve Aizanoi Antik Kenti'nin fotoğrafı 35x50 cm. ebatlarındaki linol kalıbın üzerine kopyalama yöntemi ile aktarılmıştır (Resim 1.5, Resim 1.6, Resim 1.7).

Resim 1.5: Ulu Camii Linol Uygulama

Resim 1.6: Germiyan Sokağı Linol Uygulama

Resim 1.7: Aizanoi Antik Kenti Linol Uygulama

Kalıba aktarılmış olan mekânlar, linol baskı tekniğın imkan ve olanakları sayesinde oyma uçları ile yapılara dokular verilmeye çalışılmıştır. Oyma işlemi bittikten sonra, yüksek baskı tekniğının yöntemi kullanılarak kalıba merdane yardımı ile mürekkep verilir. Mürekkeplenen kalıbın üzerine kalın gramajlı kağıt yerleştirilip pres makinası yardımıyla baskı kağıda aktarılması sağlanmıştır (Resim 1.8, Resim 1.9, Resim 2.0). Elde edilen baskı resimler de tarihi mekânlar siyah-beyaz leke etkisinde yapılmıştır. Baskılarda, elde edilen koyu lekeler ve bırakılan boşluklar ile çalışmalar dengelenmeye çalışılmıştır.

Resim 1.8: Ulu Camii Baskı Resim

Resim 1.9: Germiyan Sokağı Baskı Resim

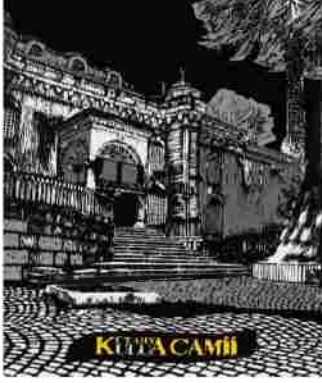
Resim 2.0: Aizanoi Antik Kenti Baskı Resim

Elde edilen baskı resimlerin fotoğrafları çekilip bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bilgisayar destekli tasarım programının sunduğu imkan ve olanakları sayesinde aktarılan baskıların üzerinde manipülasyonlar yapılarak eklemeler ve çıkartmalar yapılmıştır. Baskıların üzerinde farklı renk denemeleri ve tipografi düzenlemeleri yapılarak afiş oluşturma süreci başlatılmıştır.

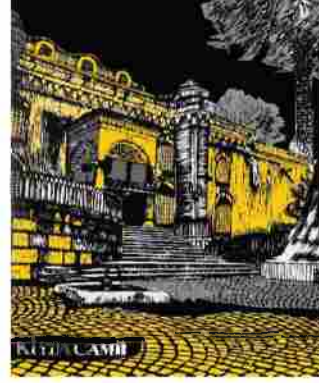
Afiş Tasarımı Oluşturma Süreci

Bu kısımda sırasıyla “Ulu Camii, Germiyan Sokağı, Aizanoi Antik Kenti” tarihi mekânların, bilgisayar destekli tasarım programında 70x100 cm. ebatlarında oluşturulan sayfada afiş oluşturma süreci ile ilgili bilgiler verilmiştir.

(Resim 2.1) Ulu Camii afiş tasarımı, siyah zemin üzerine camii yerleştirilip, gri renk ve tonları kullanılması ile tasarıma renk ve hareket kazandırılmıştır. Afişin alt kısmında siyah zemin üzerine sarı renk kullanılarak tipografi düzenlemesi yapılmıştır. Bu şekilde tipografi, afişin odak noktasını oluşturmuş ve dikkat çekmesi sağlanmıştır. (Resim 2.2) Alternatif olarak yapılan diğer afiş tasarımında camii, siyah zemin üzerine yerleştirilip, sarı renk ve tonları kullanılması ile tasarıma hareket ve enerji kazandırılmıştır. Bu şekilde afişin odak noktası camiiin kendisi olarak dikkatleri üstüne çekmiştir. Afişte, sol alt köşede ise siyah zemin üzerinde gri tonları kullanarak tipografi düzenlemesi yapılmıştır.

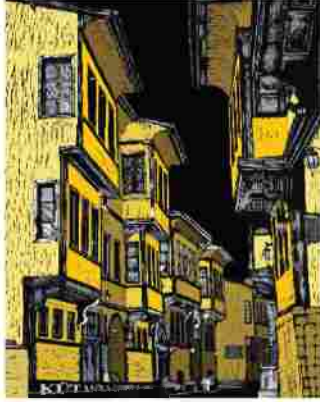
Resim 2.1: Ulu Camii Afiş Tasarımı

Resim 2.2: Alternatif Afiş Tasarımı

Germiyan Sokağı afiş tasarımında (Resim 2.3) siyah zemin üzerine konak evlerini yerleştirilip, perspektifin oluşturduğu derinliğe göre ön planlarda açık sarı renk tonları, arka planda daha koyu tonlar tercih edilmiştir. Afişte, konağın içinde perspektife uygun olarak siyah zemin üzerine gri renkte tipografiye yer verilmiştir. Alternatif olarak yapılan diğer afiş tasarımında (Resim 2.4) konak evinden bir kesit alınarak sağ tarafta kompoze edilmiştir. Afişte, sol alt köşede oluşturulan boşluk değerlendirilmiş zemin üzerine sarı ve gri renk kullanarak tipografi düzenlemesi yapılmıştır. (Resim 2.5) İkinci alternatif olarak yapılan diğer afiş tasarımında Germiyan Sokağından kesit alınmıştır. Afişte, Kütahya evleri siyah zemin üzerine sol tarafta sarı renk ve tonları kullanılmıştır. Sağ alt köşede oluşan boşluk ile tasarım dengelemeye çalışılmış ve oluşan boşluğa sarı ve gri renk kullanarak tipografi düzenlemesi yapılmıştır.

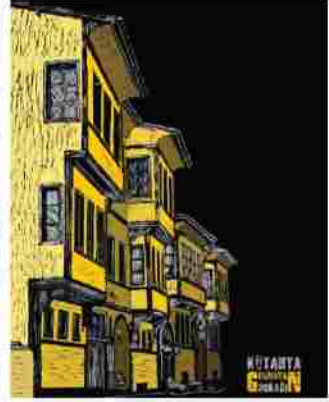

Resim 2.3: Germiyan Sokağı Afiş Tasarımı

Resim 2.4: Alternatif Afiş Tasarımı

Resim 2.5: İkinci Alternatif Afiş Tasarımı

Aizanoi Antik Kenti afiş tasarımında (Resim 2.6) Zeus tapınağının görünürde en dikkat çekici özelliklerinden birisi olan sütunları tercih edilmiştir. Siyah zemin üzerine üç sütun görülecek şekilde yerleştirilmiştir. Afişte, gri tonlarla sütunlara gölgeler ve dokular verilmiştir. Afişin sol alt kısmında siyah zemin üzerine sarı renk kullanılarak tipografi düzenlemesi yapılmıştır. Bu şekilde tipografi, afişin odak noktasını oluşturmuş ve dikkat çekmesi sağlanmıştır. Alternatif olarak yapılan diğer afiş tasarımında (Resim 2.7) ise siyah zemin üzerine sarı renk ve tonlarla sütunlara gölgeler ve dokular verilmiştir. Bu şekilde afişin odak noktası antik kentin kendisi olarak dikkatleri üstüne çekmiştir. Afişte, sol alt köşede ise siyah zemin üzerine sarı renk kullanarak tipografi düzenlemesi yapılmıştır.

Resim 2.6: Aizanoi Antik Kenti Afiş Tasarımı

Resim 2.7: Alternatif Afiş Tasarımı

Oluşturulan Afiş Tasarımlarını Değerlendirme

Afiş tasarımlarında amaç, Kütahya'nın tarihi mekânlarının tanıtılması ve ilgi çekmesini sağlamak olduğu için mekânların dokusunu yansıtacak şekilde uygun tipografi ve renk kullanımına da özen gösterilmeye çalışılmıştır. Afişleri görsel unsuru baskı resim olduğu için baskılar daha fazla ön plana çıkartılmıştır. Tipografi ise büyük yazı karakteri tercih edilerek dikkatleri üstüne

çekmiş ve tanıtıma yardımcı bir unsur olarak kullanılmıştır. Afişlerin oluşturulma sürecinde denge, boşluk, bütünlük, uyum, perspektif, vurgu, kontrast ve hareket gibi tasarım ilkelerinden faydalanılmaya çalışılmıştır. Afişlerin, aktarılmasında dil ve üslup birliğinin oluşturulması için sarı, gri, siyah renk ve tonları tercih edilmiştir.

Resim 2.7: Sergilenen Afiş Tasarımları

(Resim 2.7) Elde edilen afiş tasarımları, hayata geçirilerek çeşitli kurumlarda Kütahya'nın tanıtılmasına yönelik sergilenme imkanı bulmuştur. “*Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, 16. Grafik Tasarım Ürünleri Sergisi, Antalya Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sergi Salonu (15-19 Nisan 2019). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, 16. Grafik Tasarım Ürünleri Mezuniyet Sergisi (29 Nisan-10 Mayıs 2019)*”. Sergilenen afişlerden olumlu geri dönüşler alınmış ve beğeni ile karşılanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kütahya, bilinen tarihi ile pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış kültürel mirasa sahip ender şehirlerimizdendir. Tarihi mekânlarını oluşturan bu kültürel mirasın yaşatılması ve tanıtılması gerekmektedir. Kütahya kent dokusunun tanıtılmasında en etkili yollarından biri de afiş tasarımlarıdır. Etkili bir afiş tasarımlarda özgün ve farklı yöntemlerin kullanılması öne çıkan unsurlardandır. Sonuç olarak kent tanıtımlarında kullanılan alışagelmış teknikler yerine, afişlerin görsel unsurunu oluşturmak için yüksek baskı yöntemi kullanılmıştır. Linol baskı tekniğinin imkân ve olanakları sayesinde tarihi mekânlara doku ve leke etkileri verilerek oyulmuştur. Baskı resimleri alınan mekânlar, bilgisayar ortamına aktarılıp, tarihi dokuyu yansıtacak şekilde olmasına dikkat edilmiş, tipografi ve renk kullanımındaki uyumuna da özen gösterilmeye çalışılmıştır. Elde edilen afiş tasarımları ile sıradanlığın dışında, özgün, farklı ve dikkat çekici olmasından ötürü Kütahya kentinin tanıtımında daha etkili olunacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma kapsamında özgün baskının sadece baskı şeklinde kaldığı fark edilmiştir. Yapılan araştırmaların daha da genişletilerek üniversitelerde (özgün baskı, baskı resim, baskı teknikleri vb.) derslerinde öğretilen (linol, gravür vb.) baskı teknikleri, baskı resimde kalmayıp bilgisayar ortamına aktarılıp özgün grafik tasarım ürünlerinde kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Bacaksız, E. (2009). *Özgün askı Tekniklerinin İncelenmesi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Becer, E. (2013). *İletişim ve Grafik Tasarım*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Beth, G. & Bill, F (2011). *Baskiresim Kapsamlı Materyaller & Teknikler Rehberi*, (S.A. Eskier ve A.Z Tunç Çev.). İzmir: Karakalem Kitapevi
- Gedik, B. (2017). *Grafik Tasarımda İllüstrasyonun, Afiş Tasarımı Üzerinden İncelenmesi* (Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.
- Khabbazi, A. (2018). *Tebriz Gök Camii'ni Tanıtıcı Afiş Uygulamaları* (Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Kılıç, A. (2012). *Yüksek Baskı Tekniği ve Türk Baskiresmine Yansımaları* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.
- Köksal, K. (2014). *Türkiye'deki Kültürel Afişlerin Tipografik Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mercin, L. (2017). *Görsel İletişim Tasarımı ve Animasyon*. İstanbul: Pegem Akademi Yayıncılık.

URL Adresleri

- Aizanoi. Zeus Tapınağı. <http://www.aizanoi.com/ksayfalar/sayfa/1/16/zeus-tapinagi> [Erişim: 24.03.2020].
- Kütahya Belediyesi. Kent Tarihi <http://www.kutahya.bel.tr/kenttarihi.asp> [Erişim: 23.03.2020].
- Kütahya Belediyesi. Tarihi Yerler Germiyan Sokağı. <http://www.kutahya.bel.tr/tarihiyerler.asp?islem=goster&id=12> [25.03.2020].
- Kütahya Belediyesi. Tarihi Yerler Ulu Camii. <http://www.kutahya.bel.tr/tarihiyerler.asp?islem=goster&id=13> [Erişim: 23.03.2020].
- Kütahya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. Genel Bilgiler <https://kutahya.ktb.gov.tr/TR-69485/genel-bilgiler.html> [Erişim: 22.03.2020]
- Kütahya Valiliği. Aizanoi Antik Kenti. <http://www.kutahya.gov.tr/aizanoi-antik-kenti-yeni> [Erişim: 22.03.2020].
- Kütahya Valiliği. Germiyan Sokağı. <http://www.kutahya.gov.tr/germiyan-sokagi-yeni> [Erişim: 22.03.2020].
- Kütahya Valiliği. UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağında Kadim Bir Şehir: Kütahya. <http://www.kutahya.gov.tr/unesco-yaratici-sehirler-aginda-kadim-birshir-kutahya> [Erişim: 22.03.2020].

POSTMODERN BİR SANAT AKIMI OLAN POP ART'IN KAPİTALİZM AÇISINDAN İNCELENMESİ

Anıl ALTINDAŞ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
anil.altindas0@ogr.dpu.edu.tr

ÖZET

1950'li yıllarda ikinci dünya savaşından sonra devir tüketim kültürü (çizgi roman, para, dergi, reklam, ürün ambalajı, ünlüler, filmler vb.) halini almış ve kitle iletişim araçları aniden yükselişe geçmiştir. Bunun sonucunda da popüler kültür ve tüketim toplumundan yola çıkarak eser üreten sanatçılardan oluşan Postmodernizmin ilk yaratıcı dışavurumlarından biri haline gelen Pop sanat ortaya çıkmıştır. Pop sanat ilk olarak İngiltere'de ortaya çıkıp, Amerika'da yaygınlaşmıştır. Bu çalışmada Andy Warhol'un ve Richard Hamilton'ın sanat anlayışları ve eserlerini inceleyip, gelişen teknoloji ve kitle iletişim araçları (posta, telefon, radyo, gazete, sinema, afiş, dergi, tiyatro, video, reklamcılık sektörü vb.) ile reklam furiasının piyasayı nasıl etkisi altına aldığına değinilmiştir. Çalışmanın amacı; Postmodern bir akım olan Pop sanatın 'piyasa için sanat' anlayışının kapitalist düşüncedeki reklamcılar ve bireyler arasındaki etkileşiminin, evlenimize nasıl adım adım girdiği üzerine yapılan araştırmaları göz önüne sermektir. Çalışmanın örnekleme; Andy Warhol'un ve Richard Hamilton'ın ürettiği eserlerden sunulan görsellerden ve bilgilerden oluşmaktadır. İkinci dünya savaşından sonra gelişen reklam sektöründe sanatçılar ve iş kuruluşları arasındaki ilişkinin reklam piyasasındaki etkilerine değinilmiştir. Çalışmanın sonucunda Richard Hamilton ve Andy Warhol'un eserlerinin Postmodern bağlamda Pop Art üzerinden incelenmesi ve kapitalizm olgusu ile olan etkileşimi ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Pop Sanat, Tüketim, Seri Üretim, Kapitalizm, Sanat.

GİRİŞ

1950'li yıllardan sonra savaşın ardından bıraktığı tahribat özellikle ekonomide çöküntüye sebep olmuştur. Bunun için reklâm sektörünün canlandırılması ve herkesin dikkatini çekecek, geçerli sonuçlar verecek bir şeylerin üretilmesi gerekiyordu. Tüm bunların sonucunda ise İngiltere'de tüketimi arttırmak ve bozulan ekonomiyi iyileştirmek adına "reklâmı sanata dönüştürme" fikri ortaya çıktı. Böylelikle ortaya çıktığı andan itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan, günümüzde de etkinliğini sürdüren bir akım olan Pop Art ortaya çıkar.

İlerleyen, değişen ve gelişen zaman içinde sanatta radikal değişikliklere gidilme ihtiyacı hissedilmiştir. Bunun sonucunda modernin ötesinde olan ve içinde birden fazla akım, hareket ve görüşü barındıran Postmodern sanat akımları ortaya çıkmıştır. Pop sanatta Postmodern sanat akımları içerisinde kendine yer edinen bir başka akım olmuştur. Savaşa karşı bir isyan olma özelliğini taşıyan, tüketim kültürünü yererken aynı zamanda yücelten "Pop sanat" tüm zamanların en geçerli sanat akımı haline gelir.

Dadaizm ve Soyut Dışavurumculuğa tepki olarak doğan akım, özellikle Amerika'da kitle iletişim araçlarının çok olmasından dolayı yükselmeye başlamıştır. Gazete, dergi, televizyon ve radyolar Pop sanatının en büyük silahları olmuştur hep. Gündelik yaşamdaki nesnelere bu araçlar sayesinde iki boyutlu yüzeylere aktarılabilmektedir. Konserveler kutuları, kola şişeleri, hamburgerler vb. gibi çeşitli diğer yiyecek ve içecekler bu akımın sıklıkla kullandığı nesnelere arasındadır.

Postmodernizm, Pop Art, Kapitalizm

Postmodernizm, modernizm'in sonrası anlamında bir tanımlama olarak kullanılmaktadır ve modern düşünceye ve kültüre ait temel kavram ve perspektiflerin sorun haline getirilip, bunların reddedilmesinden ortaya çıkmıştır. Postmodernizm bir akım olarak neyi savunduğu, insanlara ne gibi açıklamalar getirdiği hâlâ tartışmalıdır. Bununla birlikte Postmodernizm, ortaya çıktığı süreç olan 20. yüzyılın son çeyreğindeki toplumsal değişimleri anlatmak için kullanılan 'Postmodern çağ' adlandırmasının teorik yapısını oluşturma-bulma girişimidir. 20. Yüzyılın ortalarında ortaya çıkan Postmodernizm; mimari, felsefe, edebiyat, resim gibi alanlarda kendini göstermiştir. Özellikle resim alanında Postmodernizm birçok akımı içinde barındırmaktadır. Pop Art'ta bu akımlardan sadece birisidir.

1956'da Londra açılan "İşte Yarın" başlıklı sergide "Bugünün Evlerini Bu Denli Farklı, Bu Denli Cazip Kılan Nedir?" (1956) başlıklı Richard Hamilton imzalı kolaj çalışması, "popüler" sözcüğünün bir kısaltımı olan "Pop" türünde sanatın ilk örneklerinden biri olarak nitelendirilir. "Pop Sanat" terimini ilk kez 1958 yılında, İngiliz eleştirmen Lawrence Alloway (1926-90), Architectural Design dergisine yazdığı "Sanatlar ve Kitle İletişimi" başlıklı makalesinde popüler kültür ürünlerini tanımlamak için kullanmıştır. Alloway, 1962 yılından itibaren terimin kapsamını genişleterek güzel sanatlar alanında popüler kültür öğelerini kullanan sanatçıları

da bu şemsiye altında değerlendirmeye başlamıştır (Antmen,2008, S.160).

Clement Greenberg'in kapitalist sistemin açık bir göstergesi ve tüketim toplumunun heves ve beğenilerine yönelik olduğu için sertçe eleştirdiği Pop Art, Arthur Danto'da sanatın felsefi hakikatinin sorgulanmasına yol açan bir süreci tanımladığı için takdir edilmesi gereken bir şimdi ve mutluluk zevki olarak ifadesini bulmuştur (Danto, Sanatın Sonundan Sonra, s.154).

Kapitalizm, üretim araçlarının özel mülkiyetine ve bunların kâr amacıyla kullanılmasına dayanan bir ekonomik sistemdir. Üretim araçlarının büyük bölümünün şahıslara ait olduğu ve bu kişilerce işletildiği ekonomik aktivitelerin tamamı olmasa da büyük bir kısmının kâr amacıyla yapıldığı bir sistemdir.

Kapitalizm Ve Pop Art

Kapitalist kültür, üretmekten ziyade tüketmeye yönelik bir baskınlık içinde kendini gösterirken aynı zamanda Amerika'nın her alandaki baskın gücünün açık bir göstergesi şeklinde ilerlemiştir. Bu noktada belki de sorulması gereken soru, Amerikan Pop Sanatının, insanlarda eleştirel bir bilinç yaratıp yaratmadığıdır. Zira Amerika, gücünü özellikle kendi ülkesindeki vatandaşlarının refah ve iyi yaşaması gayesiyle kullanmaktan çekinmemiş, kitle iletişim araçları tarafından da desteklenen çılgın tüketim anlayışı insanların farklı arayışlar içinde olduğu bir kendinden kaçış dönemine ev sahipliği yapmıştır.

Pop Art, Amerika'da 1960'ların ruhuna açıkça bağlı artistik fenomen olarak tanımlanır. Tam genişlemiş tüketici toplumunun bir bağlamında doğdu ve şehir folklorunun keşfi çeşitli yönelimlerin yükselmesine yeni figüratif hareketlerin çok yönlülüğüne neden oldu. Amerikalılarda Pop Art, onların kendi kültürünü yansıtan artistik manifestoydu. Sanatçılar medya tarafından nakledilen popüler kültürden yararlandı; Onlar Amerikan yaşam tarzına mensup sıradan ve klişeler, stereotipleri tercih ettiler. Televizyon, komik resimli roman ve Rockn Roll'un yeni bir popüler kültür oluşturmak için bir araya geldiği zamanda Pop sanatçıları, önemsizlik ifade ettiğinde gerçekliği dışlayan kutular, hamburgerler ve reklamları içeren bir sanatı tanıttılar (Şahiner, 2008, s.18)

Pop Art, daha çok popüler kültürü yaygınlaştırıp kitlelere hitap edilmesi noktasında sanatı bir araç olarak kullanarak sanat içerisinde pek çok radikal yenilik ortaya çıkarmıştır. Pop art (sanat) akımı, tüketimi daha cazip hâle getirmek için hâlihazırdaki reklâmları, afişleri, mecmuaları ve romanları vb. tüm popüler kültür değerlerini kendi amaçları doğrultusunda kullanmıştır. Bu amaçların en önemlilerinden biri Amerikan pazarlama stratejilerine bağlı olarak tüketimde artışı sağlamaktır. Bilinç ve kontrol dâhilindeki bu artış beraberinde seri üretimi ve hızla makineleşen sanayi ortamını yaratarak, sosyal yaşam ve toplum içerisinde köklü değişimlere sebep olmuştur (Türkmenoğlu, 2008, s. 96)

Reklamlar Ve Pop Sanat

Toplumda refah seviyesinin artmasıyla birlikte, kitleler mutluluk arayışına girmişler, reklamlarda böylelikle mutluluk vaat etmeye başlamışlardır. O zaman ki reklamlara baktığımızda neşe içinde olan insanlar, pazarlaması yapılan nesneye büyük bir mutlulukla bakmakta, potansiyel alıcıya ise böyle bir mutluluk vaat ederek bir pazarlama stratejisi içinde bulunmaktadır.

Görsel 1. Eduardo Paolozzi 'Bunk!' isimli kolaj serisi' 1952

Pop sanatını Postmodern bir sanat akımı olarak sayabiliriz. Günümüzün reklamları da gene Postmodern sanat biçimlerinden biridir; ancak önceliklerden çok çok daha popülerdir. Bu popüler sanat türü eleştirmez; mutluluk, zevk ve rahatlık önerir: Yiyin/için, giyinin/kuşanın, sürün/sürüşürün, çekin/çekiştirin, sevin/sevişin, alın/değiştirin; tabii bu arada 'çalışmayın biz sizin yerinize çalışırız' vs... vs... Gerçekler, doğrular, düşler ve yalanlar yan yana, iç içe.

"Sanat doğruyu fark etmemizi sağlayan bir yalandır" demişti Picasso. 20. Yüzyıl'ın parçalardan oluşmuş bir bütün olduğunu göstermiş; sert bir şekilde uyarmıştı. Reklamların işaret ettiği gerçek ve doğru ise, "geçmiş unutulmuş, bugünü yaşayın ama mutlaka yakın geleceği garanti altına alın; keyif ve mutluluğunuzu asla öbür dünyaya bırakmayın. Şeklinde özetlenebilir. Nasıl mı? Çok kolay: "Bizi (yani *modayı*) izlemeye devam edin, gerisini merak etmeyin!" Dinsel ikonlarda aynen böyle diyordu: "Bize bakın tanrıyı göreceksiniz. "Biz sizi cennete taşıyoruz, merak etmeyin!"

Eski ikonların mekânı dinsel yapıları; yeni ikonların –reklamların- mekânıysa her yerdir. Ve dinsel mekanların tersine, reklam mekanları baştan sona erotik. Reklamlar insanların yiyeceklerini, giysilerini, arabasını seçmesini bir özgürlük olarak sunarlar. Tabii parası olanın yararlanabileceği bir özgürlüktür bu (*Yılmaz M., Modernizmden Postmodernizme sanat 2006, syf.383*)

Günümüzde sanat üreten veya pazarlayan birçok özel kuruluş finansal destek için birçok özel şirkete veya kişilere reklamlarının yapılması için başvuruda bulunmaktadır. Popüler sporlarında sporculara yapılan sponsorluk anlaşmaları günümüzde artık sanatçılar içinde yapılmaktadır. Çünkü sponsorluk sanatçılar için günümüzde kapitalist düzen içerisinde reklam ile daha görünür olmalarını ve hatta hayatta kalmalarını sağlamaktadır.

Özel kurumlar, sanata ve sanatçılara sponsorluk yaparak, sanat ve kültürün gelişmesinde önemli bir yere sahip oldukları izlenimini verirler, bu sayede kendi çıkar ve isteklerini gerçekleştirmede evrensel olarak kabul görmüş sanatı kendileri için birer paravan olarak kullanırlar.

Zaman içinde reklamlar 1960'ların pop-sanatıyla birleşmiş, günümüzün en yaygın sanatı haline gelmiştir. Bu sanat türü 'sanat için sanat seçkinliğinden çok 'piyasa için sanat' olayını amaç

edinmiştir. Sanat için sanat kendi içine dönmüştü. Piyasa sanatı ise kendi dışına dönmüştü; işine yarayan ne bulursa almaya eğilimlidir.

Reklam, 20. yüzyıldan günümüze pazarlama stratejileri kapsamında birçok metot ve araç geliştirmiştir. Özellikle reklamın etki gücünün farkında olan egemen materyalist ve kapitalist düzenle beraber şirketler ürünlerinin daha görünür ve tüketilir olmasını arzulamışlardır.

Sonuç olarak günümüz sanatı ekseninde düşünüldüğünde izleyici ve sanat üreten için reklam ile resim sanat arasındaki keskin bir ayrımın yapılmasının güçleştiğini ve hatta imkânsızlaş-
tığını söyleyebilir.

Richard Hamilton Ve Andy Warhol'un Eserlerinin Postmodern Bağlamda Pop Art Üzerinden Değerlendirilmesi

Pop Art ilk temellerini İngiltere'de atmış olsada, çok geçmeden tüketim toplumu denilince akla ilk gelen Amerika kıyılarına ulaşmıştır. Ürettiği Pop Art eserleriyle adından söz ettiren Roy Lichtenstein, özellikle reklam ve çizgi roman öğelerini birlikte kullandığı çalışmalarıyla o zaman için dikkat çekici ve bir hayli etkili eserler bırakmayı, çocuksu ruhuyla dikkat çekmeyi başardı. Sahne sırası 'Pop Art'ın kült ismi Andy Warhol'a geldiğinde, sıradışı kişiliğiyle, söylediği sözlerle ve sanatsal dehasıyla milyonlarca insanı etkileyecek bu isim, gerçekten de kısa sürede 'farklı' olduğunu kitlelere kanıtladı. Campbell çorba konserveleri ve yeşil Coca Cola şişeleri gibi kitle kültürüne ait objeleri bir araya getirerek, toplu halde resmettiği çalışmalarıyla Warhol, artık her şeyin hazır olarak ambalajlanıp sunulduğu bir dünyada yaşadığını anlatmak istiyordu.

Görsel 2 ve 3. Andy Warhol 'Campbell Çorba Konserveleri ve Yeşil Coca Cola Şişeleri'

Warhol'un en bilinen işleri arasındaysa, günümüzde de dekor olarak birçok yerde karşımıza çıkabilecek Marilyn Monroe, Elvis Presley ve Elisabeth Taylor gibi ünlü yüzlerin temel renklerle boyanmış portrelerini saymak mümkün. 4 Ağustos 1962'de Marilyn Monroe'nun trajik ölüm haberinin duyulmasıyla Warhol, en ünlü eserlerinden biri haline gelecek serisine başladı. Seride resmettiği Marilyn Monroe portresi için Warhol, 1953'te aktrisin yer aldığı Niagara filmi çekimleri sırasında Gene Kornman tarafından çekilen fotoğraftan esinlendi. Şüphesiz ki bu seri, diğer tüm Marilyn'ler içinde en çok hatırlananı oldu. Serigrafik tekniğiyle, 20'den fazla kopya halinde bir araya getirilen Marilyn'de, Warhol görseli tekrarlayarak ünlü yıldızın basında sürekli yer alan varlığını anımsatıyor; canlı renklerle siyah ve beyazın oluşturduğu kontrast, Monroe'nun ölümlüğünü simgeliyordu.

Görsel 4. Andy Warhol 'Marilyn Monroe' 1962

İngiliz pop sanatı ise , Richard Hamilton'ın etkili olduğu bir dönemle başlar (1953-1957); Peter Blake, Roger Coleman gibi geç resimsel soyutlama tarzına yakın eser veren sanatçılarla devam eder (1957-1961), 1960'lardan sonra figüre geri dönlür. En sonunda ise pop art sanatı olur.

Görsel 5. Richard Hamilton "Bugünün evlerini bu denli cazip kılan nedir?"

Kolaj, (41,9 x 29,8 cm) 1956

Pop Artta değinmemiz gereken bir başka konu ise özellikle Hamilton'ın da kolajında rahatlıkla görebileceğimiz insan figürleri. İdeal kadın ve erkek algısı oluşturup, insanlarda "Güzel bir fiziğin, marka eşyaların, fit bir vücudun, seksi dudakların olmazsa mutlu olamazsın" düşüncesini yaratmaktır.

Gene aynı kolaja baktığımızda kolajda ki evde yer alan kitle iletişim araçları ve objeler (radyo, tv, dergi, poster, gazete, süpürge vb.) ideal bir ev imajı çizmekte ve özendirilmektedir. Bir evin ideal olabilmesi için son teknoloji ürünler ve popüler kültür öğelerini barındırması gereklidir imajı yaratılmaya çalışılmıştır.

Hamilton'ın, her yerde bulunan bu tip nesnelere dayanarak sanat yapma konusunda ısrarı, geleneklere karşı bir davranış olarak değerlendirilebilir. (Antmen , 2008, s. 160)

Gösterişli yaşamlar, cinsel özgürlük hareketi, filmler (Hollywood sinemasının yeni şöhretler üretirken yeni düşler üretmesi), posterler, müzik, elektronik araçlar, fastfood, konserve, otomobil teknolojisi gibi yaşama kültürünü dolaysız şekilde biçimleyen her şeyde sosyalizm karşıtı bir alternatif yaşam ideali dile getirilmek istenmiştir. (Muraz, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim-İş Eğitimi, Feminist Sanat ve Pop Sanatın İncelenmesi, 2009)

SONUÇ

Pop Sanat'ın ortaya çıktığı 1950'lerde toplum içindeki sınıfsal ayrılıkların, alt/üst kültür çatışmalarının daha belirgin bir şekilde ortaya çıktığını, yüksek kültürün popüler kültürü yargıladığını ve bunun sebebinin de kültürlerarası rekabetin olduğunu ve kitle iletişim araçları sayesinde ise sanatçıların sanattan çok paralı işçi gibi istenileni verme çabasına girdiğini ve bu sisteme hizmet ettiklerini görüyoruz. Andy Warhol'un makineleşmiş eserlerinin, Richard Hamilton'un kolajlarının, Postmodern reklam çağına ne gibi bir anlayış sunduklarını kapitalist düşünceyle harmanlanarak insanlara sunulduğunu gördük.

Yüksek kültürün popüler kültürü yargıladığını ve bunun sebebinin de kültürlerarası rekabetin olduğunu görüyoruz. Örneğin; Amerikan Yaşam kültürüne ilgi duyan bireylerin, kendi tercihlerinden farklı sanat, müzik biçimlerini veya kentli kültürlerin kırsal kesim kültürünü bir kültürsüzlük olarak tanımlamaları, kültürel iletişim biçimlerinin var olma çabalarına işaret etmektedir.

Kitle kültürü, kapitalizmin halkın beklentilerine göre düzenlediği, paketleyip sunduğu bir kültürdür. Hem medya hem de kapitalist sistem, özgürleştirdiğini iddia ederken aslında köleleştirmektedir. Medya, insanların seçimine dayalı, onlar için seçeneklerin olduğu bir evrenmiş gibi davranır; ama aslında insanları yönlendirmektedir.

KAYNAKÇA

- Antmen, A. (2008). *20.Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık
- Çelikkın, Ş. (2018). *Modern ve Postmodern Dönemlerde Soyut Sanat Felsefesi*. İzmir: Mungan Kavram Yayınevi
- Hodge, S. (2017) *Sanatın Kısa Öyküsü*. İstanbul: Hep Kitap Yayınları
- Hodge, S. (2013). *Gerçekten Bilmeniz Gereken 50 Sanat Fikri*. İstanbul: Domingo Yayınevi
- Şahiner, R. (2008) *Sanatta Postmodern Kırılmalar ya da Modernin Yapıbozumu*. Ankara: Ütopya Yayınevi
- Yılmaz, M. (2013) *Modernizmden Postmodernizm'e Sanat*. Ankara: Ütopya Yayınevi
- Muraz, Ö. (2009) Resim-İş Eğitimi, Feminist Sanat ve Pop Sanatın İncelenmesi. *Adana Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*
- Danto, A.C. (2010) *Sanatın Sonundan Sonra: Çağdaş Sanat ve Tarihinin Sınır Çizgisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Görseller

- <http://pmartblog.blogspot.com/2014/12/pop-art.html>
- <http://www.brandlifemag.com/pop-artin-tarihine-yolculuk/>
- <https://www.e-skop.com/skopbulten/pop-artin-politik-yuzu/3323>
- <https://liberbird.com/andy-warhol-kapitalizm-ve-pop-art-f7b2ecdf264b?gi=2ee0f5660069>
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Postmodernizm>
- <https://www.arthipo.com/artblog/sanat-felsefesi/postmodernizm.html>
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kapitalizm>
- <https://onedio.com/haber/kapitalizm-nedir-677216>

MONOGRAM TÜRÜ LOGOLARIN İNCELENMESİ VE UYGULAMA ÖRNEĞİ

Betül GÜZEL, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
guzelbetul@yandex.com

ÖZET

Tasarım algısının önemli bir unsuru olan logo tasarımı, kurum ve kuruluşları bazen de kişi veya kişileri simgelemektedir. Logo, kişilerin veya kurumların özelliklerini yansıtarak onları rakiplerinden farklı kılabılır. Böylece logo, kişi veya kurumların kolay ayırt edilebilmesi için betimleme yaparak, imza niteliği taşıyan en önemli görsel unsurdur. Logo sayesinde kurum veya kişiler bir marka haline gelmektedir. Evrensel bir iletişim dili olan logo, iki ya da daha fazla tipografik karakterin ve simgelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan bir üründür. Görsel bir anlatım dili olarak kullanılan, gün geçtikçe değişiklik gösteren ve tasarlanırken modern bakış açılarına yönelinerek yapılan logo tasarımının türlerinden birisi monogram logodur. Monogram tarzı logolar, firma veya kişilerin baş harfleri kullanılarak yapılan, bir veya birden fazla harfin sembol haline gelerek oluşturulduğu tasarımlardır. Sanatçıların, resim ve heykel gibi diğer sanat yapıtlarının da üzerinde imza olarak kullandığı monogram logolar, ilk olarak moda sektöründe yer almıştır. Bilimsel olarak her alanda eğitim veren üniversitelerde yer alan, sanatın bütün mecralarını öğreten ve bu alanlarda nitelikli tasarım ve tasarımcıları, sanat dünyasına kazandırmayı hedefleyen Güzel Sanatlar Fakültesi ve bu fakültelerdeki öğretim elemanlarının farklılık yaratması gerekmektedir. Tasarım ve sanata dair eğitimler veren, çizim yeteneği, hayal gücü ve yaratıcılığa dayanan Görsel İletişim Tasarımı Bölümünde bulunan öğretim elemanlarının kendilerini isim olarak tanıtmaları yerine, monogram logo tasarımlarıyla özelliklerini yansıtabilmelidir. Böylece diğer öğretim elemanlarından kendilerini farklı kılarak sıradan ve alışıl gelmiş yerine tasarımsal bir imza modeli yaratılabilir. Bu çalışmada da Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı bölümünde bulunan öğretim elemanlarının isimlerinin marka niteliği taşıması amaçlanıp uygulamalı olarak monogram logoları tasarlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Monogram Logo, Öğretim Elemanı, Logo Tasarımı, Marka, İmza.

GİRİŞ

“Logo, ticaretin başladığı yıllardan beri ürünleri, kuruluşları ya da hizmetleri birbirinden ayırt etmeyi sağlayan bir nevi işaretlemedir (Hepbalıkçılar, 2014: 3).” Tasarlanmış olan her logonun derinine inildiğinde her birinin başlangıç hikayesi çok farklıdır. Çünkü tasarlanmış olan logo tasarımları aslında içerisinde daima bir şey anlatmaya çalışmaktadır. Geçmişte de var olan bu durum aynı günümüzdeki gibi bir anlamı veya ifadeyi tasvir etmek için simge ve semboller kullanılarak insanların birbirleriyle iletişim halinde olmasını sağlamıştır. İsa’dan önce 2300’lü yıllara dayanan ve 4000 yıldan fazla süredir değişim göstererek insan hayatında önemli bir yere sahip olan logolar, Babil Uygarlığı’nın silindiri mühürleri üzerinde ise simgeler olarak yerini almıştır. Ayrıca paraların üzerindeki gizli simgeler, imparatorlukların kullandığı semboller, basılan şekiller, tarihteki logo çeşitlerinin bir üyesi olan monogram türü logolardır (Url1). Monogram logo, insanın kişiliğini tanıttığı görsel bir iletişim ürünüdür. Şahıs veya firmayı bir marka haline getiren monogram logo diğer logo çeşitlerinden daha sade ve yalın bir görünüme sahiptir. Her bireyin barındırdığı farklı özellikleri bulunması nedeniyle oluşturulan her monogram logonun da karakterleri farklılık göstermektedir. Yaratıcı tasarım algısı olmakla beraber tanıtıcı bir yapıya sahip olan monogram logo modern yaşam serüvenini ilk kez modada başlatmıştır. Monogram logo, bununla birlikte kurumsal kimlik yapısının da ana ögesidir. Kurumsal kimlikte kullanılan monogram logo, kişi veya firmanın ismi yerine imza olarak ele alınmaktadır. Bu gerekçeler bağlamında bu çalışmada da, tasarım okulu olarak adlandırılan, tasarımcı ve sanatçıları yetiştiren ve kaliteli sanat eserleri üretilmesinde öncülük eden bir kurum olan Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi adı altında eğitim veren Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, öğretim elemanlarının kendilerini isim olarak tanıtmaları yerine eğitimini vermiş oldukları grafik unsurları ile farkındalık yaratılarak görsel kişilik modeli oluşturulması amaçlanmıştır.

Metodoloji

Araştırmanın Modeli

Monogram türü logoların incelenmesi ile beraber yapılan uygulamaları da göz önünde bulundurarak genel tarama modellerinden literatür taraması ve nitel araştırma yöntemi olan döküman incelemesi ile yapılan bu çalışmada uygulama yöntemiyle de etkili bir sonuç elde edilmeye çalışılmıştır. Monogram türü logoların incelenmesi sonucunda etkili bir uygulama yönteminin oluşturulması ile var olan durumun belirlenmesi için şu sorular üzerinde ilgili araştırmalar yapılması uygun görülmüştür: Logo Tasarımı, Logo Tasarımının Türleri, Monogram Logo, Monogram Logonun Özellikleri, Üniversitelerde Öğretim Elemanı ve Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi ve Görsel İletişim Tasarımı.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmanın içerik kısmında bulunan araştırmalar; Logo Tasarımı, Logo Tasarımın Türleri, Monogram Logo, Üniversitelerde Öğretim Elemanı ve Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi ve Görsel İletişim Tasarımı, başlıkları adı altındaki konularla ilgili veriler; kitap, tez, makale ve internet kaynağının birleşimiyle birlikte ele alınmıştır.

Sınırlılıklar

Bu çalışma, monogram türü logolar ele alınarak; Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü'nde bulunan 14 öğretim elemanı için her birinin monogram logosunun çalışıldığı bir uygulama ile sınırlandırılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Logo Tasarımı

Önemli bir tasarım ürünü olan logo, iki ya da daha fazla tipografik karakterin sözcük halinde okunacak biçimde bir araya getirilmesiyle oluşturulan, kurum veya kuruluşu simgeleyen bir semboldür (Becer, 2013: 195). Daha önceden var olan bir font üzerinde değişiklik yapılarak çalışılan veya yeni bir font üretilerek logo tasarımı ortaya çıkar. Logo tasarımları tipografik karakterlerden daha çok sembol gibi ürünleri de taşıyabilen bir grafik tasarım ögesidir (Özer, 2015: 12). “Logo, markanın görsel sembolü olan bir amblem ile markanın isminin ayırt edici biçimde bir araya gelmesiyle oluşur (Aktaran: Özer, 2015: 12).” Logo tasarımı bir şirketin, kişi veya kişilerin özelliklerini, karakterini yansıtan bir tanımlayıcıdır. Şirketlerin kimliğini üstlenen logo, şirketlerin vizyonuna da önemli bir bakış açısı getirmektedir. Firmayı en doğru şekilde tanıtmamanın yolu ise logo tasarımında uygun rengi ve firmanın karakterini yansıtan özgün bir logo tasarımında, firmanın sektörüne de uygun anlaşılır bir yazı stili kullanmaktır.

Markalaşmanın en önemli görsel kimlik ürünü olan logo, tarih boyunca insanlar tarafından iletişim ve haberleşme aracı olarak kullanılmıştır. Tarihte sembol olarak kullanılan ilk çizimler Lascaux Mağarası (Fransa) ve Altamira Mağarası'nda (İspanya) görülmüştür. İnsanlar bu çizimlerle diğer insanlar ile sürekli etkileşim halinde olmuşlardır (Omid, 2012: 3). Tarih boyunca oldukça önemli bir yere sahip olan logo, kurum veya kuruluşları birbirinden ayıran bir görsel ögedir.

Logo Tasarımının Türleri

En etkileyici tanıtım yöntemi olarak kullanılan görsel ögenin bir parçası olan logo tasarımının çeşitli yönleri bulunmaktadır. Bir logo, var olan fontlarla ya da yeniden üretilmiş olan bir fontla tasarlanabilirken ayrıca şekiller ve sembollerle kurum veya kuruluşun simgesi haline de gelmektedir. Logolar, tipografik ve sembolik logo bağlamında kendi içlerinde de çeşitlenmektedir (Aktaran: Bozkurt 2015: 18).

Tipografik Logolar

Logo Tasarımının en çeşitli, tasarım algısının etkileyici ve çarpıcı formları olabilecek türlere sahip tipografik logolar şu şekildedir;

- *Sans Serif Stili Logolar:* Oldukça basit ama güçlü bir ifadeyle birlikte toplu, zarif, keskin hatlı ve nitelikli bir görünüşe sahip olan bu logolar genellikle modern tasarımcı algısını yansıtmaktadır (Çakı, 2010: 65).

Resim 1: Sans Serif Stili Logolar (Çakı, 2010: 65)

• *Tek Karakterden Oluşan Logolar:* “Tek tipografik karakterden oluşan logolar güçlü, modern karaktere sahip fikirler ve işaretleri temsil etmektedir (Parlak, 2006: 128).”

Resim 2: Tek Karakterden Oluşan Logolar (Çakı, 2010: 66)

• *Çok Karakterden Oluşan Logolar:* “Birden fazla tipografik karakterden oluşan bu logoların en sık kullanım şekli iki karakterden oluşandır.” Bu logolar, klasik bir görüntüye sahip olsa da bazen basit ya da son derece karışık bir görüntü yaratabilmektedir (Parlak, 2006: 129).

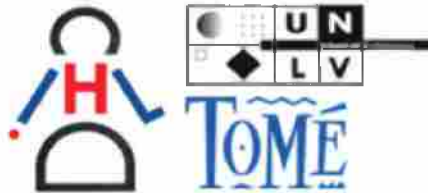
Resim 3: Çok Karakterden Oluşan Logolar (Çakı, 2010: 66)

• *Kombinasyon Tipi Logolar:* İki ya da daha fazla tipografik karakterin üzerinde değişiklik yapılarak oluşturulan, güçlü ve dinamik bir görünüme sahip olan logo tasarımlarıdır (Kahraman, 2019: 75).

Resim 4: Kombinasyon Tipi Logolar (Çakı, 2010: 67)

• *Geleneksel Olmayan Logolar:* Alışılmış olanın dışında kalan, bir kompozisyon oluşturarak büyük harflerin farklı boyutlarla kullanılmasıyla tasarlanan logolardır (Kahraman, 2019: 76).

Resim 5: Geleneksel Olmayan Logolar (Aktaran: Kahraman, 2019: 76)

Sembolik Logolar

Tarih boyunca insanlar belli amaçlar doğrultusunda çeşitli sembol ve işaretlere başvurmuşlardır. İnsanlar sembol ve işaretlere anlamlar yükleyerek birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlamıştır. Dolayısıyla sembol ve işaretler, toplumsal açıdan büyük önem kazanmıştır. Zaman geçtikçe benimsediği anlamlar sayesinde evrenselleşen işaret ve sembollerin kullanılmasıyla, farklı dili konuşan, farklı kültürün insanı, logolarla yaratılan evrensel bir dil ile markaları aynı biçimlerde tanımlamaya ve anlamlandırmaya başlamıştır. İşaretler ve semboller yönlendirme veya bilgi vermek için tasarlanmıştır. Semboller ve işaretler, düz ve sıradanlaşan yazı stilinden ziyade daha etkili ve güçlü bir ifade ile iletişimin en etkili anlatım ve anlama yöntemi olmuştur (Aktaran: Kahraman, 2019: 78). Sembol ve işaretlerin en temel bileşeni olan logo tasarımı, markalaşma iletişimindeki en önemli unsurdur. Özellikle marka kimliği tanıtma çerçevesinde soyut veya somut nesnelere simgeleme aracı olarak kullanılan sembol, bir ürün veya hizmeti temsil ederken kelimeler yerine görsel ifadeler kullanılarak oluşturulan simgeler bütünüdür (Becer, 2018: 194).

Resim 6: “Pelikan” Sembolü (Becer, 2013: 194)

Monogram Logo

Kurum veya kuruluşlar tarafından kullanılsada daha çok şahısların kendi markalarını yaratmaları için logo tasarımının minimal bir türü olan monogram logodan yararlanılmaktadır. Monogram logo, tüketicinin kendisine ait web sitesi, kişisel blog sayfası ve kendisi için oluşturacağı kurumsal kimlik gibi tanıtım mecralarında kullanılacak olan en önemli görsel öğedir. Monogram logolar veya işaretler, genellikle marka adının baş harflerinden oluşan logolardır. Oldukça uzun isimler taşıyan işletmeler, kuruluşlarını temsil etmek için monogram logo yöntemiyle 2 veya 3 kelime ile, her biri, marka tanımlama amacıyla ilk harflerini kullanmaya yönelmişlerdir. Sadece birkaç harf kullanarak çalışılan ve imza niteliği taşıyan bu (Url2) monogramlar ilk olarak 350BC’de sikkelerde ortaya çıkmıştır. Bilinen en eski örnekler, sikkeleri yayınlayan Yunan şehirlerinin isimleri olup, genellikle şehrin isminin ilk iki harfidir. Yüzyıllar boyu, din mimarisinde de monogramlar kullanılmıştır. Din, kraliyet sembolleri güç ve otoriteyi temsil etmesiyle birlikte 19. yüzyılda şirketlerin markalaşmasını amaçlayarak monogram logolarını kaideye koymak için baş harflerini ve kısaltmalarını kullanmaya başlamışlardır.

Resim 7: “İyi Umut Kalesi” Girişindeki Monogram (Url3)

Monogramlar, öncelikle resim, heykel ve mobilyaların üzerine imza olarak sanatçılar ve zanaatkarlar tarafından işlenirdi. Monogram logoyu ilk imza olarak kullanan sanatçı, Albrecht Dürer baş harflerini (AD) kullanarak monogram logoyu tasvir etmesiyle (Resim 8) kendi imzasını oluşturmuştur (Url4).

Resim 8: Albrecht Dürer'in imza olarak kullandığı monogram (Url5)

Tipografik logo türleri arasında yer alan monogram logolar, 19. yüzyılın sonlarında ise ilk olarak moda sektöründe stil anlayışı ve lüks bakış açısını yansıtmak için yer almıştır. Dünya çapında tanınan, Louis Vuitton, Chanel ve Gucci gibi lüks moda isimleri en çarpıcı ikonik monogram logolarıyla kendilerini tanıtmışlardır (Url6). Monogram logolar, moda sektörüyle beraber yola çıkan ve belli evrelerden geçerek artık günümüzde birçok alanda kullanılmaktadır. Minimalist bir anlayış güden firmalar sayesinde ticari, ekonomi, basın-yayın, teknoloji ve sanat dünyasında da yerini almıştır.

Resim 9: "Gucci" Markası Monogram Logosu (Url7)

Resim 10: "Louis Vuitton" Markası Monogram Logosu (Url8)

Resim 11: "Chanel" Markası Monogram Logosu (Url9)

Sembol halini almış monogram logolar, kişilerin de kendilerini görsel yollarla ifade etme biçimidir. Kişi özelliklerini yansıtan bu logolar renk algısı, kullanılan fontta incelik kalınlık, kaligrafik font gibi yumuşak bir anlatım ya da serifsiz bir font ile sert bir yapı oluşturma gibi tasarım öğelerinin kullanılmasıyla kişisel birey yapısını betimlemesi amaçlanmaktadır.

Resim 12: Michael Schumacher Kişisel Monogram Logosu (Url10)

Resim 13: “SA” Monogram Logo (Url11)

Resim 14: “ML” Monogram Logo (Url12)

Resim 15: “AB” Monogram Logo (Url13)

Monogram Logonun Özellikleri

Kişilerin farklı karakterleri olduğu gibi firmaların da kendilerine ait kişilikleri bulunmaktadır. Bunu hedefleyen firma ve şahıslar monogram logo sayesinde kişiliğini ve karakterini daima yansıtmalıdır. Bu gerekçeler bağlamında, oldukça yalın bir tasarım algısı olan monogram logonun özellikleri ise şu şekildedir;

- Monogram logo, iki veya daha fazla harfin birleşiminden oluşmaktadır.
- Monogram logo, var olan harflerin formunda değişiklikler yapılarak tasarlanmaktadır.
- Yeni bir font üretilerek de monogram logo ortaya çıkabilmektedir.
- Monogram logo, imza niteliği taşıyan tasarım ögesidir.
- Monogram logo, şirket ya da kişisel marka algısı yaratmak için kullanılan görsel simgedir.
- Bu tarz logolar genellikle vektörel çizimlerden oluşmaktadır.
- Monogramlar, herhangi bir eşya veya silüet formunu alabilmektedir.

Üniversitelerde Öğretim Elemanı

Latince'deki kökeni “*Universitas*” olan üniversite sözcüğü bağımsız, tüzel kişiliğe sahip ve ortak hedefler için bir araya gelmiş olan kişiler topluluğu anlamına gelmektedir. Üniversite, bilim adamı ve öğrenciler topluluğu anlamını üstlenen, evrensellik, bilim, birlik ve birleştiricilik unsurları ile meydana gelmiş bir olgudur (Aktaran: Tural, 2011: 11). “*Üniversite, üç veya daha fazla akademik disiplin veya çalışma alanında ileri dereceler sunma konusunda resmi olarak yetkilendirilmiş yükseköğretim kurumudur.*” (Shattock, 2005: 17). Üniversiteler, yeterli düzeydeki kadrosu ile öğrenci ve nitelikli yeni kadrolar yetiştirerek bilimsel ve teknolojik içerikte yaptığı araştırma ve geliştirme sonucunda yeni yollar izlemektedir. Ayrıca üniversiteler, yüksek düzeyde eğitim ve öğretim sunarak topluma etkili bir bilgi aktaran, sosyal ve ekonomik kalkınmaya hizmet eden kurumlardır. Bilgiyi araştırmak, aktarmak ve yenilemek üniversitelerin en temel amaçlarıdır (Durukan, 2004: 20). Üniversiteler amaçlamış oldukları bu işlevleri nitelikli bir şekilde gerçekleştirmesindeki en önemli etken ise yeterli düzeydeki bilgiye sahip ve kendi alanında uzmanlaşmış olan öğretim kadrolarıdır. “*Öğretim elemanı kadroları üniversite sisteminin en önemli parçalarından biridir.*” Üniversitelerin nitelikli öğretim kadrolarına sahip olması ile sunulmuş olan etkili veri ve araştırmaların doğru akta-

rını sayesinde ülke için gelişimci insan topluluğu oluşturularak yeterli bilgi, araştırmacı ve yenilikçi üretkenlik sağlanmaktadır. Üniversitelerin kilit noktası olan öğretim elemanlarının görevleri; öğrenci veya topluluğa yapacak olduğu “bilimsel araştırma”yı etkili bir yöntemle “öğrenim” aktivitesi haline getirmektir (Arslantaş, 2011: 489). Bu amaçlar doğrultusunda; siyaset, teknoloji, bilim, sağlık, eğitim, sanat ve finans gibi birçok alanda uzmanlaşmış olan öğretim elemanlarının belli seviye bağlamında akademik ünvanları bulunmaktadır. Bu ünvanlar ise şu şekildedir;

- *Öğretim Üyesi*
  - Araştırma Profesörü
  - Doktor Öğretim Üyesi
  - Yardımcı Doçent
  - Doçent
  - Profesör
  - Ordinaryüs
- *Öğretim Yardımcısı*
  - Araştırma Görevlisi
  - Çevirmen
  - Okutman
  - Öğretim Görevlisi
  - Öğretim Planlamacısı
  - Uzman (Url14).

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi ve Görsel İletişim Tasarımı

Yerleşim yeri olarak çok eskiye dayanan (MÖ 3000- MÖ 2500), Selçuklu devleti akıncı beylerinden Gazi Efendi'nin Bizansa karşı yaptığı akın sırasında şehit düştüğü ve kurtuluş savaşının önemli bir merkezi olan Dumlupınar, bir şehitlik abidesi olarak adlandırılmaktadır (Url15). “Kuruluş ve Kurtuluş” mücadelesi adına kurulan devlet üniversitesi, Evliya Çelebi Yerleşkesi ve Germiyan Kampüsü ile eğitim veren Kütahya Dumlupınar Üniversitesi 1992 yılında kurulmuştur. Bünyesinde barındırdığı 3 enstitü, 10 fakülte, 2 yüksekokul ve 14 meslek yüksekokulu ile Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, daima bilgi ve araştırma kapasitesini nitelikli bir seviyede tutmaktadır. Bilgi edinmeye sürekli açık, kişilik ve mesleki alanda yeterince kendisini geliştirerek etik kurallara uygun bir biçimde topluma duyarlı olan insanlar yetiştirmeyi hedeflemiştir. Dumlupınar Üniversitesi; sağlık, bilim, finans, eğitim, dil, islami, iktisadi ve idari, spor gibi sanatsal alanda da eğitimlerini etik bir şekilde yürütmektedir (Url16). Sanatın her alanında öğretici ve geliştirici mensubu olan Güzel Sanatlar Fakültesi ise Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'nde çağdaş sanat ve tasarım eğitimi ile estetik kaygı ve eleştirel bütünlük çerçevesi ile uluslararası düzeyde hayal edebilen, yaratıcılığıyla kaliteli eserler ortaya koyabilen sanatçılar yetiştirmektedir. Güzel Sanatlar Fakültesi; Resim, Çizgi Film Animasyon, Seramik-Cam ve Görsel İletişim Tasarımı Bölümü adı altında eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir (Url17). Duygu, düşünce, bilgi ve bulguları sanatın yenilikçi iletişim dili olan görsel iletişim tasarımı, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi bünyesinde sanata ve tasarıma yeni bakış açıları getirerek eğitim vermektedir. “Görsel iletişim

tasarımı, öteden beri bireylerin davranışlarını yönlendirmede bir araç olarak kullanılmagelmiştir (Ertürk, 2017: 731).” İlkel çağlarda kullanılan simge ve semboller insan iletişimde etkili bir rol oynamıştır. Günümüzde de önemli bir yere sahip olan görsel iletişim tasarımının uygulama yöntemleri ise kurumsal kimlik, reklam, illüstrasyon, arayüz, hareketli görüntü, animasyon, ambalaj, sergileme, bilgilendirme ve yönlendirme tasarımları gibi birçok ürüne sahip disiplinlerarası bir iletişim dilidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Monogram logo, bir ya da birden fazla harfin oluşturduğu tek bir simge veya sembol haline gelen logo tasarımıdır. Bu açıklamadan da yola çıkılarak bu çalışmanın ele alınan uygulama konusu; Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü öğretim elemanlarının monogram logoları tasarlamaktır. Çalışılan bu uygulama 14 kişisel monogram logodan oluşmaktadır.

Uygulama 1: Prof.Dr. Levent MERCİN (Dekan), “LM” Monogram Logosu

Uygulama 2: Doç. Selma ŞAHİN, “SS” Monogram Logosu

Uygulama 3: Dr.Öğr. Üyesi Eren Evin KILIÇKAYA BOĞ (DekanYrd.), “EEKB” Monogram Logosu

Uygulama 4: Dr.Öğr. Üyesi H. Onur BİNGÖL, “OB” Monogram Logosu

Uygulama 5: Dr.Öğr. Üyesi Nazik ÇELİK YILMAZ, “NÇY” Monogram Logosu

Uygulama 6: Öğr. Gör. Hüseyin ERMUMCU, “HE” Monogram Logosu

Uygulama 7: Öğr.Gör. Mehmet PEHLİVAN, “MP” Monogram Logosu

Uygulama 8: Öğr.Gör. Ceyda BAYRAKDAR, “CB” Monogram Logosu

Uygulama 9: Öğr.Gör. Erdoğan DİZDAR, “ED” Monogram Logosu

Uygulama 10: Öğr.Gör. Figen YAVUZ, “FG” Monogram Logosu

Uygulama 11: Öğr.Gör. Ali Aycan GÜRBÜZ, “AG” Monogram Logosu

Uygulama 12: Öğr.Gör. Fatih KARA, “FK” Monogram Logosu

Uygulama 13: Arş.Gör. Sercan KEHRİBAR, “SK” Monogram Logosu

Uygulama 13: Arş.Gör. Resul AY, “RA” Monogram Logosu

Öğretim Elemanları için uygulanan monogram logo tasarımlarının her biri isim için ayrı olarak belli bir sayıda çeşitlilik ve farklılık göstererek tasarım eskizleri alınmıştır. Tasarlanan monogram logo eskizleri yani her bir öğretim elemanı için yapılmış olan kendi logoları gösterilerek böylece kendi yorumları ve eleştirileri göz önünde bulundurmakla beraber logolar üzerinde uzun soluklu etik bir tartışma gerçekleşmiştir. Öğretim elemanlarının birkaçı 2 veya 3 logo üzerinde karasız kaldıkları için çalışmalarını bilgisayar ortamında görmek istediklerini belirtmişlerdir. Fakat öğretim elemanlarının geneli, sunulmuş olan monogram logo eskizlerinden 1 tane tasarım beğenmişlerdir. Bununla birlikte bir öğretim elemanı, onun için çizilmiş olan eskizlerin yeniden çalışılması gerektiğini ve bunun üzerine tekrar inceleyerek seçimini o şekilde yapmak istediğini beyan etmiştir. Bu durumlar doğrultusunda seçilmiş olan her monogram logo bütün öğretim elemanlarının kişiliklerini yansıtmaya önem verilerek logo tasarımları çizilmeden önce nitelikli bir gözlemlene yapılmaya çalışılmıştır. Yapılan bu gözlemler sonucunda duygusallık, zariflik, sert veya yumuşak mizah, neşeli, karamsar duruş ve vücut yapıları göz önünde bulundurulmuştur. Kişiliklerini yansıtmaya amaçlanarak tasarlanan monogram logolarda, kişiliğe göre font kullanımına olduğunca dikkat edilmiştir. Çeşitli fontları barındıran monogram logolar, serifli veya serifsiz tarzda oluşmuş var olan fontların anatomisi değiştirilip yeni bir karakter haline bürünerek tasarlanmıştır. Ayrıca çalışılan bazı logolar ise yeni font üretilerek ele alınmıştır. Font ve renk seçimleri tasarım ilkelerine uygun şekilde kullanılarak karakter yapısına önem verilmesiyle logolarda hareketli ya da durağan bir görüntü oluşturulması hedeflenmiştir. Monogram logoları tasarlanan öğretim elemanlarından birkaçı da istedikleri renklerin kullanılmasını arzu etmişlerdir. Bu durumlar değerlendirilip yorumlanarak eskizi alınan monogram logo çalışmaları, vektörel tabanlı Adobe Illustrator CS6 programı ile birlikte uygulamaya geçirilmiştir.

Yapılan bu araştırmada logonun modern tasarım anlayışına sahip olan monogram logo yapısı ilk olarak nerelerde ve nasıl kullanıldığı irdelenmiştir. Her alanda yaşam serüveni nitelikli bir düzeyde sürdüren monogram logo, minimal yönüyle etkili bir şekilde günümüze kadar ulaşmıştır. Son zamanlarda imza kavramının en iyi görsel halini alan monogram logo, şahısları marka haline getirmeyi başarmıştır. Bu araştırmalar sonucunda da monogram logonun imza modeli yönü amaç edinilerek Kültür ve Turizm Bakanlığı, Güzel Sanatlar Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü öğretim elemanları ele alınarak uygulamaya geçilmiştir. Bu uygulamayla beraber Güzel Sanatlar Fakültelerinin benimsemiş oldukları; nitelikli eğitim ve öğretim vermeyi sağlarken sanata bağlı, yaratıcı, özgün ve başarılı sanatçı ve tasarımcılar yetiştirmeyi hedeflemişlerdir. Görsel İletişim Tasarımı öğretim elemanları da vermiş oldukları sanat ve tasarım eğitimine uygun bir anlayışla tasarımın parçası olan bu monogram logolarla farkındalık yaratılması sağlanmıştır. Böylece diğer alanda eğitim veren öğretim kadrolarından kendileri ayırt edebilecekleri estetik ve sanat anlayışına uygun imza modeli yaratılmıştır. Sanatın daima içinde olan bu yönde tasarımcı ve sanatçılar yetiştiren öğretim elemanları bu konuda bağlamında ayrı bir yerde tutulmaları ve diğer üniversitelerde bulunun Güzel Sanatlar Fakültesi adı altında eğitim veren akademisyenlerin kendileri için sanat ürünü üretebilmeli ve onu bütün çalışmalarında etkili bir imza modeli olarak kullanabilmelidir.

KAYNAKÇA

- Arslandaş, İ. (2011). Öğretim Elemanlarının Öğretim Stratejileri –Yöntem ve Teknikleri, İletişim ve Ölçme Değerlendirme Yeterliklerine Yönelik Öğrenci Görüşleri, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15), 487-506.
- Becer, E. (2013). İletişim ve Grafik Tasarım. İstanbul: Dost Kitabevi Yayınları.
- Bozkurt, F. (2015). Logolardaki Değişikliklerin İncelenmesi (Vaka Analizi). (Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Çakı, A. (2010). Türkiye’de Amblem-Logo Tasarımın Gelişim Süreci, (Yüksek Lisans Tezi) Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Durukan, H. (2004). Ülkemizin Kalkınmasında Çağdaş Üniversitelerin Yeri, Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(2), 19-25.
- Ertürk, M. (2017). Sorumluluk Kavramı Üzerinden Görsel İletişim Tasarımında Etik ve Eğitimi, SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, 10(1308-2698), 730-742.
- Hepbalıklar, S. C. (2014). Göstergebilim Doğrultusunda Avrupa ve Türkiye’deki Seçilmiş Spor Kulüplerinin Logo ve Amblemelerinin Analizleri. (Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kahraman, M. (2019). Marka Kimliği ve Logo Tasarımı; Global Markalar ve Logo Tasarımlarının Evrimine İlişkin Marka Kimliği Bağlamında Tarihsel Analiz. (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Omid, M. A. (2012). Logo. (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Özer, Ali. (2015). *Logo Tasarımında Marka Algısı*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Parlak, H. (2006). *Temel Grafik Tasarım Bilgisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Shattock, Michael. (2005). What is a University in the 21st Century?, *Journal Of The Programme On Institutional Management In Higher Education*, 17(2), 9-28.
- Tural, D. (2011). *Üniversite Öğrencilerinin Üniversite ve İdeal Üniversite Algıları (Gaziantep Üniversitesi Örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

İnternet Kaynakları

- Url-1: *Logo Nedir?. Logonun Tarihsel Süreçteki Gelişimi* < <http://dorukozaşahin.com/logo-nedir-logonun-tarihsel-surecteki-gelisimi/> > Erişim: 21.03.2020
- Url-2: *Logo Tasarımının 7 Türü*. < <https://dogucanguler.com/logo-tasarimin-7-turu-detayli-anlatim/> > Erişim: 21.02.2020
- Url-4: *Monogram* < <https://en.wikipedia.org/wiki/Monogram> > Erişim: 08.03.2020
- Url-6: *Monogram Logo Design: A Beginner's Guide*. < <https://looka.com/blog/monogram-logo-design/> > Erişim: 22.02.2020

Url-14: *Akademik Ünvanlar*. < <https://www.buyuknet.com/akademik-unvanlar-siralama-si-t47277.0.html> > Erişim: 20.03.2020

Url-15: *Dumlupınar*. < <https://tr.wikipedia.org/wiki/Dumlup%C4%B1nar> > Erişim: 20.03.2020

Url-16: *Genel Tanıtım*. < <http://www.dumlupinar.edu.tr/index/sayfa/329/genel-tanitim> > Erişim: 20.03.2020

Url-17: *Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tarihçe*. < <http://gsf.dpu.edu.tr/tr/index/sayfa/542/tarihce> > Erişim: 20.03.2020

Görsel Kaynaklar

Resim 1, Resim2, Resim 3, Resim 4: Çakı, A. (2010). *Türkiye’de Amblem-Logo Tasarımın Gelişim Süreci*, (Yüksek Lisans Tezi) Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Resim 5: Kahraman, M. (2019). *Marka Kimliği ve Logo Tasarımı; Global Markalar ve Logo Tasarımlarının Evrimine İlişkin Marka Kimliği Bağlamında Tarihsel Analiz*. (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Resim 6: Becer, E. (2013). *İletişim ve Grafik Tasarım*. İstanbul: Dost Kitabevi Yayınları.

Resim 7: “İyi Umut Kalesi” *Girişindeki Monogram* < <https://en.wikipedia.org/wiki/Monogram> > Erişim: 08.03.2020

Resim 8: *Albrecht Dürer’in imza olarak kullandığı monogram* < <https://en.wikipedia.org/wiki/Monogram> > Erişim: 08.03.2020

Resim 9: *Gucci Markası Monogram Logosu*. < <https://tr.pinterest.com/pin/516436282241905141/?lp=true> > Erişim: 08.03.2020

Resim 10: *Louis Vuitton Markası Monogram Logosu*. < <https://www.pinkvilla.com/fashion/celebrity-style/louis-vuitton-forays-stationery-market-set-launch-pencil-case-worth-900-441900> > Erişim: 08.03.2020

Resim 11: *Channel Markası Monogram Logosu*. < <http://logosolusa.com/channel-v-logo.html> > Erişim: 08.03.2020

Resim 12: *Michael Schumacher Kişisel Monogram Logosu*. <https://tr.pinterest.com/pin/290834088419942707/> Erişim: 18.03.2020

Resim 13: “SA” *Monogram Logo*. < https://dribbble.com/shots/3642824-S-A-Wedding-Invite-Monogram?utm_source=Pinterest_Shot&utm_campaign=adipnayak&utm_content=S%20%26%20A%20-%20Wedding%20Invite%20Monogram&utm_medium=Social_Share > Erişim: 29.03.2020

Resim 14: “ML” *Monogram Logo* < <https://dribbble.com/shots/3192694-ML-monogram> > Erişim: 18.03.2020

Resim 15: “AB” *Monogram Logo* < <https://tr.pinterest.com/pin/66709638218120453/> > Erişim: 29.03.2020

KÜTAHYA'NIN TARİHİ HAMAMLARININ TANITILMASINA YÖNELİK KATALOG TASARIMI

Burak DEMİR, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sanat ve
Tasarım Anasanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
burak-demir45@outlook.com

ÖZET

Reklamın ve tanıtımın büyük önem kazandığı günümüzde kullanılan yöntemlerin başında kataloglar gelir. Kataloglar, ürünlerin ve hizmetlerin tanıtıldığı, belli bir düzene sokulduğu kitapçıklardır. Kütahya denildiğinde akla ilk çini gelir, lakin Kütahya yeraltı termal kaynakları ve tarihi açıdan da çok zengindir. Bu hamamlar gerek şehrin tarihi gerekse sosyokültürel yapısında önemli rol oynamaktadır. Hamamlar yeterince tanıtılmadığı için gereken önemi görmemekte ve unutulmaya yüz tutmaktadır. Hem sağlık açısından faydalı hem de şehrimizin tarihini ve kültürünü yansıtmaktadır. Şehrimizde dokuz tane tarihi hamam bulunmasına rağmen bu hamamlar yeterince tanıtılamamıştır. Bunlar göz ardı edilemeyecek zenginlikler olduğundan dolayı, bu araştırmanın yapılmasının gerekçesini oluşturmuştur.

Bu çalışmada Kütahya Merkez İlçede bulunan yedi hamamın (Küçük Hamam, Eydemir Hamamı, Balıklı Hamamı, Şengül Hamamı, Lala Hüseyin Paşa Hamamı, Saray Hamamı, Yeni Mahalle Hamamı)'nı kapsayan bir katalog tasarımını barındırmaktadır. Bu katalog gerek hamamların tarihi yapı mimarilerini, gerekse zamanın kültürünü yansıttığından tarihi ışık tutmaktadır. Bu sayede yok olmaya yüz tutmuş bu hamamların tekrar gün yüzüne çıkarılmasına da fayda sağlanmıştır.

Bu tarz katalog tasarımları hem yerel halkı bilgilendirmekte hemde şehre gelen turistlerin ilgilerini çekmektedir. Şehrimizde bulunan bu yapıların daha iyi tanıtılması gerekirse tekrar kullanıma geçirilmesi açısından bu tasarım ürünleri oldukça büyük taşımaktadır. Bu çalışmada kültürel zenginliklerimizi modern tasarım ilkeleriyle birleştirildi. Kat

Küçük Hamam, Eydemir Hamamı, Balıklı Hamamı, Şengül Hamamı, Lala Hüseyin Paşa Hamamı, Saray Hamamı, Yeni Mahalle Hamamları ele alınarak hazırlanan katalog tasarımında öncelikle dış ve iç mekan teknikleriyle bütün hamamlar fotoğraflanmıştır. Daha sonra en uygun bilgileri edinmek için gerek kütüphaneler gerekse Vakıflar İl Müdürlüğünden kaynak toplanmış ve bu kaynaklar sadeleştirilerek ilgi çekici hale getirilmeye çalışılmıştır. Toplanan materyaller en uygun tasarımlarla birleştirilerek katalog hazırlanmıştır. Hazırlanan katalogta hamamların yerlerini daha kolay bulmak için qr kodlar tanımlanmıştır. Bu sayede tasarım sadelikten kurtarılmış ve interaktif hale getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kütahya, Katalog, Tarih, Hamam, Tasarım.

GİRİŞ

Kütahya, bilinen tarihi içinde Hitit, Frig, Bizans, Selçuklu, Germiyanoğulları ve Osmanlı Dönemi uygarlıklarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nde varlığını sürdürmektedir. Burada yaşadığı bilinen en eski halk Hititler olmasına rağmen yapılan Arkeolojik çalışmalar tarihinin daha da eskilere dayandığını kanıtlar niteliktedir. Bu sebeple kesin bir kuruluş tarihi vermek mümkün olmamakla birlikte Hitit metinlerinde geçen Assuva tarihiyle ilgili IV.Tuthaliye (M.Ö. 1256-1220) yıllıklarına dayanarak M.Ö. II. Binin ortalarında kurulduğu varsayılabilir. Kütahya yer altı kaynakları ve madenleri dolayısıyla her devrinde ilgi görmüş ve ticaret yollarına ev sahipliği yapmıştır bu sebeple de hızla gelişmiştir.

Bizans döneminde piskoposluk merkezi durumunda olan Kütahya, Malazgirt Zaferi ardından XI.yy sonlarında Türk uygarlıklarıyla tanışmış, Germiyanoğlu Beyliği'ne başkentlik yapmıştır. Ayrıca Kütahya "Türk ve dünya askerlik tarihi'nin en büyük zaferinin kazanıldığı yer olarak zengin kültürel bir mirasa sahiptir.

Eski kaynaklar, sikke ve yazıtlara göre eski ismi "Kotiaeion" olup Ünlü Antik Çağ Coğrafyacısı Strabon bu adın "kotys'in Kenti" anlamına geldiğini söylemektedir. Kotys, Trakya'da yaşayan Odrisler'den olup, Romalılar'ın M.S. 38'de Anadolu'ya gönderdiği bir komutanın adıdır. Kütahya Müzesi'nde bulunan sikkede bu ad Koti olarak geçmektedir.

Kütahya'nın Kültürü

İç Anadolu, Marmara ve Ege Bölgeleri kavşağında bir geçiş noktasında bulunan Kütahya'nın kültürü, Anadolu'nun hiçbir yerinde olmayan farklılık ve zenginliğe sahiptir.

Kadın giyiminde Germiyan Beyliği ve Osmanlı saray giysileri etkisi altında en kaliteli renkli ipek işleme, sim sarma gibi tekniklerle; kadife, atlas, yünlü mantın kumaşlar üzerine işlenmiş çok değerli kıyafetlere sahiptir. Düğün giysisi olarak Kütahya'da Bindallı, Yolaklı, Dallı, Eğrimli, Çatkılı, Tefebaşı gibi çeşitleri vardır. Giyilen elbise giyenin düğündeki durumunu, hangi taraftan olduğunu tanıtır.

Beslenme büyük ölçüde ev ürünlerine dayanır. Buğday ürünleri, Hamurlular ve süt ürünleri beslenmenin temelini oluşturur. Erişte, bulgur ve tarhana en çok tüketilen besinlerin başında yer almaktadır. Bağcılığın yaygın olduğu dönemlerde pekmez ve şıra tüketilirken, yine aynı dönemlerde ev ekmeği ve Pazar ekmeği ayrımı yapılmaktaydı. Yazdan biber, fasulye, patlıcan gibi sebzelerin kurutulması geleneği ise hala devam etmektedir. Yerli halk sebze kurutmanın yanında salça, erişte, bulgur, nişasta, tarhana, turşu gibi genel tüketim maddelerini de kendi hazırlamaktadır.

Kütahya'da esnaf teşkilatı, dünden bugüne ahilik geleneğine bağlı birer eğitim ve kültür merkezidir. Mevleviliğin Anadolu'daki yayılma merkezlerinden biri olan Kütahya'da tekkeler halk yaşayışını önemli ölçüde etkilemiştir. Kütahya'da gelenek, görenekler, ahlaki değerler ve dinsel yapı güçlü bir kurum olarak toplumsal yaşayış üzerindeki belirleyiciliğini sürdürmektedir.

Hamam

Dilimize Arapçadan gelmiş olan “hamam” kelimesi kökeni “ısıtmak, sıcak olmak” anlamındaki hamamdır. Hamam, yıkanılacak sıhhi yerlere, genel olarak verilen ad. Hamam, özel bir düzenle ısıtılarak, sıcak ve soğuk suyu bulunan ve üzeri kubbeli, kagir yapıdır. Şimdiki ise genellikle betondur. Eski çağlardan günümüze insanlar doğal sıcak su kaynaklarından faydalanmışlardır. Bunun için yapılan mekanların üstü açık olanlarına ılıca, kapalı olanlarına da kaplıca denilmektedir. Kaplıcaları hamamlardan ayıran en önemli özellik kaplıcaların yıkanma mekanının ortasında bulunan havuzdur.

Erken Dönem Hamamları

Tarihin en eski devirlerinden itibaren temizlenme ihtiyacına paralel olarak meydana getirilen hamam yapıları, birçok medeniyette önemli yer tutmaktadır. En erken yapılan hamamlarla ilgili kazılarda bugün Pakistan'ın batısında yer alan Sind'de M.Ö.2500-1500 yıllarındaki İndüs medeniyetinin en önemli şehri olan Mohenjo-Daro'da ortaya çıkan gelişmiş su ve kanalizasyon sistemi burada hamamlar bulunduğunu düşündürmektedir. Bundan başka Mezopotamya'da yapılan kazılarda dünyanın en eski hamamı olduğu düşünülen Asurlular'a ait bir yıkanma tesisi bulunmuştur. İlkel olmakla birlikte, erken hamam örneklerine Mısır'da Tell el-Amarna'da da rastlanmaktadır. Anadolu'da bugünkü Suriye-Türkiye sınırı yakınlarında Viranşehir yakınlarında M.Ö. 1200 yıllarında yapıldığı düşünülen hamam kalıntısına rastlanmıştır.

Eski Yunan medeniyetinde, büyük ölçüde genel hamamların bulunmadığını, ancak çeşitli sporların yapıldığı “gymnasion”ların içinde bugünkü anlamda duş gözleri gibi yıkanma yerlerinin bulunduğunu Semavi Eyice anlatmaktadır.

Roma Hamamları

Roma hamamlarının kökeni Yunan hamamıdır; fakat Romalılar hamamı geliştirmiştir. İmparatorluk devrinden sonra Roma'da halka açık hamam mimarisi ortaya çıkmıştır. Milattan önce 1.yy'da yaşadığı sanılan Sergius Orata adlı bir mimarın ilk defa sıcak hava ile merkezi ısıtma sistemini meydana getirdiği ve bu sistemin uygulanmasıyla hamam yapılarının yaygınlık kazandığı düşünülür. Roma İmparatorunun genişlediği bütün bölgelerde genel hamamlar ve zenginlerin evlerine de özel hamamlar yapılmıştır.

Roma'da hamamlar sadece yıkanılan yerler olmaktan çıkmış eğlenilen, dinlenen spor yapılan alanlara dönüşmüş; filozof, şair ve hatiplerin sohbet ve tartışma yerleri haline gelmiştir.

Roma hamamları M.Ö. 1.yy'da yapılan örneklerde olduğu gibi düzensiz bir planlamaya sahiptir, daha sonra M.S. 1.yy'da planlamada simetri görülmeye başlar. Roma hamamında icat edilen ısıtma sistemiyle birlikte çeşitli bölümler de gelişmiştir. Farklı örnekler incelendiği zaman hamam binalarının önünde etrafı genellikle sütunlu revaklarla çevrili bir avlunun olduğu görülür. Avlular, spor oyunları ve çeşitli müsabakaların yapıldığı yerlerdir. Ana girişten soyunma mekânı olan “Apoditerium” a girilir. Soyunma kısmının içinde yüzülebilecek büyük havuzu bulunan aynı zamanda soğuk su ile yıkanma mekânı olan “Frigidarium” a geçilir. Bu kısımdan sonra ılık olan “Tepidarium” kısmı, buradan sonra esas sıcak kısım olan “Caldarium” kısmı gelirdi.

Romalılar imparatorluk devrinde çok büyük hamamlar inşa etmişlerdir. Bunların en önemlileri: Caracalla, Titus, Diocletianus ve Constantinus hamamlarıdır. Roma hamamlarının en önemlile-

rinden bir başkası ise Pompei kentindeki “Stabia Hamamı”dır. Milattan önce 150 yılına doğru inşa edilen bu hamama, sonradan ilaveler yapılmıştır. Hamam kadınlar ve erkekler için iki ayrı bölüme sahiptir. Genelde her imparator zamanında büyük hamamlar inşa edilmiştir. Bunlardan Caracalla hamamınının 1600 kişilik, 25 000 m²'lik sahaya yayılmış, içinde kütüphaneler, tiyatro ve yemek odalarının bulunduğu bir hamamın olduğu bilinir. Bunlardan milattan sonra 300 yılında yapılmış olan “Diocletianos Hamamı”,3000 kişilik olduğu düşünülen bahçeleriyle birlikte 11 hektarlık bir alanı kaplamaktadır.

Anadolu’da Roma dönemine ait çok sayıda hamam bulunmaktadır. Bunlardan Ankara’da Çankırıkapısı semtinde ve Ephesos, Miletos, Pergamon, Priene, Perge ve Side’de değişik hamam örneklerine rastlanmıştır. Yine milattan sonra 43 yılında Roma hakimiyetine giren Likya bölgesinde imparatorluk etkisiyle ortaya çıkan hamamyapma faaliyeti, II. Ve III. Yy’da zirveye ulaşmış ve VI. Yy’a kadar devam etmiştir. Likya hamamlarında da hamam binasının bitişiğine güreş salonları yapılmıştır.

Görsel 1: Roma Dönemi Hamamı

Bizans Hamamları

Bizans, Eski Roma’nın Hristiyanlaşmış devamı olduğu için Roma hamam geleneğini sürdürmüştür. Roma’da olduğu gibi hamamlar yıkanmanın dışında, eğlencelerin düzenlendiği, dinlenen, sosyal ve siyasi tartışmaların yapıldığı, yemek yenilen yerlerden olmuştur.

Bizans dönemi İstanbul hamamlarının en meşhurlarından birisi, Sultanahmet civarında olduğu düşünülen, İmparator Septimus Severus tarafından yaptırılan daha sonra I. Constantinus tarafından büyütülerek kullanılan “Zeuxsippus Hamamı”dır. Bu hamamdan başka Kalendu Hamamı, Konstantinianai ve İmparator Arkadios’un kızının yaptırmış olduğu Arkadien Hamamı önemli Bizans hamamlarından sayılmaktadır. Bizans imparatorunun ve ileri gelenlerinin saraylarında da özel hamamlar olduğu bilinmektedir.

Günümüzde İstanbul’da Bizans hamamı olarak bilinen hamam bulunmamasına rağmen, pek çok hamamın varlığına dair bilgi bulunmaktadır. Şehzadebaşı’nda eski kilise olan “Kalenderhane Camii”nin yanında ve Arkeoloji müzesi kazısında Bizans hamamı olduğu düşünülen temeller bulunmuştur.

Anadolu Dışındaki İslam Hamamları

İslam ülkelerindeki eski hamamlarla ilgili çok geniş bilgiler yoktur. Doğu Roma'nın hamam kültürü ile karşılaşan İslam dünyasında, dinin emri olan temizlik anlayışı ile beraber hamamların önemi artmıştır. Burada pek çok ilkçağ hamamı İslamiyet'in yayılmasıyla birlikte yeni yapılan hamamlara ilham kaynağı olmuştur. Müslümanların ortaya koyduğu hamamlar içinde en önemlileri VII.yy'da Emeviler devrinde ortaya konulmuştur. Bunların en önemlileri: Kusa-yru Amra, Kasrü'l Hayr, Hamamü's-Sarah ve Hırbetü'l-Mef-cer'de bulunan hamamlardır. Kusa-yru Amara saray hamamı I.Velid tarafından 715 yılında yaptırılan, saray içindeki üstü beşik tonozla örtülü girişi, tonozlu ılıklik ve kubbeli bir sıcaklık bölümünden oluşan küçük boyutlarda farak Roma hamamı prensiplerinin uygulandığı bir hamamdır. Bu hamamların hepsi tipoji açısından aynı karakterdedirler. Bu hamamlar ısıtma sistemleri ve servis bölümleri ile Roma hamam geleneğini devam ettirirler.

Selçuklu Dönemi Hamamları

Anadolu'ya gelmeden önce Türklerin yaşadıkları ülkelerde inşa edilmiş ve tarihi kaynaklarda ismi geçen özel ya da genel hamamlar hakkında yeterli bilgi yoktur. Türklerin Anadolu'ya yerleşmeye başlamalarıyla birlikte, antik şehirlerdeki hamamları İslami temizlik şartlarına uygun hale getirmiş oldukları düşünülse de bu durumun yalnızca kaplıcalar ve ılıcalar için geçerli olduğu, ısıtılmış su ile çalışan hamamlarda bu durumun geçerli olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun sebebi Türkler tarafından inşa edilen hamamlarda kullanım İslam'ın kuralları dolayısıyla akan sudan yapılmakta, bu yönüyle de tarz olarak Antik devir hamamlarından ayrılmaktaydı. Diğer bir sebep ise mimari geleneklerdeki farklılıklardır. Selçukluların Anadolu'da yapmaya başladıkları hamamlarda kurna başında su dökünülerek yıkamılır. Terleme için ayrı kapalı bir mekan değil de göbek taşı kullanılmıştır. Soyunma yerleri de büyük anıtsal mekanlar haline gelmiş, dinlenme ve ferahlamayı sağlaması için orta kısma şadırvan yapılmaya başlanılmıştır. Selçuklu hamamlarının Orta Asya'dan gelen bir planlama anlayışını devam ettirmekle birlikte komşu bölgelerden, burada olduğu gibi Suriye'den esinlendiğini görmekteyiz.

Anadolu'da bilinen en eski çifte hamamlardan olan Kayseri Kölük, Sultan Hamamı ile ardından yapılan Selçuklu çifte hamamlarında, planlama aradaki ortak duvar boyunca sıralanan soyunma, aralık, soğukluk, sıcaklık mekanları ve sonda yer alan su depoları ve külhandan oluşan düzenlemeye göre oluşturulmuşlardır. Kayseri Hunad Hatun Camii yanındaki 1230'lu yıllarda yapılmış olan hamamda da sıcaklı bölümlerinde dört eyvanlı ve köşelerde halvetli bir düzenleme görülmektedir. Konya'da Sahip Ata Külliyesi'nin vakıflarından olan, 1258'lere tarihlenen çifte hamamda, her iki kısım eşit ölçülerde ve yan yana düzenlenmiştir. Bu hamam kare mekân ile klasik planlama anlayışına uygun olarak yapılan sıcaklıktan oluşur.

Selçuklular devrinde hamamların bulunduğu başka bir yapı grubu kervansaraylardır. Kervansarayların ana kitlesi içinde, girişin sağ tarafındaki köşeye ve kervansaray yakınlarına hamamlar yapılmıştır. Kayseri-Sivas yolu üzerinde I.Alaeddin Keykubad tarafından 1232'de yaptırılan Sultan Hanı'nda ve Kayseri-Malatya yolu üzerinde yer alan Emir Karatay Hanı içinde köşelere yerleştirilmiş küçük hamamlara rastlanılır. Bunlardan başka kervansaray içindeki hamamlardan daha büyük olan kervansaray dışındaki hamamlara örnek olarak Niğde'de Ağzıkara Han (1243), Afyon'da İshaklı Han (1266), Sinop'taki Durağan Han (1266) bu gruba örnek olarak

gösterilebilir. Beylikler devrinde de Osmanlı Beyliği bölgesinde ve diğer bölgelerde çok sayıda küçük hamam inşa edilmiştir. Bunlardan bir kısmını Batı Anadolu'da, Efes'te, Bergama'da, Bursa ve İznik'te görmek mümkündür.

Osmanlı Dönemi Hamamları

Osmanlı devrinde hamama büyük önem verilmiş ve devletin kuruluşundan itibaren sınırların ulaştığı bütün bölgelere hamamlar yapılmıştır. Şehir merkezlerinde yapılan çarşı hamamlarından başka, konak ve yalılarda esas binaya bitişik veya ayrı şekilde özel hamamlar inşa edilmiştir. Bu kadar çok hamam inşa edilmesinin iki sebebi vardır: Birincisi, hamamların yapıldığı devirlerde yüksek gelir getirmeleri sebebiyle hayır eserlerine gelir kaynağı olarak vakfedilmesi, ikincisi de yapıldıkları yapı grubuna gelen cemaate hizmet vermesiydi. Osmanlı devrinde soyunmalık, ılıkılık, sıcaklık-halvet ve külhan sıralamasıyla oluşturulan hamam planlama anlayışı değişmemiş, içerideki mimari detaylar geliştirilerek kullanılmıştır.

Kaplıca ve hamam yapımına çok önem veren Osmanlıların Bursa'da yaptığı ilk hamamlardan olan Alaeddin Bey Hamamı'nın sadece temelleri kalmıştır. Tek hamam olarak yapılan Eskiye Hamam plan olarak sıcaklığında ortada bir eyvanı ve iki yanındaki halvet hücreleriyle, klasik eyvanlı plan anlayışını devam ettirir. Bu plan anlayışının diğer daha gelişmiş şeklini, çifte çarşı hamamı olan Bursa Orhan Gazi Hamamı'nın erkekler kısmındaki tek kubbeli, dört eyvanlı ve dört köşe halvet hücreli düzenlemede görmek mümkündür. Bursa'da harap Bizans kaplıcası üzerine Eski Kaplıca Murat Hüdavendigâr döneminde yaptırılmıştır. Erken Osmanlı Dönemi hamamlarında çok büyük kubbeli soyunmalıklar yapıldığı görülmektedir.

Bu hamamlardan Gelibolu, Sarıca Paşa, Bursa, Atpazarı, Koca Mustafa Paşa hamamlarında kubbe büyüklükleri 10-15 metre arasındadır. Kubbe büyüklüklerinin Bursa Koca Mehmed Paşa Hamamı'nda 12 metreyi aştığı, Davud Paşa Hamamı'nda kubbenin 14.50 çapında olduğu, Yıldırım Bayezid'in Mudurnu'da yaptırdığı hamamın 20 metrelik açıklıkla Osmanlı mimarisindeki en büyük kubbeye sahip bulunduğu görülür.

Erken Osmanlı dönemi hamamlarında göze çarpan diğer bir özellik ise, kubbelerin içeriden yıldızlı, spiralli ve dilimli olarak süslenmeleridir. İznik'te Orhan Hamamı ve XV.yy başında yapılan Hacı Hamza Hamamı, Bolu ve Bergama'daki hamamlar zengin süslemeleri ve çeşitli kubbe şekilleriyle karakteristik özellik gösterir. Erken Osmanlı döneminde çok sayıda hamamın yapıldığı diğer bir yer de Balkanlar'dır. Günümüzde bu hamamların birçoğu yıkılmıştır. Selanik, Manastır, Ohri, Kalkadelen ve Üsküp gibi şehirlerde inşa edilen hamamlardan en önemlisi, Üsküp Davud Paşa Hamamı'dır. Kalkadelen'deki İsa Bey Hamamı İstanbul'da sonradan yapılan Ayasofya Hamamı'nın planlamasına benzer biçimde, uzunlamasına inşa edilmiştir.

İstanbul'un fethiyle birlikte İstanbul'da da hamamlar inşa edilmiştir. İstanbul hamamları çoğunlukla çifte hamam olarak yapılmışlardır ve genel prensip olan kadın ve erkek kısımlarının giriş kapılarının aynı sokağa açılmaması özelliği, burada da devam ettirilmiştir. İstanbul'da inşa edilen ilk hamamın Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılan İrgat Hamamı olduğu, bunu sırasıyla Azepler Hamamı, Vefa Hamamı, Eyüp Hamamı ve Çukur Hamamı'nın izlediği düşünülmür. İstanbul'da her külliye için bir hamam inşa edilmiştir. Bu hamamlardan çifte hamam olarak yapılan Mahmut Paşa Hamamı'nın günümüzde sadece erkekler kısmı kalmıştır. Soyunmalık kısmının örtüsü, mukarnaslı büyük tromplar üzerindeki büyük kubbeye örtülen

hamamın, hepsi ayrı ayrı süslenmiş küçük kubbelerle örtülü sekizgen planlamayla yapılmış bir sıcaklığı vardır. İstanbul'da kitabesi olan en eski hamamdır. II. Bayezit tarafından yaptırılan külliye'nin parçası olan Bayezit Hamamı'nda çifte hamam olarak tasarlanmış olarak soyunmalık kısmı 15 metreye varan kubbe yüksekliği ile anıtsal karakter göstermektedir. XVI.yy'da özellikle Mimar Sinan devrinde artan imar faaliyetlerine bağlı olarak yapılan çok sayıdaki eserle birlikte imparatorluğun çeşitli bölgelerinde 59 hamam inşa edilmiştir. Bu hamam yapılarından 45 tanesinin İstanbul ve yakın çevresinde yer aldığı tezkirelerden öğrenmekteyiz.

Mimar Sinan inşa ettiği hamamlarda genel mimari karakteri kullanmakla birlikte bazı değişik uygulamalarda da bulunmuştur. Azapkapı Sokullu Hamamı ve Süleymaniye Külliyesi Hamamı'nda olduğu gibi sıcaklık mekanını merkezi bir şekilde çözmüş, bunlar dışında yaptırılan anıtsal karakterdeki hamam yapılarının girişine Süleymaniye ve Sultanahmet'te yer alan Haseki Hürrem Sultan Hamamı'nın erkekler bölümü girişinde olduğu gibi revaklar inşa etmiştir. Mimar Sinan tarafından kullanılan fakat daha sonraları tekrar edilmeyen bir düzenleme olan, ortada küllhan kısmı ve iki yanda kadınlar ve erkekler bölümlerinin yer aldığı uzunlamasına uygulamadan söz edilebilir. Bu plan düzenine örnek olarak yine Sultanahmet'te yer alan Haseki Hürrem Sultan Hamamı ve Payas Külliyesi'ne ait olan hamam gösterilebilir. Mimar Sinan sonrasında yeni hamam inşaatları olmakla birlikte Mimar Sinan devrine kadar yapılmış olan anıtsal karakterleri güçlü hamamlar inşa edilmemiştir. Klasik devir sonrası en önemli hamam yapısı olarak Cağaloğlu Hamamı'ndan bahsedilebilir. Nüfus artışına paralel olarak hamam yapılarında da artış görülmüştür fakat XVIII. yy'da yayınlanan fermanda da belirtildiği üzere odun ve su tüketimini arttırdıkları için hamam yapımına kısıtlamalar getirilmiştir. Halka açık hamamlar dışında daha küçük olmakla birlikte evlerde, konak, yalı, köşk ve saraylarda, kışlalarda ve tekkelerde de hamamlar inşa edilmiştir. Bunlar dışında üst örtü olarak çapraz ve aynalı tonozlar yerine yuvarlak tonozlar kullanılmaya başlanmıştır. Üsküdar'da yer alan Selimiye Hamamı ve Altunzade Külliyesinin parçası olan Altunzade Hamamı bahsedilen devir üsluplarının gözlemlenebileceği yapılar olarak dikkat çeker. 19.yy'dan günümüze çok sayıda konak, tekke hamamı ve daha az sayıda külliye hamamı kalmıştır. Yıkınma gereksiniminin konutlarda giderilmeye başlanmasıyla birlikte yapılan hamam sayısında bir düşüş olmuştur. Özellikle Cumhuriyet sonrası tamirler dışında klasik anlamda yeni hamam yapımına pek gidilmemiştir. Fakat son yıllarda otel yapılarıyla birlikte yapılan, modernize edilerek planlanmış hamamlar turistik amaçla hizmet vermektedir.

Görsel 2: Osmanlı Dönemi Hamamı

Jeotermal Kaynaklar

Jeo “yer” ve termal “ısı” anlamına gelmektedir. Yer kabuğunun çeşitli bölgelerinde ve derinliklerinde toplanmış ısının oluşturduğu, kimyasallar içeren sıcak su, buhar ve gazlar Jeotermal kaynaklardır. Jeotermal kaynaklar ile; mineraller içeren içme suyu (maden suyu vs.) üretimi, merkezi ısıtma, merkezi soğutma, sera ısıtması vb. ısıtma soğutma uygulamaları, termal turizmde kaplıca amaçlı kullanımı, karbondioksit, gübre, lityum, ağır su, hidrojen gibi kimyasal maddelerin ve minerallerin üretimi, proses ısısı temini, kurutma işlemleri gibi endüstriyel amaçlı kullanımları, düşük sıcaklıklarda (30 oC’ye kadar) kültür balıkçılığı, elektrik enerjisi üretimi gibi alanlarda kullanımlar gerçekleştirilmektedir.

Jeotermal suyun kaplıcalarda kullanılabilmesi için o suyun yeraltından çıkan doğal termal su olması, sıcaklığın 20 oC üzerinde bulunması, litresinde ise en az 1 gram mineral bulunması gerekmektedir.

Jeotermal Kaynakların Faydaları

Türkiye’de yılda 10 milyon kişi kaplıcalara gitmektedir. Uzmanlar, ister müzmin bir rahatsızlığı olsun, isterse sağlıklı olan herkesin hastalık durumlarında tedaviyi güçlendirmek, sağlıklı durumlarda ise bağışıklık sistemini güçlendirmek için yılda bir kez kaplıca kürü almasını önermektedirler.

Kaplıcaların tedavi maksatlı önerildiği hastalıklar:

- Solunum sistemi hastalıkları: Astma bronşiyal, kronik bronşit, alerjik üst solunum yolları hastalıkları, pnömokonyoz
- Cilt hastalıkları: Egzama, akne, sedef hastalığı.
- Kas iskelet sistemi hastalıkları: Eklem hastalıkları, kireçlenmeler, yumuşak doku romatizmaları, bazı romatizmal hastalıklar, yaralanmalar sonrası oluşan hasarların tedavisi.
- Kalp dolaşım sistemi hastalıkları: Kalp yetmezliği, dolaşım bozukluğu, hipertansiyon, arter hastalıkları.
- Mide bağırsak hastalıkları: Mide hastalıkları, şeker hastalığı (diyabet), şişmanlık (obezite), gut, karaciğer yetmezliği tedavisi.
- Böbrek ve idrar yolları hastalıkları: Kronik sistit, kronik böbrek taşları, fonksiyonel yetmezlik.
- Kadın doğum hastalıkları: Genital organın kronik hastalıkları, kısırlık, ameliyat sonrası hastalıklar, ağrılı ve zor adet görme, genital akıntı.
- Nörolojik hastalıklar: Omurga hastalıkları, travmatik lezyonlar, inme rehabilitasyonu.

Kütahya’nın Tarihi Hamamları

Saray Hamamı

Eski adı Hisarbeyi Camii Mahallesi olan Saray Mahallesinde Hükümet Konağı altında yeni Emniyet Müdürlüğü’nün karşısındadır. Güneyinden Hükümet Caddesi geçer. Çukurda kalmış, basık ve çimento sıvalı kubbeleriyle dışardan pek seçilemeye hamamdır.

Duvarları büyük kısmında iri moloz taş kullanılmış olan yapının kuzeyde açık olan tarafından çimento sıvalı büyük kubbesi görülebilir. Örtüde muhtemelen tuğla kullanılmıştır.

Doğu yönünde basit bir kapı ile girişi sağlanan soyunmalık mekanının, yüzyılımızın başlarında harap durumda bulunan hamama eklenmiş, alt kısmı kargir, kısmen aşhâp bağdadi, ahşap tavanlı bir bölümdür. Enine dikdörtgen bu soyunmalıkta, camekanlı bölmelerde yapılmıştır. Batı kenarının güneye yakın bölümünde, içeriye doğru taşan kenar duvarları ile dar bir koridor, birkaç basamak inerek, ılık bölüme götürür.

Geniş bir kemerle ayrılan iki büyük kubbenin orta bölümü örttüğü dikdörtgen ılıklığın güneyinde, geniş kemer biçimi bir tonoz, kuzeyinde de duvarla ayrılmış, beşik tonozlu tuvalet, vs. yeri bulunmaktadır.

Yatık dikdörtgen bu ılıklıktan iki ayrı kapı ile sıcaklık bölümlerine geçilir. Bunlardan kuzeyde kalanı tek, büyük bir sıcaklık mekanıdır. Köşeleri 45 derece ile yumuşatılmış kare planlı bu bölümün üzerine geniş bir kubbe örtmektedir.

Kuzeyinde ise, bütün genişliği ile bir kemer, fazla derin olmayıp düz ışıklı bir tonozla örtülü girintiyi ayırmaktadır. Bu ilgi çekici uygulama, tek bölümlü sıcaklıkta bir eyvan varmış hissini sağlamaktadır.

Ilıklığın güneyindeki ikinci kapıdan, geniş bölümle ilgisi bulunmayan ve çoğunlukla kapalı tutulan (Paşa Halveti) olarak tanınan sıcaklığa girilmektedir. Önce, giriş tarafı küçük bir kubbe, Güneyi ise buna bağlı bir beşik tonozla örtülü ana mekâna ulaşılmaktadır. Duvarda nişler ve kurna da bulunan bu ara bölümden, üzeri tromplu bir kubbe ile örtülü kare halvet hücrelerine geçilmektedir. Duvarları nişli bu “Paşa Halveti”nin kubbe trompları, Kütahya'nın erken yapılarında görülen köşeli tromplardır.

Oldukça geniş olan iki kubbeli ılıklığın, alışılmış dışında geniş bir mekân olması göz önüne alarak, ortadaki kemerin içinin dolu olduğunu düşünersek, basit bir şekilde hamamı ikiye bölüp, bir çiftte hamam olduğunu ileri sürebiliriz. Ancak, bu seferde bir tarafta çok geniş tek bir hacimle, diğer tarafta ise iç içe iki küçük halvetle karşı karşıya kalacağız. Adının Saray Hamamı olması ve ılıklıktan geçilen iki özel sıcaklığa (Paşa Halveti) adı verilmesi, Çifte hamam ihtimalini zayıflatmaktadır. Kütahya'da Saray bölgesinin genellikle bu çevrede aranmasına rağmen, erken kayıtlarda bu çevrede sadece Hisarbeyi Camii Mahallesi olarak kaydedilmektedir. Evliya Çelebi Germiyanoğulları'ndan kalma Kütahya Sarayı'nın çok geniş bir alanı kapladığını yazmaktadır. Ancak, 23d Saray Hamamı bulunduğunu, Kütahya hamamları hakkında bilgi verilirken eklenmektedir. Bu hamamın sarayın sınırları içindeki bir hamam olması da pek mümkün değildir. Belki de tarihlenmesi hakkında hiçbir kayda rastlanmayan bu hamamın, Germiyanoğlu II. Yakup Bey'in vakıfları arasında geçen hamamlardan (Bey Hamamı) olması ihtimali vardır. Ünlü taş vakfiyenin dışında, Başkanlık Arşivi'ndeki Kanuni devrine ait bir ekfak defterinde II. Yakup Bey'in imaretine vakfettiği yerler hakkında ayrıntılı bilgi vardır. Bunlar arasında bir kısmı aydınlatılabilen hamamlar da vardır. Bey Hamamı bunlardan konumuza en uygun olandır. Evliya Çelebi'nin Germiyân Hamamı olarak hangi yapıyı kastedtiği kesin değilse de vakfiye kaydındaki (Bey Hamamı) bu yapının özel durumu, Paşa Halveti gibi özel bir bölümü olması ve saray hamamı şeklinde bilinmesi adı geçen kayda yaklaştırmaktadır. Paşa halvetindeki erken özelliklere sahip tromplar da hesaba katılarak yapıyı XIV. yy. sonuna, başka bir ihtimalle XV. yy. başlarına tarihlemek mümkündür. (Atasından kaldığı) göz önünde bulundurulursa, XIV. yy. sonları daha uygun olacaktır.

Görsel 3: Kütahya Saray Hamamı halvet kubbesi

Küçük Hamam

Cumhuriyet Caddesi üzerinde, Karagöz Paşa Camii karşısında, Hükümet Caddesi başlangıcı ile Cumhuriyet Caddesi köşesindedir. Yakın zamanda pek çok değişiklik geçirmiştir. 1975-1980 arasındaki incelemelerimiz sırasında, bir ara çarşı olarak kullanılmakta iken son zamanlarda onarılarak hamam haline getirilmiştir. Bu arada kiraya verilmiş ve iç bölümlerinde tam bir inceleme yapmamız mümkün olmamıştır.

Küçük Çarşı adı ile anılan bölgenin eski adı Şhreküstü Mahallesi olarak bilinir. Küçük bir (Çifte Hamam)dır.

Hamam 1968'deki onarımı öncesinde kiremit örtülü, büyük bir soyunmalık bölümü kubbesine sahipti. Biz gördüğümüzde ise bu büyük ve yapıya hâkim kubbe çimento sıvalı hale getirilmişti. Bugün Cumhuriyet Caddesine açılan soyunmalık kısmının kapısı, iki yanındaki pencereler arasında, hafif taşkın, kademeli silmeli geniş bir çerçeve şeklindedir. Üstünde taş kabartma palmet ve yarım palmet biçimi tac kısmı dikkati çeker. Böylece hamamlarda ender rastlanan bir giriş cephesi düzenlenmiştir. Yüksek ve geniş kubbe bunun arkasında hâkim motif olarak yükselmektedir.

Duvarlarında geniş nişler ve kemerle yüksek tromplu kubbeli soyunmalık mekanının güneyinden aynı eksen üzerindeki ılıklığa geçilir. Doğuda kemerle ayrılmış tonozlu altı tuvalet vs. için ayrılmıştır. Bunun dışında kalan dikdörtgen mekânın kare örtüsü çapraz tonoz esasına dayanır. Ortada ise küçük bir kubbe oluşturulmuştur.

Ilıklıktan aynı eksen üzerinde sıcaklığa geçilir. Prizmatik Türk üçgenleriyle örtülü büyükçe kubbeli kare mekân, Güneyde ve batıda simetrik olamayan üç halvet hücreleriyle çevrilidir. Güneyde kalanı daha küçük olmamakla birlikte, batıdakiler eşit büyüklükte ve mukarnaslı pandantifli kubbelerle örtülüdür.

Erkekler hamamı olarak kabul edilen bu bölümün batısında, üç bölümlü küçük birde (Kadınlar Hamamı) yer almaktadır. Erkekler bölümünün ılıklığı ile külhan / depo bölümü arasına sıkıştırılmış olan üç küçük mekâna sahip bu bölümü çözmekte zordur. Belki de batıdan girilen küçük pandantif kubbeli bölüm, aslında ahşap bir soyunmalıkta ulaşılan bir ılıklik bölümü idi. İki yandan geniş kemerlerle daraltılarak, ortada pandantifli kubbe ile örtülen bu bölümün kuzeyinde de örtülmüş bir ikinci kapı bulunması bunun kuvvetlendirebilir. Erkekler bölümünün ılıklığı hizasındaki birbirine geçilen iki hücre de bu durumda sıcaklığın halvet hücreleri olarak düşünülebilir. Külhana yakın olan bu hücreler, ortalarına küçük kubbeler yerleştirilmiş çapraz

tonoz esasına dayalı bir örtüye sahiptir. Aynı hiza üzerinde erkekler hamamının ılıklığında da benzer örtü sistemi vardır. Çarşı olarak kullanıldığı sırada erkekler hamamının halvetinden bir kapı açılarak külhan / depo kısmı da çarşıya dahil edilmişti. Burası boydan boya beşikli tonozla örtülmüştü. Son değişiklikle tekrar hamam haline getirildikten sonra yapıyı içten içe incelememiz mümkün olmadı.

Saray Mahallesi'nde Hisarbey Camii olarak tanınan yapıyı yaptırmış olan Germiyanoğlu II. Yakup Bey'in (1387-1429), Subaşı Hisar Bey'in oğlu Mustafa Bey'in vakfiyesinde, babasından kendisine intikal eden Şhreküstüm Mahallesi'nde ki Çifte Hamamı Camiiyle vakfettiği kayıtlıdır. Aynı yerde hamamın erkekler için bölümünü babasından kendisine hibe yolu ile intikal ettiği, kadınlara ait kısmı da Sultan'ın izni ile kendisinin yaptırmış olduğunu da görülmüştür.

Bu kayıt yapımı tarihlenmesine ışık tuttuğu gibi, erkekler ve kadınlar bölümünün durumunu da aydınlatmaktadır. Anlaşılan, sadece erkekler için bir tek hamam iken, Hisar Bey oğlu Mustafa buradan yararlanarak küçük bir kadınlar hamamı ekletip ikisini birden yaptırdığı camiye vakfetmişti.

II. Yakup Bey'in subaşı ve kader arkadaşı olan Hisar Bey onun vakfiyelerinde 1422 tarihinde Eynehan Beyoğlu olarak görülmektedir. Yıldırım Beyazid'in İpsala Kalesine birlikte hapsedilmesinden sonra, Timur döneminde (1402 sonrası) tekrar Kütahya'ya dönmüştür. II. Yakup Bey 1429'da öldüğünde yaşının oldukça ilerlemiş olduğu bilinir. Yaşlı olması gereken Hisar Bey'in de oğluna intikal eden hamamı buna göre en geç XV. yy. ilk çeyreğinde mevcut olmalıdır. Onun 1402 öncesindeki faaliyeti de göz önünde bulundurularak, hamamın tarihi XIV. yy. sonlarına indirmek bile mümkündür. Bu hamama kadınlar bölümünü ekleyen Hisar Bey oğlu Mustafa Bey'in vakfiyesi ise (18 Zilhicce 889) Aralık 1484 tarihli'dir. Şu hâlde Sultanın - II. Beyazid (1481-1512)- izniyle eklenen bu kadınlar bölümü ile, hamam bu güne yakın şeklini 1484'de almış olmalıdır.

Özetle, muhtemelen XV. yy. başlarında büyük bölümü mevcut olan hamam, yüzyılın sonlarında bu güne yakın bir çifte hamam olarak şekillenmiş, daha sonra, son zamanlar çeşitli değişikliklere uğramıştır.

Görsel 4: Küçük Hamam

Eydemir (Elvan Bey) Hamamı

Cumhuriyet Caddesinin sonunda, Mevlevihanenin güneydoğusunda, meydanın biraz üstündedir. Erbasan Caddesi ile Eydemir sokakları köşesinde kalır. Cadde ve sokak tarafındaki duvarlar onarım görmüş ve nariçi tekniğinde iri taşlarla örtülmüştür. Diğer kısımların genellikle moloz taşlı olduğunu görülür. Dışardan soyunmalığın ziftli kubbesi ve bacaları ile seçilebilir. Girişi güneydoğu cephesindedir.

Kaydırılmış eksen üzerinde, soyunmalık, ılıklik sıcaklık bölümlerinin yerleştirilişi dikkat çeker.

Soyunmalık kısmı, dört tarafa dar kemerlerle belli olan ve kademeli çift kemerli, kesik tromp sistemine oturan geniş kubbeli bir mekandır. Ortada daire şadırvan-havuz yer alır. Burada çayıtlı zamanlarda değişikliklere uğrayan camekanlı odalar bulunur.

Kenarında, küçük bir nişi bulunan dar ve uzun, beşik tonoz örtülü küçük soğukluk ara bölümünden ılıkliğa geçilir. Ekseni kaydırılmış olan bu bölümün ortasında oval havuz vardır. Üç yönü sekilerle çevrilidir. Kuzeybatıya rastlayan duvarda iki derin niş görülür. Örtü, prizmatik üçgenlerle geçilen orta boyda bir kubbedir. Dar kapıdan geçilen kuzey tarafında beşik tonoz örtülü helalar bölümü vardır. Bu ılıklik bölümünün köşesindeki çapraz kapıdan sıcaklığa geçilir. Ortası kubbe ile örtülü bu sıcaklık bölümünde dört eyvan şeması vardır. Tonozlu eyvanların güneybatısına rastlayan örtülü, halvet hücreleri yer alır. Diğer yöndeki eyvan kolunun doğu tarafında kaydırılmış eksenle soyunmalık, batı tarafında da ılıklik yerleştirildiğinden halvet hücreleri iki de kalmaktadır.

Yakın zamanda harap halde iken, son yıllarda onanılarak çalıştırılmaya başlanmıştır. ılıklığın yanındaki helalar bölümünün, daha ince duvarlar ve alçak bir tonozla taşkınlık yapması, ek olabileceği de düşünülebilir.

Hamamın plan şeması ile oldukça erken bir döneme indiği anlaşılmaktadır. XV. Yy. Osmanlı yapısı olduğu genellikle kabul edilmekle birlikte hakkında kesin belge yoktur.

Karagöz Ahmet Paşa'nın Kütahya'daki Cami-medrese-mektep ve diğer yapılarını aydınlatan Vakfiyesinde bu hamama ait bir bilgiye rastlıyoruz. <<Yine Kütahya'da adı geçen Han önünde adları geçen dükkânlar karşısında bulunan, iki taraftan tarık-ı amm ve merhum Elvan Beyin Vakıf Hamamı ve Sultanbağı namıyla bilinen nehir ile hudutlu on dört adet dükkânın>>. Bu vakfiyedeki anlatımda, sözü edilen han bugün hamamın karşısındaki aralıkta kapısı ve kitabesi duran Kapan Hanı'dır. Demek ki bu hamam da vakfiyenin düzenlendiği 1512 tarihinde Elvan Bey Hamamı adı ile tanınmaktaydı. Vakıf daha erken 1509 tarihinde yapılmış olduğundan Elvan Bey'den de <<merhum>> olarak söz edildiğine göre; Hamamı XV. yy. indirebiliriz. Osmanlı tarihinde Elvan Bey adına II. Murat döneminde rastlıyoruz. Kütahya'nın II. Yakup Çelebi tarafından II. Murat'a vasiyet edildiği 1458'den biraz önce, ilişkilerinin gayet iyi olduğu bir dönemde, Çaşnigircibaşı Elvan Bey görülüyor. II. Yakup Çelebi'nin hanımının da yer aldığı ve Çaşnigircibaşı Elvan Bey'in başı çektiği bir heyet 1424 yılı içinde II. Murat'a İsfendiya-roğlu İbrahim Bey'in kızını almaya gitmişti. Elvan Bey'in Kütahya'nın Osmanlılara geçtiği yıllarda burada görev alıp almadığını bilmiyoruz. Evliya Çelebi, 1671/72'de bugün tanındığı şekliyle Eydemir Hamam'ı olarak kaydetmiştir. Eydemir, Eğdemir, İyidemir şeklindeki bu adın nereden geldiği tam olarak bilinmemektedir.

Hamamın 15. yy. ortalarına tarihlendirilmesi bu durumda mümkün görülmektedir.

Görsel 5: Eğdemir Hamamı

Balıklı (Rüstem Paşa) Hamamı:

Balıklı mahallesinde, Balıklı Camii ile Balıklı Tekkesi arasında, köşede yer alır. Batısından geçen derenin üzeri kapatılarak yol haline getirilmiştir. Kuzeyinden Balıklı Caddesi geçer. Kütahya'da Selçuklu döneminden kitabeye sahip eserlerin bulunduğu en eski mahallerden birisidir.

Yakın geçmişte harap hale geldiğinden Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından esaslı şekilde yenilenmiştir.

Kesme taş, iri moloz taş ve örtülerde tuğla kullanılmış olan bir çifte hamamdır.

Onarım öncesinde, büyük kubbeleri yüksek kasnaklı ve tuğla örtülü iken, diğer Kütahya yapılarında da rastladığımız gibi, onarım sonrasında, düzgün kesme taş kaplama ve beton sıvalı kubbelerle yenilenmesi tercih edilmiştir.

1968 de harap halde iken alınmış fotoğraflarında durum bütün açıklığı ile görülmektedir.

Erkekler hamamı, cadde üzerinden, bir sıra basamakla inilen çukursa kalmış zemine sahiptir. Burada, sivri kemer içine alınmış portal nişinde, basık kemerli bir kapı ile hafif taşkın giriş birimi bulunmaktadır. Önündeki çukur bölümün üzeri gelişigüzel bir sundurma ile örtülüdür. Aynı sundurmanın onarım öncesinde de bu çukur bölümü örttüğü, fakat daha özenli ahşap detaylara sahip olduğu eski resimlerden anlaşılmaktadır. 1932 de yayınlanan kitabına kitabesinin resmini basmış olan İ. H. Uzunçarşılı'nın 52 numaralı fotoğrafında ise, yüzeyin sıvalı olduğunu görüyoruz. Kemerin iki yanında da alçak ve yayvan vazo biçimindeki saksılardan uzun saplı çiçek nakışları oldukça iyi durumda görülebilmektedir. Kısa süre içinde, sadece giriş cephesinde meydana gelen bu değişiklikler bile, yapının ne kadar çok elden geçtiği açıkça göstermektedir.

Erkekler kısmının soyunmalığı kare planlı, pandantif kubbeli, ferah bir mekandır. İçindeki camekanlı soyunma odalarının durumu sık değiştiğinden ve buradakiler de pek yeni olduğundan üzerinde durmuyoruz. Göbekte ise, sekizgen, mermer bir havuz vardır.

Güneydeki dar kapıdan, tuvalet, tıraşlık gibi kısımları bulunan ara bölüme geçilir. Boydanboya beşik tonoz örtüsüne sahip olan bu bölümdeki ara duvarlar sonradan düzenlenmiştir.

Ara bölümden geçilen ılıklik ve sıcaklik bölümleri, soyunmalıkla aynı eksen yer alır. Ilıklık, pandantif kubbeli dikdörtgen bir mekandır. Kubbeden arta kalan doğu ve batı yönleri fazla derin olmayan birer geniş kemerle açılmıştır. Burada batı duvardan bitişik, hafif oval havuzun eskiden var olup olmadığını bilemiyoruz.

Sıcaklığın geniş bölümü de ılıklığın plan şemasını, örtüde daha küçük tutulmuş bir kubbe ve iki yanda daha derince kemerlerle tekrarlamaktadır.

Güneyde yan yana eşit büyüklükteki halvet hücreleri ise prizmatik Türk üçgenleriyle geçilen sıvalı kubbelerle örtülüdür.

Aynı eksen üzerinde, soyunmalıktan halvet hücrelerine doğru giderek küçücük ve basık bir hal alan kubbelerle örtülü bu erkekler hamamı, çifte hamamın genel plan şeması içinde kadınlar hamamından daha küçüktür.

Kadınlar hamamı, caddeden içeriye çekilmiş soyunmalık bölümünün erkeklerinkinden daha yüksek ve geniş kubbesiyle dikkati çeker. Aynı biçimde, çukurda kalmış ve basamakla inilen bir giriş kısmına sahiptir. Giriş, cami tarafındaki basamaklardan inilen bir giriş kısmına sahiptir. Giriş, cami tarafındaki basamaklardan sağlanmaktadır. Her iki giriş kısmının cephesinde de kapının batı yanında birer büyükçe pencere bulunması dikkati çeker. Yüksek pandantifli kubbenin altında burada da altıgen bir havuz vardır. Küçük bir ara bölümü ile batıya doğru geçilerek, pandantif kubbe ile örtülü, kare planlı ılıklığa girilir. Soyunmalıkla aynı eksen üzerinde bulunmayan, diagonal bağlantılı sıcaklık kısmı ise, klasik şemaya sıcaklığın köşelerindeki halvet hücreleri prizmatik Türk üçgenleriyle geçilen kubbelerle örtülmüştür. Kurna ve eski düzenleri onarım sonrasında şekillenmiştir.

Dış görünüşte eski durumunu bazı fotoğraflardan başka belirleyecek ipucu bulunmamakla birlikte, kadınlar kısmının soyunmalık kubbesinde, kesme taş yeni kaplamaların, duvar bölümünde orta kısımlarda açık bırakılmış olması, buralarda tuğla kemerli ve molog dolgulu timpanon sistemin uygulanmasını gösteren başarılı bir restorasyon uygulaması olarak kabul edilebilir.

Külhanlar, güneyde, tekke yönünde yer almaktadır. Erkekler hamamının hafif çıkıntılı portal biriminde, kemer alındığında, manzum sülüs kitabesi vardır.

Hazreti Paşayı Rüstem nam için

Sahibülihsan vel inam için

Kudretli hlikle ta Balıklıda

İki hamam oldu bir akar suda

Dedi tarih ona bir hazır cevabı

Pak eder yur arıdır napaklı ab.

Evliya Çelebi'nin <<Havuzunda kakülleri dağılmış olan muhbuların gümüş taluğı gibi>> yüzdüklerinden söz edip 946 H. Tarihini verdiği Rüstem Paşa Hamamının kitabesinden tarihinin 1549 olduğu ortaya çıkmaktadır.

Rüstem Paşanın 1550 tarihli medresesinden bir yıl öncesine işaret eden bu hamam da onun gibi, Rüstem Paşa Kütahya'daki Anadolu Beylerbeyinden ayrıldıktan sonra, 1544 de başlayan sadrazamlığı sırasına rastlanıyor.

Kitabe oldukça açık ifadedeli olmakla birlikte, mevcut bir hamamın genişletilip, çifte hamam haline getirilmesine de işaret edilebilir. Özellikle, dere tarafındaki erkekler kısmının ılıklik – sıcaklık düzeni önüne yeni bir soyunmalık eklenmiş olması ihtimali de düşünülebilir. Ancak bunlara ait ipuçları onarım sonrasında tamamen ortadan kalkmıştır. Belki onarım öncesinde veya sırasında bu gözle bir araştırma yapılabilseydi, duvar bağlantılarından bir sonuca ulaşmak mümkün olurdu.

Bu ihtimalde göz önünde bulundurmakla birlikte, kitabesine dayanarak şimdilik, 1549 tarihlerinde, XVI. yy. ortasında yapımı tamamlanmış bir çifte hamam olduğunu kabul etmek gerekiyor.

Görsel 6: Balıklı (Rüstem Paşa) Hamamı onarım öncesinden (S. Cener)

Lala Hüseyin Paşa Hamamı

1566-1570 yılları arasında yaptırılmış olduğu tahmin edilmekte olup yakın tarihte restorasyona uğramıştır.

Aynı adı taşıyan Caminin karşısında Lala Hüseyin Paşa Caddesi üzerindedir. Bunun kuzeyinde (Cedid) Yeni Mahalle başlar. Caddede bir sıra dükkân hamamın bütününe gizler. Ancak, onarılmış olan soyunmalık kısmı, sokak köşesinde, iki kademeli kasnağı ve kiremit örtülü sekizgen kubbe örtüsüyle hemen göze çarpar.

Kısmen kesme taş, moloz taş ve tuğla örgülü duvarlar onarım görmüş, bu arada, caddeye bakan fakat önünde küçük bir avlu bırakılan giriş cephesi de tamamen kesme taş olarak yenilenmiştir. Dükkanların arasında, kiremit çatılar arasından görülen bir tuğla külhan bacası, hareketli baca delikleri ve yüksek piramit biçimi külahıyla göze çarpar. Soyunma yerinin kuzeydoğu köşesinden yükselen yüksek dar baca da son onarımla ilgilidir.

Pendantifli kubbeli geniş soyunmalık bölümünün dışında, küçük bir tek hamamdır ve dikdörtgen bir alanı kaplar.

Soyunmalık bölümünün kuzeyindeki dar kapıdan, bugün ılıklik durumunda olan dikdörtgen bölüme geçilir. Beton örtü ile yenilenen bu bölümde, tuvaletler vs. ile batı köşesine yakın bir çeşme vardır. Kütahya'da <<gelin çeşmesi>> olarak tanınan bu mermer cephe çeşmesinin karşısından sıcaklık bölümüne geçilir.

Sıcaklık, ortadan sekizgen göbek taşı bulunan dikdörtgen bir mekandır. Ortada pandantifli kubbe ile örtülü olan kare alan, kuzey ve güney yönlerinde bütün genişliğiyle birer beşik tonozla uzatılmıştır. Buradan iki kapı ile halvet hücrelerine geçilir. İki kapının ortasında yarım daire, karşı duvarda da dikdörtgen bir niş vardır. Bu dikdörtgen nişin, oldukça kalın olan duvardan eski bir geçişe ait bir işaret olduğu henüz tespit edilememiştir. Bugünkü ıhlıklığın yenilenmiş durumu, bir ara bölüm olmadan doğrudan geçişi düşündürdüğünden bunun üzerine durmak gerekirse de onarım sonrasında kesin izlere rastlanmamıştır.

Eşit büyüklükteki halvet hücreleri pandantifli kubbelerle örtülü olup, burada iki hücreyi ayıran sağır duvarda, karşılık gelen derin dikdörtgen nişler bulunmaktadır. Asıl su deposu ve külhan bölümleri batıdaki bu hücrelerin arasındadır.

Hamamın tarihlendirilmesi hakkında kesin bilgiye rastlanmamakla birlikte, genel olarak karşıdaki camiyi yaptırmış olan Lala Hüseyin Paşa'ya maledilir. Sultan II. Selim'in Lala'sı olup, Sancak Beyliği sırasında Şehzadenin yanında bulunan Hüseyin Paşa, Kütahya merkezile 1566-1568 yılları arasında Anadolu Beylerbeyi olmuştur. 1570 tarihli vakfiyesinden Cami ve mektep açıklıkla belirtilmekle birlikte Hamam'dan söz edilmektedir. H. Güner, Kütahya'da yaygın bir hikâyeye geçer Hamamın, Paşa tarafından cami inşaatında çalışan işçiler için yaptırıldığını nakleder. Evliya Çelebi'de <<Hüseyin Paşa>> hamamı adı ile Kütahya Hamamları arasında sayar. Hamamın, cami gibi Mimar Sinan'ın eserlerine ait listelerde adı bulunmamakla birlikte onun yapısı olarak tanınması, devrin Mimarbaşısı olmasına bağlanabilir.

Lala Hüseyin Paşa'nın vakfiyesinde ve Sinan'ın eserlerine ait listelerde görülmemekle birlikte, soyunmalık bölümünün örtüsünü hesaba katmasak yapıyı 1566-70 yıllarına ve XVI. Yy. sonlarına tarihlemek mümkün olacaktır.

Görsel 7: Lala Hüseyin Paşa Hamamı

Şengül Hamamı:

Börekçiler Mahallesinde, üzeri kapatılmış olan dere kenarında, bugün aynı adı taşıyan Calal Efendi Mescidinin (Şengül Camii) önünde bulunmaktadır.

Çok değişikliğe uğramış, bazı bölümleri yıkılmış ve kullanılmak halde bulunmakla birlikte, diğer kısımları halen hamam olarak çalışmaktadır. Sınırlarının dört yönünde yol vardır. Kuzeyindeki dar sokakla camiden ayrılmakta, güneyinde de dere geçmektedir. Bu bakımdan etrafa yayılmış kısımları bulunduğu sanılmaktadır.

Plan şeması il yayılabileceği kısımlarda dikkate alınır, alışılmış düzene uymaktadır.

Köşeden sağlanan bugünkü girişten sonra, yan yana iki büyükçe pandantifli kubbe ile örtülü ve araları geniş bir kemerle ayrılmış bulunan soyunma kısmına geçilmektedir.

Doğudaki kubbeli mekânın batıya yakın köşesinden dar ara bölüme geçilmekle, aydınlık fenerli bu küçük geçiş mekanının doğusunda da tuvalet nişi bulunmaktadır. Batıya açılan dar kapı, geniş duvarla ayrılmış bulunan ve ılıkılık olarak nitelendirilebilecek bölüme götürmektedir. Burası, ortada pandantifli bir kubbe ve kuzeydeki hafifçe daraltılmış bulunan, kuzey-güney yönünde beşik tonozlu iki eyvana sahiptir.

Asıl sıcaklık olarak kabul edilebilecek bölüme ılıkılığın güneyindeki kapı ile girilmektedir. Üç bölümlü prizmatik Türk üçgenleriyle geçişi saplanmış olan basık kubbeli bu kare mekanın, sadece güneyinde, iki küçük hücre bulunmaktadır. Doğudaki oval kubbe tonozu, buradan geçilen batıdaki ise, mukarnashlı tromp olarak nitelendirilebilecek geçişlere sahip küçük bir kubbe ile örtülmüştür.

Daha batıda külhan, su deposu gibi bölümler kiremitli çatı altına alınmış bulunmaktadır. Aradaki dar bölümde sıcaklıkla ilgili bir bölüm bulunup bulunmadığını tespit etmek mümkün olmadı, Kuzeyinde de kademeli bir durum arzeden dış duvarları görülmesi aksaklıklara işaret etmektedir.

Yollarla sınırlı olan kapladığı alanın, kuzeydoğu köşesindeki durum daha da gariptir. Kuzey köşesinde, dış duvar olduğu anlaşılan ve kademeli bir boşluk bırakan bölüm vardır. Bunun güneyinde, basamaklarla zemine inilen genişçe ve derin bir eyvan vardır. Ağzı doğruya doğru açık olan bu eyvanın önündeki doğu cephesi, kısmen kiremitli çatı altındaki ahşap tavanlı bir bölümle boydan boya kapatılmış olduğundan, bugün, giriş kapısından buraya dar bir koridorla ulaşılmaktadır. Eyvanın harap ve sıvasız durumu, buranın bir iç mekan olabileceğini düşündürmemektedir. Batıda eyvanın dibinden, dar bir kapı ile, içerden birbirine geçiş sağlayan iki küçük hücreye ulaşılmaktadır. Battal haldeki bu hücreler batıda sağır bir duvarla, ılıkılık olarak nitelendirdiğimiz hamam bölümünden ayrılmaktadır.

Kesinlikle çözümlenemediğimiz bu bölümün hamamla ne gibi bir ilgisinin bulunduğunu şimdilik karanlıkta kalmaktadır. İ. H. Uzunçarşılı'nın Kazasker Hamamı için verdiği notta (Krş. Kazasker – Pazar – Hamamı başlığı) sözünü ettiği kadınlar, erkekler ve keçecilerin keçe yıkamasına ayrılan bölümleri düşünülerek, burada da böyle bir durumun varlığını araştırmak ilgi çekici olabilir. Yalnız, bulunduğu yerin çarşı bölgesinden uzak kaldığını göz önünde bulundurulmamaktadır. Eyvanın zeminin derinde bulunması ve bir kenarından taş basamaklarla inilmesi, çeşme veya su kaynağı ihtimallerini akla getiriyorsa da, araştırmamızda buna uygun bir bilgi edilememiştir.

Şengül Hamamı'nın tarihi de kesinlikle aydınlanamamaktadır. Evliya Çelebi 1971/72 yıllarında Kütahya'yı ziyaretinde hamamlar arasında <<Şengül Hamamı>> adını da saymaktadır. Arkasındaki Cami ile ilgili bazı kayıtlar bulunmakla birlikte, bunların hiçbirini de hamamdan söz edilmemektedir. XVI. yy. ilk yarısına tarihlenebileceğimiz cami ile ilgisini kuramadığımızdan, tek kaynak olarak Evliya Çelebi'nin kaydını kullanıp, hamamın XVII. yy. ortalarında mevcut olduğunu söylemekle yetineceğiz. Yeniden bulunabilecek kayıtlar bu tarihlendirmeyi belki biraz daha gerilere götürebilecektir.

Görsel 9: Şengül Hamamı

Yeni Mahalle Hamamı:

-Lala Hüseyin Paşa Caddesinin kuzeyindeki bölümde, yeni cadde üzerinde Fatma Ana Türbesine yakındır.

Çapraz eksen üzerine yerleştirilmiş iki büyük kubbeli mekan esasına dayanan bir geç devir uygulamasıdır. Bugün cadde üzerinde kalan soyunmalık kısmı, bağdadi ahşap olup, kubbesi aynı tekniktir.

Harap durumda bulunan yapının soyunmalık kısmında, toplama Kütahya çinileri gelişigüzel yerleştirilmiştir. Ancak bunlar harap ve sahipsiz, kaderine terkedilmiş durumdadır.

Yapıldığından beri iyi bir şekilde çalıştırılmayan ve ısıtılmayan hamamın bu soyunmalık kısmı, çapraz eksenle ılıklik bölümüne bağlanmaktadır. Pek çok değişiklik geçirecek, ılıklik bölümünden bir parça alınıp bazı eklerle küçük bir <<asker hamamı>> çalıştırılan bu bölümün aslını, ilgi çekici geleneksel örtüye sahip dikdörtgen bir mekan meydana getirmektedir. İki yanda, prizmatik Türk üçgenleriyle geçişleri sağlanan yarım kubbeler biçiminde gelişen, boydan boya bir beşik tonoz mekânı örtmektedir. Dip kısmında ise basık tonozlu kare bir mekân vardır. Aradaki duvar sonradan açılarak kemer haline gelmiştir.

Sivri kemer esasına dayalı tromplar üzerine oturulmuş tek kubbeli sıcaklık oldukça geniştir. Köşeleri pahalı kare göbek taşı ortada yer alır. Isıtılmasından, son devirde, köşelere uydurma halvet hücreleri yapılmış, alçak tavanlı garip tonoz örtüleriyle kapatılıp, tepelerine fil gözleri açılmış, buda iyi sonuç vermemiştir. İçinde halen akan suyu bulunan hamam son zamanlarda tamamen terkedilmiş, yan tarafında da bir atölye çalışmaya başlamıştır. Geniş bir külhan ve depo kısmı vardır. Kütahya'nın geleneksel mimarisinden izler taşıyan hamamın sıcaklık bölümünün dış görünüşü de ilgi çekicidir. Moloz taş örgülü bu bölümde, köşelerde kesme taşlar kullanılmış, çok yüksek, sekizgen bir basamak kademeli, tuğla örülü olarak ele alınmıştır. Kubbe çıplak ve fil gözlidir. Tepede de hilal biçiminde bir alem hala bulunmaktadır. Külhan girişindeki kemer tuğla örgülüdür. İçerde bir kuranın cephesindeki kartuşta Latin rakamlarıyla 1983 tarihi görülmektedir.

Yeni (Cedid) Mahallesi XVII. yy. da Evliya Çelebi'nin 1967/72 yılında Kütahya'yı ziyaretinde mevcut görülmele birlikte daha önce yoktur. Lala Hüseyin Paşa Mahallesi XVI. yy. içinde gelişmesinin devamıdır. Hamamın hemen yakınındaki Fatma Anan Türbesinin tarihlendirilmesi de XVI. yy. sonu ve XVII. yy. başında şüpheli mezar kitabeleri bulunmasına rağmen kesin değildir. Hamamın ise, Bağdadi soyunmalığı ve uyumsuz sıcaklığı ile XIX. yy. sonlarında yapıldığı iyice bellidir. Ilıklık bölümünün tonozu, sıcaklık bölümünün dış görünüşündeki geleneksel görünüş dışında, konumuzla yakından ilgili değildir.

Görsel 10: Yeni Mahalle Hama

SONUÇ

Bir tasarım ürünü olan kataloğun, şehrimizin tarihi ve kültürel değerlerini (tarihi hamamların) tanıtılmasına yönelik bu çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Unutulmaya yüz tutmuş tarihi değerlerimizin tekrar göz önüne getirilmesi ve yapılan bilinçsiz restorasyonların yetkililere gösterilmesine ve hamamların tekrar kullanıma açılması konusunu gün yüzüne çıkarma fikrini ortaya çıkarmıştır.

Jeotermal kaynakların faydaları ve insan sağlığına katkıları değerlendirilmiştir.

Hamamlarımızın düzgün tanıtılması ile şehrin turizmine katkı sağlayacağı açıkça ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA:

Erden Cihan (2015): Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde Türk Hamamları (Yüksek Lisans Tezi, Syf: 17,18,21 Atatürk Üniversitesi)

bozok, D. (...): Türk Hamamı ve Geleneklerinin Turizmde Uygulanışı (Bursa Merkez İlçede Bir Araştırma). (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Komasyon (...). Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan Kütahya (İstanbul 1981-1982) Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 7, Sayı 13, 2009, 241-266 (Erişim Tarihi: 12/10/2018)

İnternet Kaynağı 1: <https://kutahyatanim.tr.gg/Tarihi-Hamamlar.htm> (Erişim Tarihi: 05/11/2018)

İnternet Kaynağı 2: <https://ekstrebilgi.com/tarih/hamam-nedir-hamamin-tarihcesi/> (Erişim Tarihi: 03/11/2018)

İnternet Kaynağı 3: <https://www.fotopedi.org/fotografcilik-nedir> (Erişim Tarihi: 27/10/2018)

İnternet Kaynağı 4: <http://www.kutahya.gov.tr/tarihce> (Erişim Tarihi : 10/11/2018)

İnternet Kaynağı 5: <https://idrisdurmus.tr.gg/K.ue.tahya-h-n%26%23305%3Bn-K.ue.lt.ue.r.ue..htm> (Erişim Tarihi: 10/11/2018)

İnternet Kaynağı 6: <https://www.turkcebilgi.com/hamam> (Erişim Tarihi: 18/11/2018)

İnternet Kaynağı 7: <https://www.ultraenerji.com/jeotermal-enerji/jeotermal-enerji-nedir.html> (Erişim Tarihi: 25/11/2018)

İnternet Kaynağı 8: <http://jeotermalsondaj.net/jeotermal-kaynaklarin-sagliga-faydalari/> (Erişim Tarihi: 25/11/2018)

İnternet Kaynağı 9: <https://www.fotolifeakademi.com/fotograf-nedir/> (Erişim Tarihi: 02/12/2018)

Görsel Kaynakçası:

Görsel 1: Roma Dönemi Hamamı

<http://arkeofili.com/yozgattaki-gorkemli-roma-hamami-unesco-listesine-basvuracak/>

Görsel 2: Osmanlı Dönemi Türk Hamamı

<https://www.yenisafak.com/gundem/hamamlar-altin-cagini-osmanlida-yasadi-2578391>

Görsel 1: Kütahya Saray Hamamı halvet kubbesi

Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan KÜTAHYA (İstanbul 1981-1982)

Görsel 2: Küçük Hamam

<https://tr.pinterest.com/pin/672091944365294535/>

Görsel 3: Eğdemir Hamamı

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Eğdemir_Hamamı#/media/File:Eğdemir_hamamı_\(2\).jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Eğdemir_Hamamı#/media/File:Eğdemir_hamamı_(2).jpg)

Görsel 4: Balıklı (Rüstem Paşa) Hamamı onarım öncesinden (S. Cener)

Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan KÜTAHYA (İstanbul 1981-1982)

Görsel 5: Lala Hüseyin Paşa Hamamı

<http://yenikutahya.com/2017/07/03/pasa-hamami-ilgi-bekliyor/>

Görsel 6: Kemer Hamamı

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/a1/Kemer_hamamı_%282%29.jpg/2048px-Kemer_hamamı_%282%29.jpg

Görsel 7: Şengül Hamamı

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/01/Şengül_hamamı_%283%29.jpg

Görsel 8: Yeni Mahalle Hamamı

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Yeni_Mahalle_Rum_Hamamı#/media/File:Rum_hamamı_\(5\).jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Yeni_Mahalle_Rum_Hamamı#/media/File:Rum_hamamı_(5).jpg)

HABER VE SANAT İÇERİKLİ WEB SİTELERİNDE KULLANILAN GDN TASARIMLARINDA GÖRSEL VE TİPOGRAFİLERİN İNCELENMESİ

Taner TÜRKEK, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
taner_012@hotmail.com

ÖZET

Google Display Network (GDN), Google Görüntülü Reklam Ağı'nın İngilizce ifadesidir. AdWords'de reklamlarımızı, Google arama motorunda yapılan aramalar sonucunda gösterebilirsiniz. Google ile anlaşmalı birçok sitede bu reklam görsellerini görmek mümkündür. Tercih edilmesindeki en önemli sebeplerden biri; AdWords reklamlarının yapı itibari ile ölçümlenebilir olmasıdır. Günümüz web sitelerinde sürekli karşımıza çıkan Google görüntülü reklam ağı tasarımlarında kullanılan görsel ve tipografik tasarımların izleyicilere gönderdikleri mesajlar mevcuttur.

Bu araştırmanın amacı; Google görüntülü reklam ağı tasarımlarında kullanılan görsel ve tipografik ifadelerin incelenmesi, kullanılan yöntem ve tekniklerle örnek çalışma uygulanmasıdır. Bu araştırma betimsel ve nitel bir çalışmadır. Araştırmada incelenen reklam tasarımlarının görüntülediği haber ve sanat sitelerinde (cnnturk.com ve dexigner.com) yayınlanan görüntülü display reklamları ve yapılan uygulamalar ile sınırlıdır. Araştırma kapsamında bu sitelerde yayınlanan reklamlardan rastgele seçilen iki adet çalışma gözlem yoluyla incelenmiş, teknik açıdan analizi yapılmıştır. Bu araştırmada izleyiciye sunulan içerikler, görsel algı açısından önemlidir.

Araştırmanın sonucunda, haber ve sanat web sitelerindeki display tasarımlarının görsel mesajları ve display AdWords tasarımları, tasarım yöntemini kavramak açısından yararlı olacağı görülmüştür. Uygulama çalışmalarında dijital teknikle yapılmış google görüntülü reklam ağı tasarımlarında tipografi ve görsel yapıya ne kadar yer verildiği, etkili bir tasarımın nasıl olması gerektiği yapılan analizler sonucunda elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: GDN Tasarım, Tipografi, Reklam Ağı, AdWords Tasarım, Web Tasarım

GİRİŞ

Markalar ve işletme sahipleri, hedef kitlesine kullanıcı sayısı hızla artan internet ortamında dijital reklamlarını sunmaktadır. Google görüntülü reklam ağı olarak bilinen bu ağ kullanılan portal çeşitlerinden en gelişmiş olanıdır. Google adwords ürününün bir çeşididir ve anlaşmalı web sayfalarında reklamlarımızın görsel içeriklere dayalı olarak yayımlanmasını sağlayan reklam modelidir. Google görüntülü reklam ağı, favori web sitelerinde gezinirken, gmail hesaplarını kontrol ederken, mobil cihazlar ve uygulamalar kullanırken, kullanıcılara ulaşmanıza yardımcı olur. Google görüntülü reklam ağı'ndaki siteler, dünya genelindeki internet kullanıcılarının %90'lık bölümüne ulaşır. Belirli bir içerik, belirli bir kitle, belirli bir konum veya daha fazlasını görsel tasarım olarak izleyiciye sunmaktadır. Google görüntülü reklam ağı sayesinde içeriği oluşturulmuş tasarım, iki milyondan fazla web sitesi ve uygulamalardan oluşan grupta belirlediğiniz hedef kitlenize izleyicilerinize ulaşmak üzere yayımlanır. Display reklamlar, maliyet ve de geri dönüşüm oranı bakımından yüksek verimliliği sayesinde günden güne popülerliğini artırmaktadır. Reklam mesajı, anlaşılır sade bir dil, tipografik düzeni ve destekleyici görselleri bütünüyle kullanır. Web sitelerinin içindeki alanlara, değişik ölçü ve ebatlarda oluşturulan içerikler yayımlanır. Yayımlanan içeriklerin alan ismi "Banner" olarak adlandırılır. Bu içeriklerin görüntülenmesiyle ilgi çalışma prensipleri vardır. Bunlar, daha önceden ziyaret edilmiş herhangi bir sitedeki ürün veya ilgilendiğiniz konuları içeren reklamlar olabilir. Google görüntülü reklam ağı;

Doğru kitleyi bulmanıza yardımcı olmak için tasarlanmıştır. Hedefleme seçenekleri sayesinde mesajınızı stratejik biçimde, doğru yerde ve doğru zamanda potansiyel müşterilere ulaştırabilirsiniz. Kitlelerden yararlanarak yeni müşterilere ulaşın veya mevcut müşterilerle etkileşime geçin. Benzer kitleler ve pazardaki kitleler sayesinde, ürünlerinizle ilgilenme olasılığı yüksek kullanıcıları hedefleyebilir, böylece yeni potansiyel müşterilere ulaşabilirsiniz. Ayrıca daha önce sitenizi ziyaret eden kullanıcılarla yeniden etkileşime geçmek için, yeniden pazarlama listeleri gibi verilerden yararlanabilirsiniz. Otomasyonla daha fazla dönüşüm sağlayın. Otomatik hedefleme, mevcut kitlelerinizi ve açılış sayfanızı temel alarak, yüksek performans gösteren kitleleri bulur. Böylece daha fazla dönüşüm elde etmenize yardımcı olur. Google Ads zaman içinde otomatik olarak optimizasyon yaparak hangi kitlelerin işinize yaradığını öğrenebilir. Otomatik teklif özelliği, yatırım getirisi elde etmenizi sağlamak için teklifinizi otomatik olarak ayarlar. Akıllı görüntülü reklam kampanyaları, Google Ads'deki dönüşümlerinizi en üst düzeye çıkarmak için otomatik hedefleme ve teklif verme özelliklerinin en iyi yönleriyle reklam öğelerini bir araya getirir." İnternet 1: Google

Web Sayfalarında Görsel Tasarımlar

Web siteleri var olan karmaşık bilgiyi, doğru içerik ve etkileyici tasarımla izleyiciye sunmalıdır. İzleyicilerin bilgilenme adına sisteme dahil oldukları unutulmamalı, var olan karmaşık bilgileri düzenli ve de sistematik görsel tasarımlarla izleyiciye sunulmalıdır. Web sitelerindeki bu görsel ve tipografik tasarım unsurlarının kullanımı şöyle incelenebilir:

Haber ve Sanat İçerikli Web Sitelerde Sayfa Düzeni

Karmaşık internet ortamında bulunan bu bilgiler, doğru içerik düzenlemesi ve etkili ara yüz tasarımıyla izleyiciye sunulmaktadır. Bu sebeple izleyiciye sunulan içeriğin anlaşılır ve sistemli olması gerekmektedir. Sayfalardaki düzenin amacı içeriğin kolay erişimi, tutarlı görsel sistemi oluşturmaktır. Görsel, metin, resim vb. grafik tasarım öğeleri önem sırasına göre düzenlenip sayfa yüzeyine uygulanır. Sayfa tasarımındaki tipografik ve görsel öğeler birbiriyle etkileşim içerisindedir. Var olan her bir ifade, diğer ifadeyi olumlu ya da olumsuz etkileyebileceği gibi oluşturulan içerikler bu durum dikkate alınarak tasarlanmalıdır. Gereğinden fazla görsel ifade, tasarımda karmaşıklığa yol açmaktadır. Tipografi ağırlıklı ortamlarda yazı, tasarımın odak noktasıdır. Tipografiyi destekleyen görsel elemanlar okunurluğu artıracak şekilde düzenlenmelidir.

Uyan'a göre; İnternet kullanıcılarının sayfaları öncelikle zemin üzerindeki büyük şekiller ve renk alanları olarak, daha sonra görüntü elemanlarıyla belirli bilgileri tanımlamaya başladıklarını, en son ise yazı elemanlarını algılayıp, tek tek kelime ve ibareleri algıladıklarını ifade etmektedir. (Uyan,2008:185)

Resim 1: CNN Türk web sayfası

Resim 2: CNN Türk web sayfası

Resim 1 ve resim 2 haber içerikli web site tasarımı, birden fazla görüntü içermektedir. Geometrik ızgara sistemiyle tasarlandığı için sitenin düzenli ve sistemli yapısı ön plana çıkmaktadır. Amaç kullanıcılara kolay ve hızlı veri akışı sağlamak, kullanıcı verileri dahilinde daha sistematik sayfa yapıları oluşturmaktır.

Resim 3 ve resim 4' deki sanat içerikli web sitenin tasarımı geometrik, sistemli ve düzenli görsel hiyerarşi ile ön plandadır. İçeriklerin sunumu yoğun olmamakla birlikte sade ve izleyiciye net görsel mesaj ile oluşturulmuş reklamlarını summaktadır. Sayfada birçok farklı içeriğe yer verilmesine rağmen karmaşık görsel kirliliğin önlenmesi, tasarımın sistematik işleyişinin görüntüsüdür.

Resim 3: Dexigner web sayfası

Resim 4: Dexigner web sayfası

GDN Tasarımlarında Tipografi

Tipografik ifadeler bir içeriği aktarma dışında grafik öğesi olarak da içerikle birlikte etkili elemanlardır. Tipografik düzenin var oluşu, tasarımda ve sayfa yapısında sistemli görsel bütünü oluşturmaktadır. Tasarımın bütünleştiği elemanlar ve tipografi diğer görsel öğelerle oluşturduğu

ilişki dikkate alınmalıdır. GDN tasarımlarında kullanılan görsel, tipografik ifadeyi bastırmamalı destekler nitelikte ayrırcı eleman görevinde olmalıdır. Yazılara özel etkiler uygulayabilir ve onlara filtreler yardımı ile değişik görüntüler verebiliriz. Yazıya bu tür değişiklikleri uygularken onların okunmaz olmamalarına dikkat etmemiz gerekmektedir (İstek, 2004:51).

Haber sitesinde (resim 1, resim 2) kullanılan birçok tipografik ifade olmasına karşın tasarımda arka planda kullanılan görseller, yardımcı veya tamamlayıcı unsur görevindedir. Resim 1’ de kullanılmış BOHEAS TEA adlı reklamda da açıklayıcı metin bulunsa da kısa, anlaşılır metin ve bütünlüycü görselle tasarım oluşturulmuştur. Resim 2 MALTA adlı reklam görselini incelediğimizde; yine sade ve net ifadeyle slogan oluşturulmuş ve içeriğe uygun yardımcı görsel ile tasarım tamamlanmıştır.

Web tasarımlarının etkili ve yalın bir iletişim fırsatı sunması için, yönlendirme mekaniği açık ve net olmak zorundadır (Ambrose ve Harris, 2012:125). Ayrıca bu tasarımlarda tipografik çeşitlilik gerekiyorsa, algı çeşitliliği yaratmak için kullanılmalıdır. Web sayfalarındaki ekran görüntülerini algılama da genellikle farklı font ailelerinden gelen (turnaklı, turnaksız) ikiden fazla harf karakterinin kullanılması güçlük yaratabilir (Samara, 2007: 253). Tasarımda, çeşitli tipografik karakter kullanımı, mesajı iletmeye risk yaratabilir. Oluşturulan web sayfalarında aynı harf karakterinin kalın, ince, italik gibi çeşitlerini kullanarak istenilen zenginlik sağlanabilir (Pektaş, 2001:3). Ayrıca koyu renkli görsel veya zemin üzerinde açık renkli tipografik değerler kullanılmalıdır. Okunurluk açısından harf ve zemin arasında en az %70 ton farkı gereklidir. Pektaş’a göre zeminde kullanılan renk ton değerleri, kullanılan zemin için sayı değeri yüz ise metinlerin renk tonu otuz değerden fazla olmamalıdır (Pektaş, 2001:75). Tipografinin dinamik iletişim aracı olduğunu söyleyen Becer, tipografik unsuru şöyle açıklamaktadır; okundukları ve sözle yorumlandıkları sırada izlenmekte, görsel olarak algılanmakta, duyulmakta ve işitsel olarak yorumlanabilmektedir (Becer,2015:184).

Tipografi, tek başına tamamlayıcı bir bütün değildir, bütünü oluşturan görsel destek tamamlayıcı unsurlardır. Grafik ve iletişim tasarımın en temel sorunsalı görsel unsurların olmayışıdır. Ama bu genel tasarımın, işlevsel bütününden onun ayrı olması demek değildir. Kısaca tipografik kararlar dışında tasarıma ilişkin alınacak diğer kararlar da iletişimin biçimini ve etkisini belirleyecektir (Sankavak, 2009:194).

DEXIGNER adlı sanat sitesinde (Resim 3, Resim 4) sunulan reklam, alıştığımız banner alanında değildir. Geometrik sayfa tasarımının dışına çıkılmayıp kullanılan reklam bu düzenin içerisinde verilmiştir. Resim 3 ahşap kutu reklamında kullanılan kalınlık-incelik tipografik değerle algıdaki fark yaratılmış olup yardımcı görselle tamamlanmıştır. Resim 4 teki reklamı incelediğimizde ise bu kez diğerlerinden farklı bir tasarım dikkat çekmektedir. Farklı sütunlarda gibi görünmesine rağmen görsel ve sağındaki tipografi komplike bir şekilde tasarlanmıştır. Kullanılan görsel, yazınsal ifadenin tam anlamıyla karşılığıdır.

GDN Tasarımlarında Görsel Kullanımı

İnternet ortamında görseller, mesajı doğrudan iletmek ve anlatmak için, yardımcı veya tamamlayıcı unsur olarak tasarımlarda kullanılmaktadır. Grafik tasarımın içeriğinde görsel, mesajı iletmeye yazılı ifadeden daha etkili olmaktadır. Grafik tasarım çeşitlerindeki gibi web site içeriğindeki görseller, tasarım içeriğine detay ve zenginlik katar. Ayrıca iletişimi güçlendirir. Daha genel bir ifade ile rengin, görsel sürecin en güçlü uyaranlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır (Arıkan, 2009: 39).

İncelenen gdn tasarımlarında ve web site içeriğinde ki görseller açıklanan içeriğin destekleyicisi, tipografik ifadeyle bütünleşik, iletişimde etkili niteliklere sahip görsellerdir. Fazla görüntü kullanımı hem karışıklık yaratır hem de web sitesinin çalışmasında erişim hızını etkileyeceği için iletişimi de olumsuz yönde etkiler. Bu sebeple verilen bilginin aktarımı hızlı ve süreklilik gerektirir, duraklama ve bekletme yine iletişimi olumsuz etkiler. Bilgisayar odaklı bu çalışmalarda kullanılan teknolojinin sınırları dikkate alınarak tasarımlar oluşturulmalı. Uygulanan tasarımlar görsel çöplük haline getirilmemelidir. İncelediğimiz gdn tasarımlarında (resim 1, resim 2, resim 3, resim 4, resim 5) kullanılan görsel ürünler tasarımın bütünleyici elemanıdır. Bu görseller hareketli veya durağanda olabilir yine aynı temaya hizmet eder.

Yöntem

Yapılan araştırma betimsel ve nitel bir çalışma bütünüdür. Araştırma kapsamında uygulama ve gözlemsel tasarım analizi yapılmıştır. Yapılan güncel tasarımlar, grafik tasarım ilkelerine ve gözlem yoluyla incelenmiştir. Elektronik ortamda programlar dahilinde gerekli teknik beceri kullanılarak tasarım yapılmıştır. Tasarımlar ve kullanılan görseller, tipografik ve grafik tasarım uygulama tekniği açısından analiz edilmiştir. Tasarımdaki tipografi ve görsellerin ilişkileri ve bunu ileten web sayfası aracılığı ile izleyiciye sunması söz konusudur. Analizi yapılan çalışmalar, haber ve sanat sitelerinde yayımlanan birbirinden farklı görsel reklamlardan oluşmaktadır.

Bulgular

Yapılan araştırma sonucu bu bölümde incelenen farklı içeriklerdeki web sitelerinde kullanılan GDN reklamlarını tasarımının analizine yer verilmiştir. Tasarımların teknik açıdan analizlerine ilişkin aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

İncelenen tasarımlar karmaşık ifadelerden uzak mesajı net ifadeyle izleyiciye sunmaktadır. Kullanılan tipografik ifadeler anlaşılır ve seçilmiş font grupları da bu algı dikkate alınarak tasarlanmıştır. Yazımsal ifadelerin yanında tamamlayıcı unsur görevinde görsel ürünlere de yer verilmiştir. Bu görsel ürünler izleyicide ilk etkiyi yaratan, renk ve doku olarak dikkati çeken önemli unsurlardan. Görsel yolla yakalanan bir izleyicinin metni kolaylıkla okuması, mesajın izleyiciye ulaşması tasarımın başarısıdır.

Resim 5: GDN AdWords Reklamları için uygulama

Resim 5 ve Resim 6'ya baktığımızda, yatay sayfa düzeni yapısıyla geometrik, tipografi açısından ise okunurluğu esas alınmış, tırnaksız font ve bunu takip eden kalın-ince, büyük-küçük, punto değerleriyle dengelenmiştir. Marka, slogan ve yönlendirme metni vurgulanmıştır. Görsel kullanımı açısından yine yazımsal ifadeye uygun tamamlayıcı unsur görevinde yeterli boşluk ve dengeye sahip görsel kullanılmıştır. Renk ve doku olarak görsel yazımsal ifadeyi ön plana çıkarıp, ayrıca lekese renklerin bölgesel uygulaması, hedef kitledeki görsel algıyı etkilemektedir.

Resim 6: GDN AdWords Reklamları için uygulama

SONUÇ

İletişim çağında grafik tasarım, yazınsal ve görsel ürünleri tasarlamakta veya bir mesajı iletmekte ya da hizmeti tanıtmaktadır. Grafik tasarımcının mesajını sağlıklı bir şekilde ulaştırabilmesi için görsel yolla iletişim kurması gerekir. Bu sürecin başarılı olabilmesi için tasarımcı ilke ve elemanları iyi tanımalıdır.

Grafik tasarımda görsel öğeler birçok farklı tekniklerle (fotoğraf, illüstrasyon), sözlü bilgiler ise yazınsal ifadelerle izleyiciye sunulmaktadır. Tipografi, sözlü bilgileri farklı yazı tipi, rengi veya dokusuyla bilgiyi izleyiciye aktarmada görsel biçimdir. Bu biçim ile diğer tasarım elemanlarının arasındaki bütünlük grafik tasarım ilkeleriyle sağlanmaktadır.

İletişimin oldukça hızlı gerçekleştiği ayrıca karmaşık bir sistem olan internet ortamı her türlü bilgi ve hizmetin kaynağı durumundadır. Bunca karmaşık bir sistem içerisinde hizmet sağlayıcılar izleyiciye veya müşterilerine mesajlarını iletmeye adeta yarış içerisindedirler. Ayrıca hizmet sağlayıcılar hedef kitlelerini ayırıştırıp kişisel düzeydeki ilgi ve isteklere göre gruplara ayırmaktadırlar. Bu bağlamda asıl görev tasarımcılardadır ve her geçen gün daha spesifik ilgi çekici reklam tasarımları geliştirilmesi gerekmektedir. Geliştirilen reklamlar sayesinde, ilgili izleyicilere hizmetlerini görsel ve tipografik olarak gdn tasarımları aracılığıyla iletmektedirler. Anlaşılır dilde üretilmiş yalın bir tasarımın algılanması, iletişimi daha da etkili kılacaktır. Ancak bu sistemli bir alt yapı sayesinde daha çok verimli ve güvenilir olacaktır. Temel amacın, konuyla ilgili detaylı bilgiye kolay, hızlı ve güvenli olarak erişimin sağlanmasıdır. Google'ın yaratmış olduğu bu ortam hizmet sağlayıcısının hedef kitlesine ulaşmasındaki en hızlı ve en büyük sistem haline gelmiştir. Ayrıca izleyicide aradığı ürüne ya da bilgiye arzu ettiği şekilde ulaşabilmektedir. Haber ve sanat içerikli web siteleriyle sınırladığımız bu araştırmada gdn reklamlarının incelenmesi; grafik tasarımda kullanılan görsel ve tipografik ifadenin algıda yarattığı pozisyonun önemi kavramamıza yardımcı olmuştur. Bu tasarımlar grafik tasarım üretimine yetisi olan bilgisayar programlarıyla elde edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ambrose, G. ve Harris, P. (2012). Grafik Tasarımın Temelleri, İstanbul: Literatür Yayınları:651.
- Arıkan, A. (2009). İmgeden Baskıya Grafik Tasarım, Konya: Eğitim Kitabevi.
- Becer, E. (2015). İletişim ve Grafik Tasarım. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
- Sarıkavak, N. K. (2009). Tipografinin Temelleri. Ankara: Seçkin Yayınları.
- İstek, R. (2004). Görsel İletişimde Tipografi ve Sayfa Düzeni. İstanbul: Pusula Yayınları.
- Samara, T. (2007). Design Elements. Singapore: Page One Publishing Private Ltd.
- Pektaş, H. (2001). İnternette Görsel Kirlenme. Ankara: TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi, 400, 72-75.

URL Kaynakları

- Google Ads Yardım, Google, <https://support.google.com/google-ads/answer/2404190>, (ET:6.11.2019).
- Uyan, Banu İnanç. İnternet Portallarının Grafik Tasarım Açısından İncelenmesi. Sanat ve Tasarım Dergisi, 1.12.2008, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sanatvetasarim/issue/20665/220452>, (ET:5.10.2019)
- Pektaş, Hasip. Türkiye'deki Gazetelerin Web Sitelerinin Tipografik Açıdan İncelenmesi. S: 3, https://www.academia.edu/10351075/A_Typographic_Analysis_of_Turkish_Newspapers_Web-sites, 2010. (ET:20.11.2019)

TBMM'NİN AÇILIŞININ 100. YILI ANISINA
KÜTAHYA DÜMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

“İSTİKLAL OTURUMU”

16 Mayıs 2020 - Cumartesi

İSTİKLAL OTURUMU	OTURUM BAŞKANI: DOÇ. DR. SELÇUK YALÇIN
------------------	--

SAAT	ABD/ASD	BİLDİRİ SAHİBİ	BİLDİRİ BAŞLIĞI
------	---------	----------------	-----------------

16:30 - 17:30	MUHASEBE	ALKAN BAYRAKTAR	FİNANSAL TABLOLAR ANALİZİ AÇISINDAN MUHASEBE SİSTEMİ UYGULAMA GENEL TEBLİĞİ (MSUGT) VE TÜRKİYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARINA (TFRS) GÖRE FİNANSAL TABLOLARIN KARŞILAŞTIRILMASI
	İŞLETME	ALİ KOSAT SEZGİN KOYUN MURAT ÖZTÜRK GÖKSEL KARAS MERVE ÖZTÜRK	KAYNAK AVANTAJI KAPSAMINDA İLİŞKİSEL PAZARLAMA
	BANKACILIK VE FİNANS	BEDİA İDER MEHMET KARATAŞ	YERLİLEŞMENİN FİNANS PİYASALARINA ETKİSİ
	BANKACILIK VE FİNANS	DİLARA EKİM, İREM TUĞÇE KİREMİTÇİ	CDS PRİMİ İLE DÖVİZ KURLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

FİNANSAL TABLOLAR ANALİZİ AÇISINDAN MUHASEBE SİSTEMİ UYGULAMA GENEL TEBLİĞİ (MSUGT) VE TÜRKİYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARINA (TFRS) GÖRE FİNANSAL TABLOLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

Alkan BAYRAKTAR, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Muhasebe Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
alkanbayraktar_61@hotmail.com

ÖZET

Sermaye birikiminin artmasıyla birlikte özellikle yatırımcıların işletmeler ile ilgili doğru, güvenilir, şeffaf ve karşılaştırılabilir nitelikteki bilgi ihtiyacının artması, finansal raporlama ile ilgili ortak bir dilin olmasını gerekli kılmaktadır. Ülkemizde bu ihtiyacı karşılamaya yönelik Türkiye Finansal Raporlama Standartları'nın yayımlanması tüm finansal tabloları etkilemiştir. Bu çalışma ile Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ndeki finansal tablolar ile Türkiye Finansal Raporlama Standartları'na göre düzenlenen finansal tablolar, finansal tablo analizi açısından karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Muhasebe, Finansal Tablolar, Finansal Tablolar Analizi, Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği, Türkiye Muhasebe / Finansal Raporlama Standartları.

GİRİŞ

1.Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde Yer Alan Finansal Tablolar

Muhasebe düzeninden beklenen verimi sağlayabilmek için, muhasebe hesaplarının belirli bir sistemde gruplandırılması ihtiyacı vardır. Buna göre, benzer özelliklerdeki işletmelerin aynı finansal olaylarına ilişkin kullanılacak hesaplar aynı olmalıdır.

Bu amaçla hazırlanacak hesap planı, bir işletmenin muhasebe sisteminin temelidir. İşletmeler muhasebe sistemlerini, Maliye Bakanlığı tarafından tebliğ ile yayınlanan hesap planı doğrultusunda kurmak zorundadırlar.

1 Sıra No.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği ile finansal tablolar, temel finansal tablolar ve ek finansal tablolar olmak üzere iki grupta düzenlenmiştir. Finansal tabloların sınıflandırılmasını aşağıdaki gibi gösterebiliriz :

- Temel Finansal Tablolar
  - Bilanço
  - Gelir Tablosu
- Ek Finansal Tablolar
  - Satışların Maliyeti Tablosu
  - Fon Akım Tablosu
  - Nakit Akım Tablosu
  - Kâr Dağıtım Tablosu
  - Öz kaynaklar Değişim Tablosu

1.1. Temel Finansal Tablolar

Temel finansal tablolar işletmelerde belirli bir faaliyet döneminde meydana gelen finansal olayların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre kaydedilmesi sonucu düzenlenir. Bu tablolar işletmenin finansal yapısındaki güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyan özet bilgileri içerir. Muhasebede bilanço ve gelir tablosu olmak üzere iki temel finansal tablo vardır.

1.1.1. Bilanço

1 sıra no.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ne göre bilanço; “bir işletmenin belirli bir tarihte sahip olduğu varlıklar ile bu varlıkların sağlandığı kaynakları gösteren bir mali tablodur” şeklinde tarif edilmektedir.

1.1.1.1. Bilançonun Düzenlenmesi

Bilançonun düzenlenmesinde, 1 sıra no.lu Muhasebe Sistemi Genel Tebliği'nde açıklanan bilanço ilkeleri esas alınır. Bilançoda varlıklar; en hızlı paraya dönüştürülenden en aza doğru, kaynaklar ise; en kısa vadeliden en uzuna doğru sıralanır.

1.1.1.2. Bilançonun Biçimsel Yapısı

Tek Düzen Muhasebe Sistemi’nde bilanço hesaplarının işleyişleri de dikkate alınarak kesin bir şekil belirlenmiş ve sisteme tabi tüm işletmelerde bu şekilde uyulması istenmiştir.

Bilanço, hesap tipi ve rapor tipi olmak üzere iki şekilde düzenlenebilir. Hesap tipi bilanço; defteri kebir hesabı şeklinde olup, sol tarafta aktif, sağ tarafta ise pasif yer alır. Rapor tipi bilançoda ise; aktif ve pasif kalemleri alt alta yazılır.

Muhasebe sistemi uygulama genel tebliğinde hesap tipi bilanço şekli esas alınmış ve özet ve ayrıntılı olarak hesap tipi bilanço şekilleri yayınlanmıştır.

Tablo 1 : Özet Bilanço Tipi

İLETME ÖZET BİLANÇO TİPİ		TİPİ		PASİF (KAYNAKLAR)	
AKTİF (VARLIKLAR)		Öz kaynaklar	Yabancı Kaynaklar	Öz kaynaklar	Yabancı Kaynaklar
DÖNEN VARLIKLAR				KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	
A- Mali Durum				A- Mali Durum	
B- Menkul Kıymetler				B- Temin Durum	
1- Menkul Kıymetler Diğer Durumları				1- Diğer Temin Durumları (1)	
Karyolığı (1)				C- Diğer Durumlar	
C- Temin Durumları				1- Diğer Temin Durumları (1)	
1- Aktif Temin Durumları (1)				D- Aktif Durumları	
2- Pasif Temin Durumları (1)				E- Ödemeli Vergi Ve Yükümlülükler	
D- Diğer Durumlar				F- Diğer Vade Güler Kaynakları	
1- Aktif Durumları (1)				1- Ödemeli Vergi Ve Diğer Yasal Yükümlülük Kaynakları	
2- Pasif Durumları (1)				2- Ödemeli Vergi Ve Diğer Yasal Yükümlülükler (1)	
E- Diğer Durumlar				3- Kalkın Yatırımı Kaynakları	
1- Diğer Durumları (1)				4- Diğer Diğer Vade Güler Kaynakları	
2- Diğer Durumları (1)				G- Gelirli Ayılma Akti Gelirli Ve Gelirli	
F- Gelirli Ayılma Akti Gelirli Ve Gelirli				Tabanlılar	
Tabanlılar				H- Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	
G- Diğer Dönen Varlıklar				KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	
DÖNEN VARLIKLAR TOPLAMI				TOPLAMI	
DURAN VARLIKLAR				UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	
A- Temin Durumları				A- Mali Durum	
1- Aktif Temin Durumları (1)				B- Temin Durum	
2- Pasif Temin Durumları (1)				C- Diğer Durumlar	
B- Diğer Durumlar				1- Diğer Temin Durumları (1)	
1- Aktif Durumları (1)				D- Aktif Durumları	
2- Pasif Durumları (1)				E- Ödemeli Vergi Ve Diğer Yasal Yükümlülük Kaynakları	
C- Mali Durum Varlıkları				F- Gelirli Ayılma Akti Gelirli Ve Gelirli	
1- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				Tabanlılar	
2- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				G- Diğer Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	
3- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	
4- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				TOPLAMI	
5- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				A- Ödemeli Durumlar	
6- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				1- Ödemeli Durumlar (1)	
7- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				2- Ödemeli Durumlar (1)	
8- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				B- Temin Durumları	
9- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				1- Diğer Temin Durumları (1)	
10- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				2- Diğer Temin Durumları (1)	
11- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				3- Diğer Temin Durumları (1)	
12- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				4- Diğer Temin Durumları (1)	
13- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				5- Diğer Temin Durumları (1)	
14- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				6- Diğer Temin Durumları (1)	
15- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				7- Diğer Temin Durumları (1)	
16- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				8- Diğer Temin Durumları (1)	
17- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				9- Diğer Temin Durumları (1)	
18- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				10- Diğer Temin Durumları (1)	
19- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				11- Diğer Temin Durumları (1)	
20- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				12- Diğer Temin Durumları (1)	
21- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				13- Diğer Temin Durumları (1)	
22- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				14- Diğer Temin Durumları (1)	
23- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				15- Diğer Temin Durumları (1)	
24- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				16- Diğer Temin Durumları (1)	
25- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				17- Diğer Temin Durumları (1)	
26- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				18- Diğer Temin Durumları (1)	
27- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				19- Diğer Temin Durumları (1)	
28- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				20- Diğer Temin Durumları (1)	
29- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				21- Diğer Temin Durumları (1)	
30- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				22- Diğer Temin Durumları (1)	
31- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				23- Diğer Temin Durumları (1)	
32- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				24- Diğer Temin Durumları (1)	
33- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				25- Diğer Temin Durumları (1)	
34- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				26- Diğer Temin Durumları (1)	
35- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				27- Diğer Temin Durumları (1)	
36- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				28- Diğer Temin Durumları (1)	
37- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				29- Diğer Temin Durumları (1)	
38- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				30- Diğer Temin Durumları (1)	
39- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				31- Diğer Temin Durumları (1)	
40- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				32- Diğer Temin Durumları (1)	
41- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				33- Diğer Temin Durumları (1)	
42- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				34- Diğer Temin Durumları (1)	
43- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				35- Diğer Temin Durumları (1)	
44- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				36- Diğer Temin Durumları (1)	
45- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				37- Diğer Temin Durumları (1)	
46- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				38- Diğer Temin Durumları (1)	
47- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				39- Diğer Temin Durumları (1)	
48- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				40- Diğer Temin Durumları (1)	
49- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				41- Diğer Temin Durumları (1)	
50- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				42- Diğer Temin Durumları (1)	
51- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				43- Diğer Temin Durumları (1)	
52- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				44- Diğer Temin Durumları (1)	
53- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				45- Diğer Temin Durumları (1)	
54- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				46- Diğer Temin Durumları (1)	
55- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				47- Diğer Temin Durumları (1)	
56- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				48- Diğer Temin Durumları (1)	
57- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				49- Diğer Temin Durumları (1)	
58- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				50- Diğer Temin Durumları (1)	
59- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				51- Diğer Temin Durumları (1)	
60- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				52- Diğer Temin Durumları (1)	
61- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				53- Diğer Temin Durumları (1)	
62- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				54- Diğer Temin Durumları (1)	
63- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				55- Diğer Temin Durumları (1)	
64- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				56- Diğer Temin Durumları (1)	
65- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				57- Diğer Temin Durumları (1)	
66- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				58- Diğer Temin Durumları (1)	
67- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				59- Diğer Temin Durumları (1)	
68- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				60- Diğer Temin Durumları (1)	
69- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				61- Diğer Temin Durumları (1)	
70- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				62- Diğer Temin Durumları (1)	
71- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				63- Diğer Temin Durumları (1)	
72- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				64- Diğer Temin Durumları (1)	
73- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				65- Diğer Temin Durumları (1)	
74- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				66- Diğer Temin Durumları (1)	
75- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				67- Diğer Temin Durumları (1)	
76- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				68- Diğer Temin Durumları (1)	
77- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				69- Diğer Temin Durumları (1)	
78- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				70- Diğer Temin Durumları (1)	
79- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				71- Diğer Temin Durumları (1)	
80- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				72- Diğer Temin Durumları (1)	
81- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				73- Diğer Temin Durumları (1)	
82- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				74- Diğer Temin Durumları (1)	
83- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				75- Diğer Temin Durumları (1)	
84- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				76- Diğer Temin Durumları (1)	
85- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				77- Diğer Temin Durumları (1)	
86- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				78- Diğer Temin Durumları (1)	
87- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				79- Diğer Temin Durumları (1)	
88- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				80- Diğer Temin Durumları (1)	
89- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				81- Diğer Temin Durumları (1)	
90- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				82- Diğer Temin Durumları (1)	
91- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				83- Diğer Temin Durumları (1)	
92- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				84- Diğer Temin Durumları (1)	
93- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				85- Diğer Temin Durumları (1)	
94- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				86- Diğer Temin Durumları (1)	
95- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				87- Diğer Temin Durumları (1)	
96- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				88- Diğer Temin Durumları (1)	
97- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				89- Diğer Temin Durumları (1)	
98- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				90- Diğer Temin Durumları (1)	
99- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				91- Diğer Temin Durumları (1)	
100- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				92- Diğer Temin Durumları (1)	
101- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				93- Diğer Temin Durumları (1)	
102- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				94- Diğer Temin Durumları (1)	
103- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				95- Diğer Temin Durumları (1)	
104- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				96- Diğer Temin Durumları (1)	
105- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				97- Diğer Temin Durumları (1)	
106- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				98- Diğer Temin Durumları (1)	
107- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				99- Diğer Temin Durumları (1)	
108- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				100- Diğer Temin Durumları (1)	
109- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				101- Diğer Temin Durumları (1)	
110- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				102- Diğer Temin Durumları (1)	
111- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				103- Diğer Temin Durumları (1)	
112- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				104- Diğer Temin Durumları (1)	
113- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				105- Diğer Temin Durumları (1)	
114- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				106- Diğer Temin Durumları (1)	
115- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				107- Diğer Temin Durumları (1)	
116- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				108- Diğer Temin Durumları (1)	
117- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				109- Diğer Temin Durumları (1)	
118- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				110- Diğer Temin Durumları (1)	
119- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				111- Diğer Temin Durumları (1)	
120- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				112- Diğer Temin Durumları (1)	
121- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				113- Diğer Temin Durumları (1)	
122- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				114- Diğer Temin Durumları (1)	
123- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				115- Diğer Temin Durumları (1)	
124- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				116- Diğer Temin Durumları (1)	
125- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				117- Diğer Temin Durumları (1)	
126- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				118- Diğer Temin Durumları (1)	
127- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				119- Diğer Temin Durumları (1)	
128- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				120- Diğer Temin Durumları (1)	
129- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				121- Diğer Temin Durumları (1)	
130- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				122- Diğer Temin Durumları (1)	
131- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				123- Diğer Temin Durumları (1)	
132- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				124- Diğer Temin Durumları (1)	
133- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				125- Diğer Temin Durumları (1)	
134- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				126- Diğer Temin Durumları (1)	
135- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				127- Diğer Temin Durumları (1)	
136- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				128- Diğer Temin Durumları (1)	
137- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				129- Diğer Temin Durumları (1)	
138- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				130- Diğer Temin Durumları (1)	
139- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				131- Diğer Temin Durumları (1)	
140- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				132- Diğer Temin Durumları (1)	
141- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				133- Diğer Temin Durumları (1)	
142- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				134- Diğer Temin Durumları (1)	
143- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				135- Diğer Temin Durumları (1)	
144- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				136- Diğer Temin Durumları (1)	
145- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				137- Diğer Temin Durumları (1)	
146- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				138- Diğer Temin Durumları (1)	
147- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				139- Diğer Temin Durumları (1)	
148- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				140- Diğer Temin Durumları (1)	
149- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				141- Diğer Temin Durumları (1)	
150- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				142- Diğer Temin Durumları (1)	
151- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				143- Diğer Temin Durumları (1)	
152- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				144- Diğer Temin Durumları (1)	
153- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				145- Diğer Temin Durumları (1)	
154- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				146- Diğer Temin Durumları (1)	
155- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				147- Diğer Temin Durumları (1)	
156- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				148- Diğer Temin Durumları (1)	
157- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				149- Diğer Temin Durumları (1)	
158- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				150- Diğer Temin Durumları (1)	
159- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				151- Diğer Temin Durumları (1)	
160- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				152- Diğer Temin Durumları (1)	
161- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				153- Diğer Temin Durumları (1)	
162- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				154- Diğer Temin Durumları (1)	
163- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				155- Diğer Temin Durumları (1)	
164- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				156- Diğer Temin Durumları (1)	
165- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				157- Diğer Temin Durumları (1)	
166- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				158- Diğer Temin Durumları (1)	
167- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				159- Diğer Temin Durumları (1)	
168- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				160- Diğer Temin Durumları (1)	
169- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				161- Diğer Temin Durumları (1)	
170- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				162- Diğer Temin Durumları (1)	
171- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				163- Diğer Temin Durumları (1)	
172- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				164- Diğer Temin Durumları (1)	
173- Diğer Mali Durum Varlıkları (1)				165- Diğer Temin Durumları (1)	

1.1.2. Gelir Tablosu

1 sıra no.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ne göre gelir tablosu, "işletmenin belirli bir dönemde elde ettiği tüm gelirler ile aynı dönemde katlandığı bütün maliyet ve giderleri ve bunların sonucunda işletmenin elde ettiği dönem net kârını veya dönem net zararını kapsar" şeklinde tarif edilmektedir.

1.1.2.1. Gelir Tablosunun Düzenlenmesi

Gelir tablosunun düzenlenmesinde finansal tablo ilkeleri esas alınır. Gelir tablosu düzenlenirken, esas faaliyetlerden sağlanan gelirler, süreklilik arz eden diğer olağan faaliyetlerden sağlanan gelirler ve süreklilik arz etmeyen olağan dışı gelirler ayrı ayrı gösterilir. Aynı durum giderler için de geçerlidir.

1.1.2.2. Gelir Tablosunun Biçimsel Yapısı

Gelir tablosu, aynı bilançoda olduğu gibi, hesap tipi ve rapor tipi olarak iki şekilde düzenlenebilmekle birlikte, Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği rapor tipi gelir tablosu şeklini esas almıştır . Tebliğde özet ve ayrıntılı rapor tipi gelir tablosu şekli verilmiştir.

Tablo 3 : Özet Gelir Tablosu Tipi

İŞLETME ÖZET GELİR TABLOSU TİPİ
(..... TL)*

	Önceki Dönem		Cari Dönem	
A-BRÜT SATIŞLAR				
B-SATIŞ İNDİRLİMLERİ (-)				
D-SATIŞLARIN MALİYETİ(-)				
BRÜT SATIŞ KARI VEYA ZARARI				
E-FAALİYET GİDERLERİ(-)				
FAALİYET KARI VEYA ZARARI				
F-DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN				
G-DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN				
H-FİNANSMAN GİDERLERİ(-)				
OLAĞAN KÂR VEYA ZARAR				
F-OLAĞANDIŞI GELİR VE KÂRLAR				
J-OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLARI(-)				
DÖNEM KÂRI VEYA ZARARI				
K-DÖNEM KÂRI VERGİ VE DİĞER YASAL				
DÖNEM NET KÂRI VEYA ZARARI				

DİPNOTLAR :

1- .....

2- .....

.....

* İşletmeler, belirlenen büyüklüklerine göre bin, milyon, milyar yada trilyon olarak rakamlarını göstereceklerdir.

Tablo 4 : Ayrıntılı Gelir Tablosu TipiİŞLETME AYRINTILI GELİR TABLOSU TİPİ
(..... TL)*

A-ERGÜT SATIŞLAR 1-Yurtiçi Satışlar 2-Yurtdışı Satışlar 3-Diğer Gelirler B-SATIŞ İNDİRİMLERİ(-) 1-Satıştan İndirimler(-) 2-Satış İskontoları(-) 3-Diğer İndirimler(-) C-NET SATIŞLARI D-SATIŞLARIN MALİYETİ(-) 1-Satılan Mamulün Maliyeti(-) 2-Satılan Ticari Kâbler Maliyeti(-) 3-Satılan Hizmet Maliyeti(-) 4-Diğer Satışların Maliyeti(-) BRÜT SATIŞ KÂRI VEYA ZARARI E-Faaliyet Ödemeleri(-) 1-Araştırma ve Geliştirme Ödemeleri(-) 2-Pazarlama, Satış ve Dağıtım Ödemeleri(-) 3-Genel Yönetim Ödemeleri(-) FAALİYET KÂRI VEYA ZARARI F-DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KÂRLAR 1-İştiraklerden Temettü Gelirleri 2-Değişik Ortaklıklardan Temettü Gelirleri 3-Faiz Gelirleri 4-Komisyon Gelirleri 5-Konusu Kalınmayan Karşılıklar 6-Faizsiz ..... Diğer Olağan Gelir ve Kârlar G-DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR(-) 1-Reeskont Faiz Ödemeleri 2-Komisyon Ödemeleri 3-Karşılık Ödemeleri 4-Diğer Olağan Gider ve Zararlar H-FİNANSMAN GİDERLERİ(-) 1-KISA VADELİ BORÇLANMA GİDERLERİ(-) 2-UZUN VADELİ BORÇLANMA GİDERLERİ(-) OLAĞAN KÂR VEYA ZARAR I-OLAĞANDIŞI GELİR VE KÂRLARI 1-Önceki Dönem Gelir ve Kârları 2-Diğer Olağandışı Gelir ve Kârlar J-OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLARI(-) 1-Çalışmayan Kesim Gider ve Zararları(-) 2-Önceki Dönem Gider ve Zararları(-) 3-Diğer Olağandışı Gider ve Zararları(-) DÖNEM KÂRI VEYA ZARARI K-DÖNEM KÂRI VERGİ VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜK DÖNEM NET KÂRI VEYA ZARARI	Önceki Dönem	Carı Dönem
---	--------------	------------

DİPNOTLAR :

1- .....

2- .....

3- .....

4- .....

5- .....

6- .....

7- .....

8- .....

9- .....

10- .....

11- .....

12- .....

13- .....

14- .....

15- .....

16- .....

17- .....

18- .....

19- .....

20- .....

21- .....

22- .....

23- .....

24- .....

25- .....

26- .....

27- .....

28- .....

29- .....

30- .....

31- .....

32- .....

33- .....

34- .....

35- .....

36- .....

37- .....

38- .....

39- .....

40- .....

41- .....

42- .....

43- .....

44- .....

45- .....

46- .....

47- .....

48- .....

49- .....

50- .....

51- .....

52- .....

53- .....

54- .....

55- .....

56- .....

57- .....

58- .....

59- .....

60- .....

61- .....

62- .....

63- .....

64- .....

65- .....

66- .....

67- .....

68- .....

69- .....

70- .....

71- .....

72- .....

73- .....

74- .....

75- .....

76- .....

77- .....

78- .....

79- .....

80- .....

81- .....

82- .....

83- .....

84- .....

85- .....

86- .....

87- .....

88- .....

89- .....

90- .....

91- .....

92- .....

93- .....

94- .....

95- .....

96- .....

97- .....

98- .....

99- .....

100- .....

101- .....

102- .....

103- .....

104- .....

105- .....

106- .....

107- .....

108- .....

109- .....

110- .....

111- .....

112- .....

113- .....

114- .....

115- .....

116- .....

117- .....

118- .....

119- .....

120- .....

121- .....

122- .....

123- .....

124- .....

125- .....

126- .....

127- .....

128- .....

129- .....

130- .....

131- .....

132- .....

133- .....

134- .....

135- .....

136- .....

137- .....

138- .....

139- .....

140- .....

141- .....

142- .....

143- .....

144- .....

145- .....

146- .....

147- .....

148- .....

149- .....

150- .....

151- .....

152- .....

153- .....

154- .....

155- .....

156- .....

157- .....

158- .....

159- .....

160- .....

161- .....

162- .....

163- .....

164- .....

165- .....

166- .....

167- .....

168- .....

169- .....

170- .....

171- .....

172- .....

173- .....

174- .....

175- .....

176- .....

177- .....

178- .....

179- .....

180- .....

181- .....

182- .....

183- .....

184- .....

185- .....

186- .....

187- .....

188- .....

189- .....

190- .....

191- .....

192- .....

193- .....

194- .....

195- .....

196- .....

197- .....

198- .....

199- .....

200- .....

201- .....

202- .....

203- .....

204- .....

205- .....

206- .....

207- .....

208- .....

209- .....

210- .....

211- .....

212- .....

213- .....

214- .....

215- .....

216- .....

217- .....

218- .....

219- .....

220- .....

221- .....

222- .....

223- .....

224- .....

225- .....

226- .....

227- .....

228- .....

229- .....

230- .....

231- .....

232- .....

233- .....

234- .....

235- .....

236- .....

237- .....

238- .....

239- .....

240- .....

241- .....

242- .....

243- .....

244- .....

245- .....

246- .....

247- .....

248- .....

249- .....

250- .....

251- .....

252- .....

253- .....

254- .....

255- .....

256- .....

257- .....

258- .....

259- .....

260- .....

261- .....

262- .....

263- .....

264- .....

265- .....

266- .....

267- .....

268- .....

269- .....

270- .....

271- .....

272- .....

273- .....

274- .....

275- .....

276- .....

277- .....

278- .....

279- .....

280- .....

281- .....

282- .....

283- .....

284- .....

285- .....

286- .....

287- .....

288- .....

289- .....

290- .....

291- .....

292- .....

293- .....

294- .....

295- .....

296- .....

297- .....

298- .....

299- .....

300- .....

301- .....

302- .....

303- .....

304- .....

305- .....

306- .....

307- .....

308- .....

309- .....

310- .....

311- .....

312- .....

313- .....

314- .....

315- .....

316- .....

317- .....

318- .....

319- .....

320- .....

321- .....

322- .....

323- .....

324- .....

325- .....

326- .....

Tablo 5 : Satışların Maliyeti Tablosu**SATIŞLARIN MALİYETİ TABLOSU**
(..... TL)*

	Önceki Dönem		Cari Dönem	
ÜRETİM MALİYETİ				
A-Direkt İlik Madde ve Malzeme Giderleri				
B-Direkt İşçilik Giderleri				
C-Genel Üretim Giderleri				
D-Yarı Mamul Kullanımı				
1-Dönem Başı Stok(+)				
2-Dönem Sonu Stok(-)				
ÜRETİLEN MAMUL MALİYETİ				
E-Mamul Stoklarında Değişim				
1-Dönem Başı Stok(+)				
2-Dönem Sonu Stok(-)				
I-SATILAN MAMUL MALİYETİ				
TİCARİ FAALİYET				
A-Dönem Başı Ticari Mallar Stoku(+)				
B-Dönem İçi Alışlar(+)				
C-Dönem Sonu Ticari Mallar(-)				
II-SATILAN TİCARİ MALLAR MALİYETİ				
III-SATILAN HİZMET MALİYETİ				
SATIŞLARIN MALİYETİ (I+II+III)				

* İşletmeler, beflirlenen büyüklüklerine göre bin,milyon, milyar yada trilyon olarak rakamlarını göstereceklerdir.

1.2.2. Fon Akım Tablosu

1 sıra no.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğı'ne göre fon akım tablosu, "işletmenin belirli bir hesap döneminde sağladığı fon kaynaklarını ve bunların kullanım yerlerini gösteren tablodur. Bu tabloda, fon kavramı tüm finansal araçları kapsar" şeklinde tarif edilmektedir .

Fon akım tablosunun hazırlanabilmesi için; karşılaştırmalı bilanço, karşılaştırmalı gelir tablosu, kâr dağıtım tablosu ve muhasebe kayıt ve raporlarından sağlanacak diğer bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Tablo 6 : Fon Akım TablosuFON AKIM TABLOSU
(..... TL)*

	Önceki Dönem	Cari Dönem
A-FON KAYNAKLARI		
1) Faaliyetlerden Sağlanan Kaynaklar		
a) Olağan Kâr		
b) Amortismanlar(+)		
c) Fon Çıkışı Gerektirmeyen Diğer Ödemeler(+)		
d) Fon Girişi Sağlamayan Gelirler(-)		
2) Olağandışı Faaliyetlerden Sağlanan Kaynaklar		
a) Olağandışı Kâr		
b) Fon Çıkışı Gerektirmeyen Diğer Ödemeler(+)		
c) Fon Girişi Sağlamayan Gelirler(-)		
3) Dönen Varlıklar Tutarındaki Azalışlar		
4) Duran Varlıklar Tutarındaki Azalışlar		
5) Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklardaki Artışlar (Borç ve Ödeme Karşılıkları Kapsamaz.)(*)		
6) Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklardaki Artışlar (Borç ve Ödeme Karşılıkları Kapsamaz.)		
7) Sermaye Artırımı (Nakit Karşılığı veya Dışarıdan getirilen diğer)		
8) Hisse Senetleri İhraç Primleri		
B-FON KULLANIMLARI		
1) Faaliyetlerle İlgili Kullanımlar		
a) Olağan Zarar		
b) Amortismanlar(+)		
c) Fon Çıkışı Gerektirmeyen Diğer Ödemeler(+)		
d) Fon Girişi Sağlamayan Diğer Gelirler(-)		
2) Olağandışı Faaliyetlerle İlgili Kullanımlar		
a) Olağan Dışı Zarar		
b) Fon Çıkışı Gerektirmeyen Diğer Ödemeler(+)		
c) Fon Girişi Sağlamayan Gelirler(-)		
3) Ödenen Vergi ve Benzerleri (Bir önceki dönem kârından ödenen/)		
4) Ödenen Temettüpler		
a) Bir Önceki Dönem Kârından Ödenen		
b) Yedeklerden Dağıtılan		
5) Dönen Varlıkların Tutarındaki Artışlar		
6) Duran Varlıkların Tutarındaki Artışlar (Yeriden Ödenemeyi Kapsamaz.)		
7) Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklardaki Azalışlar		
8) Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklardaki Azalışlar		
9) Sermayede Azalışlar		

* İşletmeler, belirtilen büyüklüklerine göre bin, milyon, milyar veya trilyon olarak rakamlarını göstereceklerdir.

1.2.3. Nakit Akım Tablosu

1 sıra no.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ne göre nakit akım tablosu, "işletmenin belirli bir hesap dönemi içinde ortaya çıkan nakit akışlarını, kaynakları ve kullanım yerleri bakımından gösteren tablodur. Bu tabloda fon kavramı, kasa mevcudu ve bankadaki mevduatları kapsar" şeklinde tarif edilmektedir.

Nakit akım tablosunun hazırlanabilmesi için, karşılaştırmalı bilanço, cari dönem gelir tablosu ve mizana ihtiyaç duyulmaktadır.

Tablo 7 : Nakit Akım Tablosu

	NAKİT AKIM TABLOSU (..... TL)*	
	Önceki Dönem	Carı Dönem
A-DÖNEM BAŞI NAKİT MEVCUDU		
B-DÖNEM İÇİ NAKİT GİRİŞLERİ		
1-Satışlardan Elde Edilen Nakit		
a) Net Satışlar		
b) Ticari Alacaklardaki Azalışlar		
c) Ticari Alacaklardaki Artışlar(-)		
2-Diğer Faaliyetlerden Oluşan Gelir ve Kârlardan Dolayı Sağlanan		
3-Ölağandışı Gelir ve Kârlardan Sağlanan Nakit		
4-Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklardaki Artışlardan Sağlanan Nakit		
a) Menkul Kıymet İhraçlarından		
b) Alınan Krediler		
c) Diğer Artışlar		
5-Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklardaki Artışlardan Sağlanan Nakit		
a) Menkul Kıymet İhraçlarından		
b) Alınan Krediler		
c) Diğer Artışlar		
6-Sermaye Artışından Sağlanan Nakit		
7-Hisse Senedi İhraç Primlerinden Sağlanan Nakit		
8-Diğer Nakit Girişleri		
C-DÖNEM İÇİ NAKİT ÇIKIŞLARI		
1-Maliyetlerden Kaynaklanan Nakit Çıkışları		
a) Satışların Maliyeti		
b) Stoklardaki Artışlar		
c) Ticari Borçlardaki (Alimlerden Kaynaklanan) Azalışlar		
d) Ticari Borçlardaki (Alimlerden Kaynaklanan) (Artışlar)(-)		
e) Amortisman ve Nakit Çıkışı Gerektirmeyen Ödemeler(-)		
f) Stoklardaki Azalışlar(-)		
2-Faaliyet Ödemelerine İlişkin Nakit Çıkışları		
a) Araştırma ve Geliştirme Ödemeleri		
b) Pazarlama Satış ve Dağıtım Ödemeleri		
c) Genel Yönetim Ödemeleri		
d) Amortisman ve Nakit Çıkışı Gerektirmeyen Diğer Ödemeler(-)		
3-Diğer Faaliyetlerden Oluşan Ödeme ve Zararları İlişkin Nakit		
a) Diğer Faaliyetlerle İlgili Oluşan Ödeme ve Zararlar		
b) Amortisman ve Nakit Çıkışı Gerektirmeyen Diğer Ödeme ve		
4-Finansman Ödemelerinden Dolayı Nakit Çıkışları		
5-Ölağandışı Ödeme ve Zararlar		
b) Amortisman ve Nakit Çıkışı Gerektirmeyen Diğer Ödeme ve		
6-Duran Varlık Yatırımlarına İlişkin Nakit Çıkışları		
7-Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Ödemeleri (Alimlerle İlgili Olmayan)		
a) Menkul Kıymetler Anapara Ödemeleri		
b) Alınan Krediler Anapara Ödemeleri		
c) Diğer Ödemeler		
8-Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Ödemeleri (Alimlerle İlgili Olmayan)		
a) Menkul Kıymetler Anapara Ödemeleri		
b) Alınan Krediler Anapara Ödemeleri		
c) Diğer Ödemeler		
9-Ödenen Vergi ve Benzerleri		
10-Ödenen Temettüleri		
11-Diğer Nakit Çıkışları		
D-DÖNEM SONU NAKİT MEVCUDU (A-B-C)		
E-NAKİT ARTIŞ VEYA AZALIŞ (B-C)		

1.2.4. Kar Dağıtım Tablosu

1 sıra no.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ne göre kâr dağıtım tablosu, "işletmenin dönem kârının dağıtım biçimini gösteren tablodur. Düzenlenme amacı, özellikle sermaye şirketlerinde dönem kârından, ödenecek vergilerin, ayrılan yedeklerin ve ortaklara dağıtılacak kâr paylarının açıkça gösterilmesi ve şirketlerin hisse başına kâr ile hisse başına temettü tutarının hesaplanmasıdır" şeklinde tarif edilmektedir.

İşletmeler, sermayesinin %20'sine ulaşıncaya kadar dönem kârının %5'i oranında birinci tertip yasal yedek akçe ayırması, ödenmiş sermayenin %5'i oranında ortaklara birinci temettü ödemesi ve ortaklara birinci temettü dağıtımından sonra dağıtımına karar verilen temettü üzerinden %10 oranında ikinci tertip yasal yedek akçe ayırması zorunludur. Ancak şirket ana sözleşmesi ve genel kurul kararları kâr dağıtım tablosunun hazırlanmasındaki yasal uygulamaları etkiler .

Tablo 9 : Öz Kaynaklar Değişim TablosuYILLARA İLİŞİN ÖZ KAYNAKLAR DEĞİŞİM TABLOSU
(..... TL)

ÖZ KAYNAK KALEMLERİNE BİRİMİNİN İFADELERİ	Önceki Dönem	Sermaye Yedekleri				Ölçer	Risk Yedekleri				Değişim Yıllık Karları (Zararları)	Önceki Net Kar (Zarar)	Özetleşmiş Toplam
		Hisse Serm. İnceleme	Hisse Serm. İnceleme	M.D.V. İnceleme	İhtisaplar		Yarar Yedekleri	Risk Yedekleri	Ölçer	Ölçer			
ÖNCEKİ DÖNEM	11.250	-	-	4.577	103	-	2.362	-	7.308	-	-	16.315	44.813
31 Aralık 1999 Kararı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kar Dağılımı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Teslimatlar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yatırımlara Aktarılan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hisse Serm. İnceleme İnceleme	204	204	-	-	-	2.412	-	8.524	-	-	-	-	204
Ölçümün Sermaye Artışı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Netleşim	4.500	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4.500
Yatırımların Değerlenmesi Aktarımları	4.500	-	-	(4.500)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Aktarımlar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mevki Durum Varlık Değişim Hattı	2.270	-	-	-	-	-	-	-	800	-	-	-	3.170
1999 Yılı Yatırımların Değerlenmesi Aktarımları	-	-	-	7.425	1.063	-	-	-	-	-	-	-	8.508
1999 Dönem Net Karı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30.142	30.142
CAHİ DÖNEM	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30.142	-
31 Aralık 1999 Kararı	22.500	204	-	7.602	1.786	-	4.474	-	14.730	300	-	30.142	69.750
Kar Dağılımı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Teslimatlar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yatırımlara Aktarılan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hisse Serm. İnceleme İnceleme	198	198	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İhtisapların Değerlenmesi Mevki Durum Varlık Değişim Hattı Karşılaştırma Ekli Eklenen Değerler Hattı Sermayesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	119	-	-	119
Mevki Durum Varlık Hattı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8.080	-	-	8.080
Ölçümün Sermaye Artışı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Netleşim	13.822	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13.822
Aktarımlar	8.000	-	-	(7.200)	(1.200)	-	-	-	-	-	-	-	-
Özet Kar ve Zararları Aktarımları	8.000	-	-	-	-	-	-	-	-	(8.000)	-	-	-
1999 Yılı Yatırımların Değerlenmesi Aktarımları	-	-	-	(14.807)	(771)	-	-	-	-	-	-	-	1.529
1999 Yılı Dönem Net Karı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	40.523	40.523
31 Aralık 1999 Kararı	54.422	392	-	17.189	867	-	8.288	-	29.843	119	-	40.523	101.158

2. Türkiye Finansal Raporlama Standartlarında Yer Alan Finansal Tablolar

Ülkelerin dış ticaretlerinin çeşitlenmesi, küreselleşme ile birlikte ülkeler arasındaki fiili sınırların adeta ortadan kalkmış olması ve isteyenin istediği ülkeden alışveriş yapabilmesinin kolaylaşması ve büyüyen sermaye olanakları sayesinde birçok çok uluslu şirketin oluşması ve birçok ülkede şubeler açmaları gibi temel gerekçeler muhasebe uygulamalarının ülkelere özgü oluşunu bir sorun olarak karşımıza çıkmasına neden olmuştur.

Yakın geçmişte başlayıp günümüzde de devam eden yukarıdaki gelişmeler, dünya ekonomisine yön veren gelişmiş ülkeler ile bu ülkeleri takip eden diğer ülkelerin aynı veya birbirleri ile uyumlu muhasebe standartlarını benimsemeleri gereğini ortaya çıkarmıştır.

Bu standartları benimsemedeki asıl amaç; uluslararası yatırımcıların, ülkelerin sermaye piyasalarına yatırım yapmalarını kolaylaştırmaktır. Çünkü muhasebe/finansal raporlama standartları ile küresel bir muhasebe sistemi oluşturulmakta ve finansal tabloların anlaşılabilirliği, karşılaştırılabilirliği ve güvenilirliği artırılmaktadır.

2.1. Kavramsal Çerçeve Yer Alan Finansal Tablolara İlişkin Bilgiler

Türkiye Finansal Raporlama Standartları'nın (TFRS) anlaşılmasını kolaylaştıran kavramsal çerçeve bir standart olmayıp, herhangi bir finansal tablo kalemi ile ilgili ölçme ya da raporlama kurallarına işaret etmemekle birlikte TFRS'nin iyi anlaşılması bakımından standartlar kadar önemlidir.

Kavramsal çerçevede finansal tablo unsurları bilanço ve gelir tablosu unsurları olmak üzere iki kısımda açıklanmaktadır. Bilançodaki finansal tablo unsurları varlıklar, borçlar ve öz kaynaklardır. Gelir tablosu unsurları ise gelir ve gider olduğu ifade edilmektedir.

Bilanço unsurlarından ilki olan varlıklar, geçmişte gerçekleşen olayların sonucunda ortaya çıkan ve gelecekte işletmeye ekonomik fayda sağlaması beklenen, işletmenin kontrolü altındaki ekonomik değerlerdir. Varlık edinimi için bir harcama yapılmamış olması varlık olarak tanınmayı önlemez .

Bir varlık, gelecekte işletmeye ekonomik fayda sağlayabileceği ve maliyetinin veya değerinin güvenilir bir biçimde ölçülebileceği aşamada bilançoda yer almak zorundadır.

Borçlar, geçmiş olaylardan kaynaklanan ve ödenmesi işletmenin ekonomik değerlerinde bir çıkışa neden olacak mevcut yükümlülüklerdir. Ödemeden kaynaklı varlıklarda azalmanın olabileceği ve rakamın güvenilir bir şekilde ölçülebildiği aşamada yükümlülüklerin bilançoda gösterilmesi zorunludur.

Öz kaynaklar, varlıklardan bütün borçlar düşüldükten sonra kalan kısım olarak tanımlanabilse de, bu durum öz kaynakların; dağıtılmamış kârlar, yasal yedekler, sermaye yedekleri ve benzeri alt sınıflandırma yapılmasına engel teşkil etmez.

2.2. Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının İlk Uygulaması (Tfrs - 1)

TFRS'lere uygun olarak işletmeler tarafından hazırlanan finansal tablolar, hem şekil ve hem de içerik bakımından Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ne göre hazırlanan finansal tablolarda farklıdır.

Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının İlk Uygulaması ile, TFRS'nin ilk kez uygulandığı finansal tabloların, şeffaf, karşılaştırılabilir nitelikte olan, standart uygulamasına uygun bir başlangıç sağlayan ve faydasından daha düşük bir maliyetle elde edilebilecek yüksek kalitede bilgiler içermesini amaçlanmaktadır.

Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının ilk kez uygulandığı finansal tablolar, sunulan tüm tablolar için karşılaştırmalı bilgiyi içerecek biçimde, en az üç finansal durum tablosuna, iki kapsamlı gelir tablosuna, sunuluyor ise iki bireysel gelir tablosuna, iki nakit akış tablosuna, iki öz kaynaklar değişim tablosuna ve ilgili dipnotlarına yer verilir.

2.3. Türkiye Muhasebe Standartlarında Finansal Tabloların Sunuluşu (Tms - 1)

Standartta düzenlenen genel amaçlı finansal tablolar; bilanço (finansal durum tablosu), gelir tablosu (gelir-gider tablosu) öz kaynak değişim tablosu, nakit akış tablosu ve bunlara ilişkin dipnotlardan oluşmaktadır.

İşletmelerin genel amaçlı finansal tablolarının dönemler arası ve işletmeler arası karşılaştırmayı sağlayacak şekilde hazırlanması için temel kuralların belirlenmesi bu standardın asıl amacıdır. Özünde bu standart finansal tabloların, sunuluşu ile ilgili genel kurallar ve asgari içeriği ve yapısı hakkında açıklamalar getirmektedir. Bu standart bilanço kalemlerinin hangi sırada ve biçimde sunulacağını açıklama amacı taşımaz.

Bu standart, Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına (TFRS'lere) göre hazırlanan ve sunulan genel amaçlı finansal tablolara uygulanır.

Bu standart, TMS 34 Ara Dönem Finansal Raporlama Standardına göre düzenlenmiş olan özet ara dönem finansal tablolara uygulanmamakla birlikte, standardın genel hususlar başlığı

altındaki finansal tabloların gerçeğe uygun sunuluşu ve TFRS'lerle uyumu, işletmenin sürekliliği, muhasebenin tahakkuk esası, önemlilik ve birleştirme, netleştirme hükümleri, ilgili finansal tablolarına uygulanır.

Bu standart, TMS 27 Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında tanımlandığı şekliyle bireysel finansal tablolar sunan işletmeler ile konsolide finansal tablolar sunan işletmeler de dahil olmak üzere bütün işletmeler tarafından uygulanır.

2.3.1. Finansal Durum Tablosu (Bilanço)

TMS 1'de işletmeler finansal durum tablosunu, cari/cari olmayan varlık ve kaynak ayırımına göre sınıflama ve likidite esaslı sınıflama olmak üzere iki yöntemden birine göre sunabilmekle birlikte, yöntem seçiminde, işletmenin normal faaliyet döngüsünün açıkça belirlenip belirlenememesine ve hangi yöntemin güvenilir bilgi sağlayacağına bakılması gerekmektedir.

Standartta, normal faaliyet döngüsü açıkça belirlenemeyen işletmelerin, daha tutarlı ve güvenilir bilgi sunabilmesi açısından, likidite esaslı sınıflamayı tercih etmesi tavsiye edilmektedir.

Finansal durum tablosunda, aşağıdaki hesap grupları yer almalıdır :

- a) Maddi duran varlıklar,
- b) Yatırım amaçlı gayrimenkuller,
- c) Maddi olmayan duran varlıklar,
- d) Finansal varlıklar ((e), (h) ve (i) şıklarında gösterilenler hariç),
- e) Öz kaynak yöntemine göre muhasebeleştirilen yatırımlar,
- f) Canlı varlıklar;
- g) Stoklar,
- h) Ticari ve diğer alacaklar,
- i) Nakit ve nakit benzerleri,
- j) Satılmak üzere elde tutulan varlıkların toplamı ile TFRS 5'e göre satılmak üzere elde tutulan ve elden çıkarılacaklar grubuna dahil olan varlıkların toplamı,
- k) Ticari ve diğer borçlar,
- l) Karşılıklar,
- m) Finansal borçlar ((k) ve (l) şıklarında gösterilenler hariç),
- n) Dönem vergisiyle ilgili borçlar ve varlıklar,
- o) Ertelemiş vergi borçları ve ertelenmiş vergi varlıkları,
- p) TFRS 5'e göre elden çıkarılacaklar grubuna dâhil olan satılmak üzere elde tutulanlar olarak sınıflandırılan borçlar,
- q) Öz kaynaklarda gösterilen kontrol gücü olmayan paylar ve
- r) Ana şirketin ortaklarına ait çıkarılmış sermaye ve yedekler.

2.3.1.1. Dönen Varlıklar

Aşağıdaki kıstaslardan herhangi birine uyan bir varlığın dönen varlık olarak sınıflandırılması gerekir :

- a) İşletmenin normal faaliyet döngüsü içinde paraya çevrilmesinin, satılmasının veya tüketilmesinin beklenmesi,
- b) Öncelikle ticari amaçla elde bulundurulması,
- c) Raporlama döneminden sonra on iki ay içinde paraya çevrilmesi veya
- d) Raporlama döneminden sonra en az on iki ay içinde bir borcun ödenmesi için kullanılmak üzere veya başka bir nedenle sınırlandırılmamış olmak koşuluyla, söz konusu varlıklar nakit veya nakit benzeriyse.

2.3.1.2. Kısa Vadeli Borçlar

Aşağıdaki kıstaslardan herhangi birine uyan bir borç, kısa vadeli borç olarak sınıflandırılması gerekir :

- a) Normal faaliyet döngüsü içinde ödenmesinin beklenmesi,
- b) Öncelikle ticari amaçla oluşması,
- c) Raporlama döneminden sonra on iki ay içinde ödenecek olması veya
- d) İşletmenin borcun ödenmesini, raporlama döneminin sonundan itibaren en az on iki ay süreyle erteleyebilmesine yönelik koşulsuz bir hakkının bulunmaması.

Yukarıdakilerin dışındaki bütün borçları uzun vadeli olarak sınıflandırılır. Ancak işletme, gerçek vadesi on iki aydan uzun olsa dahi ve finansal tabloların yayınlanmak üzere onaylanmasından önce ve raporlama döneminden sonra, uzun vadeli yeni bir ödeme planı yapılmış olsa bile, finansal borçlarını, vadeleri raporlama döneminden sonra on iki ay içinde doluyorsa, kısa vadeli olarak sınıflar.

Bu durumun tersi olarak, işletmeye ait bir borç kısa vadede ödenecek olsa bile, raporlama döneminden sonra borcunu revize etmeyi düşünüyorsa ya da borcu on iki aydan uzun süre kayıtsız şartsız erteleme hakkı varsa, uzun vadeli borç niteliği kazanır.

Tablo 10 : Finansal Durum Tablosu

	Önceki Dönem		Cari Dönem	
A-DÖNEM KÂRININ DAĞITIMI				
1) Dönem Kârı				
2) Ödenecek Vergi ve Yasal Yükümlülükler(-)				
— Kurumlar Vergisi (Gelir Vergisi)				
— Gelir Vergisi Kesintisi				
— Diğer Vergi ve Yasal Yükümlülükler				
NET DÖNEM KÂRI				
3) Geçmiş Dönemler Zararı(-)				
4) I. Tertip Yasal Yedek Akçe(-)				
5) İşletmede Bırakılması ve Tasarrufu Zorunlu Yasal Fonlar(-)				
DAĞITILABİLİR NET DÖNEM KÂRI				
6) Ortaklara Birinci Temettü(-)				
— Adli Hisse Senedi Sahiplerine				
— İmtiyazlı Hisse Senedi Sahiplerine				
7) Personele Temettü(-)				
8) Yönetim Kuruluna Temettü(-)				
9) Ortaklara İkinci Temettü(-)				
— Adli Hisse Senedi Sahiplerine				
— İmtiyazlı Hisse Senedi Sahiplerine				
10) İkinci Tertip Yasal Yedek Akçe(-)				
11) Statü Yedekleri(-)				
12) Olağandışı Yedekler (Dağıtılmamış Kârlar)				
13) Diğer Yedekler				
14) Özel Fonlar				
B-YEDEKLERDEN DAĞITIM				
1) Dağıtılan Yedekler				
2) II. Tertip Yasal Yedekler(-)				
3) Ortaklara Pay(-)				
— Adli Hisse Senedi Sahiplerine				
— İmtiyazlı Hisse Senedi Sahiplerine				
4) Personele Pay(-)				
5) Yönetim Kuruluna Pay(-)				
C-HESSE BAŞINA KÂR				
1) Adli Hisse Senedi Sahiplerine (TL %)				
2) İmtiyazlı Hisse Senedi Sahiplerine (TL %)				
D-HESSE BAŞINA TEMETTÜ				
1) Adli Hisse Senedi Sahiplerine (TL %)				
2) İmtiyazlı Hisse Senedi Sahiplerine (TL %)				

	Dipnot Referans	Cari Dönem 20..	Geçmiş Dönem 20..
<ul style="list-style-type: none"> - Türev Araçlar - Öskaynak Yöntemiyle Değerlenen Yatırımlar - Cari Varlıklar - Varlık Amaçlı Gayrimenkuller - Maddi Duran Varlıklar - Kullanım Hakkı Varlıkları - Serafiye - Şerhliye Dışındaki Maddi Olmayan Duran Varlıklar - Payın Odenmiş Giderler - Ertelenmiş Vergi Varlığı - Cari Dönem Vergisiyle Hıtlı Duran Varlıklar - Diğer Duran Varlıklar TOPLAM DÜZENLİ VARLIKLAR			
TOPLAM VARLIKLAR			
YÜKÜMLÜLÜK VE ÖSKAYNAKLAR			
Kısa Vadeli Yükümlülükler <ul style="list-style-type: none"> - Kısa Vadeli Borçlanmalar - Uzun Vadeli Borçlanmaların Kısa Vadeli Kısımları - Kuralama İşlemlerinden Kaynaklanan Yükümlülükler - Türev Araçlardan Borçlar - Diğer Finansal Yükümlülükler - Ticari Borçlar<ul style="list-style-type: none"> - İlişkili Tarafalara Ticari Borçlar - İlişkili Olmayan Tarafalara Ticari Borçlar - Çalışanlara Sağlanan Faydalar Kapsamında Borçlar - Diğer Borçlar<ul style="list-style-type: none"> - İlişkili Tarafalara Diğer Borçlar - İlişkili Olmayan Tarafalara Diğer Borçlar Sözleşme Yükümlülükleri <ul style="list-style-type: none"> - Devam Eden İnşaat ve Taahhüt İşlemlerinden Doğan Sözleşme Yükümlülükleri - Mal ve Hizmet Satışlarından Doğan Sözleşme Yükümlülükleri - Diğer Sözleşme Yükümlülükleri - Davalar Teşvik ve Yardımları - Ertelenmiş Gelirler (Sözleşme Yükümlülükleri Dışında Kalanlar) - Dönem Kârı Vergi Yükümlülüğü Kısa Vadeli Karşılıklar <ul style="list-style-type: none"> - Çalışanlara Sağlanan Faydalara İlişkin Kısa Vadeli Karşılıklar - Diğer Kısa Vadeli Karşılıklar			
ARA TOPLAM <ul style="list-style-type: none"> - Sermaye Amaçlı Sınıflandırılan Varlık Gruplarına İlişkin Yükümlülükler TOPLAM KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER			

	Dipnot Referans	Cari Dönem 20..	Geçmiş Dönem 20..
Uzun Vadeli Yükümlülükler <ul style="list-style-type: none"> - Uzun Vadeli Borçlanmalar - Kuralama İşlemlerinden Kaynaklanan Yükümlülükler - Türev Araçlardan Borçlar - Diğer Finansal Yükümlülükler - Ticari Borçlar<ul style="list-style-type: none"> - İlişkili Tarafalara Ticari Borçlar - İlişkili Olmayan Tarafalara Ticari Borçlar - Diğer Borçlar<ul style="list-style-type: none"> - İlişkili Tarafalara Diğer Borçlar - İlişkili Olmayan Tarafalara Diğer Borçlar Sözleşme Yükümlülükleri <ul style="list-style-type: none"> - Devam Eden İnşaat ve Taahhüt İşlemlerinden Doğan Sözleşme Yükümlülükleri - Mal ve Hizmet Satışlarından Doğan Sözleşme Yükümlülükleri - Diğer Sözleşme Yükümlülükleri - Davalar Teşvik ve Yardımları - Ertelenmiş Gelirler (Sözleşme Yükümlülükleri Dışında Kalanlar) Uzun Vadeli Karşılıklar <ul style="list-style-type: none"> - Çalışanlara Sağlanan Faydalara İlişkin Uzun Vadeli Karşılıklar - Diğer Uzun Vadeli Karşılıklar Cari Dönem Vergisiyle Hıtlı Borçlar <ul style="list-style-type: none"> - Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü - Diğer Uzun Vadeli Yükümlülükler			
TOPLAM UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER			
TOPLAM YÜKÜMLÜLÜKLER			
ÖSKAYNAKLAR			
Ana Öskaynak An Öskaynaklar <ul style="list-style-type: none"> - Odenmiş Sermaye - Sermaye Düzeltme Faktörleri - Cari Akımlı Paylar (-) - Karşılıklı İştirak Sermaye Düzeltmesi (-) - Paylara İlişkin Primler/İskontolar - Ortak Kontrolde Tabii İşlemler Barajlarının Etkisi - Bulunmuş Diğer Kapsamlı Gelir<ul style="list-style-type: none"> - Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacaklar - Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılacaklar - Kârden Ayırılan Kısıtlanmış Vadediler - Geçmiş Yıllar Kârları/Zararları - Dönem Net Kârı/Zararı Kontrol Çerçevesi Dışındaki Paylar			
TOPLAM ÖSKAYNAKLAR			
TOPLAM YÜKÜMLÜLÜK VE ÖSKAYNAKLAR			

2.3.1.3. Finansal Durum Tablosunda veya Dipnotlarda Sunulacak Bilgiler

Kamuyu aydınlatma amacıyla sunulan bilgilerin gerçeğe uygun, açık, ayrıntılı, yeterli düzeyde, karşılaştırılabilir nitelikte olmasının en önemli unsurlardan birisi de finansal tablo dipnotlarıdır. Finansal tablo dipnotları ile ilgili hususlar TMS-1’de düzenlenmiştir.

İşletme, sunulan kalemlerin alt sınıflamalarını, işletmenin faaliyetlerine uygun bir şekilde ya finansal durum tablosunda ya da dipnotlarında sunacaktır. Ayrıca, aşağıdaki hususlar da ya finansal durum tablosunda ya öz kaynaklar değişim tablosunda ya da dipnotlarda açıklanacaktır :

a) Paylara bölünmüş sermayenin her sınıfı için

- i. Kayıtlı sermayeyi oluşturan hisse senedi sayısı;
- ii. Çıkarılıp tamamı ödenen ve tamamı ödenmeyen hisse senetlerinin sayısı;
- iii. Bir hisse senedinin nominal değeri veya hisse senetlerinin nominal değerinin olmadığı,
- iv. Dönem başı ve dönem sonunda bulunan hisse senetleri sayısının uyumlaştırılması,
- v. Temettülerin dağıtımı ve sermayenin geri ödenmesindeki sınırlamalarda dahil söz konusu sermaye sınıfıyla ilgili haklar, imtiyazlar ve sınırlamalar,
- vi. İşletme tarafından veya iştirakleri veya bağlı ortaklıkları tarafından sahip olunan işletmenin kendi hisse senetleri,
- vii. Opsiyonlar ve sözleşmeler gereği yapılacak hisse senedi satışları için çıkarılmak üzere işletmede bulundurulmuş hisse senetleri, bunların vadeleri ve tutarları ve

b) Öz kaynaklardaki yedeklerin her birinin niteliği ve amacıyla ilgili açıklama yapılmalıdır.

2.3.2. Kapsamlı Gelir Tablosu

Finansal Tabloların Sunuluşu standardında, gelir tablosu için sunulacak olan kalemlerin kapsamı genişletilerek “kapsamlı gelir tablosu” ifadesi kullanılmıştır. Kapsamlı gelir tablosu kâr ya da zarar ile diğer kapsamlı gelirlerden oluşur. Kâr ya da zarar, işletmenin toplam gelirinden, diğer kapsamlı gelir unsurları dışındaki giderlerin indirilmesi ile hesaplanır. Diğer kapsamlı gelir başka bir deyişle öz kaynaklara yansıtılan kâr veya zararlar ise, kâr ya da zararda muhasebeleştirilmeyen gelir ya da gider kalemlerini kapsar. Diğer kapsamlı gelir, geleneksel gelir tablosu ile kapsamlı gelir tablosu arasındaki en önemli farktır.

Kapsamlı gelir tablosunda, söz konusu dönemle ilgili aşağıdaki kalemlerin tutarları yer alır :

a) Hâsılat, itfa edilmiş maliyetinden ölçülen finansal varlıkların finansal durum tablosu dışı bırakılmasından kaynaklanan kazanç veya kayıplar,

b) Finansman maliyetleri,

c) Öz kaynak yöntemi kullanılarak muhasebeleştirilen iştirakler ve iş ortaklıklarının kâr veya zarar payları, bir finansal varlığın yeniden sınıflandırılması neticesinde gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülmesi durumunda, önceki defter değeri ile yeniden sınıflandırma tarihindeki gerçeğe uygun değeri arasındaki farktan kaynaklanan kazanç ya da kayıplar,

d) Vergi gideri,

e) Durdurulan faaliyetlere ilişkin vergi sonrası kâr ya da zarar ile satış maliyeti düşülmüş gerçeğe uygun değer ölçülmesinde veya durdurulan faaliyetleri oluşturan elden çıkarılacak

grupların veya varlıkların elden çıkarılmasında muhasebeleştirilen vergi sonrası kazanç ya da zarar toplamını içeren tek bir tutar,

f) Kâr veya zarar,

g) (h) maddesinde belirtilen tutarlar hariç olmak üzere niteliğine göre sınıflandırılan gerçekleşmemiş kâr ya da zarar bileşenlerinin her biri,

h) Öz kaynak yöntemi kullanılarak muhasebeleştirilen iştirakler ve iş ortaklıklarının gerçekleşmemiş kâr veya zarar payları,

i) Toplam kapsamlı gelir.

Kapsamlı veya bireysel gelir tablosunda ya da dipnotlarda, hiçbir gelir veya gider kalemi olağan dışı kalem olarak gösterilmez.

TMS 1`de giderlerin gelir tablosunda raporlanması için kullanılacak iki sınıflama yöntemini açıklanmıştır. İlk yöntem giderleri niteliklerine göre sınıflamadır.

Tablo 11 : Giderlerin Niteliklerine Göre Sınıflandırılması

Hasılat		X
Diğer Gelirler		X
Mamul ve yarı mamul stoklarında değişim	X	
Kullanılan hammadde ve diğer tüketim malları	X	
Çalışanlara sağlanan fayda maliyetleri	X	
Amortisman ve itfa giderleri	X	
Diğer giderler	X	
Toplam giderler		(X)
Vergi öncesi kâr		X

Giderlerin gelir tablosunda raporlanması için kullanılacak ikinci sınıflama yöntemini ise giderlerin fonksiyonu veya satışların maliyeti yöntemidir. Bu yöntemde giderler, pazarlama veya yönetim faaliyetleri gibi fonksiyonlarına göre veya satışların maliyetine göre sınıflandırılır. Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunca, uygulama birliğinin sağlanması bakımından Türkiye içi raporlamada giderlerin fonksiyona göre sınıflandırılması yöntemi tercih edilmiştir.

Tablo 12 : Giderlerin Fonksiyonlarına Göre Sınıflandırılması

Hasılat	X
Satışların Maliyeti	(X)
Brüt Kâr	X
Diğer Gelir	X
Dağıtım Maliyetleri	(X)
Yönetim Giderleri	(X)
Diğer Giderler	(X)
Vergi Öncesi Kâr	X

Giderlerini satışların maliyeti veya fonksiyon esasına göre sınıflayan bir işletme, amortisman ve itfa giderleri ve çalışanlara sağlanan fayda giderlerini nitelikleriyle ilgili ek bilgi sunar.

Tablo 13 : Kapsamlı Gelir Tablosu

... ŞİRKETİ VE BAĞLI ORTAKLIKLARI BAĞIMSIZ DENETİMDEN GEÇMİŞ (GEÇMEMİŞ) ...
TARİHLİ KONSOLİDE KAR VEYA ZARAR VE DİĞER KAPSAMLI GELİR TABLOSU
(Tüm tutarlar TL olarak gösterilmiştir)

	Önceki Dönem 20..	Geçen Dönem 20..
KAR VEYA ZARAR KESİTİ		
Masraflar		
Satışların Maliyeti (-)		
Tamamlayıcı Faaliyetlerde Gerçekleşen Uygun Değer Farkları		
Net Kar (Zarar)		
Genel Yönetim Giderleri (-)		
Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri (-)		
Araştırma ve Geliştirme Giderleri (-)		
Esas Faaliyetlerden Diğer Gelirler		
Esas Faaliyetlerden Diğer Giderler (-)		
Esas Faaliyet Karı (Zararı)		
Yatırım Faaliyetlerinden Gelirler		
Yatırım Faaliyetlerinden Giderler (-)		
Özkaynak Yöntemiyle Değerlenen Yatırımların Karlarından (Zararlarından) Paylar		
FİNANSMAN GİDERİ (GELİR) ÖNCESİ FAALİYET KARİ (ZARARI)		
Finansman Giderleri (-)		
SÜRDÜRÜLEN FAALİYETLER YERCI ÖNCESİ DÖNEM KARİ (ZARARI)		
Sürdürülen Faaliyetler Vergi Gideri/Geliri		
- Dönem Vergi Gideri/Geliri		
- Ertelenmiş Vergi Gideri/Geliri		
SÜRDÜRÜLEN FAALİYETLER DÖNEM NET KARİ (ZARARI)		
DURDURULAN FAALİYETLER DÖNEM NET KARİ (ZARARI)		
DÖNEM NET KARİ (ZARARI)		
Dönem Net Karından (Zararından) Dedikler:		
Ana Ortaklık Payları		
Kontrol Gücü Olmayan Paylar		
Pay Başına Kazanç		
- Adı Pay Başına Kazanç (Zarar)		
- Sürdürülen Faaliyetlerden Adı Pay Başına Kazanç (Zarar)		
- Durdurulan Faaliyetlerden Adı Pay Başına Kazanç (Zarar)		
- Toplam Adı Pay Başına Kazanç (Zarar)		
Sulandırılmış Pay Başına Kazanç (Zarar)		
- Sürdürülen Faaliyetlerden Sulandırılmış Pay Başına Kazanç (Zarar)		
- Durdurulan Faaliyetlerden Sulandırılmış Pay Başına Kazanç (Zarar)		
- Toplam Sulandırılmış Pay Başına Kazanç (Zarar)		
DİĞER KAPSAMLI GELİR KESİTİ		
Kar veya Zararda Yeniden Sınıflandırılacaklar, Yersiz Öncesi		
- Özkaynak Araçlarına Yapılan Yatırımlardan Kaynaklanan Kazançlar (Kayıplar)		
- Maddi Duran Varlıklar Yeniden Değerleme Artışları (Azalışları)		
- Maddi Olmayan Duran Varlıklar Yeniden Değerleme Artışları (Azalışları)		
- Tamamlanmış Fayda Planları Yeniden Ölçüm Kazançları (Kayıpları)		
- Kredi Riskindeki Değişikliğe Bağlı Olarak Finansal Yorumlanılan Gerçekleşen Uygun Değerlerdeki Değişiklikler		
- Özkaynak Araçlarına Yapılan Yatırımlara İlişkin Finansal Riskten Korunma Kazançları (Kayıpları)		
- Özkaynak Yöntemiyle Değerlenen Yatırımların Diğer Kapsamlı Gelirlerden Kar veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacak Paylar		
- Kar veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacak Diğer Kazançlar (Kayıplar)		
Kar veya Zarar Olarak Yeniden Sınıflandırılacaklar, Yersiz Öncesi		
- Yabancı Para Çevrim Farkları		
- Gerçekleşen Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelir Yansıtılan Finansal Varlıklardan Kazançlar (Kayıplar)		
- Nakit Akışı Riskinden Korunma Kazançları (Kayıpları)		
- Yürürlükte İyileştirme ve İlişkin Yatırım Riskinden Korunma Kazançları (Kayıpları)		
- Opsiyonların Zaman Değerinde Meydana Gelen Değişiklikler		
- Forward Sözleşmelerinin Forward Bilanjosunun Değerinde Meydana Gelen Değişiklikler		
- Döviz Bazlı Farkların Değerindeki Değişikliklerden Ortaya Çıkan Kazançlar (Kayıplar)		
- Özkaynak Yöntemiyle Değerlenen Yatırımların Diğer Kapsamlı Gelirlerden Kar veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacak Paylar		
- Kar veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacak Diğer Kazançlar (Kayıplar)		
Toplam Diğer Kapsamlı Gelir, Yersiz Öncesi		

	Dipnot Referans	Carli Dönem 20..	Önceki Dönem 20..
<u>Diğer Kapsamlı Gelir Unsurlarına İlişkin Toplam Vergiler</u>			
- Kar veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacak Diğer Kapsamlı Gelire İlişkin Toplam Vergiler			
- Dönem Vergi Gidesi/Geliri			
- Ertelenmiş Vergi Gidesi/Geliri			
- Kar veya Zararda Yeniden Sınıflandırılacak Diğer Kapsamlı Gelire İlişkin Toplam Vergiler			
- Dönem Vergi Gidesi/Geliri			
- Ertelenmiş Vergi Gidesi/Geliri			
<u>TOPLANIDİĞER KAPSAMLI GELİR</u>			
<u>TOPLANIKAPSAMLI GELİR</u>			
<u>Toplam Kapsamlı Gelire Dâhil:</u>			
Ana Ortaklık Payları			
Kontrol Gücü Olmayan Paylar			

2.3.3. Öz Kaynak Değişim Tablosu

Kapsamlı gelir kavramının TFRS uygulamasına girmesiyle, döneme ilişkin öz kaynak değişim tablosu kalemlerinin ana ortaklığa ve kontrol gücü olmayan paylara yani azınlık paylarına ait toplam tutarların ayrı ayrı gösterilmesi gerekmektedir.

2.3.4. Dipnotlar

Finansal Tablolar, dipnotları ve açıklamaları ile bir bütünlük oluşturmaktadır. Dipnotlar, finansal durum tablosu ve kapsamlı gelir tablosunda gösterilemeyen bilgilerin, bu tabloların sonunda, standartlaştırılmış özel notlar şeklinde verilen halidir. Bu bilgilerin kamu tarafından bilinmesi ihtiyacı dipnotların önemi arttırmaktadır.

İşletme, önemli muhasebe politikalarının özetinde, finansal tabloların düzenlenmesinde kullanılan kullanıcıların analizini etkileyecek ölçüm esasları (veya esasları) ve finansal tabloların anlaşılması için uygun olan diğer muhasebe politikalarını açıklamalıdır .

2.4. Türkiye Muhasebe Standartlarında Nakit Akış Tabloları (Tms-7)

Nakit akış tablosu, mali dönemde işletme faaliyetlerinden, yatırım faaliyetlerinden ve finansman faaliyetlerinden sağlanan nakit akışlarını gösteren ve nakit ve nakit benzerlerindeki değişikliklere ilişkin bu bilgileri finansal tablo kullanıcılarına sunmayı amaçlayan bir finansal tablodur²⁵⁰ . Nakit akış tablosu yardımı ile dönem içinde işletmenin nakit tahsil ve ödemeleri kaynakları ve kullanım yerleri kapsamında izlenebilmektedir.

Bu haliyle nakit akış tablosu, işletmelerin finansal analizinde tahakkuk esasına göre hazırlanan finansal tabloların yanında kullanılan önemli bir finansal tablodur.

Bu Standardın amacı nakit akış tablosu vasıtasıyla, bir işletmenin nakit ve nakit benzerlerindeki tarihi değişikliklere ilişkin bilgi sağlaması hususunu düzenlemektedir.

3. SONUÇ

3.1. Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği İle Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının Finansal Tablo Analizi Açısından Karşılaştırılması

Finansal analiz açısından finansal tablolardaki bilgilerin finansal tablo kullanıcıları için anlaşılabilir ve karşılaştırılabilir olmalıdır. Bu ihtiyacı karşılamak için oluşturulan TFRS'ler işletmelerin finansal tablolarında değişim meydana getirmektedir.

Muhasebe kayıtlarının nasıl tutulacağından ziyade finansal tabloların hazırlanmasına odaklanan TFRS'ler, meydana getirdiği bu değişim ile finansal tablo kullanıcıları tarafından yapılacak finansal tablo analizini de etkilemektedir.

3.2. Finansal Tabloların Şekli Açısından

Finansal tabloların şekil açısından karşılaştırması, finansal durum tablosu ve kapsamlı gelir tablosu açısından yapılmıştır.

3.2.1. Finansal Durum Tablosunun (Bilanço) Şekil Açısından Karşılaştırması

MSUGT'nde bilançoda yer alacak hesap grupları için kesin bir şekil belirlenmekle birlikte, TFRS'lerde finansal durum tablosunda bulunması gereken asgari hesap grupları belirtilmiş, ancak bunun dışında işletmelerin kendi finansal durumlarını gerçeğe uygun sunabilmeleri için rakamsal büyüklük, kalemin işlevi ve doğası gereği sunulması önem arz eden kalemlerin sunulmasına imkân sağlamıştır.

TFRS'lere göre hazırlanan finansal durum tablosunda, hazır değerler-nakit ve nakit benzeri gibi bazı hesap gruplarının adı değiştirilmekle birlikte, canlı varlıklar gibi yeni hesap grupları da eklenmiştir.

İşletmelerin farklı isim ve içerikteki kalemleri kullanmaları, ayrıca bazı oranların hesaplanmasında detay rakamlar için dipnotlara başvurulması gereği, TFRS'lere göre hazırlanan finansal durum tablosunun analizini zorlaştıracaktır.

3.2.2. Kapsamlı Gelir Tablosunun Şekil Açısından Karşılaştırması

Finansal durum tablosuna benzer bir şekilde, MSUGT'nde fonksiyon esaslı dikkate alınarak gelir tablosu formatı belirlenmiş, buna karşılık TFRS'lerde ise gelir tablosunda bulunması gereken asgari kalemler sayılmıştır, kesin bir format belirlenmemiştir.

Ayrıca işletmeler TFRS'lere göre, bir dönem boyunca elde ettiği gelirler ile katlandığı giderler tek bir kapsamlı gelir tablosunda gösterilebileceği gibi veya iki tabloda sunabilir. Tek tabloda sunumda, bütün gelir ve gider kalemlerine bir tek tabloda yer verilir. İki tablolulu sunumda ise, ilk tabloda (geleneksel gelir tablosu) kâr ya da zarara yansıtılan gelir ve giderler sunulur. Tablonun en alt satırı, ikinci tablonun (kapsamlı gelir tablosu) kâr ya da zararla başlayan ilk satırı olacaktır.

MSUGT'nden farklı olarak TFRS'lere göre işletmeler, güvenilir ya da tutarlı bilgi sağlamaları koşuluyla işletme faaliyetlerine ilişkin kâr veya zararı oluşturan gelir ve gider unsurlarını fonksiyon veya çeşit esaslı yöntemlerinden birine göre raporlayabilir.

KAYNAKÇA

Karapınar, A., & Zaif, F. A. (2018,Eylül). Finansal Analiz. Ankara: Gazi Kitabevi.

Sevim,Ş. Mali Tablolar Analizi

Önder, Ş.(2018,Nisan). Kurumsal Raporlamanın Yeni Trendi Entegre Raporlama.Ekin Yayınevi

Yalçın, S. (2019). TFRS, BOBİ FRS ve MSUGT'de Diğer İşletmelere Yapılan Finansal Araç Yatırımları: Muhasebeleştirme, Değerleme, Sunum ve Açıklamalar. Alanya Akademik Bakış, 3(3), Sayfa No. 321-341.

<https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/4105/Tu%CC%88rkiye-Muhasebe-Standart-lar%C4%B1>

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/510338>

<https://www.ismmmo.org.tr/Mevzuat/Muhasebe-Sistemi-Uygulama-Genel-Tebliğleri-Tek-Du-zen-Hesap-Plani---3988>

<http://www.muhasestandartlari.com/>

KAYNAK AVANTAJI KAPSAMINDA İLİŞKİSEL PAZARLAMA

Göksel KARAS, Murat ÖZTÜRK, Ali KOSAT, Sezgin KOYUN,
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
İşletme Anabilim Dalı Doktora Öğrencileri, Kütahya
ali.kosat@dpu.edu.tr

ÖZET

Müşteri odaklı pazarlama anlayışı, küreselleşmede yaşanan hız nedeniyle yoğun rekabetin yaşandığı pazarlarda işletmeleri müşterilerle ilişki içerisine girerek rekabet gücü elde etmeye itmektedir. Modern pazarlamada uzun süreli müşteri ilişkileri yönetim süreçlerine ilgi artmakta olup ilişkisel pazarlama kavramı, bu ilgi neticesinde hizmet pazarlaması ve endüstriyel pazarlama alanlarında ortaya çıkmıştır. İlişkisel pazarlama müşterilerin dikkatini çekmek, ilişkileri sürdürmek ve geliştirmek için önemli bir stratejidir. Bu nedenle, belirli türden ilişkilerin firmaları nasıl daha rekabetçi hale getirdiğini açıklamak için, Kaynak Avantajı Teorisi önemlidir. Kaynak Avantajı Teorisi ilişkisel pazarlama stratejisi için temel bir çerçeve oluşturabilen bir rekabet teorisidir. Kaynak avantajına göre kaynaklar, işletmenin sahip olduğu tüm somut ve soyut kaynakları kapsamaktadır. Firmalar kaynaklarını; finansal, fiziksel, yasal, beşeri, örgütsel, bilgisel ve ilişkisel (ilişkisel pazarlama) olarak sınıflandırmışlardır. Kaynak avantajına göre, değerli firma kaynaklarının genellikle yetersiz, mükemmel bir şekilde taklit edilemez ve doğrudan ikamelerde eksik olduğunu göstermektedir. İlişkisel pazarlama alanında ise işletmeler ile müşteriler arasındaki ilişkiler işletmelerin sahip olduğu belirli pazarlarda etkinliğin artırılması konusunda oldukça önemli bir yere sahiptir.

Buradan hareketle çalışmada kaynak avantajı temelinde ilişkisel pazarlamanın termal oteller özelinde araştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda yapılan anket çalışması sonuçlarına göre ilişkisel pazarlama ile kaynak avantajı arasında güçlü bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Netice olarak da ortaya konulmuştur ki firmalar ne kadar çok müşterileri ile ilişki kurar ve güven tesis ederlerse rakipleri karşısında önemli bir avantajı elde edebileceklerdir.

Anahtar Kelimeler: İlişkisel Pazarlama, Kaynak Avantajı, Rekabet Avantajı, Termal Oteller, Yoncalı

Jel Kodlar: M31

GİRİŞ

Günümüzde hızla değişen pazar koşullarıyla birlikte işletmeler buldukları sektörde bir anda kendilerini yıpratıcı bir rekabet içerisinde bulabilmektedirler. Bu yoğun rekabet içerisinde ayakta kalabilmenin en önemli gerekliliklerinden biriside rakiplerden farklılaşarak rekabet avantajı elde edebilmektir. Rekabet avantajı teorisine göre işletmeler kendilerine rekabetçi avantajlar sağlayan kaynaklardan ve yeteneklerden oluşmaktadır, rekabette rekabet avantajının önemli bir özellik olarak yer edinmesindeki temel faktörler; fiziksel varlığının olmaması, alınıp satılmaması ve rakip işletmeler tarafından taklit edilemiyor olmasına bağlıdır (Barney, 1991: 103). Teoriden de anlaşılacağı üzere rekabet avantajındaki unsurlardan bir tanesinin kaynaklar olması rekabette kaynakları avantaja çevirebilmenin önemini ortaya koymaktadır. Kaynak avantajı rekabette üstünlük sağlamanın en önemli yollarından birisi olarak görülmektedir. İşletmelerin kaynak avantajı sayesinde sağlayacağı küçük başarılar zaman içerisinde kümülatif bir etki göstererek işletmeye büyük faydalar sağlamaktadır (Hunt ve Morgan, 1995:8). Rekabet avantajı sağlama açısından üstünlük amaçlı kullanılan bir diğer kavram olan ilişki pazarlama kavramı, başarılı bir iş yapma felsefesi olarak ya da firmanın stratejik veya operasyonel düşüncesinin merkezinde alıcı-satıcı ilişkisini ortaya koyan ayrı bir organizasyonel kültür/değer olarak görülebilir. Ortada somut bir ürün olmasa da günümüzde iletişim işletmelerin müşterilere ulaşma ve istek ve ihtiyaçları anlama bakımından kilit bir rol oynamaktadır. Çünkü kaynak avantajına göre soyut kaynaklar da işletmelerin sahip olduğu kaynaklar arasında görülmektedir. İlişkisel pazarlama alanında işletmeler ile müşteriler arasındaki ilişkiler işletmelerin sahip olduğu belirli pazarlarda etkinliğin artırılmasında önemlidir. Bu sebeple ilişki pazarlama faaliyetleri kaynak avantajının soyut kaynaklar bakımından önemli anahtar unsur olarak yerini almaktadır. Çalışmanın literatür kısmında öncelikle rekabet avantajı ve kaynak avantajı kavramları açıklanmış ardından ilişki pazarlama kavramı ve unsurları açıklanmıştır. Sonrasında kaynak avantajı ve ilişki pazarlama ilişkisinin açıklanmasına yer verilmiş ve araştırmanın uygulama kısmına geçilmiştir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, kaynak avantajı ile sürdürülebilir bir rekabet avantajının oluşturulmasında ilişki pazarlamanın etkisinin Kütahya ili Yoncalı bölgesi termal otelleri kapsamında araştırılması şeklinde belirlenmiştir. Bu kapsamda çalışmamızda veri toplama yöntemi olarak anket kullanılmıştır. Daha sonra verilerin analizinde ise frekans analizi, korelasyon analizi ve ki-kare farklılık analizleri kullanılmıştır. Yapılan analizlerin sonuçlarına göre ilişki pazarlama ile kaynak avantajı arasında güçlü bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani firmalar ne kadar çok müşterileri ile ilişki kurar ve güven tesis ederlerse rakipleri karşısında önemli bir avantajı elde edebileceklerdir. Aynı zamanda çalışma kapsamında demografik özellikler açısından hem ilişki pazarlama hem de kaynak avantajı alt boyutları arasında anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Elde edilen bulgulardan hareketle, günümüzde rekabetin yoğunlaştığı ve gelecekte daha da yoğunlaşacağı göz önüne alınırsa firmaların rakiplere göre avantaj elde edip, hedef ve amaçlarına ulaşmada sürdürülebilir bir başarı yakalamak için ilişki pazarlama yoluyla müşterileri ile ilişkilerini geliştirmeye daha da önem vermeleri gerekmektedir.

Rekabet Avantajı ve Kaynak Avantajı Kavramları

Literatür incelendiğinde rekabet avantajına yönelik olarak tek tip bir tanımın yapılmadığı görülmektedir. Rekabet avantajı kavramı yerine bazen, beceri ve kaynaklarda göreceli üstünlük anlamına gelen "ayırt edici yetkinlik" kavramı kullanılmaktadır. Kavramla ilgili kullanılan bir diğer anlam ise, üstün müşteri değerinin sağlanması veya düşük göreceli maliyetlerin elde edilmesine ve sonuçta ortaya çıkan pazar payı ve kârlılık performansına dayanarak, pazardaki üstünlüğün sağlanması olarak tanımlamaları yapılmaktadır (Day ve Wensley, 1988: 9). Rekabet avantajı teorisine göre işletmeler kendilerine rekabetçi avantajlar sağlayan kaynaklardan ve yeteneklerden oluşmaktadır, rekabette rekabet avantajının önemli bir özellik olarak yer edinmesindeki temel faktörler; fiziksel varlığının olmaması, alınıp satılmaması ve rakip işletmeler tarafından taklit edilemiyor olmasına bağlıdır (Barney, 1991: 103). Rekabet avantajı kuramının sahip olduğu üç tamamlayıcı özellikleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki rekabet avantajı; kaynaklar, pozisyonlar ve performans sonuçları olmak üzere üç temel bileşenden meydana gelir. Bu unsurların hiçbiri diğerlerinin yerine hizmet edemez. Bu nedenle, tam bir resim çizilmeden önce bu üç unsuru birbirine bağlayacak çoklu ölçüm perspektifi gereklidir. İkincisi, avantajları üst düzeydeki ölümelerde ve kaynaklarda yer alsada, bunlar rekabetçi ürün pazarlarında açığa çıkar. Bir avantaj noktası, ancak müşteriler tarafından algılanan ve değer verilen ve rakiplerin taklit edebilmesi için zor olan önemli faydalar sağladığında kârlı bir şekilde kullanılabilir. Böyle bir avantajı ortaya çıkarmak için analizin uygun yapılması, bir pazar segmenti belirlenmesi, faydaların belirgin bir şekilde düzeltilmesi gerekmektedir. Üçüncüsü, üstün beceriler ve kaynaklar otomatik olarak konumsal avantajlara dönüşmez ya da üstün maliyet ya da farklılaşma pozisyonlarından belirli bir performans getirisi yoktur. Bu dönüşümlerin her ikisi de hedefler arasındaki geçişler ve giriş zamanlaması ve uygulama kalitesi de dahil olmak üzere stratejik seçimlerle ortaklaşa yürütülmektedir (Day, 1994: 42). Rekabet avantajının devam ettirebilmesi için firmaların, düzenli olarak rakiplerin güçlü ve zayıf yönlerinin tanımlanması, buna yönelik kaynakların analizlere göre geliştirilmesi rakibin faaliyete yönelik tepkilerinin öngörülmesi gibi yeteneklere sahip bir işletme yönetiminin bulunması da gerekmektedir. Rekabet avantajı elde etme konusunda genellikle firmaların büyüklüğüne sahip olduğu kaynaklar ve rekabet avantajı elde edebilmek için sahip olduğu kaynak avantajı gibi unsurlara dikkat edilmesi gerekmektedir. İşletme bu unsurlara sahip olduğunda pazar gücü gelişir ve avantajlı ürün ve iyi performans gibi özelliklere sahip olabilmektedir. Rekabet avantajı ürün, fayda, imaj gibi pek çok unsur tarafından elde edilebilmektedir. Bu neden işletmelerin bu konuda sadece bir unsura bağlı kalmaması gerekmektedir (Gatingnon ve Xuereb, 1997: 81). Yukarıda da belirtildiği üzere rekabet avantajı elde etmede kullanılan kuramlardan biriside kaynak avantajı teorisidir. Kaynak avantajına teorisine yönelik yapılan araştırmalara bakıldığında Edith Penrose'un kaynak temelli anlayış şeklinde ifade ettiği kavram bu konudaki en detaylı çalışma olarak kabul edilmektedir. Penrose'un açıklamalarına göre; "İşletmeler sadece yönetim faaliyetlerinden oluşan kurumlar değildir. Aynı zaman da ortak bir amaç çerçevesinde bir araya gelen farklı kullanıcılar arasında ne zaman kullanılacağına yöneticinin karar yetkisinin bulunduğu üretim kaynaklarının faydalanılmasının toplamıdır." şeklinde ifade etmiştir. Bu tanım literatürde kaynak avantajının temeli olarak kabul edilmektedir (Penrose, 1959: 24). Kaynak avantajındaki bir diğer önemli kaynaktaki Morgan ve Hunt tarafından oluşturulmuştur. Morgan ve Hunt'a göre kaynak avantajı işletmelerin yüksek ve-

rimlilik elde etmeleri ve etkililiği açısından büyük öneme sahiptir. Kaynak avantajı bir rekabet kuramıdır. Kaynak avantajına sahip olunup olunmadığı ise pazardaki mevcut tekliflere, teklifi oluşturan kaynaklara ve rakiplerin kaynaklarına bağlıdır. Rakiplerden daha iyi kaynaklara sahip değilseniz kaynak avantajından söz edilmesi mümkün değildir. Kaynak avantajı rekabette üstünlük sağlamanın en önemli yollarından birisi olarak görülmektedir. İşletmelerin kaynak avantajı sayesinde sağlayacağı küçük başarılar zaman içerisinde kümülatif bir etki göstererek işletmeye büyük faydalar sağlamaktadır (Hunt ve Morgan, 1995:8).

İlişkisel Pazarlamanın Kavramsal Analizi

Modern pazarlamada uzun süreli müşteri ilişkileri ekonomisine ilgi artmakta olup ilişkisel pazarlama kavramı, hizmet pazarlaması ve endüstriyel pazarlama alanında ortaya çıkmıştır. İlişkisel pazarlama müşterilerin dikkatini çekmek, ilişkileri sürdürmek ve geliştirmek için bir stratejidir. İlişkisel pazarlamanın aşağıdaki temel özellikleri bulunmaktadır: Müşteri bireysel bir kişi veya birim olarak kabul edilir. Firmanın faaliyetleri ağırlıklı olarak mevcut müşterilere yöneliktir. Etkileşim ve diyaloglara dayanır ve firma müşteri cirosunun azalması ve müşteri ilişkilerinin güçlendirilmesi yoluyla kârlılığa ulaşmaya çalışır. İlişkisel pazarlamanın önemi gittikçe artan bir oranda kabul edilmektedir. Şirketlerin kısa vadeli işlem odaklı hedeften uzun vadeli ilişki kurma hedefine geçmeleri gerekmektedir. Sürdürülebilir iş büyümesi için stratejinin müşteriler ile karşılıklı bir simbiyotik ilişki içinde olması ve üstün değerler yaratma ile birlikte o değerleri sunabilmesi gerekmektedir (Ndubisi, 2004: 71-72). İlişkisel pazarlama kavramı, ilk olarak "müşteri ilişkilerini cezbetmek, sürdürmek ve geliştirmek" olarak ortaya çıktı. Daha sonra, müşteriler ile daha fazla ilişki kurma ve son zamanlarda, tanımlama "proaktif olarak yaratma, geliştirme ve sürdürme" olarak tanımlandı. Bu tanımlamalar farklı olarak gözüktse de satıcı - alıcı ilişkilerine odaklanmaktadır. Kısacası, bir firmanın bakış açısıyla ilişki pazarlama kavramı, başarılı bir iş yapma felsefesi olarak ya da firmanın stratejik veya operasyonel düşüncesinin merkezinde alıcı-satıcı ilişkisini ortaya koyan ayrı bir organizasyonel kültür/değer olarak görülebilir (Sin vd., 2005: 186). Berry (1983), ilişkisel pazarlama için beş strateji unsurunu ana hatlarıyla belirlemiştir Bunlar; müşteri ilişkileri kurmak, bireysel müşteri ile ilişkileri özelleştirmek, temel hizmetler için ek avantajlar sağlamak, müşteri sadakatini teşvik etmek için fiyatlandırma hizmetleri ve çalışanlara pazarlama yapmak için temel bir hizmet geliştirmektir (Berry, 1995: 236).

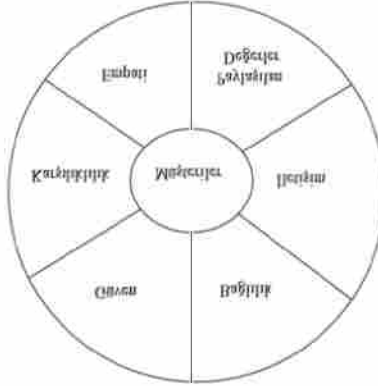
İlişkisel Pazarlama Boyutları

Hizmet işletmelerinde kişisel ilişkilerin önemi göz önüne alındığında, ilişkisel pazarlama boyutlarının, bir firmanın çalışanlarının doğrudan müşterilerle etkileşimde bulunduğu ikili değişim süreçleriyle karakterize edilen hizmetler endüstrisi üzerinde potansiyel olarak güçlü bir etkisi olmalıdır. Bir firma ve müşterisi arasında güçlü ilişkiler kurmak firmanın müşteri sadakatini ve / veya firmaya olan bağlılığını artırmada yardımcı olabilir. Bu nedenle, ilişkisel pazarlama boyutlarının benimsenmesi, bir hizmet sağlayıcısının çekirdek müşteriler tarafından algılanan bir hizmet karmasını tasarlamak ve sunarken aynı zamanda firmanın bir kazanç elde etmesine ve rekabet avantajı yaratmasına yardımcı olmasına yardımcı olabilir. İlişkisel pazarlama çok boyutlu bir yapı olduğu varsayılmaktadır. Bunlar (Sin vd., 2002: 658);

- Güven
- Bağlama
- İletişim
- Paylaşılan değer
- Empati
- Karşılıklılık

Şekil 1: İlişkisel Pazarlamanın Altı Boyutu

Kaynak: Sin, L. Y., Tse, A. C., Yau, O. H., Lee, J. S., & Chow, R. (2002). The effect of relationship marketing orientation on business performance in a service-oriented economy. *Journal of Services Marketing*, 656-676.

Güven: güven kendisine güven veren bir değişim partnerine güvenme isteğidir ve güvenin var olması için hem inanç hem de davranışsal niyet bileşenlerinin mevcut olması gerekmektedir (Moorman vd., 1993: 82). Güven tüm ilişkisel değişim için merkezi önem taşıdığından (Morgan ve Hunt, 1994: 24), güvenin önemli bir boyutu, bir değişim partnerinin nesnel güvenilirliğine, partnerin sözünün veya yazılı ifadesinin güvenilebileceğine dair bir beklentiye odaklanmasıdır (Doney ve Cannon, 1997:36). Güvende yaşanılacak bir olumsuzluk (tedarikçi veya servis sağlayıcı tarafından) müşterinin memnuniyetsizliğine yol açabilmektedir. İlişkisel pazarlama, güven ile karakterize olmuş sağlıklı ilişkilerin birleşimidir. Değişim ortakları arasındaki algılanan güven seviyesi, pazarlama ilişkilerinin gücünü anlamak için önemli bir kriterdir (Ndubisi, 2004: 73). Bağlılık: bağlama, iki tarafın arzulanan bir amaca yönelik olması ve birleşik bir şekilde hareket eden bir iş ilişkisidir. İlişkisel pazarlama kavramında tüketici, tedarikçi ve ürün arasındaki bağın tespit edilmesi anlamına gelmektedir. Alıcılar ve satıcılar arasında daha fazla güçlü bağ kurmak, ilişkinin geleceği için daha büyük bir bağlılık ortaya çıkarmaktadır. İlişkiye ve kuruluşa ait olma duygusundan dolayı tüketicilerin sadakati gelişmektedir (Sin vd., 2005: 187) İletişim: iletişim, insanları birbirine bağlayan ve ilişkiler yaratan insan aktivitesidir. İlişkiler, iletişim olmaksızın imkansızdır (Duncan ve Moriarty, 1998: 2-3) başarılı satışlar, başarılı kişilerarası iletişime bağlıdır (Williams ve Spiro, 1985: 434). Pazarlama kanallarında iletişim, ikna edici bilginin aktarıldığı süreç olarak, katılımcı karar alma süreçleri teşvik edilmesi, programlar koordine edilmesi ve bağlılık ve sadakat teşvik edilmesine hizmet etmektedir (Mohr ve Nevin, 1990: 36).

Paylaşılan Değer: *paylaşılan değer, ortakların hangi davranışların, amaçların ve politikaların önemli veya önemsiz, uygun ya da uygunsuz ve doğru ya da yanlış olduğuna dair ortak inançlarına sahip oldukları boyut olarak tanımlanmaktadır. Paylaşılan değer, alıcı - satıcı ilişkilerinde önemli bir bileşen olarak uzun zamandır kabul edilmektedir. Böylelikle, değişim ortakları ortak hedeflere veya değerlere sahip olduklarında, ilişkilerine daha fazla bağlı olmaktadır (Sin vd., 2005: 187). Paylaşılan değerlerin bir ilişki pazarlama programında oynadığı rol, farklı avantajlar sunabilir. Nihayetinde, ortak değerlere ve yönetim yapılarına dayalı ilişkiler kurabilen hizmet firmaları, en iyi müşterilerini tatmin etmek ve elde tutmakta daha başarılı olabilirler (Vöss ve Vöss, 1997: 293).*

Empati: *Empati, iki tarafın bir durumu birbirlerinin bakış açısından görmesini sağlayan bir iş ilişkisinin bileşenidir. Empati, bir başkasının arzularını ve hedeflerini anlamaya çalışmak olarak tanımlanmaktadır. Empati kişisel satışta başarılı bir satış için hizmet pazarlamasında ise hizmet kalitesi için bir ön şart olmaktadır. Dolayısıyla; empatinin, iki taraf arasında olumlu bir ilişkiyi güçlendirmek için gerekli bir koşul olmaktadır (Sin vd., 2005: 187). Empatinin derecesi ne kadar büyük olursa ilişki gelişiminin önündeki engeller o kadar azalmaktadır (Wang, 2007: 84). İlişkisel pazarlamanın gelişmesi için, her bir tarafın iyileştirme ilişkisine başvurması şarttır (Ndubisi, 2004: 73).*

Taahhütlerin Yerine Getirilmesi: *literatürde taahhüt kavramı; ilişkiyi istikrarlı sürdürmek için kısa süreli fedakarlıklar yapma isteği (Anderson ve Weitz, 1992:19), ilişkiye devam etme niyeti (Scheer ve Stern, 1992:134) olarak tanımlanmıştır. Taahhüt, uzun vadeli bir ilişki için önemli bir bileşendir (Gundlach vd., 1995: 78). İlişkisel pazarlamanın hizmet alanında ilişkiler, karşılıklı bağlılığın temeli üzerine kurulmalıdır (Morgan ve Hunt, 1994: 23). Pazarlama kanallarındaki taahhüt genellikle duygusal bağlılık, süreklilik beklentisi ve ilişkiye yatırım yapma isteğini içeren çeşitli boyutları kapsamaktadır (Kumar vd., 1995: 351).*

Taahhüt, taraflardan birinin daha sonraki bir tarihte benzer yardımlar ya da ödenekler karşılığında diğer tarafın lehine sonuç vermesine ya da karşılık ayırmasına neden olan bir iş ilişkisinin bileşenidir (Sin vd., 2005: 187). İki taraf arasındaki taahhüt, Karşılıklı Yarar Ve karşılıklı değer eşitliği için karşılıklı dayanışmayı, iki birey arasındaki sosyal eylemin yönlerini kapsar ve “sosyolojik ikilik” ve “geri ödemenin karşılıklı yasal yükümlülükleri” olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla, karşılıklı bir düzenlemenin iş birliğinin göstergesi olduğu bağlamında bağlantılıdır (Yau vd., 2000: 1113).

Kaynak Avantajı Temelinde İlişkisel Pazarlama

Mevcut piyasa ve rekabet koşulları içerisinde pazarlama faaliyetleri günümüzde ne üretirsem satarım anlayışından uzaklaşarak müşteri odaklı üretim anlayışına odaklanmıştır. Müşteri odaklı pazarlama anlayışı ise gelinen nokta itibari ile küreselleşmede yaşanan hız nedeniyle yoğun rekabetin yaşandığı pazarlarda işletmeleri müşterilerle ilişki içerisine girerek rekabet gücü elde etmeye sevk etmektedir (Hunt vd., 2006: 76). Bu bağlamda ilişkisel pazarlama, işletmeler için stratejik bir seçim olarak değerlendirilmektedir. İlişkisel pazarlama stratejisinin temel zorunluluğu; rekabet avantajı elde etmek ve dolayısıyla üstün finansal performansa ulaşmak için firmaların bir ilişki portföyünü tanımlaması, geliştirmesi ve daha da ilerletmesi olarak ifade edilmektedir (Gummesson, 1994: 20; Hunt ve Derozier, 2004: 10). Bu nedenledir

ki, belirli ve kategorize edilmiş türden ilişkilerin firmaları nasıl daha rekabetçi hale getirdiğini açıklamak için, kaynak avantajı teorisi oldukça önem kazanmaktadır. Bu yargıdan da hareketle ifade edilebilir ki kaynak avantajı teorisi ilişkisel pazarlama stratejisi için temel bir çerçeve oluşturabilen bir rekabet teorisi olarak literatürde yer bulmaktadır (Hunt ve Derozier, 2004: 17). Kaynak avantajına göre kaynaklar, işletmenin sahip olduğu tüm somut ve soyut kaynakları kapsamaktadır. Hunt ve Duhan (2002) firma kaynaklarını; finansal, fiziksel, yasal, beşeri, örgütsel, bilgisel ve ilişkisel (ilişkisel pazarlama) olarak sınıflandırmışlardır. Kaynak avantajına göre, değerli firma kaynaklarının genellikle yetersiz, mükemmel bir şekilde taklit edilemez ve doğrudan ikamelerde eksik olduğunu göstermektedir. Çünkü kaynak avantajına göre kaynaklar, şirketler arasında heterojen şekilde dağılmış ve hareketsizdir. Her firmanın sahip olduğu kaynak diğerlerinden farklıdır. Bazı kaynaklar pazarda kolayca satın alınamaz ve satılamaz (Dierickx ve Cool, 1989: 1505).

Bahsi geçen bu bilgiler ışığında sürdürülebilir bir rekabet avantajının elde edilmesinde ilişkilerin önemi açıkça görülmektedir. Çünkü kaynak avantajına göre soyut kaynaklar da işletmelerin sahip olduğu kaynaklar arasında görülmektedir. Dolayısı ile ilişkisel pazarlama alanında işletmeler ile müşteriler arasındaki ilişkiler işletmelerin sahip olduğu belirli pazarlarda etkinliğin artırılmasında hayli önemlidir. Aynı zamanda bu ilişkiler önemli ölçüde rekabeti artırıcı etkiye de sahiptir (Hunt, 1997: 439).

İlişkisel Pazarlama ve Kaynak Avantajı Arasındaki İlişkinin Analizi

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, kaynak avantajı ile sürdürülebilir bir rekabet avantajının oluşturulmasında ilişkisel pazarlamanın etkisinin Kütahya ili Yoncalı bölgesi termal otelleri kapsamında araştırılmasıdır. Bu amaçla; frekans analizi, korelasyon analizi ve ki-kare farklılık analizleri kullanılmıştır.

Araştırmanın Önemi ve Hipotezleri

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde kaynak avantajı ile sürdürülebilir bir rekabet avantajının elde edilebilmesi için müşteri ile kurulan ilişkilerin önemli olduğu görülmektedir. Hatta kaynak avantajı temelinde ilişkisel pazarlamanın da firma kaynakları içerisinde yer aldığı kabul edilmektedir. Buradan hareketle günümüzde firmalar rekabet avantajında sürdürülebilirliği sağlamada müşteriler ile kurmuş oldukları ilişkilerin önemli olması nedeniyle çalışmada bu ilişkinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışmanın özellikle termal oteller açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmada kurulan korelasyona ilişkin hipotezler aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

H_{1a} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından güven ile kaynak avantajı alt boyutlarından farkındalık arasında ilişki vardır.

H^{1b} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından güven ile kaynak avantajı alt boyutlarından algılanan kalite arasında ilişki vardır.

H_{1c} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından güven ile kaynak avantajı alt boyutlarından bağ kurma arasında ilişki vardır.

H_{1d} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından güven ile kaynak avantajı alt boyutlarından sadakat arasında ilişki vardır.

H_{2a} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından bağlılık ile kaynak avantajı alt boyutlarından farkındalık arasında ilişki vardır.

H_{2b} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından bağlılık ile kaynak avantajı alt boyutlarından algılanan kalite arasında ilişki vardır.

H_{2c} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından bağlılık ile kaynak avantajı alt boyutlarından bağ kurma arasında ilişki vardır.

H_{2d} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından bağlılık ile kaynak avantajı alt boyutlarından sadakat arasında ilişki vardır.

H_{3a} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından iletişim ile kaynak avantajı alt boyutlarından farkındalık arasında ilişki vardır.

H_{3b} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından iletişim ile kaynak avantajı alt boyutlarından algılanan kalite arasında ilişki vardır.

H_{3c} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından iletişim ile kaynak avantajı alt boyutlarından bağ kurma arasında ilişki vardır.

H_{3d} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından iletişim ile kaynak avantajı alt boyutlarından sadakat arasında ilişki vardır.

H_{4a} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından paylaşılan değer ile kaynak avantajı alt boyutlarından farkındalık arasında ilişki vardır.

H_{4b} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından paylaşılan değer ile kaynak avantajı alt boyutlarından algılanan kalite arasında ilişki vardır.

H_{4c} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından paylaşılan değer ile kaynak avantajı alt boyutlarından bağ kurma arasında ilişki vardır.

H_{4d} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından paylaşılan değer ile kaynak avantajı alt boyutlarından sadakat arasında ilişki vardır.

H_{5a} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından empati ile kaynak avantajı alt boyutlarından farkındalık arasında ilişki vardır.

H_{5b} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından empati ile kaynak avantajı alt boyutlarından algılanan kalite arasında ilişki vardır.

H_{5c} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından empati ile kaynak avantajı alt boyutlarından bağ kurma arasında ilişki vardır.

H_{5d} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından empati ile kaynak avantajı alt boyutlarından sadakat arasında ilişki vardır.

H_{6a} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından taahhütlerin yerine getirilmesi ile kaynak avantajı alt boyutlarından farkındalık arasında ilişki vardır.

H_{6b} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından taahhütlerin yerine getirilmesi ile kaynak avantajı alt boyutlarından algılanan kalite arasında ilişki vardır.

H_{6c} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından taahhütlerin yerine getirilmesi ile kaynak avantajı alt boyutlarından bağ kurma arasında ilişki vardır.

H_{6d} : İlişkisel pazarlama alt boyutlarından taahhütlerin yerine getirilmesi ile kaynak avantajı alt boyutlarından sadakat arasında ilişki vardır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Kütahya ili Yoncalı bölgesinde faaliyet gösteren termal otel işletmelerinde görev yapan yöneticiler oluşturmaktadır. Kütahya ili Yoncalı bölgesinde toplam 24 adet termal otel, motel ve hamam bulunmaktadır (www.kutso.org.tr). Resmi kayıtlara göre faaliyet gösteren 24 firmadan 18 firmanın yetkililerine ulaşılmış ve çalışmaya dahil edilmiştir. Bu durumda araştırma evreninin %75'i araştırmaya dahil edilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın Örneklemi Kütahya ili Yoncalı bölgesinde faaliyet gösteren ve araştırmanın yapıldığı 2019 yılında faal şekilde çalışan 18 firma oluşturmuştur. Bu nedenle diğer 6 firma faal olmadığı için araştırmaya dahil edilememiştir. Araştırma, Kütahya ili Yoncalı bölgesinde faaliyet gösteren termal otellerin yönetici vasfındaki kişilere anket yapılarak gerçekleştirilmiştir. Firmalarda her bir yönetici vasfındaki kişilere bir anket uygulanmıştır. Kütahya ili Yoncalı bölgesi dışındaki firmalar çalışmaya dahil edilmemiştir.

Veri Toplama Yöntemi

Bilgi işlem teknolojilerinde yaşanan gelişmeler bilgisayar destekli istatistik programlarının da gelişmesine neden olmuş ve bu da anket yöntemiyle verilerin toplanıp analiz edilmesini kolaylaştırmıştır (Altunışık vd., 2010: 78). Bu nedenle çalışmada anket yöntemi tercih edilmiştir. Anket formları bizzat yöneticilere gidilerek yüz yüze doldurulmuştur. Bu nedenle faal olarak çalışan tüm firmalara ulaşım gerçekleştirilmiştir. Anket soruları literatürden ulaşılan kurumsal bilgiler ışığında, daha önce hazırlanıp kullanılan ve geçerliliği kanıtlanmış ve Sin vd. (2005) tarafından kullanılan ilişkisel pazarlama ölçeği ve Gençtürk vd. (2010) tarafından kullanılmış rekabet avantajı ölçekleri temel alınmıştır. Beşli Likert Ölçeği ile oluşturulan anket dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcılara ait demografik özelliklere ilişkin sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ilişkisel pazarlama stratejisi ve uygulamasına ait mesai sıklığı ile genel bilgi, tecrübe ve uygulama düzeylerini ölçmeye yönelik ifadeler yer almaktadır. Üçüncü bölümde ilişkisel pazarlama ölçeğine yönelik ifadeler yer almakta olup son bölümde ise rekabet avantajına ait ifadeler yer almaktadır.

Bulgular

Güvenilirlik Analizi

Bilimsel yöntemin temel amacı, araştırmacıların aramış oldukları soruların yanlış cevaplanma ihtimalinin ortadan kaldırılmasıdır. Bu nedenle bilimsel araştırmalar güvenilir ve geçerli olması büyük önem arz etmektedir (Altunışık vd., 2010: 121).

Güvenilirlik analizinde kullanılan en yaygın yöntem Cronbach Alfa katsayısı olup, alfa katsayısının aldığı değerlere göre yorumlanabilmektedir. Bu değerler ve yorumlanması aşağıdaki gibidir.

- $0.00 \leq A < 0.40$ İse Ölçek Güvenilir Değildir,
- $0.40 \leq A < 0.60$ İse Ölçeğin Güvenilirliği Düşük,
- $0.60 \leq A < 0.80$ İse Ölçek Oldukça Güvenilir,

- $0.80 \leq A < 1.00$ İse Yüksek Derecede Güvenilir Bir Ölçektir.

Bir ölçeğin güvenilir olarak kabul edilebilmesi için alfa değerinin en az 0,70 olması arzu edilmektedir (Altunışık vd., 2010: 124). Bu kapsamda çalışmada kullanılan ölçeklere ait güvenilirlik analizi sonuçları aşağıdaki gibidir.

- İlişkisel Pazarlama Ölçeği = 0,930
- Rekabet Avantajı Ölçeği = 0,968

Bu değerler ölçeklerin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

Demografik Özellikler

Ankete katılan yöneticilere cinsiyetlerine, yaşlarına, öğrenim durumlarına, tecrübelerine ve unvanlarına yönelik sorular sorulmuştur. Yöneticilerin verdikleri cevaplar, betimleyici istatistikler (frekans, yüzde) kullanılarak analiz edilmiş, aşağıda her biri tablo halinde özetlenmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

		Sıklık	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	9	50
	Kadın	9	50
Yaş	18-24	4	22.2
	25-31	6	33.3
	32-38	4	22.2
	39-45	2	11.1
	46 ve üzeri	2	11.1
Öğrenim	Lise ve altı	8	44.4
	Yüksekokul	10	55.6
Tecrübe	0-1	2	11.1
	1-3	5	27.8
	3-5	3	16.7
	5-8	2	11.1
	8 ve üzeri	6	33.3
Unvan	Genel Müdür	2	11.1
	Departman Müdürü	1	5.6
	Diğer Yönetici	4	22.2
	Uzman Personel	4	22.2
	Diğer Personel	7	38.9

Tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcıların cinsiyetlerine göre eşit dağılım gösterdiği görülmektedir. Yaş durumlarına bakıldığında ise katılımcıların %77.8 ile ağırlıklı olarak 38 yaş ve altında oldukları görülmektedir. 39 yaş ve üzerinde olan katılımcı oranı ise %22.2’dir. Katılımcıların öğrenim durumlarına bakıldığında ise her ne kadar birbirlerine yakın olarak görülseler de %55.6 ile üniversite mezunu oldukları görülmektedir. Örneklemi oluşturan firmaların yönetici vasfında çalışan katılımcıların ağırlıklı olarak en az 3 yıllık tecrübeye sahip olduğu görülmektedir. Yönetici vasfında olan katılımcıların unvan dağılımına bakıldığında aslında örneklem firmalarda uzmanlaşmaya yeterince gidilemediği görülmektedir. Çünkü pazarlama faaliyetlerinin aslında genel müdür veya departman müdürü statüsünde gerçekleştirilmediği ifade edilebilir.

Tablo 2: İlişkisel Pazarlama Strateji ve Uygulamalarına Dair Mesai Sıklığı

	Sıklık	Yüzde
İlişkisel Pazarlama Uygulamalarımız Bulunmamaktadır.	0	0
Yıllık Periyotlarla Uygulamalarımız Mevcuttur.	1	5.6
Aylık Periyotlarla Uygulamalarımız Mevcuttur.	6	33.3
Haftalık Periyotlarla Uygulamalarımız Mevcuttur.	5	27.8
Günlük Periyotlarla Uygulamalarımız Mevcuttur.	6	33.3

Tablo 2’de örneklem firmaların ilişkisel pazarlama faaliyetlerine ilişkin yapmış oldukları mesai sıklığı görülmektedir. Buna göre firmaların %94.4’ü en az aylık olmak üzere haftalık ve günlük zaman dilimlerinde ilişkisel pazarlama faaliyetlerine devam ettikleri görülmektedir.

Tablo 3: İlişkisel Pazarlama Strateji ve Uygulamalarına Dair Genel Bilgi, Tecrübe Ve Uygulama Düzeyi

	Sıklık	Yüzde
Firmamız İlişkisel Pazarlama Faaliyetlerinde Yeterince Etkin Değildir.	0	0
Firmamız İlişkisel Pazarlama Faaliyetlerinde Gelişme Yolundadır.	4	22.2
Firmamız İlişkisel Pazarlama Faaliyetlerinde Eksikler Olsa da Başarılıdır.	7	38.9
Firmamız İlişkisel Pazarlama Faaliyetlerinde Oldukça Başarılıdır.	7	38.9
Firmamız İlişkisel Pazarlama Faaliyetlerinde Lider Şirketler Arasındadır.	0	0

Tablo 3’te örneklem firmaların ilişkisel pazarlama faaliyetlerindeki etkinliklerine yönelik sorulara vermiş oldukları cevapların frekans dağılımları görülmektedir. Buna göre örneklem firmaların çoğunluğu kendilerinin ilişkisel pazarlama alanında başarılı olduklarını ifade etmektedirler.

Korelasyon Analizi

Korelasyon analizi, iki değişken arasındaki ilişkiyi veya daha çok değişken arasındaki ilişkiyi test etmek, varsa olan ilişkinin derecesini ölçmek için kullanılan bir yöntemdir (Sungur, 2010: 115). İki değişken arasındaki ilişkinin veya bağımlılığın şiddetini belirlemeye yönelik olan bu analiz sonucunda hesaplanan korelasyon katsayısı (r) -1 ile +1 arasında bir değer almaktadır. Korelasyon katsayısının +1 olması, iki değişken arasında mükemmel bir doğrusal ilişkinin olduğunu (x değeri bir birim artarken y değeri de bir birim artmaktadır) ifade etmektedir.

Tablo 4: Korelasyon Analizi Sonuçları

		Rekabet Avantajı Alt Boyutları				
		Farkındalık	Algılanan Kalite	Bağ Kurma	Sadakat	
İlişkisel Pazarlama Alt Boyutları	Güven	Pearson Correlation	,789**	,362	,560*	,712**
		Sig. (2-tailed)	.000	.140	.016	.001
		N	18	18	18	18
	Bağlılık	Pearson Correlation	,366	,602**	,564*	,710**
		Sig. (2-tailed)	.135	.008	.015	.001
		N	18	18	18	18
	İletişim	Pearson Correlation	,331	,748**	,732**	,735**
		Sig. (2-tailed)	.180	.000	.001	.001
		N	18	18	18	18
	Paylaşılan Değer	Pearson Correlation	,382	,939**	,714**	,488*
		Sig. (2-tailed)	.118	.000	.001	.040
		N	18	18	18	18
	Empati	Pearson Correlation	,597**	,855**	,935**	,747**
		Sig. (2-tailed)	.009	.000	.000	.000
		N	18	18	18	18
	Taahhütlerin Yerine Getirilmesi	Pearson Correlation	,576*	,536*	,810**	,695**
		Sig. (2-tailed)	.012	.022	.000	.001
		N	18	18	18	18

*Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

** Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4'te yer alan korelasyon analizi sonuçlarına göre ilişkisel pazarlamanın alt boyutlarından güven boyutu ile rekabet avantajı alt boyutlarından farkındalık, bağ kurma ve sadakat boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkilerin içerisinde en güçlü ilişki %78.9 ile güven boyutuyla farkındalık boyutu arasındaki ilişkidir. Bu da müşterilerin firmaya olan güven duygularının artması firma ile ilgili farkındalığın da artmasına neden olacağını göstermektedir. Buna göre, H1a, H1c ve H1d hipotezleri kabul edilmiştir. İlişkisel pazarlamanın alt boyutlarından bağlılık boyutu ile rekabet avantajı alt boyutlarından algılanan kalite, bağ kurma ve sadakat boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkiler içerisinde en güçlü ilişki %71 ile bağlılık boyutu ve sadakat boyutu arasındaki ilişkidir. Bu durum da bağlılık ve sadakatin birbirinin tamamlayıcısı olduğunun göstergesi olarak yorumlanabilir. Buna göre, H2b, H2c ve H2d hipotezleri kabul edilmiştir. İlişkisel pazarlamanın alt boyutlarından iletişim boyutu ile rekabet avantajı alt boyutlarından algılanan kalite, bağ kurma ve sadakat boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkiler içerisinde en güçlü ilişki %74.8 ile iletişim

boyutu ve algılanan kalite boyutu arasındaki ilişkidir. Bu durum müşterilerle ne kadar ilişki kurulursa firmanın müşterilerde yaratmış olduğu algının olumlu olduğunun göstergesidir. Buna göre, H3b, H3c ve H3d hipotezleri kabul edilmiştir. İlişkisel pazarlamanın alt boyutlarından paylaşılan değer boyutu ile rekabet avantajı alt boyutlarından algılanan kalite, bağ kurma ve sadakat boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkiler içerisinde en güçlü ilişki %93.9 ile paylaşılan değer boyutu ve algılanan kalite boyutu arasındaki ilişkidir. Buna göre, H4b, H4c ve H4d hipotezleri kabul edilmiştir. İlişkisel pazarlamanın alt boyutlarından empati boyutu ile rekabet avantajı alt boyutlarından farkındalık, algılanan kalite, bağ kurma ve sadakat boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkiler içerisinde en güçlü ilişki %93.5 ile empati boyutu ve bağ kurma boyutu arasındaki ilişkidir. Buna göre, H5a, H5b, H5c ve H5d hipotezleri kabul edilmiştir. İlişkisel pazarlamanın alt boyutlarından taahhütlerin yerine getirilmesi boyutu ile rekabet avantajı alt boyutlarından farkındalık, algılanan kalite, bağ kurma ve sadakat boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkiler içerisinde en güçlü ilişki %81 ile taahhütlerin yerine getirilmesi boyutu ve bağ kurma boyutu arasındaki ilişkidir. Buna göre, H6a, H6b, H6c ve H6d hipotezleri kabul edilmiştir. Korelasyon analizi sonuçlarına göre firmaların ilişkisel pazarlama yoluyla rakipler arasında bir avantaj elde edebilecekleri açıkça görülmektedir.

Farklılık Testleri

İki değişken arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla farklılık testleri yapılmaktadır. Ancak farklılık testleri yapılırken örneklem sayısına göre parametrik ve parametrik olmayan testler olmak üzere iki grup testten yararlanılmaktadır. Örneklem sayısının 20'nin altında olması durumunda parametrik olmayan testlerin kullanılması gerekmektedir (Baş, 2013: 192). Bu nedenle çalışmada 18 örneklemin olduğu göz önüne alındığında farklılık testlerinden parametrik olmayan testlerden ki-kare testi uygulanmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 5 ve Tablo 6'da demografik özelliklere göre ilişkisel pazarlama ve rekabet avantajı alt boyutlarının farklılık testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5: Demografik Değişkenler ve İlişkisel Pazarlama Alt Boyutları Ki-kare Farklılık Testi Sonuçları

	Güven			Bağlılık			İletişim			Paylaşılan Değer			Empati			Taahhütlerin Yerine Getirilmesi		
	χ^2	S.D.	p	χ^2	S.D.	p	χ^2	S.D.	p	χ^2	S.D.	p	χ^2	S.D.	p	χ^2	S.D.	p
Cinsiyet	7.800	5	,168	3.000	6	,809	11.600	6	,072	7.533	8	,480	9.667	8	,289	2.667	4	,615
Yaş	13.875	20	,837	22.875	24	,527	20.700	24	,656	34.900	32	,332	27.500	32	,694	11.938	16	,748
Öğrenim Durumu	5.040	5	,411	4.500	6	,609	8.483	6	,205	10.440	8	,235	5.512	8	,702	1.800	4	,772
Tecrübe	27.150	20	,131	27.450	24	,284	25.230	24	,393	40.120	32	,153	39.600	32	,167	18.275	16	,308
Unvan	24.557	20	,219	20.304	24	,679	29.186	24	,213	35.732	32	,297	32.893	32	,423	15.696	16	,474

Tablo 5'e göre demografik değişkenler ile ilişkiyel pazarlama ölçeği alt boyutlarının farklılık testi sonuçlarına göre ilgili p olasılık değeri lerinin 0.05'ten büyük olması nedeniyle anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir.

Tablo 6: Demografik Değişkenler ve Rekabet Avantajı Alt Boyutları Ki-kare Farklılık Testi Sonuçları

	Farkındalık			Algılanan Kalite			Bağ Kurma			Sadakat		
	χ^2	S.D.	p	χ^2	S.D.	p	χ^2	S.D.	p	χ^2	S.D.	p
Cinsiyet	11,200	11	,427	6,533	5	,258	7,000	8	,537	8,667	10	,564
Yaş	39,900	44	,648	13,000	20	,877	33,375	32	,400	43,250	40	,334
Öğrenim Durumu	11,115	11	,434	7,403	5	,192	4,838	8	,775	8,550	10	,575
Tecribe	54,720	44	,129	21,370	20	,376	34,800	32	,336	46,000	40	,238
Unvan	50,529	44	,231	18,664	20	,544	39,536	32	,169	34,500	40	,716

Tablo 6'ya göre demografik değişkenler ile rekabet avantajı ölçeği alt boyutlarının farklılık testi sonuçlarına göre ilgili p olasılık değeri lerinin 0.05'ten büyük olması nedeniyle anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Soyut bir kavram olan ilişki kavramının belirlenmesi oldukça güçtür. Bu güçlük soyut özellik taşımasından kaynaklanmaktadır. İlişki kavramı temelli gelişen ilişkiyel pazarlamada firma ile müşteri arasında belirli faktörlerin sağlanması ve ortamın oluşması durumunda firmaların sağladıkları mal ve hizmetlerden tatmin olma ve firmaya ve onun sunmuş olduğu mal ve hizmetlere karşı bir bağlılık ve sadakat yaratma temel amaçtır. Müşteriler ile kurulan iyi ilişkiler günümüz yoğun rekabet ortamında firmalar açısından rekabet avantajı elde etmelerini sağlamaktadır. Rekabet avantajı ya da kaynak avantajı müşterilerle kurulan ilişkilerin başta yer aldığı soyut kaynakları da firmanın sahip olduğu kaynaklar arasında görmekte ve rakipler karşısında en etkili kaynaklardan biri olarak kabul etmektedir. Buradan hareketle çalışmada kaynak avantajı temelinde ilişkiyel pazarlamanın termal oteller özelinde araştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda yapılan anket çalışması sonuçlarına göre ilişkiyel pazarlama ile kaynak avantajı arasında güçlü bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani firmalar ne kadar çok müşterileri ile ilişki kurar ve güven tesis ederlerse rakipleri karşısında önemli bir avantajı elde edebileceklerdir. Aynı zamanda çalışma kapsamında demografik özellikler açısından hem ilişkiyel pazarlama hem de kaynak avantajı alt boyutları arasında anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Elde edilen bulgulardan hareketle, günümüzde rekabetin yoğunlaştığı ve gelecekte daha da yoğunlaşacağı göz önüne alınırsa firmaların rakiplere göre avantaj elde edip, hedef ve amaçlarına ulaşmada sürdürülebilir bir başarı yakalamak için ilişkiyel pazarlama yoluyla müşterileri ile ilişkilerini geliştirmeye daha da önem vermeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri (spss uygulamalı)*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Anderson, E., & Weitz, B. (1992). The use of pledges to build and sustain commitment in distribution Channels. *Journal of Marketing Research*, 18-34.
- Barney, J. B. (1991), Firm resources and sustainable competitive advantage, *Journal of Management*, 17, 99-120.
- Baş, T. (2013). *Anket (nasıl hazırlanır?, nasıl uygulanır?, nasıl değerlendirilir?)*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Berry, L. L. (1995). Relationship marketing of services- growing interest, emerging perspectives . *Journal of the Academy of Marketing Science* , 236-245.
- Day, G. S., & Wensley, R. (1988). Assessing advantage: A framework for diagnosing competitive superiority, *Journal of Marketing*, 52(2), 1-20.
- Day, G. S. (1994). The capabilities of market-driven organizations, *Journal of Marketing*, 58(4), 37-52.
- Dierickx, I., & Cool, K. (1989). Asset stock accumulation and sustainability of competitive advantage, *Management Science*, 35(12), 1504-1511.
- Doney, P. M., & Cannon, J. P. (1997). An examination of the nature of trust in buyer-seller relationships. *Journal of Marketing* , 35-51.
- Duncan, T., & Moriarty, S. E. (1998). A communication-based marketing model for managing relationships. *Journal of Marketing* , 1-13.
- Gatignon, H., & Xuereb, J. M. (1997). Strategic orientation of the firm and new product performance, *Journal of Marketing Research*, 34 (1), 77-90.
- Gençtürk, F. E., Kandemir, D., Koç, Ö. T. & Demirci, I. C. (2010). Rekabet avantajı kuramının tanımlanması ve ölçümlemesi, *Öneri Dergisi*, 9(34), 13-25.
- Gummesson, E. (1994). Making relationship marketing operational, *International Journal of Service Industry Management*, 5(5), 5-20.
- Gundlach, G. T., Achrol, R. S., & Mentzer, J. T. (1995). The structure of commitment in exchange. *Journal of Marketing* , 78-92.
- Hunt, S. D. & Morgan, R. M. (1995). The comparative advantage theory of competition, *Journal of Marketing*, 59(2), 1-15.
- Hunt, S. D. (1997). Competing through relationships: grounding relationship marketing in resource advantage theory. *Journal of Marketing Management*, 13, 431 – 45.
- Hunt, S. D., & Duhan, D. F. (2002). Competition in the third millennium: efficiency or effectiveness?, *Journal of Business Research*, 55(2), 97–102.
- Hunt, S. D., & Derozier, C. (2004). The normative imperatives of business and marketing strategy: grounding strategy in resource-advantage theory, *Journal of Business & Industrial Marketing*, 19(1), 5-22.

- Hunt, S. D., Dennis B. A., & Sreedhar, M. (2006). The explanatory foundations of relationship marketing theory, *Journal of Business & Industrial Marketing*, 21(2), 72-87.
- Kumar, N., Scheer, L. K., & Steenkamp, J.-B. E. (1995). The effects of perceived interdependence on dealer attitudes. *Journal of Marketing Research* , 348-356.
- Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası, www.kutso.org.tr, (Erişim Tarihi: 02.02.2020).
- Mohr, J., & Nevin, J. R. (1990). Communication strategies in marketing channels: A theoretical perspective. *Journal of Marketing* , 36-51.
- Moorman C., Deshpande R. & Zaltman G. (1993). Factors affecting trust in market research relationships. *Journal of Marketing* , 81-101.
- Morgan, R. M., & Hunt, S. D. (1994). The commitment-trust theory of relationship marketing. *Journal of Marketing* , 20-38.
- Ndubisi, N. O. (2004). Understanding the salience of cultural dimensions on relationship marketing, it's underpinnings and aftermaths. *Cross Cultural Management: An International Journal* , 70-89.
- Penrose, E. (1959), *The theory of growth of the firm*, New York: Oxford University Press, 3rd.edition.
- Scheer, L. K., & Stern, L. W. (1992). The effect of influence type and performance outcomes on attitude toward the influencer. *Journal of Marketing Research* , 128-142.
- Sin, L. Y., Tse, A. C., Yau, O. H., Lee, J. S., & Chow, R. (2002). The effect of relationship marketing orientation on business performance in a service-oriented economy. *Journal of Services Marketing* , 656 - 676.
- Sin, L. Y., Tse, A. C., Yau, O. H., Chow, R. P., Lee, J. S., & Lau, L. B. (2005). Relationship marketing orientation: Scale development and cross-cultural validation. *Journal of Business Research* , 185 – 194.
- Sungur, O. (2010). Korelasyon analizi, spss uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri, 5.b., ed. Şeref Kalaycı, Ankara: *Asil Yayın Dağıtım*, ss. 115-127.
- Voss, G. B., & Voss, Z. G. (1997). Implementing a relationship marketing program: a case study and managerial implications. *Journal of Services Marketing* , 278-298.
- Wang, C. L. (2007). Guanxi vs. relationship marketing: Exploring underlying differences. *Industrial Marketing Management* , 81 – 86.
- Williams, K. C., & Spiro, R. L. (1985). Communication style in the salesperson-customer dyad, *Journal of Marketing Research* , 434-442.
- Yau, O. H., McFetridge, P. R., Chow, R. P., Lee, J. S., Sin, L. Y., & Tse, A. C. (2000). Is relationship marketing for everyone? *European Journal of Marketing* , 1111-1127.

YERLİLEŞMENİN FİNANS PİYASALARINA ETKİSİ

Bedia İDER, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
Mehmet KARATAŞ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
ydeniz.akarim@dpu.edu.tr

ÖZET

Finansal piyasalar reel sektörü tamamlayıcı rol oynayarak genel ekonominin iyileşmesine katkı sağlar. Yurt içinde faaliyette bulunan kuruluşların kullandığı hammaddeleri, tüketim mallarını ve teknolojik ürün ihtiyacını yurtiçinden karşılamaları finansal piyasaları olumlu etkilemektedir. İthal ikamesi politikası kapsamında yaşanan bu gelişmelerin öncelikli reel sektör sonrasında ise finansal piyasalar üzerinde olumlu etkisi sonucunda finansal piyasaların tamamlayıcı etkisi gözlenir. Bu çalışmanın amacı üretimde yaşanan yerleşme hareketlerinin finansal piyasalara etkisini araştırmaktır. Yerli üretim artışının ve finansal piyasaların olumlu seyrinin olduğu bir ortamda ekonomik göstergelerin nasıl olabileceği hakkında açıklamalar yer alacak ve son olarak refah seviyemize etkilerine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yerleşme, Finansal Piyasa, Ekonomik Gösterge, İstihdam, İthalat.

GİRİŞ

Bir ülkede belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmet miktarlarındaki artış ekonomik büyüme olarak ifade edilmektedir. Büyüme ile oluşan ülke zenginliği, dışa bağımlılığı azaltıp, üretkenliği arttırabilir. Artan üretkenlik ihracatı arttırıp ithalatı azaltma etkisi yaratabilir. Bunun sağlanabilmesi için de yatırımların arttırılması gerekmektedir. Yatırımların arttırılması ise finansal sistem üzerinde fon arz ve talebine bağlıdır. Finansal piyasalar ve ekonominin genel seyri bunda belirleyici olup bu ikisini ayrı düşünmek ekonomik birimleri rasyonellikten uzaklaştırabilir(Kandır, İskenderoğlu, Önal, 2007:311-326)

Ülkelerin zenginlik kaynağının ne olduğu konusunda zaman içerisinde farklı görüşler geliştirilmiştir. Merkantilizme göre zenginlik ülkenin sahip olduğu altın ve gümüş miktarı ile doğru orantılıdır. Altın ve gümüşü fazla olan ülkeler daha fazla ticaret yapar. İhracatı ile ithalatı arasındaki fark arttıkça ülkeye giren altın gümüş miktarı değişir. Dolayısıyla merkantilizme göre zenginliğin yolu ticarettir. Merkantilizm çeşitli nedenlerden dolayı başarısız bulununca yerini Fizyokrasi almıştır. Fizyokratlara göre zenginliğin temeli ticaret değil toprak ve üretimdir. Tarımı her şeyin üstünde tutmuşlar ve gerçek değerın üretim fazlası ile olacağını savunmuşlardır(Öztürk, 2003:109-126).

Günümüzde bu görüşlerin yerini çeşitli dış ticaret anlayışları almıştır. Adam Smith, ünlü kitabı *Ulusların Zenginliği*'nde ülkelerin en küçük ekonomik birimler gibi davrandıklarını ve bir ailenin her zaman dışarda daha ucuza bulacağı bir malı kendisinin üretmeyeceğini savunmuştur. Kendi ürettiklerinden daha ucuza bulduklarını ithal etmelerini, ülkesinde uzmanlaşma alanı bulduğu, maliyeti az olanı ise üretip, ihracatını arttırmasının en temel zenginlik kaynağı olduğunu söylemiştir(Yapar Saçık, 2009). İthal ikamesi politikası ise bir ülke ekonomisinde daha önce ithal edilen malların ülke içinde üretiminin yapılması, yapılmaya çalışılmasıdır. Belirli bir dönemde daha önce yapılan ithalat ile o anda yapılan ithalat arasındaki pozitif fark gerçekleşen ithal ikamesinin büyüklüğünü vermektedir. (Ertüzün, 1976). Yerli üretim ile üretimde dışa bağımlılığı azaltma ve ana mal girdilerinin de ülkede üretiliyor olması hedeflenmektedir. Bu çalışmanın amacı yerli üretim kavramı ve etkilerini yapılmış çalışmalar üzerinden ortaya koymaktır. Çalışma literatür taraması ile bu alanda araştırma yapan yazıları incelemiş, yerli üretimi araştırmış, yerli üretim ve ekonomik gösterge ilişkisini ele almış ve finans piyasaları üzerine etkisi yorumlanmıştır.

Yerli Üretim Kavramı

Yerli kelimesi malın fiziki sınırlar içerisinde üretilmesi anlamına gelmektedir. Daha geniş bir ifade ile ülke içi sınırlarında üretilmiş ürün ve hizmetler yerli üretim anlamına gelmektedir(Tasav.org). Gelişmekte olan ülkeler açısından yerli üretim sarf edilecek her kaynağın ülke ekonomisine pozitif yönde geri döndürülmesi; bu üretimlerin de yatırıma dönüştürülüp istihdamın artmasına olanak sağlanması ülke açısından büyük önem taşımaktadır(Hekimci, 2008).Örneğin İstanbul Sanayi Odası'nın bir matematiksel hesabına göre 'Türkiye'de yılda 300 bin yerli oto satılarak yan sanayi ile birlikte 100 bin işçiye iş olanağı sağlanabilecektir (Bilgin,2000). Yine Tercüman Gazetesi'nin 2006 yılında İSO İle birlikte yürüttüğü ortaklık ile 'Türkiye'de ki Üretilen Malı Kullan' kampanyası ile 'Türkiye'nin yıllık 5,5 milyar dolarlık ilaç ithalatı yaptığını' duyurmuştur. Oysa Türkiye'nin ilaç ihtiyacının yüzde 90'nın üretebilecek potansiyel ve teknolojiye sahip bir ülkedir(Hekimci, 2008).

Günümüz dünyasının ‘tüketici etnosentrizm’ adı verilen bir kavram ortaya çıkmıştır. Tüketici etnosentrizm, yabancı ürünler yerine yerli üretilen ürünlerin daha doğru bir tercih olduğunun bir anlayışıdır (Arslan,2018). Ekonomik krizler ve ulusal güvenlik sorunları çoğaldığında etnosentrik eğilimlerin arttığı ve böyle bir dönemde özellikle etnosentrizm düzeyi yüksek olan tüketicilerin yerli ürünlere yöneldiği görülmektedir. (Altunbaş, 2019). Ayrıca, küresel rekabet ortamında ülkeler kendi ülkelerindeki firmaları desteklemektedirler. Devletler teşvik ve maddi katkıları ile uluslararası rekabette ulusal üreticileri korumak ve onlara rekabet avantajı kazandırmayı amaçlamaktadırlar.

Türkiye, yaklaşık on bin dolarlık gelir düzeyi ile orta gelir tuzağına yakalanmış olmasına karşın coğrafi konumu, genç nüfusu, yerli üretim konusunda gösterdiği çabalar göz önünde bulundurulduğunda yükselen ekonomiler arasında anılmaya başlamıştır. 1924 yılında Yunanlılardan savaş ganimeti olarak toplanan parçalardan yapılan ilk Türk Uçağı Vecihi K-6; 1960 yılında ilk yerli motoru Gümüş Motor; 1961 yılında ilk yerli otomobil olan Devrim, 1970’li yıllarda üretilen ilk yerli bilgisayarları Uslu ve Boncuk ve 1990’lı yıllarda üretilen ilk yerli cep telefonu Aselsan-1919 yerli üretim yeteneklerinin Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak geliştiğini göstermektedir (Akademik bakış, 2016). 2000’li yıllarda ise, Ülkemizde yerli üretimle ilgili gerek savunma gerek teknoloji gerekse enerji alanında önemli yatırımlar yapıldığı görülmektedir. Önemli yerli üretim projeleri arasında yerli helikopter, yerli tank, yerli savaş gemisi, yerli insansız hava aracı, Göktürk uydusu, yerli otomobil gibi girişimlerin yanı sıra yerli üretimi destekleyen teşvik sistemleri sayılabilir (Esen, 2018). Yerli üretimlerine her gün bir yenilik geldiği gibi son zamanlarda Mersin ilçesindeki nükleer santraller projesi dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda devlet tarafından uygulamaya konulan ‘Yerli Üretim Etiketi’ de önemlidir. Etiketin perakende satışa konu hangi malların etiketleri üzerine yerleştirileceği hususu ile logonun kullanımına ilişkin usul ve esaslar 5/10/2018 tarihli ve 30556 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe Fiyat Etiketinde Yerli Üretim Logosu Kullanımına İlişkin Tebliğ ile belirlenmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2018). Türkiye’de üretilen mallar yerli üretim kabul edilmiş ve Türkiye’de üretilen ve satışa sunulan her tür mal için yerli üretim logosu kullanılması zorunluluğu getirilmiştir. Diğer taraftan, yurt dışından ithal edilen ve Türkiye’de sadece ambalajlanarak piyasaya arz edilen ürünlerin ise yerli üretim olarak kabul edilmeyeceğinin bakanlık tarafından altı çizilerek belirtilmiştir. Örneğin Rusya’dan ithal edilen pirincin Türkiye’de sadece ambalajlanarak satışa sunulması yerli üretim sayılmamış, aynı şekilde Türkiye’de sadece paketlenen veya şişelenen mallar da yerli üretim olarak kabul edilmemiştir. Asıl ve en önemli olarak da söz konusu ‘Yerli Üretim’ düzenlemesi ile ‘Yerli Malı’ nın kastedilmediği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, ilgili yerli üretim ve yerli malı kavramları arasında farklılık vardır. (Altunbaş, 2019)Yerli üretim ile yerli malı kavramları arasındaki temel fark sermayesi yabancı olmakla birlikte Türkiye’de yatırım yapan ve katma değer üreten firmalar tarafından Türkiye’de üretilen ve satışa sunulan her tür mal için de fiyat etiketlerinde yerli üretim logosu kullanılması zorunluluğu bulunmasıdır.

Literatür Taraması

Tiryakioğlu(2016)‘‘Türkiye Ekonomisinde Geç Kalkınmanın ve Yerli Üretimin Ekonomi Politığı’’ adlı çalışmasında ilk olarak şirketlerin geliştirilmesinin öneminden bahsetmiştir. Teknoloji ve yenilikçi politikaların başarılı olması için bunu şart görmüş ve gelişmiş kabilietlere sahip sanayi şirketlerinin olmayışının kullanılan politikaların etkinliğini azalttığını

söylemiştir. Daha sonra bunun için kamu alımlarının yerinde olduğu savunulmuş, Fatih Projesinin çeşitli fırsatlar sunan bir kamu alımı projesi olarak görüldüğü anlatılmıştır. Çalışmada 6 Eylül 2011 tarihli 28046 sayılı genelgeden bahsedilmiş, bu genelgenin içeriği olarak ülke ihtiyaçlarının yerli üretimden karşılanarak ithalatın sınırlandırılmasının ülkemiz ekonomisine katkıları yazılmıştır. Çalışma ayrıca Türkiye'nin enerji yönünden dışa bağımlılığının, cari açık sorunlarının, yenilenebilir enerji kaynaklarının kıtlığının, öğrenme temelli teknolojik gelişmelerimizin yetersizliğinin ve kadınların çalışma hayatına yeterli katılımı göstermemesinin yerli üretim kapasitesini zorlaştırdığını söylemektedir. Öneri olarak yükselen ekonomiler arasında yer almak ve refah seviyemizi arttırmak için, yerli üretimi geliştirmek için incelenen sorunları dikkate almalı denilmiştir. Sektör önceliği yapılmalı, öğrenme temelli teknolojik transferlerini iyi planlamalı denilmiştir.

Turan ve Ödekan(2009) “ Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Yerli Malı Kavramı ve İstanbul Yerli Malı Sergileri” isimli çalışmalarında 1930'lu yıllarda yerli üretimin artması için yapılan uygulamalardan biri olan yerli mal sergilerinden ve öneminden bahsetmişlerdir. İthal malları sınırlandırmak, yerli mal kullanımını özendirmek için yapılan bu sergilerin ekonomik kalkınma ve refah seviyesine etkileri üzerinde durulmuştur. Halkın yerli mallar üzerindeki olumsuz etkileri kırılmaya çalışılmış, yerli mallara güven kazanılmaya çalışıldığı anlatılmıştır. Bu ve benzeri uygulamaların yerli üretimi arttırması, geliştirmesi, ekonomik kalkınmayı arttırdığı sonuç olarak söylenmiştir.

Kocatürk (2019) “Enerji İthalatı ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye İle Seçili Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerinin Karşılaştırılması” adlı Yüksek Lisans Tezinde ülkelerin ekonomik büyüme sağlayabilmesinin üretilen mal ve hizmet miktarından geçtiğini söylemiş üretimin ise teknolojiyle birlikte enerji kullanımına bağlı olduğunu vurgulamıştır. İthal edilen enerjinin ekonomik büyümeyi sınırladığını, bundan dolayı yenilenebilir enerji yatırımlarının arttırılarak enerjinin yerli üretimle karşılanması gerektiğini söylemiştir. İthal edilen enerjinin fiyatının ani artışının ekonomiyi derinden etkileyeceğini savunmuştur. Yüksek fiyatların enflasyon oranına etkisinin, faiz oranlarına etkisinin, artan faizler sonucunda yatırımlara ve üretime etkisinin ve son olarak işsizliğe etkisinin muhtemelliği anlatılmıştır. Türkiye'nin yenilenebilir enerji kaynakları açısından zengin bir ülke olması avantajını kullanmak için enerji üretimine yönelik teknolojisini geliştirmesi ve AR-GE faaliyetlerini arttırması yönünde önerilerde bulunmuştur. Ayrıca Türkiye'nin yapımı planlanmış olan nükleer enerji santrallerine önemini, gerçekleşmesi ile yerli enerji üretiminin artmasının ülke ekonomisine katkılarını ortaya koymuştur.

Fattah Ve Kocabıyık,(2020)“Makroekonomik Değişkenlerin Borsa Endeksleri Üzerine Etkisi: Türkiye ve ABD Karşılaştırması” çalışmalarında finansal piyasaların(para ve sermaye piyasaları beraber) ekonomideki öneminden bahsetmişlerdir. Finansal piyasaların reel sektördeki likidite ihtiyacını karşılayacak, fon transferini sağlayacak işlevleriyle bu söylemlerini güçlendirmişlerdir. Aktif ve sağlam olan finansal sistemin yerel ve yabancı yatırımcılara çekici yatırım fırsatları sunarak fon akışını ülkeye çekmesi sonucu ekonomik göstergelerin iyileşeceği açıklanmıştır. Çalışmalarında kullandıkları analizler sonucu BIST-100 Endeksinin döviz kurundan etkilendiğini ve döviz kurunu etkilediğini gözlemlemişler, bu gözlemlerinin Yılmaz, Güngör ve Kaya (2006) çalışmalarıyla benzerlik gösterdiğini test etmişlerdir. BIST-100 Endeksi faiz oranını etkilemekte fakat faiz oranından etkilenmemekte denilmiştir. ABD'de incelenen dönemde makroekonomik değişkenlerin üzerinde borsa endeksinin etkisinin olmadığı ama Türkiye'de

borsa endeksinin döviz kuru, ihracatın ithalatı karşılama oranı, faiz oranları ve para arzı gibi değişkenler üzerinde etkisi olduğu saptanmıştır.

Öztürk ve Sağlamdemirel,(2019), ‘‘Finansal Piyasaların Ülke Ekonomilerine Etkileri’’ çalışmalarında ekonominin gelişmesi sonucunda bankacılık sisteminin yerini sermaye piyasası kurumlarına bıraktığını söylemişlerdir. Gelişmiş ekonomilerde bankacılık sektörünün sistemdeki payı %90’dan %40’lara düştüğünü yerini sermaye piyasaları kurumlarına bıraktıklarını eklemiştir. Türkiye’de sermaye piyasası ve menkul kıymet borsası ekonomiye fonksiyonlarını tam olarak sağlayamadığı gözlemlenmiştir. 1980’lerde finansal liberalizasyonun bizim gibi gelişmekte olan ekonomilere yabancı özel sektörün tasarruflarının çekilmesi etkisini, liberalizasyon ile faiz kur ve benzeri fiyatlar piyasalarda serbestçe belirlenmeye başladığını ve finansal piyasaların ülke ekonomisindeki etkisinin arttığını açıklamışlardır.

Yıldırım,(2019), ‘‘Küreselleşme ve Çok Uluslu Şirketlerin Teknoloji Transferi’’ adlı Yüksek Lisans tezinde yüksek teknoloji üretiminin ülkelerin ekonomisi için önemli olduğunu ve kalkınmanın sağlanıp sürekliliği için şart olduğunu vurgulamıştır. Bazı ülkelerin bunun diğer ülkelerden önce farkına varıp teknolojilerini geliştirip küresel pazara sokma ve küresel avantaj sağlaması için atılan adımlardan bahsetmiştir. Üretimde makineleşmenin yaşanması, askeri ve ekonomik gücün asıl kaynağının bu avantajdan geçtiğinin yadsınamaz kanıtı olduğunu göstermiştir. Küreselleşme sonucunda yüksek teknoloji üretmeyenlerin, yüksek teknoloji sahibi olmak için teknoloji transferini yapmaları gerektiğini, transferin üç tarafının olduğunu; bu tarafların alıcı, satıcı ve aracı taraflardan oluştuğunu, transferin teknolojinin takibi, uygunluğu, uyarlanmasından ve geliştirilmesinden oluşan uzunca ve karmaşıkça bir yapısının olduğunu da ayrıca eklemiştir. Bu tez çalışmasında sonuç olarak yüksek teknoloji üretiminin çok uluslu şirketlerin elinde olduğu ve bu çok uluslu şirketlerinde istedikleri şartları istedikleri gibi koydukları saptanmıştır. Türkiye’nin teknoloji transferi yapıp bu transferin özümsemesi, çözümlenmesi, geliştirilmesi için gerekli AR-GE çalışmalarına önem vermesini, bunun için yatırımlarda bulunmasının ekonomiye olumlu dönüşleri olacağını öneri niteliğinde sunmuştur.

Özarlan,(2019), ‘‘İhracatın Verimlilik ve Diğer Firma Göstergelerine Etkisi: Türkiye İmalat Sanayii Örneği’’ isimli doktora tezinde ilk önce verimlilik artışı ve ihracat arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışmanın olduğunu bildirmiştir. Firma verimliliğinin ihracat yapan firmalarda yapmayanlara oranla daha çok olduğu yapılan çalışmaların çoğunda saptanmıştır. Bu çalışmalarda iki hipotezden bahsedilir; biri ihracat yapan firmaların yapmayanlardan üstün olduğu, diğeri ise ihracat yaparak öğrenme, yenilik kazanmasıdır. Özarlan çalışmasında Türkiye’de faaliyet gösteren 2003-2015 dönemindeki firmaları analiz ederek ihracat yapan firmaların yapmayanlardan daha iyi durumda olduklarını görülmüştür. Bu firmalar ihracata başlamadan öncede yerel firmalardan daha çok satış yaptığı, daha çok ürettiği, daha çok AR-GE çalışmalarına önem vermektedir, ihracata başladıktan sonra ise AR-GE harcamalarını arttırarak yenilikçi olup ülke ekonomisine, yerel üretime katkıda buldukları çalışma sonunda analizler sonucunda açıklanmıştır.

Günay ve Çalık,(2019), ‘‘İnovasyon, İcat, Teknoloji ve Bilim Kavramları Üzerine’’ çalışmasında içinde bulunduğumuz dönemde ülkelerin birbirinden üstün olmak için bilim ve teknoloji üretme kapasitesine, inovasyon yapma kabiliyetlerine ve insan yetiştirmelerine vermeleri gereken önemi açıklamışlardır. İnovasyonun asıl anlamının ekonomik ve sosyal değer sağlanarak olacağını söylemiş, icatların ve inovasyonların ülkeler için önemini ortaya koymuşlardır.

SONUÇ

Ekonomik büyümenin özellikle küreselleşme sonrasında dış ticaret temelli olduğu görülmeye başlanmıştır. Ekonomik büyüme ise kısaca toplumun üretim kabiliyetinin artması ya da reel gelir artışını sağlayıcı verilerin artması olarak tanımlanabilir.

Dış ticarete öne çıkan iki strateji vardır. Birincisi ihracata yönelik üretim, ikincisi malların yurt içindeki üretimini özendirici ithal ikamesi stratejisidir. Bu iki stratejinin birbirini tamamlayıcı olduklarını söylemek mümkündür. Bu tamamlayıcılıktan dolayı ilk etapta yurt içi üretimin artması, ithalatın sınırlandırılması daha sonra ise ihracata yönelik üretime geçilmesi gerekmektedir. Yurt içindeki tüketimi karşılayacak yerli üretim sağlanmalı daha sonra ihracat ile tamamlanmalıdır. İthalatı kısıtlayıcı hedefi gerçekleştirmek için kur politikaları, gümrük tarifeleri, ithalatta kota ve yasaklamalar kullanılabilir araçlardır.

Yerli üretim kapsamında sayılan örneklerin yanında enerjide dışa bağımlılığı azaltacak girişimlerin çoğalması ve teknolojinin yerleşmesi de üzerinde durulması gereken noktalardandır. Enerji ithalatının azalması ve gelişen dünyada enerji üretimine yönelik teknolojinin geliştirilmesinin gerektiği bu konuda yapılan diğer çalışmaların sonuçlarında ağırlıklı olarak gözlenmiştir. Finansal piyasaların bu reel sektördeki gelişmeleri destekleyici etkisi vardır. Reel sektörün likidite ihtiyacında finansal piyasalar tampon görevi üstlenebilmektedir. Ekonomik büyüme ve finansal piyasalar karşılıklı olarak birbirini tamamlar. Üretimin artması ve yerleşmesi finansal piyasalarda verimlilik sağlar. Bu verimlilik reel piyasalara pozitif olarak geri döner ve ekonomik büyümeyi etkiler. Aktif ve sağlam finansal sistemin varlığı yatırımcılara çekici yatırım fırsatı sunarak ülkenin döviz kurunu etkiler, döviz kuru da ekonomik göstergelere yansır. Reel ve finans piyasaları birbirlerine olumlu dönüşler yaptığı sürece ekonomide iyi şeyler olur, toplumun refah seviyesi artar.

Sonuç olarak üretimde tamamen yerleşerek ekonomimizi güçlendirebilir, dışa bağımlılığımızı minimize edebilir, finans piyasalarımızı canlı ve verimli tutabiliriz. Bu konuda öncü olarak devletin adımlar atması, atılan diğer adımları desteklemesi, teknolojik gelişmenin ve yerleşmesinin sürdürülebilir olması için insan yetiştirmeye önem vermesi, inovasyon ve AR-GE çalışmalarına gerekli yatırımların yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

<https://www.tasav.org/>

<https://ticaret.gov.tr/> 2018 TC. Ticaret Bakanlığı

<https://www.hurriyet.com.tr/> 2019 yerli üretim

Altunbaş, G. (2019). *Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye*. TOSYÖV Yayınlar, Ankara.

Arslan, İ. K. (2018). *Yeni Korumacılık Eğilimlerine Karşı Tüketici Tercihlerini Yönlendirmede Yerli Malı Kampanyalarının Önemi ve Etkisi*. *Economics*, 8 (2), 317-330.

Akademik bakış, (2016). *Türkiye Ekonomisinde Geç Kalkınmanın ve Yerli Üretimin Ekonomi Politikası*. Cilt 16-Sayı 2 · Nisan 2016 SS. 177-196.

Bilgin Ö. İ. (2000). *Tüketimde Yerli Malı ve Kalite Bilinci Paneli*. İSO Yayınlar İstanbul, SS. 25-29.

- Çalık, A., Günay, D. (2019). *İnovasyon, İcat, Teknoloji ve Bilim Kavramları Üzerine*. Üniversite Araştırmaları Dergisi, C:2, S:1, ss:1-11.
- Esen (2005); *2006 Yılında Türkiye Ekonomisi* İzmir İktisat Kongresi Araştırma Merkezi Aktüel Çalışma Raporlar Serisi AÇR No:2005/3,
- Ertüzün, T. (1976). *İthal İkamesi Sınırları*.
- Hekimci, F.(2008). *Küreselleşen Dünya ve Yerli Malı*. 2. Ulusal İktisat Kongresi.
- Fattah S. A., Kocabıyık, T.(2020). *Makroekonomik Değişkenlerin Borsa Endeksleri Üzerine Etkisi: Türkiye ve ABD Karşılaştırması*. Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, C:12, S:22.
- İskenderoğlu, Ö., Kandır Y.S., ve Önal B.Y., *Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Araştırılması*. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.16, S.2, (2007):311-326.
- Kocatürk, F. (2009). *Enerji İthalatı ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye İle Seçili Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerinin Karşılaştırılması*, İstanbul.
- Özarslan, D. (2019). *İhracatın Verimlilik ve Diğer Firma Göstergelerine Etkisi: Türkiye İmalat Sanayii Örneği*, İstanbul.
- Öztürk, N. *Dış Ticaret Kuramında Yeni Yaklaşımlar*. Cumhuriyet Üniversitesi, Öneri C.5, S.19. (2003):109-126.
- Öztürk, K. Y., Sağlamdemirel Z. (2019). *Finansal Piyasaların Ülke Ekonomilerine Etkileri*, Finans ve Ekonomi Kongresi, Ankara.
- Ödekan, A., Turan, G. *Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yerli malı kavramı ve İstanbul Yerli Malı Sergileri*, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, C.6, S.2, (Aralık 2009):15-26.
- Tiryakioğlu, M. *Türkiye Ekonomisinde Geç Kalkınmanın ve Yerli Üretimin Ekonomi Politikası*, Ege Akademik Bakış, C. 16-S. 2 (Nisan 2016):177-196.
- Yapar Saçık, S. *Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik Açından Bir İnceleme*. KMU İİBF Dergisi Yıl:11 Sayı:16 (Haziran,2009).
- Yıldırım, G. (2019). *Küreselleşme ve Çok Uluslu Şirketlerin Teknoloji Transferi: Türkiye Örneği*, İstanbul.

CDS PRİMİ İLE DÖVİZ KURLARI ARASINDAKİ İLİŐKI

Dilara EKİM, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
İrem Tuğçe KİREMİTÇİ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
dilaraekim30@gmail.com

ÖZET

Kredi Temerrüt Takasları yani CDS Primleri bir alacaklının, üçüncü bir kişiye belli bir ücret ödeyerek alacağını garantilemesidir. Bu çalışmada, Türkiye'nin CDS Primleri ile Dolar Kuru arasındaki ilişki gözlemlenecektir. Belirli dönemlerdeki CDS Primleri ve Amerika Dolar Kuru aylık verileri baz alınarak araştırma yapılacaktır. Bu amaç doğrultusunda değişkenlerin durağanlık süreçlerini ve birim kök testlerini inceleyerek aralarında herhangi bir ilişkinin bulunup bulunmadığını araştırılacaktır. Elde edilen bulgular ülke riskinin döviz piyasasında etkilerinin analiz edilmesi ve yorumlanması açısından önemli ve anlamlıdır.

Anahtar Kelimeler: Kredi Riski, Kredi Temerrüt Takasları, Amerika Dolar Kuru

GİRİŞ

Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile birçok piyasada değişiklikler ve değişimler meydana gelmiştir. İnsanlar farklı yatırım araçları ile ilgilenirken aynı zamanda bunların riskini azaltmaya ve paralarını koruma altına almak istemektedir. Söz konusu riskler için finans sektörü çeşitli hedge işlemleri geliştirmiş olup, yatırımcılara riske karşı daha en uygun kararlar alması konusunda ciddi katkı sağlamıştır. Hedge işlemlerinin yanı sıra erken uyarı sistemi diyebileceğimiz tekniklerde yatırımcıların kullanımına sunulmuştur (Şahin ve Özkan,2018, s.1940). Farklı ülkelere yatırım yapan yatırımcıların piyasayı araştırmak ve birçok göstergelyi değerlendirerek yatırım yaptığı görülmektedir. Son yıllarda bu göstergelerden birisi CDS' dir.

Kredi değerliliğinin belirlenmesinde kullanılan önemli göstergelerden bir tanesi CDS primleridir. CDS' ler piyasadaki anlık değişimleri fiyatlamada oldukça esnek ve en sık kullanılan kredi türevlerinden birisidir. Elinde tahvil vb. finansal araçlar bulduran bir kişinin, vade sonundaki alacağının belirli bir bedel karşılığında ödenmeme riskinin ortadan kaldırılmasına yarayan bir finansal enstrümandır. CDS satıcısının bu riski üstlenmesi ile alacaklının, borçlunun iflas etmesi durumunda korunmasıdır. Bir bakıma sigortalama durumudur ve bunun yanı sıra arbitraj imkânından yararlanmayı da sağlamaktadır.

Ülke riski göstergesi olarak kredi derecelendirme kuruluşlarının verdikleri kredi notları piyasadaki anlık değişimleri fiyatlamada CDS kadar esnek olmadığı için, son dönemlerde ülke risk göstergesi olarak yaygın kullanılmaya başlanmıştır. Bu noktada kredi derecelendirme kuruluşları herhangi bir ülke, firma vb. bir varlığın ödeme yeterliliği hakkında bilgi verirken, CDS' ler, kullanılan kredilerin alacaklılarına ödenme yeterliliği hakkında bilgi verirler (Çonkar ve Vergili, 2017, s. 60) .

CDS primleri piyasada gerçekleşen değişimlere göre tepki ve değişen bilgiler veren bir göstergedir. Çalışmamızın konusu olan döviz kurları da piyasa ile ilgili bilgiler veren diğer bir göstergedir. Ülke riski arttıkça CDS primi yükselmekte yerel para birimi de diğer ülkelerin para birimine karşı değer kaybetmektedir.

Literatür Taraması

Kredi riski, kişilerin kullandıkları kredinin anaparasının ve/veya faizlerinin borçlu tarafından ödenmemesi olasılığıdır. CDS primleri ile ilgili yapılan çalışmalara özellikle 2008 Finansal Krizi sonrası daha da artış gözlenmektedir. CDS, ilk olarak 1995 yılında JP Morgan tarafından finans dünyasına tanıtılmıştır. Daha sonrasında ise Kredi Temerrüt Swapları çalışmalarını finans yazınında Duffie (1999) başlatmıştır. Duffie risksiz değişken faizli bir tahvili ile riskli değişken faizli bir tahvil CDS arbitrajının zor olabileceğini belirtmektedir.

Zhang, Yau, Fung (2009), Ocak 2004 ile Şubat 2008 tarihleri arasında günlük verileri kullanarak hem Amerikan Doları cinsinden Japon Yeni, Euro, İngiliz Sterlini, ve Avustralya Doları arasındaki hem de Euro cinsinden Japon Yeni, Amerikan Doları, İngiliz Sterlini, ve Avustralya Doları ile kredi temerrüt swap (CDS) piyasası arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Amerikan Doları cinsinden 4 döviz kurunun kredi temerrüt swapının Granger nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Euro cinsinden ise sadece Avustralya Doları ile kredi temerrüt swapı arasındaki nedensellik ilişkisine ulaşılmıştır.

Ersan ve Günay (2009), bu çalışmada Türkiye'de Adalet ve Kalkınma partisine karşı açılan kapatma davasının, CDS 'swap spreadleri' üzerinde etkisi VAR (Vektör Oto Regresif) yönte-

mi ile araştırmışlar, ancak anlamlı bir ilişki bulamamışlardır. Ayrıca, Türkiye CDS spreadleri ile Dow Jones Endeksi ve 2030 vadeli Türkiye eurobond faizi arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir.

Brandorf ve Holmberg (2010) ise, Euro Bölgesi içindeki sorunlu ülkeleri kapsayan PIIGS ülkelerinin (Portekiz, İtalya, İrlanda, Yunanistan ve İspanya) Cds primleri üzerinde etkisi olan makroekonomik değişkenleri incelemiştir. Çalışmada Cds primleri üzerindeki etkisi araştırılan makroekonomik değişkenler GYHS büyüme hızı, enflasyon oranı, işsizlik oranı ve brüt borç stoku olmuştur.

Vardareri ve Dursun (2010), çalışmasında CDS' ler genelde krizle ilişkilendirildiğinden dolayı, kriz konusundaki çalışmalar da önem kazanmıştır. Bilgi akışındaki sorunlar yüzünden finansal piyasaların görevlerini tam yapamamaları olarak tanımlanan "Asimetrik Bilgi Yaklaşımı" ile 2008 küresel krizin ilişkisinin analiz edildiği çalışmada, menkul kıymetleştirme ve riskin bir yerden başka bir yere kaydırılması konularının zorluğu ve tam olarak anlaşılmasının nedeni de asimetrik bilgi problemini tetiklediği ortaya konulmuştur.

Özkaplan (2011), CDS' leri finansal göstergelerle olan ilişkisinin incelendiği çalışmada, Türkiye'ye ait 2002 ile 2010 yılları arasındaki günlük CDS primi verileri kullanılmış ve finansal göstergeler olarak da eurobond, Dow Jones endeksi, IMKB -100 (BİST-100) endeksi ve döviz kurları alınmıştır. Bütün değişkenler tek tek CDS ile analize sokulup, tek bağımsız değişkenli model oluşturulmuştur. Bunun sonucunda CDS ile IMKB-100 ve Dow Jones Endeksi arasında ters yönlü ilişki gözlemlenirken, CDS ile döviz kuru ve Eurobond arasında doğru yönlü ilişki olduğu gözlemlenmiştir.

Bütün bağımsız değişkenleri analize katarak çoklu doğrusal regresyon yapıldığında ise, bütün değişkenlerin anlamlı çıktığı ve en etkili değişkenin ise eurobond olduğu ortaya çıkmıştır.

Liu ve Morley (2011), 19 Mart 2008 ile 30 Eylül 2010 tarihleri arasında ABD için, 16 Ağustos 2005 ile 30 Eylül 2010 tarihleri arasında ise Fransa için, faiz oranı ve döviz kurunun kredi temerrüt swapına etkisini ele almışlardır. ABD için döviz kurundan ülke kredi temerrüt swapına doğru tek yönlü nedensellik tespit edilirken, Fransa için ise çift yönlü ilişki saptanmıştır. Ayrıca döviz kurunun CDS' ler üzerinde faiz oranlarına göre daha çok etkisinin olduğuna ulaşılmıştır.

Jensen (2013), Japonya ve Amerika kredi temerrüt swapları ile Yen/Amerikan Doları döviz kuru arasındaki ilişkiye baktığı çalışmasında 8 Mart 2005 ile 4 Ocak 2010 tarihleri arasındaki günlük verileri kullanmışlardır. Krizin olmadığı dönemlerde CDS' ler ile döviz kuru arasında nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır. Ancak kriz dönemlerinde Japon kredi temerrüt takasının döviz kurunun Granger nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Hancı (2014), 2008- 2012 döneminde Türkiye CDS dağılımları ile BİST-100 getirileri arasındaki ilişkiyi GARCH yöntemi ile modellemiş ve CDS baz puanı ile BİST-100 getirileri arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca değişkenler arasındaki oynaklık çok yüksek çıkmış, şokların dirençli olduğu ve ortalamaya geri dönüşlerin zaman aldığı görülmüştür.

Corte, Sarno, Schmeling ve Wagner (2015), Ocak 2003 ile Kasım 2013 tarihleri için Amerikan Doları cinsinden 20 ülkenin para birimi ile CDS' leri arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, bir ülkenin riskine bağlı olarak artan kredi temerrüt takasına karşılık, döviz kurunda değer kaybı yaşandığını ortaya çıkarmışlardır.

Çankar ve Vergili (2017), 4 Ocak 2010-31 Ağustos 2015 dönemleri arasındaki günlük verileri USD/TL ve EURO/TL döviz kurları ile Kredi Temerrüt Takaslarının ilişkisini incelemiştir. Veriler Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) birim kök testi yapılarak, değişkenlerin birinci farklarında durağan oldukları saptanmıştır. Johansen Eşbütünlük Testi sonucu değişkenler arası uzun dönemli ilişki olmadığı sonucuna varıldığı için, Kısıtsız VAR Modeli kurulmuştur. Granger Nedensellik Testi kullanılması sonucu, sadece USD/TL serisini temsil eden USD'den hem Türkiye'nin CDS'ine doğru hem de EURO/TL kuruna doğru, tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. USD/TL kurunun Türkiye'nin CDS' si üzerinde etkisi olduğu söylenebilir.

Kılıcı (2017), çalışmada ülke kredi riski ile CDS primi arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmanın verisi 2010 ile 2016 yılına ait aylık değerler ve 5 yıllık CDS primleridir. Analizde kullanılan değişkenler, enflasyon, işsizlik, büyüme oranı, cari açık, reel efektif döviz kuru, takipteki krediler ve sermaye yeterlilik oranlarıdır. Çalışmada kullandıkları testler, Engle - Granger testi ve Johansen Kuentegrasyon testleri uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda CDS primi ile büyüme, cari açık, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkinin zayıf olduğu sonucudur. Çalışmada ulaşılan bir diğer sonuç ise reel efektif döviz kuru, sermaye yeterliliği, BİST 30 değerleri ve Takipteki krediler/toplam krediler gibi göstergelerle arasında uzun dönemli ilişki tespit etmişlerdir.

Özpinar, Özman ve Doru (2018), çalışmada yapılan ekonometrik analizlerde, incelenen dönemde (2005- 2017) Türkiye'de, USD-TL ile ülke CDS seviyesi arasında hem uzun hem de kısa dönemde bir denge ilişkisinin olduğu tespit edilmiş olup ilişkinin yönünün sadece USD-TL'den CDS'e doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu ekonometrik sonuç iktisadi açıdan değerlendirildiğinde Dolardaki yükselişin, geçişkenlik etkisinden dolayı Türkiye'deki enflasyon ve büyümeyi olumsuz yönde etkilemesi, ülke ithalatının ağırlıklı olarak USD cinsinden olması, yüksek cari açık gibi nedenlerden dolayı ülkedeki ekonomik kırılganlığı artırarak finansal piyasalarda Türkiye'nin risk primini arttırabilmektedir.

Veri Seti ve Ekonometrik Yöntem

Çalışmanın bu kısmında çalışmada kullanılan değişkenler ile çalışmanın yöntemi hakkında bilgi verilecektir.

Veri Seti

Çalışma Türkiye'nin 04.01.2010-31.12.2019 dönemini kapsamaktadır. Türk Lirasının Amerika Doları karşısında 10 yıllık USD/TL kuru değeri ile Türkiye'nin 10 yıllık kredi riskini belirleyen Kredi Temerrüt Takası (CDS Primi) verileri kullanılmıştır.

Veriler Investing veri terminalinden elde edilmiş günlük verilerdir. 10 yıllık CDS ve 10 yıllık USD/TL verileri, logaritmik fark getirileri formunda [$R_t = \ln(P_t / P_{t-1})$] analize dahil edilmiştir.

Durağanlık Tespiti

Veriler zaman serisi özelliği taşıdığından dolayı her iki serinin de durağanlık testi yapılmıştır. İki seride durağan çıkmıştır.

H0: Seri birim kök içermektedir.

H1: Seri birim kök içermemektedir.

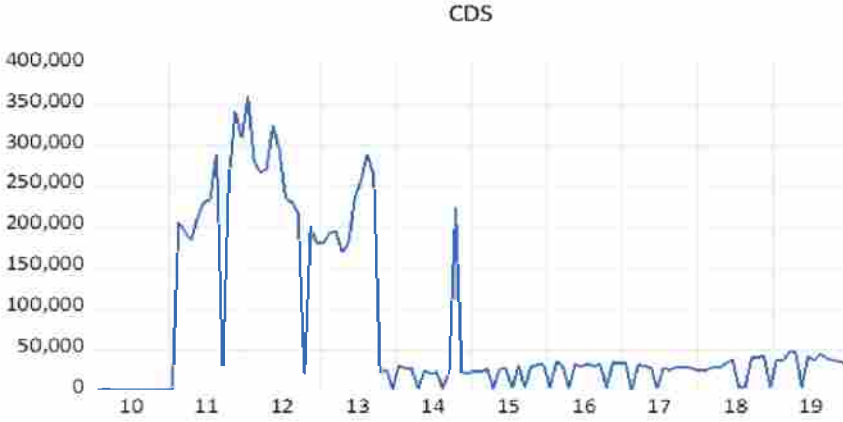

İlk aşamada her iki serinin de ham hali durağanlık testine tabi tutulmuş o halleriyle CDS ve Dolar durağan çıkmıştır. Tablo 1’de verilere ait durağanlık testinin sonuçları görülmektedir. Çalışmaya ait her iki seride de ADF’ye ait t-testi olasılık değerleri, anlamlılık seviyesi olarak kabul edilen %1’den küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilerek serilerin birim kök içermediği yani durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

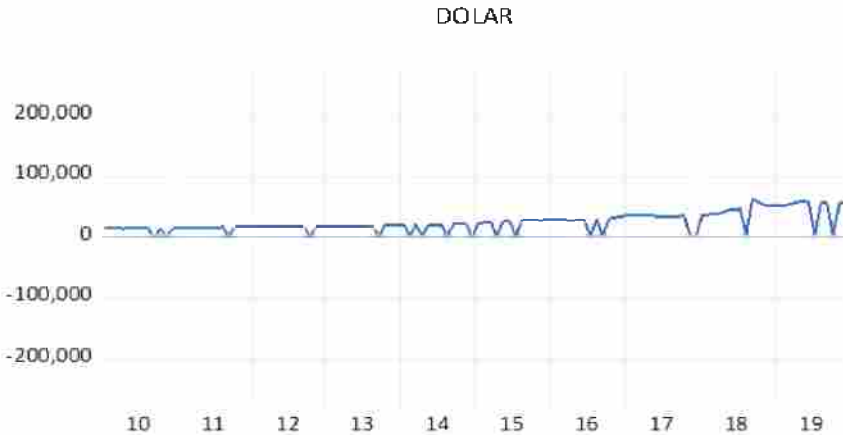
Tablo 1.

Verilerin Durağanlık Değerleri		
Değişkenler	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
CDS	-3.981424	0.0118
DOLAR	-9.811646	0.0000

Grafik 1. Durağan Olan CDS Verisinin Grafiği

Grafik 2. Durağan Dolar Verisinin Grafik Gösterimi

Değişkenler için Koentegrasyon (Eşbütünleşme Analizi)

Eş-bütünleşme, durağan olmayan değişkenlerin doğrusal kombinasyonlarının uzun dönemde durağan olmasına, dolayısıyla değişkenlerin birbirleriyle eş-bütünleşmesine, zaman serileri arasındaki uzun dönem ilişkisinin modellenmesine ve tahmin edilmesine yönelik olarak kullanılmaktadır. (Değişkenler arasında eş-bütünleşmenin bulunması gerçek bir uzun dönemli ilişki anlamına gelmektedir. Değişkenler arasındaki koentegrasyon ilişkileri, ele alınan değişkenler logaritma alınmış halleri durağan olduğundan tümü için gerçekleştirilmiştir. Serileri Johanson Methodu ile test etmek için en uygun VAR Modeli bakılmaktadır.

Johansen metodu ile test edilebilmesi için öncelikle en uygun VAR modeline karar verilmiştir. Bunun için öncelikle kısıtsız VAR modeli tahmin edilerek uygun model oluşturulur. Bu nedenle Tablo 2' de farklı kriterler için uygun gecikme uzunluğu hesaplanmıştır. Gecikme uzunluğu 8 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 2. Var Analizi

VAR Lag Order Selection Criteria						
Endogenous variables: LOGCDS LOGDOLAR						
Exogenous variables: C						
Date: 03/28/20 Time: 21:16						
Sample: 2010M01 2019M12						
Included observations: 112						
Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-369.9617	NA	2.628520	6.642174	6.690719	6.661870
1	-343.3340	51.82898	1.754842	6.238107	6.383741*	6.297196*
2	-338.5797	9.084211	1.731523	6.224637	6.467360	6.323117
3	-334.4917	7.664927	1.729164	6.223066	6.562878	6.360939
4	-327.9752	11.98564*	1.653790*	6.178129*	6.615031	6.355394
5	-326.0332	3.502521	1.716686	6.214879	6.748870	6.431536
6	-323.7488	4.038645	1.771562	6.245514	6.876594	6.501563
7	-321.4712	3.945081	1.828974	6.276271	7.004440	6.571713
8	-317.5919	6.580993	1.835653	6.278426	7.103685	6.613260
* indicates lag order selected by the criterion						
LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)						
FPE: Final prediction error						
AIC: Akaike information criterion						
SC: Schwarz information criterion						
HQ: Hannan-Quinn information criterion						

Tablo 3. Eşbütünleşme (Koentegrasyon) Analizi

Date: 03/28/20 Time: 21:27				
Sample (adjusted): 2010M04 2019M12				
Included observations: 117 after adjustments				
Trend assumption: Linear deterministic trend (restricted)				
Series: LOGCDS LOGDOLAR				
Lags interval (in first differences): 1 to 2				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)				
Hypothesized		Trace	0.05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None *	0.252732	42.22491	25.87211	0.0002
At most 1	0.067201	8.139150	12.51798	0.2405
Trace test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)				
Hypothesized		Max-Eigen	0.05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None *	0.252732	34.08576	19.38704	0.0002
At most 1	0.067201	8.139150	12.51798	0.2405
Max-eigenvalue test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values				
Unrestricted Cointegrating Coefficients (normalized by b'S11*b=I):				
LOGCDS	LOGDOLAR	@TREND(10M02)		
0.059846	-2.168401	0.025934		
-0.573693	0.003264	-0.005018		
Unrestricted Adjustment Coefficients (alpha):				
D(LOGCDS)	0.035374	0.358436		
D(LOGDOLAR)	0.476867	0.042824		
1 Cointegrating Equation(s):		Log likelihood	-345.6807	
Normalized cointegrating coefficients (standard error in parentheses)				
LOGCDS	LOGDOLAR	@TREND(10M02)		
0.059846	-2.168401	0.025934		
-0.573693	0.003264	-0.005018		

Adjustment coefficients (standard error in parentheses)				
D(LOGCDS)	0.002117			
	(0.00786)			
D(LOGDOLAR)	0.028539			
	(0.00475)			

Bu şekilde tahmin edilen VAR denklemi kullanılarak Johansen metodolojisi ile eş bütünleşme olup olmadığı bakılmıştır. Eş bütünleşme test sonuçları Tablo 3'te verilmiştir. Her iki test de, değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisinin olmadığı h_0 hipotezini reddederken, bir eş bütünleşme ilişkisi olduğu hipotezini 1 eş bütünleşme denklemi kabul etmiştir. Bu test sonuçları CDS primi ve Dolar/TL kuru arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı görüşünü desteklememektedir.

SONUÇ

Çalışmada yapılan ekonometrik analizler, 2010-2019 dönemleri verileri kullanılarak, bu verilere Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Johansen Eşbütünleşme (Koentegrasyon) Testleri yapılarak incelenmiştir. Türkiye'de DOLAR ve CDS verileri arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu tespit edilmiş vektör hata düzeltme modeli ile belirleyiciler arasında oluşabilecek bir etkinin uzun dönemde dengeye gelebileceği ifade edilmiştir. Doların CDS primleri üzerinde etkisi var denilebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Kılcı, E. (2017), "CDS Primleri ile Ülke Kredi Riski Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi; Türkiye Örneği ", *Dergipark*, 2
- Özkaplan, D. *Turkish Credit Default Swap and Relationship with Financial Indicators*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011
- Hancı, G. (01.10.2014). Kredi Temerrüt Takasları ve Bist-100 Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Maliye ve Finans Yazıları* , (102) , 9-22
- Şahin, E.E. ve Özkan, O. (2018). Kredi Temerrüt Takası, Döviz Kuru ve BİST100 Endeksi İlişkisi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 1940
- Çonkar, M.K. ve Vergili, G. (2017). Kredi Temerrüt Swapları ile Döviz Kurları Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Ampirik Bir Çalışma. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(4), 59-66
- Ersan, İ. ve Günay, S. (2009). Kredi Riski Göstergesi Olarak Kredi Temerrüt Swapları (CDS) ve Kapatma Davasının Türkiye Riski Üzerine Etkisine Dair Bir Uygulama. *Bankacılar Dergisi*. 71, 3-22,
- Vardareri, D. Ve Dursun, G. (2010). Asimetrik Bilgi Çerçevesinde 2008 Küresel Krizinin İncelenmesi, *The Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management*, Sayı: 5, 137-150,

“KAPANIŞ”

14 MAYIS 2020 Perşembe

10:00-11:00

Kapanış Oturumu

Prof. Dr. Kâzım UYSAL

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Şahmurat ARIK

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Levent MERCİN

Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Başkanı

Prof. Dr. Adnan ERSOY

Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Özgür ÖNDER

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Şahmurat ARIK
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

Sayın Rektörüm, Saygıdeğer Hocalarım, Değerli Mesai Arkadaşlarım, Sevgili Gençler ve Kıymetli Katılımcılar;

Sempozyumumuzun kapanış oturumuna hepiniz hoş geldiniz. Herkesi selamlıyorum. Bu oturumda öncelikle Sayın Rektörümüz Prof. Dr. Kazım UYSAL değerlendirmelerde bulunacaklar. Daha sonra Prof. Dr. Levent MERCİN, Prof. Dr. Adnan ERSOY ve Prof. Dr. Özgür ÖNDER hocalarımız değerlendirme konuşması yapacaklar. Huzurlarınızda öncelikle desteklerinden dolayı Rektörümüz Prof. Dr. Kâzım UYSAL'a sonra da bu üç hocamıza teşekkür etmek istiyorum. Zira bu sempozyuma en çok katılım bu üç hocamızın anabilim/anasanat dalından oldu. Bu hususta gösterdikleri gayret; takdir ve tebrike şayandır. Bu vesile ile hocalarımız kapanış oturumunda yer aldılar ve değerlendirme konuşmalarını yapacaklar.

Değerli Hocalarım, Sevgili Öğrenciler ve Değerli Katılımcılar;

Gazi Meclisimizin kuruluşunun 100. yılı anısına düzenlemiş olduğumuz sempozyumumuzun kapanış oturumuna hepiniz tekrar hoş geldiniz. Hepinizi saygı ve muhabbetle selamlıyorum. Bugün çok anlamlı bir gün, bugün 16 Mayıs 2020, malumunuz 16 Mayıs 1919'da Milli Mücadelemizin ilk işaret fişeği atıldı. 16 Mayıs 1919'da Gazi Mustafa Kemal, İstanbul'dan Samsun'a hareket etti ve Türk milletin hayatında çok önemli bir dönüm noktasında çok önemli bir hareketi başlattı. Ben, Milli Mücadeleyi başlatan, yürüten bütün komutan ve askerlerimizi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasında emeği geçen herkesi ve yine sahibi olduğumuz her şeyde payı olan şehitlerimizi saygı ve rahmetle anıyorum... Ruhları şâd olsun...

Sözlerime öncelikle Rektörümüz Prof. Dr. Kâzım UYSAL'a şükranlarımı sunarak başlamak istiyorum. Kendileri bu sempozyumu düzenlememize izin verdiler ve başlangıcından itibaren çalışmalarımıza destek oldular. Yine, Rektör Yardımcılarımız ve Genel Sekreterimize yardımlarından dolayı teşekkür ediyorum. Üç günden bu yana devam eden sempozyum sürecinin sonuna geldik. Üç gün boyunca tüm oturumlar dolu dolu geçti. Çok nitelikli tebliğler dinledik ve oturumlara katılımlar oldukça yüksekti. Bütün bunlar bizi çok çok mutlu etti. Üç gün boyunca 16 farklı anabilim ve anasanat dalında 22 oturum gerçekleştirildi. Normalde bize özet bildirisini gönderen öğrenci sayımız 120 civarındaydı ancak pandemi sürecindeki gelişmeler nedeniyle tam metin gönderenler 100 oldu ve bu 100 rakamı çok isabetli bir rakam. Zira TBMM'nin açılışının 100. yılını, 100 bildiri ile selamlamış olduk ve bu 100 bildiriyle TBMM'nin kuruluşunu anma imkânımız oldu. Sempozyum sürecinin başından itibaren görüş, öneri ve desteklerini bizden esirgemeyen değerli hocalarıma teşekkür ediyorum. Bu bağlamda öncelikle Doç. Dr. Selda MANT MENAY, Doç. Dr. Yasemin Deniz KOÇ ve Dr. Öğrt. Üyesi Esra IŞIK hocalarıma teşekkür etmek istiyorum. Bunun sebebi, sempozyum bildirilerini hazırlama ve gönderim sürecini ilk önce bu hocalarımız başlatılar. Sağ olsunlar, var olsunlar. Ayrıca, Arkeoloji Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Nejat BİLGİN, Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı Başkanı Doç. Dr. Yasemin Deniz KOÇ, Batı Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Başkanı Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Adnan ERSOY, İktisat Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Ramazan KILIÇ, İşletme Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Orhan ELMACI, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Özgür ÖNDER, Maliye Anabilim Dalı Başkanı Doç. Dr. Fazlı YILDIZ, Muhasebe Anabilim Dalı Başkanı Doç. Dr. Selçuk YALÇIN, Resim Anasanat Dalı Başkanı Doç. Dr. Selda MANT MENAY, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Başkanı Prof. Dr. Levent MERCİN, Seramik ve Cam Anasanat Dalı Başkanı Doç. Dr. Nurettin GÜLAÇTI, Sosyoloji Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Talip KARAKAYA, Tarih Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Hasan Basri KARADENİZ, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Tuncay BÜLBÜL, Uluslararası Ticaret ve Finansman Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Ercan TAŞKIN hocalarımıza da ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Sağ olsunlar, var olsunlar... Bu hocalarımız arasında özellikle Prof. Dr. Özgür ÖNDER hocamız, Prof. Dr. Levent MERCİN hocamız, Doç. Dr. Arif KOLAY hocamız pek çok oturuma katıldılar. Sempozyumu anlamlı hale getiren, hocalarımızın yanında, sempozyuma bildirimleri ile katılan değerli lisansüstü öğrencilerimizin her birine de bu zorlu pandemi sürecinde akademik çalışmalarını devam ettirdikleri ve bizi yalnız bırakmadıkları için ayrı ayrı teşekkür etmek istiyorum. İyi ki varsınız...

Değerli Arkadaşlarım, Sevgili Gençler;

Akademik çalışmalarınızın ve başarılarınızın devamını diliyorum. Yolunuz ve bahtınız açık olsun. Son olarak bu sempozyumun düzenlenmesi ve yürütülmesinde büyük emek sarf eden Lisansüstü Eğitim Enstitüsündeki mesai arkadaşlarıma; bunlar arasında da programdaki her bir oturuma katılan ve takip eden değerli mesai arkadaşlarım Dr. Öğrt. Üyesi Esra IŞIK, Alper YILMAZ ve sempozyum programında aksaklığa meydan vermeyen Emine GÖRGÜLÜ VURAL, Hayrunnisa NÖBETÇİ, Tolga KELEŞ, Neşe Seda EKİCİ YILDIZ, Mesut TİMURLENK ve Hatice NAZLI'ya da çok çok teşekkür ediyorum. Sempozyuma büyük emek sarf ettiler. Bu başarıda onların imzası var.

Saygı ve selamlarımla konuşmamı bitirmek istiyorum, hoşça kalın...

Prof. Dr. Kâzım UYSAL
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörü

Saygıdeğer Hocalarımız, Sevgili Gençler ve Değerli Katılımcılar;

Sempozyumumuzun kapanış oturumuna hepiniz hoş geldiniz. Enstitü Müdürümüz Prof. Dr. Şahmurat ARIK Hocamız ve sempozyuma katkı sağlayan çok değerli akademisyen arkadaşlarım ve bildirimleri ile sempozyumun gerçekleşmesine katkı sağlayan değerli öğrencilerimize hepinize teşekkür ediyorum.

Gerçekten üniversitemize yakışan güzel bir etkinlik oldu, güzel bir sempozyum oldu. Türkiye Büyük Millet Meclisimizin 100. yılı anısına değer çok önemli bir etkinlik oldu. Meclisimiz açılalı bir asır oldu ve onun 100. yılı anısına Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu da ilklere vesile oldu, ilklerin sempozyumu oldu. Öncelikle lisansüstü düzeyde böyle kapsamlı bir sempozyum Türkiye’de ve Kütahya’da bir ilktir. Bu ilkleri Üniversitemize, Kütahya’mıza ve ülkemize yaşatan siz değerli akademisyen arkadaşlarım ve çok sevgili öğrencilerime canı gönülden teşekkür ediyorum. Sempozyumun başlangıcından itibaren zaman zaman da olsa oturumlara katılma imkânı buldum. Katıldığım oturumlarda yoğun bir katılımcının olduğunu gördüm ve gurur duydum. Akademisyen arkadaşlar bilirler ve ben de onlarca oturuma, onlarca sempozyuma iştirak ettim ve gördüm ki bu sempozyum diğer sempozyumlar kadar ciddi, kapsamlı ve yoğun katımlı oldu. Bu sempozyumun Kütahya Dumlupınar Üniversitesi’ne yakıştığını ifade etmek ve eklemek istiyorum; bu topraklar kuruluşun ve kurtuluşun toprakları. Biz büyük bir devlet olarak burada var olmuşuz. Kuruluşun tohumları burada, Domaniç’te atılmış ve biliyorsunuz Dumlupınar’da, Dumlupınar Meydan Muharebesi ile ve İzmir’de denize düşmanı dökmeye vesile olan yine bu topraklardır. Bu nedenle bize yakışanı yaşattığınız için de tekrar teşekkür ediyorum. Bundan sonra da tüm etkinliklerinizle bize yakışanı yapacağınızdan eminim. Çünkü değerli arkadaşlar, millet olarak çok sıkıntılı dönemlerden geçtik, tarihini unutanın geleceği olmaz bilirsiniz, tarihimizi unutmayacağız ve unutturmayacağız. Bu topraklar, herkesin gözünün olduğu stratejik anlamda çok önemli topraklardır. Bundan dolayı da bu milletin üstüne hep gelmişler ve hep gelecekler. Bundan şüpheniz olmasın. Bu sebeple de bize gaflet yakışmaz, bize unutmak yakışmaz, unutursak ve gaflet edersek bu, zaten sonumuz olur. Siz bu etkinlikle de unutmadığınızı ve unutturmayacağınızı göstermiş oldunuz. Türkiye Büyük Millet Meclisimizin kuruluşunun öncesi ve sonrasında Gazi Mustafa Kemal Paşa önderliğinde çok ciddi bir mücadele verilmiş ve milletimiz o fakr u zaruret içerisinde kanını, canını ortaya koymuş. Kanıyla, canıyla bu toprakları yoğurmuş ve kurtuluşumuza vesile olmuştur. Bu aziz milletin torunları olan bizler de bu şanlı ecdadın evlatları olarak tarihte yaşadığımız bu sıkıntılı günleri unutmayacağız ve unutturmayacağız.

Türkiye Büyük Millet Meclisimizin bombalanması... Ne kadar acı bir süreci yaşadık. 15 Temmuz hain darbe girişimi; nasıl oldu da bu asil milletin evlatları bu duruma düştü ve bu acı olayları yaşadı? Nasıl oldu da böyle haşhaşileşti? Sorgulanması lazım. Çünkü bütün yöntemleri denediler, bu son yöntem alışık olmadığımız bir yöntemdi, yani içerden vurmak, içerden bizi birbirimize düşürmek. En alışık olmadı-

ğımız bir yöntem... Çünkü bu millet meydan muharebelerine alışkın, cenkleri sever, meydan muharebelerini sever. Bu tarz muharebeler ve yöntemlerle Türk Milleti ile başa çıkamayacaklarını anladılar ve bundan dolayı metod değiştirdiler. Bu son yaşadığımız kallesizlik metodu kullandılar ve maalesef bize büyük sıkıntılar yaşattılar. İşte bizim üzerinde durmamız gereken konu ve hassasiyet budur.

Değerli mesai Arkadaşlarım ve Sevgili Gençler;

Biliyorsunuz din bir ihtiyaçtır, yani Yaratıcı kendini tanıttırmak ve buldurmak için insanın içerisine kendini aratacak duygular koymuştur. Onun için Hz. İbrahim güneşe bakmış, aya bakmış, doğup batanların, geçici olanların ilah olamayacağını anlamış ve Rabbini bulmuş... Bu duyguyu iyi kullanan, Yaratıcıyı bulmuş; iyi kullanmayan da başına bela bulmuş. Bundan dolayı kimi gider ineğe tapar, kimi gider aya, güneşe, yıldızla tapar, kimisi de işbirlikçi hainlere tapar. Onun için Allah'ın kendini buldurmak için içimize koyduğu bu duyguların doğru kullanımı, doğru yöne sevk edilmesi çok önemli. Hain darbe girişimi ile şunu anladık; biz, dinimizi doğru kaynaklardan öğreneceğiz ve dinimizi bu milletin evladına doğru şekilde öğreteceğiz... Bu bizim asli ve temel görevlerimizden bir tanesi. Doğru kaynaklardan, İslamiyet'i doğru bir şekilde bu millete öğretmediğiniz takdirde başımıza nelerin geldiğini gördük ve çok acı bir şekilde yaşadık. Bundan dolayı ben, herkese, özellikle sevgili gençlere şunu tavsiye ediyorum; dinimizi doğru kaynaklardan öğrenelim, aklımızı başkasının cebine koymayalım. Allah, herkese bir baş ve akıl vermiş; araştırın, düşünün, düşünelim diye. Kutsal kitabımızda belki de onlarca yerde "Düşünmez misiniz?", "Akletmez misiniz?", "Bakmaz mısınız?" diye insanlar ikaz ediliyor. Bu bağlamda da Diyanet İşleri Başkanlığı'na çok ciddi görevler düşüyor. Hocalarımıza, İslami İlimler Fakülteleri'ne de çok ciddi görevler düşüyor. Bu millete doğru dini ve dinimizin güzelliklerini öğreteceğiz. Tabii saldırı sadece dini referanslı değil biliyorsunuz, ekonomik olarak da saldırıyorlar, başka türlü de saldırıyorlar... Yani bizim yumuşak karnımız neyse, oradan saldırıyorlar. Özellikle son dönemlerdeki çok ciddi saldırılardan birisi de biliyorsunuz ekonomik saldırılardır. Mademki düşmanın silahları bunlar, o zaman biz de o silahlara karşı hem ekonomik olarak güçlü hale geleceğiz, hem de birlik olacağız. Başka türlü bizim bu topraklarda kalma şansımız yok değerli arkadaşlar... Bu kadim topraklarda, Anadolu coğrafyasında kalmak istiyorsak, zamanın gereklerine göre bizim de donanımlarımızı sağlamamız lazım. Üretim ve çalışmayı askerlik gibi kutsal bileceğiz.

Değerli mesai Arkadaşlarım ve Sevgili Gençler;

Konuşmamı toparlayacak olursam; bildirilere ilk baktığımda farklı alanların olduğunu görmüştüm. Bunlara bakınca bazen bir çizgide, bazen bir tavsiyede, bir resimde ne kadar çok şeyin anlatıldığını böylelikle görmüş oldum, teşekkür ediyorum... Üç enstitümüz kapanarak yerine Lisansüstü Eğitim Enstitümüz açıldı. Enstitümüzün üzerine çok büyük yük düşüyor. Enstitümüzün dört bine yakın öğrencisi var. Hem öğrenci sayısı, hem niteliği, hem de yaptığı araştırmalar ölçüsünde güçlü ve güzel çalışmalar yapılacaktır. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'ni daha iyi konumlara daha iyi yerlere getireceğinize ben yürekten inanıyorum. Güzel bir başlangıç yaptınız, inşallah bu başlangıç artan bir ivmeyle, bu kalite ve düzenle devam eder. Bu pandemi, bize çok şey öğretti... Hani güzel bir söz var... Her şey ya bizzat güzeldir, ya da neti-

cesi itibariyle güzeldir. Bu salgın, covid-19, bizzat güzel olmadı ama ben inanıyorum ki neticeleri itibariyle güzellikler doğuracak ve insanlara güzellikler katacak. Evet, dünya değişti ve değişiyor. Ben eminim bu değişime en hızlı ve en güzel bir şekilde ülkemiz, özellikle de Üniversitemiz adapte olacaktır ve zaten olmuştur.

Sözlerime son verirken, şanlı milletimiz ve devletimizin bekası için can veren bütün şehitlerimizi ve hayatını ortaya koyan gazilerimizi, emeği geçen kim varsa; ölmüşlerse rahmetle anıyoruz, yaşıyorlarsa sağlıklı uzun ömürler diliyoruz. Biz inşallah bir, beraber olduğumuz sürece çok daha güzelliklere imza atacak ve bütün dünyanın gıpta ettiği o muasır medeniyet seviyesine hatta onun daha üstüne, daha iyi noktalara çıkacağız. İnşallah... Yeter ki bir olalım, beraber olalım, kalpler yürekler bir atsın. Gereksiz şeylere enerjimizi harcamayalım, beraber olalım, bir olalım, iri olalım, diri olalım ve bütün dünyaya bizim medeniyetimizin, değerlerimizin ne kadar güzel olduğunu gösterelim.

Herkesi muhabbetle selamlıyorum. Hoşça kalın...

Prof. Dr. Levent MERCİN

Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı

Sayın Rektörüm, Kıymetli Müdürüm, Değerli Hocalarım, Meslektaşlarım, Sevgili Öğrenciler ve Katılımcılar;

Hepinizi saygı ve sevgiyle selamlamak istiyorum. Öncelikle ben de bu etkinlikte başta Rektörümüze, saygıdeğer müdürümüze, katılımcılara, teknik işlemlerde destek olan arkadaşlarımıza ve değerli öğrencilerimize teşekkür ediyorum. Öğrencilerimizin bu salgın sürecinde ne yaptığını, nasıl bir zorluktan geçtiğini biliyoruz, hepsi sağ olsunlar, var olsunlar. Güzel bir etkinlik oldu gerçekten. Şunu söyleyebilirim; bu fikir Şahmurat Hocam tarafından ilk ortaya atıldığında “Ne yapacağız, Nasıl Yapacağız?” dedim, düşündüm. Çünkü bizim de yapacağımız etkinlikler var, planladığımız şeyler de vardı. Biraz zorlandım ama neticesi mükemmel oldu. Tabii ki bizler işi ne kadar sıkı tutarsak tatalım sevgili öğrencilerimizin katkısı, isteği, arzusu olmasa bu, yine olmazdı. Öğrencilerimiz çok çalıştı, heyecanla çalıştılar ve sonuçta böyle güzel bir etkinlik gerçekleştirmiş olduk. Ben de diğer tüm anlamlı, değerli sözler üzerine birkaç belirlediğim konuyu vurgulamak ve ondan sonra sözlerimi de tamamlamak istiyorum. Sempozyumda yer alan bildirilerin 22 tanesi sanatla alakalı ve bunların 17 tanesi sanat ve tasarımla ilişkili. Genel toplam içerisindeki oranına baktığımızda bizim 25 öğrencimiz var ve bu öğrencilerin %68’inin bu etkinliğe katıldığını görüyor, bundan da çok mutluluk duyduğumu belirtmek istiyorum. Akademisyenliği teşvik eden bu çeşit etkinliklere bu denli yoğun katılımları için kendilerini tebrik ediyorum. Çoğunluğuna baktığımızda bildirilerde grafik tasarımı, genel anlamda uygulamalı tasarımı; yani tasarımın sadece teorik boyutunu değil uygulamalı boyutunu da gördüm. Aynı zamanda resim, sanat tarihi, sanatçı otobiyografisi gibi birçok farklı konularda bildirilerin sunulduğuna şahit oldum. Bildirilerin çoğunda da şunu fark ettim; özellikle sanat ve tasarımla alakalı olanı söylemek istiyorum, gençlerimizin bir kısmı sadece sanat tarihi kavramı üzerinden bildiğimiz tarihsel bir konuya değinmek yerine aynı zamanda bir problem belirleyip çözüme dair, hayata dair, insanlığa dair, insana dair, çevreye dair sosyal sorumluluk gereği kendi çözüm önerilerini geliştirdiler. Bu da çok çok güzel bir şey... Sayın Rektörümüzün de ifade ettiği gibi; bizim ülkemizin üretime ihtiyacı var. Bizim ülkemizin tekrar etmek değil, var olanların üzerine yeni bir şeyleri inşa etmesi gerekiyor. Ben bu bağlamda sevgili arkadaşlarımı tebrik ediyorum. Yaptıkları çalışmalar doğru bir adım, o adımı devam ettirmelerini diliyorum. Ayrıca fark ettiğim önemli bir nokta da şu oldu... Ben de 50’ye yakın büyük sempozyum ve farklı etkinliklere katılmış bir akademisyen olarak, genellikle büyük kongre oturumlarında en fazla 10 kişi veya 15 kişi civarında katılım olduğunu görürsek şükrederiz. Bazen de bu sayı çok daha aşağılara düşer. Bu sempozyum çevrimiçi olmasına rağmen oturumlarda en az 20 civarında belki daha fazla katılımcı olduğuna tanıklık ettim. Genel olarak bakarsak katılımcının 5 katı kadar bir izleyicinin olması da beni çok sevindirdi. Demek ki en az 16 kişi daha her oturumdan istifade etti. Hepsi farklı farklı konular... Bu anlamda da ben sempozyumun çok yararlı olduğunu düşünüyorum. Meclisimizin 100. yılında 100 bildiri...

Son söyleyeceğim şey şu: Ben, 13 yıldır üniversitemizde, buradayım ve ilkleri yapmaya çalışıyoruz. Bu anlamda da ilk olması adına gerçekten Şahmurat Hocamı tebrik ediyorum, üniversitemizi ve yönetimimizi tebrik ediyorum, sevgili gençlerimizi kutluyorum. Bundan sonraki süreçte de onların yanındayız...

Herkesi sevgi ve muhabbetle selamlıyorum.

Prof. Dr. Adnan ERSOY

Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Müdürü

Saygıdeğer Rektörüm, Sayın Müdürüm, Değerli Hocalarım ve Sevgili Öğrenciler;

Hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlıyorum. Açılış-kapanış konuşmalarında ifade edilen tüm güzel kelimelerden sonra sona doğru gelindikçe kelime sayısı oldukça azalıyor. Anabilim dalı olarak biz de sempozyuma 20-25 civarında özet bildiri ile katılmaya çalıştık. Çok heyecanlı ve çok güzel sunumlar vardı. Öğrencilerimiz gerçekten ciddi bir ortamda ve ciddi bir yaklaşımla bildirimlerini sundular. Hepsini kutluyor ve kendilerine canı gönülden teşekkür ediyorum. Öğrencilerimiz, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı olarak tam metin halinde 12 bildiri sundular. Bu etkinlikte akademik olarak dolu dolu sayılabilecek hatta doçentlik çalışması niteliğinde olabilecek güzel çalışmalar vardı. Oturumları ben de takip etmeye çalıştım mümkün olduğunca. Çok nitelikli, gerçekten içerik olarak da çok dolu bildirimler söz konusuydu. Pandemi sürecindeki zorluklara rağmen güzel bir katılım süreci oldu.

Emeği geçen herkese canı gönülden teşekkür ederim.

Selam, saygı ve muhabbetlerimle...

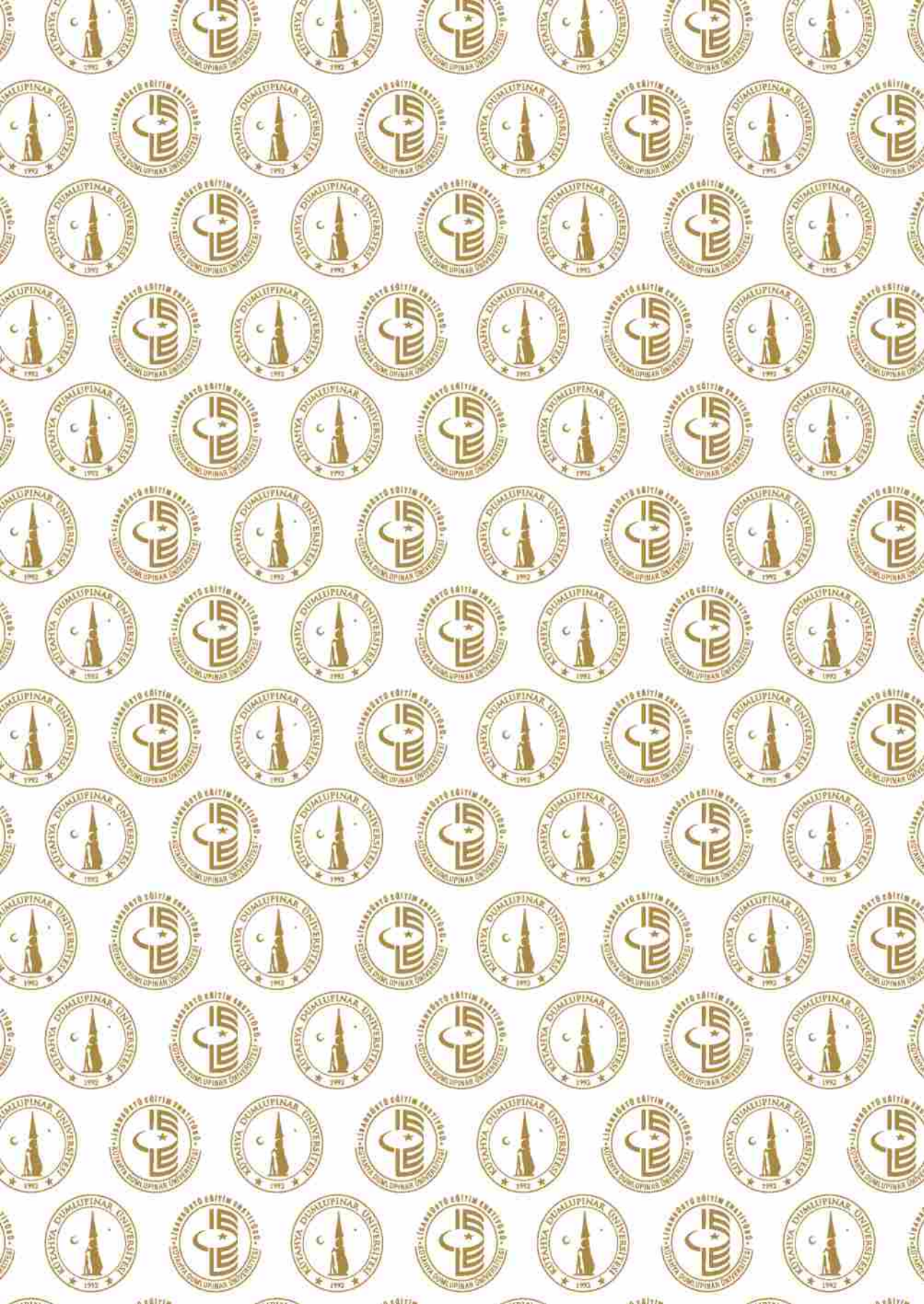
Prof. Dr. Özgür ÖNDER

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Başkanı

Sayın Rektörüm, Değerli Meslektaşlarım ve Kıymetli Öğrencilerimiz;

Öncelikle herkesi saygı ve muhabbetle selamlıyorum. Üniversitemiz bünyesindeki öğrencilerimizin bilimsel faaliyetlere daha çok katılması açısından bu sempozyum ve buna benzer programların sürdürülmesini, özellikle lisansüstü eğitim noktasında öğrencilerimize söz hakkı verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu bağlamda emeği geçen her bir kişiye ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Akademik anlamda bu yola girmiş arkadaşlarımıza çalışmalarında destek olmak lazım. Türkiye’de “bilimler” dendiğinde sosyal bilimlerin bu noktada çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bu bağlamda yönetim anlayışı, siyaset düşüncesi, felsefe, sosyoloji, tarih çok çok önemlidir. Meclisimizin 100. yılı denildiğinde, yani tarihi olayların sene-yi devriyesi her zaman önemlidir. Tarihsel anlamda, yani geçmişe dair yaşanmışlıkların muhasebesini yaparsınız. Geçmişten hareketle geleceğe dair dersler çıkarırsınız. Türkiye Büyük Millet Meclisimizin, Gazi Meclisimizin açılışının 100. Yılı bizim açımızdan bu anlamda önemlidir. İmparatorluktan Cumhuriyet’e; bir devlet anlamında... Elbette ki yeni bir Cumhuriyet ama milletimizin bu coğrafyada yaşanmış dolu dolu ve önemli 1000 yıllık tarihi var... Ayrıca daha eskilere gittiğimizde milletimiz binlerce yıllık bir devlet geleneğine sahip. Dolayısıyla bizde devletin sürekliliği, millet ve devletle birlikte var. Rektörüm de ifade etti; bizde devlet ve millet nasıl ayrılmaz bir bütündür, din ile devlet de aslında bu anlamda birbiriyle kaynaşmıştır. Yani milletin değerleri; bu anlamda dini değerler ya da milli değerleri ile birlikte bir anlam taşır. Bu da bize şunu hatırlatır; bizim müzakere ve istişare geleneğimiz çok önemlidir. Zor zamanlarda müzakere ederek, istişare ederek, savaş yürüterek, bir anayasayı yapmak; 1921 Teşkilat-ı Esasiye’de bu böyledir. Savaş devam ederken müzakere ile ortaya çıkarılmış bir metindir. Bu anlamda 100. yıl da bize çok şey hatırlatıyor; tarihi anlamda, dini anlamda, milli anlamda... Sözlerimi toparlarken tekrar teşekkürlerimi ifade ediyorum. Bu çalışmaların devamını diliyorum ve bu anlamda bu tür sene-yi devriye diyebileceğim milli ve dini anlamdaki bizi biz yapan değerlerimizi ayakta tutan etkinliklerin sürdürülmesinin önemini ifade ediyorum.

Sözlerime son verirken bu sempozyumda emeği geçen herkese tekrar teşekkürlerimi arz ediyorum. Yeni sempozyumlar ve bilimsel etkinliklerde görüşmek üzere... Hoşça kalın.

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü
Evliya Çelebi Yerleşkesi Tavşanlı Yolu 10. Km • KÜTAHYA
lee@dpu.edu.tr